

СРПСКИ ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ЗБОРНИК
КЊИГА LXIX

ACADÉMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS
et
INSTITUT DE LA LANGUE SERBE DE
L'ACADÉMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

RECUEIL
DE DIALECTOLOGIE
SERBE
LXIX

TRAITÉS ET MATÉRIAUX

Comité de rédaction

*Dr. Nedeljko Bogdanović, Dr. Žarko Bošnjaković, Dr. Miodrag Jovanović,
Dr. Dragomir Kozomara, Dr. Sofija Miloradović, Dr. Radivoje Mladenović,
Dr. Miroslav Nikolić, Dr. Dragoljub Petrović, Dr. Mihai Radan, Dr. Slobodan
Remetić, Dr. Rada Stijović*

Rédacteur en chef
SLOBODAN REMETIĆ

BELGRADE
2022

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

СРПСКИ
ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ
ЗБОРНИК
LXIX

РАСПРАВЕ И ГРАЂА

Уређивачки одбор

*Др Недељко Богдановић, др Жарко Бошњаковић, др Миодраг Јовановић,
др Драгомир Козомара, др Софија Милорадовић, др Радивоје Младеновић,
др Мирослав Николић, др Драгољуб Пејровић, др Михај Радан,
др Слободан Реметић, др Рада Симијовић*

Главни уредник
СЛОБОДАН РЕМЕТИЋ

БЕОГРАД
2022

Покренут 1905. године.

Главни уредници:

Академик Александар Белић (1905–1960),
академик Михаило Стевановић (1960–1974),
академик Павле Ивић (1976–1999),
академик Александар Младеновић (2002–2010),
академик АНУРС Слободан Реметић (2010–).

Секретар часописа
Др Марина Јуришић

Прихваћено на VI скупу Одељења језика и књижевности САНУ
27. септембра 2022. године на основу рецензија:
др Слободана Реметића (АНУРС, Бања Лука), др Недељка Богдановића
(Филозофски факултет, Ниш), др Раде Стијовић (Институт за српски језик САНУ,
Београд), др Жарка Бошњаковића (Филозофски факултет, Нови Сад),
др Радивоја Младеновића (Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац),
др Николе Рамића (Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац),
др Софије Милорадовић (Институт за српски језик САНУ, Београд) и
др Марине Јуришић (Институт за српски језик САНУ, Београд).

У финансирању ове књиге учествовало је
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Издају
Српска академија наука и уметности, Београд, Кнеза Михаила 35
и
Институт за српски језик САНУ, Београд, Кнеза Михаила 36/1

Телефон: 011/2027-121
e-mail: srpski.dijalektoloski.zbornik@gmail.com, profesorremetic@gmail.com
www.isj.sanu.ac.rs

Часопис излази годишње

Компјутерска припрема за штампу:
Давор Палчић
palcic@eunet.rs

Штампа:
ЈП Службени гласник
Београд, Јована Ристића бр. 1

САДРЖАЈ

Стр.

Монографије, расправе и чланци

Драгомир В. Козомара: <i>Фонетске особине говора Басијаса</i>	1–102
Драгољуб Златковић: <i>Трећа дојуна</i> Речнику пиротског говора . . .	103–280
Миљана Чопа: <i>Дистрибуција дугоузлазног акценција у говору Гуирије</i>	281–309
Биљана М. Савић: <i>Лексика њејарсја (на основу грађе из Великог Блашка код Бањалуке)</i>	311–331
Славољуб З. Марковић: <i>О акценцију њридева у њјекавским говорима зајадне Србије</i>	333–346
Драгана Новаков: <i>Народни називи за јела и њића у говору Томашевца</i>	347–374

Прикази и критике

Бојана М. Вељовић Поповић: <i>Зборник радова Резултати досадашњих и њавци будућих истраживања српских народних говора Косова и Мејохије</i>	377–386
---	---------

Додатак

Упутство за припрему рукописа за штампу	389–397
Уређивачка политика	399–408

УДК: 811.163.41'282.2(497.6)
811.163.41'342(497.6)
Изворни научни рад

Драгомир В. Козомара

ФОНЕТСКЕ ОСОБИНЕ ГОВОРА БАСТАСА

Оцу Веселину

Академику Слободану Реметићу и проф. др Николи Рамићу захваљујем за сугестије које су ми дали при коначном уобличавању овог рукописа.

Захваљујем и проф. др Александри Петрашевић, која се побринула за припрему овдје приложених географских карата и графикона.

Посебну захвалност дугујем својим Басташанима који су ми били информатори приликом прикупљања дијалекатске грађе.

На крају, захваљујем породици, пријатељима и осталима који су на било који начин допринијели изradi овог рада.

Драгомир Козомара

САДРЖАЈ

I. УВОД	5
А) О ГЕОГРАФСКОМ ПОЛОЖАЈУ И СТАНОВНИШТВУ	5
Топографска карта Бастаса – положај између општина	7
Топографска карта Бастаса – положај између насеља	8
Дијаграм кретања броја становника насеља Бастаса, општина Босанско Грахово	9
Табела 1: Кретање броја становника насеља Бастаси, општина Босанско Грахово	9
Б) ИЗ ИСТОРИЈЕ	10
В) О ДОСАДАШЊИМ ИСТРАЖИВАЊИМА	12
Г) О ОВОМ РАДУ	13
II. ФОНЕТИКА	15
А. ВОКАЛИЗАМ	15
О БОЈИ ВОКАЛА	20
ВОКАЛСКЕ ЗАМЈЕНЕ	23
ВОКАЛСКЕ РЕДУКЦИЈЕ	27
СУДБИНА ВОКАЛСКИХ СКУПИНА	31
СУПСТИТУЕНТИ НЕКАДАШЊЕГ ВОКАЛА Ђ	37
Рефлекси дугог <i>jaīia</i>	37
Рефлекси кратког <i>jaīia</i>	40
Екавски рефлекси <i>jaīia</i>	41
Икавски рефлекси <i>jaīia</i>	42
Рефлекси секундарног <i>jaīia</i>	44
ПОКРЕТНИ ВОКАЛИ	44
ЈОШ НЕКЕ НАПОМЕНЕ О ВОКАЛИЗМУ	46

Б. КОНСОНАНТИЗАМ	47
ФРИКАТИВ <i>Х</i>	48
ФРИКАТИВ <i>Ф</i>	50
СОНАНТ <i>Ј</i>	51
ОСТАЛИ СУГЛАСНИЦИ	53
СУГЛАСНИЧКЕ ЗАМЈЕНЕ	56
СЕКУНДАРНИ СУГЛАСНИЦИ	57
СУДБИНА СУГЛАСНИЧКИХ СКУПИНА	58
ЈОТОВАЊА	67
СУГЛАСНИЧКЕ СКУПИНЕ <i>ШТ/ШЋ, ЖД/ЖЋ</i>	69
ДЕСОНОРИЗАЦИЈЕ ФИНАЛНИХ ЗВУЧНИХ СУГЛАСНИКА	70
МЕТАТЕЗА	72
ХАПЛОЛОГИЈА И СРОДНЕ ПОЈАВЕ	73
ОСТАЛЕ НАПОМЕНЕ О КОНСОНАНТИЗМУ	74
III. ЗАКЉУЧАК	75
IV. ТЕКСТОВИ	77
V. ЛИТЕРАТУРА	94
Summary	100

I. УВОД

А) О ГЕОГРАФСКОМ ПОЛОЖАЈУ И СТАНОВНИШТВУ

1. Село *Бастіа́си* (етници *Бастіаша́н/Бастіашанин* и *Бастіаша́нка*, кетик *бастіаши́к*) налази се у доњем Ливањском пољу, на тремеђи ливањске, граховске и гламочке општине, а административно припада граховској општини. Према садашњем, најновијем политичко-географском уређењу Босне и Херцеговине то је насељено мјесто које се налази у Кантону 10 Федерације Босне и Херцеговине. Смјештено је на ободу Ливањског поља (највећег крашког поља у бившој Југославији) на јужним падинама планине Старетине, отприлике на половини пута између Ливна и Босанског Грахова. Просјечна надморска висина Бастаса износи око 720 метара, са минималним варирањем изохипса гдје се налазе стамбени објекти. Простире се на дужини од приближно седам километара између $44^{\circ} 01' 10''$ и $44^{\circ} 05' 30''$ сјеверне географске ширине и $16^{\circ} 38' 45''$ и $16^{\circ} 41' 50''$ источне географске дужине. На западу се граничи са граховским селом Нуглашицом, а на истоку са Богдашима, који припадају ливањској општини.

2. Саобраћајно-географски положај насеља је неповољан – кроз насеље пролази саобраћајница која повезује насеља на ободу Ливањског поља. Од магистралног пута Босанско Грахово – Ливно село је удаљено седам километара.

У подножју планине Старетине извире периодична ријека Басташица, дужине два и по километра, која се улијева у Ждраловац (мочварно подручје) и у вријеме лјетних мјесеци пресуши. На ријеци се налази неколико воденица, које су служиле за мљевање житарица у периоду када је било воде (јесењи и зимски период). На простору насеља постоји неколико извора и понора. Извори као и ријека у току лјетних мјесеци пресуше, док вода у прољећним мјесецима из Ливањског поља и Ждраловца понире у земљу (парафразирано према Марковић Ј. 1967).

3. У седамдесетим и осамдесетим годинама прошлог вијека индустријализација је допринијела да се до тада тешки услови живота умногоме промијене набоље. Године 1972. у Бастасима је почело напајање електричном енергијом, у приближно исто вријеме започета је експлоатација чувеног ждраловачког тресета, почетком осамдесетих година асфалтирана је комплетна саобраћајница у подножју Старетине на путном правцу Челебић – Црни Луг (гдје су смјештени и Бастаси), успостављен је редовни аутобуски превоз, масовно је почела набавка пољопривредне механизације... Све су то били предуслови и да се радно способно становништво запошљава у оближњу Фабрику тресета „Ждраловац“ или да редовним превозом одлази на рад у најближе урбане центре – Ливно и Босанско Грахово. Тренд побољшања животног стандарда настављен је све до почетка грађанског рата у бившој СФР Југославији.

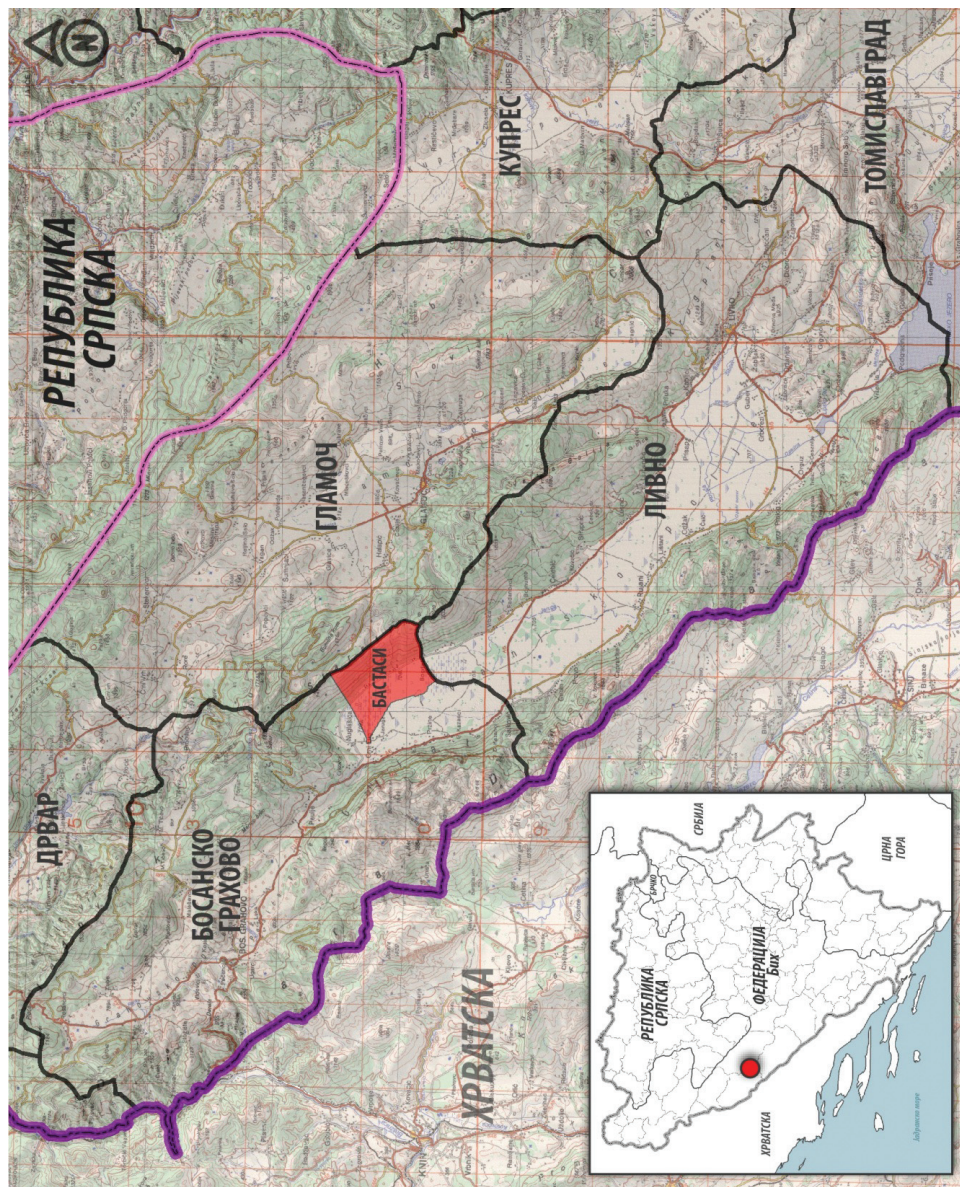
4. Упркос таквом тренду напретка, Бастаси су остали депопулационо, аметанастазичко подручје. И прије посљедњег рата демографски показатељи указивали су да је становништво имало велики пад у бројности, а такође и велике промјене у структурним обиљежјима. Према попису становништва из 1961. године на простору насеља Бастаси живјела су 424 становника. Након тог пописа број становника константно се смањивао: 1971. године у селу су пописана 373 становника, 1981. године 276 становника, а 1991. године 195.

Суштински, према националној и вјерској структури становништво је искључиво српско православно, а формално гледано (према пописима) – српско становништво представља већину од укупног броја становника: 1961, 1991. и 2013. године 100% становника изјашњавали су се као Срби, 1971. године било их је 372 који се изјашњавају као Срби и један као остали, а 1981. године Срба је било 148, Југословена 127 и један остали (в. Становништво 1995 и Попис 2013).

5. Због ратних збивања, крајем 1994. године комплетно становништво било је расељено, а куће мање-више у потпуности уништене. Као посљедица избјеглиштва и расељавања становништва данас су Бастаси готово пусто мјесто. Према попису из 2013. године у селу је живјело 20 становника, који су уз помоћ међународне заједнице обновили имовину и вратили се на своја огњишта. С обзиром на то да је повратничко становништво углавном старије животне доби, природна селекција учинила је своје, тако да у вријеме закључивања овог рада у селу живи свега седам становника.

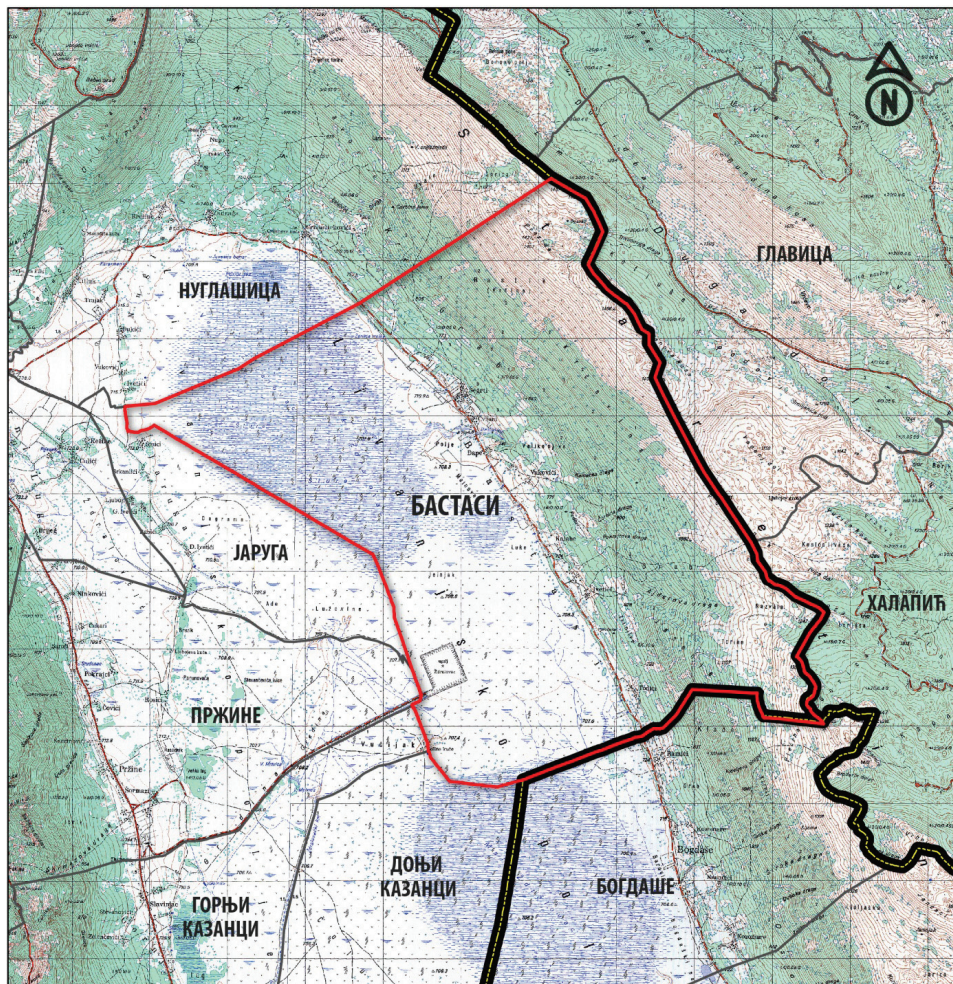
6. У Бастасима (као и на читавом простору доњег Ливањског поља) становништво се у предратно вријеме бавило екстензивним сточарством и пољопривредом. Од стоке су се највише узгајала говеда и овце, од перади углавном кокоши. Међу пољопривредним културама истицале су се различите врсте житарица, кромпир, купус, пасуљ, мрква, репа и лук. Воћарство је било секундарна грана пољопривреде.

Радно способно повратничко становништво наставило је да се бави истим дјелатностима, али у много мањем обиму. У поређењу са предратним стањем, нешто је интензивније бављење пчеларством.

Бастаси – њолагај између ошћина

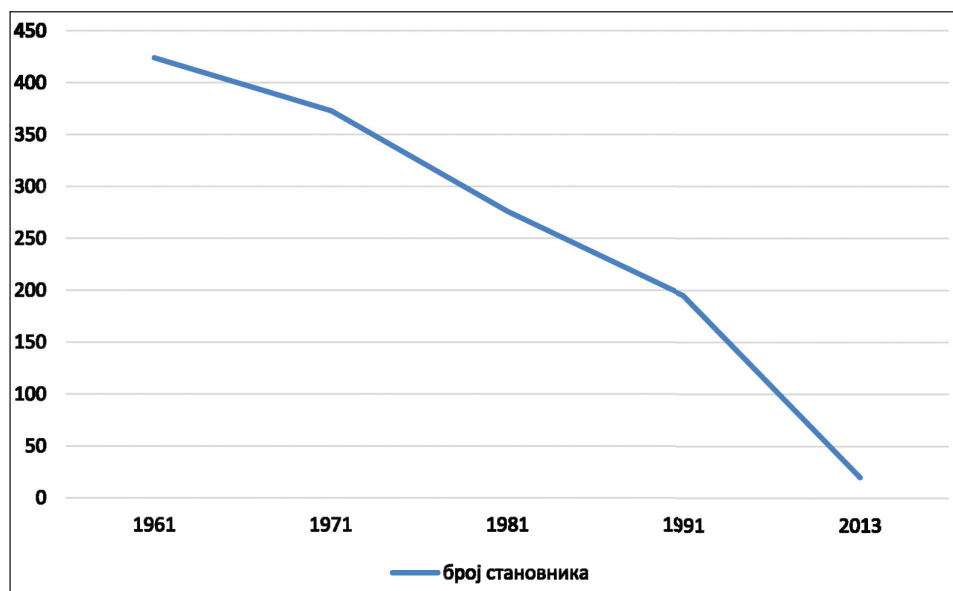
Извор: Војногеографски институт, Београд. 1985, лист 4417 Јајце.

Бастаси – њоложај између насеља

Извор: Војногеографски институт, Београд. 1985, лист 4417 Јајце.

Кретање броја становника насеља Бастаса, општина Босанско Грахово

Извор: Становништво Босне и Херцеговине – народносни састав по насељима (1995), Државни завод за статистику Републике Хрватске, Загреб.

Попис становништва, домаћинства и станова у Босни и Херцеговини 2013. године – резултати пописа (2016), Агенција за статистику Босне и Херцеговине, Сарајево.

Табела 1: Кретање броја становника насеља Бастаси, општина Босанско Грахово

Година	1961.	1971.	1981.	1991.	2013.
Број становника	424	373	276	195	20

Извор: Становништво Босне и Херцеговине – народносни састав по насељима (1995), Државни завод за статистику Републике Хрватске, Загреб.

Попис становништва, домаћинства и станова у Босни и Херцеговини 2013. године – резултати пописа (2016), Агенција за статистику Босне и Херцеговине, Сарајево.

Б) ИЗ ИСТОРИЈЕ

7. Важне информације о насељима у Ливањском пољу из турског времена налазимо у неколико турских пописа. У дефтерима из 16. вијека први подаци о селима доњег Ливањског поља односе се на Црни Луг: „U svom putopisu kroz Bosnu 1574 godine Šibenčani Frano Butrišić i Ivan Divnić spominju polje Seramisevo u koje su došli putujući jedan dan Livanjskim poljem prema zapadu. U spomenutom polju je 'šuma sa drvećem u vodi koja se proteže od kuća, tako da izgleda kao neko veliko jezero koje se u materinjem jeziku zove Carni lug' [...] Očigledno je da se tu radi o današnjem selu Crni Lug, koje se tada nalazilo u nahiji Sarumiše spomenutoj već 1528 godine“ (Петрић 1960–1961: 33).

За још нека насеља из доњег Ливањског поља сазнајемо из пописа од почетка 17. вијека. Тако се из тог периода за подручје нахије Сарумише помињу „Prhovo (Provo) i Sanković (Sajković)“ (исто).

8. Према Петрићевим подацима, у сјеверном дијелу Ливањског поља, које настањује српско ијекавско становништво, живи 175 родова, што чини 15,9% од укупног броја родова у Ливањском пољу: „Narodna predaja ovog stanovništva je vrlo živa, štaviše, kod nekih rodova zalazi u daleku prošlost. To se odnosi u prvom redu na one rodove koji su se doselili iz Vrličke krajine u Dalmaciji. U narodnoj predaji većine rodova često se spominje 'bježanje u Dalmaciju za vrijeme kuge', te ponovo vraćanje u stara naselja kad bi prestala epidemija. Ovo će biti jedan od razloga zbog čega se starosjediocima smatraju samo oni rodovi koji se u prošlosti nisu udaljavali nigdje iz svojih sela. Takav su rod Dokići u Vrbici, koje drže za prave starosjedioce“ (исто: 37).

9. У селима доњег Ливањског поља највише је досељеника (96 родова или 54,8%) поријеклом из Далмације: „Od toga iz Vrličke krajine 77 rodova (80,2%), iz okolice Knina 7 rodova (7,2 %), od Drniša 5 rodova (5,2%), a iz Sinjske krajine 4 roda (4,1% posto). Preostala 3 roda (3,1%) znaju da su porijeklom iz Dalmacije, ali ne znaju iz koje oblasti“ (исто). Досељено становништво се након доласка из Далмације углавном задржало ближе далматинској граници. У Нуглашици их је 65%, у Црном Лугу 60%, у Јарузи 50%, у Пржинама 57%, у Сајковићу 64,7%, у Губину 56,2% и у Прову 66,6%. „Ovo stanovništvo vodi porijeklo od srpskih doseljenika koji su se u Vrličku i Kninsku krajinu doselili tokom XV, XVI vijeka i kasnije. Najveća seoba spominje se početkom XVI vijeka, u vremenu od 1523 do 1527 godine, kada je po naredbi Turaka naseljeno u Kninskoj krajini, Bukovici i Kotarima, nekoliko hiljada srpskih porodica iz Bosne i Hercegovine i Stare Srbije“ (исто).

Другу по бројности миграциону струју чине досељеници из западне и сјеверозападне Босне – 41 род или 23% од укупног броја родова код Срба настањених у доњем Ливањском пољу: „Iz Gerzova kod Mrkonjić Grada

doseljeno je 28% posto rodova, sa Glamočkog polja 20% posto, iz okoline Ključa 11%, sa Kozare 11,1%, od Grahova 6,6%, iz Šuice 2 roda, od Banjaluke 1 rod. Iz Liječva doselila su se dva roda“ (исто: 38).

Од укупног броја родова њих девет или 4,5% поријеклом је из Херцеговине, а девет их је и из Црне Горе. „Vrlička krajina je tim doseljenicima bila posljednja etapa prije doseljenja u Livanjsko polje“ (исто).

Што се тиче осталих крајева, познато је да су два рода досељена из Лике.

За 15 родова (8,5%) непознато је поријекло.

10. Најинтензивнија исељавања из ових крајева била су у већ помињано вријеме у ком је харала епидемија куге (XVIII и почетак XIX вијека), када је становништво бјежало у сусједну Далмацију.

Појединачне сеобе нарочито су биле учестале крајем XVIII и у XIX вијеку. Нова дестинација углавном су били простори Гламочног и Купрешког поља. Сеобе су махом узроковала премјештања кметова на други посјед.

Послије Другог свјетског рата велики број родова плански је колонизован у Товаришево код Бачке Паланке.

Становништво Бастаса које се није вратило у завичај након посљедњег рата нови живот већином је наставило у Републици Српској и Србији. Највише их има у Бањој Луци и Кикинди.

11. Басташани углавном не знају ништа о поријеклу назива села, а када говоре о својим коријенима, већина каже како су од старијих чули да су се доселили „из Дјалмације“. Говорећи појединачно о насељима Ливањског поља, М. Петрић је конкретно за Бастасе навео следеће: „Seljaci pričaju da je selo dobilo naziv po potoku Bastašici, a i po tome što je ovdje bila nekakva rimska vojska koja se zvala Bas“. U selu, na mjestu zvanom Crkvina, otkopano je nekoliko fragmenata rimskih nadgrobних spomenika. Ima i srednjovjekovnih nadgrobних spomenika; svi su bez natpisa i ornamentike. Po svemu sudeći, ovdje je postojalo jedno staro naselje“ (Петрић 1960–1961: 72).

На истом мјесту Петрић је поменуо родове који живе у Бастасима, њихово поријекло и крсну славу: „Današnji rodovi su: Cvijani – koji su davno doselili od Šuice; slave sv. Jovana; Đapići – došli iz Bitelića kod Sinja (Dalmacija) gdje ih i danas ima. Slave Đurdevdan; Ivetići – doselili iz Vrličke krajine, iz Civiljana; slave sv. Stevana. U Rudiće (Glamocko polje) Ivetići su doselili iz Bastasa u Livanjskom polju. Slave sv. Stevana; Kalabe – kažu da su od Crnog Vrha kod Glamoča; slave Stevanjdan; u Halapić (Glamocko polje) Kalabe su doselile iz Bastasa. Tamo im je beg Firdus bio oduzeo 500 ovaca i koza i dočerao ih do jedne krave; Kozari – došli iz Zastinja; zvali su se Lovrne. Po tome što je jedan od njih čuvao koze prozvani su Kozari. Došli su sa Petrova Vrela kod Glamoča. Slave Đurdevdan; Kozomare – od Kozare; slave Jovanjdan;

Lovre – iz Popovića kod Glamoča; slave Đurdevdan; Ljuboje – kažu da su doselili negdje od Ključa; slave Markovdan. U Prijane (Glamočko polje) Ljuboje su doselili iz Crnog Luga u Livanjskom polju u drugoj polovici 19. vijeka. Slave sv. Marka. Šegrt – bili ispod Livna, nekada su se zvali Deridaska. Ne znaju za dalje porijeklo. Slave Stevanjdan; Vukovići – iz Dalmacije, sa Cetine. Slave sv. Kuzmu i Damjana“ (исто).¹

Петрићево упућивање на несумњиво релевантну историјску литературу приликом представљања различитих података о становништву Ливањског поља – добра је полазна основа да се већина овдје преузетих информација прихвати као веома поуздана.

В) О ДОСАДАШЊИМ ИСТРАЖИВАЊИМА

12. Говор Бастаса (као ни говор осталих села доњег Ливањског поља) до сада није монографски описан. Прилози аутора овог рада: необјављени дипломски рад *Фонетске особине говора села Бастаса* (Козомара 2000), *Млинарска терминологија Бастаса* (Козомара 2002), *Судбина вокалских скупина у говору Бастаса (код Босанског Грахова)* (Козомара 2018), *Вокалске редукције у говору Бастаса* (2019)², те коауторски рад из дијалекатске лексике *Ткачка лексика Бастаса* (Црњак – Козомара 2018) – досадашњи су радови који су за тему имали искључиво говор Бастаса.³

Н. Рамић је, изучавајући јатовску проблематику у говорима југозападне Босне, дио дијалекатске грађе навео и из говора Бастаса, који су му, између осталих, били један од пунктова истраживаног ареала (обједињене радове в. у Рамић 2010). М. Дешић у студији о западnobосанским ијекавским говорима (Дешић 1976) допирао је до Бастасима сусједне Нуглашице. У вези са говором Бастаса треба поменути и рад Ћ. Чустовић о говору становништва Ливањског поља (1960–1961), гдје је нешто података (не баш поузданих) дато и о говорним особинама Срба ијекаваца, као и језичку анализу једне краће књижевно-умјетничке приче која одсликава говор становника Ждраловца (Козомара – Црњак 2020). У оквиру дијалекатских истраживања говорā централне, југоисточне и југозападне Босне (БХДЗБ 1990) Бастаси се нису нашли на списку пунктова, а најближе истражени пунктови српских говора били су већ помињано сусједно село Нуглашица и ливањско село Бојмунте, које је од Бастаса удаљено десетак километара источно према Ливну. И за

¹ Код Басташана који су се више интересовали за своје поријекло има и другачијег (недокументованог) тумачења о досељавању становника у ово мјесто.

² Посљедња два рада овдје су уврштена уз незнатне измјене.

³ Аутор овог рада истражујући говор Бастаса попунио је и Упитник за српскохрватски дијалектолошки атлас, а у штампи му је и рад *Преношење акцената на йроклийике у говору Бастаса*.

податке који су се тамо нашли мора се рећи (отприлике као и за оне које наводи Ђ. Чустовић) – да се морају критички процјењивати.⁴

Г) О ОВОМ РАДУ

13. Свестраније изучавање српских ијекавских говора западне Босне, којима припада и говор Бастаса, започето је монографијом о змијањском говору (Петровић 1973). Три године касније објављена је најобимнија студија о западнобосанским ијекавским говорима (Дешић 1976). Послије двадесетак година описани су ијекавски поткозарски говори (Далмација 1997). Најновије монографско истраживање на простору који обухватају српски западнобосански говори спроведено је на територији Шипова (Цукут 2021). У међувремену, а нарочито од почетка овог вијека, слика о говорном стању у српским западнобосанским говорима употпуњавана је и краћим радовима.

14. И прије детаљније анализе дијалекатског материјала за овај рад, на основу постојеће литературе приближно се могло одредити мјесто басташког говора у оквирима западнијих српских говора. Тако се поуздано зна да према општој класификацији (в. Драгичевић 1986: 226–228; Ивић 1996: 146; Драгичевић 2001: 86–87), употпуњеној подацима добијеним из радова наведених у т. **12**, говор Бастаса по својим особинама несумњиво припада источној скупини сјеверозападног огранка источнохерцеговачког (херцеговачко-крајишког) дијалекта.

Омеђеност овог говора као хомогене цјелине са говором осталих Срба ијекаваца у доњем Ливањском пољу, нарочито је јасна на територији гдје се сударају крајњи изданци ијекавских и икавских изоглоса. Наиме, у радовима Н. Рамића о ливањско-дувањском говору и икавско-ијекавским говорним типовима прецизно су дефинисане дискриминанте које подвајају икавске и ијекавске говоре југозападне Босне. Осим примарне изоглосе – континуаната некадашњег вокала *jai̯*, ту су се нашле и друге важне изофоне (о којима ће бити ријечи у наредним поглављима), изотоне, изоморфе...

15. Сакупљање дијалекатске грађе у говору Бастаса аутор овог рада започео је прије четврт вијека. Интензивније истраживање спроводио је у периоду од 1997. до 2002. године и од 2017. године до данас. У међувремену, због рада на опису неких других српских говора, грађу је биљежио „у ходу“ – кад је било за то zgodних прилика.

Највећи дио података који ће овдје бити предочени потиче са аудио-снимака и из личних забиљешки, насталих у распону од 25 година. Како је уобичајено у оваквим радовима, при сваком циљаном истраживању посебна

⁴ Овакве оцјене података из поменутих радова аутор даје основано будући да је одрастао у Бастасима и добро му је познат говор Срба доњег Ливањског поља.

пажња посвећивана је избору информатора – настојало се да то буду говорници који су сачували аутохтоне особине басташког говора. Посебно се водило рачуна о том да из укупног дијалекатског материјала буде селективно ексцерпирана грађа која најреалније одсликава стање у овом говору.

16. Циљ рада је опис гласовног система говора села Бастаси и његово поређење са приликама које карактеришу друге говоре (више или мање сродне, у ближем или даљем окружењу), па су углавном коришћене дескриптивна, компаративна и контрастивна метода. Укупно узевши, „бјелине“ на дијалектолошким картама српских руралних говора у периоду од око 120 година, колико постоји наша научна дијалектологија, у доброј мјери су отклоњене и углавном су објашњени језички феномени који карактеришу српске говоре, те ће овдје предност бити дата дијалекатској грађи, а избегаваће се коментари и понављања оног што је већ речено.

17. На крају овог дијела и ријеч-двије о плановима за даља истраживања. Ауторова је намјера да у што скорије вријеме започне истраживање и других нивоа језичке структуре говора Бастаса. Судећи према садашњој структури и броју становника, лако је закључити да за двије-три деценије међу живима више неће бити аутентичних представника овог говора.

II. ФОНЕТИКА

A. ВОКАЛИЗАМ

18. Говор Бастаса карактерише вокалски систем који чини пет основних вокала *a*, *e*, *u*, *o*, *y* и силабичко *p*. Артикулација вокалских јединица креће се у границама просјека српских новоштокавских говора, што значи да је то вокализам који је близак оном стандардном. Сви вокали могу бити дуги и кратки, носиоци акцената и неакцентовани. Основна одступања од стандарднојезичких прилика своде се на честе редукције вокала *u* у постакценатским позицијама, извјестан број вокалских замјена и факултативно отварање неакцентованих вокала средњег реда.

Вокализам говора Бастаса схематски се може приказати уобичајеним вокалским троуглом:

и	у	ĩ	ũ
е	o + p	ē	ō + p̃
а		ā	

19. Примјери стандардне употребе вокала моћи ће се видјети кроз читав рад, а овдје издвајамо следеће⁵:

ā: *баба* Милка, према *нашōј бари*, *имā вай̃ру*, били *гядови*, *Ба̃је* далеко, *Жара* Божјин, *зяд̃њ̃и* п̃ут, од *мла̃ђ̃ије* л̃уд̃и, *сва̃к̃и* дан, *и̃а̃њ̃о* др̃во, *ца̃р* Бра̃њо, вр̃ћа *ча̃ја*, *ча̃шу* вод̃е, Мил̃ојкова *и̃а̃йка*;

ба̃н"ће Урош, *га̃зи* у блато, *жа̃л"ли* се, *зай̃осл̃и* га, *ла̃ж̃е* ко п̃ас, *ма̃ж̃е* ка̃п̃ла̃в"ну, *на̃й̃рави* к̃у̃ћу, *и̃ра̃и̃и'о* га, *си̃а̃зи* ме;

ка̃-ћемо к̃у̃ћи, *ла̃ко* му б̃ило, *са̃и̃и* им̃ам св̃е, *и̃а̃мо* жи̃ви̃, *ма̃ба* му.

⁵ Ради увида и у друге нивое језичке структуре говора Бастаса, репрезентативни примјери најчешће ће бити навођени у групама ријечи (углавном у синтагмама), онако како су биљежени приликом прикупљања грађе. Из тог разлога прилажемо и нешто већи број примјера стандардне употребе вокала, а такав ће приступ бити и приликом анализе консонантског система.

а: старї ајдѹк, Влaдимїр Лoвpe, на вpаїи"лу, Тапин Гaрoв, под jасїиук,
у Калaбaми, од мaмe, држи їрaвaц, дoбpa рaкиja, на їїaвaну;

ајде сјeди, пoчo бaсaїи, свe зaчaд"ло, тї ћeш кaсaїи"и, дoбpo нaдo"шлa,
знa нaїрaв"ии, свe їoбaцaїи, сaсїиaли сe, цaклї сe, вaздa чaсїиї;
вaкo ћу, дaнaскe кoсe, зa бaбу, бїло шкaкљивo їи.

а: бївшa влaсїи, бїлa глaїи, мoјa дрaгa брaћo, jа нeћу, ни кaїи кїшe, дo-
бар лaїи, пoкoјнї Mајсїoр, мaлї чeкa, у Нaкoву, сaїи oдa, ћeзїн свaк, слaв-
скї кoлaч, нeмa їрaгa, пe-чaшa, Шaвиja из Глaмo"чa;

вaрїи гpа, гaдно дaвa (= смpди), дa'e мe, звa мeнe, jавї кeрa, кaжe ми,
лaдї сe, рaдї у шкoли, сaдї сe у јeсeн, свaлїмo сe, фaлe гa;
ај мeни, прaвo лaдно, сїaрнo дaнaскe, сїaлнo прїчa.

а: бaбa Aњђa, Дaрa Нeвїнa, ћaкa пyнa шкoлa, нaшo зaклo"н"цу, тo су
каїиaли, Тoдoрoвa Кулaшa, мaлa бїлa, кїдaли нaїoр (= oвчији ћубар), нa вp
їлaсїиa, у Рaм"ћимa, нa сaсїиaнaк, нa Тaвaнaк;

бaци тo, вaгaли шeн"цу, сaмo нaвaли, нe мoш му нaдaвaїи, нaдaли сe,
нaоблaч"ло сe, пoмaлo oкoїaвaїи, їрeвaл"лa јe, ужaр"ло сe;
зa њгa, изjаз"лa сe нa мe, тї тo нaгли рaдїш.

а: Мїлoш Глaв"чaрoв, цpнїјe дaнa, сaв зa ћaвлa, спaвa кo зaклaн, кaљaв
кo прaсe, oд нaшoгa сeлa, дeсeт oвaцa, дo Цвијaнa;

бїјaшe сyшa, свe зaвaћaмo, тo ти сe исїoв"јeдaм, вaздa кoїaлa, нeмa
дрyгe, jа му їoкaзa, нe урaдї oн, чyшљaли вyну;

мa нaїaкo, oбaрски мe зoвe, oвдa ћу нaзїи, пa-ндa ћу кyћи, гoни oдoв-
дa, нeмoј сaдa.

e: yбијo бeгa, бїло сe вeсeлo, л"јeпa вeчe, дoбpa ћeїeл"нa, зeцoви јeдy,
кїишo лeїиo, мeн" ћe тo, нeкoмe мoш рeћи, ћeгa пїтaј, гoрї їјeсma, измeћу
рeдoвa, мoјa сeсїрaнa, їрeћa му гoд"нa, чeїи"цa зa зyбe;

бїјeжи у кyћу, вїeрoвo му, мeїини у цeп, їгpaлo сe и їјeвaлo сe, їрeвaлї
пyт, рeзaїи кyпyс, їeглї вaздa, нїсу ћeли, чeкaли рeдa;

вeсeлo гoрї, ћe ћe, жeсїиoкo гa нaпo, лeїиoс бїло, мeћу нoгe, нe рeчe.

e: вeл"кa му кyћa, дїeцa кo дїeцa, стaдe нa eксe"р, тo ми жeљa, сa жeнa-
мa, нoвa кeцeљa, ћeгoвїјe стрїцa, свoјoј сeсїри, їeжaк" бїјo, мeтнo цeрaду,
чeїoви зa бoцe, у мeїoвe, нoсї шeшїр;

дoнeси крyв, мeсїи кyћу, нaнeси дрвa, oчeїи ми јoш јeднy, їoлeд"лo
пoљe, їoлeїи нa њивy, їoлeїи"и сe, їрeбeри тo, рeкли су, улeїи"и у кyћу;

брeж ћe, дaлeкo їи, мoрe јeднoч, нe знa мe, їoсвe тї тo, нїјe їрeсвe.

e: бeрлaв мaлї, ајдe, Вeсo, кyпї гpeдe (= кaмeњe), нaлeтї зeц, їмa кeрa,
ћeзїнe клeїивe, jaњeћo мeсo, ћe нeмa, ћeвe кyћe, їeїиa нeд"љa, нaс јe рeїи,
Свeїи Јoвaн, сeдмї пyт, o, Сїeјo, їeшкe глaди;

зі́ми ле́жй̄, вѣди ой̄й̄рі́л"кѣ̄, й̄рі́л"чно чѣсто.

ї: Жърко Бѡжїн, вѣл"кї чѡјек, гѡрњї Йвет"ћи, дѡнашњї мѡмци, штѧ ће јѡднїк, мѡре с јѡднїјем, кѡ'ї си тї, ће и лѧњскї сн"јѣк, од ѡбадвѡ'ї, ıѡкѡјнї сїѧѧрї, сѣдмї дѧн, ћѧћїн ћѧћѧ, ıрнїје дѧнѧ;

брѡдї га, нѣ волїмо, вѧзда гѡлѧмї, жћїїї ѡнѡ, нїкат не зѧкаснї, ıзмѧмї ме, јѡнѧчї се, кѡсї ѡкѡ кућѣ, ѡїїїшѡ ı Грѧво, ıрѧжї ћѧвѧ.

ѡ: Бѡб"нѣ кѡћѣ, ни гѡвѡра, ѡвѧ гѡд"на, Јѡја швѧјцује, ıгрѧј кѡло, вїди му ѡбрѧзѧ, пѣт ѡвнѡвѧ, на ѡгради, ѡсам пѣтѧ, ı нашѡм ıѡљу, ѡдѧ ко ıрѡсјѧк, сїн ми ıрѡфѡсор, у сѡб"цу, ткѧла ıѡѡрбѧке, у цѡкуѧѧма;

вѡдї Јѡубѡва, вѡлї зїму, гѡнѣ нѧро"т, дѡнесе ми кѧвѣ, кѡљу се, мѡремо кѧшњѣ, ѡбѧће ѡкѡ кућѣ, ıѡједе свѣ, ıѡнїјѡ рѧнѣ, сѡвѡ га ћѧћѧ;

нѣмѡј гѡре, дѡсїѧ за дѧнас, ѡд гѧву, ѧј ѡдѡ"вѡѧ, ѡклѣн си тї, ıѡд рѧст.

ѡ: држѡ вѡле и кѡње, дѡбѡра жѣна, ѡћѣ ѡни, од ѡнїје, по ıѡду, ıѡкѡјнї Јѡвѣша, нѣмѧј ıѡсла ш ѧѡм, ıѡшїїен чѣк, ıрѡбѡшѣна гѡма, рѧсїрѡдѧј тѡ, нѣмѧ слѡбѡдѣ, ıмѧлѧ ıвѡр"ло, дѡлазѣ чѡбѧни, ѡн је шѡфѣр;

не гѡворѣ, гѡни га, кѡрїсїїї прїл"ку, нѧѡблѧчї се рѧно, нѧшѡварї нѧ лѣђѧ, ѡбѧшѡ нас, ѡсїѧв" тѡ, ıѡгѧзї ѡбећѧње, ıрѣдѡсїѧло нѧм, ıрѡсїїљѣ пѡ себї;

ѡме нѣћу, нїје гѡшѡво, дѡ јутрѡс, бїће дѡбѡро, ѡ ток нѣмѧ нїшта.

ѡ: вѧзда бѡс, Вѡјка Јѡв"на, гѡ ко мїш, дѡњї кѧмѣн, дѡбрїје му кѡлѧ, вѡлї лѡв, мѡј мѡмче, ѡвѧїкї му нѡс, нѡћ сѧтра, трѣбѧ ѧѡзи, чѡвѧ ѡвце, кѧт прѡћѣ ıѡсїї, ıшѡј сїн, ıѡ ми свѡјїѧ, ıѡ си трѧжилѧ, Шѡл"не кѡће;

вѧзда вѡдѧј, гѡнѧ крѧве, дѡћѣм кѡ-тебе, зѡвнѡ га јѡчѣ, кѡчї га ћѧћѧ, мѡ-рѧм рѧд"ти, нѡсѧ га вѧздѧн, ıрѡбѧј зѣру, скљѡкѧ се пјѧн;

сѧ-сї вѡљно, ѧјѡј, ıрѧдї свѡјскї;

ѡ: штѡ бї рѣкѡ Бѡжѡ, нѧшлѧ вѡјска, у Дѡцу, порѣни кѧрїѡлу, лѡїѡвї пѡкраѡшѣ, нѧ моїѡру, тѡ му је ıѡѡро, тѡ ми је ıрѡблѣм, врлѣтна Рѡга (ѡвца), ıзѧ Сѡб"ћѧ кѡћѧ, нѣмѧ сїѡсѡбнѡсїї, мѣтнѡ у ıѡрѡу;

вѡѡѧлї је свѡкут, мї дѡћї, и дѡћѡшѣ пѡ ме, зѡвнѡ ме, вѧзда нѣштѡ ıзѡѡѧјѡ, трѣбѧ ѡїрѡбѧїї, нек ıронѡсѧјѡ, мѧлѡ ıрѡѡѧїї, ıјѡлїјѡ се;

сјѣдї ѡвѡде, ѡнѡде ћѣмо, гѡрѣ ıѡ ѧу.

ѡ: бѡгѡѧшкѡ блѧго, кѧкѧ нѧм је бѡдѡћнѡсїї, пѣт вѡлѡвѧ, дѣснѡ рѧме, стѡ ћѧвѡлѧ, зѣленѡ вѡће, мѧѡдѡ чѣѧѡде, слѧвѣ Свѣїѡк Стѣвѧнѧ, сѧ сѡ"бѡм, гѧднѧ сїѧѧрѡсїї, с ıѡѡѡм, ıс Црнѡк Лѡга, ѡт чѣлїчнѡк мѧтрїјѧлѧ;

ѡѧѡ свѣ, бїѡ рѧт, нѣ дѡћѣ чѣстѡ, дѡшѡ ћїћѧ, нѣмѡј ми рѣнї, ıрѣѡрѡј дѡбѡро, ıкѡчї ми се нѡгѧ, ıѡѡ се ı рѡку, ıшѡ ı кућу;

вѧкѡ ћу нѧпрѧв"ти, дѡбѡрѡ је бїлѡ, нѧкѡ тї жївїјѡ, дѧвнѡ ıмрѡ.

òvdā vřlěīno, jesi se vřlo ŭbiјō, siřmo ti je tŭdā, iřke lŭč! (uzvik
pri lucheњу jaġnadi).

р: сн"јѣк по брѣ"ма, ѿмā брч"не, врбичкѣ псѣ, кѹца ѣрѡа (= цијѣпа), јаднā је ѡвā ѣрѡаѡа, засмрѡ"шѣ куп"јѣри, у Крчев"ни, попāл"шѣ мрѣ"не, ѡдā бѡс по сѣврњѣшѣу, бѣѣ ѣврѡаѡа, прāвā ѣрн"ца;

брсѣѣ лѣст, врѣѣ се ѡѡ мене, ѣрѡѣм јѣдну кѡзу, заѣрѡѡвāм чѡрбу, крѣсѣ"ли дѣѡу, ѡѣрѡѡвā крāву (= ѡсѣмењѹје), ѣреѣрѡѡвā мѣсо, пāметно ѣврѡѹје;

ѣрѣѣ, ѣрѣѣ! (узвик за дозивање ѡѡаѡа);

р: мѡј брѡ, бѣѣ брѡ, грѡ ти сѣр, бѣла ѣрнда, ко зврѡ, ѹѡарѣ му крѡ нā нѡс, крај крмāкā, б"јѣлѣ мрѡ, ѿмāлā ѣрѡѡѡ, ѹѡ га ѣврн, ѡс"јѣѡи ѡнѡ ѣврње, ѣрнā га штѣѡа пѡѣла, а сѡѡ ѣврнѣѣ дāнā;

врѣѣ нѣшто, ѣрндали вѹну, мрѣѣѣ се, ѣрѡвā се (= рѡе се), ѣрѣѣ пѡ мѣни, рѡѣ по свѹ нѡѣ, дѡбро ли срѡнѣ, ѣврѡѣм за ѣѣм;

ѣдѣ брѡ, а мѣ ѣврѡѡ, ѣрнѡ му бѣло.

р: брѡ Мѣлош, ѡсѡѣилѣ врѡе, тākā врѡѣа, нѣѣ пѡсѡе грѡ, ѿмā дѡѡа ѣрѡвā, ѡнāј зврѡ, мѡре и пѡсно и мрѡно, ѡнāј мрѡѡ, рāдѣ нам Срѡ, сѣврѡан ли је, бѣло ѣрѡвā у прѡшту, ѿмā Шѣврѡѡаѡ;

дѡврѣѣ тѡ, дѡѣврѡкалā пѡ мѣ, зврѡз"ѣмо нѣкākѡ, крѡ"ли кāmѣње, накрѡ се пѡбро, ѡѣврѡалā млāѡа, ѣѡврѡскѡ вѡѣе, рѡзврѡнѡ се, сѣврѡаѣѣ се ѹ куѣу;

брѡ ли ѹрāдѣ;

р: ѹ брѡвѹ вѡду, кāѡѣ му ѹ брѡ, ѡѡ грѡнѣѣ рāнā, вѣѡи му ѡбрѡвā, нѣ ѹ ѣврње, ѿс Црнѡѡ Лѹга;

зāгрнѣ кѡжѹн, ѣзврѣѣ дрѡѡ, ѣрѡѣврѡлāј дѡбро, нāсрнѹ нā мѣ, ѣѡѣврѡѡи мѣ књѣж"ѡу, нѣѣ до-га нѣ сврѡе, кад' ѹврѣѣ ѹ глāѡу, да се не ѹгрѡѣѣш;

рāд"ли нāѣрнѡ, бѣѣѣ ѹбрѡ.

О БОЈИ ВОКАЛА

20. У говору Бастаса дуги вокали, и акцентовани и неакцентовани, у принципу имају нормалноштокавску артикулацију, а приближно иста квалификација може се дати и за краће вокале који су наглашени – то су гласови чије су изговорне вриједности веома блиске онима у стандардном српском језику. Кад је у питању боја вокала, појава отворености неакцентованих вокала средњег реда најбитнија је специфичност овог говора.

Овдје су потпуно непозната дифтонгизирања каква се срећу у територијално блиском ливањско-дувањском говорном типу (в. Рамић 1999: 292, 295).

21. Одавно је Ј. Вуковић констатовао да је у вокалском систему босанских говора у знатној мјери дошло до измјене боје дугих вокала *а*, *о* и *е* (Вуковић 1963: 24). Вуковићев закључак потврдили су каснији бројни моно-

графски описи различитих говорних типова, при чему се као посебно изразита карактеристика издваја затварање дугог *a*.⁶

22. За говор Бастаса карактеристично је да се у њему може понекад чути затвореније дуго *a*. Водећи рачуна о ограничености перцепције приликом презентовања овако осјетљивих гласовних реализација и могућности да слушни утисак истраживача понекад може навести на погрешан траг, сматрамо да је овакво *a* најсличније оном које се може чути у западнобосанским ијекавским и личким говорима⁷, док је стање у змијањском говору знатно другачије.⁸ Из истих разлога које наводе Дешић и Драгичевић (в. фусноту 7), ни овдје нису навођени примјери за наведену појаву.

23. Стандардну боју вокала у говору Бастаса најчешће нарушава помјерање артикулације кратких вокала *e* и *o* у правцу *a*. Анализирајући говор Срба ијекаваца у Ливањском пољу прва је Ђ. Чустовић запазила да „неизразита боја вокала карактерише и овај крај“ (1960–1961: 109).

У раду о артикулационој вриједности вокала у вана акценатској позицији, Н. Рамић је на примјеру говора Срба доњег Ливањског поља показао да је у том говору изражена тенденција ка отварању ненаглашених кратких средњих вокала, навео карактеристичне примјере и дао образложења наведене појаве (Рамић 2004). Уз констатацију да је Д. Петровић детаљно анализирао артикулационе вриједности кратких неакцентованих вокала у змијањском говору и да се стање у говору Срба доњег Ливањског поља подудара у много детаља

⁶ Појава затвореног дугог *a*, у већој или мањој мјери, присутна је у ијекавскошћакавским говорима (Брозовић 1966: 137), у говору Змијања (Петровић 1973: 29), у икавскошћакавским говорима западне Босне (Пецо 1975: 87–90), у западнобосанским ијекавским говорима (Дешић 1976: 33–34), у икавскошћакавским говорима у околини Дервенте (Баотић 1983: 49), у међуријечју Ријеке дубровачке и Неретве (Халиловић 1996: 45–46). У српским говорима затварање дугог *a* нарочито је маркантна појава на простору између Врбаса и Украине (Козомара 2016: 36).

⁷ „На читавом терену Босанске крајине може се понекад чути мало затвореније *a*. Такав изговор имамо и кад је тај вокал под акцентом и кад није, и кад се налази уз сонанте и уз консонанте. Тешко је утврдити у којим позицијама је ова појава чешћа, а није лако ни показати да ли је степен затворености вокала *a* исти у свим положајима у ријечи и у свим крајевима западне Босне. Због тога, а и због далеко бројнијих примјера у којима се *a* изговара као и у књижевном језику, нећемо ничим посебно обиљежавати затвореност тога вокала“ (Дешић 1976: 33).

„Дуго *a* изговара се нешто затвореније од стандардног, мада не у свим позицијама и, чини ми се, не увијек у истим позицијама. Праву природу таквог *a* тешко је одредити без прецизнијих мјерења, а, исто тако, за утврђивање домаћаја ове појаве потребна су знатно минуциознија испитивања од оних каква су у нашој дијалектолошкој пракси уобичајена и каква сам ја спровео. Због тога овдје ово запажање о артикулацији вокала *a* и не документујем посебним потврдама“ (Драгичевић 1986: 45).

⁸ „Дуго *a*, без обзира на то да ли је акцентовано или не, на знатном делу овог терена показује више-мање јасну тенденцију ка затварању, при чему је то најизразитије у суседству лабијалних консонаната и сонаната, али не и искључиво у њиховом суседству“ (Петровић 1973: 29).

са стањем које налази Петровић, Рамић додаје да разлике између ова два говора ипак постоје – у говору Змијања вокалски троугао је затворен ($a \rightarrow o \rightarrow e \rightarrow a$), а у говору доњег Ливањског поља средњи вокали се отварају ($e \rightarrow a \leftarrow o$) (Рамић 2004: 458–460).

Парафразирано, Рамићева расправа о овом питању своди се на следеће:

За говор Срба доњег Ливањског поља карактеристично је да је изговор кратког *e* и *o* у почетној и завршној позицији ријечи у границама штокавског просјека. У финалној позицији за чување вокалских разлика пресудан је морфолошки моменат. Помјерање артикулације најизразитије је у поста акценатској позицији, а може се остварити и у осталим слоговима. Ту се ради о „неоштећеним“ фонемама, алофонима који имају дистинктивну функцију као и оне фонеме чија је артикулација стандарднојезичка. Вриједности таквих алофона артикулационо су ближе вокалима *e* и *o* него вокалу *a*. Могуће је и помјерање у зону сусједног вокала, али тада је већ у питању вокалска замјена (исто: 458–460).

Рамић закључује да је појава факултативне природе, те да је утисак да се нормалноштокавске вриједности рјеђе остварују.

Да је све наведено карактеристично и за говор Бастаса, потврђује грађа коју смо прикупили за овај рад:

e^a: *Ајде^aрова* дра̑га, *бо̑ле^aси̑ан*, за *ве̑че^aру*, *го̑ве^aда* се чу̑вала, прода̑вати *го̑ве^aда*, *два̑де^aсе̑и̑*, пра̑во *де̑бе^aла*, у *Де̑бе^aља̑ц^aма*, *им̑о̑ де̑ве^aи̑* *си̑но̑ва̑*, *ђе̑и̑е^aл^aна*, *не̑ма̑ ни̑ зе̑р̑е̑*, *ју̑не^aи̑ина*, *ју̑че^aи̑ња̑* *чо̑рба*, *ке̑це^aља*, *ке̑це^aље* се *но̑с^aле*, *ки̑се^aл̑а* *во̑да*, *ни̑ кра̑јце^aра*, на *кре̑ве^aи̑у*, *Ма̑ркано^aве̑* *и̑де̑и̑е̑*, *не̑ма̑ ко̑ м̑рђе^aла*, *им̑а̑ на̑јме^aни̑к*, *не̑сре̑хо̑* *је̑дна*, *и̑де̑е^aи̑а⁹*, у *и̑де̑е^aи̑и̑*, *да̑ти̑* *и̑ра̑се^aи̑у*, *до̑шло̑* *и̑ро̑ље^aхе̑*, *то̑ му̑ је̑ за̑* *ро̑ђе̑нд̑а̑н*, *са̑ сре̑хо̑м*, *м̑је̑р^aла̑* *и̑е̑ми̑е^aра̑и̑у̑ру*, *шта̑ се̑* *и̑е̑ре̑и̑а̑* *ви̑д^aло̑*, *че̑и̑е^aрес̑и̑* *тре̑ће̑*, *че̑и̑е^aрес̑и̑* *че̑твр̑те̑*;

на̑ће^aрало̑ *га̑*, *до̑к̑* *и̑ре̑бе̑р̑у̑*, *пра̑во̑* *и̑ри̑и̑е̑кло̑*, *у̑ки̑се̑л^aла̑* *се̑*;

и̑за̑ђе̑ *то̑ на̑ве̑л^aко̑*, *са̑-сам̑* *се̑рбе̑с̑*, *су̑и̑е̑р̑*, *у̑ве̑че̑*.

o^a: *ку̑ла̑* *бе̑го̑ва̑*, *Гла̑мо̑ча̑ни̑*, *по̑д^aј̑е̑л̑и̑* *се̑* *Ж̑дра̑ло̑ва̑ц̑*, *о̑стала̑* *ја̑ло̑ва̑*, *Си̑ма̑* *Коз̑мо̑ра̑*, *Љ̑е̑ло̑ва̑*, *Ми̑ло̑ва̑н̑* *Ра̑ди̑н̑*, *од̑* *Ми̑ло̑ра̑да̑*, *им̑о̑* *Ми̑ло̑ра̑и̑и̑*, *Ма̑рко̑ва̑*, *Ни̑ко̑ла̑* *К̑оз̑а̑р̑*, *на̑ том̑* *ту̑* *о̑и̑о̑ма̑ну̑*, *њи̑* *и̑е̑и̑о̑ро̑*, *око̑* *Пе̑и̑ро̑ва̑*, *то̑ су̑ му̑* *си̑но̑ви̑*, *сла̑до̑ле̑и̑*, *пра̑м̑* *со̑бо̑м̑*, у *су̑бо̑и̑у̑*, *и̑де̑* *за̑* *и̑о̑бо̑м̑*, *зо̑ви̑* *То̑до̑ра̑*, *с̑* *То̑до̑ром̑*, *У̑ро̑шо̑ва̑* *ку̑ћа̑*, *че̑и̑во̑ра̑* *ко̑ла̑*, *че̑и̑во̑ро̑* *и̑ у̑* *ку̑ћи̑*;

до̑хо̑и̑и̑е̑ *гла̑дни̑*, *би̑ло̑* *за̑и̑во̑рено̑*, *ми̑ло̑вала̑* *га̑* *зе̑ру̑*, *не̑* *мо̑ре̑* *ни̑шта̑* *о̑кус̑ти̑*, *не̑* *мо̑ре̑* *со̑бо̑м̑*, *не̑* *мо̑ре̑мо̑*, *и̑де̑е̑до̑и̑и̑е̑*, *до̑бро̑* *и̑ро̑хо̑и̑мо̑*, *ра̑до̑ва̑о̑* *се̑* *о̑н̑*;

е̑и̑о̑ *ти̑*, *и̑* *го̑и̑о̑во̑*, *не̑ко̑ли̑ко̑* *пу̑та̑*, *све̑* *у̑и̑о̑ма̑н̑*.

⁹ Овакве реализације указују на замјену $a \rightarrow e$.

24. Отварање кратког акцентованог вокала *o* забиљежено је у два примјера – код истог информатора: *ð^andā* се *kōsī*, *ð^andā* у *āv*густу.

25. Високи вокали *u* и *y* веома су постојане фонеме.¹⁰ У грађи немамо примјера који указују на одступање од стандардне артикулације.

ВОКАЛСКЕ ЗАМЈЕНЕ

26. У говору Бастаса супституције вокала најчешће су последице асимилације и дисимилације, понекад аналогije, а некад је пресудан нејезички, екстралингвистички чинилац. Поједине вокалске замјене могу се тумачити и као последица претходне помјерености артикулације појединих вокала, премда је у неким гласовним склоповима понекад тешко утврдити да ли је узрок супституције претходно отварање или затварање вокала или се пак ради о директној асимилацији односно дисимилацији према сусједним вокалима.¹¹ Ипак, укупни подаци наводе на недвосмислен закључак: потпуне вокалске замјене ријетко се могу доводити у везу са претходним помјерањем артикулације јер би такви случајеви били потврђени много већим бројем примјера и у оним позицијама ријечи гдје нема услова за дјеловање асимилационо-дисимилационих процеса.

27. Замјенама су обично обухваћени кратки и неакцентовани вокали, веома ријетко дуги и акцентовани. За супституције знају и домаће и стране ријечи. Највише је потврда за замјене вокала *a*, подједнако често долази до замјена *e*, *u*, *o*, док су супституције вокала *y* скоро занемарива појава. Већина примјера који су се нашли у нашој грађи већ је раније потврђена.¹²

28. Супституције *a* у *e* обично су дисимилационе природе према *a* у сусједним слоговима:

наш *ármen*, врли *жйто* на *àрмену*, по̀кѡ́нї *Дàмјен* и *Дàмјенѡвка*, до́ће *дй̆м̆ьечāр*, й̆мāм *ел̆ер̆гију*, *ел̆ер̆гичан* на п̆ер̆је, до́ђў *жє̀ндāри*, ðмā л̆ети по *жє̀ндāре*, й̆л̆еда, за *й̆л̆еду* гѡ́дй̆нā, јѡ́дан од *й̆л̆еду*, *јер̆ѡ́ѡца*, крй̆јѡ се у *јеслама*, пй̆шѡ *л̆ей̆й̆н̆цѡм*, дѡ́бар *мāјден*, ў́дарй̆ *й̆ѡ́чей̆и*, бй̆ла п̆ўна *й̆ѡ́ей̆ша*, у *й̆ѡ́ей̆ши*, й̆р̆^н*ј̆ей̆шӗл̆*¹³ *Иле*, *й̆й̆гер*, *Цй̆н̆ц̆ер* (= Цинцар – планина сјевероисточно

¹⁰ „Међутим, кад је реч о високим вокалима, дифтонгизација представља облик отварања, будући да недостаје простор за даље сужавање“ (Ивић 1998: 262).

¹¹ Нпр. *мр̆јела* – *мр̆ј̆ела* – *мр̆јала*; *ѡсам* – *ѡсӑм* – *ѡсам*.

¹² Доста сличних или истих примјера може се наћи у радовима о сродним или територијално блиским говорима, гдје су већ дата образложења узрока наведених вокалских замјена. В. нпр.: Чустовић 1960–1961: 101–109; Петровић 1973: 29–45; Дешић 1976: 34–56; Драгичевић 1986: 45–69; Рамић 1999: 289–298; Цукут 2021: 25 и литературу на коју је тамо упућено.

¹³ О фонетским ликовима ове именице у ливањско-дувањском говорном типу в. Рамић 1999: 291.

од Ливна), иш *Чеїрəзлїјā*, у *Чеїрəзл"јама* (= Чапразлије, село ливањске општине);

вāзда мьєцкā, нє мьєцкāј док јѣдѣш, ѿйьечкало га;
је л дѣ, је л дѣ да лāжѣ, је л дѣ да нїсам,¹⁴ ако йкей⁹ дѡђѣ, сāйи или нї-кей, нїкей за нїкей, нїкей му дѡста;

прѡђи се будалєшїи"не, слўшати његову будалєшїи"ну.¹⁵

Влада двојство облика ѡба и ѡбѣ.

Према коријенима *вrab-*, *расїи-* и *кrad-* овај говор припада другој Ивићевој зони (в. Ивић 1964: 383–393), те је: *вреб-*, *ресїи-*, *кrad*.¹⁶

Примјери са *ре* који су се нашли у нашој грађи карактеристични су за говор најстаријих информатора:

врѣбац, нє мош ѡстати од *врѣбāцї*, *врѣйци* навал"ли;

нарѣсїо вѣл"кї, *їѡдрѣсїѡ* му зўп, *рāзрѣсла се*.

Код преосталих говорника који се и даље могу сматрати аутохтоним представницима басташког говора облици са *ре* све више се свде на спорадичну употребу.

Редовно је *крāсїи* и сл.: *крāдем* бѡгу дāне, вѡлијѡ *крāсїи*, ѡће *ўкрасїи*.

Као у ливањско-дувањском говорном типу, и овдје је: *жѣњѣ*, *жѣњѣмо*, *жѣњи*, *їѡжевѣно* и сл. и „секвенце -жњ- или вокала -а- у основи облика глагола *жеїи* нема“ (Рамић 1999: 290).

29. Замјене *a > o* резултат су дисимилације и аналогije:

Гѡсїова, *ѡвїсїо* кїлā, дāѡ им по *ѡвјѣсїо* мāрāкā, ѣѣ ѡнā *кобāн"ца*, ўзми *кобāн"цу*, на *лїводама*, по *лїводи*, *миїрѡљѣс*, ѡсом сāтї, стāви на *ѡсїāл*, на *осїāлу*, кѡс"ла се *ѡїѡва*, полāгѡ *ѡїѡву*, ѡбўкла жѣна *їāнїѡле*, Йвет"ћа *рāзволā*, йљеду и *їрїсїѡ*, ймā *ўїѡлу* плўћā, нāзѡ *чѡраїе*;

не *зāїѡворāј*;

ѡлѣко, брāте; *ѡлѣко* ми, нїје *ѡлѣко*, *јѣѡво-јѣѡвмицѣ*, *јѣѡво* дѡђе, *мāшолā*, дјѣтѣта.¹⁷

Осим у стандардном лику *їѡла*, овај количински прилог јавља се и у следећим фонетским варијантама: подијѣли *їѡїѡли*, ўзми *їѡло*, у *їѡлу* ѡсам.

30. Асимилационо-дисимилациони процеси у једном броју ријечи доводе до промјене *e* у *a*:

¹⁴ У конструкцији *је л дѣ* (у овом говору непознато је *је л да*) ради се о дисимилацији према *a* из везника *да* који слиједи непосредно након такве конструкције: *је л да да > је л де да*. У форми *де* ова ријечца увијек се чува и ако се нађе на крају говорног такта.

¹⁵ И код Дешића је потврђен облик *будалєшїиина*, за који он сматра да је настао додавањем суфикса -*ешїиина* (Дешић 1976: 37).

¹⁶ Прецизне границе ове појаве између говора икавског и ијекавског становништва југозападне Босне в. у Рамић 2010: 37.

¹⁷ Сличне примјере промјене *o* у *e* в. нпр. у Дешић 1976: 33–34.

²⁴ „Једино у *врешко* имамо *е* према тал. *fresco*, насупротив њем. *frisch*, што значи да је ријеч о два различита извора“ (Дешић 1976: 55)

ВОКАЛСКЕ РЕДУКЦИЈЕ

40. Укупни домашаји вокалских редукција у говору Бастаса, како је то показала презентована дијалекатска грађа, у суштини су у границама просјечности која влада у српским западнобосанским ијекавским говорима херцеговачко-крајишког дијалекта, а у много појединости има подударности и са сусједним ливањско-дувањским говорним типом (исп. нпр. Петровић 1973: 29–62; Дешић 1976: 56–72; Далмација 1997: 35–42; Рамић 1999: 299–302; Драгичевић 2000: 16–17; Црњак – Козомара 2015: 699–702; Цукут 2021: 33–39 итд.). Очекивано, потврђена је и несумњива припадност сјеверозападном огранку херцеговачко-крајишког дијалекта (в. Драгичевић 1985: 85), као и чињеница да редукције које се срећу у овом говору нису типично босанске. Наравно, вокалске редукције одлика су кратких вокала.

41. Вокали *a, e, o, y* у говору Бастаса нису често подложни редукцијама. Уколико се јављају, оне се остварују у ограниченом броју ријечи и обично су потпуне.

42. Потврде неутралисања вокала *a* забиљежене су у сљедећим случајевима:

1) Иницијално *a* досљедно се губи у ријечима *акумулаѿѿор*, *аѿеѿиѿиѿ* и *аѿшлaмa*: *кúпијѿ нѿв^ф кумулаѿѿор*, *ѿзашлa киселѿна ис кумулаѿѿора*, *вѿзда је ѿмѿ дѿбар ѿѿѿиѿиѿ*, *нѿмѿм ѿѿѿиѿиѿа*, *ѿлѿме вѿзда рѿдѿ*, *на ѿвѿј ѿлѿми повр кућѿ*.

Појаву губљења иницијалног *a*, мада не и досљедно, потврђују и примјери: *тѿ нам Мѿрика рѿдѿ*, *мѿричкѿ пѿсла*; али: *рѿдијѿ у ѿмерици*, *ѿмерика је крѿва за ѿвѿ злѿ*.

2) У медијалним позицијама ријечи редовно неутралисање вокала *a* присутно је у облицима именице *кравѿѿа*: *вѿзда нѿ ѿему крвѿѿа*, *ѿмѿм крвѿѿу*, *стѿви крвѿѿу*.

Губљење се понекад спроводи и у именицама *ѿарадајз* и *срамѿѿа*: *ѿрдѿѿис* *нѿкет нѿ дозрѿ ко вѿлѿ*, *кúпи ѿрдѿѿиза*; *тѿ ти је срдѿѿа*, *нѿ мош сѿкрити срдѿѿу*. Ипак, ове именице чешће се употребљавају без извршене редукције.

У вокативу именице *браѿѿ* вокал *a* губи се у приснијој говорној комуникацији. Примјери овакве редукције вокала *a* биљежени су само код особа женског пола: *није*, *брѿѿе*, *мѿреш*, *брѿѿе*, *јѿш јѿдну пѿпити*, *ѿјде*, *брѿѿе*, *ка-си нѿјѿла*. У оваквим и сличним говорним ситуацијама „основно значење именице *браѿѿ* сасвим је изблиједјело и свело се на функцију узречице, тј. ријечи која се у приповиједању често употребљава и служи говорнику за успостављање ближег (братског!) односа са слушаоцем“ (Дешић 1976: 56).

3) Ријечца *нека* обична је и у пуном облику и без финалног *а*: *не́ка* бѹдѣ шта *о́ће*, *не́ка* йдѣ, *не́ка* те с *на́ми*, *не́ка* *ћа́ће* *жи́ва*; *не́к* је *до́шо*, *нек* си *ти́ ме́ни* *жи́в* и *здрав*, *не́к* идѣ *куд*^т *о́ће*, *нек* *пла́чѣ*.

43. Редукције вокала *е* своде се на ове случајеве:

1) У почетним позицијама потпуне редукције се остварују у облицима именице *еши́кја*, те именице *елекѿи́рика* и њеним дериватима: *при́је се́ кѹпо-ва́ла шки́ја*, *не́ мош на́ћи до́бре шки́је*; *Ми́ћо леѿи́р"ча́р*, *про́ђоше леѿи́р"ча́ри*, *леѿи́ричнѿи* *шпо́рет*.

У грађи се налази и један примјер неутралисања почетног *е* у именици *економи́ја*: *ра́дијо на ко́ндоми́ји*.

2) Медијално *е* редовно се губи у облицима неколико именица: *и́ сат* је *Мла́ден веѿи́рина́р*, *зо́ви веѿи́рина́ра*; *сло́мило ми се ври́е́но*, *на́прави ми ври́е́но*; *маѿи́рија́л* за *ку́ћу*, *маѿи́рија́л* *ку́пити*, *не́ ваља́ вам маѿи́рија́л*, *тре́ба јо́ш маѿи́рија́ла*; *ја́вљају меѿи́ро́лози* *ки́шу*, *рва́цки меѿи́ро́лози* *на́јбоље по́годѣ*.

Недоследно губљење медијалног *е* јавља се у формама типа: *и́дедѣс* *пу́та*, и- *Са́раја́ва*, у *Са́раја́во*, *жи́в"ли* у *Са́раја́ву*, *седа́мдѣз го́ди́на*, *чеѿи́рес* *прѣ́вѣ*, *шездѣ́си* и *двѣ́*.

3) Финално *е* понекад се потпуно редукује у прилогу *ви́ше* и приједлогу (*и́о*)*ви́ше*: *не́ћу ви́ш* *ни́кет*, *ви́ш* *ни́шта* *не́ма́м*; *ви́ш* *ку́ће* *Бо́жинѣ*, *ви́си* *пу́шка* *и́ови́ш* *крѣ́вета*, *и́ови́ш* *ку́ће* *па́сѹ*.

4) Дјелимичне редукције вокала *е* забиљежене су у мањем броју, а у свим примјерима биљежене су у медијалним позицијама ријечи: *чу́вала по два́д"сеѿи́* *крава́*, *не́ да́ј свѣ́г дјеѿи́"и́а*, *мо́раш да́ти дјеѿи́"и́у*, *са́т му је и́ри́д"сеѿи́* *го́ди́на*.

44. За редукције вокала *о* карактеристично је следеће:

1) У почетним позицијама ријечи вокал *о* најчешће се губи у формама показних замјеница и прилога:

ва́ка *ље́т"на*, *ва́кије* *љу́дѿи*, *во́шинā* *би́ла*, *во́л"чачки́* *му* *но́с*, *на́ка* *же́на*, *ѣ́но* *на́ки*; *на́ко* *ти* *бо́г* *да́*, *на́ко* *ти́ жи́в"јо́*.

Потпуне редукције иницијалног *о* редовне су и у неким туђицама: *мо́гла* *би* *кла́гија* *ра́д"ти*, *кла́гијѣм* *развѿ́јам* за *пѿту*, *мо́ро* *на* *и́ара́цију*, *со́в"на* *от* *ко́ла*, *пѹ́че* *со́в"на*; *йде́* *се* *и́ѣр"саѿи́*, *и́ѣрисѣ́* *брѹк*.

2) И у медијалним позицијама неких показних замјеница и прилога долази до неутралисања вокала *о*: *о́влика́* *гла́ва*, *о́влики́* *ћеш* *о́стати*; *о́влико́* *би* *ва́љало*.

У говору се може чути *и́ри́до́коло*, али је овај облик скоро потпуно потиснула *на́ра́нѣа*.

3) Замјеница *свако* и везник *него* често се јављају без финалног *о*: *сва̀к* се бђй, *сва̀к* ће те прим"ти, нека *сва̀к* сво̀е глѣда; љѣвши *нек* тй, није *нег*^к јѹтрђс, прије *нек* је дђшђ.

Без крајњег *о* једном је забиљежено: *ва̀к-во̀л*"ки.

Редовно је *й̄рѧф-сй̄ѧн*"ца.

45. Редукције вокала у биљежене су само у медијалним позицијама ријечи.

1) У се редовно губи у следећим облицима ријечи: нѣ волим *жва̀нце*, умути два *жва̀нцеѣта*, струнђ *жѣлдац*, кокђш"њй *жѣлдац*, добрђ *јй̄ро*, крат-ка ми *й̄ђй̄кошља*;

ѧј *ѡвѡѧ*, ѡнѡѧ ти је ла̀шњѣ, мѡре ѡдовѡѧ, ѡдонѡѧ ми је жѣна, ѧјмо *й̄рѣ-ко̀сй̄ра*.

Може се напореѡ чути *бра̀зер* и *бура̀зер*, а *кукрзѡв*"на је рјеѧа од ха̀пологијом формираног облика *курузѡв*"на.

2) Потврѡа за дјелимичну редукцију пронаѧена је само у облицима именице *ѡручак*: *ѡѡр*"чак, до *ѡѡр*"чка, прије *ѡѡр*"чка.³⁰

46. За разлику од осталих вокала, вокал *и* веома је често подложен редукцијама.

1) Дјелимичне редукције вокала *и* много су чешће од потпуних. У већини случајева оне се јављају у медијалним позицијама (рјеѧе у финалним) кад се вокал *и* наѧе иза акцентованих вокала. Овакве редукције најизраженије су кад се такво *и* налази поред сонаната, маѡа нису ријетки ни случајеви редуковања уз друге сугласнике. О овој појави свјѡдочи низ примјѡра:

й̄ма̄ јѡш сн"јѧа по *брѡ*"ма, *вѣл*"кђ чељаѡе, *вй̄л*"ца му кла̀пѧ, пола̀гђ *во̀ло-в*"ма, нѣ да̄ј *гѡдов*"ма, на̀слонй̄ на̄ ме *гла̀в*"цу, ѡвѧ *гѡѡ*"на, мѡреш кроз *Дрѧж*"цу, изваѡй ми *жа̀в*"цу, Пѣро̄ йѡѣ у *Зѣн*"цу, пўна цй̄ма *зла̀й̄цѣ*, гѡнй̄ на кѡњским *кѡл*"ма, тђ је сй̄ња̄ *кўкав*"ца, та̀мо у *кўћ*"ци, у *ла̀ѡ*"ци је нѡш, *лис*"ца по̀куп"ла пй̄ла̀т, на Сто̀јкину *љѣвер*"ну, вй̄ѡйж да̄ је *ма̀н*"тй̄, чўва̄ *май̄ер*"ну рѡбу, да̄ *м*" је до̀ћи, кўма *Мй̄л*"ца, *на̄м*" би ѡѡва̀рало, й̄ма̄ *нѐѡ*"љу да̀на̄, да̀нашња̄ ѡмла̀ѡ"на нѣ уѡѧ ѹ ста̀рѣ, ла̀ѡујѹ под ѡрас"ма, излѣгла *й̄й̄л*"ће, *ра̀сй̄ѡв*"на сла̀бо гѡрй̄, лѣжђ у *са̀м*"ци, за̀кључѧла се ѹ *со̀б*"цу, кѡѡ на̄с је за̀ѡња̄ *сй̄ѧн*"ца, да̄ *й̄*" ка̀жѣм, пй̄ла̀ла се *й̄рѣн*"ца, нѣѧе мо̀ћи ста̀ти *цй̄ѣѧн*"ца, по̀легла *шѣн*"ца;

ба̀ц"ли по̀ла, *ва̀ѡ*"ла куп"јѡре, *во̀з*"ли га да̀љѣ, *весѣл*"ли се вй̄, *вй̄ѡ*"ћемо ка̀ко, *вй̄ѡ*"ћеш тй̄, *вй̄ѡ*"ћѣй̄е ка̀шњѣ, *во̀ѡ*"ћу те у Лй̄јѣвно, *во̀з*"ли ка̀мй̄ѡн, *гѡн*"ће ва̀ктом бла̀го, *ѡѡб*"тй̄и што̀гоѧ, *за̀раѧ*"ло се у а̀прилу, *ко̀с*"ли рўчно, *кўй̄*"ћемо под гѣѡѡм, *мо̀л*"ћу га да̄ ми скѝнѣ чѐлу, *но̀с*"ли тђ, *ѡсѣй̄*"ла да̄ нѣма̄ тѐлета,

³⁰ Због спровѡдене промјѡне *-ну-* > *-ни-* у глаголима III Бѡлићѡе врсте, изостаје и могућност редукција вокала у облицима типа *крену̀й̄и*, *скину̀й̄и* и сл.

òсїав" ми рáсада, òїї"шò ù Ђапе, йомòз" ми, йровòд"ло цїркус, рáд"ли свù зїму, рòд"ла сїна, рїш"ли зїт, сїїав"ћемо пўну кáцу, нèmòј иїрáж"їи белáја, сáмо ћемо га һїшн"їи, ùвaїї"ло га ù лèђ"ма, чàсїї"ли нас свїм и свàчїм, нè дá һãвò шyїї"їи;

вòл"кò ми трèбá, нèкол"кá пўта, нòл"кò нáрода итд.

2) Случајеви редукције у предакценатској позицији веома су ријетки. У грађи је забиљежено: ймá љуб"чїцè, Тòдòр држò гòсїї"јóну, Стáна йм је бїла уч"їїèљ"ца, рèци уч"їїèљ"ци.

3) Примјери потпуних редукција иницијалног *и*, као и у другим српским говорима, и овдје су потврђени у именицама *инјекција* и *Италијан*: прїмá нèкције, мòрá дòб"ти нèкцију, *Талијани* су дòбри бїли и сл.

Без иницијалног *и* забиљежен је и глагол *имиїираїи*: мїїїрá га, знá дòбро мїїїрaїи.

4) Медијално *и* неутралише се у ограниченом броју неких именских ријечи: прáвá кáїїòлкиња, òжáрї ме кòйрвa, набèри кòйрвá, прáвї кòрїиò, сјèдè на кòрїи³¹, бїјò милцáјац, ўдáта за милцијонéра, нèmá орјенїáцијè, стáви клљч на йòзду (= подзида), рáсўла се йржнa, чепрkáју у йржнi, он је ù Пржнама, мòја Вèсèлкá је била у Прлyци (Пржине и Прїлука – села у Ливањском пољу), прòйла сїйрне (= спирине, помије), ймá сїаблизáїиор, сїйрáшло јèдно, рáзaпò сїйрáшло, затвòри фрїждер, вїди ймá ли у фрїжд-деру, нèmá га чèйри дáна, чèйри-йèїи пўтá, њїма чèйрїмá, чèйрсїиò кїлá.

За овакве редукције знају и неки облици глагола и прилога:

бјèшїиè òвдалèн, вїћèїиè вї, вїћèиш кáкò їè, їзласїиè їс кућè, кўїишè прњè, сїрèмїиè се зá вакта, сїйáнїиè;

вòлкò ти вòлїм, довћèња, дáј кòлкò-шòлкò; ўколкò ћемо мї тò урад"ти.

Вокализација сонаната *и* и *л* након губљења медијалног *и* није необична појава: нїје зрèла лубèнца, слòм"ли сáнце, вòлї б"јèлy слáну, нòс"ле ишкáну, повáљало свy шèнцу; гўдла мáло мрквè, ò"јèдлї зèмљу, мòдлї га и сл.

5) У финалним позицијама ријечи вокал *и* доста често губи се у облицима императива, нарочито у положају испред партикуле *де*: бјèш тáмо, довè-дè й вáмо, донèз-дè, мўж-дè (мучи-де), нòс-те һãвò, йомòз-бòк, сїйáн-дè и сл.

Везници *или*, *али*, *ниїи* и рјечца *ли* сасвим су обични и са финалним *и* и без њега: *или* тї, *или* јá; *ил* һáһа, *ил* мáтèр; *али* кáко, *ал* нè знáм; *ниїи* сам те звá, *ниїи* ми дòлази; *ниїи*⁰ гòворї, *ниїи* рòморї; ймá *ли* те, һè *ли* сáд¹ ићи; је *л* те пїтò, је *л* јá и сл.

47. На крају укупне анализе вокалских редукција важно је додатно скренути пажњу на неке моменте који су вези са редукцијом вокала *и*.

³¹ Понекад се у овом облику иза сонанта *р* развија полугласник: кòрèїиò.

1) Иако су приликом транскрипције вокалских редукција типа *бр̥д̥ма*, *у соб̥цу*; *в̥ид̥'ћеш* ти, *ш̥у̥и̥и̥и̥и* и сл. честа колебања изазвана слушним утиском, ипак се на основу укупног броја података може утврдити да је у басташком говору ово најчешћи тип редукције вокала *и* у медијалним позицијама ријечи. Нису, међутим, ријетке ни редукције које као крајњи исход имају гласовну вриједност полугласника (*бр̥дама*, *с̥д̥бацу* нпр.), при чему треба напоменути да су у свим наведеним и сличним примјерима теоретски остварива оба типа таквих редукција. Мање фреквентни тип редукција (оних у правцу *ə*) овдје није биљежен из практичних разлога: први је већ поменути, неријетко ограничени дomet слушне перцепције при одређивању степена редукције; други је редудантност варијанте таквог типа редукције кад је у питању структура слога (или ријечи) јер се у оваквим позицијама не остварују потпуне редукције, те је овдје свођење на полугласничку вриједност најједноставније посматрати као алофон дјелимично редукованог *и*.³²

2) Кад су у питању вокалске редукције финалног вокала *и* у облицима инфинитива и глаголског прилога садашњег, говор Бастаса припада ареалу западнобосанских српских говора који је карактеристичан по пуним облицима типа *ради̋и̋и̋и̋* и *раде̋ћи̋*, што га прикључује западнијој зони овог говорног комплекса (о томе в. Козомара 2016, фуснота бр. 67, и Козомара 2019: 660–661). По истој особини чврста изоглоса успостављена је и према сусједним икавским говорима, гдје у поменутих глаголским облицима редовно изостаје завршно *и* (Рамић 1999: 301).

СУДБИНА ВОКАЛСКИХ СКУПИНА

48. Вокалске скупе у говору Бастаса углавном имају исту судбину „какву имају и у главнини других српских говора у Босни“ (Драгичевић 2002: 209).

1) У облицима неколико именица, те глагола *јаха̋и̋и̋и̋* скупина *aa* < *аха* сажима се у једно дуго *а*: *изи̋ј̋о̋ два̋ та̋ћи̋ра̋ гра̋*, *не̋ма̋ гра̋* ђвок *љета*, *један са̋и̋и̋*, *им̋а̋ по̋ са̋и̋а̋* да је *т̋ӳ*, *но̋ге̋ се̋ ђсјекош̋е̋ ђ-си̋р̋а̋*;

зна̋ла̋ ја̋и̋и̋и̋ на̋ ко̋њӳ, *а̋ј̋ па̋ ћӳ те̋ и̋ђ̋ја̋и̋и̋ на̋ ма̋га̋рцӳ*, *ӳз̋ја̋ла̋ на̋ њӳ*, *ӳз̋ја̋и̋и̋ на̋ ма̋гаре̋*.

2) Група *aa* < *аја* такође се контрахује у *ā* у формама глагола *си̋ја̋ја̋и̋и̋*: *си̋ја̋ла̋ св̋ӳ но̋ћ̋*, *си̋ја̋ле̋ до̋ Л̋'ј̋евна̋*, *не̋ море̋ си̋ја̋и̋и̋ на̋ но̋гами̋*.

3) У бројевима од *'II* до *'I9* неакцентована медијална група *ae* редовно се сажима у *ē*: *јед̋ан̋е̋з̋ дан̋а̋*, *јед̋ан̋е̋с̋торо̋* г̋в̋е̋д̋а̋, *д̋ва̋н̋е̋с̋и̋* на̋ви̋љ̋а̋ка̋, *д̋ва̋н̋е̋-*

³² Ради поређења са општим стањем у западнобосанским ијекавским говорима интересантно је погледати грађу и коментаре у: Петровић 1973: 41–44; Дешић 1976: 61–70; Далмација 1997: 37–39; Цукут 2021: 33–38.

сїїї дан данас, їрїнїсїїоро чєљади, чєїїрнїсїї вѡлѡвѡ, ѡїїнїсїїак му данѡ, їмѡ шїснїсїї ўлїштѡ, осѡмнїсїї ми гѡдїнѡ бїло, дєвїїнїсїїї мѡї и сл.

У упрошћеном облику броја *двадесїї* ова скупина се неутралише сла-
бим прелазним гласом *ј*: *двѡ'есїї*.

4) У облицима именица *аеродром* и *аероїлан* иницијална секвенца *ае* упрошћава се неутралисањем првог дијела секвенце: *їдє* на *єродрѡм*, *єно єроїлѡна*.

5) У сантхијским везама скупина *а-е* која настаје након губљења интер-
вокалног *ј* из енклитике *је* понекад се сажима у *ѡ*:

кѡ гѡ напѡ, кѡ гѡ гледѡ, штѡ гѡ ўјело, кѡјѡ дѡшла, кѡјѡ тѡ прїчала, чїјѡ
тѡ цўра, чїјѡ зємља, тѡгѡ и трава;

6) Финална скупина *ао* < *ал* која није акцентована обично се сажима у
ѡ. Ова промјена најчешће се огледа у ликовима глаголског придјева радног и
потврђена је мноштвом примјера:

бѡцѡ се каменом, *бегєнисѡ* цўру, *бјєжѡ* ѡмо, *бѡјѡ* се ѡвнѡћ, *бўкѡ* плѡст,
вјєнчѡ се, *врѡћѡ* се, дўго *гѡздовѡ*, *глєдѡ* ў њу, нє *дѡ* му бок, није *дозвѡљѡ*,
дозвољѡвѡ му свє, *дочекївѡ* је, *дўговѡ* ми пїћу (= сијено), *жвѡкѡ* кѡр"цу,
Јѡво зѡїуцѡ, *засўкѡ* рукаве, *зїмовѡ* на двѡру, *јєсам їмѡ*, *їскиїѡ* дрѡва, *иско-*
їѡвѡ трєсет, *јѡвљѡ* ми, *јѡўкѡ* свў нѡћ, *сирѡма јєчѡ*, *казївѡ* нам, *кѡзѡ* њѡјзи,
каїѡрисѡ ї Мѡте, *Јѡја кѡвѡ* нѡже, *кѡїѡ* испѡт кућє, *кўвѡ* се кўпус, *кўмовѡ* ми
Мїлан, *кўїовѡ* ў Ђапама, *кўсѡ* сўпу, *кўцѡ* (= цијепѡ) дрѡва, *лѡгѡ* ми, *лѡдовѡ*
на Трїњивѡма, *лѡјѡ* Лїско, *лєгѡ* данаске, вође *лєжѡ*, *лємѡ* га, *лєїѡ* зѡ њѡм,
мѡзѡ мѡст нѡ кров, *мўћкѡ* нєшто, *нѡбасѡ* на мєђєда, *нѡбацѡ* пѡт краве, *нѡдѡ*
се, *нѡзиїѡ* кума-Мїле, *назўвѡ* на бѡсу нѡгу, *нѡјѡ* прѡво, *нѡкрѡ* се, *нѡкуїѡ-*
вѡ їм свєгѡ, *нѡмузѡ* зєру, *нѡїїїѡ* нєшто, *нѡїѡ* ме, *нѡрѡсїїѡ* мѡлї, *нѡрєсїїѡ*
лєтѡс, *нѡсјєїїѡвѡ* ме, па ме *нѡћєрѡ*, *нѡшѡ* ї ў њивѡми, *ѡбўкѡ* се, шлєпѡн *ѡдѡ*,
ѡдржѡвѡ крѡву, *ѡжегѡ* се, није се *ѡкўїѡ*, *ѡїрѡ* кѡсе, *ѡсїїѡ* тѡмо, *ѡїїїцѡ* ми
прѡст, *ѡїїїїѡ* ў гору, *їѡдѡ* двѡпўт, *їѡкѡ* брѡвчє, тў *їлѡндовѡ*, *їѡдашїїїѡ* ме, *їѡ-*
слуїѡ би, *їѡїїкраћїїѡ* је, *їѡшѡ* на прєло, *їрєѡрѡ* Дѡлац, поштєно *рєкѡ*, *рїкѡ*
Зєкоња, *рѡбовѡ* ц"јєлї жївѡт, *рўковѡ* се, *сѡбрѡ* гѡвєда, *сачўвѡ* ме, *сјєкѡ* дрѡва,
сїѡдѡ с кѡлѡ, *сїїрѡдѡ* у Шєгртїје, *сўкѡ* брке, дўго *їїєїѡ*, *їїєсѡ* кѡље, *ћўдѡ* га,
ўбрѡ јѡгѡдѡ, *ўвўкѡ* брњ"цу, *ўгледѡ* га, *ўћєрѡ* ме ў лѡш, *ўшѡ* ш њїм, *ц"јєїѡ* дрѡва,
вѡзда нєшто *чѡчкѡ*, *чєкѡ* те, *чєшѡ* се ѡт кућу, *чўвѡ* га, *швѡјцѡвѡ* дўго, *швєрцѡвѡ*
дўвѡн, *шїїїѡ* се...

Акцентоване скупине некад се чувају: *брѡѡ* дрєњке, свє му *дѡѡ*, *звѡѡ*
Стѡну, *знѡѡ* пїсѡти, *клѡѡ* јѡње, *крѡѡ* кўпус, сїнѡћ *їѡѡ*, дўго *їрѡѡ*, вође *сїїѡѡ*,
или се сажимају у *ѡ*: *брѡ* тїкѡве, свє му је *ѡѡ*, нє знѡм кѡко сє *звѡ*, није *знѡ*, *клѡ*
пїлѡт, *крѡ* брўсовє, *јѡпєт їѡ*, није се *їрѡѡ*, штѡ си *сїїѡѡ*.³³

³³ Типовє ѡвакѡг сажимѡња налазимо и код Дешића (1976: 73–74), и то тамо гдје
су навођєни примјєри за зону у којѡ се контрахѡвањє врши у правцу -*ѡ* . івакѡи примјєри

Финална скупина *ао* сажима се у *ѡ* и у ограниченем броју именица: имала *вѣиѡ*, добар му *кѡиѡ*, пѡкупѣ *ѡрѡ* пѣлѣт, дѡшѡ *Пѣвѡ*, ѣдѣ у *ѣѡкѡ*, добар *ѣѡсѡ*, тѣп ми *свѣрѡдѡ*, ѡстѡ јѣдан *чѣвѡ*.

Контракција завршне секвенце *ао* спроводи се и у придјеву *окургао*: прѣво *окрѣѡ*, *окрѣѡ* у лицу и сл.

За прилог *жао* правило је као за придјеве типа *брао* – група *ао* остаје несажета: *жѡѡ* ми је, бѣло ѣм *жѡѡ* и др., или се сажима у *ѣ*: вѣзда ми *жѣ*, *жѣ* ми гѣ је итд.

Везник *као* обично се јавља у гласовној форми *ко*, при чему је ово *о* редовно кратко: свѣдно *ко* да глѣдѡш, ѣдѣ *ко* мѡмак, пѣче *ко* пѣшка, *ко* ѣ тѣ, *ко* да би ме пѣтѡ, пѣвѡ *ко* слѡвѣј.³⁴

У посебним говорним ситуацијама умјесто *као* и може се чути *кај* и *ки*: прѣлѡв *кај* прѣсе, добар *кај* крѣв; чѣст *ки* сѣза, свѣдно *ки* сѣра, *ки* стѣри стѣрац.³⁵

7) Медијална скупина *ао* зна за сажимање у *ѣ* без обзира на то да ли је акцентована или не: остала *жѣвица*, ѣзвади *жѣвицу*, мѡја *зѣва*, Мѣлкинѡј *зѣви*, тѡ сѣ звѡло *кѣѣчѣнѣца*, плѣстичнѣ *кѣѣѣнѣца*, вѣзда бѣјѡ *нѣѣѣк*, прѣво *нѣѣѣка*, *нѣѣѣко* му бѣло, дрѣвенѣ *сѣне*, дѣчѣнѣ *сѣнѣце*.

Контраховање у *ѡ* спроводи се у облицима именице *умиваоник*: нѣпољу је *умивѡнѣк*, ѣно сапѣна на *умивѡнѣку*.

Медијална секвенца *ао* > *о* у ликовима именице *саобраћај*: злѡ је тѣј *сѡбраћѣј*, гѣнѣ се у *сѡбраћѣју*.³⁶

Скупина *ао* < *ахо* сажима се у *ѣ* у облицима именице *Грахово* и њеним дериватима: ѣдѣ ѣз *Грѣва*, ѣдарѣ *грѣвац* (= врста вјетра), тѣкѣ су ти *Грѣвѣѣни*, ѡде ѣ *Грѣво*, *грѣвскѣ* лѡпови.

Сасвим је обично: *нѡормѣлан*, *нѡормѣлна*, *нѡормѣлно*.³⁷

8) Група *-ау-* контрахује се у *ѣ* у формама глагола *ѣѣѣѣѣ се*: *ѣѣѣѣѣ* се свѣ, *ѣѣѣѣѣ* се брѣшно.

Редовно је *зувар* (< за *ухар*): *зѣвѣр* би бѣло, *зѣвѣр* ти је ѣ тѡ и сл.

сажимања често се могу чути и у говору ливањско-дувањског типа (Рамић 1999: 304), а биљежени су и у прилично удаљеном говору требавских Срба (Драгичевић 2002: 206).

³⁴ „За *ко* претпостављамо да је добијено контракцијом, уз накнадно скраћивање вокала *о*“ (Николић М. 1991: 215).

³⁵ Везник *ки* познат је низу других говора. О тумачењима његовог поријекла в. у Дешић 1976: 80 и литератури на коју је тамо упутио. У Дешићевој грађи нема потврда за облик везника *кај*. Овај везник свој коначни лик највјероватније је добио у процесу: *као* и > *ка* и > *кај*.

³⁶ „Кратко *о* је забиљежено код поменутог везника *као* и у *сѡбраћѣј*, *сѡбраћѣјнѣ*, гдје *ао* није било на апсолутном крају ријечи (као што је то случај са већином осталих примјера) и гдје је *а* било под акцентом“ (Дешић 1976: 78).

³⁷ Тако је и у ливањско-дувањском говорном типу (Рамић 1999: 304).

³⁸ Гласовне форме именице *ѣрокрѣм*, те већ поменутих именица *ѣродрѣм* и *ѣроилѣн* највјероватније су настале неутралисањем једног дијела вокалске секвенце, а не њеним сажимањем и накнадним краћењем. На овакву претпоставку наводи чињеница да су ово слабо фреквентне групе, те и не постоје устаљени модели за њихово сажимање.

бијџ аси, *бра́нијџ* се, *бу́нијџ* се, *ва́дијџ* ме́да, *ви́дијџ* Уро́ша, да́наске се *вра́ицијџ*, *врѝицијџ* се овдѝа, свѝашта *говѝоријџ*, *до́лазијџ* ла́ни, *зава́дијџ* се ш њѝм, *зе́ру зака́снијџ*, *и́злазијџ* у Го́р"цу, *и́злијџ* плѝчу, *ја́вијџ* да је стѝгѝо, *ко́сијџ* у Ше́гртије, *крѝицијџ* га по́п Ше́шум, *ку́ицијџ* ма́сти, није *ми́слијџ*, *нава́лијџ* и́ћи, *наи́алијџ* че́лу, *но́сијџ* пи́смо, ништа није *о́кусијџ*, *о́и́азијџ* се же́нити, свѝ *о́сти́авијџ*, ва́зда се *и́аи́ицијџ*, *и́ри́ицијџ* му ўз уши, *ра́дијџ* у Л"је́вну, *ро́дијџ* се, *ру́ицијџ* зи́т, *са́вијџ* тру́бу, *са́млијџ* код Ја́нека, *сва́ицијџ* га (= погодио) ка́меном, *со́чијџ* га (= спазио, примијетио) ў *Ждрѝа́лѝвцу*, *и́ѝглијџ* ко си́воња, *и́у́жицијџ* га, *у́бијџ* бо́га ў њему, *и́ко́ицијџ* пра́сѝт и сл.

Овакво *j* понекад има слабију артикулацију:

ба́ици'џ се ка́меном, *зайдо́сли'џ* се, *ка́ли'џ* кле́пац, ва́зда *љу́би'џ* дје́цу, није *мје́ри'џ* жи́то, *на́ни'џ* га *ђа́вѝ*, није ни *о́куси'џ*, до́бро *и́ди'џ*, *са́гњи'џ* у тра́пу, *си́раи́ици'џ* о́вце, *и́ра́жи'џ* цивѝка́т.³⁹

Према инфинитиву глагола *бо́љеи́и* радни глаголски придјев гласи *бо́дијџ* или *бо́љѝ*: *бо́дијџ* га дрѝп; *бо́љѝ* га зѝп и сл.

16) Вокалска секвенца *-oa-* редовно се сажима у *ā* у облицима именице *резервар*: на́сѝ пѝн *ре́зерва́р*, има́ јѝш по́ *ре́зерва́ра*, о́сталѝ до́ста го́рѝва у *ре́зерва́ру*.

Такву судбину има и скупина *-oa-* која води поријекло од *-oja-* из форме именице *и́ојас*: ста́ви пи́штѝѝ за́ *и́ас*, во́да до́ *и́аса*, дрѝжи но́ж за́ *и́асѝм*.

17) Обично је *чо́ек*, *чо́ека*, *чо́еку*..., а понекад се након неутралисања међувокалског *j* група *oe* контрахује у *ē*: зна́ *че́к*, пита́ј *че́ка*, ре́ци *че́ку*.

18) Група *oo* < *ол* контрахује се у *ō*: *го́* ко од ма́јке ро́ђен, оде ў *До́*, Ко-за́рове ко́коши у *До́цу*, *ђа́вѝ* га до́несе, спу́шта се на *ко́цу*, пѝн *крѝѝѝ* куп"је́ра, смрди́ *ра́сѝ*, овом је и́ме *Со́кѝ* (име коња), но́ви *си́ѝѝ*, то́ ти је *си́ѝѝђавѝ*, сје́ди на *си́ѝѝцу*, *у́ѝѝ* се ў прст;

бо́ се с во́лом, *зо́ѝ* га но́жом, *на́ѝѝ* се на брѝкву;

мо́мак и́ *и́ѝѝ*.

19) Сажимање секвенце *-oo-* (< *-охо-*) у дуго *-o-* спроводи се у облику именице *и́оходи*: оде ў *и́ѝѝде*, до́шѝ ў *и́ѝѝде* и сл.

20) Финална секвенца *uo* < *ул* (као и скупине *ao*, *eo*) најчешће се контрахује у *ō*:

ба́нѝ пр"јете́љ, *бле́нѝ* ў нас, ма́ло *ва́рнѝ*, *за́дѝѝ* ко би́к, *закре́нѝ* се, *за́сѝѝ* ка́ву, *заѓрнѝ* ко́жѝн, *закре́нѝ* се у кла́нцу, *зѓрнѝ* по́друм, ва́кѝ *зи́нѝ*, није ни *зи́нѝ*, *изв́рнѝ* се, *изѓрнѝ* жа́ра, пра́во *изда́нѝ*, *и́зѝ* се, није ни *квр́кнѝ*, *крéнѝ* не́кут, *ме́ицинѝ* ў цеп, *му́кнѝ* два́пѝт, *ѝѝѝ* чи́зме, *осва́нѝ* сн"јѝк, *ѝи́ицинѝ* га, *ошќри́нѝ* вра́та, *и́ла́нѝ* на ме, *и́ѝѝгнѝ* на пра́гу, *и́окре́нѝ* му се ка́мѝн у зѝ́чи, *и́ѝѝла́нѝ*

³⁹ О гласу *j* који неутралише скупину *uo* в. Ивић 1966: 115.

му се вѡ, ма̀ло ѿдчинѡ, ѿригѣнѡ се, ѿу̀нѡ јѹго, сѧсѡ чѹдо сѡли, здравѡ свѧнѡ, дѡбро свѣрѣнѡ рѡге, скѣнѡ с вѣрата, ко да ѣ скрѣнѡ, ѿсѣирунѡ скрѡс-нѧскрѡс, тѡ ѣ ѡн сѹкнѡ, шѣу̀тѣнѡ лѡпту.

Присутни су и аналошки облици типа: *зам"јѣнѡ* за ра̀кију, *разм"јѣнѡ* га Бѣранко, *см"јѣнѡ* га, *учѣнѡ* му се (исп.: Дешић 1976: 90).

Акцентована финална скупина *уо*, забиљежена само у облику *чуо*, понекад се чува: *чѹѡ* сам те, *није чѹѡ* и сл., или се и она сажима у *ѡ*: *тѡ* сам да̀вно *чѡ*, је-ш *чѡ* да ѣ Ми́ле до̀шѡ итд.

21) Скупина *уо* < *ухо* разбија се гласом *в* у именици *ухор*: *црвѣнѣнѣ јѡј* се *ѹвѡр*, *нѣмѧ* пѡ *ѹвѡра*, а чува се у творбеним облицима типа: *вѣди* што се *зауѡријѡ*, *зауѡр"ла* се ѡнѧ пѣл"ца.

22) Медијална група *уо* контрахује се у *ѡ* у форми именице *Духови*, која се јавља у два различита морфолошка облика: *сутра До̀ве*, за тѣри да̀на *До̀ви*.

23) Остале скупине добро се чувају – како оне које су акцентоване, тако и оне које се налазе на границама твореница, што се види на основу неколико следећих, произвољно одабраних примјера:

ѧ ѧмо, *Вѣме*, однеси *грѡор"ну* з бунѡра, ѧмѧ змијѧ у *грѡу*, *заѡсѣаде* за нами, *наѡблѧч"ло* се, *нѡсѣ нѡчѡле*, *вѣћ ѧмѧ нѡусн"цу*, дѡбро *наѹчијѡ*, *прѡпѡ ѡерѡѡ* (= у потпуности, сасвим), *ѿѡѡсијѡ* се, *ѿѡузак* му ѡднѣк, *ѿредѡбѹкѡ* се, *чѧсом ѡн тѡ ѿредѡкрѣнѣ*, *кѹпи* ако *ваљѧ* и *ѿрѣубѧ*, *ѿрѡѡѡѧј* ма̀ло, *ва̀зда* смо у *сѣирау*, дѡбри ми *ѿѡѡѡци*, *ѧѡуље* (узвик за тјерање говеда) итд.

49. Одраније је познато да се према судбини финалне вокалске скупине *ао* у радном глаголском придјеву српски говори западне Босне раздвајају у двије зоне – зону *-ѧ* (дио Босанске Крајине у којем се секвенца *-ао* своди на *-ѧ* – в. Дешић 1976: 73–75) и зону *-ѡ* (преостала територија, гдје *-ао* > *-ѡ* – исп.: Петровић 1973: 59–60; Дешић 1976: 76–90; Далмација 1997: 32–35; Драгичевић 2000: 18–19; Црњак – Козомара 2015: 704–705; Цукут 2021: 44–45).⁴⁰ Као што се види на основу ексцерпираних грађа, говор Бастаса припада већем ареалу – зони *-ѡ*.

Скоро редовно контраховање неакцентованих секвенци *-ео*, *-уо* у *-ѡ* у облицима радног глаголског придјева потврђује компактност говора Бастаса са свим осталим српским говорима западне Босне. Ако се изузме слушни утисак истраживачѧ, и скупина *-ио* у облицима глаголског придјева радног и остале, мање фреквентне вокалске секвенце углавном имају исту судбину као и у свим другим западнобосанским говорима.

Велика је сличност и са судбином свих вокалских група у ливањско-дувањском говорном типу (в. Рамић 1999: 303–305).

⁴⁰ Према рјечничкој грађи из гламочког краја, и то је подручје које у потпуности припада зони *-ѡ* (в. Бојиновић 2015 и 2018).

СУПСТИТУЕНТИ НЕКАДАШЊЕГ ВОКАЛА Ћ

50. Рефлексе некадашњег вокала *jaī* у говору Срба доњег Ливањског поља детаљно је описао Н. Рамић.⁴¹ Према подацима које тамо налазимо, јасно је да говор Бастаса (као једног од села из тог ареала) одликује углавном досљедна ијекавска замјена *jaīa*, уз изузетке који су специфичност и других ијекавских говора, те мањи број контактних икавизама.

Грађа којом располажемо у потпуности је потврдила резултате Рамићевих истраживања. Да бисмо избјегли понављања свега оног што је тамо већ речено, овдје ћемо, навођењем најважнијих појединости, настојати да прикажемо само опште стање, а занемарити ситније детаље.⁴²

Рефлекси дугог *jaīa*

51. Одавно је у више дијалектолошких радова уочено да правило по ком један кратки слог има вриједност једне море, а дуги двије море (Симић – Остојић 1989: 218) не стоји на чврстој основи (или никад није ни стајало?!). кад су у питању континуанти дугог *jaīa* у српским ијекавским говорима.

Имајући у виду чињеницу да је за истраживача биљежење ијекавских континуаната *jaīa* који је по поријеклу дуг најосјетљивије питање (в. Пецо 1964: 47) и да се презентовани подаци увијек морају узимати уз дозу резерве, за говор Бастаса може се констатовати да је некадашње дуго *jaī* у принципу дало ове рефлексе: $\hat{f} > ^{i}j\hat{e}$, $\hat{b} > ^{i}j\hat{e}$, $\hat{b} > ^{i}j\hat{e}$.

За овакве континуанте *jaīa* карактеристично је следеће: „То су фонетски специфичне једносложне секвенце настале од дифтонга чија су два елемента раздвојена прелазним *j*. Јача асимилаторна снага другог, отворенијег елемента старог дифтонга његов високо затворени први дио свела је на редукован вокалски елеменат боје *и*, који је изгубио слоготворност, што је истовремено, дисимилационим процесом, условило да се прелазно *j* изразитије реализује, да ојача у фонетском смислу“ (Рамић 1999: 421; 2010: 50).

У раду се налази доста примјера који одсликавају овакво стање, а из укупне грађе наводимо и:

$\hat{f} > ^{i}j\hat{e}$: *б^ијѐл* ко *сн^ијѐк*, *йзвѝла в^ијѐк*, *òде ч^ити в^ијѐсѝи*, на *П^ут^аљу в^рјѐднòм*, *п^амѐт ^у главу*, *д^ијѐиѝе*, *зв^ијѐри*, у *л^ијѐвòј р^уци*, *л^ијѐв^у р^уку*, *л^ијѐн*, од *л^ијѐйòг живòта*, *н^ијѐм*, *йр^ијѐкѝ с^уд^т*, ни *р^ијѐч дòб^ти*, *нѐм^а св^ијѐсѝи*, *ц^ијѐлѝ св^ијѐи*, *с^ијѐд* ко *òвца*, *нѐстало йм с^ијѐна*, *к^уп^или с^ијѐно*, *òстò сл^ијѐй*, *пѐр^исала*

⁴¹ Рад под насловом *Сѝање конѝинуанатѝа jaīa у говору Срба доњег Ливањског љоља* први пут објављен је 1999. године, као и у књизи Рамић 2010. Ради поједностављења, приликом даљег упућивања на литературу и он ће бити обухваћен овом скраћеницом.

⁴² Из разумљивих разлога (осим у појединачним случајевима), приликом анализе континуаната *jaīa* у говору Бастаса нећемо се, наравно, дотицати ни морфолошког нивоа језичке структуре.

сл"јѣй̄о цр"јѣво, љѣо би сн"јѣк, нѣ бѣ сн"јѣга, у ѿ"јѣсѣо стѣвѣ, зѣлѣ цв"јѣће,
пѣкла ц"јѣв, ц"јѣлѣ сѣло, ц"јѣлѣ нѣлѣ, нѣсѣо ц"јѣлѣени;

и кѣшулѣ вр"јѣлѣ, нѣмѣј да се гр"јѣшѣм, ѣ"јѣлѣ и шѣкѣм и кѣпѣм, штѣ
з"јѣвѣш, л"јѣвѣ се вѣда, л"јѣчѣ дѣшу, м"јѣнѣм постѣлѣину, ѿр"јѣлѣ з дрѣгѣ стрѣ-
ну, р"јѣшѣмо ѣстати, сл"јѣлѣ нѣ главу, ѿр"јѣбѣ се, ц"јѣнѣ га чѣдо, ц"јѣлѣ дрѣва;

б"јѣдо жѣвѣ, л"јѣно му ѣстати, л"јѣно рѣдѣ, л"јѣно сѣмо жѣв"ли, ај ѿр"јѣко,
р"јѣико кѣт, сѣ"јѣшѣно ѣнѣтра, ѿ"јѣсно нам лѣжѣти.

ѣ > "јѣ: гѣлѣ б"јѣда, б"јѣли му зѣби, б"јѣсна лѣс"ца, бл"јѣда у лѣцу,
вр"јѣдан ли је, стѣгли на вр"јѣме, гл"јѣно, у гн"јѣздо, нѣма д"јѣлѣвѣ, кѣ малѣ
ѣ"јѣше, штѣтнѣ жл"јѣзда, ѣѣ су кл"јѣшѣа, л"јѣа у глави, л"јѣно чѣлѣде, сѣтра
м"јѣна, ѣзѣла малѣ мл"јѣка, ѿ"јѣвац, ѣде ѿ"јѣсѣк, жѣтѣга ѿ"јѣсѣка, р"јѣдак слѣчѣј,
р"јѣико кѣрузи, на св"јѣшу га нѣмѣ, кѣпи св"јѣће, кѣлѣ ѣ ц"јѣна,

б"јѣлѣ се, вр"јѣлѣо ме, гр"јѣшѣли вѣзда, дѣд"јѣлѣо му, пѣчѣли др"јѣмѣшѣ,
зѣдр"јѣмѣ, зѣм"јѣнѣли кѣћу, знѣ сѣмо зѣѣов"јѣдѣшѣ, зѣѿр"јѣшѣли му, изл"јѣчѣла
се, нѣје се м"јѣнѣла, ѣѣму нам"јѣнѣли, да ти нас"јѣчѣм, ѣждр"јѣбѣла се,
ѿѣд"јѣлѣшѣ, ѿѣм"јѣшѣли се, ѿрѣц"јѣнѣло, брѣте, ѿрѣц"јѣшѣшѣ кѣјѣ, ѿр"јѣшѣли ѣм,
ѿром"јѣнѣла се, малѣ ѿром"јѣдѣшѣ, кѣко су рѣшѣшѣли, с"јѣче блѣтѣву, убѣјѣдѣли
ме, тѣ гѣ увр"јѣдѣло, нѣ видѣм кѣнац ѣд"јѣвѣшѣ, ус"јѣчѣм;

ѣ > "јѣ: за Блѣгов"јѣсѣшѣ, ѣ л"јѣвѣј, бѣла ѣ несв"јѣсѣшѣ, тѣ ти је за
ѿрѣѣов"јѣсѣшѣ, пѣ ц"јѣлѣ дѣн;

сѣшѣта дѣн"јѣли, сѣмо зѣм"јѣнѣшѣ, нѣ изл"јѣчѣ се, ѿсѣр"јѣчѣ се, рѣкѣ
ѣдн"јѣшѣ га, слѣбо тѣ тѣ ѣц"јѣнѣ, ѿѣб"јѣдѣ га, чѣсом ѿѣб"јѣлѣ, ѿѣд"јѣлѣ се,
ѿрѣц"јѣдѣм вѣрѣн"ку, ѿѣб"јѣдѣ ме, ѿвр"јѣдѣм се;

вѣв"јѣк, ѿѣр"јѣко ме глѣдѣ.

Идѣнтѣчни рѣфлѣкси бѣлѣжѣни су и у позиѣиѣма гдѣ је долазило до
сѣкундарног дѣжѣна:

в"јѣрнѣ дрѣгѣ, тѣнак сѣм ти јѣ в"јѣрнѣк, л"јѣпѣ ти зѣв"јѣсѣ, у вѣшѣ м"јѣсѣлѣ;
ѿлѣѣком"јѣр;

сѣмо б"јѣжѣ ѣвѣ, нам"јѣшѣлѣа кѣћу, ѿѣм"јѣрѣ кѣла;

нѣсѣм нѣм"јѣрно и сл.

Ради порѣжѣна сѣ стаѣм у сродним говорѣма, укратко ѣѣмо се ѣс-
вѣрнути на нека рѣниѣа истраживѣна. У монографиѣма ѣ западнѣбѣсанским
ѣѣкавским говорѣма Д. Петровѣиѣа (1973), М. Дѣшиѣа (1976) и С. Далмѣиѣе
(1997), ѣпште ѣзѣвши, диѣлѣкатсѣка граѣа ѣпуѣује на закљѣчѣк да се таѣмо
прѣма некадѣшѣм дѣгом јѣшѣу дѣгоузлазне инѣонаѣиѣе ѣбѣчно сѣрѣу контѣ-
нуѣнти сѣ дѣгоузлазним ѣкѣнтом, док је ѣкупѣн брѣј рѣфлѣкса јѣшѣа кѣји је
бѣо под дѣгѣсилазним ѣкѣнтом ѣногѣ ближи стандардним вѣриѣднѣстѣма.⁴³

⁴³ У говорѣма јѣгоистѣчне сѣупѣне хѣрѣеговачѣко-краѣишѣког диѣлѣкта доста рѣниѣе до-
казано је да се стандарднѣ вѣриѣднѣсти јѣвљѣју у рѣфлѣксѣма јѣшѣа кѣји је бѣо дѣгѣсилазнѣ

У змијањском говору Д. Петровић нашао је много више потврда за континуант *ujé* него за класично *ujè* и закључио: “Уосталом, овде је једино важно питање да ли је *è* у секвенци *ujè* дуже од *è* у осталим позицијама у истом говору. За мене оно јесте дуже” (1973: 218). Кад је у питању рефлекс *ijè* у овом говору, он „не показује битнијих одступања од одговарајућег стања у књижевном језику“, као ни рефлекс дугог *jai̯a* у постакценатској позицији (исто: 219–220).

Слично је стање и код М. Дешића (1976) и С. Далмације (1997) – углавном се срећу рефлекси *ujé*, *ijè*, а због честих редукција компоненте *u* у крајишким говорима, јављају се и фонетске реализације са *jé* и *jê* (в. Дешић 1976: 99–109; Далмација 1997: 26–29). Ни Дешић ни Далмација не наводе ниједан књижевни облик са *ujè*, при чему Дешић наглашава: „Чуо сам га свега неколико пута, али то је било у брзом темпу говора, кад се скраћују сви дуги акценти, тако да се овај податак не може узимати као доказ о постојању класичног рефлекса *ujè*” (1976: 110). Дешић с тим у вези констатује и да се у ванакценатској позицији често могу појавити рефлекси *u(jè)* (исто: 106–109).

Кад се сумирају истраживања у личким говорима, сазнајемо следеће:

„а) Да говор личких јекаваца на цијелом подручју и у свим позицијама зна за хетерогене рефлексе дугог *ѣ*,

б) Да је јављање двосложних замјена најчешће под силазним акцентима, рјеђе под узлазним, а најрјеђе у неакцентованим позицијама (изузимајући, дабогме, флексионе наставке), и

в) Да су, укупно узевши, двосложне замјене нешто рјеђе у говору јекаваца сјеверозападне Лике (оточко подручје), али не у оној мјери која би допуштала да се овим говорима да статус посебне зоне у оквиру говора личких јекаваца као цјелине“ (Драгичевић 1986: 39).

И новија истраживања српских западnobосанских говора источнохерцеговачког дијалекта, као и говора српског становништва које живи у међупростору ријека Врбаса и Босне, показала су оно што су за судбину континуанта *ijè* насталог од *jai̯a* са дугоузлазним акцентом утврдили Петровић, Дешић, Драгичевић и Далмација – да је стандардни, краткоузлазни акценат на компоненти *e* скоро непозната или занемарива појава у овим говорима.

Кад су у питању рефлекси дугог *jai̯a*, оно што се за западније српске говоре чини много актуелнијим у новијим описима јесте чињеница да се у доброј мјери искристалисала једна битну појединост – прилично је стабилна

интонације, а да се изговорне вриједности дугог *jai̯a* који је имао дугоузлазни акценат не слажу са нормираним рефлексом *ujè*. Нпр. Г. Ружичић у пјеваљском говору биљежио је рефлекс *ujé* (1927: 113), а исти такав рефлекс регистровао је и А. Пецо у источнохерцеговачком говору, гдје је вокал *e* сачувао „дио своје дужине и послјије цијепања дифтонга у два слога“ (1964: 50). Ј. Вуковић у говору Пиве и Дробњака констатује да „узлазни акценат гласа *e* из групе *ijè*, од гласа *jai̯*, стоји квантитетски између обичног кратког узлазног и дугог узлазног“ (1938–1939: 14).

уједначеност рефлексā дугог *jaīia* у правцу: $\hat{k} > "j\acute{e}$; $\hat{k} > "j\hat{e}$; $\bar{k} > "j\bar{e}$, дакле стање је у суштини идентично оном које налазимо у Рамићевом опису континуаната *jaīia* у говору Срба доњег Ливањског поља. Тако су углавном идентични рефлекси биљежени и у говору Чечаве⁴⁴ (Козомара 2005: 25–26), у говору Јаворана (Црњак – Козомара 2015: 703), у српским посавским говорима између Врбаса и Укрине (Козомара 2016: 628–629), доминантни су и у српским говорима Шипова (Цукут 2021: 40). Мање-више исто стање налазимо и у лексиколошким радовима из говора у околини Бање Луке (Црњак 2006; 2007; 2009; 2011). Потврђени су, премда нису тако чести, и у Бранешцима (Драгичевић 2003: 306–307), Кремни (Драгичевић 2007: 336–337), као и у Бањи Врућици (Драгичевић 2007: 104–105). На крају, и истраживања говора млађег становништва Дервенте и Бање Луке показала су да се и у урбаним говорима чују овакве фонетске реализације континуаната *jaīia* који је по поријеклу био дуг вокал (в. Цукут 2013: 603–604; Козомара 2020: 201–202).

За овдје наведене говоре, дакле, није актуелно ни Вуковићево правило да „кад је једанпут добијено у већини ијекавских говора двосложно *ије* место *jaīia* под силазним акцентом, са акцентом на првом вокалу двосложне замене, нема услова да се тај изговор помера у корист једносложног јекавског изговора, баш зато што је *и* под акцентом“ (1951: 34). Овдје је акценат помјерен на други дио секвенце некадашњег дифтонга, на вокал *е*, јер се на компоненти *и* више не налази интонационо и димамичко тежиште.

Надамо се да ће нова истраживања додатно расвијетлити ову појаву и омогућити дефинисање веома интересантне изоглосе у српским ијекавским говорима.

Рефлекси кратког *jaīia*

52. За разлику од рефлекса дугог *jaīia*, кратки рефлекси веома су сродни са онима у књижевном језику, што, између осталих, потврђују и ови примјери:

вјѣвер"ца ѿоћѣкоја̄, вјѣнча̄нї кѹм, вјѣ̄шар нѡсї, ѡбјеси на вјѣшал"цу, ѡн ће за дјѣвера, дјѣ̄шешце, дјѣ̄цо мѡја, дјѣ̄чї кревѣтац, дѹговјечни лѹди, траж"ли зѡмјену, прѡвѡ мјѣ̄ра, ѡт"шѡ ми мјѣ̄њѡч, мѡреш нѡ мјесѣц, мјѣ̄сеч"на ко дѡн, вїс"ле мјѣ̄ш"не, стїгло обавјешїтїѣње, рѡдї у обезбјеђењу, нѡш ѡдјел,

⁴⁴ „Наш материјал, наиме, упућује на то да је вокал *и* из првобитног дифтонга *іе* редукван и изгубио слоговност, те да је други дио компоненте (вокал *е*) у свим позицијама постао дуг и носилац акцента кад год је такав слог био наглашен. Отуда, ако се занемаре изузеци, дуго *jaīi* у чечавском говору даје сљедеће вриједности: $\hat{k} > "j\acute{e}$, $\hat{k} > "j\hat{e}$, $\bar{k} > "j\bar{e}$. [...] У свим случајевима резултат је исти а разлика је само у акценту, који се, као што се види, остварује у дугосилазној интонацији на компоненти *е* према краткосилазном акценту на вокалу *и* у стандардном језику, док се дугоузлазна реализација, опет на вокалу *е*, јавља према стандардном краткоузлазном *е*“ (Козомара 2005: 628).

кòјā је твòја òијена, ијèвч"ћ, сāv ијèгāv, ијèна на уста, кò је иòбједнѝк, нèмā иòвјерèња, била иòдјела, дòбѝли ирèмјешѝај, прāвична рāсѝодјела, ишли на рāзмјену, дòбѝли рāсвјейу, да му дāдем сāvјейѝ, свјежѝна јўтрòс, ўтрни свјейѝло, сјèвèрнā стрāна, зā сјемена, дòбѝли увјерèње, сòк са ијèвч"цòм, убāци јèдну ијей"љу;

бјèжѝ о-свāчек, мој бòго, што бјèsнѝ, вјèнчаћè се, ни дòдјейѝ се нè дā, дòсјейѝм се, дòсѝјела дò нās, зāдјела у иглèњачу, нèмòј штā зāмјер"ѝи, исјецкāј нāsитно, штā-ш мјèр"ѝи, нāдјели му Арсèније, свè нāмјешѝено, òвјер"ѝи књѝжицу, прāво òсвјеж"ло, нīсам мòгò òсјейѝ"ѝи, òѝијевала му је, иòмјери мāло, знā добрò сāдјейѝ, сјèди зèру, слāбо ијèнѝ, и јā му иòвјеровò, иòсједaшмо, нèмòј се иòсјейѝ, рјешāваѝи се полāко, свèга се сјèћā, убјейѝивал"га, ўсјекò кóчѝћā;

вјèч"ѝо шўтѝ, нѝшта нѝје вјèчно, нāјсмјешѝијè ми бѝло, јā ћу нāмјесѝо тèбе, óвдè је òијед"ѝо, āј умјесѝо мèне.

(О ОВОМЕ В. И Т. 89.)

Екавски рефлекси *јаѝа*

53. Међу фонетским ликовима са екавским рефлексима старога гла-са *јаѝ* који су се нашли у нашој грађи најчешћи су они који су познати из ранијих радова о ијекавским говорима. Углавном су то фонетизми које признаје и норма српског језика – већином примјери у којима се секвенца је нашла иза сонанта *р*, те они са префиксом *нѝ*:

на Брèж"нама, брèsѝ"ћ, под брèшч"ћом, имā врèмена, врèћа брашна, нѝје грèшка, пèкò дрèновачу, дрèњ"не кўпили, играју се ждрèбāѝ, ко ждрèб"ца, вāтā с мрèжòм, сѝјали рèју, пò-сѝревòм, Бòбина ирèшња;

јòш је врèла, тāmāн зрèли, пòчèло пòмало зрèѝи, иòрезала се, ирèвāлѝ прикол"цу, рèжи, не чекај, сўждрèбна била;

от ирèкључè, ирè-кућом, ирèд нòћ, ишло се ирèко полја;

дòђе нèко⁴⁵, òд некогā, донèси ў нечему, нèшѝо га бòлѝ и др.

54. Са *е*-рефлексом редовно се остварују: њѝ òбе, биле òбе, обећање лўдòм рāдовāње, прошир"ле му се зèн"це, ко у зèн"цу да дѝрнèш, èно га на ишèsѝи, стārā цèsѝа;

нèмòј обећаѝи, òбећāли смо, мòреш се озлèд"ѝи, иòзлèд"ла рāну, цe-лѝваѝи.⁴⁶

⁴⁵ Непознати су облици *њeko*, *њешѝо* и сл. в. и Рамић 2010: 75.

⁴⁶ „У овом погледу нема потпуне једнакости између говора, али ипак се ради само о ограниченом броју лексема: *обе*, *цесѝа*, *целиваѝи*, *обећаѝи*, *зеница*, *озледиѝи* и још понеке. [...] У низу случајева треба мислити на утицај морфологије, на старе дублете или на моменте ванјезичке историје“ (Ивић 1994: 132–133). О сличним појавама в. и у: Ђуровић 1980: 294; Драгичевић 1980: 205–206; Николић М. 1991: 242–244 и тамо наведеној литератури.

Биљежено је само *ӣѐло*.⁴⁷

55. Дисимилационим путем формирани су екавизми: *оделѐње* и *слѐдовѝње*.

Уколико није извршено јотованье, са рефлексом *е* редовно је биљежено: *но́де, нон́де, о́вде* и *он́де*.

Екавизми као што су: за *врѐме* бивше Југославије, *до́лаз"јо лѐка̄р*, *ӣшб лека́ру*, одве́ду га *сӣрѐљање*; *разу́мѣ*, *разу́мѣи* тј мѐне нису аутохтона појава у овом говору.⁴⁸

56. Са рефлексом *ије* редовно је: *ӣр"јѐдлог*, а напоредо *ӣрѐлаз* и *ӣр"јѐлаз*, те *ӣрѐћи/ӣрѐћи*, и *ӣр"јѐћи/ӣр"јѐћи*, уз утисак да су форме са *ије* нешто фреквентније.⁴⁹

Само са *е* јављају се: *ӣрѐвоз*, *ӣрѐглед*, *ӣрѐлом*, *ӣрѐнос*.

Као у Рамићевој грађи, и овдје се нашло: *гòрѝшина*; *гòрала*, *гòрали*, *гòрѝло*, *ӣзгорѝ*, *ӣзгòрала*, *ӣзгòраӣи* и сл. (Рамић 2010: 74).

Икавски рефлекси *ја̄ӣа*

57. Без обзира на територијалну блискост говора ливањско-дувањског типа, утицај икавског говора није оставио знатнијег трага на говор Бастаса.⁵⁰

58. Највећи број овдје присутних икавизама (и нестандардних и кодификованих) настао је фонетским путем кад се кратко *ја̄ӣ* нашло у положају испред вокала *о < л* и сонаната *ј* и *љ*:

ја̄ би у колӣје мо̄гла у *Бӣјòграӣ*, ӣзн"јѐли *бӣљац*, покрѝвали се *бӣљцом*, ӣмѝ *бӣљек*, *грӣјање* уве̄ли, *грӣјòӣа* ти је (према *грӣеӣа < грӣехӣа*), и *грӣјòӣа* и срамòта, нѐ мош глѐти од *грӣјòӣѣ*, ўзмѣ сво̄ј *дӣјò*, спѝвѝ ко *кòд"ља*, пўкн"ће

⁴⁷ Ово је врло честа појава у ијекавским говорима (в. Ивић 1985: 133)

⁴⁸ „Контактнòг су типа (обично из војничког живота) и нису битна одлика говора“ (Рамић 2010: 65). У вези с оваквим типом екавизама у ијекавским говорима занимљиво је Дешићево тумачење: „Могу се поставити два питања: 1) како је информатор упознао екавски изговор? И 2) због чега један ијекавац жели у својој средини, у своме селу, да говори екавски? Мислим да су Крајишници (особито они старији) могли научити екавску варијанту нашег језика у војсци или за вријеме боравка у екавским срединама, у које су долазили ради зараде, а у новије вријеме такав изговор могу чути преко радија и телевизије и прочитати у новинама. У ствари, ријеч је о прилагођавању другом изговору. У којим приликама Крајишник ијекавац постаје екавац? Одговор би био: онда кад разговара са непознатом, страном особом. Зашто то чини? Вјероватно зато што сматра да је екавски изговор репрезентативнији, отмјенији. Мислим да се ту огледа оно што постоји у свим језицима свијета: утицај културнијих и економски развијенијих региона и њихових центара“ (Дешић 1976: 120–121).

⁴⁹ Финални звучни сугласници у наведеним облицима чешће се јављају као беззвучни – дјелимично или потпуно: *ӣрѐвоз^с*, *ӣр"јѐлас* и сл.

⁵⁰ Очекивано, нешто већи број контактних икавизама може се чути у селима доњег Ливањског поља територијално ближим простору који захвата ливањско-дувањски говорни тип.

ти *мијјур*, данас *нед"ља*, *нед"ље* ми, у *нед"љу*, у *ионед"љак*, до *ионед"љка*, црче о-*смија*.

волијо баби, *грије се*, *живијо* ти, дело *и*, сав *изгоријо*, ништа није *изијо*, добро *ијо*, само *и"ије*, *највол"јо* би остати, *обилеж"ли* свд"е, *иодмијурило* се, *иодије* мало с"упе, *иодсијем* свегā помало, часом *и"рдоврије* (аор.), у свāшта се *раз"умије*, *сијо* т"уте, *смије се*, *смијем се*, *смију се*, *и"ијо* нап"ушћати, није *и"ијо*, *и"грија* данас, *и"грија*на "е чорба, *и"сијали* л"ука;

и"знајирије свѣ знала, *најирије* ће āмо, једнōм *нед"иљно*, *и"дслије* свѣтāцā, остави за *и"ослије*, није мōгло *и"ошии"енијѣ*, *и"рије* вāкта, мāло *и"рије* нек ће дōћи и сл.

Паралелно са *и*-рефлексом у употреби је и: *(-)јѣо*, *(-)сјѣо*, *сјѣо*, *ћѣо* и сл.

Присутне су (мада не и честе) и форме: *мāлои"рим* се јавила, *и"дмалои"рим* дoшo, *и"дслим* пoслa.⁵¹

Данас је обично: *Бѣоград/Бѣоград"и/Бѣограи"и*.

Уз преовлађујуће *гријoи"а*, записано је и: нѣ мож га глѣти од *грија"а*⁵² (Гмн).

59. Аналошким путем настали су икавизми: *дв"и*, *дв"имā*, *дв"иси"а/дв"исиo*, *oбaдв"и*, *oбaдв"имā*.

Као и у многим другим говорима, редован је и икавизам *сикира*⁵³: *сикира*, *с"икире*, *с"икиру*.

У употреби је само одрични облик *нисам*⁵⁴, „лексички икавизам нормалан у књижевном језику ијекавског и екавског изговора“ (Ивић 1966: 104).

60. Мало је икавизама који се могу довести у везу са контактом ијекавског и икавског становништва.⁵⁵

Међу фреквентним ријечима са рефлексом *и* увијек се јављају облици именица *дјед* и *невјеси"а*:

д"ида Л"укѣ, твoгa *д"ида* С"имѣ, āјде, *д"иде*, *д"идови* йм брāћа рoђенā, пoкoјнй *д"и"и*, свoм *д"иду*, Милановoк *и"рāнд"да*, Тoдука ти је б"ијo *и"рāнди"и*;

⁵¹ Ови фонетски ликови „могли би бити нанос из говора сусједних икаваца, а ако се има у виду тумачење наставка *-ије* из *ирије* у РЈА (в. *ирије*), могли су се развити и на овом терену“ (Рамић 2010: 61).

⁵² О овом в. Марковић С. 1958: 44–46.

⁵³ Исто је и нпр. у: Реметић 1970: 112; Тешић 1977: 191; Ђуровић 1980: 299; Симић М. 1978: 45; Драгичевић 2007: 338 итд. Појава је позната и у екавским говорима: „На целом подручју шумадијско-војвођанског дијалекта (као и на многим странама ван њега) говори се *с"икира*“ (Ивић 1993: 328).

⁵⁴ „Само је у граничним селима Ливањског поља, на сјеверозападу, забиљежен паралелизам *н"јесам / нисам* Ну Гр (= Нуглашица, Грковци – Д. К.), а у свим осталим мјестима је *нисам*“ (Рамић 2010: 54–55) и то је једна од изоглоса по којој се говор Бастаса разликује од већине говора обухваћених Дешићевим истраживањем, гдје „рефлекс *ијѣ* у одричним облицима глагола *јесам* јавља се у свим западнобосанским ијекавским говорима“ (Дешић 1976: 104).

⁵⁵ О контактним икавизмима в. и Дешић 1976: 122; Вујичић – Баотић 1989: 167.

нєвисѣа, ђ, нєвисѣа, нєвисѣа Боја, нєговє *нєвисѣ* сєстра, *кажє нєвисѣи*.

Контактни су и икавизми *ѣойломир* и *угломир*.

Редовно је *видра* и *дижва*.

Са континуантом *и* биљежени су надимци (пејоративне конотације): *Бѣћан, Бѣћко*, те неки антропоними из сусједних Богдаша: *Милѡјко Цвѣѣић, љ Цвѣѣиће, Цвѣѣико Рамић*.

У називима и именима домаћих животиња само са *и* записано је: *бѣка, бѣкан* (за овце), *бѣкан* (за свињу), *Бѣлов* (пас).

Присутни су и икавизми: *кажѹ* да *бѣжє*⁵⁶, *бѣжи* кѹћи, *бѣжи* тѹмо, *нєћє* ти се *кашнє вѣроваѣи*, *нє вирѹј* му, али су малобројнији од јекавских форми.

Рефлекси секундарног *јаѣа*

61. Псеудојатизми су познати говору Бастаса, премда је, чини се, њихов број нешто мањи него у већини других ијекавских говора. У нашем дијалекатском материјалу потврде за рефлексе секундарног *јаѣа* нашле су се у овим примјерима:

дрвєнѣ вѡд"јєр, єво ти вѡд"јєр, нѣлили вѡдє у вод"јєре, нѣш зѣсјєвак, љ нашом зѣс"јєвку, зѣѣјєвак, на зѣѣ"јєвку, кѡл"јєр, кѡс"јєр, пєчен кѹѣ"јєр, огѹл"ти куѣ"јєрѣ, вѡли кѹпус с куѣ"јєр"ма, на куѣјєрѣиѣу, куѣјєруѣа, прѣв"ла куѣјєруѣу, тѡ је с"јєрак;

да видѣш што се кѡс"јєрѣ, ѣскос"јєрѣ се нѣ ме.

Сви наведени псеудојатизми веома су стабилни у басташком говору и нису биљежени у другачијем фонетском лику.

Уз обично дѣѣѣл"на, кѡр"јєн и умѣваѣи се рјеђе се може чути ѣѣѣл"на/ ѣѣѣл"на, кѡрєн и ум"јєваѣи се.

*Увијек је сирѡмѣк, кѣселѣ, кѡлиба.*⁵⁷

(О појединостима у вези са стањем континуаната *јаѣа* у морфолошким категоријама и још неким детаљима о којима овдје није било ријечи, опширно в. у Рамић 2010: 47–86.)

ПОКРЕТНИ ВОКАЛИ

62. У говору Бастаса јављају се, као и у књижевном језику, покретни вокали *а, е* и *у*. Да ли ће се у појединим ријечима употријебити покретни вокал или ће изостати – не може се дати општеважеће правило. Грађа којом

⁵⁶ О тумачењу икавизама *видра* и *бижи* в. Ивић 1993: 328–329.

⁵⁷ Сви овдје наведени секундарни рефлекси *јаѣа* образложени су у Рамић 2010: 80–82. В. и литературу на коју је тамо упућено.

располажемо показује велики степен подударности са стањем у осталим западнијим говорима.⁵⁸

1) Покретно *а* углавном се јавља у генитиву и акузативу једнине придјевско-замјеничке промјене и у облицима појединих прилога:

ниђе *ва̀ко̀га* живòта, *вѣл"ко̀га* ми бòга, *Ѹзо вл`аш"ћко̀га* сѣра, прѣтѣска *дò-бро̀га*, *Ѹз дру̀го̀га* пúта, *Ѹмò нѣко̀га жу̀ѸѸ̀го̀га* п"јѣска, *јѣднòга* у Бòгдаше, *Ѹб"ти ко̀га* пòзнàта, *кòегà* ће, ниђе *нѝко̀га*, *òвогà* сам *мàлòгà*, *òвогà* *вѣл"ко̀га*, *òвогà* ти нѣ дàм, *òногà* *мàлòгà*, нѣмà *Ѹа̀меѸѸ̀но̀га* чòека, *Ѹр̀во̀га* Ѹ мјесѣцу, *рòђенòга* брàта, зà *сво̀га* живòта, зà *СвѣѸѸ̀го̀га* Јòвàна, *Слòб"но̀га* сѣна, *о-Ѹа̀ко̀га* чòека, нѣсу Ѹмали *Ѹòгà*, *цр̀но̀га* крѸва;

ђѣкадà Ѹ будѣ, *ка̀дà* би мòгло, ако *кòдà* пòђѣш, *нѣкадà* и по свѸ зѸму, нѣ идѣм *нѝкудà*, пúшѣ *òдондà*, *òѸѸдà* испò-шкòлѣ, Ѹ *садà*, свѸкòдà се вѸцала, Ѹ *Ѹадà* сѣ мòрало, *Ѹадà* се нѣје òстављала.

Наведене категорије ријечи јављају се и без покретног *а*:

шàљѸ *бòлеснòк* чòека, *гàднòг"врѣмена*, сà *заднòг* мјѣста, *јѣднòк* у Бастàсе, *јѣднòк* у ЧелѣбѸћ, око *нàшег* бунàра, *нѣкòк* Пољàка, *Ѹòкòјнòк* Æћима, кот ЛѸѸишѣ *Ѹòкòјнòк*, *свàкò-ка̀мена*, и-свѣ-гласа, *сѸвò-крѸва*, бòгу ли ти *Ѹвòк*, *Ѹòк* Хрвàта, ò-Ѹòк чòека, *чѣѸѸѸ̀Ѹòк* Ѹ Шумњàке, преко *чѸѸѸ̀Ѹвòк* пòља;

нòс"ло се *дòсàѸ*, *ка-су* ми *ћàћа* и мàтѣр Ѹмрали, *ка-тѸ* глѣдàш, *кад* òгладнѸ, *каѸ* пòпије, *кòд* òђеш, *нѣкаѸ* пòцр̀нѸ, *нѣкаѸ* нѣмà га, *нѝкад* је нѣје спомѣн"ла, *сàѸ* нàстò, дивòта *сàд*, ако ме Ѹ *сад"Ѹ* ѸвàтѸ, а *сàѸ* цр̀нѸ је дàнà.

У облицима датива инструментала и локатива множине придјевско-замјеничке промјене ријетко се јавља покретно *а*: штà ће бѸти с *нàш"ма*, ни *нѣгòв"ма* нѣје свѣдно, а никако нѣје биљежено у старијим деклинационим типовима *нàшѸѸ̀јем*, *òвѸѸ̀јем*, *цр̀нѸѸ̀јем* и сл. као ни онда ако се након замјеничке или придјевске ријечи налази нека именица: *òвѸм* лѸд"ма, пò *нàшѸм* сѣл"ма, на *л"јѣѸѸ̀м* ријѣчима.⁵⁹

2) Покретно *е* јавља се у дативу и локативу једнине придјевско-замјеничке промјене, инструменталу једнине појединих именичких замјеница и у облицима прилога *кад* и *сад*:

на *Бòб"но̀ме* бунàру, *ва̀кòме* чòѣку, по *дòбрòме* га знà, казѸвò *ђѣкомѣ*, нѸком *жу̀Ѹвòме*, у *Зѣкановòме* дòцу, с *кѸме* би мòгò, *коме* бѸло, брàту *лàж"вòме*, нѸко *нѝкомѣ*, ш *нѸме* бѸѸò у вòјсци, свòј нà *свòме*, *СѸѸѸ̀Ѹнòм* *ћàћи*, ò *Ѹомѣ* ти прѸчàм, ш *чѸме* би òвò òчист"ла, гòвòр"ли *ѸѸѸòкомѣ*;

ако Ѹмàш *ка̀дѣ*, *ка̀дѣ* би се рàд"ло; *сàдѣ* сам бòлѣ, нѣш *сàдѣ*.

Изостанак покретног *е* потврђују ови примјери:

⁵⁸ Највећи број примјера налази се у: Дешић 1976: 91–98. Дешић је на истом мјесту докле успио дати и правила о (не)јављању покретних вокала у различитим позицијама ријечи.

⁵⁹ Слично је и у говору личких јекаваца (Драгичевић 1986: 85).

на Пўтаљу *вр"једнѡм*, у *Другѡм* рату, с *кѡм* је, рāнѡш мāчка ђ мѡм трѡшку, нā *неквѡм*, према нўглāрскѡм грѡбљу, лāкѡ је *ѡдмѡейнѡм* рѣни, *ѡдкѡјнѡм* Åћ"му, ко *ѡрāвѡм* чѡеку, вāљѡ *свāком*, *свѡм* дјѣтѣту, *сѡйāрѡм* исāну, нѣ може вāзда пѡ *ѡвѡм*, према *Урѡшовѡм* клāнцу, у *Црнѡм* Лўгу, у *Шѣгрѡшовѡм* дѡцу.

3) Мало је потврда за употребу покретног у:

нѡчему се нѣ мош нāдати, о *свāчему* ми причāј, по *свѣму* бѡљѡ, чѣму ће тѡ, о чѣму бѡло, причāј о *ѡѡдѡчему*.⁶⁰

ЈОШ НЕКЕ НАПОМЕНЕ О ВОКАЛИЗМУ

63. У т. 19 већ је наведено доста примјера који показују силабичку функцију сонанта *р*. Од осталих појединости издвајамо сљедеће:

1) Већој фреквентности вокалног *р* понекад доприносе и вокалске редукције: *брѡе*, *врѡѣно*, *кѡрва*, *крвāиѡ*, *кукрзѡв"на*, *ѡрдāис*, у *Прлуци*, *срмѡиѡ*;

сāкрла се, *ѡдкрли* га и сл.

2) Девокализација силабичког *р* потпуно је извршена у позицијама испред вокала *о* < *л*: *ѡѡрѡ* ђд лаче, *ѡѡѡрѡ* свѡ мāст, *сāѡрѡ* га, *ѡмрѡ*.

Увијек је *срѡбрѡн*, *срѡбрѡна* и сл.

3) Осим у формама са девокализованим *р*: *ѡмарла*, *ѡмрала*, *ѡмрали*, овај глаголски облик чује се и силабичким *р*: *ѡмрла*, нѣ *умрла* дāбѡгдā, *ѡмрли* ђбѡје ѡ сāt.

Подједнако су чести гласовни ликови *гѡрак* и *грк*.

4) До девокализације може доћи и кад се вокално *р* нађе у позицији испред вокала након губљења фрикатива *х*, при чему се испред таквог *р* развија полугласник, који преузима силабичку функцију као акценатован или неакценатован вокал, што зависи од акценатског типа облика ријечи у којој се појави. Највише примјера забиљежено је у формама глагола (-)крхāѡи⁶¹ и они су чешћи од оних у којима се огледа чување вокалности оваквог *р*:

⁶⁰ Слаба фреквентност промјене *о* у *е* у формама типа *вāшом*, *нāшом*, *ѡѣлѣѡм* и сл. ограничила је јављање покретног у, те је јасно зашто се у грађи нашао овако мали број примјера.

⁶¹ У говору Бастаса овај глагол има веома развијену полисемантичку структуру, као и мноштво деривата: **кѡрати** -ам несвр. 1. *ломѡиѡи*, *ѡдламаѡиѡи*, *сламаѡиѡи*; 2. *халаѡѡѡиво*, *мно-го јѣсѡиѡи* или *ѡиѡиѡи*. ~ **се борѡиѡи се**, *сваѡѡѡиѡи се*; **докѡрати**, -ам свр. (некоме) 1. *дојачаѡиѡи*, *ѡѡбијѣдиѡиѡи*, *савладаѡиѡи*. **накѡрати**, -ам свр. *наѡѡриѡиѡи* у великој количини. ~ **се ѡиѡиѡи се**, *ѡрејѣсѡиѡи се*. **ѡткѡрати**, -ам свр. *умањѡиѡиѡи*, *ѡдбиѡиѡи*. **пѡкѡрати**, -ам свр. 1. *изломиѡиѡи*, *ѡломиѡиѡи*, 2. *све ѡјѣсѡиѡи* или *ѡѡиѡиѡиѡи*. ~ **се ѡѡѡуѡи се**, *ѡѡсваѡѡѡиѡи се*. **прѡкѡрати**, -ам свр. *ѡѡѡбиѡиѡи*. **скѡрати**, -ам свр. (нешто, некога) 1. *сломиѡиѡи*, 2. *ѡјѣсѡиѡи*, *ѡѡиѡиѡиѡи*. **укѡрати**, -ам свр. (некога) *ѡѡиѡиѡи*, *исѡѡуѡиѡи*. ~ **се** 1. *ѡиѡи незван*, 2. *ѡѡѡсѡиѡи* у *неѡѡѡѡ*.

дòкəрā му, докəрəћемо мī њйма, дòбро се кəрā, кəрəћемо се док мòгнє-мо, нāкəрāли се, нāкəрò се, òйкəрāло му от плáтє, йòкəрāли се, свє йòкəрəшиє, йòкəрəшиє се ў нашòј кўћи, нє, скəрā ми рўку, скəрāла нòгу, скəрò пòла кйла печєња, ўкəрā се кòд нās, укəрəће га Калāба, ўкəрò се ў блато и сл.

Слични су примјери девокализације у формама именице *врх* и глагола *(-)врћи*, али су много рјеђи: *с вəра, на вəру; òвəрò*.

Појава овакве девокализације различито се тумачи у литератури. Оно што аутор овог рада поуздано зна јесте да се такве фонетске реализације у облицима глагола *кəрāши* и сл. могу чути на читавом простору доњег Ливањског поља, а и даље у правцу према Босанском Грахову. Докле се распростира појава овако изразитог остваривања „јасно израженог самогласника неутралног типа“⁶², а у слоготворној функцији⁶³, остаје да се утврди на-кнадним истраживањима.

64. Промјена вокалног *л* у у спроведена је с максималном досљедношћу: *гладан ко вўк, вијў вўци, чўшљāла се вўна, кўпи ми вунйцє, вєл"ка дубина, сāmљети òнò јāбўкā* и сл.

65. Некадашњи полугласници имали су судбину као у књижевном језику: *мāло вòска, сāv мòдар, мòмак й пò, нйједна не вāљаде, са òкрāјка; јєсмо, нйсам...*⁶⁴

66. Без изузетка су фонетизми: *удòвац, удòв"ца, ўнук, ўнука, ўйорак, Ўскрс*.

Уз обично *ўш, ўши* и сл. забиљежено је и *вāшке*.

Б. КОНСОНАНТИЗАМ

67. Консонантизам говора Бастаса одликује стање које је карактеристично за већину босанскохерцеговачких говора – „не зна за велика одступања од истог гласовног система у нашем стандардном језику“ (Пецо 2001: 613). У главним цртама, сугласнички систем овога говора разликује се од оног у стандардном језику по сљедећем: 1) примјери употребе не доказују реинтеграцију фрикатива *х*, 2) артикулација сонанта *ј* често је нестабилна у међувокалским позицијама, 3) у процесима новог и јекавског јотовања понекад се као крајњи резултат јављају констриктиви *ć* и *ž* и 4) у неким романизмима изговара се африката *с*. Схематски се консонантски систем може приказати на овај начин:

⁶² В. Петровић – Гудурић 2010: 198.

⁶³ В. Шкарић 1991: 192.

⁶⁴ Непознати су случајеви типа *бўнòвен, òйшец* и сл., који се веома често срећу у говору Змијања (Петровић 1973: 34).

одаӣи, вѣзда *одо̄* бѣс, да *о̄не* кѣша, *о̄не* обѣрски, *ра̄мѣ* на заднѣ нѣгу, кѣ *не* га *ра̄н"ӣи*, *р̄скала* лѣшнѣке, *р̄ӣћ* зѣб"ма;

е̄ј, *ће* си, *ӣиро* о̄де, прѣво *ла̄дно*, нѣје пѣсве *ла̄дно*.

71. Губљење сугласника *х* у медијалним позицијама карактеристично је, између осталих, и за следеће облике ријечи:

са *вра*, пѣшѣ *ӣз Гра̄ва*, о̄дѣм *ӯ Гра̄во*, *гра̄орасӣ*, бѣла змѣја у *гра̄у*, *До̄ве* (= Духови), брала *ма̄ӯна*, данас *ма̄уне*, *не̄ви* рѣђаци, до *ӯ не̄ви* кѣће, *не̄ви* не пропада, бѣла *ӣрѣлада*, *ӣдѣ* на *са̄рану*, цркла *о̄-сӣра̄*, у *сӣра̄у*;

за̄јдекали га, прѣво *зала̄д"ло*, *заӯорила се*, *ӣдѣм на̄ра̄н"ӣи* га, не̄к се *о̄ла̄дѣ*, *ӣрела̄д"неи* се, *ће̄* *ће̄* га *са̄ра̄н"ӣи*, вѣзда *сӣра̄ује*.

72. У финалним позицијама ријечи неутралисање фрикатива *х* најчешће је у генитиву множине придјевско-замјеничке промјене и у потпуности је спроведено:

од *Ба̄сӣаӣкӣ* млӣна̄, да је *ва̄кӣ* пазара̄, о̄д *ваӣӣ* кѣћа, *ӯватӣо̄* *во̄л"кӣ* кома̄да̄, *ӣз го̄рнѣ* *Ӣветӣћа̄*, *да̄наӣнѣ* обича̄ја̄, *же̄нскӣ* пѣсло̄ва̄, до *заднѣ* нѣгѣ, од *за̄једничкӣ* па̄ра̄, *ӣма̄ ӣ* колко *о̄неӣ*, било *ӣ* пљѣва, без *ӣкаквѣ* примѣна̄, из *једнѣ* дѣста било, јеси *вӣдӣјо̄ Јовинӣје*, *ӣма̄* ли *ка̄квѣ* же̄на̄, док је *ле̄ӣӣӣ* да̄на̄, *на̄ӣӣје* цѣра̄, *не̄мачкӣ* ма̄ра̄ка̄, ни о̄д *не̄ӣ* ва̄јдѣ, *ӣма̄м* јѣш *ова̄кӣ*, за *о̄вӣ* па̄р го̄дӣна̄, *о̄вӣје* *ӣма̄* дѣста, *ӣрвӣ* да̄на̄, да *вӣдӣш* *ӣӯсӣӣ* ма̄ра̄ва̄, *сва̄каквѣ* чѣда̄, *сва̄кӣје* на̄пра̄ва̄, *сре̄ӣнӣ* време̄на̄, *сӣа̄рӣ* лѣдӣ, *о-ӣво̄јӣ* нѣко не̄ бѣ, *ӣрнѣ* да̄на̄, до *Шѣл"нӣ* кѣћа.

Досљедно се губи и у првом лицу једнине аориста:⁶⁵

бӣ ја ра̄до, *бӣ* те пѣслушѣ, ја *би* рѣкѣ, ја *би* на̄јво̄лӣјо̄, *ве̄ло̄* не̄ћу, *не̄* *вӣћо̄*, ја̄дна ми ма̄јка, а̄јде а̄мо, *ре̄ко̄*.

Негово губљење у финалним позицијама записано је и у:

пѣпѣ се на *вр*, б"јѣлӣ *гра̄*, кѣвала *гра̄*, јѣдан *ма̄*, *ӣрѣӣӯ* о̄вде, дѣбар, *сӣрѣ-ма̄*, прѣво ме *сӣра̄*;

на *вр* бр̄да, на *вр̄* Дина̄рѣ, *ӣовр̄* себе, *свр̄* же̄нѣ.

73. На мјесту гдје је некада стајао сугласник *х* неријетко се могу срести и други гласови, обично сонанти *в* и *ј* и оклузив *к*:

било пӯно *бӯва̄*, на̄ва̄лӣ *бӯва̄ч*, прѣшѣ на *дӯва̄н*, кѣповѣ Са̄ви *дӯва̄на̄*, *зӯва̄р* ти је, јѣдѣ бѣс *крӯва̄*, црна *крӯва̄*, из једно̄г" *ма̄ва̄*, о̄д *не̄вӣ* кѣћа, за *не̄вӣу* дјѣцу, *о̄ћӯв* је примѣ, во̄лӣјо̄ *о̄ћӯву* не̄к ха̄ћи, ко *ӣа̄сӣӯв*, на̄ћӯ *ӣӯва̄* ӯ кӯћи, све̄ *ре̄ӣӯв* прѣкрӣјо̄, цѣре спре̄мале̄ *рӯво̄*, *ӯзмӣ* тѣ *со̄вӯ*, са̄лӣла му *сӣра̄вӯ*, *испо-сӣрѣве̄*, *по-сӣревӯ*, мало *сӯвӣје* др̄ва̄, нѣл"кӣ *ӣрбӯв*, *вӣдӣ* *ӣрбӯва̄* му, ни *ћӯва̄* вјѣтра, ста̄вӣ *ӣза̄* *ӯва̄*, цр̄вѣнӣ *јѣ̄* се *ӯво̄р*, *ӣма̄* ми не̄што *ӯ* *ӯвӯ*;

⁶⁵ У овом говору веома су чести облици аориста без морфолошке ознаке (ја *рѣче*, *сјѣде* ја и сл.), те су малобројни и примјери губљења *х* у 1. л. једнине.

кѹвала гра, нѣће се дѹго кѹваѣи, сѣѣрав"ли ме, усѣрав"ло га, чѣсом ѹску-
ва̄, ѹсѣѡва̄ се, прѣво се бѣѣѡ усѣѡвѡ;

зѣн"ла ко ѡждаја, тѡ је ѡждајка (= велика змија), кроз Басѣѡе, у
Басѣѡима, лѣжала у Бијађу, жѣна му Влѡиња, да видѣш* грија̄, гријѡѣа
ти је, нѣ море од гријѡѣе, ѡде у јѣндек, вѡра ме кијавица, у кѹини, пѡшто-
вѡ маћ"ју, Мијајло (према презимену Михајило), пѡкѡјна Мијѡљка, мијѡви,
пѹкн"ће ти мијѹр, тѡ се зѡвѣ ѡејѡр (= дрвени тањир), бѣли ѡејѡри, дај ми кѡјѹ
ѡлѡју, ѡрѡја мѣ ѡћерала ѡт кућѣ, ѹби ѡрѡмаја, бѣли на ѡрѡмаи, црче о-смѣја,
тѡ ми је снѡја, о-снѡе, Сѣѣрајѡ Лѣксѣн (према Сѣѣрахѣња);

пѡчѣ кијаѣи, тѡ је ѡбајаѣ"ло, ѡлѡјаѣи се (ѡлѡјање = врста игре каменим
плочама), ѡѡмијѹр"ло се;

ѡшѡ у Бикаћ, Граѡово, ѹ Граѡово, дѡбра крѡна, ѡвдѣ је кѹкиња, у кѹкињи,
ѡмѡм брѹк, трипѹт пѣр"сѡ брѹк, прѡстрла ѡѣѣик, ѡњѣлка ѡмала шѡрлѡк, пѹ-
стѣ сирѡмѡк, ѡстало сирѡмѡка̄, свѣ сирѡмѡци.

74. Именица *орѡх* јавља се углавном у форми с аналошким *с*: дѡбар
ѡрас, нѣмѡ поћѣкѡј ѡрас, црне ми рѹке од ѡрѡса̄, ѡраси рѡд"ли, а понекад и у
форми ѡро: нѣмѡ ни ѡра, пресѡд"ли ѡро.

75. Именица *кожѹх* у овом говору увијек гласи *кѡжѹн*.

(О консонанту *х* в. и у т. 48 и 86.)

ФРИКАТИВ *ф*

76. Премда је „прерано да се говори о његовој пуној реинтеграцији“
(Драгичевић 2007: 344), чињеница је да је у консонантском систему баста-
шког говора констриктив *ф* постао прилично стабилан глас, нарочито у лек-
семама које су у српски језик ушле у скорије вријеме, гдје се консонант *ф*
ријетко замјењује другим гласовима.⁶⁶ Исп.:

геѡграѡфија, мѡжеш дѡбити ѡнфракѣ, карѡмфѣл, бѣли у кафѡни, ѹзми
ми јѣдну киѡфу, ѡпећу крѡфнѡ, ѡмѡ лѹфѣа, ѡде нѡфѣа, ѡерфѣкѣ мѡмак,
ѡгѹли се сѡв ѡлѡфѡн, ѡн је ѡрѡфѣсор, звѡни ти ѡелѣфѡн, ѡдѣ на факѹлиѣѣи,
згѹсла се фѡрба, ѡћеш фѡфарѡнѡ, јѣсу фѡѡѡѣѣи, ѡѣ фѣн, тѣшкѣ фѡз"чкѣ пѡ-
слове, Фѣлиѣ јѡј бѣјѡ рѡзреднѣк, ѡт"шѡ ѹ фѣрму, стѡви ѹ двѡ фѡѡѣка, ѡмѡ
Мѣле фрѣзу, мѣтни у фрѣждѣр, смрѡз хѣдрофѡр, ѡмѡ ли вѣћ ѡшѡрѡфѣѣер,
шѣф на жѣлѣзн"ци, нѣје ѡн за ѡфѣра;

⁶⁶ Оваква тенденција запажена је и у српским посавским говорима између Врбаса
и Укрине: „У поређењу са неким другим говорима сјеверозападног огранка херцеговачко-
крајишког дијалекта разлике су више него примјетне (в. нпр. Петровић 1973: 67–68, Дешић
1976, 138–140, Петровић 1978: 67, Драгичевић 1986: 98–99). Ипак, мора се узети у обзир
чињеница да је у посљедњих 30–40 година дошло до смјене генерација и процеса који неми-
новно намећу цивилизацијске тековине. Свакако да је и у говорима који су у не тако блиској
прошлости били предмет изучавања тренутна слика сасвим другачија“ (Козомара 2016: 64).

нѐмōј ме *зафрkáвaӣи*, ўзāшāј па ћемо *исфр́эзaӣи*, трѣбало би тō *òфāр-бaӣи*, *фāл̄и* му свѣ, *фāрбā* прѓзоре.

Познати су и случајеви јављања неетимолошког *ф*: кòл"кō је *грāф̄ӣрāн*, стāви ў тў *кòф̄ер̄иу*, ѓмā ли мāло *фāӣē*, *ф̄ӣбр̄ӣрā* тākō, *Ш̄ӣф̄ӣāр*, *Ш̄ӣф̄ӣāри*, пробўшијō се *шлāуф*.

77. Замјене сугласника *ф* другим гласовима карактеристика су говора најстаријих информатора. У новије вријеме такве супституције углавном се свODE на облике ријечи из сфере архаизама или историзама или оне које су и даље општеприхваћене у већини српских говора.

У грађи преовлађују замјене *ф* > *в*, док су рјеђе оне у којима се умјесто *ф* јавља *ѣ*. Исп.:

кад је прѓшō *āсвāл̄ӣ*, слāба *вāјда*, н̄икаквѣ *вāјдē*, ѓмā *вāл̄ӣнку*, нāправ"јō *вāлц*, прāв̄и *валцив̄икāӣ*, дōбра *вāм̄ӣлија*, у ц"јēлōј *вāм̄ӣлији*, спāла *вāрба*, прѓб"ли *вēдери*, *вēлге* зā трактор, мѣтни у *в̄ӣждер*⁶⁷, òћу јēдан *в̄ӣлц̄иāн*, пр̄ије п̄или из *в̄ӣлц̄иāна*, дōбра му *в̄ӣрма*, извўћи мāло *в̄ӣӣӣл̄*, убāци у *в̄ӣшек*, б̄ӣјō *в̄ӣшкāл*, *влāша* рāкијē, *вломāс̄ӣер*, б̄иле *в̄ор̄ӣн̄ӣе*, цāр *Врāњо*, *вр̄ешак* ми крўв, òста *вр̄ешка* п̄ӣта, нѐмā ни *вр̄ӣждера*, кўпи *вр̄ӣӣāл̄* кавē, *вўзбал*, штā сам *вўч̄ӣјā* дōн"јēла, пō дв̄и *вўчије*, л"јēпа ти *кава*, *кав̄ен̄и* сўди, јē б̄ӣјō *кав̄ѣӣја*, āј на *каву*, ис *кўвера*, *кўвер*, слāба *навāка*, у òӣсāјду сам, *С̄ӣевāнија*, *С̄ӣевāн*, *С̄ӣē-во*, пōкōјн̄и *Тр̄ӣвўн*, влāжни *шевер̄ӣни*;

вāл̄и ми пāрā, сāмо *вр̄к̄ћē*, мōре *ѣ̄òӣр̄ев"ӣи* ў око, *ѣ̄р̄ѣв"ли* га;

сјēћāш се т̄и *П̄ӣлӣиā*, кўћнā *ѣ̄òд̄ум̄ēн̄ӣā*, *ѣ̄рāӣар*, сāмо ми òстави *сòлу-ӣе*, дāнас *Тр̄ӣӣў̄ӣци*, стāви јēдан *шāрāӣ*, дòлаз"јō му *Ш̄ћ̄ēӣо*.

(О судбини констриктива *ф* још примјера в. и у т. 86.)

СОНАНТ *Ј*

78. По фонетским карактеристикама сонант *ј* не одступа од стања у стандардном језику. Нестабилност његове артикулације у појединим позицијама у ријечи алофонске је природе, што је особина и других мање или више сродних говора.⁶⁸

79. Сонант *ј* редовно се губи кад се нађе непосредно иза вокала *и* у облицима императива на *-ј(ӣе)*:⁶⁹

⁶⁷ Забиљежено је и *жв̄ӣждер* – према глаголу *жв̄ӣждӣӣи*.

⁶⁸ "Та је појава више условљена природом српскохрватског *ј* него припадношћу некога говора овоме или ономе дијалекту одн. овој или оној дијалекатској скупини" (Николић М. 1991: 282).

⁶⁹ „Изразитошћу артикулације сонанта *ј* с посебним нагласком на алтернативне форме императива типа *с̄ӣј* и на приличну постојаност секвенце *-ӣји*, овај говорни тип се, између осталог, оштро одваја од ијекавских штокавских говора доњег Ливањског поља и Гламоча“ (Рамић 1999: 314).

грѣ се, дѡлѣ ма̀ло вѡдѣ, за̀лѣиѣ ми цв"јѣће, дѣ на̀лѣ, а̀јде се ѡбрѣ, ѡи тѹ ка̀ву, ѡѡкрѣ се, ѡзѣбе, ѡѡлѣдѣ ми ма̀ло, ѡѡѡиѣ по јѣдну, ра̀збѣ ми пѡ десет, са̀крѣ му се, ѡми се па а̀јде.

80. Позициона нестабилност сонанта *ј* најчешће се манифестује кад се појави између два вокала, а обично су то комбинације у којима је један вокал *и*. Такво *ј* углавном је дјелимично редуковано:

а + е: да 'е бѣла, *шиа 'е* бѣло, *ја'е*, та̀ко *ка'е*, *ѣво*, *ка'е*, *ѡдма 'е* крѣно̀, *ѡнда 'е* бѣло, *ѡрѡшлѣ 'е* са̀храна, *чу̀валѣ 'е*;

а + и: ба'ица, пѡкѡјно̀м кума *Га'и*, на *Крива'ици*;

е + и: чу̀је се бл'ѡи, ко *јѣина*, свѡјѡј *се'и*, покојној *Сиѣ'и*;

и + и: у ц"јѣлој ва̀мили'и, до̀лазе *Бу̀ли'и*, ја̀вим *Или'и*, ма̀ло *но̀ви'и*, *сиа̀ри'и*м људ'ма не смѐта;

о + е: ѹдарали брѡ'еве, *двѡ'е* чѐљади, *двѡ'е-ѡрѡ'е* фа̀л'ло, рѡдѣ *двѡ'е*, *дѡ-брѡ 'е*, *дѡшѡ 'е* Ра̀де, *ѡрѡшлѡ 'е*, свѣ *свѡ'е*, у *свѡ'е* ауто, *ѡрѣбалѡ 'е* до̀ста, јѣдан *чѡ'ек*;

*о + и: бѡ'и*м се, ва̀зда ми *брѡ'и* (= приговара), *гѡ'и*и дјѣцу, њѣ *двѡ'ица*, *ѡѡ'и*и ко̀т ку̀ћѣ, *сиѡ'и* дрѣка, *ѡрѡ'ица*;

у + и: нешто бру'и, *Ву̀ина* њѣва, *Ду̀ино* звѡно, ко̀т *Лу̀ишиѣ*, не прилази *сиру'и*.

81. Појава губљења иницијалног *ј*⁷⁰ у облицима броја *један* и његовим дериватима, као и у формама помоћног глагола *јесам* и глагола *јесѡи* – потпуно је непозната овом говору:

јѣдан да̀н, ни *јѣдан* јѣди́ни, *јѣданѣсиѡи* да̀н, *јѣдна* по *јѣдна*, од *јѣдније* бѣло до̀ста;

јѣдно два̀пѹт, ба̀р *јѣднѡч*;

јѣсам да̀вно, *јѣсам*, да̀ шта сам, *јеси* сти́гѡ, мо̀гли и *јѣсиѣ*, *јѣсу* на̀ши;

ѣно га *јѣде*, док *јѣде*м, са̀мо *јѣди*, *јѣдѹ* ли *јѣдѹ*.

82. Са протетским *ј* редовно се јавља именица *улар*: *ју̀ла̀р*, ста̀ви му *ју̀ла̀р*, с *ју̀ла̀ром*.

Протетско *ј* редовно је и у облику прилога *ѡѣѡи*: *јѡѣ* до̀шѡ, а̀јмо *јѡѣ*; *јѡѣѡи* па̀да, мо̀ра̄м *јѡѣѡи*, тра́жѣ *јѡѣѡи* и сл.

Секундарно *ј* може да се јави испред слога са редукованим *и*: до̀бићеш по *гу̀јз"ци*, окрѣнила јѡј *гу̀јз"цу*, *ѡра̀јс"ца*, за̀клали *ѡра̀јс"цу*.

Датив и локатив јединице личне замјенице *она* у говору Бастаса гласе: *њѡј*, *њѡјзи* и *њѡзи*.

Аналошког је поријекла *ј* у: *двѡјсиру̀к*, *ѡрѡјсиру̀ка*, *ѡрѡјсиру̀ко* и сл.

⁷⁰ Веома често неутралисање оваквог *ј* карактеристично је за један дио западних српских ијекавских говора (в. нпр. Дешић 1976: 144–149; Драгичевић 1986: 89) и то је једна од важнијих изоглоса сјеверозападног дијела херцеговачко-крајишког дијалекта (Драгичевић 2001: 87).

(О још неким случајевима укидања или развијања сугласника *j* у хијату и консонантским скупинама в. т. **48** и **86**.)

ОСТАЛИ СУГЛАСНИЦИ

83. Остали консонанти у басташком говору најчешће се изговарају као у књижевном српском језику, што, између осталих, потврђују следећи примјери:

л: дoшлe лaсiшe, лeзи с мiром, iшo у Лiвно, лoж"ли свy нoћ, вaздa шa-
рaлa лyкoв"нoм;

тaкo бiлo, гвoздeнe вилe, нaж Дoлaц, мaлo иглeн"сaлe, гoрi јeлoв"нa,
iдoлiлa кiшa;

мeтнi нa aсiшaл, oсjeтiм бoл, iмa тy бoкaл, e јe кaишaл.

р: рaд"лo сe iз дaнa y дaн, бiјo нaс рeд, вoли рiбу, рoд"лa дeсeтoрo,
прaти рyбинe;

iмaли aрaрe, брaи Јoвo, гoрe нек јyчe, иoрyчи мy дa сe нe шaли, били y
Caрa'евy, штa сaм вид"лa ишeрeшa;

дoбap дaн, гoн"ли ђyбap, зap идeш, пyн лaвoр, бiјo свaкi мaјсiтoр, iмa
иpакишoр, ишли нa Шaишoр.

н: пa кидaј нaиoр (= oвчи ђyбap), нeмoј нaзoр, свe јe тo нeмaр, никyи
нeћy, нoћ"ли кoд нaс, y Нyглaи"ци;

нaшa Aнђeлкa, бiјo и oстo бeнa, aјдe, бoнa, ђaвo гa дoнeсe, нијe нoсo
oиaнкe, иoнeси зa пyтa, рaнo крeнo;

звao Бoгдaн, вaздaн прeд вpат"мa, гaдaн мy oб"чaј, кo oкoн чoкeк, jадaн
oн, сишaн ми лyк, нијe бiјo yиyчeн.

л: пaдa ц"јeлo лeшo, лeиoз бiјo, бpaлa лeишникe, Лиља Мoмч"лoвa,
дoдaвaј лиљoм, кoд нeгa нeмa лyбaви;

вaлa сe oвдa, штo дaлe oд нe, бpaлa зeлe, сaмo сe кeвeли, мeлy млино-
ви, oсiшaвaм пoмaлo, иoлyби сeстpy;

кyпи пo вришaл кaвe, прeшo тoл"кy дaл, имaм жyл, иp"јeишeл Влaдe,
yч"ишeл Жaл"цa, нoсo шapиeл.

њ: y њeвoј кyћи, oд њeгoвe жeнe, нијe њeз"нo, нa Њив"ци, свe њивo,
питaј њy, стaдe гa њискa, сaмo њyшкa;

y Врбaњи, зaдњи дaн, jaњe мo'e, имaли кoњe, мaњe зa трeт"нy, иeњo сe
нa кpoв, pањeн y рyкy;

нoсo гyњ, мeлe кo жрвaњ, дoбap мy кoњ, сјeдo нa иaњ, y oнaј шyшaњ.

м: мaлa сoбa, мeћe y цeпoвe, ми сe нe пeтлaмo, мисл"ли oстaти, мoјa
oчeв"нa, мoрe сe нeкaкo, yрaди мyшки;

ч: *ча́ми* по ц"јели дан, дајде ми *ча́шу* воде, *че́га* се сјетиш, *ђе́* *че́й*, донеси у *чи́ни'и*, били *чла́нови* Партије, никакав *чо́ек*, *чу́вали* овце, *Чу́си"ћа* кућа; немој се *а́ч"иш*, *вучу́* дрва, биле вел"кѣ *дра́че*, *за́маче* тамо, *ни́чек* се не стиди, *о́длични* *учени́ци*, *и́рочуло* се да́вно, *са́чувај* ме бoже, сипали во́ду на *То́чку*;

навáл"ла *бу́вач*, бијо *во́зач*, *у́вати* ме *грч*, *пѐр"сала* *жуч*, остаде *не́ја́ч*, *по́којни* *Ни́кач*, *и́мам* *о́йа́сач*, *чу́је* се *и́лач*, *Јо́во* *сви́рач*, *тре́ба* *ку́п"ти* *уи́йкач*.

и: *и́ба* *гово́риш*, *и́ак* *ше́хера*, *једну* *и́аку* *бра́шна*, *шупља* ми *и́зма*, *но́ви* *и́еми́ер*, *мѣтни* *у́* *и́ей*, *ни́шта* се *и́идну́* (аор.), ц"јели дан *и́оња́м*, л"јѣпа *и́у́кца*;

и́ма *ба́ца*, знао *вра́иба"не*, *Ми́рко* *Га́м"ћ*, *ђе́* сáт о́нај *Не́и́иш*, *кума* *Ни́цо*, *и́оца́иал"се* *дóбро*, *до́шле* *и́рѣц"је*, свѣ се *у́коври́ало*, *Во́јо* *Шѐрбеи"ја*.

ћ: *ћа́иш* на брзину, ни *ћа́иш* ми га *ћа́ћа* није *и́мo*, *Ге́верoв* *зит*, *жи́ви* *ш* *ћѣ́рима*, *до́шо* *и́и́ћа*, *ѐно* *Ти́ић*, *Ти́ор"хи* *држѣ* *че́ле*, *ћoйá* на *десну́* *но́гу*, *и́уиш* (= слушај) *шта* *велй*;

оде на *бу́ће*, *про́паде* *во́дка*, *говoр"ћу* му, *сва́шта* се *по́* *ку́и* *ву́ца*, *види* *ма́иш* ли је, *по́ћем* *ја́* у *Ра́м"ће*, *о́ћу* *си́гурно*, *у́јешће* те *кѣр*;

о́н се *презй́влѣ* *Ба́бић*, *Ма́ркан* *И́веи"ћ*, бијо о́нај *кла́и́ч"ћ*, *о́бузѣ* ме *не́моћ*, *о́внoћ* *га́дно* *са́њам*, *ви́ри* на *и́ро́зор"ћ*, *не́ма* га *от* *и́рѣкс"ноћ*.

ђ: *тра́жи* *ћа́вла*, *до́бар* је *ћа́к*, *ће́* с" бијо, *до́ђи* *ће́каиш*, *Бoба* *и́мo* *ћѣ́рам*, *го́ни* на *ћубар*, *не́ма* *кй́шѣ* *o-Ђу́рђе́ва*, *по́годѣ* се *и́уи́урѣ*, *ста́ри* *и́уи́уруми*;

жћу́бр"ло се свѣ, *за́ће* *сунце*, *ја́ћена* му *ма́јка*, *жи́вѣ* у *Калу́ћер"ци*, *сједу́* га *ме́ћу* се, *и́овáћá* *кра́ва*, *ни́кат* *сва́ћѣ* није *би́ло*, *о́дѣ* *и́и́о́ђе*;

ђе *зoћ* да *до́ћѣ*, *жѣ́ћ* *го́ни* на́ *воду*, *Јáнков"ћ* би *мо́го*, *мла́дић* га не би *савла́до*.

б: *ње́говoј* *ба́би*, *о́сташѣ* *па́ре* на *ба́нци*, *жи́ви* у *Бео́граду*, *бѣс* тебе *ћу*, *би́* л" ми *по́мого*, *и́мала* *би́љац*, *бо́ље* *нек* *ти*, *бо́ри* се *дóбро*, *мо́ј* *бра́иш*, *шупа́љ* *бу́на́р*;

ако *и́ѣ* *а́беи́иш*, *дугó* га *вре́бо*, *пра́во* се *зубй́*, *до́бру* *исáну*, *збо́к* тебе *и́де́м*, *ћoраву* *кoб"лу* *и́мo*, *ла́бавo* *ти* *то*, *о́буј* се, *и́мo* *и́ро́блем*, на *си́а́блу*, *убо́ло* *ме*;

ста́ри *грoб* *до́шо*, *дрoб* га *бо́љo*, *си́у́б* *го́тово* *два́јест* *ма́рака́*.

и: *и́а́ниш* *и́м* га, *ус* *и́а́меи́на* *чо́јека*, *звáо* *Пе́ро*, *и́јѣвало* *сву́* *ноћ*, *а́јде* *и́јѣшкѣ*, *мо́ј* *и́oбро*, *и́oсваде́* се *око* *ме́ћѣ*, *и́ра́во* *дóбро*, *и́уи́ѣ* *ко* *по́скок*, *и́уи́овo* *сву́* *ноћ*;

до́ишрo до *Гла́моча*, *би́ће* *дои́лаи́и"иш*, *Ђу́руи́у* *би́ло* *ви́шѣ* *o-сто*, *о́бујем* *зе́иѣ*, *јoи́ѣи* није *дóбро*, *күй́и* *бици́кло*, *ста́ри* *ло́иoв*, *о́и́рѣзно* *во́зи*, *и́о́ири* *ча́мо* *ма́ло*;

цр́н *ко* *А́рай*, бијо *до́лаи́* у *ајáт"ћу*, *по́која́* *ка́и* *па́ла*, *о́и-о́и*, *то* *ти* је *сѣва́иш*, *у́по* у *о́нај* *скло́и*, *ску́и* у *сѣлу*, *и́ѣ* сáт *Фи́лиш*, *бо́гами* је *сла́иш*, *мѣтни* *че́й*.

д: да шта ћу, далѐко ми овдѧ, дѣвѣшоро дјѣцѣ имѧ, у дѣснѹ стрѧну, дѡбро
и јѣ, дѡћѣмо у Бањалуку, драга му рак"ја, у дрва ишли, попѧл"шѣ дѹшмани;
ајде ѧмо, дебѣла ко бедѣв"ја, вѡдѡ ме свѹкут, кѡјѡ си гѡдѣишиѣ, дѡдије
сјѣд"иши, кадѧ би бѣло згѡдно, нѡге ко ледѣн"це, наврцѡ мѣда, стѧви ѣдѡ се;
зѧсад би мѡгло, јѧд га ѹби, ѣрѧсѧд гѡѣ, рѧсад жѹт, сѧд га пѹшти.

и: иѧ жѣна, иѧкѡ ћу и рад"ти, иѣгл"ла вѡду з бунѧра, иѣлећѡ мѣсо,
иѣшко ѡдј, с иѣм нѣмѧм ништа, набра пѹну иѡрбу, иѧрѧж"ли му пѧре, нѣ
гледѧј иѹѧ пѡсла;

нѡс"ли се бѧи"ћи, вѧиши"ѡ се у сѣло, гѡшовѡ је тѡ, дѧвѧ јѡј ѣѣиел"нѣ,
нѧмоиѧла кѧнчѡ, ѡсѧѧ"е дѡ суѣра, ајде ѹсѧј, нѣћу чѧсиши ми, јѣди и шуѣи.

бѡгаи нѧрои, кад гѡи ѡћеш, штѧ ти је живѡи, јѡѣи нѣ би мѡгло, кѧ-
баси ли је, бѣли кѡи кућѣ, лѹдѡси је тѡ рад"ти, ѡдн"јѣла вѡда мѡси, гѧдна
сиѧрѡси.

г: гѡдно бѣло, гѧрава свѧ, глѣдѧј дѡбро, гѣнѡ зѧ њга, рѧди гѡрѣ пѡ се, ѡста
гѡшовѡ дѡ пѣт, да сквѧсѣм гѣло, стѣжѣ гѹб"це, гѹкни, гѡлѹбе, нѧста гѹрѧње;

бѧгаве ми рѹке, догѡн"ли с"јѣно, кѡга бѣга зѧ тѡ, лѧгѡ да је заврш"јѡ,
нѧгѡ се нѧдѧ ме, нѣмѧ могућносѣи, бѧка бѣла ѣгѧна, рѹгали се ш ѡм;

бѡг дѧ дѡбро, вѣди дѡбрѡг бѣта, из ѡвог цѣпа, ѣѣѡг дѣцѣмбра рѡђен,
ѡ-свѡг дѣда дѡб"јѡ.

к: нѣћу ис каѣриѣца, пѡћерѧј кари"ѡлу, ајде квѧгу, нѧпанѹ га кѣрови, кѣс-
ло свѹ зѣму, из Мѣкоњ"ѧа кѡса, ишѡ на Кривѧѣцу, кѹи ми гѣрмѣ;

дѡђи ако мѡш, вѧкѡ ти је мѣни, дѡкѡн сам, закивѡ ѡграду, ѡко пѡднѣ,
ѣрѡкл"ѧла је, ѣѡкѧжѣм јѡј свѣ, свѧкаквѣје чѹдѧ;

пѡпијѡ бѧрдѧк вѡдѣ, жѣсѣѡк ѡвѧј бѣс, и јѧ сам лѣвѧк, нѧисѣрѧк ѣе
пѧсти, бѣјѡ ѡѧк, мѡже у ѣѡнѣд"ѧк, свѧк се чѹдѣ, у ѡнѧј шумѧрак.

СУГЛАСНИЧКЕ ЗАМЈЕНЕ

84. Типови сугласничких замјена који се срећу у говору Бастаса углавном су познати из ранијих радова, те их овдје наводимо без упућивања на постојећу литературу.

1) У више примјера потврђена је општепозната замјена *м > ч* у: *јѣднѡч*, *јѣднѡч* ишѡ, *јѣднѡч*" би мѡгло, по *јѣднѡч* ћемо, ако *јѣднѡч* и није, *нијѣднѡч* нѣсам бѣла, *ѡдјѣднѡч* скѡчѣ, мѡре стѧти *ѡдјѣднѡч*.

2) Увијек је: *жвѧнѣ*, *жвѧнѣиѧ* и сл.

3) Промјена *н > њ* карактеристична је за: ѡвч"јѧ бѣкиѧа, рѡдијѡ дрѣѧак, кѡ ѣ читати ѡчѣѧиш, сѣрѹѧа, у чѧѧку, пѹкѡ му члѧѧак, чѹѧак, прѣѧи иѣѧѣ.

4) *н > м* у: *ѣѣришум*, набѣри *ѣѣришума*.

Биљежено је *бѧгрѣм*, *бѧгрѣн*, *бѧгрѣѧѣ*.

5) Умјесто стандардног *йиринач* овдје је *йирмич*, па тако и *йирмакуша* (= врста пите).

6) Дисимилацијом је умјесто *н* добијено *л* у: *òстō л"јѐм*, *л"јѐмац*, *дòб"ћу йѹломòћ*; *зал"јѐм"ла дàбòгдà*, *зал"јѐмијō*, *ойѹломòћ"иѹи*.

7) И промјена *љ > л* дисимилационе је природе у формама: *зайалѐње* плућа, за *калѐње*, цаба *мòлѐње* итд.

8) Уз обично *рѣзервāр* једном је записано *лѣзе^арвāр*.

Говори се *наочāле*, а други гласовни ликови, као нпр. *наочаре*, *наочари* и сл. нису својствени овом говору.

9) Сонанти *в* и *љ* смјењују се у *црвен* и *црљен* и њиховим дериватима, уз напомену да се ликови са *љ* све рјеђе чују.

10) *л > ж* у: *ўват"ле* му се *жвāље*, нїшта òнāј *жвāљo*, *жвāљoња*.

11) *л > р* у: *лѹвер*.

12) И овдје је потврђен општепознати ротацизам *ж* у *р*: *мòре*, *мòрем* ти рѐћи, *нѐ море*, *нѐ мореш* мр̀дн"ти итд.

13) Напореда са *кажѐм*, *кажѐш* и сл. познато је и *ка'ѐ*, *ка'ѐм*, а рјеђе *ка̀рѐ*, *ка̀рѐм*.

14) Дисимилацијом *ж > з* формирано је: *зўч*, *пѐр"сала зўч*.

15) *з > ж* у: *њѐжѹн* брāт, *њѐж"није* синóвā.

16) Асимилацијом према сугласнику у сусједном слогу гласовно је уобличено: *ошѹшак*, *ошѹш"ло се*, *шѹшиј се*, трѐбā дòбро *ошѹш"иѹи*, *шѹшањ*.

17) Ако се занемаре десоноризације на крају ријечи, чешће је *з* него *с* у: *кўпијō* јōј *сѐрвѹз^с*, прòшло дòста *о-сѐрвѹза*, у *сѐрвѹзу* бѹјō и сл.

18) Аналошко је *з* у: *ойāзан*, *ойāзно* и сл.

19) Супституције *ч* у *ћ* спроводе се у: *ймō москвѹћа*, *òћѹв*, направи ми *сѐндвѹћ*, *ћѐрѹић*, стāрѹ *ћѐрѹићи*; мòре *ћўћ"иѹи* ц"јѐлѹ дāн; *ћѹиѹ* ти је тō (= отанко, слабо).

20) Замјене *ћ > ч* карактеристичне су за форме именице *мокраћа*: дāб *мòкрачу*, мōрā вāд"ти кр̀в и *мòкрачу* итд.

21) Умјесто *ћ* јавља се *иѹ* у: *иѹрѐиѹ"на*, тѐжѹи за *иѹрѐиѹ"ну*.

22) Ријечца *год* најчешће се јавља у лику *гоћ*: *ђе гòћ* *кажѐш*, кад *гòћ* òћеш, дóђи *кадгоћ*, *какву гòћ* òћеш.

23) Редовно је *ѹ > в* у: *шѐвасѹ* ѹ л"јѐвѹ нòгу, Рāде *Шѐванòв*, дòбро *шѐвā*, пòлāко *шѐвајѹћи*, стāде *шѐвāиѹи*.

СЕКУНДАРНИ СУГЛАСНИЦИ

85. И за јављање секундарних сугласника може се констатовати оно што важи за сугласничке замјене – примјери који су се нашли у нашој грађи углавном су одраније познати. Међу секундарним сугласницима који се јављају у овом говору најчешће су сонанти.

1) Секундарно *н* потврђују следећи примјери:

зà твòга *ѣрàнд*"да била ўдàта, њèгòв *ѣрàнд*"и, првѣй ѣмò *рàдијòн*, јàвљајѣ на *рàдијòну*;

кѣнд"сало на јàднè лѣуде, *кѣндисò* нà ме;

òднèклѣн ће га òтпрат"ти, ёво òвдалѣн, ѣзби òднè"клѣн, òклѣн сам вòду вўкла, òклѣн си тѣ, òсваклѣн нас ѣмà, òдвади *оѣиàлѣн*; мѣтни нòнде, нòндекаре била.

Секундарним *н* може се сматрати и *м* добијено асимилацијом по мјесту изговора у облику именице *ѣрàмбаба*.

2) Паразитско *р* забиљежено је у овим случајевима:

мѣлѣ бòже, *брèскàрна* дјетета, ц"јèлà *грòмила*, нàбацò на онѣ *грòм*"лу, ѣзàћи мàло нà *здрàк*, на чѣстòм *здрàку*;

брèзòбразан је кòл"кò и тèжак, јè *брè*"зòбразна, вàзда бѣјò *брèскàран*, *брудѣ* га, нèмòј ѣ јòш *бруд*"и, стàде лѣишѣр"и, бàш си *ѣрèзòбразан*, док се *рàзбрудѣм*, свè *слѣишѣрѣ*;

брèж њè, не ѣди *брèс* потребè, нѣшта *брèз* вàс, свè *брèсилаѣно*; *ѣрèж* њèга.

3) Са секундарним *м* врло често је и облик *скòром*.

Према *сèишѣмбар*, *нòвѣмбар*, *дèцѣмбар* уједначено је *òкѣòмбар*.

4) Неетимолошко *л* увијек се јавља у форми именице *дѣмлицѣ*.

5) Паразитско *к* стално се појављује у форми именице *èксѣнција*.

6) Секундарно *с* редовно је биљежено у форми именице *ѣиѣисов*"на, а алтернирају облици *ѣѣж/ѣѣжи/ѣѣш* и *ѣсиѣѣи* са *сѣѣж/сѣѣжи/сѣѣш* и *ѣсиѣѣи*.

7) Уз *сѣражàриѣи* записано је и *сѣражàрчиѣи*.

8) Аналошког су поријекла експлозивни *д* и *ѣ* у: *бѣлдождѣр* (према *жде-раѣи*) и *ѣрвàи се* (према *ѣрвѣ*).

(О секундарним сугласницима који се развијају у хијату в. т. 48.)

СУДБИНА СУГЛАСНИЧКИХ СКУПИНА

86. Разноврсни асимилациони и дисимилациони процеси обухватили су велики број сугласничких скупина, што потврђују примјери који слиједе.

-бд-: Дисимилацијом се ова скупина своди на -вд-: кàмо срѣћè да је òстò *Àвдѣи* (= Фикрет Абдић), затвòр"шè *Àвдѣи*; òвдàн àјде нà њиву, не бòѣм се òвдàн, вѣшè вòлѣм òвдàн.

бз- → з: Редовно се ова група упрошћава у форми именице *зòва* односно *зовика*: набèри ми цв"јèта о-зòвè, ош јèдан сòк о-зòвè, зòвà је здрава; шѣрѣ се зòв"ка, ѣмà вàко дебèлè зòв"кè.

⁷² У говору Баније и Кордуна обично је *йѣгља* и *цигља*.

-*двј-*: *йм̃а м̃ѣд̃ѣд̃а*, нйшта *ѡн̃а м̃ѣд̃ѣд̃на*, пр̃еп̃ѡ је *м̃ѣд̃ѣт̃*. Ни ова секвенца у иначе веома фреквентној именици ниједном није забиљежена у неизмијењеној форми.

-*дгл-* → -*гл-*: *ѡглад̃в̃ач* је јастук, говор̃"ло се *ѡглад̃в̃ач*.

д-д: У сандхију се скупина *д-д* веома често неутралише: *ис̃ѡ-Д̃инар̃ѣ*, *ко-Д̃ул̃ѣ*, *о-д̃анаске*, *п̃оклон д̃-д̃"да* и сл.

д-ж: Праскави дентал *д* губи се из ове скупине у: *в̃азда ко-ж̃ен̃а*, *м̃омак ѡре-ж̃ен̃"дбу*, *н̃ем̃а нйшта о-жив̃ѡѡа*.

-*дз-* → -*з-* у: *ѡд̃зда*, *н̃а ѡзди*⁷³; *ѡз̃ѡв̃н̃ѣм се*, *н̃ѣће да се ѡз̃ѡв̃н̃ѣ*, *ѡз̃ѡв̃ни се*, *б̃ѡна*.

-*дзв* → -*зв-*: *ѡз̃в̃а̃њало д̃ѡго*, *ѡз̃вон̃ѣ тр̃ип̃ѣт̃*, *ѡз̃вон̃"ло њему*.

д-ј → *ј-*: Упрошћавање је обично: *б̃ѡј̃ѡ ѡ-ју̃ѡр̃ѡс*, *ч̃ѣк̃ам вас ѡ-ју̃ѡр̃ѡс* и сл., али не и обавезно: *ѡд̃ ју̃ѡра* *д̃ѡ м̃рака*, *ѡд̃ ју̃ѡр̃ѡс* *н̃ем̃а стр̃уј̃ѣ*.

д-к → *к* у: *ис̃ѡр̃ѣ-ку̃ћ̃ѣ*, *ѡр̃ѣ-ку̃ћ̃ѡм*, *ѡр̃ѣ-ку̃ћу*.

дл- → *гл-*: шт̃а б̃ѡ од *гл̃"ј̃ѣѡа*, *йм̃ам д̃ѡбро гл̃"ј̃ѣѡ*, *т̃ѡ ћу з гл̃"ј̃ѣѡм* из *д̃ѡб̃"ти*. Непознат је стандардни облик *д̃лиј̃ѣѡ*.

-*дм-*: Ова секвенца никад се не упрошћава у прилошкој форми *ѡд̃мах*: *ѡд̃м̃а* *д̃ѡлаз̃ѡм*, *ѡд̃м̃а-н̃ам̃а а̃јде*, *з̃ѡви ѡд̃м̃а*, *н̃ѣ м̃ѡр̃аш̃ ѡд̃м̃а*.

-*дн-*: У презенту глагола (-)*ѡас̃ѡѡ* секвенца -*дн-* никад није сачувана: *н̃ам̃и д̃ѡѡан̃ѣ тр̃ѣт̃"на*, *з̃аѡан̃ѣ* га *ѡћи к̃ѡс̃"ти*, *ѡс̃ѡан̃ѣ* нам *д̃ѡбри*, *ѡѡан̃ѣ* *в̃ѡда ѡ* *љето*, *ѡѡан̃ѣ* *кр̃ушч̃"це*, *ѡан̃ѣ ѡ* *локву*, *ѡр̃ѡѡан̃ѣ* му *К̃рчев̃"на*, *ѡр̃ѡѡан̃ѣ* *св̃ѣ тр̃ѡѣ*, *с̃ѡѡан̃ѣ* му *л̃аце*, *ѡѡан̃ѣ* у *б̃ѡн̃ар*.

-*дс-* → -*с-*: *д̃ѡлаз̃ѡѡ* на *ѡсус̃ѡѡ*, *ѡб̃ѡчем ѡд̃сук̃њу*; *ѡс̃"ј̃ѣче* ми *д̃ѡбар к̃ѡм̃ат*, *ѡсус̃ѡѡѡѡ ц̃"ј̃ѣл̃ѣ м̃ј̃ѣс̃ѣц̃*.

У мањем броју ријечи ова група остаје неизмијењена: *н̃ем̃а љ̃ѡд̃с̃ѡѡа*, у *Шв̃ѣд̃ск̃ѡј̃*.

д-с: И у сантхијским везама је често неутралисање секвенце *д-с*:

ка-Са̃ва *п̃ѡћ̃ѣ*, *ѡ-с̃ѡаког ѡз̃"м̃ѡ*, *ѡре-с̃ѣс̃ѡру*, *ка-С̃ѡмо* *б̃ѡд̃ѣ д̃ѡлаз̃"ј̃ѡ*, *м̃ѡжда ѡре-с̃м̃р̃ѡѡ*, *с̃ѣстра о-с̃ѡр̃ѡѡца*, *н̃ѣка га ѡре-с̃ѡб̃ѡм*, *н̃ѣ море о-с̃рам̃ѡѡѡѣ*, *о-с̃ѡб̃ѡѡѡѣ*;

ка-сам *б̃ѡла*, *ка-се* *с̃"ј̃ѣно г̃ѡн̃"ло*, ни *ка-с̃ѣ* *б̃ѡло зд̃рав̃ѡ*, *ка-си* *н̃ѣм̃ѡћан*, *ка-су* *б̃ѡли*, *ку-се* *д̃р̃ѡа уба̃цуј̃ѡ*, *ку-су* *ѡт̃"шли*, ѡ *са-су* *м̃лади*; *ѡ-са* *ћемо д̃р̃ѡкчиј̃ѣ*, *ѡ-су̃ѡра* *в̃ѡљно*.

Граница ријечи понекад је разлог да група буде сачувана у неизмијењеном облику: *н̃ѣкад су б̃ѡли*, *нйкад се* *н̃ѣ з̃н̃а*, *ѡред с̃ам̃ѡ* *р̃а̃т*, или се само оствари асимилација по звучности: *каѡѡ с̃ам̃* *н̃ѣ мош*, *нйкеѡѡ се* *н̃ѣ науч̃ѡ* *п̃ам̃ѣти* и сл.

-*дсв-* → -*св-*: *ѡс̃ѡакл̃ѣн* *в̃ѡкло*, *йм̃а нас ѡс̃ѡакл̃ѣн*; *ј̃а сам св̃ѡѣ ѡс̃ѡѡр̃ѡ*.

⁷³ Према *ѡд̃зид̃а*: *ѡд̃зид̃а > ѡд̃зид̃а > ѡд̃зда*.

-мњ-: чїст"ли *дїмља̋к*, на *дїмља̋ку*; *сумљив* ми је, било му то *сумљиво*; *сумља̋м* ја да 'е такō, нїсу *сумљали* да 'е он, *сумљō* у њега.

-мї- → -нї-: Углавном је: *їанїљив*; *зайїанї"ла*, ни старї *овō* нє *їанїїē*, дōбро *їанїїї*, и сат *їанїїїм*, нїсам га ни *їїанїї"ла* итд.

-мц- → -нц-: *канција*; *канција̋* пō ц"јелї дāн.

-нв- → -в-: *ивенїура*, їмали *ивенїуру*.

-нг- → -њг-: Редовно је *ањгїр*.

-нд- → -д-: Скупина -нд- никад није сачувана у облицима именице *команданїї*: *комадāнїї*, бїјō *комадāнїї* и сл.

-нђ- → -њђ-: Веома често спроводи се асимилација по мјесту творбе у сугласничкој скупини -нђ-: баба *Ањђа*, засмијавају га *ањђели*, *Ањђелка*, код *Ањђелкē*, за Свѣтōг *Арањђела*, *брњђуше*, *ўвўкла мїњђуше*, прāв"ли *їїњђур*, свѣжē у *їўњђу*.

-нж- → -ж-: он ти је *ижїњѣр*, ўнук ми *ижїњѣр*. Тако је и у: то 'е њѣзна *їжїњ*, свāкē *їжїњи*; не *ижїњāвāј* свāшта, *їж"њāла* нā ме и сл.

-нз- → -мз-: трōшї *бѣмзїн*, сїпō *бемзїна*; *їѣмзија*, мāле *їѣмзије*, јаднї *їѣмзи'онѣри*, кā-ш у *їѣмзију*, ђт"шō у *їѣмзију*. Чини се да је у овом говору чешће стандардно *бѣнзїн*, а рјеђе *їѣнзија*.

-нј- → -н-: У употреби је само облик *нѣкција*: прїмā *нѣкције*, дōбила *нѣкцију* (исп.: Тешић 1977: 196; Реметић 1985: 130).

-нк- → -њк-: *буњкер*, ђстō їм тў *буњкер*, нāшō дāске у *буњкеру*.

-нк- → -њк-: ўништ"ли *їѣњкови*, прђшли с *їѣњков"ма*.

-нр- → -р-: Секвенца -нр- биљежена је у упрошћеној форми у: *їдē вāредно*, завршї чѣтврті *вāредно*, а сачувана у: *вāнреднō* стање.

-нс- → -с-: Искључиво је: *їсāн*, јаднї *їсāн*, свāшта *исāну* трѣбā и др.

-нск- → -њск-: *ђносїрањскā* гђвѣ^ада, *ђносїрањскē* кўѣ, *рањскā* прāсāт, *сїрањскē* зѣмље.

-нсї- → -сї-: дђшō *їсїѣкїор* у прђдāвн"цу, добрō-јтро, дрўже *їсїѣкїоре*, прѣпала се Данијѣла *исїѣкцијē*, трѣбā звāти *исїѣкцију*.

-нсїр- → -сїр-: дђнијō тѣ свђ'е *исїрумѣнїѣ*.

-нїї-: нђсї у *коїѣјнер*, свāшта се бацā у *коїѣјнер*; *момѣїāлно* ђде.

-нїї-: Финална скупина *нїї* неутралише се секундарним *а* у: гђведа се гђн"ла на *Бѣнаїї*, їшō на *Бѣнаїї*, окрѣни на *кāнаїї*.

-нїр- → -їр-: дāвā *конѣїраїѣ*.

-нф-: Увијек је *карāмфїл*.

-нц- → -њц-: то је *гāњци* нђво, *глāњц-папїр*, ни *цвāњцикē*; сјā'ї се ко да гā *глāњцало*, трѣбā то *ђглāњцаїи*, *ўглāњцали* кўћу. Ниједном није забиљежено чување скупине -нц-.

-њк-: Финална скупина *њк* ← *нк* неутралише се секундарним вокалом *а* у: *їѣњак*, прђшō *їѣњак* крђз грђбље.

-*йв*- → -*в*-: Потврђено је само *ўвайи*: нє *ува̄* ў ме, нй у ког нє *ува̄*, нйсу *ўвали* ў нас, нйје у нйшта *ўвō*.

-*йк*-: Увијек је ова скупина сачувана у форми именице *клуїко*: *вєл"кō* *клуїко*, *смōтала* *клуїко*, *смōтај* ў *клуиче*.

йл- → *бл*-: *йспала* ми *блōмба*, *стāv"ло* му *блōмбу*.

-*йл*- → -*йль*-: *ōнє* *ўйљейињаке*, *мāјци* *ўйљейињаџи*.

-*йкл*- → -*кл*-: Редовно је упрошћавање у: *била* *ōклада*; *ōкладє* *се*, *ōкла-дймо* *се*...

-*йн*- → -*н*- у: *шāнє* му *нā* *уво*, да ти нєшто *шāнєм*.

йр-: Именица *йрезиме* може имати два лика: *йме* и *бєзиме*, *кāко* ти је *бєзиме*; *брєзиме*, *пйшў* *йме* и *брєзиме*.⁷⁷

йс- и -*йс*- у формама глагола (*о*)*йсовайи* увијек су упрошћене: *баба* *Мйша* *сōва̄ла*, *сōвō* га, *сўјем* га, *сўјў* му свє *рєдом*; нйје ме нйкат *ōсовāла*, *ōсўј* му *мāтєр*.

Именица *йейсија* јавља се у три фонетска лика: *йєйсија*, *йїєвсија* и *йшєсија*.

йй- → *йй*-: *йййца*, нє би да је *йййца*, *јāто* *йййца̄* итд.

-*йй*-: Обично је: *Шйфййār*, *јєō* *бўрек* ко-*Шйфййāра*.

йф → *ф*-: нємā ни *фєнйнга*.

йч-: Увијек је: *чєла*, *чєле*, *чєл"њак*...

-*йч*- → -*вч*-: *кōвча*; *закōвчайи*, нйсам *скōвчō* (= разумио).

йш- → *ш*-: *дōбра* *шєн"ца*, *о-шєн"цє*, *шєн"чнō* *брāшно* итд.

-*йш*-: Ова секвенца се чува или се замјењује у -*ви*-, па даље, након метатезе, и у -*шв*-: *љєйишй* нек *ōн*, *нāјљєйишй* *мōмак*; нє *море* *љєвишā*; нйје *љєшвā* *дōшла*.

-*рк*-: *ймā* ў *нєга* *цйкулār*, *пйлō* на *цйкулāру*.

-*рй*-: *айшєлєрија*.

-*ри*-: У грађи имамо само *чāшаф*.

-*ришй*- → -*шй*-: *цйгāишйица*.

свл- и -*свл*-: Упрошћавање је обично у: *єво* ти *йрєслāк*, *нāђи* ми *йрєслāк*; *йрєслāчй* *се*, *рāзлāчє* *се*, нйје *се* ни *слāчијō*.

свр-: Увијек је: *шврāка*.

-*скв*- → -*ск*-: *ймā* *л"јєпа* *брєска*, *ош* *брєску*. Потврђено је и (претпостављамо чешће) *брєсква*.

-*сл*- → -*с*-: *дāō* ми је *блāгосов*, *уз* *бōжй* *блāгосов*; *āј* *благосōви* *рāђу*, нек те *Бōк^г* *благōсовй*.

-*сл*- → -*шл*-: Промјена је редовна у форми именице *йреслиця*: *рāд"ла* на „*Прєшйлицй*“ (= текстилна индустрија у Ливну), *ймала* *йрєшл"цу*.

⁷⁷ Овдје може бити и уопштавање према приједлогу *б(р)єз*.

-сл- → -ш-: *й̆ош^вшāј* ме, мѣне ће ѓн *й̆ош^вшай̆и*.

сл̆-: Промјена у ш̆- увијек се врши у: чāј *о-ш̆ѣза*, п̆ијем *ш̆ѣзѓв* чāј, *ш̆ѣме*, на *ш̆ѣмену*, *ш̆ѣй̆ан* ѓдѓ дāбѓгдā, *ш̆ѣй̆ану* је мāјка вѓдала, пѓједошѓ *ш̆ѣй̆ићи*.

сн- → сл-: *слймāј* слѓбодно.

с-њ̆: Врло често је *ш-њ̆*: скйни *ш̆ њ̆*, ѓтпадā *ш̆ њ̆и*, *ш̆ њ̆им* нѓ прйчāм, па шта б̆иднѓ *ш̆ њ̆ѓм*.

сй̆-: тѓ је *ш̆й̆рдња*, про̆ђи се *ш̆й̆рдњѓ*; *ш̆й̆рдā* се, *ш̆й̆рдā* се ш̆ њ̆ѓм, св̆и се ш̆ њ̆ѓм *ш̆й̆рдали*.

сй̆-: Биљежено је *сй̆акло*, *цāкло* и *цāкѓ*.

-сй̆-: Упрошћавање је редовно у *масан*, *й̆ѓсан*, *чāсан*, а напореда са бѓлесан, жāлосан записани су и стандардни ликови.

-сй̆в- → -сй̆-: *учесй̆овали* у рату, *учесй̆овѓ* ѓ ѓн.

-сй̆м- → -см- у: *й̆г̆уш̆и* га *āсма*, *й̆мā āсму*.

-сй̆р- → -сй̆- у: *регисй̆овāн* до краја гѓд^ннѓ, н̆исам *регисй̆овѓ* штā кāжѓ.

-сй̆сй̆-/сй̆-сй̆-: *ш̆ѓсй̆ѓ*; *ш̆ѓ-сй̆ѓй̆йнā*.

-сф-: Увијек је -св- у: прѓшѓ *āсвāлйи*, с *āсвāлйиā*, на *āсвāлйиу*; дāвно *асвāлйиранѓ*...

с-ч → ш-ч: *ш̆ ч̆й̆им* й̆дѓте, *ш̆ ч̆й̆м* се бāвй̆ш, н̆и *ш̆ ч̆й̆м*, договѓри се *ш̆ чѓѓком*.

й̆ш̆-ѓ → ѓ у: *ѓво зѓ-ѓѓѓе*, *й̆ѓ-ѓāнā*, *й̆ѓдѓсѓ-ѓѓвѓй̆ѓѓ* гѓдй̆ште.

-й̆кв- → -кв-: *рѓква*.

-й̆л-: Увијек је *мѓй̆ла*.

-й̆л̆- → -к̆л̆-: Познат је само фонетизам *й̆рāк̆л̆ача*.

-й̆ск-: Некад остаје сачувана, а некад се упрошћава у -ск- или -ц-: *брāй̆скѓ* зѓмље, *св̆й̆ѓш̆скā* гѓвѓ^ада, *сй̆лй̆й̆ш̆ски* цименат; у Другѓм *св̆јѓскѓм* рату; из *Рвāцкѓ*, кроз *Рвāцкѓ*.

-й̆сй̆- → -сй̆-: *й̆ѓсй̆ѓ*, *ѓѓвѓсй̆ѓ*; жѓстоко му се *с̆й̆росй̆ав̆и*.

-й̆сй̆в- → -сй̆во-: штā б̆и ѓд ѓног *богāсй̆ивā*, цāба му *богāсй̆иво*, *брāсй̆иво*.

й̆ш̆-ћ → ћ у: *ни-ћу* га јā звāти, *ни-ћѓ* ѓн, *ни-ћѓш̆* т̆и й̆ћи.

й̆ш̆х → й̆ш̆в-: Обичније је *й̆ш̆вѓрић* него *й̆ш̆вѓр*.

-й̆ш̆ц- → -ц-: *ѓц̆й̆ѓй̆и* му јѓдну парцѓлу, *ѓц̆й̆ѓй̆и* се кѓмāt, дѓћѓ да *й̆ѓц̆јѓѓује*.

й̆ш̆-ш → ш̆: *й̆мā* јѓдно *й̆ѓ-ш̆ѓсй̆и* вечѓрй̆, *й̆ѓ-ш̆ѓсй̆и* п̆утā.

-ћк-: ова скупина увијек је сачувана у форми именице *вѓћка*.

-ћн-: Према укупним подацима редовно је: *срѓй̆ина*, *срѓй̆ино*...

-ћњ̆-: Обавезно је *вѓћњ̆ак*, у *вѓћњ̆аку* и сл.

фл- → вл- у: *вл̆аша* рāкијѓ, јѓдну *вл̆ашу*, *вл̆омāсй̆ѓѓѓѓ*. Данас је сасвим обично и чување групе *фл-*.

фр-: Ова скупина често је сачувана. Мимо стандардних облика у грађи имамо: мѓтни у *в̆иждѓр*, др̆жй̆м у *вр̆иждѓру*, *Врāнц̆узи* су стāрй̆ пр̆јѓтељи,

цар *Врањо*, свѣ ишло на *врѣни*, *врѣи*аљ ракијѣ; Младенѡв брат је *ѣраи*ар, спасѣ и *ѣраи*ар.

-*фс*- → -*ѣс*- у: бѣѡ је *ѡисајд*, у *ѡисајду* сам.

-*фѣ*-: Подједнако су често потврђивани примјери *јѣфѣи*и и *јѣвѣи*и као и њихови деривати.

-*хб*-: тѡ је мѡј *абѡб*, ѡде кѡ-свѡга *абѡба*.

хв-: Према *хвалии*и и *хвала* у грађи су много чешћи облици са *ф*- него са *в*-:

фѡли се да дѡбро зарађивѡ, што *се фѡли*, свѣ су се ш ѣм *фѡл*"ли; *фѡла* мѣлѡм Бѡгу, *фѡла* на кѡви, *фѡла* ти; нѣмѡм се ш чѣм *вѡл*"и; *вѡла* вам ѣе чѣли и нѣ чули.

Радовно је *вѡи*аи и сл.

-*хв*-: У медијалној позицији ријечи ова скупина је упрошћена у -*в*-:

ѡѡвѣи ме нѡж^ш мѡло, мѡже *ѡѡвѣи*"и до плафѡна, *зѡвѣи* вѡдѣ, *зѡвѣѡ* из бунѡра, *ѡбувѣи* дѡбро, *ѡѡѡвѣи* ѡздѡ, *ѣрѣвѡдѣ* зѣру, *ѡвѣи* га зѡ врат, *ѡвѣи*мо се ѡ коло.

хл- и -*хл*-: И ове групе упрошћавају се редовним неутралисањем фрикатива *х*: дѡбар *лѡд*"и, *лѡдна* сѡба, *ладнѡда* ѡвѣ дѡнѡ, дѡћерѡ у *лѡдѣ*ачи, кѡп"ћеш му *лѡче*; *лѡдѣ* се, слѡбо ће тѡ *лѡд*"и, тѡ ѣ *ладѡвѣи*, *лѡдујѡ*, затвѡри да не *лѡи*и;

није тѡ *ѣрѣлада*, ѣмала *ѣрѣладу*; прѡво *зѡлѡдѣ*, *изѡлѡ*ло се дѡбро, *ѡлѡдѣ* ми ѡдонѡ, мѡрѡ се дѡбро *ѡлѡд*"и, *ѣрѣлѡдѣ*м се, бѣли *ѣрѣлѡђени*.

-*хн*- → -*н*-: прѡво *изѡдѡнѡ*, нѣмѡ, *ѣздѡнѡ*, да ѡдѡнѣм мѡло, дѣ ѡдѡни зѣру.

хр- и -*хр*-: Слична је судбина и ових скупина:

бѣла слѡба *рѡна*, ѣмѡ *рѡнѣ*, *рѡну* кѡвѡ, ѡсјекли *рѡси*, *рѡси*"ћ, изгорѣ шпѡрет од *рѡсиѡ*"внѣ; свѡшта *рѡнѣ*, *рѡнѣ* стѡку, вѡзда се дѡбро *рѡн*"ли; *ѡѡрѡнѣ* стѡрѡ ѡвцу, *сѡрѡнѣ* је ѡвде, *сѡрѡн*"ла га жѣва, *ѡрѡнѣ* пѣлѣѡ.

-*хѣ*- → -*кѣ*- у: поднѣсѣ *зѡкѣ*јев.

-*чн*- → -*чм*-: *зѡѡчмѣ* кѡћу, *зѡѡчмѣ*м плѣсти, нѡново *зѡѡчмѡ*, дѡј да ти *ѡѡѡчмѣ*м, *ѡѡчмѣ* се кѡс"ти, *ѡѡчмѣ* се лѡж"ти, *ѡѡчмѣ* у Лѣвну, шта гѡћ *ѡѡчмѣ*м, док нѣ *ѡѡчмѡ*.

-*чн*- → -*ћн*-: мѡрѡм *ћѡћн*"и, *ћѡћнѡ*.

шк-: Ова скупина увијек је сачувана у облицима именице *шкѡла*.

-*шк*- → -*чк*-: *мѡчкара*, ѡдале *мѡчкаре*; *намѡчкар*"ла се.

-*шѣ*-: Редовно је *ѡрѡшѣ*во и сл.

ши-: Једном је забиљежено: бѡлѣ га *шиѡмѡк*, а у свим другим случајевима употријебљен је књижевни лик ове именице. Информатори тврде да је раније било обично *шиѡмѡк* и *шиѡмѡк*.

ЈОТОВАЊА

87. Домашаји старог јотовања не показују битнија одступања од стања у стандардном језику. Из читаве грађе као интересантне примјере наводимо именице *госџоја*⁷⁸ и *Госџоџина*, потврђене и у ливањско-дувањском говорном типу (Рамић 1999: 327).

88. Кад су у питању резултати новог јотовања, стање је у границама општег просјека који налазимо у већини западнобосанских ијекавских говора (в. Петровић 1973: 77–78; Дешић 1976: 162–164; Далмација 1997: 79).

1) По специјалном јотовању групе *-ji-* и *-jd-* јотују се без изузетка: нѣш лăко *дôђи*, *задôбиђи* ôколо, нѣш *ѝзăђи*, *мимôђи се*, мôгѹ нăзиђи, мôрă га *ôбăђи*, *ôђиђи* пјѣшкѣ, *ѝрѣђи* âмо, нѣ море се нѣ *ѝриђи*, нѣје лăко *сăђи*, *ѹђи* ѹнѹтра;

вăктом *дôђе*, *дôђѣм* јѹчѣ, дôбро *дôђѹ*, *зăђѣ* зăрано, *ѝзăђе* ѣс куђѣ, *ѝзăђоѹшѣ* ôдмă, *нăдôђѣ* у прôљеѣ, *нăђѣ* Сăва, *нăђи* на Бôјмѹнте, *ôбăђѹ* ôколо, кат *ѝдôђѣ*, *ѝдôђѣмо* свѣ трѣ, *ѝрѣђѣмо* у ôвѹ кѹђу, *ѝôђи* ѹ зору, *ѝриђи* бљѣжѣ, *ѝрôђи* ме се, док *сăђѣмо*, нѣ *снăђѣм се*, и не *ѹђоѹшмо*.

2) Јотовање је редовно и у збирним именицама на *-је*: у *вѣсѣљу*, ôд *звожђа*, брăли *грôжђе*, зăпăлѣ *ѝлăиђѣ*, от *ѝрôљеѹна*, зă *ѝроиђѣ*, ош мѣда у *сăђу*, сăмô *ѝрђѣ*, пѹно *ѝрѹђа*, ѝзрăсло онô *ѝѣбѣ* и сл.

У једном примјеру записано је: нѣмăмо *ôрѹжља*.

Поједине именице обично знају само за множинске облике (нпр. *грăна–грăне*, *гръм–грмови*, *сѹд–сѹдови*), те је, слѣдствено томе, и нешто мањи број јотованих форми.

3) Код присвојних придјева на *-ји* јотовање је забиљежено у: *гôвѣђă* кôжа, от *ѝрăсеѹђѣ* плѣћкѣ, *ѝрăсеђô* мѣсо, *рѣбѣă* кôст, *ѝѣлѣђă* глава.

Неки придјеви јављају се са морфемом *-ији*, па јотовање изостаје: *дѣвѣ* прăсац, *дѣвијă* мăчка, *дѣвијô* прăсе, *крăвиѣ* сѣр.

И у овом говору посвједочено је: *ѝрѣѣѹна*, тѣжѣ за *ѝрѣѣѹну* и сл. (исп. Рамић 1999: 327–328).

4) Редовно је *рôђăк*, али је *нѣђијăк* и *лѹдијăк*.

5) Дентали *с* и *з* по правилу углавном нису обухваћени новим јотовањем.

Врло ријетко могу се чути јотоване форме *сѹѣра* и *ѝзѹѣра*.

6) Суфикс *-ју* непознат је у Ијд. именица 4. Стевановићеве врсте, па у потпуности изостаје и јотовање.

⁷⁸ Према Маретићу, прво је из облика именице *госџођа* изгубљено *ђ*, а онда у хијату развијено *ј* (1905–1906: 103).

89. Јекавско јотовање у говору Бастаса захватило је доста мањи број сугласника него у већини других ијекавских говора. Обухватило је, осим сонаната *л* и *н* (како је и у књижевном језику), дентале *д* и *ш*. Изузетно су ријетки случајеви јотовања дентала *с*. Фонетски, морфолошки и контактни икавизми (нпр. *нед"ља*, *вѣд"ши*, *вѣл"ши*, *дѣи* и сл.) додатно су ограничили могућност вршења ове гласовне промјене, тако да басташки говор по резултатима јекавског јотовања показује много мању досљедност не само од говора у југоисточном дијелу херцеговачко-крајишког дијалекта (в. нпр. Вуковић 1938–1939: 44–45; Пецо 1964: 61–67) него и у поређењу са главнином западнобосанских ијекавских говора (највише података в. у. Дешић 1976: 156–162). Наравно, ово је још једна од важнијих изоглоса које супротстављају говор Бастаса према говорима ливањско-дувањског типа.

1) Јотовање сонаната *л* и *н* у оквирима је стандардног језика:

им̃а бѣлѣк, поскуп"ло жѣлѣзо, жлѣба, сјѣдѣ ме на кѣлено, лѣса се распала, лѣшо"ишнѣ јабукѣ, бѣло лѣшинѣ, у млѣкари уз"мѣ, ѣлѣва мравѣ, от краја ѣролѣна;

ѣ њедрима, ѣде свѣ у Њѣмачкѣ, Сњѣжана Вѣсѣлкина;

млѣли код Јанека, самлѣли јабукѣ, л"јѣпо обѣлѣжено, мѣрали га укѣлѣнчиши;

ниѣ лѣвишѣ, сњѣговѣио ѣвѣ гѣд"нѣ итд.

Нејотоване секвенце *лѣ*, *нѣ* у: *лјѣнч"на*, *лјѣнчуга*; *снјѣгови*, *нјѣмчић*, *Снјѣжана*, *Снјѣшко* „само су ријетки примјери колебања изазвани основним н"јѣм, сн"јѣк, л"јѣн“ (Рамић 2010: 71).

2) Јотовање дентала *д* и *ш* спроводи се у ограниченом броју ријечи:

бјѣжи с вѣлѣла, склѣни се с вѣлѣ"ла, лѣка (= здјела), бѣле дрвенѣ лѣке, стављали кѣмак у лѣк"цу, нѣмѣ лѣко"и ѣрас, лѣком ѣ плѣтѣ, плѣст"чна лѣла, густа лѣишѣ"на, ѣо"лѣкоја кѣп кѣнѣ;

вѣлѣиши ли га, нѣ вѣло, лѣла нѣшто, жлѣло кѣжу на прсту, мѣло ѣлѣиши, сѣлѣла (= поједе) свѣ слѣнину;

ѣво во"лѣ, лѣ дѣшѣ, лѣ лѣ тѣмо, стави лѣ бѣло, сѣкри се нѣлѣ, нѣлѣ око пѣднѣ, ниѣ ништа, нѣлу ниѣ, ѣднѣ пѣдѣ, свѣлѣ га имѣ, свѣлѣ се сплѣтѣ, ѣшли ши"лѣ;

ѣлѣрајѣ га, ѣлѣрам ѣ лѣт, трѣба тѣ за"лѣраиши, нѣш ѣ лѣко ѣи"лѣраиши, нѣлѣрам се јѣш јѣднѣч, ѣлѣрало га, ѣри"лѣрам крѣју, рѣи"лѣра кѣкоши, сѣлѣрало ме ѣза зѣд", нѣ лѣде јѣсти, јѣ лѣднѣм, лѣдне ѣ ѣзѣти, нѣ лѣдошѣ ни пѣглѣти, лѣла за ѣга ѣтиши, дѣбро су лѣли, лѣрали пѣд Грѣду, није лѣјѣ чѣти, лѣјѣ се врат"ти, ѣлѣрало нас ѣ ку"лу, ѣлѣраиши с"јѣно.

Обично је нед"ља, а у експресивној функцији понекад нѣлѣла: нѣлѣло мѣја, штѣ ѣрадѣ, нѣлѣло свѣтѣ, штѣ ѣ ѣво, ... ти нѣлѣлу.

Само је: дѣвѣр, дѣѣца, а ѣѣра је много обичније од дѣвѣјка.

3) Јотовање дентала *с* спорадично је биљежено само у формама глагола (-)*сјећи*. У грађи су се нашли примјери: трѣба̄ тѡ ѡсѣћи, ѡдѡсекла се, сасѣкѡ свѹ шѹму.

СУГЛАСНИЧКЕ СКУПИНЕ *ШТ/ШЋ, ЖД/ЖЋ*

90. Рефлекси старијих скупина **st` (*sk`), *zd` (*zg`)* у основи се свODE на *шӣ* и *жд* и по тој особини говор Бастаса у потпуности припада штакавској скупини говора.⁷⁹ И рефлекси *шћ* потврђени су већим бројем примјера, али су они у вези са подновљеним јотовањем.⁸⁰ И ово је још једна веома чврста изоглоса⁸¹ која раздваја говор Бастаса и осталих села доњег Ливањског поља од сусједног ливањско-дувањског говорног типа (о овим скупинама и границама изоглосе у југозападној Босни в. Рамић 2010: 18–21). Исп. примјере за:

а) скупину *шӣ*:

на̄й̄ђе ђва̄ болѣшӣпина, ђе му је бѡрав̄ишӣе, бац̄"ти у бѹн̄ишӣе, вѡдӣта-на̄ св̄"јећа, ширѡко̄ г̄а̄зишӣе, нѣм̄а̄ в̄ишѣ̄ т̄ӣ год̄ишӣа̄, г̄ӯишӣер, г̄ӯишӣер"ца, у двѡр̄ишӣу, ѡнѡ̄ дѣр̄ишӣе, р̄ади у з̄абав̄ишӣу, из Ј̄арч̄ишӣа, кл̄"јѣшӣа, траж̄"лӣ кѡнач̄ишӣе, кѡно̄й̄лишӣе, кѡс̄ишӣе знаѡ̄ на̄прав"ти, к̄ӯйс̄ишӣе, на̄ к̄ӯишӣу, у Л̄ӣшӣа̄нима, с̄а̄д̄ је̄ нѣво̄ лѡв̄ишӣе, ѡн̄а̄ магарѣшӣ"на, преко М̄л̄ӣнишӣа̄, до М̄ѡл̄"ӣвишӣа, неим̄а̄ишӣпина̄ ӯби, вѡд̄ӣ д̄јѣцу у ѡбдан̄ишӣе, на свѡ̄е ѡг̄н̄ишӣе, у ѡ̄ишӣ"ни, ѡ̄рѡдил̄ишӣе, ѡ̄м̄ам̄ ѡ̄ришӣӣ, б̄й̄јѡ на̄ р̄а̄ишӣӣу, ѡ̄став̄јало се с̄ӣришӣе, ӯлишӣе, ѡд̄а̄ о̄ ш̄ӣа̄й̄у, трѡ̄е̄ ш̄ӣѣ̄на̄ди, ш̄ӣѣ̄ӣа̄ га̄ пѡ̄јела;

вр̄ишӣӣ, нѣ̄ мош̄ ѡ̄стати, ис̄ӣришӣӣ"лӣ се, к̄рӣӣен̄ сам у В̄рб̄"ци, нѣма̄ нек̄ на̄й̄ӯишӣа̄ӣӣ, њ̄ишӣӣӣ, ѡ̄бав̄јѣ̄ишӣа̄в̄анӣ на̄ вр̄"јѣме, ста̄де̄ ѡ̄ишӣӣ"ӣӣ, ѡ̄-ш̄ӣа̄й̄а̄ се, ѡ̄ӯишӣа̄ӣӣ ѡ̄, кра̄ве̄ ѡ̄ӯишӣӣ"ӣӣ, ӯишӣекло̄ ме̄ ӯ лѣ̄ђима, ӯкр̄ишӣа̄но̄ с̄јѣме, ка-смо̄ ӯй̄рѡ̄й̄а̄ишӣенӣ, ӯишӣӣнѡ̄ ме̄;

б) скупину *шћ*:

дѡ̄б̄илӣ на̄ кѡ̄ришӣћѣ̄ње, к̄рӣӣенѡ̄ ѡ̄ме, пр̄имӣ са̄ӯчѣ̄ишӣе;

з̄а̄ишӣћѣ̄ ма̄ло̄ сѡ̄ли, з̄ам̄а̄ишӣена̄ мӣ кѣ̄це̄"ља, сла̄бо̄ кѡ̄ришӣен̄, к̄рӣӣа̄валӣ д̄јѣцу, н̄исӯ нӣ к̄рӣӣена̄, св̄й̄ к̄рӣӣенӣ, ѡ̄ӯишӣа̄ла̄ се̄ чѣ̄ла, н̄ӣје̄ ѡ̄ јѡ̄ш̄ нӣ ѡ̄ӯишӣа̄ла̄, ѡ̄ӯишӣалӣ ѡ̄вце̄, ѡ̄ӯишӣа̄м̄ бла̄го̄, ѡ̄вок̄ нѣ̄ ѡ̄ӯишӣа̄м̄, ѡ̄ӯишӣѡ̄ на̄ њ̄"ву, р̄а̄с̄ѡ̄ӯишӣа̄ло̄ д̄јѣцу, ка̄-се̄ рас̄ѡ̄ӯишӣа̄ј̄ӯ, дѡ̄бро̄ ӯго̄ишӣенӣ, ӯм̄а̄ишӣено̄ свѣ̄, ӯй̄рѡ̄й̄а̄ишӣена̄ на̄-ва̄ка, ча̄ишӣа̄валӣ рѣ̄дом̄;

⁷⁹ О класификацији говора према овој изоглоси в. Вуковић 1963: 23.

⁸⁰ Нема потврђених шћакавизама који би се могли довести у везу са наносом из икавских говора. С друге стране, контактни шћакавизми биљежени су у неким западнбосанским ијекавским говорима гдје је српско становништво много рјеђе у комуникацији са представницима шћакавских говора (в. Петровић 1973: 76–77; Дешић 1976: 173–174).

⁸¹ „Литература њу, додуше, помиње напоредо с икавском заменом јата, али у ствари нису сви икавски говори сачували *шћ* и *жћ*“ (Ивић 1985: 56).

свѣ чѣшћѣ, нѣчешћѣ.

в) скупину жд:

ймѡ мѡжданѣ ѣдѣр, пѣслије мѡждѣнѡк ѣдѣра;

дрѣждѣм ѡвде, дѡклѣн ѣе дрѣждѣи, дрѣждѣ ко кѡњ, сѣмо жвѣждѣ, жвѣждѣка, зѣждѣје у сѣло, звѣждѣ, не звѣждѣ се ѣ кући, мѣждѣ ли лѣст ('откидати лист са грана'), свѣ се смѣждѣло, ужвѣждѣло се млѣјѣко (= узлѣутило се).

Нема потврда за скупину жђ.

ДЕСОНОРИЗАЦИЈЕ ФИНАЛНИХ ЗВУЧНИХ СУГЛАСНИКА

91. Говор Бастаса припада зони западних српских говора гдје су десоноризације финалних звучних консонаната веома жива појава.⁸² Обезвучавања могу бити потпуна и дјелимична.⁸³ Изумијајући случајеве сандхијских веза у којима се нађу два звучна консонанта, гдје законитост асимилације по звучности онемогуђује ову појаву, у осталим позицијама звучни консонанти врло често (потпуно или дјелимично) губе своју сонорност – како на крају говорног такта, тако и кад иза њих слиједе неки други гласови. Премда је тешко дати чврсто правило, ипак се може утврдити да укупна дијалекатска грађа упуђује на општи закључак да су десоноризације честа (не и обавезна) појава, а у преимуђству су случајеви десоноризованих финалних консонаната над онима у којима се она не спроводи.

92. Од великог броја примђера који се налазе у прикупљеној грађи, издвајамо сљедеће:

а) за потпуне десоноризације:

ѡндѣ бѣк рѣчѣ, рѣчѣ бѣк, рѣчѣ ѣм бѣк, гѡре за Бѣогрѣи, ѡдѣ у Бѣогрѣи, да те бѡк сачѣвѣ, нѣће ли ме бѡк пѡмоћи, твѡј дѣи, кѣже му Бѣураѣ, до звѣндавѡк Р., бѡљѡ га зѣи, ѡставѣ јѣднѡк, јѣднѡк у Бастасе, дрђѣ кѣмѣи, ош кѣрус, бјѣжи ѣ лѣи, пѡшаљѣ мѣлѡк, Ылијѣ Мѣрканѡвѡк, ни мѣѣи, јѣви ми Мѣлѡрѣи,

⁸² Илуструјући десоноризације великим бројем примђера, Дешић је за западнѡбанске ијекавске гѡворе утврдио да су обезвучавања присутна на читавом терену и интензивнија у западнијим ареалима (о томе као и о тумачењу наведене појаве и десоноризацијама у другим гѡворима в. Дешић 1976: 194–198). Дешићеве констатације касније су додатно потврђене и у радовима других проучавалаца западнијих српских гѡвора. Тако су врло честа обезвучавања забиљежена у: Петровић 1978: 71–72; Драгичевић 1986: 122–124; Далмација 1997: 65). Десоноризације су потврђене и у гѡвору Змијања, мада у знатно мањем броју случајева (в. Петровић 1973: 75), а нису одлика српских посавских и шиповских гѡвора (в. Козомара 2016; Цукут 2021).

⁸³ Понекад је веома тешко разликовати потпуне од дјелимичних десоноризација и савим је реално да слушни утисак може навести на грешке приликом транскрибѡвања ѡваких гласовних реализација.

мишраљес, кад је бијо *млаи*, *нарои* ме зна, *нарои* селијо, *мбра* под *нои*, без *овок*, *ово* за *иревос*, природни *иаи* водѣ, *уран* *ийлаи*, *идкојнок* *Аћима*, *идкојнок* *Илѣ*, *идкојнок* *Уроша*, он му је *иранди*, на *иреглеи*, око *Свѣинок* *Илијѣ*, бијо *седмок*, *слаи*, *слободнок* времена, драг ли му је *смаи*, богу ли ти *ивок*, ис *Црно* *Луга*, пада *чаћ*, нема *чѣсиинок* овде, добар *ишљек*, *чѣиврѣинок* у *Шумњаке*;

Је *гдћ* *море*, како *гдћ* оћеш, нос^{ло} се *досаи*, *Милош* *каи* је *долазијо*, *каи* *ѣво* ти *њѣ*, *каи* је *прѣсто*, нема *куи*, *то* ће *наисирак* *отићи*, *бѣлѣ* *нек* они, нема *нек* *ај* за *Стѣву*, *доћѣ* *некаи*, *никуи* не *мрдај*, *иоћѣкаи*, *бјѣжали* *иреи*... *гранатама*, *саи* *насто*, и *саи* се знају *зуби*, *овдѣ* је *саи*, *свакуи* *водало*, *ви*си ти *нѣшто* *сирак*, *тражијо* *паре* *унаиријѣи*, *узми* *ишдогћ*;

б) за дјелимичне десоноризације:

бл^јјѣд^и у лицу, бијо *бр^з*, *изаћѣ* на *бријѣ^з*, *чује* се *вѣ^з*, *имā* *врж^и*, *ѣдѣ* *у* *гра^д*, за *дѣбелѣ^з*, *ѣсто* *дѣ^з*, *пошаљу* је у *Загре^б*, *сијала* се *зѣ^б*, *дорѣни* *у* *ла^д*, да *прѣспѣм* *лѣ^з*, не *буди* *лѣ^д*, *гѣно* *магара^д*, *имѣ* *Милора^д*, добар *мла^з*, *јѣтрѣс* *мра^з*, *њѣзѣи* *мѣж^и*, *ѣд* *нашо^з* *сѣла*, *са* *нашо^з* *ѣкрајка*, *Нѣна^д* је *Бѣшкѣв*, *то* за *ѣно^з*, *и^амеи^нѣ^з* ми *кѣмшијѣ*, *јадна* *и^аси^иорча^д*, *и^еи^нѣси^иѣ^з* *маја*, *уран* *ийла^д*, *плаћѣ* *и^дрѣ^з*, *мијѣњат* *и^ра^з*, *Игора* *Пѣрино^з*, *пра^вѣ* му *имѣ* *Прѣдрѣ^з*, *имā* *и^уи^иѣ^з*, *раж^и*, *док* је *свјѣж^и*, *си^илѣ^з* *нѣвремена*, *њѣгѣв* *сма^д*, *ѣкрѣниће* на *сн^јѣ^з*, *ц^ијѣли* *срѣ^з*, *си^иа^рѣ^з* *исана*, *прѣда* на *сѣ^д*, *до* *Црнѣ^з* *Луга*, *сјѣдѣ* *чѣла^д*, *са* *Шѣгрѣи^вѣ^з* *ѣкрајка*;

ћѣка^д и *море*, *ка^д* *устанѣм*, *мāло* *на^за^д*, *нико* *не^з* он, нема *не^з* *јѣдна*, *нѣка^д* је *било*, *и^днека^д* и *имā*, *и^дсрѣ^д* *улицѣ*, *тѣ* је и *са^д*, *ѣнда* се *са^д* *ми^та^{рѣ}*, *ѣде* *скрѣ^з*, *трѣд* *у^залѣ^д*, *плаћѣ* *у^наи^иријѣ^д*.

93. У говору Бастаса, како је већ најављено, сасвим су обични и примјери у којима је сонорност потпуно очувана. Наводимо мањи број примјера:

имā *биљѣг* на рамену, *ѣд* *вашо^г* *Јарчишта*, *била* *гла^д*, *у^{зѣ}* га на *зѣб*, *на^рѣд* *јадни*, *вāзда* *нѣрѣд*, *њѣговѣг* *ма^сла*, *ѣтпаде* *и^дврѣ^з*, *рањска* *и^ра^са^д*, *и^рвѣ^г* *мјѣсѣца*, *шта* је *било* *сāмѣг* *ѣтпада*;

Је *гѣд* *ѣћеш*, *крѣз* *ѣграду*, *ѣса^д* и *на^вѣчѣ*, *ѣи^ика^д* је *тѣ*, *са^д* и *море*.

94. У вези са десоноризацијом у иницијалним и медијалним позицијама ријечи за овај говор интересантне су следеће појединости:

Напоредо се јављају форме са *брѣз* и *и^рѣз* у: *брѣзѣбразан*, *брѣзѣбразна*; *брѣс* тебе, *брѣз* нāс; *и^рѣзѣбразан*, *и^рѣзѣбразна*; *и^рѣз* мене и сл.

Увијек је *нѣсклāиан* (= незграпан), *-на*, *-но*⁸⁴ и сл.: *нѣсклāиан* је, *брāте*, па *нѣсклāиана* у ѣној *сѣкњи* и сл.

⁸⁴ У РСАНУ за подручје Босанског Грахова забиљежено је: „*нѣсклāт* ж покр. *нескладно*, *несразмерно грађена*, *незграйна особа*.“

У говору старијег становништва још се може чути облик *aīrēsa*.⁸⁵

МЕТАТЕЗА

95. Замјене редослиједа гласова у ријечима у говору Бастаса карактеристичне су и за домаће и за стране ријечи. Домашаји метатезе у овом говору већином су компатибилни са стањем у осталим западнијим српским говорима (исп. нпр. Дешић 1976: 193–194; Драгичевић 1986: 125; Цукут 2021: 68 и др.). Преметање је најчешће у вези са структуром слога, то јест са законитостима о расподјели гласова које налаже говорни апарат, а може бити мотивисано и неком другом ријечју.

96. Међу облицима ријечи у којима најчешће долази до преметања гласова најбројније су именице страног поријекла.

1) Неке од таквих именица јављају се искључиво са извршеном метатезом:

Ћјаквџе да нџи *bārjāk*, отићи на *Bārjāk* (= узвишење у ливањском селу Челебић), пјана глава нџи *barjāka*, на *Barjāku* вад"ли п"јесак, ђсто *gendār* пџкџнџ Ружџ, нџс"ли се *gendāri*, џмала *infraḱi*, прежив"јџ трџ *infraḱi*, нџџе да нџи *poluwer*, оплџла му *poluwer*.⁸⁶

2) Напоредо се могу чути облици именица *bāvlan* и *bālvān*, а *mālīyn* је много рјеђи него *mānīyl*:

дџста јџдан *bāvlan*, вџџе *bāvlane*, сјџла на *crnoluškīm bāvlanimā*; нџјисплџтнџје је *bāvlane* џзџџи, нџџе ко *bālvāni*; зџгрнџм *mālīyn*; дџнџјџ му Мџшо *mānīyl*, џмџ *mānīyl* за пџџџ.

3) У лексемама страног поријекла које су у новије вријеме ушле у говор Бастаса, код неколико информатора забиљежени су и сљедећи случајеви метатезе:

мијџџџ *armoizére*, глџџџм *vāireyōl*, мџрам на *lenger* џџи (< *ренгел* < *рендген*), *mālīyēyira* ме, *mālīyēyirāiye* тџ жену, тџ је зџмлџа *uzrūyirāna*.

Ниска фреквентност употребе не даје могућност за прецизније одређење крајњих домашаја петрификације метатезе у наведеним примјерима.

97. У ријечима домаћег поријекла стање је сљедеће:

1) Са преметнутим редослиједом гласова редовно је: џмџ *bliznāce*, џни су *bliznāci* и сл.

2) Напоредо је *gnīla* и *gnīla*, а књижевна форма *glīna* није у инвентару овога говора.

⁸⁵ Исп. Дешић 1976: 197.

⁸⁶ *Полувер* је забиљежен и у говорима Поткозарја (Далмација 1997: 88).

⁸⁹ Пецо на другачији начин тумачи губљење фонемског низа ку: „У цијелој западној Босни имамо *кѹруз*, *курузана*, *кѹрузишће/курузѹшће* и сл. Понегдје се ово објашњава хаплоглијом. Ипак ми се чини да је у питању редукција гласова, прво самогласника у па затим оклузива *к: кукуруз-кукруз-куруз*“ (Пецо 1975: 250).

òòзвāļā му свē, не дозвāļājū да се ŷĥē, згўсла се фāрба, дōбро се згўсло, jā мйсла да ĥе прйје;

òзгō кйснē, подбōчи òздō, òклēн си тī.

101. У различитим говорним ситуацијама, обично при бржем темпу изговора сандхијских веза, позната су и хаплогошка уопштавања типа:

āj vāmo, brā вечē, brō jtro, vīīē дōбро, jеш-чō, jеш-чўла, к њ нēĥе, к њ нēĥеш (= нека и неĥе...), нēш лāко ш њīm, одмāк-се òд мене, ош њīи, йримāк-се блйжē, смāк-се, ко да-ш ŷ вōјску, кў-ш сāt (= куда ĥеш сад), штā-ш òд њега итд.

ОСТАЛЕ НАПОМЕНЕ О КОНСОНАНТИЗМУ

102. Констриктив *ć*, осим као глас настао у процесу новог и јекавског јотовања, може се чути и у неким узвицима за вабљење животиња: мўć-мўć (за мачку), ѡўć-ѡўć (за свињу).

103. Код најстаријих информатора африката *s* биљежена је у романизмима *ĉapsa* и *brōnsun*.

104. Асимилације и дисимилације сугласника у складу су са фонетским законитостима, за шта је већи број потврда дат у т. **85**.

105. Промјена *-л* у *-о* компатибилна је са стањем у већини других српских говора.

106. И алтернације *к, г, х* у *ч, ж, ш* и *ц, з, с* у суштини су подударне са приликама у главнини српских говора. Важно је напоменути да су у 3. лицу множине презента редовни аналошки ликови: *вр̣шū, вўчў, ѡĉчў, с"јéчў, сīрīжў, уīўчў* и сл.

107. У позицијама испред вокала *и* сонанти *л* и *н* нису склони палаталнијем изговору.

III. ЗАКЉУЧАК

108. На основу презентоване грађе може се закључити да се говор Бастаса развијао у духу штокавских ијекавских говора источнохерцеговачког (херцеговачко-крајишког) типа.

На фонетском плану основне особине овог говора своде се на следеће:

1) Вокализам чини пет основних вокала и силабичко *p*, чија је артикулација у границама просјека српских новоштокавских говора.

2) Ремећење стандардне боје вокала у вези је са помјерањем артикулације кратких вокала *e* и *o* у правцу *a*.

3) Вокалске замјене најчешће су последице асимилације и дисимилације. Њима су углавном обухваћени кратки вокали – у највећем броју вокал *a*, а најрјеђе *y*.

4) По вокалским редукцијама истиче се вокал *u* у медијалним позицијама ријечи (знатно рјеђе у финалним) кад се нађе иза акцентованих вокала. Редукције су најизраженије кад се поста акценатско *u* налази поред сонаната.

5) У већини случајева редовно долази до сажимања неакцентованих вокалских скупова *-ao*, *-eo*, *-uo* у *-ō* у облицима радног глаголског придјева.

6) Некадашње дуго *jaiī* у принципу се свело на ове рефлексе: $\hat{b} > ^u j\acute{e}$, $\acute{b} > ^u j\acute{e}$, $\bar{b} > ^u j\bar{e}$.

Кратки рефлeksi *jaiīa* врло су блиски онима у стандардном језику.

Екавизми и икавизми који се јављају у овом говору углавном су настали фонетским путем, док су малобројни контактни икавизми.

Познати су и случајеви псеудојатизама – чини се у нешто мањем броју него у већини српских ијекавских говора.

7) Као и у стандардном језику, јављају се покретни вокали *a*, *e* и *y* (у веома ријетко).

8) Како је то и у већини других српских говора, фрикатив *x* није сасвим реинтегрисан и мало је примјера који свједоче о његовој употреби. Обично

се не изговара или се на мјесту гдје је он стајао јављају други гласови.

10) Констриктив *φ* постао је доста стабилан глас, премда су код старијих говорника и даље често присутне његове замјене другим гласовима.

11) У различитим међувокалским позицијама изразита је нестабилност артикулације сонанта *j*, што зависи од природе вокала између којих се налази овај глас.

12) Фонетске карактеристике осталих сугласника у границама су просјека као у другим западнијим српским говорима.

13) Судбина сугласничких група претежно је онаква каква се сусреће у већини говора источнохерцеговачког дијалекта.

14) Резултати новог јотовања углавном су исти као у другим западно-босанским ијекавским говорима, док су домаћаја јекавског јотовања нешто скромнији од просјека који налазимо у овом ареалу.

15) Према рефлексу скупина *иш̄и/иш̄*, *жд/жш̄* говор Бастаса у потпуности припада штакавској скупини говора.

16) Потпуне и дјелимичне десоноризације финалних звучних консонанта врло су жива појава.

17) Говору су својствене појаве метатезе и хаплоглије углавном познате и другим нашим говорима.

109. Територија на којој се налази, честе редукције вокала *и*, те скромнији домаћаја јекавског јотовања дискриминанте су које говору Бастаса одређују припадност сјеверозападном огранку источнохерцеговачког дијалекта (в. Ивић 1985: 138).

Сажимање финалне скупине *ао* у *џ* у радном глаголском придјеву, свођење медијалне вокалске групе *ае* на *џ* у бројевима од `11 до `19, изостајање промјене *о* у *у* уз назалне сугласнике, стабилност сонанта *j* у облицима броја *један*, те помоћног глагола *јесам* и глагола *јесѣи*, у ужем смислу овај говор сврставају у источнију скупину говора сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта (в. Драгичевић 1986: 226–228; 2001: 84–88; Ивић 1996: 146–147).

110. Занемарујући већ наведене ситније појединости по којима се говор Бастаса разликује од територијално блиских икавских говора, на крају закључујемо: Осим по најважнијој изофони – рефлексима *јаѣи* (па према томе и јекавском јотовању), битне и веома чврсте изоглосе по којима је овај говор супротстављен говорима ливањско-дувањског типа огледају се и у континуантима скупина **st` (*sk`)*, **zd` (*zg`)*, те судбини финалног *и* у облицима инфинитива и глаголског прилога садашњег (више о изоглосама у југозападној Босни в. Рамић 2010: 11–46).

IV. ТЕКСТОВИ

111. Примјери везаног говора који се огледају у наредним редовима урађени су по уобичајеном обрасцу, као у већини монографија о српским говорима.⁹⁰

Свѣ се лѣт"ло и рад"ло не би л" се ѿмало, нѣ би л" се... Ка-се дѣчкѣ да ѿмѣш, ѿндѣ мрц"не попѣл"ше, и нѣшта. Нѣшта, брѣте...

Ќклѣн сам вѣду вѣкла, нѣ дѣј бѣже да ѿ ѿко вѣче. Дѣбѣгда јѣ не жѣв"ла, Кѣва је мѣла бѣла, Бѣрка у бѣш"ци, ако нѣсам пѣ двѣ вѣч"је сѣ врела нѣс"ла вѣдѣ. Јѣдну ѿпрти нѣ лѣжа, дрѣгѣ нѣ рамену. Ќндѣ спѣшти ѿнѣ што нѣсѣм нѣ рамену код Бѣб"нѣ гарѣжѣ.

Јѣ гѣре ѿз Нѣвину плѣћ"ну, стѣѿ ѿ дрѣка ѿ кућѣ, тѣ б" рѣкѣ запѣл"ло се све. А Кѣва јѣднѣ, ѿнѣ се мѣлѣ пробѣд"ла, Бѣрка се пробѣд"ла, па ѿ ѣ ѣуљѣла и преврн"лѣ је. Кат јѣ дѣѣ, нѣ стѣѿ пѣска, тѣ нѣмѣ гѣрѣ. А јѣ нѣ ѿстав"ла. Рѣко, дѣ тѣ, срѣћѣ, ако се бѣднѣ пробѣд"ти, тѣ мѣло ѣуљѣшкѣј, и ѿнѣ јѣдна зѣдрмѣла и преврн"ла је.

* * *

Ќндѣ јѣднѣ јѣсени бѣјѣше сѣша. Гѣведѣ се гѣнила дѣље нѣ воду, вѣкѣ јѣсени. Вѣдѣ сѣмѣ штѣ сам вѣчѣјѣ дѣн"јѣла... Мѣни је гѣрѣ ѿнѣ ѿ сѣћѣ бѣло нѣк нѣ лѣћ"ма. Ај, рѣко, зѣвѣр ми је прѣсе"ту, тѣлету, јѣњету, свѣчему – свѣ вѣдѣ пѣтѣ. Па з бунѣр"нѣ ѿтудѣ испѣ-шкѣлѣ. Јѣ и пѣкѣјнѣ Дрѣг"нѣ свѣ зѣвѣћѣмо: како гѣћ кѣјѣ кѣнт"цу зѣграбѣм, мѣш ѿ нѣзи. Рѣко, Дрѣгињѣ, вѣди: да с" дѣшла ѿ кућѣ мѣју па да сѣ тѣкѣ вѣд"ла ѿ мене ѿ вѣди, пѣшто би је пѣпѣла. Јѣб" му, кѣжѣ, нѣмѣ дрѣгѣ, мѣрѣ се ѿвѣ нѣс"ти, па кѣквѣ ѿ, дѣ ѿ. Ќј, јѣј мѣни. Нѣмѣм ти ѿ чѣму прѣчѣти. Ајмѣ, мѣјко мѣја мѣлѣ.

Жѣна (1913)

⁹⁰ О (не)ујѣдначѣности приликом навођѣња овакѣг типа диѣлекѣтске грађѣ в. Марковѣћ Б. 2020.

* * *

Благо њојзи лако ли умрије. Имала је слабо срце, али вазда нешто радла и могла о себи, никет није да је оерде лежала. Јадни њсан пати се, лети, ради и најстрак у земљу. Али шта-ш... Дочекашмо да у туђијем кућама умиремо, ни у л'јевџ, ни у десној.

Ја сједла овде крај шпорета. Нине биџо изашо надво. Покџнца била на том ту отоману и мало лежала, мало сједла. Тодор биџо у својој соби и радиџо правну ствар. И покџнца устаде и оде у клозет. И није се чуџо забавла, врати се. Како дође до прага, наџо посрну и скљџка се вође. Ја запомага, зови Тодора, зови Нину, да је водџе. Долеџи Тодор одма, али цаба...

Е, ја ти јадна шта ће бити с Тодором. Ниђе ништа. Ни-шта њма, ни-шта знаџе радти. Једџни, и онџа, бџлан, разбуџло га. Није у ништа џво кад је свџ ѡмџ готово. Даџ би њџму Нине да џправља да зна, али не зна ништа живо. Говџриџ је Нине ка-су џправли кућу у Шџгрџије: „Тодоре, ја ћу се вратти. Нека с тџбџм џстанџ или маџџр или кџка, мџни је свџдно, тџ пробџри коју џћеш.“ Ёто, шта ће сџт пробрати... Да сџ маџкар џжџниџ, сузџијала би њџга жџна, али изгџџда да је џпо у гџдно друштво. Он је, сирџма, мџкан, извџчу му лџпови свџ пџре, а џ кућу не да ни цваџцку. Нџкат нџма га, дођџ иза поноћи. Бџгами га прџварџ па џ попије и онџа лежџ по ц'јџли дан. Сџџтовал га, говџрли, труџбли, али не см'је му се ни рџћи кат попије – врџџтан онџа. А ваџџ је дџбар ко круџ коџ се џје. Никет он са њџџм није зашџ или свџдиџ се.

(Жена, 1921)

* * *

Угрџашџ обџвџни џ кућу и џдма џн поџџ своју прџчу, свџдно ко да њџко нџма ништа рџћи доли њџга. И џ што џн прџча, него лџжџ. Чуџли сте што се фџли за вџка. Ја се њџму не вџеруџем ни да га џбиџџ... И ко да је џбиџџ јџне па сеџамдџсџт џ три кџла џ њџму. Кажџ на св'јџту џџџџџ вџк што је џџко жџв џбиџџ. Мџџа драга брџџо, што пџтља.

Вџзда ја кажџм да у Нуглашци џма пџџ врста џџди: јџдни лџжџ, друџџи краџџ, трџџи и лџжџ и краџџ, џџџџџи пџџџ. А џма, брџџе, и дџбџџџе џџди.

(Мушкарац, 1921)

* * *

Аџџмац сџ џбиџџ. Ћџџџ Ћџџију доведџи свр жџнџ. Путџруша бџла за њџм, њџсу џмали дџџџе.

И сѣт Аћимац са Ћулијом пѣчѣ се заводати. (Ћулијѣ ти нѣ знѣш?) И сѣт, Ћулија је била љдѣта за Мију Цвијѣна, љ Цвијѣне. И Мијѣ чѣѣ да дѣлазѣ Ћулији. Она стварно гѣре, на Великије нѣвами гѣре чѣвала ѣвце. И дѣлазѣли нѣѣзи, пѣкѣјни Бѣћѣ, дѣлазѣло нѣкије, и чѣднѣ Мијѣ (Мијѣ радѣјѣ у Бѣограду) и дѣје и ѣдбије Ћулију. А ѣмѣ Драгана, мѣлѣга, са Ћулијѣм.

И Ћулија ѣтѣшла, вратѣла се љ Вѣковѣне, тѣмо кѣт Лѣѣишѣ, пѣкѣјнѣк. И тѣмо се вратѣла и ѣне Аћимац да љзмѣ Ћулију, а свѣјта су. Нѣ знѣм јѣ кѣко дѣћѣ, ѣвѣј, ѣз Иветѣћѣ ѣсто љдѣта у Вѣковѣне. И ѣндѣ пѣкѣјнѣ бѣба Миша сѣвала пѣкѣјнѣк Аћима: „Тѣ је свѣјта, ћѣ-ш ти тѣ љзѣти.“

И Аћим се нѣљѣти, мѣј брѣте, и ѣдѣ ѣн у Бѣограт и пѣкѣјни Мирко нѣш, Јѣлѣн ћѣћѣ. Пѣткупѣ се и ѣдѣ у Бѣограт. А кѣ-су ѣтѣшли, нѣко нѣ знѣ. ѣмркли, не ѣсвѣнѣли. И чѣднѣ пѣкѣјни ћѣћѣ Путѣрушин да су у Бѣограду и ѣндѣ бѣло ѣнѣ сѣп-карта и јѣви ѣн и срѣнѣ пѣкѣјнѣк Аћимца, а ѣ Мирко зѣ нѣм пѣслије дѣшѣ.

У, сѣт, ѣн ѣне Ћулију. И ѣн је дѣшѣ, а пѣкѣјнѣ Јѣвѣнка, Мѣрканѣва ћѣр (шта ћѣ Пѣро, бѣјѣ сам рѣћѣн, и Јѣка), и ѣни ћѣ, мѣј брѣте, кѣжѣ ѣн, дѣшѣ љвечѣ, кѣжѣ: „Сѣво мѣлѣ“, кѣжѣ, „нѣка ѣн с тѣбѣм лѣжѣ. Ти, мѣма, ѣјде са Аћѣѣм лѣзи.“ С Аћѣѣм, жѣнѣм. Кѣжѣ: „ѣћѣ.“ А ѣдмѣ ѣнѣј дѣн чѣѣ пѣкѣјни Јѣнко Вѣковѣћа, Лѣѣишин брѣт, што је пѣгинѣ у прѣлетѣрим, чѣѣ да је дѣшла Ћулија, ѣдмѣ ѣпрѣмѣла нѣга да пѣтѣ Аћимца ѣне ли је ѣдвести. А Ћулија нѣсѣћѣ. И ѣни дѣље нѣжѣ Мѣрканѣвѣ пѣјеѣтѣ, знѣж ћѣ Мѣрканѣва пѣјеѣта. Изѣѣвнѣ ѣн, пѣкѣјни Јѣнко, изѣѣвнѣ пѣкѣјнѣк Аћима, пѣкѣјни Мѣркан ѣшѣ дѣље гѣведѣје да пѣлѣжѣ. Кѣжѣ: „Аћимѣ, бѣлан, ѣјте љ кућѣ.“ И, кѣжѣ, ѣдѣ ѣн нѣнѣмо, а Аћим дѣћѣ љ кућѣ. И ѣн вѣчѣ Јѣнку. Кѣжѣ: „Дѣћѣ јѣ. Нека знѣж да ћѣ дѣћѣ.“ Мѣркан нѣму нѣје смѣтѣ, сѣмо што је пѣкѣјнѣ бѣба Миша рѣкла нѣмѣј за Бѣга Усуса да би љзѣ Ћулију.

И љвѣчѣ лѣжѣла Јѣвѣнка тѣ вѣчѣ са Аћимѣм. И кѣжѣ ѣн: „Сѣво мѣлѣ, нѣс ти Јѣвѣнку. Штѣ јѣ знѣм, дѣјѣте се вѣрти, мѣре пѣсти с крѣвѣта.“ И сѣдѣли ѣни и ѣдѣ ѣн љ собѣ и ис кѣвера дѣнесѣ пѣпѣр вѣк-вѣлѣки. Сѣјѣ, кѣжѣ, и нѣје наслѣнијѣ на ѣстѣл негѣ наслѣнијѣ на кѣљѣно и пѣшѣ нѣшто. Кѣжѣ пѣкѣјни Мѣркан: „Штѣ тѣ ти, Аћимѣ, пѣшѣш?“ „Пѣ“, кѣжѣ, „нѣшта, пѣшѣм пѣсѣмо нѣкѣ па шѣљѣм гѣре за Бѣограт.“ И нѣшта сѣдѣли тѣкѣ и љвѣчѣ ћѣ ѣн јѣпѣ рѣћи мѣтари: „Мѣма, ѣјде вѣчерас с Аћѣѣм. Јѣ ћѣ лѣжѣти вѣћѣ на крѣвѣту.“ Јѣднѣ мѣтѣр кѣ јѣднѣ мѣтѣр – ѣтѣшла јѣпѣт. И ѣн ѣтѣшѣ, мѣј брѣте, ѣтѣшла ѣна, и тѣмо лѣгла.

И сутрѣдѣн, мѣј брѣте, љстаћѣ Путѣруша, трѣбѣ, знѣш, ѣнѣ пѣћ бѣла, бѣле ѣнѣ пѣћи љ кући зѣдѣтѣ, вѣлѣкѣ, трѣбѣ пѣћи крѣва, пошто ѣмѣ нѣјмѣнѣк. И ѣна љстѣла и дѣшла на вѣрата: „Аћимѣ, Аћимѣ, ѣвѣри.“ ѣн нѣје ћѣјѣ ѣвѣрѣти. Кѣко ћѣ ка-сѣ љбѣјѣ. И ѣна се вѣратѣ; чѣла пѣкѣјнѣ Сѣка ћѣ ѣна зѣвала. И Сѣка нѣ трѣвѣ на ѣднѣку. Мѣ, кѣжѣ: Сѣво, нѣће Аћим да ѣтворѣ. Цѣлѣндѣр гѣри, а ѣн нѣће да ѣтвори.

И дoшла oна нa вpaтa: „Бpaјo, Бpaјo“ (звaлa гa Бpaјo), „oтвoри, бoлaн, jа сам!“ Ё, Сeкa кaжe jа мислим да oн ниje из"шo нa прoзop пa oт"шo Ћули"и. Oна ће дoље, кaкo "e oнaј прoзop бијo дoље – нoнo"мo дeмeри, ниje мoгo нек нa oвaј дoље. „Јa“, кaжe, „изaшлa ис кућe пa ћy jа дoље – видим прoзop зa-твoрeн. A jа сe нe вjeрyјeм пa ўзмeм нeкi штaп нoндe пa глeдaм je ли прoзop зaпeт али je oдaпeт. Видим зaпeт прoзop.“ „Јa сe“, кaжe, „вpaти и вeлим Мaр-кaну нeћe Бpaјo да oтвoри. Цилиндар ц"јeлy нoћ гoри, али нeћe да сe јaви.“

Oдмa пoкoјни Мaркaн – дoк je пoкoјнa Сeкa рeклa, oн je сумирo дoк je писмo писo, гoтoвo je, ўбијo сe oн. A oн je oт"шo и кaд je дoни"o тaј пa-пир ис кyвeрa, дoнијo и пиштoљ (имo мaли пиштoљ"ћ), али oни нису вид"ли пиштoљ, oн мeтнo нeћe ў цeп. Пoкoјни Мaркaн нa вpaтa: „Ѓимe, Ѓимe“, али нeмa. Пoкoјни Мaркaн бoс. Кaжe: „Јa извaли вpaтa, и кaкo jа извaли вpaтa, видим jа oн сe пoкријo joрганoм, рyкa "e oвa вaкo, пaлa му, кaкo je пиштoљ припeрo, тaкo je пиштoљ пao му пoкpaј глaвe a рyкa му вaкo oстaлa. Јa зa нгa, видим jа да "e крв дoље пo пaтoсу.“ „И, jеби му нeд"љу“, кaжe, „eвo ўбијo сe“

Сaт нe см"јeш ти диpн"ти, oндa мoрaш пo жeндaрe, oдмa лeти пo жeндaрe. Нису ћeли мaтaри кaзивaти дoк ниje свaн"лo. Кaт eвo ти нe, мoј бpaтe, идe. (Oнa "e пyш"лa лyлу и имaлa свoју кeву.) Идe. „Ѓимe, Ѓимe, црни кy-кaвчe, кoмe си нaудијo пa сe ўбијo?! A штo сe ниси смислијo нa цpнy мaтeр, јaдaн ти?! A кoмe си нaудијo? Сaт рaдим да свy oвy свoју кeву испрeбијaм oдa тe, пa нек сe причa.“

Oнaј нaјмeниј Сaвa из Нyглaш"цe бијo, oдмa нeгa пoшaљy пo жeндaрe. Дoшли жeндaри, прeглeли, испитали штa "e билo, кaкo, кaкo "e oн oт"шo тaмo y Бeогpaт, кaкo... Oни пoписали. Бoмe сaрaнијo сe.

Oстaлa Ћулијa нoсeћa, a кo знa с ким je oнa нoсeћa, штa jа знaм. И oнa рoди двoјe близнaди. Јeднo oдмa ўгyши, a јeднo ниje. Жeндaри дoшли joпeт" Ћули"и: „Јeси ти двoјe дјeцe рoд"лa?“ „Нисaм. Нисaм п eтo ти.“ (A и oнo јeднo, oвo дoк сe рoд"лo, oнa "e нeгa рaкијoм зaлилa и ўмрлo "e, a oвo дрyгo прe штo ће дoћи милицијa, зaлилa гa рaкијoм и д"јeтe je живo.) И дoк су тyтe жaндaри били, oнa кaвo дјeтy дaвa сису. Тeћe дe д"јeтe... нaпилo сe рaкијe и oшaмyт"лo сe, нeћe. Дoк су жeндaри тy били, и oнo д"јeтe ўмрe. Питали je с ким je, ниje ћeлa кaзaти.

И oндa oдe зa Бићy oнa. (И рoд"лa Здрaвкa сa Бићoм. Бић"нa жeнa живa билa. Живa билa, a Бићo идe Ћули"и.) Јa нaишлa ў Гpкoвцe y прoдaвн"цу, a пoкoјни Кaсaп лeжи нa шaнку код Бићe. Јa сe вpaт"лa, нoћ"лa y Гpкoвц"мa, a Бићo дoвo Ћулију и Ћулијa код Бић"нe кyћe. И тy, мoј бpaтe, Ћулијa и oстaлa.

Сликала сe oнa и сa пoкoјним Ѓимoм. Дa ти видиш нe и пoкoјнoк Ѓимa кaкo су сe сликали... Oнa, мoј бpaтe, oнe ўплeтнaкe вaкo, нoс"лo сe дoсaт, пa прeгaчa, ивeрaчa oнa, oнa сaпeлa бoшчу. Л"јeпa бpaтe, jеби joј мaтeр!

И, кажем ти, Аћим онда такō тō, пōгинӯ и пōкōјнā Сēка дōђē мōјōј мāтари да дōђēm чӯвати јāњце; они држали⁹¹ сирару, имали су онāј сепарāt па сир"ли. (Дāли га Шӯњками у Челēбйћу ка-су рāспрōдāли ѓвце.) Дōшли мōјōј мāтари: јēдну ми дāј цӯрицā, јел мēне јели Рӯжу, сестру ми, да чӯвāмо јāњце. Пōкōјнā мātер нйје дāла и пōкōјнй Душан – нē дајӯ. Ај Сēка дōлаз"ла нēколкō пӯтā и пōкōјнй Мāркан и ѓни мēне дāднӯ. Кāжē, сāмо нек чӯвā прекō лѣта.

Чӯвала... Бōме пōкōјнй Мāркан кāжē. (Дōшō пōкōјнй Душан да јā йдēm тāмо.) Кāжē, вāлā, нēmōј је, чӯвалај ē јāњце прекō лѣта и нēкā је нег зимује, ймā й вāс тāмо, нēmōј тй. И ѓстанēm јā.

Дōк је дōшло прѓлѣ"ће, ѓћу јā да йдēm кӯћи. Йдēm јā мāтари свѓјōј, дōђē й мātер, ѓћу јā да йдēm у Гркѓвце и гѓтѓ"во. Гни мēни јѓпē нē даднӯ. Пѓчēли ѓни прѓдāвати ѓвце, пѓчēли прѓдāвати гѓвѣ"да. (Штā ē бйло сйлније гѓвѣдā, овāцā, рāскопāли ондā тӯ сирару, нēmā кѓ. Путāрушā ē сир"ла, а пōкōјнй Аћймац гѓн"јѓ у Лйвно. На Пӯтāљу вр"јѣднѓм гѓн"јѓ прѓдāвати и сир и пӯтар и свѣ. Тѓ су ѓни рāд"ли свѣ и гѓн"ли). Такō сам јā ѓстала кѓд нй, мēне пōкōјнй Мāркан нйје дā. Кāжē: „Бāба, Цӯја нека ѓстанē кѓд нāс и нек се ўдā ѓд нāс.“

И дōлаз"лā је мѓја сестра Бѓја и-Сārāјва кат је бйла ўдāта да мēне вѓдй у Сārāјво гѓре. (Онā ē ўдāта бйла за Рвāта гѓре.) И пōкōјнā Сēка нйје дāла: „Нē дāмо мй Цӯјē ѓ-себе.“ И такō сам јā ѓстала кѓд нй и ѓд нй се и ўдāла.

* * *

Звā мēне Рāде Цвйјāн. Јѓј, мрзак ми бййѓ. Тѓ ти се испѓв"јѣдāм. И пōкōјнй Мāркан рāдо би ме дā за Рāду. (Ѓт"шла Ћўка Ћāпина зā нѣга.) Мй дѓђи на сāстанак кѓ- шкѓлē. Дā, й ѓн дѓлазиѓ на сāстанак. Мйли бѓже, мēни мўка, а јѓј, мēне прѓражујӯ: „Ѓто Рāде.“ Ма кѓ!

И дѓшō Рāде из Вѓјвод"нē и Мйлош Кѓзѓмѓра, брѓко. И дѓшō, мѓј брāте... Кѓ ē јѓш" дѓшō ш нйма... И сāt мēни пōкōјнй Мāркан кāжē: „Цӯјѓ, дѓшō ē Рāде; нēmā ти негѓ дāt" те за Рāду.“ И Мāркан вѓлиѓ Рāду. Али јā. Ма кѓ! Јā нēћу па нēћу. Нē мош тй мēне нāћерати. Па Тѓде онāј штѓ ē бйла онā Мāркѓлића Стāна зā нйм. Й ѓн йсто звāѓ мēне. А јā нēћу, па нēћу, па нēћу... Па дѓлази пōкōјнй Йле йз Гркѓвāцā, па дѓлази пōкōјнй Ырош Јѓнца мēне звāти... Па дѓлазиѓ Мйлош Глав"чārѓв...

Нйсам јā мйсл"ла ни за Стѣву. Е пѓслије пѓчē Стѣво сā мнѓм йћи й-шкѓлē, пѓчē дѓлаз"ти на прѣло. Ајмē, Мйлош кат је дѓлазиѓ Кўдрић и Мйлош Лāбић! Али кāкво.

И Стѣву зāболй. (И ѓвѓ ћу ти прйчати па тй слймāј слѓбѓдно.) И Стѣво сā мнѓм аш"ковѓ, и кāжē Чӯкура: „Бōме Стѣву зāбѓл"ло.“ Ствāрно бййѓ слāп.

⁹¹ Ово нйје акценатски лик типичан за говор Бастаса. Прѣтпостављāмо да је за овакав изговор бйо прѣсудан бржи темпѓ говѓра и случāјно углѣдāње на акценат инфинитива.

И дођошѐ, мој браће, дође твоја прија Јока и покoјни Симо Ћеверoв. Дoшли oни мeни рeћи. Бoмe, кaжe, „нeмa нeк aј зa Стeву“. А Рaдe дoшo да мe вoдѝ! А сaт црнѝje дaнa: нити aјдe зa Стeву – бoлe^aстaн; Мaркaн дa'e мe зa Рaду. А мoјa дрaгa брaћo.

Кaжe покoјнa стaрa: „Ву^k je удaвијo Тoдoрoвa Кулaшa у Дрaзи.“ Кaжe: „Ву^чу вuци цигару уз Дрaгу, a ви ћeтe o-Цујe нѝз Дрaгу.“

Евo Стeвe и дaнaс³ жѝвa: jебo ми oн мaтeр кaд би oн жѝвиo да jа нѝсaм дoшлa. Нѝje у њeгa нѝкo, бoлaн, шпѝjо. И да нѝje бѝлo покoјнo^k Кукилa, штo je Ћулиnа мaтeр бѝлa зa њѝм у Глaмoчу, Стeвo би умрo, брaтe. Кaжe oн: „Дaј пaрѝтe гa, бoгa вaм jебeм!“

И дoшлa jа зa њгa. Дa, кo гoћ^h дoћe, кaжe: „Цујo, бoк т-убијo, вѝдѝш дa ћe Стeвo умрaти.“ Aкo умрe, рeкo, нѝсaм ш њѝм лeжaлa, нѝсaм нѝштa, jа сaм цу^рa, нѝштa jа oдe свoјѝje прaвцoм.

(Жeнa, 1923)

* * *

Дa jа кaжeм свoјe ѝмe? Кршћeнo ѝмe Вeсeљѝнкa, a нaрoт мe знa кao Вeсa. Рoђeнa сaм у сeлу Бaстaс^aмa, ту сaм жѝв^aлa, ту сaм сe и удaлa и ѝмaлa дјeцу и кa-смo ѝзбјeгли, ѝзбјeгли смo oд рaтa, oт...

Жѝв^aлo сe... Oрaлo сe, кoпaлo сe, кoс^aлo сe, oвцe сe чувaлe, гoвe^aдa сe чувaлa, дрвa сe сјeклa и тaкo... Знa ѝ oн тo.

У мају и јуну кoпa сe и oбрaђѝвa сe зeмљa, a у јулу сe кoсѝ. Пoчмe сe кoс^aти и oндa сe кoсѝ и oндa у aвгусту, крaјeм јула, вршe сe. Кoсe сe жѝтa, вршe сe, пoд^aјeлѝ сe Ждрaлoвaц, кoсѝ сe... Свaк oнo свoјe кoсѝ, кoмe ѝмa кo, кoмe нeмa, oндa тaкo нeкo нeкoм. Тaкo, пoкoсѝ сe. Oндa гoнѝмo у кoл^aмa и вoл^aмa и гoнѝмo кући и тaкo...

Двѝ oфaнзѝвe су прoшлe: jеднa чeтe^aрeст трeћe, дрyгa чeтe^aрeст чeт-вртe. Чeтe^aрeст трeћe у јaнyвaру, oкo Јoвaњa, a чeтe^aрeст чeтвртe у фeбрувaру.

Зa вoду смo сe пaт^aли, нѝje бѝлo вoдe. Јeси чуo зa Мртв^aцу? Їшлa сaм нa Мртв^aцу дoн^aјeти вуч^aју вoдe. И бунaри пo Ждрaлoвцу, двa бунaрa бѝлa нa нaш крaј, нa Цвѝјaнoв крaј – Цвѝјaни и Ћaпe, a тaмo Шeгрти. Ал дoђу, Шeгртa вѝшe пa пoкупe вoду. Aкo зaкaснѝш, нeмa вoдe. И oндa смo пoслѝje – бунaри. Нѝje... Ў нaс je бѝјo, у мoг oцa бѝјo je бунaр ѝскoпaт и oзѝдaт и зѝдo гa твoј дѝт Сѝмa – Сѝмa Кoзoмo^aрa. Ал нeмa цѝмeнтa дa сe мaлтeр^aшe, нeмa и oндa кaд je пoслѝje пoмѝр^aлo сe и дoшлo сe дo... нaрoт сeлѝјo, oндa смo бунaрe пoслѝje.

Нѝje бѝлo, jеднa кућа, двoјe чeљaди нѝje ѝмaлo бунaрa, oнo je свe ѝмaлo, свaк ѝмo сeбѝ бунaр. Кѝшнy вoду пѝли, a блaгo гoни у Ждрaлoвaц и пoј

у Ждраловцу и... Нè мош – ако пòйш кòт кућè, пòтрошй вòду. Криваица и Басташ"ца прòврӯ ў јесèн, почётком нòвèmбра и, штà јà знàм, мòжда прйје мàло, и òндà прòмелъ млини и òндà мèльè се што имàш òнò жйта, мèльèш из òногà и јèдè се пòслије. И òндà преко зймè, кад је јàка зима, знàдӯ полèһи, прòбијàј лèт па пòј, нàпòј гòведа: двà вòла и двй крàв"це...

И тàкò кад је тàј рàт сàт нàстò и бјèжàли прет... гранàтама смо бјèжàли у Грахово, па из Грахова у Дрвàр, па из Дрвàра... Свè òставлjàмо, бјèжймо да пòсједèмо у автòбусе, нèђе нèко и òстà'е ђе имà нèко нèкога... И штà јà знàм. Ми смо дòшли у Кйкйнду...

(Жена, 1930)

* * *

Мà, штà сè тèрета вйд"ло, дòбро сè и жйво. Нèма шта нйсам рàди'ò, а нàјвишè сам снàгè òставијò кòсèһи. Ў задњè вр"јеме јòпèт бйло лàкшè ка-сè прèстало йһи ў план"ну. Ў планини бйло нàјтежè, али с"јèно бйло квал"тèтнијè, рàзл"ка бòльè. Вўци ў сàнама на вòл"ма... Крèни у сйтнè сàте да се стйгнè гòре док нè гранè. Док се дòренè јèдна тўра, рачўнај да је и прòшò дàн. Требà обеђàвати кòт кућè дрўгè пòслове...

* * *

Кòд нà-су бйле ковàн"це, нйје нйко кòсијò òвйм лèпарама што òвде рàдè. Штà һè, тврђè трàве бйле, нè би с лèпарòм у плàнйнскйм трàвама нàв"љак зà дàн укòсијò.

Јà сам имò двй кòсе. Јèдну јà кўпи'ò, дрўгӯ пòкòјнй Јòво. Пòјàвè се у Мркоњ"һу „метàлац“ кòсе, чйнй ми се да су й Словèнци прoизвòд"ли. Јèдна ми је бйла дòбра за вèһè трàвè, дòље ў полъу, а дрўгà за òкрајке. Трев"ле се дòбре и кò да сам һй'ò да тàкò бўдӯ рàзл"чите. Òстали бйли сàмо скòсци, али вàзда бйле òштре кò...

Прет сàмй рàт кўпйм јòш јèдну и однèсè й нӯ һàвò ка-смо йзбјèгли. Òстала, òдн"јèло... Бйла и òна прàво дòбра. Ймалà је рàздора мàло ка-сам је йстом ўзò. Чйм сам је рàзбијò, пòјàви'ò се рàздор, али нйје бйјò дўбоко. Пòслије тò клèпцом се пòправ"ло и бйла, брàте, дòбра. Нèкй Бўтков"һ Јòсип бйјò кòвàч, йсто йз Мркоњ"һа. Òвде сàт имàм òвӯ. Ма дà, из Мркоњ"һа и òна. Дòбра и òна, али нèмà се штà кòс"ти, а йскрено речèно и нè могу вйшè. Бòлè рўке, бòлè зглòбови... Пòшлjàчèм òвò òкò кућè и тò ти је свè.

Бйлò је ковàчà у Мркоњ"һу колкò ти бòк òһè. Штà-ш кад је сàв òвàј крàј тàмо йшò ўз"мати кòсе. Е сàд нèмà ни ковàчà ни кòсàцà, свè прèшло на ма-

шіне. Чувѣни су били коваџи тамо. Чўо сам да њ садѧ ѡвде на пијацу долази нѣки Зѡн"ћ. Мѡра да је ѡномѣ нѣшто што је њ прије бѡјѡ. Бѡјѡ је чувѣни коваџи.

Сјѣћѧм се Бѡб"нѣ кѡсѣ. Їмѡ „мујкушу“. Тѡ је било ко гуја ѡштро. Ѧндѧ њ ѡн бѡјѡ ѡштрац... Знѧѡ наѡштр"ти, а знѧѡ и чувѧти кѡсу. Јѧ мѡслим да у план"ни сѧ њѡм живѡ није мѡгѡ кѡс"ти. Нароч"то ѣѣ је чвѡр. Бѡлѡ је ѡудѡ јѧчи ѡд ѡега и ѣе су вѣл"ке трѧве па трѣбало снагѣ, није ѡн мѡгѡ. А вѧмо ѣе су тврђѣ трѧве биле, није мѡгло с њѡм. И пѡкѡјнѡ Стѡћѡн добрѡ је кѡс"јѡ, али ни близо ко Бѡба у чвѡру. Ё, ка-се сѡћѣ на лѡваде, ѡндѧ је другѧ прича бѡла. Бѡјѡ Стѡћѡн јѧчи па дѣрѡ и снагѡм.

* * *

Зѧјебѧ ме јѣднѡм пѡкѡјнѡ пр"јѣтељ Їле... Ѧт"шѡ јѧ у гору усјећи рѧжањ. Пѡниѡ сѡкиру и тестѣр"цу и угледѧм јѣдну јѣл"цу кѡ дѧ је нарѡчена за рѧжња. Нѡшта сѧмо што сам клѣкѡ да је отпиѡм, кад нѣко зѧгалѡмѡ: „У ѡме зѧкона стѡј!“ Нѣ знѧм је л" бѡла прѡшла и гѡдина како смо јѧ и пѡкѡјнѡ Бѡжо бѡли на сѡду збок шѡмѣ и бѡгами ѡн ѡндѧ ѡдлежѧ у зѧтвору. Да није било пѡкѡјнѡк Їле, ѡ јѧ би. И рѧчѡнѧм: ако ме ѡ сад" ѡвѧти, нѣће ме бѡк спѧс"ти. Мѡслим се, нѣмѧ мѣни другѣ него бјѣжѧти. Ѧставѡм јѧ и сѡкиру и тестѣру и бјѣжи.

Прѡшлѡ је нѣкол"кѡ дѧнѧ, видѡм јѧ пр"јѣтељѧ Їлу, а ѡн се смѡје, сѡзе му ѡдѡ. „Штѧ се смѡјеш?“, питѧм јѧ. А ѡн, нѣмѧ зѧцѣнѡ се ѡ-смѡја. „Штѧ је, говѡри.“ „Ѧмѧ“, кѧжѣ, „мѡлѡ бѡже, брз ли си.“ Па пѡново ѧ-ха-хѧ. „Ма јеси ли ти бѡјѡ, бѡгу ли ти твѡк?!“ Кѧжѣ: „Јѣсам. Јѧ сам тѣбе мѡслијѡ звѧти да стѧнѣш, али нѡсам мѡгѡ ѡ-смѡја. Нѡшта јѧ глѣдѧм, сѧ-те видѡм, сѧт нѣ видѡм. Рѣкѡ би јѧ стѧни, приѧа, ал" не мѡгу.“

Ё, мѡслим се, бѡдѣ ли живѡта, врат"ћу ти. Прѡшлѡ је врѣмена, ѡдѣм јѧ у Рѧм"ће, а ѡн у пѡѣти чѡпѧ с"јѣно кљѡчом, ѡкрѣнѡт лѣћ"ма прѣма врат"ма. Јѧ му се пришѡѡм па га ѡвѧти за рѧмѣна и дрѣкнѣм. Нѡшта ѡскѡчѡ ѡ-зѣмљѣ. Реко: „Врѧти л" ти?“ Кѧжѣ: „Бѡгами врѧти.“

* * *

Ѧвѧ је бѡла дужѡнѣ четрнѣст и седамдѣсѣт, а шѡрѡка ѡсам мѣтѧрѧ. З гѡрњѣ стрѧнѣ бѡла дѡста у зѣмљѡ, чѡтав доњѡ дѡјѡ. Није ѡвѡ нѡшта кѧкѡ је нѣкад бѡла ѡзѡдѧта. Пѡкѡјнѡ стѧрѡ прѧвијѡ је трѡнѣз гѡдѡнѧ. Оклѣши по јѣдан кѧмѣн и ѡндѧ ѧје за другѡм пѡсло. Лѧкѡ је садѧ бити мѧјстор. Прије за ѡнѣ комаѣ око вратѧ трѣбало пѡ ц"јѣли дѧн да се јѣдан кѧмѣн ѡбрѧдѡ. И дешѧвало сѣ да на крају мѧјстор ѡдарѡ зѧдњѡ пѡт чѣк"ћѡм и пѡкнѣ чѡтав кѧмѣн.

Горала двапѹт – у Другом рату и сѹт пѹслим ѓвѹк рѹта. Бѹла ѓстала, нѹсу је запѹл"ли у рату, али нѹко пѹслије запѹлѹи траву и ѹзгорѹ. Нѹмѹ нѹједна ц"јѹла кѹћа осим Јѹинѹ, а ни ѓни нѹсу тѹмо, тѹкѹ да мѹш рачѹнати да ће ѹ тѹ врло брзо ѡѹвѹ ѓдн"јѹти. Свѹ зарѹсло у травѹль"ну, нѹ може се прѹћи дѹ кѹћѹ. Нарѹч"то ѓко нѹшег бунѹра намнѹж"ло се бѹгрѹње.

Мѹ, тѹ је бѹло ко црква ѓзѹдѹто. Свѹ су рѹдови бѹли ѹстѹ, свѹ јѹднѹка ширѹна свѹкѹ-кѹмена. Гѹре повр кѹћѹ бѹјѹ дѹбар мѹјден и с вѹл"ма се вѹкѹ кѹмѹн. Бѹла покривѹна бѹтѹнскѹм цѹглѹм⁹² и ѓстала чѹста кѹ дѹ је јѹчѹ стѹвљѹна. ѓвде сѹт пѹкријѹ јѹднѹ гѹд"нѹ, дѹгод"нѹ вѹћ пѹцрнѹи цѹгла. Ћѹ ли ѓнѹ климѹ, ѡѹ ли ѓвѹ ѓвдѹ ѓто пѹгледѹј, вѹћ пром"јѹнила бѹју, пѹчѹла црн"ти.

Пѹпуцѹлѹ је ѹнѹтра дѹста кѹмена у пѹжѹру, дѹста мѹјстѹри поразбѹјѹли зѹдајѹћи, а и ѓнѹј лѹпѹв ѹс Каблићѹ пѹкупијѹ ѓнѹ нѹјљѹпшѹ комѹдѹ. Бѹла чѹтвѹра врѹта и сѹдам вѹћнѹ прѹзѹрѹ и ѓкѹ нѹ свѹкѹи кѹмѹн ко салѹвен. Ёвѹ вѹди – гѹлѹм ѓком се вѹдѹи да фѹлѹи кѹ знѹ кѹл"кѹ.

Ма дѹ. Јѹвѹ ми Мѹлѹрѹт. Кѹжѹ: „Ўјѹче, ѓно гѹнѹ ти кѹмѹн сѹ дѹнѹ кѹћѹ.“ Кѹжѹ, прѹдѹ Мѹјстѹр пѹкѹјнѹк Урѹша ѹ свѹј и вѹш кѹмѹн нѹкѹм ѹс Каблићѹ. И зѹвнѹ Дрѹго Мѹјстѹра и ѹпѹтѹ га је л" ѹстина да је ѓн тѹ урѹдијѹ. Кѹже му Мѹјстѹр: сѹ-ћу јѹ тѹби дѹти ѹѹгѹв брѹј и рѹци нек се мѹни јѹвѹ па да му јѹ кѹжѹм штѹ сам му прѹдѹ. И зѹвнѹ Дрѹго тѹк Хрѹѹта и нѹмѹ кѹт – прѹзнѹ. Нѹдијѹ ѓн да ѡјѹ ѓткѹпѹи кѹмѹн, да нам нѹправѹи вѹкѹнд"цу зѹ камѹн тѹмо... Кѹснијѹ кѹжѹ стрпѹло га у зѹтвѹр, крѹѹ рѹдом. Ёто, прѹчајѹ да је ѹ прије ѓдлѹжѹ – ѹбијѹ рѹђѹнѹ мѹтѹр. И штѹ-ш тѹ ѓ ток чѹѹѹка ѓчѹкѹвати...

И дѹ, пѹтѹ нѹз Дрѹго, кѹжѹ свѹкѹѹко ће прѹв"ти кѹћу, ѓвѹ што смо кѹп"ли ѓт Пѹтра слѹба, мѹла, бѹ ли мѹ ѹѹму дѹли да прѹрѹнѹ кѹмѹн и ѓвде нѹправѹи кѹћу. Нѹсмѹјѹшмо се мѹ: кѹ ти брѹнѹи, бѹљѹ нек ѓни да крѹдѹ кѹмѹн, нѹмѹ га кѹ сѹчѹвати тѹмо.

И јѹпѹт се чѹје с ѓнѹм лѹповѹм, рѹчѹнѹ да нѹће вѹшѹ прѹв"ти петљѹнијѹ, и пѹгодѹ да зѹ пѹт хѹљѹдѹ прѹћѹрѹ кѹмѹн у Бањѹлѹку. И дѹвѹзѹијѹ је тѹ Слѹвко Вѹјѹва, Пѹро Вѹјѹва му стрѹц. Тѹмо су ѓни тѹвар"ли, а ѓвде дѹлаз"ли мѹмци ѹстѹвѹрати, плѹћѹли ѹм. Глѹдѹ сам ѓнѹ мѹмке, рѹкѹ би пѹни снѹгѹ, а јѹдво пѹдѹгнѹ ѓнѹ мѹњѹ комѹде. Нѹмѹ, кѹмѹн ко сѹр, а ѓни нѹ могѹ. А кѹжу да је свѹ ѓвѹ вѹл"кѹ комѹде сѹм пѹдѹзѹ мѹј пѹкѹјнѹи брѹ Тѹдѹр. Нѹмѹ вѹшѹ ни ѓнѹ снѹгѹ ни мѹјстѹрѹ, свѹ машинѹ рѹдѹ...

И ѓдѹ Дрѹго, бѹло му сѹмљѹиво, и ѹсликѹ ѓнѹ што је ѓстѹло пѹслијѹ дрѹгѹ-трѹћѹ тѹрѹ, нѹ знѹм кѹјѹ, и кѹ-су дѹћѹрѹли зѹднѹ тѹру, вѹдѹи да пѹ-нѹво фѹлѹи ѓнѹ лѹпшѹи комѹдѹ – ѹкрѹ јѹпѹт лѹпѹв... Гѹлѹм"јѹ Дрѹго нѹ ѹга, али нѹће пѹз да прѹзнѹ. Прѹчѹ Слѹвко пѹслијѹ да гѹ ѹзбѹц"јѹ ѹс камѹјѹна, ѓсрамѹтијѹ га. И тѹкѹ, кѹко бѹло, бѹло, дѹтѹклѹ је кѹмена да се ѓвѹ ѓзѹдѹ.

⁹² У говѹру Бѹтѹсѹ лексемѹм *цигла* ѓзначѹва се цѹриѹп.

Ё, пòслије мўка нāһи кò Һе зидати. Нè зна нйко тò рāд"ти, нèмā óвде тй мāјстòрā, јòш се рāдй у Дāлмāцији и Хèрцегов"ни, али óвде нит ймā кāмена ни мāјстòрā. И нāђè нèкòк Пољāка ис Прњāвора. Нè требā дўшу гр"јèшити, дòбрò җе озидò, али, брāте, нè знā клèsати. И сā Һйм җе бйло прòблема. Трāжијò пāре унāпријет и Дрāго му свè йсплāтй. Кāснијò у почётку, ўшò ў пò лётa док җе пòчò зидати, потрòшијò пāре и òҺе да без òзйдāнй лāстaвицā òстaви до прòлётa. Ўшло се дўбоко ў зйму док җе покривèна. Јā покривò прњц"ма и картòном да нè мрзнè бётон. Штā-ш, минуси по нòһи, не вр"јèдй. Трāжијò пòслије јòш пāрā, нè знāм ни кāко су р"јèшили. Углāвнòм бйлò җе мўкè да се òзйдā, а кòштaло бòга пйтāј кòл"кò, тò нè знāм нит ми гòворй.

Сāд" җе јā мислйм отпpил"кè двāнè-са дèвет. Тāмо су зйдови бйли ў дòһй крāј ширòки шездèsет цèнтй а гòре пò мётра. Зйдало се ў двā рèда, а йзмеђу се стāвлò крèч. Зātò сè мòгло и сруш"ти да се сачўвā кāмèн. Ћāвò би җе сādā рāстaвијò ка-се цйменат стāвлā. Óвде җе сāt јèдан рèд", а йзнўтра изолац"ја. И тākò ти җе тò...

* * *

Трèбалò җе тркāлā ўсјеһи и òдèм јā гòре повр кућè. Нāсјекò сам дò вољè и тāмāн òһу да пòђèм кўһи, кад вйдйм јèдну рāвна ко св"јèһа и вратйм се да й нў ос"јèчем. Ўзмèм дòље при дну да штò нйжè òдрèжèм, кад нèшто ме зā рўку цòпй. Јā пòглèдā – пòскок бјèжй. Млāд"ца òнā нйкла ис пāһа и òн җе тў лèжò и ка-сам му пpимакò рўку, ўједè ме. (Ёво вйдйш, й сат се знāјў зўби.) И кў-һу, штā һу, јā вйдйм бјèжй пòскок и дòђе ми нèшто: ако Һе мèне Һāво òдн"јèти, нèш нй тй òстaти. И јā зā Һйм кроз òнè гpāне, стйгнèм га и згāйм нòгама.

Дòлетйм кўһи што сам брђжè мòгò, òнò стèгнèм и на бицйкло. Йшò сā мнòм пòкòјнй Рāшко. Жўрймо мй и òсјетйм да ме пòч"нè гўш"ти. Стйгли у Челèбйһ и òдмā тāмо у амбулāнту. Бйјò нèкй дòктор Һòро, мāјку му ј..., и ўзè нèкцију да ми дā, а јā сāмо (уздах). Ўглèдò җе тò Йво бóлн"чār и сāмо му йзби òнў нèкцију из рўкè. Нйе бйјò зрāк избāц"јò...

Òдлèжò сам тpй дāна у бóлн"ци. Бўкн"ла җе рўка, бòже сачўвāј, поцpн"ла. Чèтвртй дāн пòчèло прòлаз"ти и пўштè ме кўһи.

* * *

Бйлò җе лўдй што су мòгли и пòèсти и пòпити. Кòс"ли смо пòкòјнй Ћўка и јā на Кpивāйици. Пòн"јèли смо дòрчак и бйјò бāрдāк ò-седам лйтārā вòдè. Далèко нòс"ти вòду, а нèмāш" Һè нaл"ти. Òд нāз до Кpивāйицè ймā пèт кйлометārā.

Кòс"ли смо мй до дòр"чка и сјèли да јèдèмо, кад èто ти Л. Ш.: „Добрò-јтро, лѹди.“ „Добрò-јтро.“ „Кàко сте, кàко кòт кућè?“ „Дòбро, кàко кò-тебе?“ Кàжè: „Имàте ли слѹчàјно вòдè да се нàпијем?“ „Имàмо“, кàжèмо му мй. Нисмо ни пили прије дòр"чка, сàмо пòмало нàсѹли у вод"јере. Кàжè он: „Имàте ли ви јòш вòдè?“ Кàжè пòкòјнй Ђука: „Нèмàмо, али слòбодно тй свè пòпи ако мòш.“ И нàврнѹ он онàј бàрдàк и клò, клò, клòк... и свè пòпи. И нйшта бàцй прàзан бàрдàк нà земљу.

Јà и Ђука сàмо се зглèдашмо. Нисмо му знàли зà крај нй јà нй он. Нè сјећàм се кàко смо пòслијè зà воду, али тò је живà йстина.

(Мушкарац, 1935)

* * *

Знàш тй кàкò је М. П. зàпјевò кад му је ѹјàк ѹмрò? Било нй чèтворо дјèцè и ѹмрè йм һàһа. Òстала пòкòјнà П. са чèтворо сирочàди. И кад је била сàхрана, дòђу му ѹјàци, понапијали се и зàпјевајѹ. И зàпàмтијò је то М. и за-клèте се и кàжè мàтари ако бѹдè жив да ће им вратити.

И дòчекà да му ѹмрè јèдан ѹјàк. Ўпàли трàктор, сјèдè мàтèр нà трактор и ѹ Сàјков"ћ. Прòшлà је сàхрана, рúчали и кад је сјèò ѹ трактор, зàпјевà и-свè-глàса. Кàжѹ, зглèдашè се лѹди, штà му је, да нйје полúдијò... Òндà пòслијè чѹли штà је било...

* * *

Тàмо била бèгов"на, била кúла бèго"ва у Челèбйћу. Брàһа ймала вèл"кò блàго, држàли òвце и кòзе... Òкрèнè зима тèшка и нèстанè йм с"јèна: полà-гали слàмè, трàж"ли од лѹдй, дàвали йм и нйје дò краја мòгло бити и рèчè йм бèк (нàјстарй бйјò Дúјò, Дúшан): „Дè тй, Дúјò, тò изрèни блàго, свè ће ти пòцркати, одрèни ѹ план"ну кèрове и блàго и ако прèживè, прèживè, ако не прèживè, свàкàко ти нèмà òд нй кòристи. И он јàдан тò мórò урад"ти и òдре-нè блàго ѹ шуму. Òстали тужни нй чèтри (нè знàм јесу ли ймали пòрод"цу, нису ли) и презйм"ли су òни кòт кућè, а блàго ѹ шуми и кèрови и свè. Кат кàжè, òвàј, у прòљеће нèкò је чѹò првй звòно, било звòно на òвну. Ёно, кàжè, чѹје се звòно, ёно, кàжè, чѹје се, йзашло й шумè Дúйно звòно. Ма кàкво, кàжè, звòно, òни јàдни ко рàњеници, тò је йзгин"ло зймұс и вúци подàв"ли. Кад бòгме дрúгй дàн чѹје се звòно бòлè. Рèчè бек: „Дúјò, ёно звòно се чѹје, йди глèдàј је ли свè живò.“ Òни гòре – нè знàм је ли двòе-трòе фàл"ло (или су кèрови глàдни били па пòјели или вúкови, углàвнòм нйје фàл"ло нйшта). И òндà бèк рèчè: „Дорèнте ѹ полè и разд"јèл"ћу вас. Дàћу вам свàкòм пòнешто

и ајте свѧк на свò'е. Òставѧ једнòк у Челèбѧћ тѧмо ђè 'е Пèша бѧјò Козòмора, бѧјò Пèша, бѧјò Бòђа, бѧло ѧ 'е (бѧлѧ 'е једна па òндѧ разрòд"ли се) и, òвѧј, једнòга у Бòгдаше, једнòк у Бастѧсе, а четвòртòк у Шумњѧке, у Глѧмоч. И тѧкò су ò-тè једнè пòрод"цè чèтри ѧзашле.

* * *

И штѧ да кѧжèм. Ка-сам бѧла млѧда, па тѧдѧ 'е Ждрѧловац д"јелијò се на свѧ сèла нѧшè околѧнè, òвѧј, Бòјмўнти, Рѧданòвци, Врб"ца, Бòгдаши, и бѧстѧшкѧ 'е бѧјò тѧмо дѧљè, бòјмускѧ 'е до Бастѧшѧна ђе 'е бѧло мòкро. Кò-с"ло сè от крајѧ до крајѧ. На Пèтровдѧн су дòлаз"ли кò-шкòлè бѧстѧшкè лѧуди да д"јелè лѧније. Сјèд"ли су пот клèном кòд Мѧрка Лѧбòјè кѧћè и ѧшли су нѧјпрвò да рѧзмјерè лѧније и ударали брò'еве и òндѧ су брò'еве ѧзнòсили и у капу стѧвљали и м"јèшали у капи и ѧзлѧч"ли кò'егѧ ђе кòјѧ лѧнија дòпасти како дòпанè брòј.

Али кòл"кò 'е бѧло мòкро, мòрали су кòлац што се с"јèно нòсѧ нѧбити у земљу и нѧ ѧему стѧв"ти нèкѧ огрѧч, нèшто да се вѧдѧ нѧ дну лѧније кòл"кò 'е дужѧна, али тò 'е бѧло мòкро да те бòк сѧчўвѧ. Мòрало сè трѧж"ти, нѧроч"то преко Мрѧтв"цè прòћи да се мòже прèнијèти нѧв"љак нѧ сўво и ка се свè пò-купѧ, на једно мјèсто сѧдеђè се, ал нè може се гòн"ти кѧћи док јèсèн нè дòђè, док не прèсўшѧ мѧло Ждрѧловац, а ѧ тѧдѧ сè мòрало, гòвòр"ло сè, плѧвити. Натòвари по нèкол"кò нѧв"љѧкѧ нѧ кола и са вòлов"ма гòнè се ђе 'е сўво, ђе се мòгў тòвар"ти. И тò ѧстòварѧмо и врѧћѧмо се пòново пò другò с"јèно. И тòварѧрѧмо пòмало, али јòпè су вòлови прòпадали, јèдво се чўпѧли ѧ-Ждрѧлòвца.

И гòн"ли преко чѧтавòк пòља и тѧмо испод Бòгдѧшѧ. Тѧдѧ се није òстављала ни бѧра, ни сѧтнò – свè сè гòн"ло кѧћи. Лѧуди држѧли пўно стòкè па 'е трèбало пўно с"јèна. Вòз"ло се и да се прòдѧ бòгами. Па и акò 'е бѧра, мòгла сè прòдати Хрвѧт"ма у Рѧјѧне, у Лѧштѧне... Нѧсу ѧмали тòгѧ за кòс"ти па су кўповѧли òд нѧшѧ лѧудѧ.

Бѧлò 'е пѧтњè. Пòђѧ òт кућè, па трèбѧ дўго ѧћи да се дòђè дò тамо. Нòсѧ се рѧна, нòсѧ се... вѧле, грѧбље, свè нѧ лèђ"ма. У Ждрѧлòвцу вòда нè вѧлѧ, ко бèнзѧн бѧла, ко нѧфта, мѧсна, ружна, није се мòгла пѧти. Бѧлò 'е пѧтњè да није мòгло гòрè. Али јòпè се сѧрѧдѧ, није бѧло тèшко, лѧуди су нѧвикли, мòрали су тѧкò да рѧдè. Кѧснијè сè Ждрѧловац прòкопò. Пресўшило, мòгло сè куд òђеш.

Нѧје бѧло ни за блѧга вòдè, па су се кòпѧли бунѧри пò Ждрѧлòвцу. Упанè гòвече у бунѧр па се ѧзлѧч"ло кòноп"ма, кòпѧ се бунѧр док се ѧзвѧдѧ. Па су се дòмудрѧли, па вòзи кòрта на бунѧре. Бѧлò 'е пѧтњè свѧкè. Зòви кòсце и кўпил"це да кўпè поштò 'е дал"чѧна бѧла вèликѧ...

* * *

Људи су кречане пал"ли и за себе и за прѡдају. Ишло се ў план"ну, сјѣкла се дрва...

Најпрвѡ би се ископала рўпа – ако се радї вѣл"ка кречана, вѣл"кў рўпу ископāj. Па се тражѣ мајстори да се ѡзидā, и ка-се ѡзидā, гѡре се ѡмерї (звāло се ѡмер) да се свѣдѣ, да сāмо мāло имā ѡтвора. И на крају ка-се заврши, и ѡтвор се затварā, а са странѣ се ѡтвори ку-се дрва убацујў.

Ўнутра сѣ стāвљало као кошул"ца, танкї слѡј камена, ѡнāј дебелї што је за крѣч да не би гѡријѡ пўно, да бўдѣ правї крѣч. И ѡндā се сјѣкла дрва и пилāла се на цјѣплѣ. Требалѡ је пўно дрвā док се направї дѣсет мѣтарā крѣча. И тѡ траѣ најмањѣ пѣтнѣз данā: док се ѡзидā кречана, док се свѣ срѣдї и принѣсў дрва. И ѡндā се, ѡтвори се кречана, пѡчмѣ се лѡж"ти и трї дана и трї нѡћи лѡжї се бес прѣстāнка. Не прѣстāе се лѡж"ти. И ка-се заврши са лѡжѣњем, затворѣ се и тā врата ку-су се дрва убацївала и дежурā се по нѣд"љу данā да не би кўд ѡтвѡр"ло, да не би ѡдува бїла. Затрпāвало сѣ зѣмљѡм ѡколо, набацивало и зѣмљѣ и бўса, и ка се смїри вāтра, ѡндā се мѡже напўштати да се идѣ кўћи. А првѡ нѣд"љу данā није се смјѣло ѡстављати ни даном ни нѡћи – вāзда се дежурāло кѡд нѣ.

Каснијѣ кад ѡстојї јѣдан мјѣсѣц данā, ѡтварā се кречана и вадї се крѣч и вѡзї се кўћи. Нѣкѡ је кўповѡ на мјесту, бїлѡ је јефтїнијѣ, а ка-сѣ довѡз"ло кўћи, ѡндā је бїјѡ скўплї. И што се не прѡдā, направї се пѡново ѡвā... као за крѣч ѣе се гас"ти. Тāј камѣн што се дѡренѣ, тѡ се зѡвѣ жївї крѣч. И ѡндā кад га стāнў гас"ти, л"јѣвā се вѡда и стāвљā се камѣн пѡ камѣн и тѡ се рāствāрā и дѡбије се правї крѣч. И тādā људи нѡсѣ на крѣчѣње. Док је свјѣж", ѡндā је најбољї, најбољѣ крѣчї.

Прѡдāвало сѣ и мѣтрима, и на кїле, и на пѡсуде, и свāкāко. Углāвнѡм, мѡгѡ сѣ прѡдати. Мѡгло сѣ дѡста зарād"ти. Ка-смо мї кречану пал"ли, кўћа сѣ рад"ла и за тѣ паре мѡгло се матрїјāl кўп"ти да се кўћа ўрадї, ўнутра да се израдї, да се кўпї матрїјāl за кућу. На прїмер цїменат, дāске за пāтос и тѡ. Мѡгло сѣ дѡста зарād"ти.

Али трѣбалѡ је и раднїке плат"ти. Није јѣдан чѡек мѡгѡ нїкат, гāзда није мѡгѡ сām урад"ти, мѡрѡ је плаћати раднїке. Кѡд нас је бїло, пѡ пѣт-шѣст љўдї свāкї дан рад"ло. Пѣтнѣз данā пѡ пѣт-шѣст љўдї рад"лѡ је. И нѣкї су плаћани нѡвцом, нѣкима је одрађївало се за другѡ, нѣшто кад радѣ и тākѡ... Знам да су рад"ли... И Радановчāнā, бїло ѣ је – четвѡр"ца. Па бїло нас је по шѣстѡро-сѣдмѡро.

* * *

Жѣне су рад"ле свāкў рађу: и кўп"ле, и кѡпāле, и кўћу уздржāвале, а повр свѣгā мѡрале су цўре кўп"ти рўво, па су трѣбале вўну прāти, па чўшљати,

гребенати, није онда било ни онѐ дрдѐ што сѐ нòс"ло, свѐ је рúчно рађено. Ако нѐшто навел"ко ткају, сабра́ле би прѐље – буди по два́д"сѐт" жѐна́ прѐди да за́ вечѐ опрѐду штò вишѐ. И онда́ би се снòвало и навијало и пòчми тка́ти. Па нѐкада́ и по сву́ зиму тра́је, док се òткà кòл"кò трѐба.

Тка́ли су се простира́чи за па́тос, тка́ле су се врѐће за жѐто, онѐ тòрб"це ма́лѐ, вѐл"кѐ – свѐ сѐ рúчно ра́д"ло. Ка́снијѐ маши́на шѐва́ћа, пòчѐло сѐ шѐти. Пòнѐшто сѐлѧчкò са́шѐ: кòшуљу, блу́зу, кѐце"ље се нòсиле. Тò је на маши́не рађено а ранијѐ рúчно. Шѐле се и кòшуље. Свѐ што сѐ нòс"ло, свѐ сѐ рúчно шѐло. Није ништа́ било кúпи па нòси.

Тка́ле су се и звàнѐ повр̀заче. Ка-се ѝдѐ на лѐваду, да се свѐжѐ пòсуда у кòјој се рúчак нòсѐ. Да се ставѐ на повр̀заче и ѝмају́ на њòј љз"це, гòре се за́вѐжѐ око сýда и у томѐ сѐ нòс"ло на лѐваду рúчак.

Нѐвисте кòјѐ су дòлаз"ле и рађале дјѐцу, мóрале су бѐш"ке прѐт"ти на ра́мена и нòс"ти бѐбе на лѐваду и кúп"ти. Није́ било сјѐд"ти кòт кућѐ као да́нас што се ра́дѐ. Дòк ма́ло, òдма́ у òбдани́ште и бѐз бригѐ. Онда́ се на лѐваду ма́ло сјѐди за́баља́ и ако ѝма́ стàријò д"јѐте, за́баља́ ма́ло, а нѐв"сте кúпѐ бòгами. Није́ било лѐжати. Мóрале су кúп"ти. Било и змија́ и кома́раца́, али ѝшла су на лѐваду дјѐца нѐја́ка.

(Жена, 1942)

* * *

А јòј, дòшò пòкòјнѐ љ́жак кòд на́с пјѐшкѐ прѐко поља́ рàно. (Бóре бѝò зајѐбант, вàзда нѐшто извòдиò. Їма́ онà тѝца што пјѐва́ прѝје сн"јѐга, и онда́ кад је он òдглúмѐ, ни́ко нѐ би рѐкò да није́ тѝца. Бòк ствòриò ко да тѝца пјѐва́. И чѝм су сјѐли у кућу, пòчѐ Бóре глúм"ти тѝцу.) Ништа́ што су сјѐли, нѐ знам је ли и кàву пòпиò, òће љ́жак да ѝдѐ кúћи. Ка́жѐ пòкòјнѐ љ́жа: „Штá је, бòлан, ѝстом си дòшò?! Òстани па рúчај, па онда́ пола́ко а́јде.“ Ка́жѐ љ́жак: „Ћу́ро, òвà ме тѝца ни́кат није́ прѐвар"ла. Сн"јѐк ће сѝгурно.“ И нѐма, скòчѝ, на врата́ и òде љ́жак глáдан кúћи прѐко поља́...

Ма кàкав сн"јѐк, свѐ вѐдро. Испрѝчали пòслѝје љ́жи да је бѝла Бóр"на петљàнија... Ништа́ пòкòјнѐ љ́жа смѝје се, вàкò ра́дѐ ра́мен"ма...

(Мушкарац, 1953)

* * *

Бѝјò је ту́ Дра́го мјѐсѐц" да́на, òднеки́дан òт"шò. Спа́вò у свòјòј кúћи. Свѐ на́правијò. Љѐпшѐ сàд у њѐговòј кúћи чýдо него вàмо љѐ. Ама, тò срѐ-

д"ло, дивòта сãд. И òнӯ сòбу нàправ"ло, онӯ вèл"кӯ. Приш"лò је лàмпèрију гòре, од Мйло"рãдa да је дòћерò, ìмò Мйло"рãд".

И òндã òн приши"ò гòре тӯ лàмпèрију и òнã крèч стãрй òдбијò, нòвй забãц"јò, пòново òн забãцијò. О, ђãвò. Тò сãмо òн мòре, тò нйко жйв нè море. Забãцијò пòново, йзравнò тò, срèдијò онӯ сòбу дòље. И сãд нàправ"јò, кãжèm ти, мòј брãте. А дòље срèдијò òнè двй. Пãтос онã стãрй. Али нйје нèшто прòпò. Вãльã.

Òндã онӯ гòре лãстaв"цу. Тò йзӯмã... Òн һй"ò гòре тèр-пãпйр да јòпè пришије, кãјè, гњйле дãске, нè мо"ре. И òн сãт ìмò нèкè лèтв"це од òнè што је скйдò с плафòна, знãш кãко сè дòсãдã, òнè лèтв"це трй са трй, двã са двã, гòре се приш"јӯ и òндã се пò томè мãлтер ударã. И òндã тò. Òн је тò свӯ лãстaв"цу òнйје лèтв"цама испришивò јèдну дò другè, нèмã рãзмãкã двã-трй цèнтã. И òндã је òн кад је тò урадијò, између òнйје лèтвйцã нãбијò мãлтера, ìмò нè-кòгã жутòгã п"јескã и крèчã и тò је нãбијò и пòново òндã фãсãду нãбијò нã тò, а гòре му је при вру тèр-пãпйр. Кãжè, гòре му је вйсоко, нйсам гòре мòгò, а дòљè је јèдан мèтар од зèмљè, кãжè, мèтијò сам лйм испo-тйје лèтвйцã. И сãт кã-тй глèдãш, рèкò би испo-тйје лèтвйцã нйсу тò дãске и брвнã, тò је бèтòн кãкò је тò урад"ло. Урад"ло п èто ти.

Òнè дòље двй сòб"це – тò је йсто јòш прије урад"јò, тò је òн зãбачу пòново нã òнò. Скйнò и пòново зãбачу. Гòре му је у јèднòј пãтос, а у јèднòј плафòн, òвãј, крèч, òкречи"ò. И прирòднй пãт вòдè.

Нè трèбã му хйдрoфòр. Из бунãрã òзгòр. Кãрè: „Вйди прйтйскã дòбрò-гã.“ Йдè прирòднй пãт. Ймã и туш-кãду, нàправ"јò. Сãмо бунãр му òзгò слãп. Кãжè: ако крãвã стãнè нã нгã, прòпãшйè дòље. Слãп. Èто ти, мòј брãте. Тãмо мãло нãпãвијò сèптйчкè, ймã изã стãрè куће јèдно мèтар, мèтар и двãйèст. Нè трèбã му вèћè, мòј брãте.

А дòљè је тò йзуми"ò, нãлијò је дòље, нè знãм, рãспилò јèдну грèду òнo-гã у пòдруму и òндã је нã тò нãлијò бèтòн двã са двã, кòл"кò ли је, трй са трй. Нãлијò грèду, нãлијò, мòј брãте, тò је ђãвò. Кãкò је тò урад"ло: o-дрвенè куће нãкò стãрè òн је нãпãви"ò прãвӯ кућ"цу и прãво ко нòвã.

* * *

Мã знãш кãко ми је тèшкò бйло. Жãлијè ми је бйло нèгò кã-су ми һãђã и мãтèр умрãли. Нèòбйчно, сãмã, прãзнã кућа, болан. Òнã је јãднã бйлã бòлè-снã, мòрò је служ"ти ко мãло д"јèтè, али јòпèт је мèни, кãйèm ти, друкчйјè бйло. Èтò ти. Јã сãм вãздã нã врãтã кã-дòлãзйм, вãздã вйчèм, òтвãрãм: „Мãро, јеси ли жйвã?“ И òнã нèкãдã јãднã сè òзòвнè и кãжè: „Јèсãм жйвã“, а нèкãдã нè мо"ре и һутй. Èтò ти. Тò је мèни првò бйло.

Òсјет"лã је òнã тò прије нã јèдно десèтãк-пèтнèз-дãнã. Вйдијò сãм јã и нã нòј, нйје мòглã нй ш чйм, и пòкòјнӯ мãтèр је вãздã звãлã, а нйкãд је нйје

спомѐн"ла прије. И ондā м"јѐња се. Нѐкат пòцрнї башкò црнā зѐмља. А нѐ-кадā се прòм"јѐнѐ, пòплāvї накò, пòжyтї... М"јѐњала сѐ. И ондā нїси мòгò, y заднò вр"јѐме нїје мòгла ни jѐсти, слāбо, нїшта. Јā jòj дāднѐм, она пòвраћā.

Сāмо гāдно кад нѐмā нїкога. Срѐћа па су се трѐв"ли òвї Јāнеков"ћи. И Милан и Срђо вāљали су ми главѐ, мòj брāте. Знāш кад нѐмā нїко, мòj брāте. Црнò и нāпāко ка-се нѐ нāдāш. Срѐћòм, òни дòђòшѐ тѐ сyботѐ. Òдмā'е и твòj старї – јели дрyгї дāн, јели йстї дāн. Тòдòр зòвѐ. Ёво, ка'е, yмрò и Вѐсо.

И такò, кāжѐм ти, да су ми вāљали и Милан и Срђо. И Љyб"ца, и онāj мālї, Срђїн. Јāнко. Ётòа ти. Ве"чѐрас, јā мїслїм, òн трѐбā с мòра. Кāжѐ Милан у нѐд"љу ћѐ вāмо. Ка-су òни вāмо крѐн"ли, ондā òни крѐн"ли дòље – Срђо и жѐна му и дjѐца. Е сāt, оћѐ вѐчѐрас или сyтра вāмо – јā нѐ знāм.

* * *

Ма ймаjу сād òни рāнѐ кòд мене. Јā њйма yгријѐм варѐн"кѐ, сyруткѐ, сyвò-крyва. Нāдрy се. Јyтрòс јā гòнїм òвце дòље, а òн преко òвїје њйвā нòсї нѐкy плѐћку дòље. Реко, ёно нѐко бāциjò нѐкy плѐћку. Òстави òн нѐђе, закòпā и пòслије кад òгладнї, ондā òн... Ма ймāм јā, онā ми дòн"јѐла из Лївна, из мѐсарѐ, Мāра па се тò свѐ усмрд"ло, yцрвāло. Тѐ ћу га јā, не мòгу свѐ свòје ствāри држати, а да јā онāj òтпā" држїм у замрзивāчу. И мѐтнѐм у нѐкò бyре тāмо, ка-се òнò свѐ yцрвāло, усмрд"ло се. Јā њйма бāцїм. Нѐкадā прѐврнy òнò, а нѐкадā нѐћѐ. И ймаjу, кāжѐм ти, тѐ рāнѐ.

Òндā док је тy бїjò Дрāго, док су бїли òвї Вyканов"ћи. Нїсам вїдиò да ко онā Милòјкова жѐна: свòју рāну кyвā, па нїшта пyну шѐрпу йм нòсї и дāвā. Кāко вòлї кѐрове...

Ма ймāм й пѐт. А нїси тї вїдиjò онога мālòга, тā-је свѐзāн вāзда, тā-је сāмо прѐ-кyћòм. Òвѐ нїсам вѐзò. Јѐсам кyју и Зелòва па òни знāдy за лāнац. А онāj црнї и онāj – нѐ би га бòк yват"jò. Нїје се вѐзò, нѐ знā за лāнац и нѐће да дòђѐ. Òндā òвогā сам мālòга пòчò одмалѐна. Вѐжѐм га. Пò му гòд"нѐ, јесѐнас се окòтиjò. Јѐдан рѐкò òдн"јѐти га, пòслијѐ нāрѐсто и тò такò и òстò... Сāмо би сād òставиò òногā млāдòга и òвогā вѐл"кòга Зелòва, а òнѐ би дāò.

Òндā се сād" мїтāрѐ. Пāдā чyпа ш њй. Па јѐдан Хрвāt бїjò тy и кāжѐ āјде ми дāј òвогā. Е нѐ дāм ти òвогā да ми нѐ знāм ти кò'ѐ пāре дāвāш. Кāжѐ: дѐ ми тѐ чyпѐ што òтпāдā ш њй, дѐдѐ ми потрпāј у јѐдну кѐсу. Првї пyт чyде. Кāжѐ – тò'е дòбро за мїшеве. Кāжѐ: јā тò мѐтнѐм у свòје аyто, y кола и нѐће ти мїш* дòћи. Јā му нāтргò от кѐра и òднесе. А јā йсто првї пyт чyде.

Нѐ би мòгò од мїша òстати òвде да нѐмā кѐра. Òд њй чѐтвòро-пѐтòро тy окò кyћѐ нѐ море нїшта прићи. Ни вyк, ни мѐђет, ни лїс"ца... Òндā у сѐлу òвде... Сāмо Јòв"ца нѐ волї й òвде прѐ-кyћòм му. Бацā пѐтāрде. Кāжѐ: јā ћу њйма кyп"ти крyва, сāмо нѐмòj да ми йдy āмо. Па штā ти смѐтаjу? Нѐ волїм й јā, такò кā'ѐ. Па реко, нїко у сѐло òвде нѐ мо"ре дòћи с кòл"ма а да га òни не

òсјетē. Òдмā òни испрè-кућē чўјў да йдў нєкā кōла ўз ўл"цу и òдмā òни вāмо дòлетē. Реко, чўвајў ц"јелō сèло, трèбā свї да й глèдāте ка-дòђў прè-кућу.

(Мушкарац, 1956)

* * *

Дòшō, мōј брāте, рèд да јā и Милан Цвїјāн стрāжāрїмо и јā се йспр"јèчїм с кòл"ма испод Ђāпинїје кўћā повр Нїк"чинè прòдāвн"цè да нè море нїко прòћи. Мрāк, прст се прèд оком нè в"дї, а лāдно, и сјèд"ли мї ў кол"ма. Нїђе нїкогā, дòсāдно, скòро пòнōђ, мї пòчèли и др"јèмати.

Кад одјèднōм чўде се нєкā бўка тāмо ò-шкòлè. Чўјемо мї йдè нєкō вò-з"ло, али, разўм"јеш, нїђе се нè в"дї свјèтло. Чèкāј, чèкāј, òнō се прим"чè, али нèмā свјèтла. Ймāмо мї пўшке, дā, али нè знāмо ни кò йдè, ни штā йдè. Нè знāмо штā урāд"ти; јā б" пўцō да се не бòйим ўб"ти кòга пòзнāта, али, разўм"јеш, нè в"дим ни ђè б" пўцō. А òнō свè тòближè, прим"чè се.

Вїдїм јā òдниō ђāвō шāлу, нèмā него склāњати се, по зврци се чўје да је нèшто вèл"ко. Јā òкрèнў клўч – àуто ни да чўје. Јā јòпèт – нèђе. А òнō сāмо што нїје стїгло дò нāс. Штā сāt – бјèжи йс кōлā, спāшāвāј глāву. Кāжèм јā: Бјèжмо, Милане, йзгин"ћемо. Нека рāзбије àуто, да нам је сāмо глāву спāс"ти. Òтворї јā свòја врāта, кад Милан зāјаўкā: „Àјме мèни, мāјко мòја, ђè ћу ти кòсти òстав"ти!“ Сјèтї се јā, разўм"јеш, штò Милан пòмāжè: јā йзвadiјō из врāтā онў квāку што се òтвāрā ш нòм да ми цўр"ца не утèчè ка-сјèдè и нèмā Милан кудā. А јā се мїслим штā ћу – нè могу му пòмoћи, йдèм се мāкар јā спāс"ти а Милан нека пòгинè ако је сўђено, штā-ш. И тākō јā йскочим йс кōлā и чèкāм штā ће бїти...

Кад, мōј брāте, òнō се зāуставї испрèт кōлā, нèмā пò метра јòш, вākō вòл"кō. Кат кò је – Лāз"на Радивóјша с трāктором врāћō се ò-Савè, сјèкō дрва. Мїлї бòже, кат пòчè галāмити нā нас, òће да нас пòб"је, цāба нāми нāше пўшке. Знāте кākāв је Лāз"на. Јèдво жїву глāву извўкошмо...

(Мушкарац, 1963)

V. ЛИТЕРАТУРА

- Баотић 1983: Josip Baotić, Ikavskošćakavski govori u okolini Dervente, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik* IV, Sarajevo, 7–208.
- Белић 1999: Александар Белић, *Историја српског језика (Фонетика, Речи са деκлинацијом, Речи са конјугацијом)*, Изабрана дела Александра Белића, Књига 4, ур. Марина Николић-Добрић, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Бојиновић 2015: Милош Бојиновић, Рјечник гламочког говора, *Српски дијалектолошки зборник* LXII, Београд, 1–246.
- Бојиновић 2018: Милош Бојиновић, Додатак Рјечнику гламочког говора, *Српски дијалектолошки зборник* LXV/1, Београд, 915–1059.
- Бошковић 2000: Радосав Бошковић, *Основи ујоредне грамаџике словенских језика (Фонетика, Морфологија, Грађење речи)*, прир. Радојица Јовићевић, Београд: Требник.
- Брозовић 1966: Dalibor Brozović, O problemu ijekavskošćakavskog (istočnobosanskog) dijalekta, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 2, Zagreb, 119–208.
- БХДЗБ 1990: Говори централне, југоисточне и југозападне Босне, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik* VI, Sarajevo: Institut za jezik i književnost u Sarajevu – Institut za jezik, 1–358 (дио грађе коју је обрадио Д. Вујичић, 7–124).
- Вујичић – Баотић 1989: Dragomir Vujičić, Josip Baotić, O dosad nepoznatom ikavskom govoru Srba u jugozapadnoj Bosni, *Hrvatski dijalektološki zbornik* VIII, Zagreb, 163–169.
- Вук 1977: Вук Стефановић Караџић, *Српски рјечник исцџумачен њемачкијем и латинскијем ријечима*, Београд: Полит.
- Вуковић 1938–1939: Јован Вуковић, Говор Пиве и Дробњака, *Јужнословенски филолог* XVII, Београд, 1–113.
- Вуковић 1951: Jovan Vuković, Ije – je ili samo je u jugozapadnom književnom narečju, *Pitanja savremenog književnog jezika* II, sv. 1, Sarajevo, 33–39.
- Вуковић 1963: Jovan Vuković, Bosanski i hercegovački ijekavski govorni tipovi, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu* XVII, Sarajevo, 17–28.
- Вуковић 1974: Dr Jovan Vuković, *Istorija srpskohrvatskog jezika, I dio (Uvod i fonetika)*, ур. Gordana Nikolić, Beograd: Naučna knjiga.
- Далмација 1997: Стево Далмација, *Ијекавски говори Пољкозарја*, ур. Ранко Рисојевић, Бањалука: Народна и универзитетска библиотека „Петар Кочић“.

- Дешић 1976: Милорад Дешић, Западнобосански ијекавски говори, *Српски дијалектолошки зборник XXI*, Београд, 1–316 + карте.
- Драгичевић 1980: Милан Драгичевић, Рефлекси јата у данашњим личким говорима, *Српски дијалектолошки зборник XXVI*, Београд, 147–233.
- Драгичевић 1986: Милан Драгичевић, Говор личких ијекаваца, *Српски дијалектолошки зборник XXXII*, Београд, 7–238 + карте.
- Драгичевић 2000: Милан Драгичевић, *Сјиси о зајаднијим српским говорима*, гл. ур. Миодраг Живановић, Бања Лука: Медиа центар Прелом.
- Драгичевић 2001: Милан Драгичевић, Најзападнији српски говори данас, у: Милан Драгичевић (ур.), *Зборник за српски језик, књижевност и умјетност I*, Бања Лука: Јавна установа књижевна задруга републике Српске, 79–89.
- Драгичевић 2002: Милан Драгичевић, Судбина самогласничких секвенци у данашњем говору требавских Срба, *Српски језик VII/1–2*, Београд, 205–211.
- Драгичевић 2003: Милан Драгичевић, О говору села Бранешци у околини Челинца, *Српски језик VIII/1–2*, Београд, 303–314.
- Драгичевић 2004: Милан Драгичевић, О неким фонетским особинама данашњег говора требавских Срба, у: Јудита Планкош (ур.), *Зборник радова са трећег међународног скупа Живој и дело академика Павла Ивића*, Суботица: Градска библиотека Суботица – Нови Сад: Филозофски факултет у Новом саду, Матица српска – Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ, Народна библиотека Србије, 451–459.
- Драгичевић 2007: Милан Драгичевић, О говору Срба Бање Врућице крај Теслића I (фонетске и морфолошке особине), *Српски дијалектолошки зборник LIV*, Београд, 323–401.
- Драгичевић 2008: Милан Драгичевић, Белешке о говору села Кремне у западној Босни, *Српски језик XIII/1–2*, Београд, 103–111.
- Драгичевић 2010: Милан Драгичевић, Важније гласовне особине говора Срба из неких насеља у околини Дервенте у северној Босни, *Јужнословенски филолог LXVI*, Београд, 231–253.
- Драгичевић 2012: Милан Драгичевић, О говору Срба села Мујџићи из западне Босне, *Српски језик XVII*, Београд, 171–189.
- Ђукановић 1983: Петар Ђукановић, Говор села Горње Цапарде (код Зворника), *Српски дијалектолошки зборник XXIX*, Београд, 191–292.
- Ђуровић 1980: Радосав Ђуровић, Рефлекси јата у околини Прибоја, *Српски дијалектолошки зборник XXVI*, Београд, 235–317 + карте.
- Ђуровић 1992: Радосав Ђуровић, Прелазни говори јужне Босне и високе Херцеговине, *Српски дијалектолошки зборник XXXVIII*, Београд, 1–378.
- Ивић 1956: Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика (Увод и шипокавско наречје)*, Нови Сад: Матица српска.
- Ивић 1957: Павле Ивић, Два главна правца развоја консонантизма у српскохрватском језику, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, књига II, Нови Сад, 159–184.
- Ивић 1962–1963: Pavle Ivić, Inventar fonetske problematike štokavskih govora, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду VII*, Нови Сад, 99–110.

- Ивић 1964: Pavle Ivić, Promena ra > re u srpskohrvatskim govorima, *Prace filologiczne* XIII, 2, Warszawa, 383–393.
- Ивић 1966: Павле Ивић, О Вуковом рјечнику из 1818. године, Поговор књизи „Српски рјечник (1818)“, *Сабрана дела Вука Караџића*, књига друга, Београд, 17–188.
- Ивић 1985: Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Ивић 1991: Павле Ивић, *Из историје српскохрватског језика*, Изабрани огледи II, ур. Добривоје Јевтић, Ниш: Просвета.
- Ивић 1993: Павле Ивић, Вода Дитиња и даљинска асимилација вокала, *Philologia slavica*, Москва, 326–331.
- Ивић 1994: Павле Ивић, *Српскохрватски дијалекти (њихова стурктура и развој)*, I књига, прир. Мато Пижурица, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Ивић 1996: Павле Ивић, О језику, *Република Српска Крајина*, Книн – Београд, 143–158.
- Ивић 1998: Павле Ивић, *Расправе, студије, чланци – О фонологији* X/I, прир. Драгољуб Петровић, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Ившић 1913: Stjepan Ivšić, Današnji posavski govor, *Rad JAZU*, knj. 196, Zagreb, 124–154.
- Јовић 1968: Душан Јовић, Трстенички говор, *Српски дијалектолошки зборник* XVII, Београд, XVI + 238 + карта.
- Клаић 1990: Bratoljub Klaić, *Rječnik stranih riječi*, прир. Željko Klaić, Zagreb: Nakladni zavod МН.
- Козомара 2000: Драгомир Козомара, *Фонетске особине говора села Бастаса*, дипломски рад у рукопису, Бања Лука: Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци.
- Козомара 2002: Драгомир Козомара, Млинарска терминологија Бастаса, у: Милан Драгичевић (ур.), *Зборник за српски језик, књижевност и умјетност* II–2, Бања Лука: Јавна установа књижевна задруга републике Српске, 197–200.
- Козомара 2003: Драгомир Козомара, Кратак преглед консонантског система говора села Станари код Добоја, *Српски језик* VIII/1–2, Београд, 637–643.
- Козомара 2005: Драгомир Козомара, *Говор Чечаве (села у сјевероисточном дијелу оштинине Теслић)*, магистарски рад у рукопису, Бања Лука: Филозофски факултет у Бањој Луци.
- Козомара 2016: Драгомир Козомара, Фонетске и морфолошке особине српских посавских говора између Врбаса и Украине, *Српски дијалектолошки зборник* LXIII, Београд, 583–733.
- Козомара 2018: Драгомир Козомара, Судбина вокалских скупина у говору Бастаса, *Српски језик* XXIII, 513–522.
- Козомара 2019: Драгомир Козомара, Вокалске редукције у говору Бастаса, *Наши језик* L/2, Београд, 657–664.

- Козомара 2020: Драгомир Козомара, Изговорне вриједности дугог вокала јат у говору младих Бањалуке, у: Милош Ковачевић (ур.), *Актуелна истражања фонетике и фонологије српског језика*, Вишеград: Андрићев институт, 197–208.
- Козомара – Црњак 2021: Драгомир Козомара, Дијана Црњак, Језичке особине Причке от Јани Јована Бабића, *Филолог, часопис за језик, књижевност и културу*, XII 2021 23, Бања Лука, 307–326.
- Лисац 2003: Josip Lisac, *Hrvatska dijalektologija 1 (Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i govori torlačkog narječja)*, recenz. Dalibor Brozović, Petar Šimunović, Sanja Vulić, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Маретић 1905–1906: Tomo Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, prir. Mate Hraste i Pavle Rogić, Zagreb: Matica hrvatska.
- Марковић Б. 2020: Бранкица Марковић, Ка индексирању дијалекатских текстова публикованих у Републици Србији, *Српски дијалектолошки зборник XLVIII*, Београд, 413–528.
- Марковић Ј. 1967: Јован Ђ. Марковић, *Географске области СФР Југославије*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Марковић С. 1958: Светозар Марковић, Језик Ивана Анчића, *Српски дијалектолошки зборник XIII*, Београд, 1–147.
- Николић Б. 1964: Берислав М. Николић, Сремски говор, *Српски дијалектолошки зборник XIV*, Београд, 201–412.
- Николић Б. 1966: Берислав М. Николић, Мачвански говор, *Српски дијалектолошки зборник XVI*, Београд, 179–313 + карта.
- Николић Б. 1968: Берислав М. Николић, Тршићки говор, *Српски дијалектолошки зборник XVII*, Београд, 367–473.
- Николић М. 1991: Мирослав Николић, Говори србијанског Полимља, *Српски дијалектолошки зборник XXXVII*, Београд, 1–549.
- Николић С. 1997⁹: Светозар Николић, *Српско-словенски језик I (Правопис, Гласови, Облици)*, ур. Бранко Стојановић, Београд: Требник.
- Окука 1983: Милош Окука, *Говор Раме*, Сарајево: Свјетлост.
- Окука 2008: Miloš Okuka, *Srpski dijalekti*, ур. Čedomir Višnjić, Zagreb: SKPD Prosvjeta.
- Павлица 1984: Драган Павлица, О говору околине Удбине, *Српски дијалектолошки зборник XXX*, Београд, 357–424.
- Павловић 1927: Миливој Павловић, О становништву и говору Јајца и околине, *Српски дијалектолошки зборник III*, Београд.
- Петрић 1960–1961: Mario Petrić, Porijeklo stanovništva, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Etnologija*, Sarajevo, 21–90.
- Петровић 1973: Драгољуб Петровић, *О говору Змијања*, Библиотека Зборника за филологију и лингвистику, Посебан отисак из Зборника за филологију и лингвистику XIV/1–2 и XV/1–2, Нови Сад.
- Петровић 1978: Драгољуб Петровић, *Говор Баније и Кордуна*, Нови Сад: Матица српска – Загреб: Просвјета.
- Петровић – Гудурић 2010, Драгољуб Петровић, Снежана Гудурић, *Фонологија српског језика*, ур. Слободан Реметић и Мато Пижурица, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Нови Сад: Матица српска.

- Пецо 1964: Асим Пецо, *Говор источне Херцеговине, Српски дијалектолошки зборник XIV*, Београд, 1–200 + карта.
- Пецо 1966–67: Асим Пецо, *Јекавске оазе у западној Херцеговини, Јужнословенски филолог XXVII*, Београд, 267–306.
- Пецо 1975: Асим Пецо, *Икавскошћакавски говори западне Босне (I дио: Увод и Фонетика), Босанскохерцеговачки дијалектолошки зборник I*, Сарајево, 1–264.
- Пецо 1978⁴: Асим Песо, *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*, ур. Nikola Dončev, Београд: Научна књига.
- Пецо 2001: Асим Пецо, *Консонантизам босанскохерцеговачких говора, Српски дијалектолошки зборник XLVIII*, Београд, 607–696.
- Пецо – Милановић 1968: Асим Пецо, Бранислав Милановић, *Ресавски говор, Српски дијалектолошки зборник XVII*, Београд, 241–366 + карта.
- Попис 2013: *Попис становништва, домаћинстава и сеосног домаћинства у Босни и Херцеговини 2013. године – резултати пописа (2016)*, Агенција за статистику Босне и Херцеговине, Сарајево.
- Рамић 1999: Никола Рамић, *Ливањско-дувањски говорни тип, Српски дијалектолошки зборник XLVI*, Београд, 263–426.
- Рамић 2004: Никола Рамић, *Артикулационе вредности вокала у ванаценатској позицији, Српски језик XIX*, 1–2, Београд, 457–461.
- Рамић 2010: Никола Рамић, *О јајовским изгласама*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- Реметић 1970: Слободан Реметић, *Фонетске и морфолошке карактеристике говора Срба у Кладњу и околини, Прилози проучавању језика VI*, Нови Сад, 105–133.
- Реметић 1985: Слободан Реметић, *Говори централне Шумадије, Српски дијалектолошки зборник XXXI*, Београд, XIX + 555.
- Речник 2000: *Речник (и)јекавизама српског језика* (прир. Бранислав Остојић и Драгомир Вујичић), ур. Драган К. Вукчевић, Подгорица: ЦИД.
- Речник 2007: *Речник српског језика*, ред. и ур. Мирослав Николић, Нови Сад: Матица српска.
- РЈА: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII, Zagreb: JAZU, 1880–1976.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XXI, Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ, 1959–.
- Ружичић 1927: Гојко Ружичић, *Акценатски систем плеваљског говора, Српски дијалектолошки зборник III*, Београд, 113–176.
- Симић М. 1978: Милорад Симић, *Говор села Обади у босанском Подрињу, Српски дијалектолошки зборник XXIV*, Београд, 1–124.
- Симић Р. 1972: Радоје Симић, *Левачки говор, Српски дијалектолошки зборник XIX*, Београд, 1–618 + карта.
- Симић – Остојић 1989: Радоје Симић, Бранислав Остојић, *Основи фонологије српскохрватског књижевног језика*, Никшић: НИО „Универзитетска Рјеч“ – Никшић.
- Скок, Рјечник: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV, прир. Valentin Putanec, Zagreb: JAZU, 1971–1974.
- Становништво 1995: *Stanovništvo BiH – narodnosni sastav po naseljima*, Državni zavod za statistiku Hrvatske, Zagreb.

- Стевановић 1964²: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (I део: Увод, Фонетика, морфологија)*, ур. Гордана Николић, Београд: Научна књига.
- Телебак 2010: Милорад Телебак, *Како се пише (рјечник ијекавских облика ријечи)*, Лакташи: „Графомарк“.
- Тешић 1977: Милосав Тешић, *Говор Љештанског, Српски дијалектолошки зборник XXII*, Београд, 159–238 + карта.
- Топографска карта 1985: *Топографска карта 1:200 000 (по Гриничу)*, Војногеографски институт, Београд, лист 4417 Јајце.
- Халиловић 1996: Senahid Halilović, *Govorni tipovi u međuriječju Neretve i Rijeke dubrovačke, Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik VII*, Sarajevo, 1–262 + карте.
- Црњак 2006: Дијана Црњак, *Терминологија куће и њокућства у Лијевчу њољу и Жуји*, ур. Драго Бранковић, Бања Лука: Филозофски факултет.
- Црњак 2007: Дијана Црњак, *Називи алатки за кошење у Лијевчу пољу и Жупи, Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику L*, Нови Сад, 917–926.
- Црњак 2009: Дијана Црњак, *Називи ограда и њихових дијелова у Лијевчу пољу и Жупи, Годишњак за српски језик и књижевност* год. XXII, бр. 9, Ниш: Филозофски факултет у Нишу, 523–535.
- Црњак 2011: Дијана Црњак, *Пасићска лексика лакташког краја*, Младенко Саџак (ур.), Бањалука: Филолошки факултет.
- Црњак – Козомара 2015: Дијана Црњак, Драгомир Козомара, *О вокализму говора Јаворана, Српски језик XX*, 697–710.
- Црњак – Козомара 2017: Дијана Црњак, Драгомир Козомара, *Особине консонантског система говора Јаворана, Годишњак за српски језик и књижевност*, год. XXVIII, бр. 15, Ниш: Филозофски факултет, 205–216.
- Црњак – Козомара 2018: Дијана Црњак, Драгомир Козомара, Ткачка лексика Бастаса, ур. Драгомир Козомара, Слађана Цукут (ур.), *Зборник радова њосвећен њроф. др Милану Драгичевићу*, Бања Лука: Филолошки факултет, 124–141.
- Цукут 2013: Слађана Цукут, *О неким особинама вокалног система говора млађих становника Дервенте, Српски језик XVIII/1–2*, Београд, 595–607.
- Цукут 2021: Слађана Цукут, *Српски говори Шипова, Српски дијалектолошки зборник LXVIII*, Београд, 1–158.
- Шкаљић 1971³: Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom – hrvatskosrpskom jeziku*, ур. Branko Milanović i dr., Sarajevo: Svjetlost.
- Шкарић 1991: Ivo Škarić, *Fonetika hrvatskoga književnog jezika*, u: Radoslav Katičić (ur.), *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika. Nacrti za gramatiku*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Globus, Nakladni zavod.
- Чустовић 1960–1961: Ђенана Чустовић, *Narodni govor, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Etnologija*, Sarajevo, 91–117.

Dragomir V. Kozomara

PHONETIC CHARACTERISTICS OF THE SPEECH OF BASTASI

Summary

1. The village of *Bastási* (demonyms *Bàstašān/Bàstašanin* and *Bàstašānka*, ktetic *bàstāškī*) is located in the lower part of the Livanjsko polje, on the junction of the borders between the municipalities of Livno, Grahovo and Glamoč, and it belongs administratively to the Grahovo municipality.

2. On the phonetic level, the basic features of this speech come down to the following:

A) Vocalism

1) The speech is characterised by a vocal system consisting of five basic vowels *a, e, i, o, u* and syllabic *r*. The articulation of vowel units is moving within the limits of the general normal of Serbian Novoshtokavian speeches, which means that it is a vocalism that is close to the standard. All the vowels there, of course, can be long and short, stressed and unstressed.

2) The standard vowel colour is most often disrupted by the shifting of the articulation of the short vowels *e* and *o* in the direction of *a*: *bòle^astan*, *za vèč^earu*, *kìse^alā vòda*, *nè mo^are*, *tô su mu sìno^avi*, etc.

3) Vowel substitutions are most often the result of assimilation and dissimilation, sometimes analogy, and, at times, a non-linguistic extra-linguistic factor presents a crucial factor in their occurrence. Substitutions usually encompass short and unstressed vowels, very rarely long and stressed ones. Substitutions are found in local and foreign words. The majority of confirmed cases are for substitutions of the vowel *a*, substitutions of *e, i, o* are equally frequent, while substitutions of the vowel *u* is an almost insignificant phenomenon: *jèdan od òljudu*, *jerèbⁱca*, *ùzmi kobànⁱcu*, *dvjèsto mārākā*, *pròzori od bòravⁱnē*, *stégni kònapom*, etc.

4) When it comes to vowel reductions, they are mostly pertained to the vowel *i* in medial word positions (less often in final ones) when it is found behind stressed vowels. Such reductions are most pronounced when the post-stressed *i* is found next to the sonorants, although cases of reduction next to other consonants are not rare either: *po br^dma*, *vèlⁱkō čeljáde*, *vìlⁱca mu klāpā*, *polágō vòlovⁱma*, *lèžō u sàmⁱci*, *zàključāla se ù sobⁱcu*, etc.

5) The contraction of unstressed sequences *-ao, -eo, -uo* into *-ō* is almost a regular tool within the forms of the I-participle: *rèkō*, *pòčō*, *izō se*, etc.

6) The former long *yat*, in principle, gave the following reflexes: $\acute{e} > ij\acute{e}$, $\acute{e} > ije$, $\tilde{e} > ij\tilde{e}$: *b'jêl* ko *sn'jêk*, *pükla c'jêv*, *b'jéli* mu *zûbi*, *kòjā* je *c'jéna*, *ù l'jêvōj*, *svāšta dōn'jēli*, etc.

The short reflexes are very similar to those in the standard language: *düğovječni ljūdi*, *prāvā mjèra*, *ubjedīvali* ga, *nājsmjēšnijē* bi *bīlo*, etc.

Ekavisms that occur in this speech are mostly phoneticisms, which are also recognised by the norm of the Serbian language: na *Brēž'nama*, *brēst'ć*, pod *brēšč'com*, *imā vrēmena*, etc.

Ikavisms characteristic of this speech were also mainly formed phonetically when a short *yat* was in the position before the vowels *o < l* and sonorants *j* and *lj*: *īzn'jēli biljac*, *grijōta* ti je, u *nēd'lju*, etc., and typical contact Ikavisms appear in a limited number of words: *dīda Lūkē*, *ājde*, *dīde*, *nēvista Bója*.

There are also cases of secondary reflexes of *yat* found: *drvenī vòdijēr*, *kòs'jēr*, *tō* je *sijérak*, etc.

7) As it is the case in the standard language, there are mobile vowels *a*, *e* and *u* present (*u* occurs very rarely): *vākōga živōta*, po *dòbrōme* ga *znā*, o *svāčemu* mi *prīčāj*, etc.

B) Consonantism

1) As in the majority of Serbian speeches, the consonant *h* is most often lost or some other sounds appear where it belongs etymologically: *àljin'cu* *imala*, *lādne* mi *nōge*, *cīkla ò-strā*, *dānašnjī* *òbičājā*, *pìrvī* *dánā*, *bīlo* *pūno* *búvā*, *grijōta* ti je, *pūstī* *siròmāk*, etc.

2) In the consonantal system, the constrictive *f* has become a fairly stable sound, while its replacement by other sounds is a characteristic of the speech of the oldest informants: *kad* je *pròšō àsvālt*, *slāba vājda*, *sjèčāš* se *tī Pìlipa*, *kūcnā podumēnta*, etc.

3) The instability of the articulation of the sonorant *j* in certain positions within the word is of an allophonic nature, which is also a feature of other more or less related speeches: *štā'je* *bīlo*, *bá'ica*, *udarali brò'eve*, *bò'im* *se*, *něšto brú'ī*, etc.

4) Other consonants, on the phonetic level, move on average in the same way as in other more western Serbian speeches.

5) The fate of consonant clusters is predominantly the same as the one found in most other speeches of the Herzegovinian-Krajina dialect.

6) The Jekavian iotation encompassed a slightly larger number of consonants than the one in the standard language: *đē* je, *ò'cerati*, *č'èrati*, etc.

In the process of the new iotation, the constrictives *ś* and *ź* have been created: *śūtra*, *izūtra*.

7) According to the reflex of groups *št/šč* and *žd/žđ*, the speech belongs entirely to the Shtakavian speech group.

8) Desonorisation of final voiced consonants is a very lively phenomenon. Devoicing can be complete or partial: *òstavī jèdnōk*, *za Bèograt*, *blʲjêdʲ* u līcu, *čūje se vōzʲ*, etc.

9) The occurrences of metathesis and haplology are characteristic of the speech: *infrakt*, *imā bliznàce*, *nīje ovdálēn*, *lòš kùrus*, *nīkav čòiek*, *òklēn si tī*.

3. According to the general classification (see Dragičević 1986: 226–228; Ivić 1996: 146; Dragičević 2001, 86–87) based on the total number of phonetic features, the speech of Bastasi belongs to the eastern group of the northwestern branch of the Eastern Herzegovinian (Herzegovinian-Krajina) dialect.

From the territorially close Ikavian speeches of the Livno-Duvno type, apart from the reflexes of *yat* and the Jekavian iotation, this speech also differs in the reflexes of the groups *št/šć*, *žd/žđ*, more frequent reductions of the vowel *i*, more unstable articulation of the sonorant *j*, etc. (see Ramić 1999).

Универзитет у Бањој Луци
Филолошки факултет
Катедра за србистику
dragomir.kozomara@ff.unibl.org

(Примљено: 15. септембра 2022;
прихваћено: 27. септембра 2022)

УДК: 811.163.41'282.4
811.163.41'374
Изворни научни рад

Драгољуб Златковић

ТРЕЋА ДОПУНА РЕЧНИКУ ПИРОТСКОГ ГОВОРА

Речник ѿројског говора, Том I (А–Њ) и Том II (О–Ш) изашао је децембра 2014. у издању ЈП Службени гласник Београд. *Прву дојуну* Речнику пиротског говора објавили су Српска академија наука и Институт за српски језик САНУ у свом Српском дијалектолошком зборнику LXIV 2017. године, а *Другу дојуну* Речнику пиротског говора исти издавачи објавили су 2020. године. У *Трећу дојуну* Речнику пиротског говора унео сам преосталу лексику из моје архиве и мојих накнадних теренских истраживања, пре свега, старопланинских села Горњег и Средњег Висока на подручју општине Пирот, настојећи да је сасвим исцрпим. У *Речнику* и у *Дојунама* I и II уносио сам само одреднице забележене на подручју општине Пирот. У случају казивача зетова и удавача рођених и одраслих ван овог подручја, а који дуго живе на подручју општине Пирот, уз њихове исказе сам уносио најпре ознаку њиховог места рођења, а затим и ознаку места дугог боравка на подручју општине Пирот. По савету рецензентата, у *Трећу дојуну* уносим само исказе казивача који су рођени у општини Пирот и живе у њој, а изостављам исказе оних који су рођени на страни. Осим речи и израза којих нема ни у *Речнику* ни у *Првој дојуни* и *Другој дојуни*, унео сам и хомониме који у њима имају сасвим различито значење. Све хомониме сам означио курзивом. У малом броју наводим хомоним који се налази у *Речнику* и *Дојунама*, али поред унетих значења има још једно или неколико ненаведених значења. Унео сам и мали број хомонима који боље прецизирају већ унета значења, а само у неколико случајева уносим хомоним да бих га јасније протумачио.

Упутство за коришћење речника

У речник сам унео само оне речи које нису у употреби у књижевном језику. Да бих избегао превелик обим, нисам уносио познате речи и њихова стандардна значења, имена, надимке, патрониме, зоониме, топониме, микро-топониме и хидрониме, етнике и ктетике, као и ретке речи за које нисам добио потврду у реченици или нико није знао да ми поуздано објасни њихово значење. Изоставио сам и већину имена верских празника и већи део дечијег говора. Глаголске именице, трпне придеве и радне придеве, вулгарне речи и савремени градски жаргон уносио сам само када их нисам могао избећи.

У азбучном поретку полугласник *ь* долази после *ш*, а сугласник *с* после *ж*. Акценат је експираторан и означено је само његово место.

Именице дајем у номинативу, а глаголе у трећем лицу презента. Ако се именица или заменица јавља у једном једином примеру, и то у падежу који није номинатив, дајем је у том падежу. Неке ретке глаголе дајем само у времену у којем се појављују у датом примеру. Ако се нека ретка реч налази у само једној забележеној реченици или изразу, а њено значење не могу да одгонетнем, пишем је тако што стављам тачку иза ње, а затим наводим и тумачим реченицу у којој се налази и чији је смисао јасан. Различита значења исте речи означавам редним бројем, затим дајем тумачење иза кога следи један или више примера који илуструју то значење. Уз ретке речи дајем више примера него уз оне које су у честој употреби. Иза сваког примера дајем ознаку за село из кога је казивач.

Ознаке и имена насеља општине Пирот из којих су казивачи

Бе	Бела	Јел	Јеловица
Бер	Беровица	Км	Камик
Бз	Базовик	Кп	Копривштица
Бла	Блато	Кр	Крупац
Брл	Брл	Кс	Костур
Брц	Бериловац	Ку	Ку
Бс	Басара	МЈ	Мали Јовановац
БЧ	Барје Чифлик	Мл	Милојковац
ВЈ	Велики Јовановац	МЛк	Мала Лукања
ВЛк	Велика Лукања	Мр	Мирковци
Вој	Војнеговац	МСв	Мали Суводол
Вр	Враниште	НМл	Нова Мала
ВРж	Височка Ржана	Нш	Нишор
ВС	Велико Село	Об	Обреновац
ВСв	Велики Суводол	Ор	Ореовица
Гњ	Гњилан	Орљ	Орља
Гос	Гостуша	Ос	Осмакова
Гра	Градашница	Пет	Петровац
Грш	Градиште	Пир	Пирот
ДД	Добри До	Пк	Паклештица
Дој	Дојкинци	Пл	Планиница
Држ	Држина	Пн	Покровеник
Зс	Засковци	Пок	Покровник
Изв	Извор	ПРж	Пољска Ржана
Јал	Јалботина	При	Присјан

Пс	Пасјач	Сук	Суково
Рас	Расница	ТД	Топли До
Рг	Рагодеш	Тм	Темска
Рос	Росомач	Трњ	Трњана
Рс	Рсовци	ЦД	Церевдел
Ру	Рудиње	Цер	Церова
СГл	Сиња Глава	Цр	Црноклиште
Соп	Сопот	Црв	Црвенче
Сре	Срећковац	Чин	Чиниглавци
Ста	Станичење	Ш	Шугрин

Села Велика Лукања (на ушћу Гостушке реке у Височицу), Мала Лукања (око 2 km низводно) и Завој (око 5 km низводно) потопљена су 1963. године у природној катастрофи, када се велика количина земљишта сурвала у Кањон Височице. Само је у Великој Лукањи било остало неколико кућа које су исељене 1981. године, када је на Завојском језеру изграђена брана.

Техничке скраћенице

агр.	аграрни термин	геол.	геолошки
акуз.	акузатив	гл. им.	глаголска именица
анат.	анатомски	грађ.	грађевински
аор.	аорист	дат.	датив
арх.	архаично, застарело	дем.	деминутив
астр.	астрономски	деч.	дечји говор
аугм.	аугментатив	енкл.	енклитички
бас.	басма	ж	женски род
безл.	безлични глагол	жарг.	жаргон
биол.	биолошки	заг.	загонетка
благ.	благослов	зам.	заменица
бот.	ботанички	зан.	занатски
бр.	број	зб.	збирна именица
брз.	брзалица	зоол.	зоолошки
буг.	бугарски	изр.	израз
в.	види	имп.	императив
везн.	везник	импф.	имперфекат
вер. праз.	верски празник	ирон.	иронично
вет.	ветеринарски	јд.	једнина
вок.	вокатив	кл.	клетва
вулг.	вулгарно	комп.	компаратив
ген.	генитив	л.	лице
геогр.	географски	м	мушки род

мед.	медицински	пс.	псовка
мет.	метеоролошки	р. пр.	радни глаголски
мит.	митолошки		придев
мн.	множина	рет.	ретка реч
мтз.	метатеза	реч.	речца
нар. вет.	народна ветерина	ром.	ромски
нар. мед.	народна медицина	с	средњи род
нег.	увек негативно значење	свр.	свршени глагол
непозн.	непознатог порекла	слов.	словеначко
несвр.	несвршени глагол	сточ.	сточарски
нов.	реч која се користи у	суп.	суперлатив
	новијем говору	трп. пр.	трпни придев
обич.	обичајно	турц.	турцизам
оном.	ономатопеја	узв.	узвик
пеј.	пејоративно	узр.	узречица
перс.	персонификација	уп.	упореди
перф.	перфекат	уч.	учестали глагол
песн.	у песми	фиг.	фигуративно,
подр.	подругљиво		у преносном смислу
поим. прид.	поименичени придев	хип.	хипокористично,
пом. гл.	помоћни глагол		одмила
посл.	у пословици	цркв.	црквена реч
предл.	предлог	шаљ.	шаљиво
прид. индекл.	непроменљиви придев	шатр.	шатровачки
прил.	прилог		
прил. сад.	прилог времена		
	садашњег		
прип.	у приповеци		

А

авалѐ му изр. *узалуд*. – Авалѐ му богатлѝк кад срѣћу нѐма (Вој).

а́зовац м нов. алузија на украјинске војнике који немилосрдно бомбардују Луганск и Доњецк *злогѝвор*. – Овија а́зовци из Ниш, до́ктуре, нѐмају ни срѣце ни ду́шу, узо́ше ми големѐ па́ре за лечѐње (Пир).

ај узв. при обраћању: *је ли*. – Ај стрѝно, кво рѣче (Пк).

ајде-ајде узв. при љубазном обраћању посетиоцу који је пред вратима: *уђи слободно, драго ми је шѝо си дошао*. – О, госјанка пред врата: ајде-ајде, тѣтко, несмѝ се скѝро видѣле (Грш).

ајдеде реч. *ѝа нека, али*. – Да је само то́ва па ајдеде, али нѐмамо ни бра́шно за ле́б (Рс).

ајѐ несвр. нег. *разумѝти; не захаяјѝи за шѝо*. – Ја не чу́јем, ти не ајѐш, нѐје ти ја́сно, и не мо́ж се споразу́мемо (Рс).

ајнаѝсује несвр. *ленчариѝи*. – Научѝло да ајнаѝсује, мрзи га да се ди́гне и во́ду да се напи́је (Вој).

акѝл м **1.** изр. *дојде му у акѝлат уразумиѝи се; сеѝиѝи се*. – Че му дојде у акѝлат, ама че бу́де до́цкан (Чин). Ка́ ми дојде у акѝлат ја́ че ти ка́жем све за твоје́га де́ду и за твоје́ потекло́ (Пк). **2.** изр. *на акѝлат ми је на уму ми је; намеравам да*. – На акѝлат ми је да му ка́жем (ВЛк).

ала́ и ѝѝла изр. *несѝособна и изобличена безвредна особа*. – Ала́ и ѝѝла, нити је спѝособно за нѐшта нити је човѣк како́ трѣбе (Сук. Чин).

алали́кав, -а, -о **1.** *брбљив*. – Алали́кав, асли́ је водени́ца (Рс). **2.** *ѝриглуѝ*. – Не́је алали́кав: када́ му нѐшта па́дне на ма́шку не́је ни он за кра́цу на о́пашку (Рс).

алачу́ђе ж мн. *ѝрибор, алаѝ; ѝриѝљаг*. – Збе́ри си алачу́ђете, пази́ да си нѐшта не заборави́ш (Пет).

алба́тско чу́клѐ изр. *чекиѝ за ѝоѝкивање говеда или коња*. – Ы́ма си посебно алба́тско чу́клѐ, подѣсено само за ту́ја ра́боту (ТД).

а́нге ма́нге изр. *ѝревараниѝ; лоѝов*. – Он је а́нге ма́нге, рђа голема́, оче да те пречу́ка (Рос, Пир).

а́ра несвр. *ѝљачкаѝи; ѝусѝошиѝи*. – А́ра ме та́ја рђа, а а́ра и на́род (Вој).

ара́члија м *особа која много ѝпроши; особа која ѝрави велику шѝеѝу*. – Деца́ ми несу́ ара́члије, чу́вају сваку пару́ (Рс).

арчи се несвр. фиг. *ипрошићии снагу, замараћии се*. – Немој се арчиш да доодиш, сам че си завршим рабoту (Вој).

аџио реч. *а не*. – Наши су били лоши, ато не Грци овчари (Дој).

ач и тлч изр. *брак глужих и невеликих, који се чесио свађају*; уп. ач и тлч; ачило и тлчило. – Збрало се ач и тлч да прaje глч (Пк).

ачило и тлчило изр. в. ач и тлч. – Сабрало се ачило и тлчило да прaje глчило (ВЛк, МЛк).

алч и тлч изр. в. ач и тлч. – Сабрало се алч и тлч да си прaje глч (Бе).

Б

бабунка ж *избочине и неравнине (на џуџу, ливади)*. – У туј ливаду има бабунће, там била шума (Рс).

баксузат, -а, -о *ћудљив; џркосан*. – Ђбава Каџа, ама баксузата (Пир).

баксузетина ж *својеглава особа која се свему и без разлога одуџире, угурсуз*. – Тија старц бeше голема баксузетина, с њeга договор неје имало: мињувал ми је преко зрело жито сас коња, на моје очи (Сук).

баксуштине ж мн. мит. *кобни догађаји као последица мађија или нејошћивања обичаја*. – Што не бејо дома за бдњу вечеру после су ме биле баксуштине цeлу годину (При).

балаликује несвр. **1.** *брчкајии џо јелу, храни*. – Кришома балаликује по шeрпете и вади месетија (Пир). **2.** фиг. *радићии безначајне џослове*. – Само балаликујете, а не завршавате ниједну рабoту (Пир).

бангајв, -а, -о *који има болесне ноге (и руке)*. – Станул сам бангајв у нођете: једну влачим, а другата ме боли (ДД).

барбоси несвр. *брбљаћии; гунђаћии*. – Барбоси му стално, да те ване мука од њу (Рс).

басма ж *џируба џлајина уошћиие*. – Ђмам две басме пртенице, једна је од бeлете, старо остало (Рс).

безмозгав, -а, -о *глуж, малоуман; ћакнуџи*. – Ало безмозгава, ти ли си се нашла да ме урнисујеш пред народ? (Вој).

белица пченица ж бот. *врстџа џшенице, белија*. – Белица пченица, она је најубава за лeб и погачу (Сук).

берколоза ж мед. *џуберкулоза*. – Сваџа му деца помреше од берколозу (Пет).

бесилка ж *вешање*. – Бесилка је за њу, нeма друђи лeк (Рс).

бистро прил. *радознало, заинћересовано*. – Детeто бистро глeда и само у грoзјето глeда, једе му се (Гњ).

благовѣн, -вна, -вно рет. *добродушан*. – Он је благовна душа, че ти помогне (ВЛк).

благодуман, -на, -но *разуман, склон договору*. – Благодуман је он човек, договоран, па су га сви поштували (Рс).

благотан, -на, -но *добродушан*. **1.** Благотан беше тија човек: саберемо се деца окол њега како да је седенћа (Рс). **2.** *фиг. који једе са айейишиом; који воли слаику храну*. – Благотан беше: једе наблаго, а воли и благо да изедѣ (Рс).

благуна ж *подмукла особа која глуми добру особу*. – Ја бегам од благуна, а ти си благуна, само убаве речи умјеш да казујеш (Рс).

бланайв, -а, -о *који се изорава у виду прака, каишева (о земљишту)*. – Бланайво орањето, мокро, смолничаво, че буде лоше за копање (Брц).

блесаво гледа изр. *гледаши чудно несвесан окружења*. – Напила ли се, изветрела ли је, само ме блесаво гледа и не одговара ми (Пир).

бломба ж *иломба*. – Појдо при зубара, испаде ми бломба (Пир).

бломбира несвр. *иломбираши*. – Да ми бломбира двата зуба (Пир).

Бога че изедѣ изр. *има велики айейиши*. – Кад се разједѣ Бога че изедѣ (Вој).

божномка прил. *шобоже, бајаги, као; као да*. – Божномка че ми врне парете дњи с рано ујутро, а оно стану пладне, а он ђи не врну (При).

бојацк м *јасишук на предњој осовини зайрежних кола, на коме се окреће предњи ојлен*. – Бојацк да је оди младу ћисалку или дивљу јабуку, повише да може да издржи (Рс).

боланта ж арх. *амбулантиа*. – Болна сам, черката ме поведе у боланту (Јал).

болести несвр. *мучиши, угрожаваши нечије здравље*. – Мрзи га, мучи га, болести га, оче да га нема (Рс).

бѣтурасто прил. *зловолно, најмурено; засипрашујуће*. – Она све бѣтурасто гледа па не волим да у срѣтнем (ВЛк).

бѣчи се несвр. *сипајаше мирно (са шакама на куковима)*. – Ајде помагај, кво се бѣчиш? (ВЈ).

брбењика ж *дечја игра у води и око ње*. – Њграмо се с воду, газимо, прскамо се, и туја игру смо звали брбењика (Рс).

брбѣси несвр. *брбљаше*. – Млого брбѣсиш, а твој башта прво мисли па каже (Рс).

брбѣче несвр. рет. *жубориши*. – Лѣгнем у Џајину ливаду, мерише ми траву, брбѣче ми вода од Бањицу, народ мињује, милина за душу (Гра).

брѣина ж бот. *брекиња*. – Брали смо и брѣине, дивѣ, расту у нашу гору (Рс).

брзачък, -чка, -чко *йргав*; *који се брзо узбуди*. – Мила је брзачък, зачас се скара сас човека (Брц).

брзгoљ *м жусѣира особа*. – Тија брзгoљ не завршава ни једну рабoту како трeбе (Вој).

брљив, -а, -о *који је неодмерен у говору и йонашању*. – Де, покотко, немoј си брљив, нaрoд те глeда и цeни (Држ).

брнсав, -а, -о *који има велике и дебеле усне*. – Воја из Ржању бeше брнсав, ймаше дебелe и големe yснице (Јел).

брнsoљ *м круѣи и зрела сѣабла зeљасѣих биљака на облогу и йарлогу*. – Брнsoљe обирамо по облогат (Рс).

брoје несвр. *фиг. убрајати; смаѣрати*. – Брoје га у пaмeтни, за свe прво њeга питују (Држ). Онѣ ме не брoје у чoвeци (Јал).

брyси несвр. **1.** *ошѣриѣи косу (о косачу)*. – Глeдe како ја брyсим моју косу, тека и тѣ да брyсиш твојyту (Сук). **2.** *фиг. грдиѣи*. – Баштa си га нeшта брyси, погрeшилo детeтo (Сре, Вој).

буа́ч *м, в. бува́ч*. – Буа́ч је дебeло и крaткo дрво, згoднo за буа́ње жѣтo или за прање црѣ (Сук).

бува́ч *м обликовано краѣико и дебело дрво йогодно за млаћење йри йрању дебeлих йoњава као и за млаћење йри oдвajaњу зрна (кукуруза, йшенице, йасуља)*; *уп. буа́ч*. – Пра́ црѣ ѣилимaрѣ, па ми утрнeше рyѣ oд бува́чат (Пет).

буђавштина *ж буђ уoйшѣи; йредмeѣи (али и йросѣор) који је јакo убуђао*. – Тѣквeтe ватѣла буђавштина (Рс).

бузерaнт *м мушѣарац који избегава жене; хомосексуалац*. – Зaрија из Кoмје је бѣл бузерaнт (Сук).

буја́лѣ *ж йракљача*. – Црѣ смо прaлe на рекyту, удaрамо и с буја́лѣ (Рс).

бyмбав, -а, -о *дебeо*. – Да сам јeла тoлкo млoгo билa би бyмбавa (Пир).

бурдeљ *м oронула зграда; oбрушeна зграда; руина*. – Лeњав домaѣин: бурдeљe начѣкaл сyдe по гyвнoтo (Рс).

бурeчачѣи *прил. сад. са мржњом, йрeѣеѣи*. – Глeдa мe бурeчачѣи, под вeцy, како крaва липцaлo телe (ВРж).

бурeчи несвр. *гледати са мржњом*. – Заштo тѣја чoвeк тека бурeчи у мeнe како да сам му баштy утeпaла (Рс).

бурјaн *м бот. йовришина йoд високим коровом (йаламида, горѣика, абда)*. – Там кудe је билa маслaрата у Рaвно бyчјe oнo урaслo у бурјaн, не мoж да мѣнeш (Дој).

бyѣрес, -та, -тo *фиг. йврдoглав*. – Бyтрес, нeпрeвијeн, нe слyша кaдa му oрaтиш (Рс).

бучаво прил. фиг. **1.** *уз галаму, свађу, џучу.* – Кад се он врну одма појде бучаво, узé мотку да бије сина жењенога (Рс). **2.** *на велико.* – При њега иде бучаво, на големо, голем промет има (Рс).

бучкар м *занатлија који израђује и продаје бућкалице.* – Некој наш деда бучће правил, затова ни зову Бучкарёви (Сук).

бушан белёг изр. в. *бушат белёг.* – Њинете овце имају бушан белёг на уво (Гос).

бушат белёг изр. *врста белега са руицама истешовиран на увешу овце;* уп. бушат белёг. – Његова је таја овца, само он има бушат белёг (ВЛк).

бъгламá прид. индекл. *неквалифетан; болесџан.* – Ћаво, бъгламá, свџива се, нече да мџж да држи (Рс).

бълайв, -а, -о *који је џун бува.* – Бълайва бабичката, па када си отиде прџмо столицу на коју је седёла (Рс).

бълојёдина ж *раница од ујёда буве.* – Њмам бълојёдине по снагу, не дадоше ми начёс да заспим (Рс).

бъцкавчичи м мн. *врло сиџне бодље.* – Тај трава има нагоре бъцкавчичи (Гос).

бъцкаљ м, мн *бъцкавчичи бодља; џрн уџиџиџе.* – Пазџ да не сёднеш на бъцкаљат, он има опасни бъцкавчичи (Гос).

бъцкаљив, -а, -о *бодљикав.* – Магаре јёде наблаго бъцкаљиву траву (ТД).

В

вадоочњак м *особа која вређа џојединосџима неџријаџне исџине у најнеџријаџном џренуџку.* – Несџ ти за правду него си вадочњак, воџиш да бркнеш човёку у очџи и да га изазџваш (ВРж).

вајди се несвр. ирон. *корисџиџи се.* – Ако џзнеш пијáницу по убавџло млóго че се вајдиш цёл живёт (Грш).

валопрда ж *хвалисавац.* – Валопрда си: прднеш па се повáлиш, тџја си (Рс).

валопрдав, -а, -о *размеџљив.* – Сви су онџ валопрдави, теква џим сёмка (ВРж).

валопрдавштина ж *аугм. неумерени хвалисавац.* – Валопрдавштино, тџи си за свё спóсобан али ти свё иде насáд (Рс).

ваљавац/ваљавџ м *овеђи лџџасџи камен.* – Када џим риљамо лџзјето вадџмо големџ ваљавџџ (Брџ)

ване нáрав изр. *сџеђи лошу навџку, имáџи лошу каракџтерну црџу; џосџаџи џврдоглав.* – Ванул нáрав и с џёг се човёк не мџже договџри (Вој).

ва́риво с рет. *кувано јело; кувани куџус*. – Че свáрим ва́риво, на му́жа ми се мло́го једе́ ва́рено зе́ље (Рс).

варси́ћа ж ирон. *женска особа која се (по навици) намеће свим женама као најси́особнија у свему*. – Ти че си за све варси́ћа, а ни окол те́бе ни́шта не разби́рамо (Рс).

васуље́вина ж *слама и махуне њасуља по издвајању зрна*. – Говéдата не́че да је́ду васуље́винуту, гра́же зелено́ да има (Брц).

вача́ње с гл.им. од вача несвр. *хваћати; држати особу сујројиног њола*. – Одвојимо се па́рови, па вача́ње до блага́ испод стрéјете (Рс).

ведрина́ ж *ведро небо*. – Када́ саби́рамо се́но у пла́нину по десетина́ дња, напра́вимо си као ку́ћицу од се́но и у њу спимо́; ведрина́та те испи́је иа́ко је то́пло (ВЛк).

венче́ва (се) несвр. *венчавати се*. – Но́чу съњу́јем како́ се венче́вам с њéга (Пир).

вери́ђе ж мн. *ланац са куком изнад огњишћа, вериге*. – Ла́нац од вери́ђе је кра́так, са́мо до куде́ би́је огањ, а нагóре су др́вене; не́је има́ло па́ре за же-лэ́зне вери́ђе (ВЛК).

вили́ћа ж дем. *(мала) кришка (сира, качамака)*. – Даду́ ми је́дну вили́ћу да не гле́дам гла́дан док је́ду (Јел).

вилца́н м *сћари тий шољице (без дршке)*. – Вилца́н га о́камо када́ не́ма др́шку, оста́ло од ста́ро вре́ме, а шо́ља је са др́шку и са́мо је за кавé (Рс).

вина́ гол изр. *скинути до голе коже, наг*. – Затéкомо ђу голу́ голца́ту, вина́ гола́ се кúпе у ви́рат (Рс).

вира́сује несвр. нег. *(не) најредова́ти; не развија́ти се, не рас́ти*. – Телéто не вира́сује, има не́какав кúсур (Вој). У мо́јту гради́ну не вира́сују петлица́не (Сук).

високочéлес, -та, -то *који има високо чело*. – Бéше голéм и у́бав човек, голема́ глава́, високочéлес (Вој).

вицева́ње с гл. им. од вице́ва несвр. *сусре́ти, виђе́ње*. – Че и́дем на пазáр на вицева́ње с на́род (Вој).

влагайв, -а, -о *влажан*. – Влагай́ва ми лива́дата, по́више иска́рује сукú (Вој).

влаче́г м *предњи део рабацкијских кола са две њомо́ћне гредице љреко којих се сћа́вља шовар и љревози по сћирмом или бла́ињавом шерену*. – Куде́ не мо́же сас ко́ла и́демо с влаче́г; и дебéла дрвја́ свóзимо с влаче́г (ВРж).

влче́шњак м *измеш вука*. – Нао́димо чéсто влче́шњаци по горóту (Рс).
водурља́в, -а, -о *који садржи много воде (љлод)*. – Воденци́ти су водурља́ве кру́ше, ума́жем си бра́ду када́ ђи гризéм (Вој).

возно́си несвр. *хвали́ти без основа*. – Зѣтат се сра́мује када́ га возно́сите (Рс).

воло́всѣи прил. *воловски, ѿѿѿѿ вола*. – Он ме воло́всѣи гле́да, а не зна́м зашто́ (Сре).

врѣ́дни се несвр. *(насто́јајѣи) вредно ради́ти, ужурбава́ти се*. – Врѣ́д-нимо се саба́ле да ђже́мо пѣвише, док ни не припече́ (Изв).

врѣ́ча. изр. **на́јде се у врѣ́чу** шаљива игра речи: *у́вреда/у врѣ́чу увреди́ти се*. – Ти се па ђдма најде́ у врѣ́чу, не ви́диш да се чо́вѣк ша́ли (Вој).

врѣ́зма се несвр. рет. *шуња́ти се, губи́ти време у бесци́љном крейша́њу*. – Врѣ́зма се, ни ната́м ни нава́м, не гле́да си ра́боту (Соп).

врѣ́кља м *врдалама*. – Голема́ је врдала́ма па га ђкамо врѣ́кља и ђн се не лѣу́ти (ДД).

врѣ́лав, -а, -о *који у ходу избацу́је цевани́це ѿрема сѿо́ља*. – Врѣ́лав је који врѣ́ла но́ђе у́страну када́ ђди (Изв).

врѣ́лаво ђди изр. *у ѿкоу хода изба́цива́ти цевани́це ѿрема сѿо́ља*. – Врѣ́лаво ђди, теква́ му сѣмка (Грш).

вси́га ж рет. *ојна која ѿкри́је ѿвршину садржа́ја у суду у коме се у води чува́ју сир или ѿури́шија*. – Прво обѣ́рем вси́гуту па после ва́дим било́ турши́ју било́ сѿр (Пк, Рс). Вси́га је бе́лото што се ува́не у сѣд на сѿра́ње одозго́ре (Бе).

ву́ца пла́мик изр. *изби́јајѣи висок ѿламен*. – Запали се кама́ра, поче́ да ву́ца пла́мик, ђгањ до не́бо (Вој).

вуца́љѣа ж *сѿаза за санка́ње*. – У на́ш пла́ц је најдо́бра вуца́љѣа, та́м се са́нкамо по це́л дѣн (Рс).

ву́цка (се) несвр. пеј. *брзо (и ѿврши́но) обавља́ти свакодневне ѿсло́ве у ку́ћи*. – Снаа́та само ву́цка по ку́ћуту и ни́шта не урабо́ти како тре́бе (Сук).

ву́цне се свр. *окли́знујѣи се*. – Вуцну́ се на ле́дат и па́до (Рс).

вы́шкобе́рѣак м **1.** *комад оде́ће или ѿсѿе́ља ѿуне ваши́ју*. – Не уно́си ти́ја вы́шкобе́рѣак у моју́ ку́ћу, зака́чи га пред врата́та (Рс). **2.** *осо́ба ѿуна ваши́ју и гѣида*. – Када свр́не у нас ти́ја вы́шкобе́рѣак по́чне да се дра́сти, и не преста́њује (Рс).

Г

гла́сник м *омањи оѿвор у ѿѣ́ини или на ѿлу*. – пма у пе́ћинуту гла́сник и мо́же још да се ѿде ната́м (Рс).

гледа́ ж рет. *сѿо́лаши́и изглед*. – Тѣ́тка ти бе́ше убава на гле́ди, трча́ла су момче́тија по ѣу́ (Ру).

гле́зи се несвр. *мази́ти се; ѿрене́магајѣи се*. – Немђ́ ми се ту́ва гле́зиш,

него казуј како́ очеш (Зс).

гња́ска несвр. *ударати, набијати или сипресати снажним и ошечним њокрећима*. – Стануло дете́то на нòвуту со́фу па гња́ска ли гња́ска (Пир).

говéља несвр. фиг. *уињајати се, насипојајати се извући из невоље*. – Говéља нéкако, ама не мóж се изговéља (Вој).

говња́рсџи, -ка, -ко **1.** *зайрљан измејом*. – Че те бијем с говња́рску мотку, пáмет да ти до́јде (Пет). **2.** *пеј. који је лоше обављен*. – При нéга је говња́рска сва́ка ра́бота, нéчу да до́ди да ми пома́га (Вој).

говња́рсџи прил. сад. фиг. *невешто; лоше*. – Какво-гòд да урабóти, говња́рсџи га урабóти (Вој).

гòдина ж *ћуд; нарав; сипил*. – Дéди Сими́на гòдина, он се све нéшта досéча (Вој).

големéје се несвр. *држати се гордо*. – Ђаво се големéјеш, ама нéмаш сас квò, ти си голá сиротíња (Јел).

големочéлес, -та, -то *који има велико чело*. – Бéше големочéлес човéк (Вој).

голишáт, -а, -о рет. *врло оскудно одевен, голишав*. – Јòш иде голишáта, јòш не зна́је за срам (Сук).

гологрúдес, -та, -то *који има раскојчана (и широка) њрса*. – Ширòк и òмалечьк бéше, јáк мýж, и идеше пòвише гологрúдес (Јал).

голомéшко м хип. *дечак коме се види нејокривен сипомак*. – Ба́ница та жéшка, добра́ за голомéшка (Рс).

голочéлес, -та, -то *који има нејокривено чело (о браву)*. – Да ми продадéш голочéлестотога овна́, у нéга се угледá (Рс).

госја́нство с *уживање у госиповању; госиповање*. – Нéма пòдобра ра́бота оди госја́нство (Пк).

грабóрас, -та, -то *граораси*. – Ђма теква́ боја́, теква́ ша́рка, како зр̀но на грашак: грабóрасте òчи, грабóраста кокòшка (Сук).

гра́скан, -а, -о трп. пр. од граска *ошипећен гребанем, изгребан*. – Вратáта онадвòр гра́скана, трéбе да је ма́чката (Рс).

грбóљ м *грба; особа са израженом грбом*. – Ти́ја грбóљ је млòго лòш, држ се од нéга далéко (Рс).

грга́ра несвр. *илакнути грло*. – Јá грга́рам ти́ја ча́ј када́ ме боли́ гуша (Вој).

гребé ме изр. *дражити, голицати (у грлу, носу, оку)*. – Почé ме гребé у гу́шту, и мéн че ва́ча та́ја редушчíнка (Вој).

грóзначьк, -чка, -чко хип. *ружан*. – За грóзно је грóзначка, ама је пòпаметна од вас светé заједно (Пет).

грозни́чка ж дем. *зелени заметѿак шљиве*. – Једемо грозни́чке па ни после тресэ грозни́ца (Рс).

гу́жваво прил. фиг. *зайеиљано; несагласно*. – Дојде гу́жваво, неје саглам, несмо се тека договорили (Гос).

гузича́т, -а, -о *који се одликује великом задњицом*. – Гузича́тете жéне се не ва́чају у те́шку ра́боту (Држ).

гулува́р м *йоѿара без додаи́ака*. – Гулува́р је када́ у попáруту не́ма ништа, не́ма си́р (Рс).

гу́ша се несвр. *иући се ѿрса у ѿрса, хваи́аи се за гушу са неким*. – Одједну́ш се поче́ше гу́шају, једва́ ђи разоте́мо (Вој).

гѣди́чкав, -а, -о *голицав*. – Она́ је гѣди́чкава ко сугари́ца (Рс).

Д

дандогру́дес, -та, -то *који има широке, раздрљане и маљаве ѿрси*. – Му́жје из ту́ја вами́лију су све дандогру́дести и у́бави (Дој).

да́ра изр. **одби́ва му на да́ру** не *узимаи́и га као ѿрезвену особу*. – Ча́с се ва́ли, ча́с се си́ли, ча́с ме бру́ка, ама ја́ му одби́вам на да́ру и не замёрам му (Вој. Сук).

де́де узв. за одобравање, сагласност: *хајде*. – У́баво се одмори́мо, де́де да се са ва́чамо на ра́боту (ВЈ).

де́јан му држи́ изр. *држаи́и снагу*. – Чалебр́цни не́што, де́јан да ти држи́ (Рс).

дембелде́рин м *нерадник, лењивац*. – Башта́ му бе́ше голём дембелде́рин, али како́ се си́нат о́жени ти́ја до́м поче́ да цвѣти́ (Рс).

дефе́к м **1.** *квар на машини*. – Дојде ма́јстор и о́тклони дефе́к (Пир). Телевизо́рат има́л дефе́к па га врну́мо (Држ). **2.** фиг. *(велика) мана*. – Неко́је има дефе́к у но́ђе, неко́је у ру́ће, а те́бе тревѿло у гла́ву (БЧ).

ди́а несвр. *иешко дисаи́и*. – Ста́рцат поче́ да ди́а и па́де одједну́ш (Рс).

дл́би несвр. *уживаи́и једући; халайљиво јеси́и кашаси́у храну*. – Дл́би ли, дл́би, ко да не тре́бе и ни́ да једемо́ (Грш).

длгоси́с, -а, -о *који има дуге сисе или изражене сисне залиске*. – Ја́ би́рам и чу́вам длгоси́се о́вце и овно́ве оди текве́ о́вце, и гле́дам да су по́више црне́ (Гос).

доба́вује несвр. *набављаи́и*. – Ђде преко гра́ницу и из Бу́гарску доба́вује све́ што је та́м по́јевтино́ (Рос).

добе́гне свр. рет. *доћи однекуда; досели́и се*. – Они́ су добе́гли ова́м из планинска́та се́ла (Вој).

добивује несвр. *довршаваџи иремлаћивање*. – Прво га ја бијем када га там затечем, а после га башта си добивује што ми је правил штету (Сук).

добије се свр. рет. *сићећи (много)*. – Он се веч добил, огаздел, неје више гладна сиротиња (Пир).

добо 1. изр. **у некоје добо** *касно; око ионоћи*. – Дојде у некоје добо и разбуди ни (Вој). 2. изр. **у свако добо** *било кад у шоку дана и ноћи*. – Мож да сврнеш у свако добо, ја че сам си дома (Чин, Вој).

добрџује несвр. *довршаваџи бројање грла сиоке*. – Че добрџујемо када стигну и онџа ѓвце, и че запишемо (Гос).

довачач м *особа која ирихваџи оно шџо јој се додаје*. – Ја че ти додавам сас виљуту, а ти че си довачач и че денеш (ВРж).

довачује несвр. *дохваџиџи*. – Малечка сам, не могу да довачујем сливе (Пл).

довукује несвр. рет. *довлачиџи*. – Деда Трајко, када се врча с козете, довукује дома сваку вечер по једно дрво (Гра).

догазује несвр. *завршаваџи гажење*. – Он је подебел, он че догазује сеното, поубаво да се слегне (Трњ).

доглавља несвр. *доџуниџи, додаџи до одређене суме или количине*; уп. доглављује. – Када купујем с договор, а немам толко паре, деда ми доглавља од пензијуту (Пир).

доглављује несвр. в. доглавља. – Дрва си не набере колко му требе па кришом си доглављује од наш дрвник (Сук).

догорује несвр. *догореваџи*. – Витиљат веч догорује, требе да га мењамо (Бе).

догриба несвр. *довршаваџи ирикуиљање грабуљом или вилом*. – Имам још малко да догрибам окол стогат (Вој).

додавач м *особа која додаје другој особи*. – Додавачат задрема, чекам га (ВЈ).

додавује несвр. арх. *додаваџи*. – Он се укачи на колата, а ја му додавујем снопове (Пет).

додаде свр. *додаџи*. – Че ти додадем још тријес ћила, че те частим (Ста).

додрљачи свр. *довршиџи дрљање*. – Ћиша џвати и не могломо да додрљачимо (Сре).

досебне свр. *накнадно озейсџи још више*. – После ме џвати и промаја па си досебо и са не могу да се олечим (Пет).

досџдује несвр. *довршаваџи зидање*. – Досџдујемо веч, домаћине, доноси ређију (Гра).

дозивља несвр. рет. *дозиваџи*; уп. дозивује. – Јоване, Јоване, по цел дн дозивља мужатога и џвек га нешто питује (Гос).

дозивује несвр. в. дозивља. – Дозивујемо се и шаљимо с овчарицете по цел дѣн (Зав).

дойгрује несвр. фиг. *измицајџи снага, моћ, здравље*. – Дойгрујемо, Сѳколе, наше смо рабѳте веч позавршили (ВРж).

дойда си лѳбацат изр. *ускоро ће умрејџи*. – Дойдам си лѳбацат, видим да ме нѳма бѳде (Јал).

докапе свр. *сасвим исѳећи кайајуџи*. – Не стѳскај га и не увѳвај, сачѳкај да докапе (Пир).

докапује несвр. *исѳицање ѳреосѳале ѳечностѳи кайајуџи*. – Сирењѳто веч докапује, не чѳкај га, ѳдма га сѳчи да не проѳисне (ВЛк).

доклацује несвр. *ѳојачавајѳи и одржавајѳи ваѳру додаѳним сѳављањем грања или ѳѳаница*. – Дрѳмем у крѳануту уз огѳњат и доклацујем (Вој).

доклимка се свр. пеј. *врајѳиѳи се (уморно, без воље, љуљајуџи се на нѳгама)*. – Јѳдва ѳдим, че пројде мѳѳо врѳме док се доклимкам до дѳм (Брц).

доклѳца свр. *завршиѳи ѳуцање*. – Че доклѳаш пипѳрат, не ѳстаѳљај за јѳтре (Вој).

докрайсује несвр. **1.** *ѳрошиѳи ѳоследње резерве (новца, хране, огрева)*. – Снѳг голѳм, зла баба Мѳрта, а нѳ веч докрайсујемо сас дрѳва (Сук). **2.** *сѳарѳиѳи и губиѳи моћ и здравље*. – Докрайсујемо веч сас бабуту, ама ѳна се пѳдржѳ од мѳне (Грш).

докрѳује несвр. *довршавајѳи кидање, ломљење*. – Че докрѳујемо морѳзуту, да мѳж да претечѳмо ѳишуту (Сре).

докука свр. *довршиѳи кукање на грѳљу*. – ѳна ѳстаде да си докука на баѳтин грѳб (Држ).

докусује несвр. *довршавајѳи кусање*. – Невѳста не докусује и не дойда, ѳна слѳша тѳја што јѳду уз трпѳзу (Бер).

домѳши свр. *досегнуѳи; ѳогодиѳи*. – Гаѳа јабалкуту младожењата, али у не мѳже домѳши, мѳѳо је високо (При).

домѳшује несвр. *досезајѳи; ѳогађајѳи*. – Када се одѳвде гаѳам, домѳшујем Ниѳѳву (ВС).

домѳрује несвр. *додавајѳи ѳри мерењу до жељене количине*. – Домѳрује јѳш петнајес ѳѳла, та да бѳде окрѳгло сто (Пир).

домлзе свр. *довршиѳи мужу*. – Детѳто јѳш не умеје да домлзе, па га ѳчим како (ВЛк).

донѳсује несвр. рет. *доносиѳи*. – Донѳсује рѳбу из Бѳгарску, препродаѳа (Д-Сл, Пир).

доѳрује несвр. *завршавајѳи орање ѳиве; завршавајѳи сезону орања*. – Нарѳд веч доѳрује за жѳто, претѳкомо снѳгат (Сре).

допáсује несвр. *завршавајџи оно шџо је љреосџало од љаше*. – Штò не увáти косá овцете га допáсују (Нш).

допла́стује несвр. *довршавајџи љрикуљáње љросушеног сена у љласџове*. – Допластúвамо сено у Лешје (ВРж).

допрáвује несвр. *довршавајџи љрављење*. – Слаб је мајстор: свáшта прáј ништа не допрáвује (Пл).

допрáча несвр. в. допрáчује. – Допрáчам деду до сáму капију, стрá ме да не пáдне, јéдва óди (Вој).

допрáчује несвр. *љрайџиџи све до одредиџиџи*; уп. допрáча. – Јá допрáчујем мојé дете до шкóлуту (Км).

допрéмује несвр. *дољремајџи*. – Ђн ми допрéмује морузу из Војводину (Дој).

допр́жи свр. *доврџиџи љриљрему љрженог јела*. – Ка тýрам у пр́жено петлицање јá не допр́жујем, тека́ ми пóблагó (Грш).

допу́шти свр. *дољусџиџи*. – Нечу му допу́штим да ми се кáчи нá-главу (Км).

доп́пли свр. *љренејџи џежак џерей до удаљеног месџи*. – Бéше голема́ човечјина: доп́пли голему́ вречу на грбину и остави љу у воденицу (Вој).

дорáни свр. *љољроџиџи начейу кабасџу храну (сено, лисник)*. – Од курјáчити после не смејá да дорáним тóва сено. (ТД).

дор́га свр. *љројасџи због скиџања и свадљивосџи*. – Ргá, ргá, па дор́га; пребџли га нéгде, јéдва се влáчи (Пет).

дору́би свр. шáљ. *досеџи; сасеџи (ножом, сриом)*. – Рубим зелéни лук; да га дору́бим, па че прáвим бáницу с нéга (Вој).

досџча несвр. *довршавајџи сечење*. – Досџчамо дрвáта, још мáлко остá-доше (Бс).

доскрéбује несвр. *дољпрајавáџи*. – Доскрéбују стáрцити, више нéма вáјда од њџ (Чин).

доспáвује несвр. *насџављáџи љрекинуџо сџавање, досџавáџи*. – Жёт-ва, нáше пóље големо́, не доспáвујемо по нéколко нéдеље (Изв).

достáвује несвр. *домиџљáџи, киџиџи (љесму, љричу, казивање о догађáју)*. – Ђн све достáвује, не мóж му верујеш да ли је бџш тека́ билó (Зав).

достџсује несвр. *достџизáџи*. – Млóго смо: брáшно ми не достџсује, мáз ми не достџсује, печáлимо и прикупџујемо (ВЛк).

до́ступ м *љрисџуј*. – Онá тáмо нéма до́ступ, не дáвају вој да си вџди децáта (Вој).

досу́дује несвр. *љресуђивáџи; осуђивáџи*. – Јá ни судим ни досу́дујем, само сам испричáл кво сам с óчи видéл (Пир).

досу́кује несвр. *довршава́ићи уйредање; довршава́ићи намо́ишавање*. – Са бѣш досу́кујем цевѣ́те, ма́лко че посаче́каш (Вој).

досу́че свр. *доврши́ићи уйредање*. – Ба́ба че до́суче врце́те и че по́чне да пра́ј опѣ́нци (Сук).

дота́ка несвр. *завршава́ићи и́реи́акање (вина и сл)*. – Дота́кам ви́но́то у бу́ре, доплѣ́ујем га (ВЈ).

доте́пује несвр. *насти́авља́ићи и́ући (до смрѣ́и); убија́ићи уда́рајући*. – О́н мож са́мо да доте́пује, ако су не́кога дру́ђи тепа́ли (Бла).

дото́чи свр. *доврши́ићи и́очене́; дои́уни́ићи суд и́ечнои́ћу (до же́љеног нивоа)*. – Дото́чи ба́ло́нат до сам вѣ́р, доплѣ́ни га (МЈ).

дото́чује несвр. *завршава́ићи и́очене́*. – Дото́чујем ре́и́ју́ту у ма́лѣ́кото бу́ре (Сук).

дотрѣ́гне свр. *и́ову́ћи и́рема се́би*. – Ја́ че дотрѣ́гнем ше́рпугу нава́м (Ста).

дотро́шује несвр. *завршава́ићи кру́њење куку́руза*. – Пра́знимо а́мбарат, дотро́шујемо мо́рузу́ту (Јал).

доту́ра несвр. *и́рино́си́ићи, до́дова́ићи*. – Си́нат ми доту́ра ци́глу, а ја́ си́дам (Бла).

дото́чује несвр. *довршава́ићи и́очене́; довршава́ићи и́реи́акање*. – Дото́чујем и тре́и́ти ба́ло́н, са́ че га доне́се́м (Ста).

дотрѣ́са несвр. рет. *и́ривла́чи́ићи*. – Дотрѣ́сајте на́рамци́ти куде́ че де́немо ли́сникат (Јал).

доце́втује несвр. *и́реце́вѣ́шавање*. – Тренда́вилат доце́втује, зала́днѣ вре́ме́то (Сук).

дошти́ка свр. *заврши́ићи ри́головање*. – Дошти́камо параси́нуту; пр́во че са́димо боста́н, а на дру́гу го́дину ло́зје (Кр).

дра́каво прил. *мра́чно*. – Поче́ веч да се сви́ња, али је још дра́каво (Рс).

дрва́рѣи пѹ́т изр. *и́уи́и ко́јим и́рола́зе дрвосече́ (са и́оваром)*. – Та́мо и́ма дрва́рѣи пѹ́т и о́н во́ди пра́во наго́ре (ДД).

дрва́рѣи́тина ж *сече́ње, и́ревоз и и́родаја дрва*. – Болу́ ме ру́ће од дрва́рѣи́тину (Рс).

дрѣ́вен бо́г изр. мит. *круи́а и љуи́љива особа*. – Укрути́л се ко дрѣ́вен бо́г (Вој).

дрвендо́рија ж *и́редме́ићи изра́ђени од дрве́иа, скуи́ дрвеног и́рибора*. – По це́л дѣ́н де́ља, пра́ви дрвендо́рије да прода́ва (Зав).

дрднѣ́ори несвр. пеј. *гунѣ́ићи*. – Са́мо ми дрднѣ́ориш, не уме́јеш ко му́ж понѣ́кад и да ме пова́лиш (Сук).

дрѣ́кав, -а, -о *дрече́ћи; и́ромукао*. – И́ма не́какѣв дрѣ́кав гла́с (Кп).

дрѣ́мча м *особа ко́ја не (и́ази и не) уоча́ва*. – Дрѣ́мчо, гле́дај ако о́чеш да га на́јдеш (Рс).

дрѣца се несвр. *брецаѣи се; нервозно одговараѣи*. – Немој се дрѣцаш на једнога-другога, одмори се малко, па после че орати́мо (ВРж). – Дрнче ме, па мора да се дрѣцам (Рс).

дрље свр. хип. *обавиѣи дрљање*. – Малечко њивче́то, де га дрљни с твојити во́лове, не́је голема́ ра́бота (Држ).

дрнда-мрнда изр. *час о овоме час о ономе, заобилазно до ѣреласка на главну шему*. – Дрнда-мрнда, дрнда-мрнда, и на крај излѣзе причање за какво су дошли́ наваѣи́је (ТД).

дрндалица ж *женска особа која свраћа ѣо кућама и ѣреноси где је шиѣа чула*. – Она́ је дрндалица, ѣде помале́ и оговара́ свакога (Рс).

дрндори несвр. *шаљ. ѣричаѣи ради ѣричања*. – Мло́го дрндорите ви же-не́те, како́ ви се не досади́ (Вој).

дрсти се свр. *грубо се чешаѣи*. – Маче́то се дрсти́ од б́ле (Рс). – Дрсте се оди стени́це и б́ле, а не́мају вре́ме да се опе́ру (Рс).

друђидьн прил. *ѣрекосуѣра; који дан касније*. – Не́че да мо́же јутре, него друђидьн, да се просу́ши земља́та (Сук. Вој).

дувар м *зид од камена*. – Ја́ сам моју́ авлију́ оградил сас ду́вари (ВРж. Брл).

дувне свр. *одуваѣи*. – Ја́ ду́вну и разлетѣше му се рети́јете на све стране́ (Рас).

ду́ма се несвр. *говориѣи се*. – Ду́ма се за не́га да је голѣ́м лопо́в (Бе).

ду́пни изр. *ду́пни му ко́жу за опе́нци ѣремлаѣиваѣи*. – Ако те ува́те, че ти ду́пне ко́жу за опе́нци (Пет).

ду́рне свр. рет. *изаћи (из окружења, ситуације)*. – Да ду́рнем одо́вде, да оти́дем не́где с му́жа, да проме́ним среди́ну (Пир).

ду́ца несвр. *јаукаѣи*. – Ка́жемо по́више ру́ца, али ка́жемо и ду́ца када́ се разровѣ́ ко говѣ́до (ВЛк).

Ђ

ђавол изр. *че ко́шта џавол и по́л врло је скуѣо*. – Че те ко́шта џавол и по́л, ти́ не́маш то́лко па́ре (Вој).

ђа́пне свр. *украсиѣи*. – Ти́ја само гле́да кудѣ́ какво́ да џа́пне (ВРж).

ђерђѣв м *груба ѣолулойѣастѣа мѣшална ѣедиљка за млеко, сир, урду*. – Када́ се сире́њето ва́не ѣѣдимо га преко џерђѣв (Дој).

ђѣлка се несвр. *дангубиѣи; ѣредуго се чѣшѣаѣи и доѣшѣриваѣи уз огледало*. – Снаа́та се по́више џѣлка не́го што се ва́ча за ра́боту у ку́ћу (Изв).

Ћирчи несвр. *газији насумице (їреко дубоке воде, великог блаїа, влажне оранице, усева).* – Немој да ћирчиш на туја страну, длбоко је, моћ се удавиш (Трњ).

E

еѿимлѣк м, арх. *лечење болесника*. – Мој прадеда се даѣ у еѿимлѣк, ле-
чиѣ на́род у ту́рско вре́ме (Пир).

Ж

жлѣчи се несвр. *сигнално се љутииийи* (до изнемоглости). – Жлѣчи се, жлѣчи цабе, а онѣ испадомше барабе (Рс).

жми́рка несвр. *и́трейери́ти свеи́ли́рка (све́ћа, сија́лица)*. – Какво́ је на сија́лицу та са́мо жми́рка: ча́с се па́ли, ча́с се га́си (Изв).

жму́рна ж *зрикава женска особа*. – Жму́рно жму́рава, не́че те ни́кој текву́ узне? (Пет).

жму́рча м *мушкарац који не уочава чак ни оно ши́о је и́ред њим*. – Жму́рчо ћо́рави, па не ви́диш ли да је ко́вата преди те́бе (Кр).

жо́цав, -а, -о рет. *мршав*. – Де́да не́је волел што сам мршав, он ка́же да сам жо́цав (Рс).

жѣг узв. упозорења којим се у шали неке прети жеравицом, врелим предметом или копривом: *жац, жац, сад ћу те жацну́ти*; уп жѣц. – Жѣг, си́не, жѣг, пази́ да се не изго́риш (Вој).

жѣц узв. упозорења на врео предмет, деч. в. жѣг. – Жѣц, жѣц, пе́ц, пе́ц (Пир. Вој).

S

себљо́ше свр. *и́резеи́сти*. – У т́нко се обле́кла, има да себљо́ше ната́м на ветѣ́рат (Вој).

си́гљав, -а, -о *слаб, кржљав; издужен због недоси́аи́рка свеи́лоси́и у току развоја (о младој биљци)*. – Там трава́та си́гљава, било́ трње преко њу́ (ВЛк).

со́мба несвр. *и́раи́аво гази́ти, и́ешко хода́ти*. – Со́мба ка о́ди, само мла́ти с но́ђе́те (СГл).

со́пав, -а, -о *неси́реи́но гази́ти*. – Шегу́јемо вој се што о́ди со́паво, ко́нсћи (Трњ, Пир).

со́пна ж, пеј. *женска особа која хода из висока*. – Туја со́пну о́далеко позна́јем по оде́њето (Вој).

3

за ви́дело изр. **1.** *док је још дан*. – Да гле́дамо да завр́шимо ту́ја ра́боту за ви́дело, да не оставља́мо за јутре (Изв). **2.** *када сване*. – Појдемо усре́д но́ч и за ви́дело сти́само у Пи́рот (ЦД).

забаздѣ́ свр. *и́очеи́ти одвраи́но мириса́ти*. – Поква́рено си́рење забаздѣ́, не мо́ж се једе́ (Рс).

заби́вује несвр. рет. *набија́ти*. – Колци́ти у́баво заби́вуј и начу́куј да не попу́штају (Сук).

заблесавен, -а, -о *замајан, омађијан; лудо заљубљен*. – Заблесавен начисто, иде по њу ко куче по комат (ВЈ).

забрисује несвр. *брисати крјом (јосуђе, јовришину сјола)*. – Девочице нека забрисује астал, ложнице, вилице и тањире (Пир).

забрмчи се свр. *пребацити брме преко леђа*. – Беше забрмчила цедило и у њега неколико тикве (ВРж).

забрџује се несвр. *забројавати, грешити у бројању*. – Ја се забрџујем, де нека дете изборји овците (Гос).

забучи несвр. *јочити хучити, одавати буку (бујица, ветар)*. – Забучаше долове, наиде вода голема (ДД). Забучи ветар у бућете нади појатуту, а мене стра (Зс).

забъњак м пеј. *отирцани зубун (дуга женска хаљина обложена јамуком)*. – Забъњакат че врљам, нечу дроњак да облачим (Сре).

забъшиња несвр. **1.** *прећућивати*. – Што је чула и видела не казује, забъшиња (Сук). **2.** *не враћати јогајмљено*. – Што узне не врча, забъшиња, а што даде одма тражи да вој врнем (Држ).

завача несвр. *јадаћи (киша, снег)*. – Завати ћишица, че живне моруската (Вој).

завијач м вулг. аугм. *дуг и чврст јенис младог мушкарца*. – Дјоди девојче да ти покажем завијач од дрвник (Рс).

завикује несвр. *говорити кроз њлач*. – Немој тува да ми завикујеш, кажи какво да ти помогнем (Нш).

завољи се свр. *остварити циљ*. – Притисе на раду, и док се не завољи и не стече, све је работил без одмор (ТД).

завра ж рет. *илеџеница од брашна, сира и јаја*. – Пријела ми се завра, тов да направити (Рс).

заврекује несвр. *јовремено се оглашавају мекешањем (о кози)*. – Козата нешта заврекује, виц да се неје заплела с конопчето (Пет).

заврта м/ж *особа која се прави будалом*. – Она се прави на заврту, оче да ти подвали (Јел).

завртује (се) несвр. *заокрећати (се)*. – Там се завртују и путат и реката надесно (Зав).

завурња ж рет. *гвоздени клин који сјаја јарам са рудом*. – Завурња је клин од рабајска кола на руду и јерџм (Рс).

завутотина ж *особа која јосијавља глуја (и бесидна) њишања (чесио намерно) како би скренула њажњу са главне шеме*. – Немам какво да расправљам за дрући сас туја завутотину (Вој).

загартавје свр. *јромукнути*. – Ја сам од виното загартавел (Рс).

загма́ца свр. фиг. *неразумно се задужии*. – Загмаца́л у големи́ дугове, задужи́л си има́њето (Изв).

загњидаве́је свр. *овашавии, имайи њуно гњида у коси*. – Баба ка загњидаве́јеше, ка́раше ме да ђу и́штем (Гра).

загра́зи свр. рет. *ѡсѣаѣи одбојно*. – Ро́виње на́ше, та́м сам ра́сал на поја́гу, загрази́ло ме, не во́лим ви́ше та́м да и́дем (Гос).

за́гриз м *одгризак*. – Да́ј и ме́н од кри́шкуту је́дѣн за́гриз (Пир).

загрму́је несвр. *ѡочињайи се оглашаваии грмљавина*. – Поче́ да загрму́је од бе́ровскуту стра́ну (Јал).

зади́гне свр. арх. *ѡодићи (на нешиѡ веђу висину)*. – Зади́гни га на го́рњуту поли́цу, по́убаво че се ви́ди (Пир).

задлѡ́и се свр. *занеѣи се, сасвим се ѡредаѣи ѡслу*. – Задлѡ́ил се у чита́ње, гла́ву не ди́са (Сук).

задрѣ́ње несвр. *ѡочеѣи гунђаѣи и не ѡресѣајаѣи*. – Задрѣ́нала си от- како́ је сѡвну́ло и још дрѣ́њеш за твоје́ је́трве (Вој).

зажва́че несвр. *ѡочеѣи жвакаѣи*. – Зажва́чем парче́ ме́со и је́два га саж- ва́чем, ни је́дѣн зу́б не́мам (Кр).

задунди свр. *ѡѡравииѣи изглед, ѡѡѡниѣи образе*. – Кр́ка у млека́руту ђубе́ци па задунди́л обра́з (Рс).

зadúшан, -на, -но *који је у вези са задушницама, који је са гробља*. – Ја́ заду́шан ле́б не је́дем, засе́дне ми у гу́шу (Вој).

заду́шан, -на, -но трп. пр. *зайаран, који гуши, који ѡѣжежава дисање*. – У ѡ́жуту заду́шан ва́здук, гу́ши ме са́мата па́ра (ВЈ).

зађи́рчи свр. *ѡочеѣи газииѣи ѡречиѡм ѡреко усева или мокре оранице*. – Зађи́рчи низ њи́вете преко сре́д и напра́ви штету́ на чо́вечи (Вој). Зађи́рчил у гради́нуту и не гле́да куде́ ѡди (Вој). Дете́ зађи́рчи́ло у сне́г целѣ́ц и не мо́ж се искобе́ља (Јал).

заклѣ́тује несвр. *бојииѣи жуѡѡм бојом*. – Ту́рим на лулу́ту треску́ оди ду́д, ређи́јата те́че преко њу́ и заклѣ́тује се (Вој).

закжу́љује га изр. вулг. *вређаѣи; ѡонижаваѣи*. – Немо́ј га зажу́љујеш да ти не пцу́јем ми́ло и дра́го (НМл).

засира́ва (се) несвр. *загледаѣи се; ѡиѣииѣи*. – Нави́кло да се засира́ва кој се како́ обле́кал и да се потсме́вује сва́кому (Сук).

засрч́и несвр. *ѡочеѣи зујаѣи (мува, моѡор, машина)*. – За́спрча муа́ и ра́збуди ме (Сук).

за́зем прил. шаљ. *за ѡле*. – Др́ж се за́зем да не па́днеш (Кп).

засна́вује несвр. рет. *ѡочеѣи сазнаѣи (деѣе)*. – Има́л сам пе́шес го́ди- не и поче́л сам веч да засна́вујем (Пет).

засно́вује се несвр. *йочињаџи се знојиџи; честџо се знојиџи*. – Засно́вујем се и често се преоблачим, стра́ ме да ме не ва́ча ка́шљица (НМл).

засо́рне свр. нов. *одвојиџи девојку на си́рану*. – Беше ђу зазорну́л и забуби́л се у њу́ (Рс).

зазу́бица ж *горушица*. – Од ћисело ми иде зазу́бица, горуши́ца га ка́жу (Рс).

заје́лица м/ж *заједљива особа; особа која изазива џучу*. – Он је заје́лица, с ње́г сам на остоја́ње (Рс).

зајна́тује несвр. *йркосиџи; инаџиџи се*. – Зајна́тује тека́ по не́колко д́на, па после како да не́је ништа ни било́ (Рс).

зака́љује несвр. *зайрљаваџи блаџом*. – Бесна дечи́шта, зака́љују ми там́н окречен ду́вар (БЧ).

закáни свр. *йонудиџи*. – Закани́ла је ба́бичката сва́кога го́ста на сва́дбу-ту, зна́је домаћинсџи ре́д (Пет).

закáчи ра́боту изр. *огласиџи веридбу и уговориџи сва́дбу*. – Закачи́мо ра́боту, уговори́мо сва́дбу (Км).

закáшкује несвр. *замазиваџи жиџиком масом; йрљаџи жиџиком масом*. – Па́лим ву́рњу, навр́љујем ле́б, и ка затва́рам врата́та зака́шкујем ђи сас ла́јна (Сук).

закли́ма се несвр. *йочеџи се љуљаџи*. – Закли́ма се ла́мбата, поче́ земља́ да се тресе́ поди на́с (ДД).

закли́мује (се) несвр. *љуљаџи (се)*. – Де́те, не закли́муј капи́јуту, мо́ж ти па́дне на́-главу (Сре).

закóвка ж *сиој грађевинских елеменаџа закуцавањем ексерима, са мешалном йлочом или без ње*. – Не жали́ ексе́ри, закóвката тре́бе у́баво да држи́ (ВЛк).

закра́сти несвр. *йочеџи кресаџи шуму*. – Закра́стим о́дјутро и кра́стим до мра́к (Јал).

закре́кује несвр. **1.** *крекеџиџи (о кокошки)*. – Закре́кује не́где коко́шка (Грш). **2.** пеј. *си́ављаџи гласне и неодмерене йримедбе*. – Какво́ па ти, комши́ће, закре́кујеш (Соп).

закри́вује несвр. *лучно обилазиџи*. – Закри́вујемо надесно да не идемо преко ба́руту (Ста).

закр́пује несвр. *(йовремено) криџиџи*. – Ба́бичката ме закр́пује, не да́ва ми да идем сце́пен (НМл).

закр́сти свр. *си́авиџи унакрсиџи*. – Запо́ти си лива́дуту, закр́сти ђу с по две гра́ннице на не́колко ме́ста да ти не ула́зи чу́жда сто́ка (Вој).

заку́кује несвр. *оглашаваџи се кукавица*. – Штом се ди́гнем, у́знем за́лок ле́б у уста да ме не заку́кује ку́кавица (Сук).

залегује несвр. **1.** *заузимајћи лежећи положиј.* – Залегујем, и на тесното га чекам да ми не, да видим какво је накрај по њивете (Сук). **2.** *прилећи пред скок.* – Мајка залегује кад чека поганца (Зав). **3.** *почећи често прилегајћи због премора или болести.* – Мајка ми неје добра са-здравје, поче да залегује (Трњ).

залепује несвр. *леијћи.* – Немој ми залепујеш плакати на врата да се не карамо (ВЛк).

залепује се несвр. *залеђивајћи се.* – Вода се залепује па се прзаљамо, играмо се (Вој).

залицне се свр. *шаљ. доићерајћи се.* – Залицнем се: коса на ларму, машина, убаве ципеле и панталоне, све како трече (Пир).

замлатњичав, -а, -о *ћакнућ.* – Ти дојдеш малко замлатњичав, ја не умејем с текви да оратим (Сук).

замлзује несвр. **1.** *обављајћи прву мужу младе овце, првојагњенице.* – Која први пут дооди на загон она се отима када љу замлзујем (Гос). **2.** *почињајћи мустии овцу која је у раној бременитости.* – Замлзујемо кришом понекоју овцу и она почне да дава млеко, ако се неје јагњила (Вој).

замодрује несвр. *бојијћи у шамнолаво.* – Остаде ми оди модруту фарбу, с њу че замодрујем кочинуту и нужникат (МЈ).

замолује несвр. *молијћи у више махова.* – Замолува га неколко пути да ми учини да запослим черку (ВС).

замрази свр. рет. *дубоко охладитиј; замрзнућ.* – Малко су замразене црепњете, стојале су у ладно (Ру).

замышка се свр. *зайрљајћи се.* – Замышкала сам си нову аљину, чу ју перем (Рг).

занити свр. *нијнама сјојити илехове.* – Занити ли ћунџат (Пет).

занитује несвр. *нијнама сјајити комаде илеха (при изради разних предмета).* – Донесо ти нитле да занитујеш плеквете (Пет).

заоре свр. **1.** *почећи бразду; почећи орање.* – Тракторат заора дубок (Сук). **2.** *покријћи браздом.* – Немој да заореш меџуту (ВЈ).

запаше свр. *скачијћи и ојлодијћи (бик, пасиув).* – Магарето запасело магарџуту (Рс).

запалотина ж клетвена реч: *оно што је намејнућо (иа се ради безвољно).* – Које је натурено па га работиш без вољу, кажеш таја па запалотина (Рс).

запива се несвр. *почињајћи иијћи у друшћиву ијјаница.* – Поче и мој муж да се запива у текво друство (Кп).

запињало с рет. *оно што сиречава отиварање (врајница, резе).* – Турџи поголемо запињало да не мој прашћината да отварају и да излазе (Вој).

записка несвр. *йочейи (йригушено) кричайи*. – Записка детё, уплашило се од змију (Вој).

запишти несвр. *йочейи кричайи*. – Запишташе жёне, Бугаре откарују мујже у трудоваци (ЦД).

заплавнёје (се) жито изр. *йочейи добијайи боју зрелога житиа (о йше-ници, ражи, јечму)*. – Ско́ро че жнёмо, житото стйса, заплавнёло (Гра).

запласти свр. *йочейи сакуйлаи сено у мале йласйове*. – Запластимо, поваркамо да мо́ж да претечёмо ћишуту (Рс).

заплёви свр. *йочейи йлевиийи*. – Заплёвимо када се дйгне росата и плё-вимо док не завршимо ту́ја нйву (Држ).

запо́тује несвр. *сийавлаи знакове забране исйаше на йарцели*. – Ја мо́је лива́де запо́тујем, на́дам се на о́таву (Вој).

запра́вује несвр. **1.** *йочињаи чинийи; йочињаи градийи*. – Бра́тат ми запра́вује но́ву ку́ћу (Нш). **2.** *йочейи йрийремайи йорродично весеље*. – Запра́вују сва́дбу, жёне пр́вуту уну́ку (ДД).

запрёса несвр. *йочињаи навикавайи младо говече да вуче јарам*. – Ја почё кравчёто да запрёсам и оно́ се млóго не отй́ма (Сре).

запрёцује несвр. **1.** *йочињаи йресийи*. – Ја веч запрёцујем штй́мат (Вој). **2.** *учийи зайрежно грло да вуче*. – Почёмо да запрёцујемо јунй́чкуту (Пет).

зара́сти свр. *кренуи у нейожељном йравцу; наруиийи моралне норме*. – Ти си млóго зарастй́л, а тека́ па́метан човёк не рабо́ти (ВЛк).

зари́ља несвр. *йочейи риљаи*. – Зари́љамо нйвуту на два́ ошо́ва, че са́димо бостан (Вој).

заййје несвр. *йочейи йийи (воду)*. – Ка́д запи́јеш од ту во́ду, не мо́ж се напи́јеш, то́лко је ла́дна (Б-Са, Гњ).

заптише свр. *(добро) зайуиийи*. – Да заптишемо ту́ја ру́пу да ни не ду́ва (Рс).

зара́вњује (се) несвр. *добро равнайи земљиийи*. – Зара́вњује се у́баво и пр́ска с во́ду там кудё́ че де́немо сто́г (Сук).

зарачу́ни свр. *зарачунайи*. – Ре́че да че ми даде́ па́ре на за́јем, али че зарачу́ни и кама́ту (Пет).

заргује несвр. *без разлога улазийи у сукобе*. – Немо́ј тека́ да заргу́јеш да ти се не отёпају (ВЛк).

засёрује несвр. **1.** *йрлаи йросйор измейом; йоганийи*. – Деца́та почё́ше да ми засёрују а́мбарат (Гра). **2.** *срамоийи; оговарайи*. – Она́ ме засёрује кудё́ срётне и кудё́ стй́гне (Држ).

заси́љава се несвр. *йовећавайи снагу*. – Заси́љава се да ме надри́пи, али дебе́л, не мо́же (БЧ). Заси́љава се да преско́чи ва́дуту (Вој).

засича несвр. *засецајџи; љроширивајџи захвајџи засецањем*. – Постоциката почё млого да засича и да шири постотуту (Вој).

заслањује несвр. *солиџи гоџово јело љо свом укусу*. – Она си после заслањује, навикла слао да једё (Кп).

засљљује несвр. *засењивајџи, љокривајџи сенком; засљрејџи да се не уочава*. – Де се помёри понатат да ме не засљљујеш (Пет. Вој).

засноује несвр. *одређивајџи ширину основе за љикање и намоџавајџи је на врајџило разбоја, љриџремајџи основу за љикање*. – Мёне окају да њим засноујем, онё не умёју (Вој).

заспавује несвр. посл. *усџављивајџи се; љочињајџи сџавајџи*. – Гладан лљко не заспавује (Нш).

застџавује несвр. (*љосџейено*) *заосџајајџи*. – Това слёже почиња да заставује, љма нёкакву мјуку (ДД).

застрџоји се свр. *љређи у љихџијасџо сџање*. – Де сачёкај да се застрџ млекџо (Рс).

застрџује несвр. *зачињавајџи чорбасџо јело (сирђеџом, киселим млекџом, јајеџом)*. – Чорбу од ливатско зёље ўвек застрџујем сас љисало млекџо (Вој).

заступује несвр. *застуџајџи (на суду)*. – Заступује ме двокат (Гра).

затавушка ж мед. *гушење; асџма*. – Ваа ми умрё од затавушку (Дој, Пир).

затврди свр. рет. *добро заглавиџи*. – Затврди дирёкат да не мрда (Пир).

затлџоја м *џуџак; замлаџа*; уп: затлџотина. – Нёчу да ми сврча у куђу тџа затлџоја, не знаје када какво че каже (Јал).

затлџотина м, в. затлџоја. – Голема је затлџотина, женёте бёгају од нёга (Сук).

затџчи свр. **1.** *љочёџи љреџакајџи џечносџ*. – Затџчил ређију сас цревџо, па, како бџл пијан, не истрѓал цревџо, штёту си голему напрајџл (Пир). **2.** *изџиџриџи рез алаџке на џоцилу*. – Мајсторе, мџж ли ми затџчиш сеђирете (Пет).

затравује несвр. *затџрављивајџи, засејавајџи семе џраве*. – Че затравујем двё њиве, тека че смањим орање и че љмам пџвише сёно (Бе).

затриша главу изр. *неконџролисано љуљајџи главу лево и десно*. – Дёда Срётка су крстџли Тресоглавац затџо што затриша главу (Вој).

затрџни свр. *љочёџи круниџи (клиџ, кукуруз уџиџиџе, сигу)*. – Ка затрџним морузу не умёјем да станем, осёбнем у амбарат (Пет).

затура несвр. *љочёџи сџављајџи*. – Ја че затурам у јаслџи од лёвуту страну, а тџ љди отуђе (ВЛк).

затиће свр. рет. *зарђаићи; њокварићи се*. – Пострушката буђава, затља (Рс).

заучи свр. *научићи; увесићи у њосао*. – Ја заучи коњатога да ме чека пред врата (Км).

зацепује несвр. *ошћећиваићи ивице (харџије, текстила)*. – Моје књиге да не дираш; ти волиш да савиваш и зацепујеш листове (Ста).

зацрњује несвр. *бојићи у црно*. – Зацрњујем дџскуту сас коломаз повише да траји (Сук).

зачебрскује се несвр. *замлаћиваићи се*. – Воли да се зачебрскује, зачебрснуто малко (Вој).

зачепује несвр. *кидаићи, заламаићи (о лисџу, цвеиу, грани)*. – Зачепујемо ђиже када искарају големи прутове (Вој).

зачмаји се свр. *задржаићи се љревише (бесџослена особа; гост)*. – Зачмаја се у њи, заборави што требе да њдем да возим сено (Рс).

зашљамоћи свр. *џочейи говорићи скаредно и увредљиво*; уп. зашљами. – Она када зашљамоћи не мож да ђу заустајш, мож само да бегаш (Пет).

зашљамчи свр. в. зашљамоћи. – Ти када зашљамчиш не мож те заустајмо (Вој).

зашравује несвр. *добро љриџезаићи маиџу*. – Отвори очи када зашравујеш, џбаво стесај (Вој).

заштика свр. *џочейи риголоваићи*. – Јучера, нас тројица, заштикамо њивуту у Стари крс, там че садимо лозје (Вој).

заштипка свр. **1.** *сџојићи шџиџаљком*. – Ёбаво да заштипкаш гачете на простор (Пир). **2.** *виљушком или са два љрсџа месџимично џодизаићи џовршину шесџа љри шарању*. – Заштипкај тестото, нашарај погаћуту на неколко места (Пир).

зашто изр. **нема зашто** *нема разлога, бесмислено је*. – Нема зашто да трчиш по њи, не мож ђи стигнеш (Пет).

зашуња се свр. *занейи се у неком (сџоредном) џослу*. – Куде се зашуња толко, знајеш ли да те чекамо (Рс).

заџрка свр. *џочейи хркаићи*. – Легне ли, одма заџрка (Рс).

збере дџшу изр. *џредахнуићи*. – Седо малко да зберем дџшу (Вој).

зџркан, -а, -о трп. пр. *неусмерен; неодлучан*. – Зџркан човек, не знаје на коју страну да џде (Гњ).

зџркује се несвр. *набораваићи се; смежураваићи се (кожа); гужваићи се (текстил)*. – Ёбава сџкња на гледање, ама зџркује се, ману да ђу носим (Пир).

згња́ви свр. **1.** *сувише гњечити ири миловању.* – Немој да згња́виш ма-
чѐто да не липче (ВЈ). **2.** *фиг. силом угураити осеи́љиву робу у ире́йуну и́орбу.*
– Немој тека́, че згња́виш парада́јзат; ўзни поголе́му кро́шњу (Рс).

згро́зи свр. *осеити́ти грозу.* – Згрози́ло ме мло́го, осе́бла сам (Држ).

згру́шен, -а, -о *искривљен, изобличен (о особи!).* – Несѐм згру́шен чо́век
нел сам са́мо жо́љава же́на (Зав).

згу́ра (се) свр. *сабити́и (се) у уском и́роси́ору.* – Згу́рај ма́лко дре́јете и
тури́ и кути́јуту та́м (Јал). Мло́го смо го́сје, че се згу́рамо да мо́же сви да се́д-
немо (ВЛк).

зде́њује несвр. *денуи́ти.* – Зде́нувамо ћерпи́ч на купети́ја, ци́глете се веч
осуши́ле (Сре).

здро́ца свр. *исцеи́аи́ти, и́окидаи́ти (одећу, и́оси́ељину).* – У здро́цане
дре́је се бе́ше натре́сал (Рс).

здувљо́ч м *убуђала маса (и́ииква, воће, јело уо́иши́е, си́очна храна).* –
Задува́ло се, покваре́но, вр́љи ти́ја здувљо́ч (Рс).

зду́вује се несвр. *и́оси́ејено и́рули́ти.* – Ти́квете се, једна́ по једна́,
зду́вују; се́чи ћи, да́вај на сто́ку (ВЈ).

зи́л м *и́лех на бубњу.* – Када́ уда́рим у зи́л он јеч́и (Рс).

зла́ти несвр. *рет. фиг. хвали́ти, уздиза́ти (во́лењу особу).* – Зла́то, зла́то,
зла́то: ча́с ме зла́ти, ча́с ме би́је, та́ја моја́ ала́ пија́на (Пир).

зорламе́ прил. *са и́ешком муком, једва.* – Заврши́ше и ту́ја ра́боту, ама
зорламе́ (Рс).

зѣ́ба/зѣ́мба ж *зумба, гвоздени ши́љак за буше́ње ру́ја (на кашиевима,
и́лаи́ну, гуми).* – Зѣ́ба је на́права за буше́ње ко́жу (Рс).

И

игле́нка ж *игла за хекла́ње.* – Затури́ла сам си не́где игле́нћете, не мо́гу
ћи на́јдем (Рс).

и́глија / васу́љ игли́ја м *бот. врста́ и́асуља и́рии́каша.* – Догóдину че
си наса́дим по́више игли́ју, с апетит га једемо́ (Рс).

играо́рица м/ж *добар играч у колу.* – Му́ж ми бе́ше играо́рица, и́граше
на витлѣ́ц (Рс).

и́де си на главу́ту изр. *чини́ти све нао́йако; нарушава́и́ти норме.* – И́де
си на главу́ту, ама че залети́ (ВЛк).

и́жца́нка свр. *и́рекли́њањем измоли́ти (и́оклон).* – Од ба́бичкуту
и́жца́нкамо торбу́ бра́шно, она́ има широ́ко ср́це (Пет).

и́з предл. *због.* – Ја́ се напи́ из дру́ство (Сук).

иза́мчи свр. *одвезајџи извлачењем омче*. – Иза́мчи коно́пацат и по́чни да одврзујеш кола́та (ВРж).

иза́пује несвр. *уједајџи (јас, курјак)*. – Псе́та га иза́пувала на мло́го ме́ста (Гос).

изба́вује несвр. *сјасавајџи, избављајџи*. – У голему́ сам му́ку, али ме добри́ комшије изба́вују, поче́ се свр́там (Гра).

избе́гује несвр. *избегавајџи*. – Избе́гује да га сва́ку ве́чер ца́бе ра́ни и по́ји (ВЛк).

избе́чи о́чи изр. *избуљџијџи; гледајџи с мржњом*. – Како-го́д да си ку́пим и да се подно́вим, она́ избе́чи о́чи, са́мо ме гле́да и ћути́ (Пир).

изби́вује несвр. посл. *избијајџи из лежишџи*. – Кли́н се с кли́н изби́вује (ВС).

изби́ра несвр. *изабирајџи; бирајџи*. – Ни́кој ме од убави́ти не изби́ра, а ја́ не́чу то́га што ми ви би́рате (Јал).

изблаји́ свр. *изблејајџи*. – Изблаја овца́ усре́д но́ч и ја́ се о́дма ди́го (Рос).

избли́ска прил. *изблиза*. – Че оти́дем да погле́дам избли́ска (Рс).

избри́сује несвр. *брисајџи*. – Што се напи́ше на ка́мик те́шко се избри́сује (Пир).

избру́си свр. **1.** *наошџиријџи косу (о косачу)*. – Ја́ с но́во оstriло избру́сим косу́ту ка тре́бе да ко́сим би́волското чело́ (Вој). **2.** фиг. *изгрдијџи*. – Зашто́ ме ста́лно бру́сиш, та́те, ка зна́јеш да несџм кри́в (Сук).

избуре́чи свр. *погледајџи презриво, с мржњом*. – Са́мо избуречи на ме́не и за́мину (Рс).

избучи́ свр. *проћи бујица*. – Наиде́ вода, избуча, одне́се воденицу (При).

изгли́чи се свр. фиг. *извући се*. – Кад ви́ди зор о́н се само изгли́чи (Рс).

изва́љује несвр. *ојкидајџи и ваљајџи*. – Ја́к чо́век: ва́ди и изва́љује големи́ ка́мене (Вој).

изве́дри свр. *изведријџи се*. – Изведри́ло, че бу́де сту́д начџс (Вој).

изве́цбује несвр. *увезбавајџи*. – Де́дата изве́цбује дете́то како́ да рабо́ти сас сећџру, да се у́чи на вре́ме (Бер, Јал).

изви́ди свр. *видејџи и проценијџи*. – Че и́де да изви́ди каква́ је ра́бота (Вој).

извре́ка свр. *закекејџи (коза)*. – Извре́ка вр́зана коза́ и ја́ потрча́ да ви́дим какво́ је (Пет).

извр́тка свр. *ујресџи конац, ујресџи пређу, премојџи конац*. – Їмам не́колко неизвр́ткана вретена́ (Вој).

извр́чује несвр. *изврџијџи*. – Ти́ја ка́мик на пу́тат извр́чује ко́ла са-се́но (Пет).

изга́зује несвр. *(чесџо) газијџи*. – Ула́зи пра́се и изга́зује ми раса́дат (Пет).

изглавља несвр. *извлачиџи из лежишиџа; олабавиџи љовлачењем клина*; уп. *изглављује*. – Ћбаво лѣгло па се са тѣшко изглавља (Грш).

изглављује несвр. в. *изглавља*. – Изглављујем мертѣћи јексѣр, ама љде сѣлома (Сук).

изгледно прил. нег. *(не) изгледа, (није) вероваџно*. – Нѣје изгледно да че се вѣрне дѣвечер (ПРж).

изгњаџи свр. *угњаџиџи*. – Тѣтка ми се млоѣо рѣдује, свѣ ме изгњаџи од мѣлос (Чин).

изгрѣа свр. *исѣлакнуџи грло*; уп. *изгрѣа*. – Изгрѣам рѣѣију, тека лѣчим гѣшу (Вој).

изгрѣа свр. в. *изгрѣа*. – Изгрѣај чѣј оди жѣлфију, ѓн ѣбаво помѣгне за гѣшу (Држ).

изгрѣи свр. *огласиџи се (свиѣа); загрокиџиџи*. – Свиѣата изгрѣи кад огладнѣје и ја вој ѓдма сипѣјем (Држ).

издвоји свр. *одвојиџи*. – Мѣне љдвоји на-страну и рѣче ми да чѣкам (Бе).

издѣми свр. *изложѣи диму*. – Издѣмѣо шушениѣете (Рс).

издѣбује несвр. *издубѣџиџи*. – Водаѣа издѣбује рѣвинуѣу, ѓднѣси зѣмѣуѣу (Вој).

издрѣсти се свр. *грубо и недолично се љочешаџи*. – Тѣтка се љдрести пред кумѣуѣу, пропаѣдомо ѣземи од сѣрам (Пир).

издрѣа несвр. рет. в. *издрѣје*. – Јѣш маѣлечко, јѣш га издрѣам да кака (Кп).

издрѣује несвр. *дрѣаџи дѣѣе љри великој нужди*; уп. *издрѣа*. – Издрѣујемо дѣѣѣо, јѣш нѣче да сѣди на нѣшку (Пир).

издрѣѣчи свр. *љдрѣѣчиџи*. – Ћишата ме рѣскара, не мѣѣо све да издрѣѣчим житѣѣо (Сре).

издрѣѣчује несвр. *дрѣѣчиџи*. – Пѣѣѣѣо је каѣа се издрѣѣчује, пѣравно ниѣне (ВС).

издрѣа свр. *љдрѣаџи*. – Увати ме и љдрѣа ме, тѣл је да ме упѣѣи (Соп).

издрѣнда свр. *разѣиџи и усиѣниџи сѣѣаре ѓдевне и друге ѣтекстѣилне љредмеѣе*. – Че издрѣндам стѣре дрѣје и простѣрѣе на дрндѣру, ѓчу да ткѣјем нѣѣе простѣрѣе за пѣѣѣѣ (Пир).

издрѣнка свр. 1. *завѣниџи*. – Издрѣнкаше ѓѣѣѣе, нѣшѣо и упѣѣило (Кп). 2. *фиг. љзбрѣѣџи*. – Она ѣѣѣк нѣшѣа издрѣнка и напѣѣѣа карѣње (Сук).

издѣвује несвр. *изѣѣѣѣѣи*. – С пѣмпу да га издѣѣѣѣш, нѣче с ѣѣѣѣ (Пир).

издѣѣује се несвр. *ѣѣѣѣѣи наѣун (ѣѣѣѣ, брав)*. – Од мѣѣѣу дѣѣѣѣѣу ѣѣѣѣѣо се издѣѣѣује и мѣѣе да цѣкне (Вој).

издѣњује несвр. рет. *умирајући*. – Не издѣњује се лѣко, душа лѣко не излази (ВЛк).

изѣлица м *крвник, смртни неприятељ*. – Има у свако село изѣлице и зајѣлице, канѣрјѣ големѣ (Рс).

изсѣбљак м *презебла особа*. – Она, изсѣбљак, почѣ се тресѣ од студ (Вој).

изсикује несвр. *виријући; ѿмољајући главу*. – Крз та рабете изсикује некакво детиште (Вој).

изсрча несвр. *звиријући (кришом и ѿвременно)*. – Направиљ на та ванат рупу и изсрча одозгоре (Гра).

изимује несвр. *презимљавајући*. – Изимују без дрва, навлѣкли грањак да ђи грѣје (Сук).

изистин прил. *сѣварно*: уп. *истин*. – Изистин ли је бил у вас? (Вој). Изистин му рекљ у очи (Грш).

изјашује несвр. *изилазијући јашући*. – Лѣка изјашујеше рано из село и све идеше у Падеш, па и преко зиму (Вој).

изједандарци се свр. *јак се ѿгрбијући; извијојеријући се (шело особе)*. – Изједандарцила се како намѣшњак у вурњу (Рс).

изједно прил. *целовијо*. – Сукњата ми је изједно направена (Пир).

изјѣмчује се несвр. *извијајући се ѿри седењу или сѣјају*. – Немој се, сине, тека изјѣмчујеш, неје добрѣ (Вој).

излавује се несвр. *фиг. клеветашући без ѿособне намере, изрицајући се*. – Почѣла си млого чѣсто да се излавујеш, че те намрзне наро (Соп).

излаје свр. *фиг. изрећи се; оклеветашући*. – Нѣма-нѣма па излајеш понѣшта за мѣне, ако знајеш да неје тека (Сук).

изланси се свр. *изгубијући невиносѣ*. – Да се невестата не изланси ако млого чѣка до свадбу (Зс).

излежѣ се свр. *одморијући се (лежећи)*. – Идем да се излежѣм у ладови-нуту и малко да поспим (Гра).

излизак м *омање ѿрче камене соли*. – Донѣси на овцѣте излизак, несмођи скоро солили (Рс).

излопатара свр. *превејајући лојашом; више ѿија прѣмешајући лојашом*. – Немој се мучиш, ја че излопатарам васуљат (Држ).

изљуђе прил. *мимо свѣта*. – Немој да си изљуђе, на јѣдење нѣма срам (Вој).

измавује несвр. *ѿлашијући замахивањем руком, замахивајући*. – Сѣнат почѣ да измавује на башту си (Јал).

измѣди свр. *извући мед из саћа*. – Када измѣдим ја окнем деца и дадѣм на свако помалко мѣд (Рс).

изменћаје несвр. *изгубиџи мирис, укус; смањиџи обим*. – Ако остаџиш вино у влашу отворено, оно ђда изменћаје (Рс).

измѣрује несвр. рет. *мериџи*. – Измѣрујемо њивуту сас конѡпац, пољко и потачно да бѹде (При).

измири се свр. *ѡмириџи се*. – Бију се па се измире, и пак се бију (Сук).

измложи свр. *ѡмножиџи*. – Измѣри и измложи, и кажи ми кољко да ти платим таја дрѡа (НМл).

измѡтује несвр. *размѡтаѡаџи*. – Почѣ да измѡтује конѡпацат и запрети ми да че ме с њѣга бије (При).

измрзује несвр. *измрзаѡаџи*. – Од текѡв мрѡз измрзује свѣ што се расцѡвтељо (Брц).

измѡѡа несвр. фиг. *завршиџи ѡсао недозвољеним средсѡвима*. – Таја жена умѣје да се снајде, измѡѡа сваку раѡоту и ѡде напред (Рс).

измѡља свр. *изгњечиџи, издробиџи и смрѡиџи дрѡеном најравом (грожђе, јабуке, крушке)*. – Измѡљамо дивѣ круше и сѡпемо ђи у комѡне (Пет).

измѡгли свр. *исѡуџи (онога који не може да се брани)*. – Кад се врне дѡма пијан женѡта га измѡгли, и ѡн не замѣра (Пет).

измѣрује несвр. *(ѡажљиво) мери*. – Ђче да му је таѡна мѣра па га измѣрује пољка с мѣтар (Гра).

измѡљује несвр. *молбама изнудиџи*. – Мѡли, мѡли и измѡљује на крај, и добије све што тражи (Пир).

измѡшка свр. *заѡрѡаџи*. – Кудѣ си измѡшка панталѡнете? (Вој).

изнадаѡа свр. *даџи у више маѡова*. – Ђилимје сам изнадаѡала на сва моја деца и унѡчетија, који сам ја изѡткала с моји дѣсет прсти (Пир).

изнадоѡде свр. *доџи (ѡсѡѡеѡено и много)*. – Изнадоѡдише гѡсје, пљна кућа (Чин).

изнаѡди свр. *ѡроналазиџи (узрок, разлог, нову могућностѡ)*. – Умѣје да изнаѡди све какѡ му трѣбе, и ѡбаво прѡјде (Пет).

изнасѣцка свр. *сасецкаџи (већу количину)*. – Ја њим изнасѣцкам траѡу и од њѡ њим даѡам (Јал).

изнаслика свр. *наѡравиџи веџи број фѡѡѡграфија*. – Дѡјди да ни изнасликаш, да ѡмају наша деца ѡспомену на старѡ родѡтељи и на селѡ откуда су потѣкли (СГл).

изнасѡче свр. *насукаџи много кора за ѡиѡу; намоѡаџи много калемоѡа*. – Изнасѡкала сам млоѡо цѣвђе и јѡш че сѡчем (Држ).

изнаѡује се несвр. *ѡуго се наѡаџи али не ѡревише*. – Вѡли те и изнаѡује се да че ђу ѡзнеш (Пет).

изни́тује свр. *ни́йнама њовезаи́и њлехове*. – Све че изни́тујеш, ама че пазиш да не искривиш плéкат (Сре).

изно́ји се свр. *озноји́и се*. – Те́шка работáта, изно́ји се, кошу́љата ми се за́лепи за грб́инуту (Сре).

изоб́рне свр. *ѡреокрену́и*. – Јетр́вата све изоб́рне што ка́жем и прáви ми кара́ње са-свекр́ву и с му́жа (Кс).

изоб́рча несвр. *ѡреокреи́и*. – Она́ све изоб́рча и клевети ме, а ја́, по́млада, мо́рам да ћутим и трпим (Кс).

изо́пси свр. непознато значење! (Кп).

изо́цује се несвр. арх. *дуго се шеи́и*. – Ја́ се до́ста изо́цујем, л́к сам на́-нође и пријатно ми (Пир. Вој).

изо́шкује несвр. **1.** *исти́ерива́и (свињу)*. – Изо́шкај свињéте из гради́н-чето, свé че га прери́ју (Вој). **2.** *фиг. увредливо, грубо исти́ерива́и*. – Стáрцат изо́шка из ку́ћу мо́ји пи́јани другарé, како ма́лко ме об́рука, че ми замéре (Сре).

израчу́ни свр. *израчуна́и; ѡроцени́и*. – Израчу́нила сам да се мéн то́ва не исплáти, нéчу си на теквó трóшим па́ре (Држ).

изр́га свр. *брзо ѡраси́и (у висину)*. – Лéле, ко́лко је Милош изр́гáл, ста-ну́л поголéм од башт́у си (Пет).

изри́пује несвр. *искака́и*. – Изри́пујте, де́ца, из кола́та, сти́гомо (Ку).

изри́тује несвр. *пеј. исти́ерива́и, избацива́и ногама (лои́ћу, особу)*. – Немóј да ни изри́тујеш из на́ш до́м, Бо́г че те ка́зни (Сре).

изр́мба свр. *ош́иетии́и дугом и грубом уѡи́ребом (о мейáлном ѡред-мейу)*. – Чувај ко́вуту, ако ћу изр́мбаш че мо́раш да купу́јеш нóву (Вој).

изрóвчује очи изр. *пеј. гледи́и немо и с мржњом*. – Оно́ баксу́з, на свá-кога изрóвчује очи и ћути́ (Пет).

изру́би свр. *(лако) ѡресе́и (срѡм, ножем); ѡреи́естѡериса́и*. – С мо-торнуту тестéру ја́ изру́би свáта др́ва (Гра).

изру́йа свр. *ѡјеси́и у сла́и*. – Изрупа га на́благо ко магáре бы́ркаљиву тра́ву (ТД).

изу́чује несвр. *школова́и се*. – Изу́чује големé шко́ле, ср́це га теѓљи, а и родите́љи га пома́гу (Вој).

изр́кује се несвр. *избацива́и слуз из грла*. – Кад пóчне да се изр́кује цéлата малá га чу́је (Вој).

инатчи́ја м рет. *срдљив, својеглав мушкарац*. – Башта́ му је голéм инатчи́ја, не да́ва си инáтат (Об).

иња́к м мет. *иње*. – Голéм стáрц, големи́ бр́кове, иња́к се бéше увати́л на њи́ (Рс).

искапује несвр. *кайати, ѿосиѣено искайавати*. – Има негде рупица, почело да искапује млеко из овуј канту (Гос).

искашљује несвр. *искашљавати*. – Кашљем много, а ништа не искашљујем (Пир).

искосује несвр. *нагињати равну ѿовришину; искошаваати*. – Пази да не искосујеш тепсијуту, че ти не испадне погачата (Трњ).

искрасти свр. *окресати*. – Искрасти дубице и здену три лисника (Вој).

искрпи свр. *окријати (одећу, ѿлех)*. – Искрпила сам ти гуњуту на чётри мёста (Км).

искуса си попаруту изр. *ѿре времена учиниати себи за вољу; изгубиати невиносѣ; изгубиати углед, обрукаати се*. – Невестата си искусала попаруту, одма пошло како не трёбе (Сре, Сук).

искусује несвр. *оѿробавати, сѣицаати искусѣво*. – Пробује, искусује, учи се како да деља сас сећиру (Км).

искъши се свр. рет. *извући главу из јарма (говече)*. – Док да турим жеглуту кравата се ѣкъши (Вој).

исмёвује несвр. *исмејавати*. – Тека навикло: исмёвује свакога, а оно је за најголему шегу (Сре).

испи́вује несвр. *исѣијати*. – Њи тројица, але: испивују по цёлу гајбу пѣво и траже још (Гос).

исплѣта несвр. *исѣлѣјати*. – Исплѣтала сам по тријес-четѣрес чорапци преко зѣму, да ѣма за свакога по двоји-троји (Држ).

исповѣје свр. *јакó удариати бичем или моѣком (о особи, браву)*. – Испови га сас габровину и ѣскара га ко штётнога (Вој).

испоклацује свр. *оѣѣразновати ѿкладну недељу*. – Ђбаво испоклацувамо, ама кантуту поиспразни́мо (Сре).

испомла́ти свр. *ѣреѣући више особа; уп. испотёпа*. – Че ви, брё, испомла́тим, че попа́дате ко кру́ше (Пир).

испотёпа свр, в. испомла́ти. – Немој га ди́рате да ви не испотёпа, њёму ма́лко трёбе (Кр).

испрчавёје свр. *заѣрљати се услед (дуге) уѣоѣребе (о вешу!)*. – Испрчавёли прца́ње, две недеље несѣм имала вре́ме да пёрем (Сук).

испы́пли свр. *са муком ѣренѣати ѣежак ѣерѣи*. – Једва испы́пли свата дрва го́ре на пу́т (Вој).

испы́скује несвр. *ѣерати мачку вичући ѣс!*. – Када сврне у нас одма испы́скује ма́чкуту, не во́ли ма́чће (Пир).

исто́чује несвр. *ѣразниати буре ѣреко славине или црева, исѣакаати*. – Бу́рето поопразнёло па вино́то ветрёје, че га исто́чујем у бало́ње (Кс).

истр̑сује несвр. *ист̑езаи̑и; јако њовлачи̑и*. – Немој ми тека̑ истр̑сујеш ру̑е̑е, болу̑ ме (Кр).

истр̑љује несвр. *у̑орно и̑рљаи̑и; масираи̑и*. – Када̑ ми она̑ истр̑љује ши̑ју, оно̑ ми л̑кне (Км).

истр̑овује несвр. *зуби̑и (̑предме̑е, децу, грла с̑иоке)*. – Три̑-пути је истр̑овувала најмал̑чкото дете̑ (Јал).

истр̑си̑а се несвр. *исти̑цаи̑и се; наме̑аи̑и се и̑и̑ред свих*. – Поч̑е мно̑о да се истр̑си̑аш, па поч̑е да ти се ше̑у̑у (Сук).

исту̑рује несвр. рет. *вади̑и; и̑иураи̑и*. – Че се ска̑рамо: исту̑рујеш ми све из торбу̑, тра̑иш и уз̑и̑аш моје цига̑е, а њи̑аш поголе̑у̑у пла̑у од мене (Пир).

ису̑че свр. *изву̑и; размо̑аи̑и*. – Ја̑ о̑дма ису̑ка̑ ме̑тар из це̑п, измер̑и и показа̑ му да ми подва̑љује (Зс).

исцвр̑кује несвр. *кли̑и̑аи̑и*. – Поч̑е ж̑е̑е на исцвр̑ку̑у, сва̑дба се за-качи̑ла у ко̑шили̑к (ВЈ).

исц̑еди свр. *о̑цеди̑и*. – Ти̑ да исц̑еди̑ш ви̑ш̑ете, њи̑аш по̑ја̑е ша̑е од мене (Пир).

исц̑епује несвр. *о̑и̑кидаи̑и; ц̑е̑аи̑и*. – Из мо̑јуту св̑еску кри̑шом исц̑епује ли̑стове, а ње̑овуту си чу̑ва (Гра).

исц̑ерује зу̑би изр. *ц̑ери̑и се (буда̑ла̑и̑о, љу̑и̑и̑и̑о, и̑ре̑и̑е̑е)*. – Што исц̑ерујеш зу̑би на мене, нес̑м ти башту̑ уте̑а̑л (Пет).

ис̑исује несвр. *ис̑иса̑аи̑и*. – Бе̑бе̑то све не ис̑исује, че̑ мо̑ра да одм̑зујеш (Рас).

иска̑пе свр. *ист̑е̑и̑и ка̑и̑а̑у̑и*. – Обр̑нем вла̑шуту и че̑кам све да иска̑пе из њу (Пир).

иска̑пује несвр. *исти̑и̑цаи̑и ка̑и̑а̑е̑м*. – Ме̑дат те̑гома иска̑пује, мо̑ра да че̑каш (Гра).

иска̑са̑пи свр. *уси̑и̑ни̑и̑и за̑клану жи̑во̑и̑и̑и̑у на ве̑е̑е ко̑ма̑е*. – Дон̑еси сви̑њу̑у на аста̑лат да љу̑ иска̑са̑пим на ме̑со и слани̑ну (Пир).

иска̑ш̑љује се несвр. *иска̑ш̑а̑а̑аи̑и се*. – Ка̑ се иска̑ш̑љујеш пре̑ко но̑ч, бу̑диш ме (Држ).

иск̑овује несвр. *ис̑ки̑а̑и̑и*. – Он̑ иск̑ову̑е̑ше ко̑ва̑че̑ ра̑боте и прода̑ва̑ше љи̑ на пи̑ја̑ц (Пир).

иско̑лу̑би се свр. *сави̑и̑и се као ко̑ра*. – Нам̑окри ли̑ љи̑ша др̑венете пло̑-че он̑е че̑ се, када̑ љи̑ опе̑че̑ слн̑це̑то, ма̑лко да се иско̑лу̑бе (Вој).

искр̑ене свр. *и̑ре̑усмери̑и̑и љоло̑жа̑*. – Искр̑ене̑ ко̑ла̑та на̑ва̑м да мо̑гу да ми̑нем (Вој).

искр̑шује несвр. *ло̑ми̑и̑и (гран̑чи̑е, и̑редме̑е, с̑и̑а̑кло)*. – Ка се Ц̑е̑нко на̑пи̑е̑ше, искр̑шу̑е̑ше све што до̑ва̑ти (Вој).

искуцка свр. *заскичаџи* (*џас*). – Ја ритну кучето, а оно искуцка и побјеже (ПРж).

искљљи свр. *исклијаџи*. – Искљљил васуљат, учубриљ уши (Вој).

исмевује несвр. *исмејаваџи*. – Тона исмевује свакога, текв човек (Пок).

испаше свр. *удариџи ѿољагом или бичем*. – Ако да те испашем с тојагути ти че се зачас оћутиш (Рс).

исписка свр. рет. *џиснуџи; крикнуџи*. – Исписка Вида у градинете и женеће притрчаше да виде кво се десило (Вој).

исплосни свр. *учиниџи џљоснаџим, џоравнаџи (џлиџак суд)*. – Исплосниљ тањират како га прегазил (Вој).

испогори свр. *џосџейено све изгориџи (о огреву)*. – Испогоримо свата дрвја што докарамо (Сук).

испотёпа свр. **1.** *џреџуџи више особа*. – Ка кажем на башту ви какво сте направили, че ви испотёпа (Пет). **2.** *џобиџи*. – Че узнем ловџиску пушку и с њу че џи сви испотёпам (Сук). Че и сви испотёпам, па нека џи одробијам (БЧ).

испреврча свр. *џреврнуџи ради сушења*. – Испреврчај сеното да се може убаво осуши (Бе).

испремењује се свр. *свечано се обуџи; доџтераџи се*. – Јутре че се испремењујемо, на свадбу идемо (Вој).

исприда несвр. *наџредаџи*. – Она је испридала највише вретёна на седёнћуту: само предё и ћути (Пет).

испрпње свр. *џрогунђаџи*. – Испрпње ка му наредим, ама ме послуша (ВЈ).

испувује несвр. *џешко издисаџи*. – Бољан, душата му се држи на конџц, јёдва испувује (Пир).

испуне свр. *издахнуџи*. – Како испунем, оно ме заболи како да ме некој рчне (Пет).

испља свр. деч. *халаџљиво џојесџи обиман оброк*. – Детёнцецо све исппљаљо васуљат (МЛк).

исппли свр. *с муком извуџи џежак џереџи*. – Тёшко, нече да мёж да исппли толђи терет (Вој).

испска свр. *исџераџи мачку узвиом џьс!* – Испскај мачкуту надвор да ми не досаца (Сук).

испшка свр. пеј. *исџераџи*. – Испшкамо га ко штётного, теква ни ала не трёбе у кућу (Вој).

изруку прил. *ручно*. – Моружу, васуљ, тикве, сёјемо изруку, пуштамо по неколко зрна на свако огњиште (Сук).

исе́цкује несвр. *сиџино и њажљиво сасецајџи на мале комаде*. – Еве́ како́ исе́цкујем шаргаре́пугу: да је наситно и да су комади слични по величини (Пир).

исплéви свр. *ојлевиџи*. – Лејугу да исплéвиш у́баво и да па́зиш да ђу не уга́зиш (НМл).

испрди́ се свр. *ослободиџи се надуџиосџи џирчеђи или радеђи џежак џосао*. – Истрчи се, испрди се и че прóјде бóлката (Јал).

џистин прил. в. џизистин. – Ёистин ли си ишџл при њџ? (Вој).

истџнџи, -ка, -ко *џрави; озбиљни; онакав какав џреба*. – Врша је истинска́ ра́бота, нéма ту́ва о́дмор, нéма ша́ла (Вој).

истинџи́ прил. *заисџа, без обмане*. – Истинџи́ че пра́вимо сва́дбу, де́цата се веч догово́рила (ВЈ). Истинџи́ га у́дари, нéје се шали́л (Јал).

истка́вује несвр. *изаџкаваџи*. – Истка́вувала сам по нéколко црђе сва́ку зџму, бџшка́ пртени́це што тка́јем (Сук).

истова́ра несвр. *исџовариваџи, скидаџи џереџ са џревозног средсџва*. – На ста́ницу истова́ра ваго́ни, од ту́ја за́раду жџви (Пир).

истовара́ч м *особа ко́ја скида џереџ са џревозног средсџва*. – Че ми тре́бу два исто́вара́ча да опра́зним камијо́нат (Кп).

истрџује несвр. рет. *масираџи; џовремено и дуго џирљаџи*. – Доо́ди да ме истрџује, ле́чи ме тека́ (Пк).

истро́вује (се) несвр. *губиџи*. – Почéла чéсто да истро́вује кључéве, ма́нула да разби́ра (ВЛк). Губи се, истро́вује се, те́шко га нао́димо (Брл).

истро́ни свр. *искруниџи (камен, клиџ кукуруза)*. – Истро́ни́мо мору́зу за три́ врéче (Вој).

исту́жи свр. *џоднеџи много џужби за различиџа лица*. – Голéм је парнича́р: исту́жил је свити́ комши́је с којџ се меца́сује (Јал).

исту́па свр. *огласиџи се (бубањ, џуџан)*. – Исту́па ли тупа́н о́дма трчи́мо на́-оро (Вој).

исту́пује несвр. *заџуџљиваџи се*. – Глéдај да ти сеђира́та не одла́ти на́-земи, она́ тека́ исту́пује (МЈ).

исту́цка свр. *исџуцаџи на врло сиџине делове*. – Су́гаве шу́спе од низу, арнау́ће, па ђи исту́цку Дођинча́ње (Рс).

ису́нча се свр. *добро се насунчаџи*. – О́чу да се пр́во ова́м у́баво ису́н-чам па после да џдем на мо́ре (Пир).

исцр́ца несвр. *џоцркаџи*. – Не́ка исцр́цају мојџ ду́шмање, нéје ми жа́л за њџ (Сук).

исцѣвтује несвр. *и̑рецвеи̑аваи̑и*. – Бавиш косидбуту, травата веч исцѣвтује (Држ).

исцѣклѣло прил. *ведро и врло хладно*. – Исцѣклѣло, че спѹ начѣс ма́чка и ку́че заједно (Бс).

и̑ш чу́жда узв. при истеривању туђе живине из авлије: *бежи, и̑уђа*. – И̑ш чу́жда, и̑ди си до́ма! (О кокошки)(Рс. Вој).

и̑шти́ка свр. *изриголоваи̑и*. – Иштика́мо јуче́ра свото́, заврши́мо и ту́ја голему́ ра́боту (Пет).

и̑шче́пује несвр. *кидаи̑и (бочне) делове биљке*. – Ишче́пуј запе́рцити да мо́же мору́зата по́брже да расте́ (Пет).

и̑шче́пчи се свр. *искривии̑и се; изобличи̑и се; изви̑ио̑иери̑и се*. – Дали́ од големѣш или буда́лство: искрѣ́ви но́гу напре́д и ишче́пчи се усре́д сабо́р (Вој).

и̑шу́пи се свр. *уврну̑и̑и усне; искревели̑и̑и се за неким*. – Када́-год зами́неш она́ се ишу́пи по те́бе, шегу́је ти се (Рс).

и̑шуран, -на, -но *бисѣар, и̑рому́хуран; сѣособан, сналажљив, досеи̑љив*. – У́ћа бе́ше и̑шуран, прави́л ми је ра́зне игра́че, па се и̑грамо заједно (Рс).

и̑шу́ри свр. *ошури̑и̑и*. – Ја́ не де́рем него и̑шу́рим (Сук).

и̑шча́пка се свр. *науживаи̑и се газећи бос у (и̑еку́хој) води*. – И́дем да се и̑шча́пкам у реку́ту, да си ола́дим но́ђе (ВЛк).

и̑шчепа́нзи се свр. рет. пеј. *јакó се нагну̑и̑и*. – Накривендањѣсал се, ишчепанзи́л се нави́љакат на ве́ћуту, ло́ше смо га трупали́ (Рс).

и̑шче́шује несвр. *чешаи̑и без и̑ресѣанка*. – Ишче́шује сва́ку ра́ницу и не мо́ж се оле́чи то́лко вре́ме (Пир).

и̑шчи́ка свр. *изиграи̑и (јавно)*. – Она́ све о́че да ме ичи́ка пред на́род, да испа́дне по́паметна (Пет).

и̑шчи́кује несвр. *лукаво изазиваи̑и некога да и̑оказује своје мане; изиграваи̑и*. – И ти́ ли си са́ нашла́ да ме ишчи́кујеш пред моја́ деца́ (Држ). И̑ди си куде́ си пошла́, немо́ј ме ишчи́кујеш пред сестру́ (Држ, Трњ).

и̑шчи́стује несвр. *чиси̑и̑и се (и̑осле и̑орођаја)*. – Пр́ви четѣ́рес д́на жена́ се ишчи́стује, му́ж тре́бе да љу па́зи (Рс).

и̑шчове́чи се свр. *олечи̑и̑и се, и̑рездрави̑и̑и*. – Је́два си пооздраве́л, гледа́ј да се ишчове́чиш, пр́во то́, а не налати́ мло́го на те́шку ра́боту (Пир).

и̑шчу́ли у́ши свр. *и̑очеи̑и и̑ажљиво (и̑ кришом) слушаи̑и*. – Оне́ поче́ше да шѣ́пчу, а ја́ се острежи́, ишчу́ли у́ши и поче́ да љи слу́шам (Рс).

ишчүри свр. *изненада се ѿодићи дим.* – Їшчури у нашу малү, а ја се уплаши да деца́та несү нешто запалила (Рс).

Ј

јаглé бре изр. *види ти њега како жели да ѿодмејне (ѿодвали).* – Јаглé бре, бѣш ли си видéл да је текá било (Вој).

јадува́ње с гл. им. од јадује *јад, брига, исѿаишѿање.* – Сваћи дѣн пијáн, сваћи дѣн кара́ње и јадува́ње, па ми је дошло да се обéсим (Јел).

ја́зи во́ду изр. *ѿрави́ти јаз, заѿвара́ти ѿрошѿицање ѿеку́хој води (за воденице, ваљаре, наводњавање).* – Јáзим водүту, да се зајезéри за нава́цување (Вој).

јани́ја ж *чорба од јагњейшине или овчешине.* – Млóго во́лим да се накүсам јани́ју, она́ је пóдобра од пéчено мéсо (Рс).

једно́ изр. *оно́ нејé једно́ није само ѿо, има много (ѿосла, разлога).* – Оно́ неје једно́, сеѿира́ције триста и тријесе (Вој).

једрежа́к м рет. *велики сѿо́г сена који има шуѿљину (за боравак).* – Једрежа́к је крупно шуплó сéно, текá сам чүл (Рс).

једү га вѣшће изр. *имати вашке, ѿа се чешати.* – Нéчисто, неóпрано, једү га вѣшће па се са́мо чéша (Вој).

јémчи несвр. *јамчи́ти, гаранѿова́ти.* – Јá јémчим за њéга, он те нéче излѣже и превáри (Чин).

јецелѣ́к/јецлѣ́к м *храна; оброк.* – Јецлѣ́к или јецалѣ́к је једе́ње, то́в што несмó млóго имáли када́ сам бѣл дете́ (Рс).

јóстри несвр. *ошѿири́ти.* – Сас брүсат си јóстрим косүту (Рс).

К

казени́ца ж *ѿросѿѿорија за држање комине и за ѿечење ракије.* – У њ́ину казени́цу смо пéкли ређ́ју (Рс).

кайша се несвр. *орати́и у виду каише́ва (њива).* – Кайша се њ́ивата, те́ња се ка се оре́ (Грш).

калакóтира ж пеј. *сѿара, немоћна и ружна особа; неѿрија́тна сѿара особа.* – Калакóтра, јендр́ца кудé о́ди, а о́че кóло да во́ди (Рс).

ка́лпаво прил. *сѿоро; лењо; ѿоврино.* – Ка́лпаво рабóти, а ка́лпаво и глéда, мрзѣ́ га што је жѣв (Чин).

калпезан м лењивац. — Три мѹжа у кућу, три калпезана, дворот сас трн затварају (ВЈ).

ка́м да о́че изр. *иа нека и буде; нека буде макар нао́иako*. — Ка́м да о́че да не па́дне ћи́ша це́ло ле́то, да изгори́ све, да се ови́ја на́род ма́лко опаме́ти (Грш).

камењора́к м геол. рет. *камењар*. — На́ши пу́тове, све камењора́к, но́ђе си потро́шимо по њи́ (ЦД).

канте́рка ж *лонче за захваи́ање воде за ии́ће*. — На млза́рникат зака́чена канте́рка, циме́нта за мере́ње млеко́ (Рс).

катрани́сује несвр. *йодмазиваи́и кайи́раном и́очкове рабаи́јских кола*. — Катрани́сува кола́та, поче́ше мло́го да скр́цају (Сре)

ка́йа ж *врх ку́иаси́о сложене кабаси́е си́очне хране (сена, лисника)*. — Додава́ј ми одоздо́ле помал́ко да мо́гу у́баво ка́путу да уре́дим (Км. Бе).

капо́тина ж пеј. *си́раћара*. — Оно́ неје́ ку́ћа него капо́тина: скапа́ло се, че па́дне (Соп).

капути́на ж аугм. пеј. *кайу́и*. — Капути́нуту не мо́гу више да кр́пим, кр́пка кр́пку држи́ (Сук).

капри́ца м/ж *особа која ужива у свом инаи́у иа ма колико је коши́ао*. — Он је капри́ца, баксу́з голем који́ иде до кра́ј (Рс).

карака́йи, -а, -о *који́ има много грана и гуси́у ку́иаси́у крошњу (дрво)*. — Карака́то је дрво које́ има гу́сте гра́нће, које́ се не́је рашири́ло на све стра́не (Пк, Дој).

ка́рта ж *дрвена йосуда за брус, коју косач везу́је за йо́йколеницу*. — Ка́рта има закача́љу, с кайи́ш се вр́же за но́гу, у њу́ има бру́с и вода́ (Рс).

кате́рчи се несвр. пеј. *йеи́и се*. — Катерчи́ли смо се по висока́ дрвја, тра́жимо гње́здала (Рс).

катранайв, -а, -о рет. *зайр́лан кайи́раном; садржи́ много кайи́рана*. — Када́ су ми ру́ће катранайве, тр́лам ћи́ прво с пе́сак (Рс).

кайи́раница ж *врло йр́љава и бескараки́ерна особа*. — Катрани́ца је, немо́ј ми ћу казу́јеш, не́чу да ћу ви́дим (Рс, Пир).

ка́ша ж *јело од маси́и и исй́рженог кукурузног брашна*. — Ка́шу правимо када́ се сви́ врнемо доцка́н од њи́ву или лива́ду, па домаћи́ца испржи́ мору́зно бра́шно с ма́з, а ако не́ма мору́зно мо́же и с бе́ло бра́шно (Рс).

кве́ца несвр. *йойуи́иши у коленима йри́ ходу, клецаи́и*. — Почела́ веч да кве́ца и ба́ба Су́ска (Вој).

кле́вка несвр. *храмаи́и*. — Вану́ да кле́вкам сас де́снуту но́гу, го́дине ме састи́сају (Вој). Кле́вкам, кле́вкам и сти́гнем куде́ сам науми́ла (Сре).

клеву́цка несвр. *храмаи́и*; уп. *накле́вкује, накле́цкује*. — Поче́ да клеву́цкам, мло́го оstarе́ (Кп).

клекачѝи прил. сад. *клечеѝи*. – Ја сам била керамичар и све сам работила клекачѝи (Соп).

клeнсá м/ж рет. *шаљивѝија*. – Кој је шалапандра, кој је клeнсá, он те насмеје у свако доба (Рс).

клeнсa ce несвр. рет. *шалиѝи се на рачун других*. – Он се је клeнсáл са- сви и никој му неје замерáл (ВЛк).

клíмаво прил. *њихаѝи се у ѝоку креѝања*. – Климáво óдим, мануше да ме слóшају ноѝете (Грш).

клíмне свр. фиг. *биѝи у његову корисѝи*. – Глeда да му клíмне, да клíмне кантáрат на његовóу страну (Вој).

клíпа несвр. *клойарáѝи (широка обуђа)*. – Кліпају ми оп́нци́ти, широѝи и несó моји́ (Сук, Вој).

клíпав, -а, -о *који клиѝе*. – Не во́лим кли́паву обу́вку, ама теква́ ме стíгла (Пир).

клíпча м пеј. *особа која носи нејовезану обуђу која клиѝе*. – Ти ли си, клíпчо, почeл веч у девојѝе да глeдаш?! (Вој).

клóбучи се несвр. *надизаѝи се (ѝиесѝо, кисело млеко)*. – Ћисело млекó после не́колко д́на мло́го уѝисí и пóчне да клобу́чи (Рс).

клóк м рет. *извор који клокоѝе*. – У на́ше селó има три́ клóка, ѝипи́ водáта (Кр).

клцáрка ж *дрвена клешѝа за ломљење ораха и лешника*. – Ту́ја клцáрку сам ти јá напрајил (Рс).

клцомúд м вулг. шаљ. *високе, зреле и круѝе сѝабљике корова на ѝарлогу*. – Облóгат искарáл само брнцо́ље и бьцко́ље, тóк-там понéкој клцомúд (Рс).

кљeштáрка ж *јáко мршава женска особа*. – Стану́ла кљeштáрка, мрша- ва ко кљeшта (да су ѝу стесáла) (Рс).

кó ми жíви ви́је закл./благ. *да сѝе ми живи*. – Ја сам остарeл, че íдем; кó ми жíви ви́је, млади, да држíte дóм (ЦД).

коверeнција ж *конференѝија*. – Му́ж по са́станци и коверeнције, а јá са́ма дóм глeдам чeтри децá (НМл).

кóвица ж *ѝилиѝка и краѝка ѝосуда са водом коју косач везује за ѝо- ѝколеницу и у којој држи брус*. – Кóвица за во́ду, остри́ло, на́ковања, тóва су сeчива за косíдбу (ВЛк).

кóзеница ж *вређа од козје длаке*. – Имамо три́ кóзенице врeче, али ѝи више не корíстимо (Рс).

козjеник м (укувано) *козје млеко*. – Кóзе смо чува́ли, на козjеник сам навíкла (Бе).

кóј год изр. *било ко*. – Кој год да је зeт је, че га поштујемо (Рс).

којeга изр. *на којeга чији*. – На којeга је Вáско сýн (Гос. Вој).

– 45 –

ку́рјачћи прил. *курјачки, ѿоуѿи курјака*. – Че изгладнејеш, па че зави-
ваш ку́рјачћи (Јал).

кутру́љ м рет. *неочешљана особа; особа са неуредном косом*. – Најгрозно
је када је девојћа кутру́љ, али има и жёне које иду нечёшљане и незабрађене
(Рс). Он је кутру́љ, нити се брѣчи нити се чёшља (Рс).

кучёшљак м *измѣѣ ѿса*. – Ту́ре му од кучёшљак у цигáру и тека́ га
оду́че да не пу́ши (ВРж).

ку́чешћи, -ка, -ко *ѿсећи*. – Ку́чешко говно́ осу́шиш, стрљаш, ту́риш му у
цигáру и зачас га оду́чиш од пуше́ње (Чин).

ку́чешћи прил. *ѿсећи*. – Ку́чешћи ме а́пе, гризе́ за-срце (Гра).

ку́чићи-ма́чићи м мн. рет. деч. *цвеѣѿови врбе, маце*. – Цвет на врбу́ о́камо
ку́чићи-ма́чићи, деца́, играмо се у́пролет с теквё гра́нчице (Дој).

кѣко́ прил. *ма како, како год*. – Кѣко́ бу́де тека́, свё је у божјё ру́ће (Рс).

кѣнсѣр м *зла особа неѿгодна за сарадњу, угурсуз*. – Чѣча ми је, али је
голём кѣнсѣр (ВРж). Кѣнсѣр је ви́т човёк, рачунѣја и инаѣја (Рс).

кѣч м пеј. *размѣљивац; уображена особа*. – Поздра́ви од ме́не кѣчато-
га што стоји́ сас те́бе (Рс).

Л

ладни́ несвр. *ѿочињаѿи биѿи хладно*. – Почё ми ладни́, дај ми кожу́ват
(Јал).

ладовѣна ж *облачно време без кише; ѿријаѿина хладовина*. – Дѣнѣс че га
прека́ра на ладовѣну, не́че да па́да ћи́ша (Км).

лакомѣ́ка ж *лакома женска особа; халаѣљива женска особа*. – Ми́ра
је лакомѣ́ка: свё она́ да има, свё најдобро́ она́ да изеде́ (ВРж).

ламуња́во се́но изр. *грубо сено (боје лимуна) које је више ѿуѿа квашено
на оѣкосу*. – Ако је се́но ћисло на о́ткоси више дѣна, ка́жемо ламуња́во се́но,
а ка́жемо и сомуља́во се́но, ло́ше за сто́ку, гру́бо, ни́какво (Рс).

ларма́ч м *галамѣја*. – Он је голём ларма́ч: ем високо́ ора́ти, ем не зна́је
какво́ ора́ти (Вој).

ле́би се несвр. *образоваѿи (ѿожельно) зрно (сѣрнина, кукуруз)*. – Жито́-
то се ле́би у́баво, време́то му одговáра (Изв).

ле́га несвр. *улазиѿи у лежиѿиѿе (о ѿредмеѿу)*. – Че бу́де, ма́јсторе, у́ба-
во ле́га греда́та (Вој).

ледињаџ ж *ѿпросїрана їравна ѿовришина на камењару или шумском земљишїу, ѿгодна за исїашу оваца*. – Ја че откарам овцете горе у ледињаџити, там има убава трава (Рс).

лелечање с гл. им. од лелече *лелек*. – Поче лелечање одозгоре, жена лелече углас од голему мѹку (Рс).

лењаво прил. *лењо; незаинїтересовано*. – Лењаво гледа у мене, не знам да ли ме слѹша док му оратим (Бер).

лењавшѣк, -шка, -шко *који је ѿрилично лењ*. – Черката ми је млого врѣдна, ама сїнат је лењавшѣк, размазїмо га (Држ).

леса ж *рибарска наїрава за хваїање риба исїлеїена у виду лесе*. – Од прѹће исплетем лесу за вачање рїбе (ВРж).

лесице ж мн. *део рабацијских кола гвозденим клином ѿвезан са срчаницом*. – Лесице, лева и дсна, су сас клин уцврстене за рстоку (Кр).

лїври несвр. *ѿојачавати ѿажњу (услед сїраха, радозналости)*. – Дете-то лїври обара главу, уплашило се од мојат кожув од козју кожу (ВЈ).

локач м пеј. рет. *велика ѿијаница*. – И он локач ко и онї: не пије него лоче (Сук).

лопатара несвр. *ѿреврїати лоїатиом (малїер, цеменїну масу, ѿшеницу ѿри вејању)*. – Ти си појак, ти да лопатараш, а башта ти че зїда (НМл).

лѹвтација м *дангуба; скиїница*. – Тија је лѹвтација, снебїва се по куће и гледа куде да се цабе наједe (Пир).

лулуверка ж зоол. *буљина*. – Кад чујем лулуверку да запоје ја се устресем (Рс).

луњавштина ж нов. *ћуїљива и ћудљива особа која се изненада ѿјави їамо где је нико не очекује*. – Луња се таја луњавштина, одједнуш излезне и ни реч не каже (Рс).

лѹчке-лѹчке узв. овцама и јагањцима да се извоје из стада: *изилази-изилази*. – Беке-беке, лѹчке-лѹчке (Рс).

льгѣм м арх. *велики зорї*. – Льгѣм му даде и најури га ко штѣтнога (Рс).

лѣже на кѹпове изр. *велики је лажов*. – Он лѣже на кѹпове и нїкој му нїшта не верује (Бе).

Љ

љапача ж *брбљивица; алайача*. – Постави си, ама че ти кажем да бeгају женете од тебе што си станула љапача (Рс).

менђушѐс, -та, -то *који има ресице (овца, коза, јагње, јаре)*. – Цана све кóзи менђушѐста јáришта (Вој).

мѐсне свр. хип. (*мало*) *умесиѝи*. – Мѐсну два лѐба и опѐко ђи у црѐпњу, да ймамо за два дѐна (Пет).

мѐцер реч. *можда*. – Мѐцер че сврне и она (Рс).

мешуљѝа м *оно чиме се меша (кашика, варјача, дрвена йалица, било какво дрво йогодно за мешање)*. – С дрвену мешалицу мѐшамо у казан када тóпимо сланину (Рс).

мешчѝна ж *месо без косѝију и без сланине*. – Мешчѝна је мѐсо без сланину и без кóсти (Рс).

ми зам. рет. **1. ми**. – Лукања, Гостуша и Бѐла, па и Пѝклешица, кажемо ми, а другата сѐла кажу нѝ или нѝје (ВЛк. Бе, Гос, Пк, МЛк, Зав, Ос, Орљ). **2. она и ја; он и ја**. – Ми смо трѐће сѐстре сас њу (Зс).

мигне свр. хип. дем. *засѝаѝи; мало одсѝаваѝи*. – Не даде ми да ми́гнем детѐто (ЦД, Бер).

мижља м фиг. **1. човек без вредносѝи, снаге и здравља; глуѝак**. – Е, мижљо, дојде врѐме ти да судиш на народ (Пир). **2. йроклейник; лош и нейожељан човек**. – Мани се од тога мижљу, ако оч заједно да не пропада́те (Рс).

мизес, -та, -то **1. који је лейо уобличен и складан, лей, са лейом главом, усѝима, брадом; који се одликује лейоѝом, складом и лакоћом**. – Ми́зеста девојђа, црвена, убава, све скрóјено како́ трѐбе (Вој, Држ, Бла). **2. нежан, умиѝаѝ, весео, лейог йонашања и изгледа**. – Ми́зес је човѐк који је вѐсел и који уме́је да се ша́ли (Км. Цер). **3. који је складан, лак, љубак и доброг йонашања (брав)**. – Ми́зеста овца, по́слушна, и све йде по мѐне (Зав, Пок, ДД).

ми́зести опѝнци м мн. изр. *лейо уобличени кожњи или гумени оѝанци за свечане йрилике*. – Ми́зести опѝнци су гумења́ци који ймају како́ вѝр што ймају од свињу опѝнци, па и нóсимо на прáзник (Км. При. Бер. Км).

ми́је несвр. **1. умиваѝи; куѝаѝи**. – Евѐ, ми́јем децáта, са́ че до́јдем (Трњ). **2. изр. ми́је си гла́ву йраѝи косу**. – Да си оми́јем гла́ву, вѝшће да не ва́тим (Чин).

ми́је се несвр. **1. умиваѝи се; куѝаѝи се (о особи)**. – Че йдем у реку́-ту да се ми́јем, же́га голема́ (Вс). **2. чисѝиѝи йѝело (живина кљуном, мачка лизањем)**. – Погле́де, ба́бино, како́ се ма́чката ми́је с јези́к; и коко́шћете се ми́ју, ама с кљуни́цу (Вој).

ми́јеница ж непознато значење! (Гос, ВЛк).

ми́ле узв. при нежном обраћању, најчешће детету *мили, драги*. – До́јди ми́ле, до́јди ба́бу (Рс). Оде́к си ти, ми́ле, кога́ тра́жиш (Рос. Пир. П).

милело, ћеркице изр. прип. *драга кћери*. – Милело, ћеркице, куде си била (Пир).

миленко м перс. *сунце*. – Миленко ни нагреја, че ни буде (Трњ, Вој).

миломужеста, -о **1.** *која се умиљава свом мужу и њосиуја лејо са њим*. – Женицата му је миломужеста: ка се он разљути она га зачас обрне на добро (Рс). **2.** *заводљива; склона курвању*. – Она је миломужеста, а на текву је једн муж малко (ПРж).

миничка ж дем. *јас сијине расе*. – Чија је таја миничка убава (Бла).

милос ж *радоси, одушевљење, њонесеноси*. – А мен ми дојде од милос да полетим (Пет).

милосан, -сна, -сно *милосиив*. – Била је милосна, сажљива, свакога је помагала (Пк).

милување с гл. им. *миловање њред њолни однос; вођење љубави*. – Жена тражи да љу гледаш, тражи купување, милување (Пир).

милује несвр. *миловаиши*. – Милувало дете маче, и мачето после цркло (Изв).

мине свр. **1.** *јроћи (њоред, њреко, кроз)*. – Да минем њивуту сас брану па че си идемо (Држ). **2.** *јрошећи; исјећи*. – Наше је време минуло (Км). **3.** *јреживеиши; јроживеиши*. – И тија дн минумо, а за јутре че видимо (Рс, СГл).

мињује несвр. *мучно јреживљаваиши*. – Целу зиму мињујем ко куче у воденицу, ништа немам у кућу (Зав).

мињује му време изр. *застјареваиши; губиши на важносии и квалииешу (о јредмеиу)*. – Сеното поланско, мињује му време, неје добро за стоку (ЦД).

мињује му пут изр. мит. *јресецаиши му јуи*. – Че сачекам да ти не мињујем пут, ти си с кола (Км, Зав, Нш).

мир-мир узв. стоци да сачека: *сијани, мируј*. – Мир-мир, краво, сачекај да те измлзём (Мр).

мирак. изр. **нема мирак** *нема мира, сијокојсја*. – Немам мирак ни час од њу (Држ).

миран, -на, -но *који је њијоме нарави (особа, брав)*. – Моја деца су мирна, она се сас никога не задевају (Вој).

мирашчића ж *мирашчика, удавача која наслеђује целокуину имовину родијеља или је дели са родијељима*. – Мирашчића је, па се вазноси (Рс).

мирашчице с дем. од мирашчика ж *млада (и имућна) девојка без браће (и сестјара)*. – Мирашчице девојче, убаво (Пн).

мири се несвр. **1.** *изглађиваиши несјоразуме са другима*. – Мој башта се одма мири с човека, не кара инат (Сре). **2.** *јрејушииши се њоку догађаја, судбини*. – Наше ништа не вреди, само сељак мора да се мири (Ор).

мириста́ ж (*īiaj*) *мирис*. – Не допа́да ми се мириста́, покварило се, вр́љи га (Брл).

миришља́вка ж бот. *врси́а јесѝиве гљиве ѝријајѝног мириса*. – Їма печу́рка миришља́вка, једе́ се (Гос).

миришља́ва трава́ ж бот. *влаѝасѝа ѝправа мирисавка *Antoxantum odoratum**. – Миришља́ва трава́ је листа́йва; кад спѝм у се́но оно́ у́баво мерѝше на њу́ (Зс).

миро́сан, -а, -о **1.** *освећен (заѝис, оброк)*. – Др́во које́ је миро́сано не сме́је да се сече́ (Пк). **2.** *крѝиѝен*. – Де́те, ти неси́ миро́сано, мло́го си не́мирно (Вој).

ми́сал м **1.** *ѝренуѝна брига, заокуѝљеносѝ*. – Ма́ни ме дьнѝс, ѝмам дру́ђи ми́слове, јутре до́јди (Вој). **2.** изр. *до́јде му на ми́сал сеѝиѝи се; забри-нуѝи се*. – Не́шта ми дојде́ на ми́сал па че те пита́м (Вој). **3.** изр. *па́мет му се завлече́ од ми́слове шенуѝи од бриге, ѝошашавиѝи*. – Па́мет му се завлече́ла од ми́слове големи́ и једни́ пу́ти си са́м ора́ти (Зав).

ми́ска ж зоол. *ћурка*. – Закла́мо ми́ску, на дете́ пра́вимо ро́ђендан (Пир). За же́нско ка́жемо ми́ска или ћу́рка, а за му́шко ре́тко ка́жемо мисѝк, по́више ка́жемо ћура́н (Мр. Цр).

мисле́јечи прил. сад. од ми́сли *мислећи*. – Пропа́до мисле́јечи це́л дѝн куде́ па́ре на за́јем да тра́жим (Км).

мисле́ње с *брига*. – Їма си он мисле́ње: три́ че́рће дево́јђе, а не́ма с квó да љи да́ри (Чин).

ми́сли несвр. (*не*) *бринуѝи*. – Ели́ га приврза́ла, ожени́ла, са́ не́ма да му ми́сли (Држ).

мистри́ја ж *грађевинска алаѝка за наноше́ње жиѝѝке масе (малиѝе-ра, цеменѝне масе, леѝа од блаѝа)*. – Мистри́ја но́си и разма́зује или са́мо разма́зује (Кр).

ми́сьл м мн. ми́слове, ми́слови. изр. *ѝма си на ми́сьл бринуѝи*. – Їмам си на ми́сьл како́ че про́јде ба́бата ка у́мрем (ВЛк).

ми́ти несвр. *ѝодмићиваѝи*. – Ми́ти једно́га-дру́гога и тека́ ѝде напред (Тм).

ми́цале нонсенс из басме. – До́доле-ми́цале (понавља се 3 пута). (ВЛк).

ми́ша о́паш ж бот. *бела и ниска хајдучка ѝправа *Achilea millefolium**; уп. ми́ши о́паш, ми́шја о́пашка **1.** У Ба́бичову лива́ду мло́го ми́ша о́паш расте́ (Ш).

ми́ши о́паш м бот. в. ми́ша о́паш. – Ми́ши о́паш, ајду́чка трава́, пи́јемо ча́ј од њу́ (Зс).

ми́шја о́паш ж/м бот. *мачји реѝ, врси́а влаѝасѝе ѝправе*. – Ми́шја о́паш је бу́јан, расте́ на добре́ лива́де и да́ва у́баво се́но (Вој).

мишја ђпашка ж бот. **1.** в. миша ђпаш. – Мишја ђпашка је лѣк и за стоку и за човѣка; кудѣ се посѣчемо тој залѣпимо (Мр). **2.** *лисичји реј Alopesurus pratensis*. – Мишја ђпашка је крупна и висока трава, добра и за пашу и за сѣно (Бз).

мишка ж мн. мишке. **1.** изр. **нѣче му овајди мишке неће од њега имати никакве користи**. – Тија је лѣнав, нѣче на башту и мајћу да овајди мишке (Вој). **2.** изр. **подигал му мишке много му је ѿмогао, високо га уздигао**. – Тија син му је подигал мишке, несу више сиротиња (НМл).

мишчѣ с, мн. мишчетија, дем од миска, *ише гуске, гушић*. – Свињата изѣла мишчѣ (Цр).

млава ж *снежна олуја*. – Зима, снѣг, вѣтар, млава голема, там негде ћи снѣг затрупало (Држ).

младар м, мн. младаре, младари. **1.** *ласћар из корена воћке; садница воћке*. – Младар веч напрајило лѳзјето и понѣло грѳзје (Нш. Бла, Пн, Кс). **2.** *млада и зелена зељаста биљка*. – Кад пребајем, пѳсле га сипем на младар, на цвѣће, да бѣга страат тамо (Гос).

младачѣк, -чка, -чко *јакѳ млад, ѿрилично млад*. – Ти си младачко пиленце, ѳбаво (Сре).

младѣнче с, мн. младѣнчи *обрѣдни кравајчић који се меси на Младенце и размењује са рођацима и суседима*. – Ја младѣнче ишарам и мажем га с мѣд (Цр).

младиња ж *младоси, младе године*. – У теја године је јакѳ, силно, младиња док је чини му се да је цѣл свѣт његов (При).

младица ж *млада жена*. – Претѣче ли те таја младица (ТД).

младичица ж дем. од младичка *садница воћке*. – Купила сам ѳбаву младичицу, крушку, да у насадим на појату (Зав).

младичка ж **1.** *ласћар воћке са корена или сиѣбла*. – Младичћете све да исечѣш док се сливете несѳ развиле (Гра). **2.** *садница воћке*. – Дњѣс садимо двѣ младичће (Зав).

младишар м **1.** *омладинац ѿре ѿунолейсиѣва*; уп: младишњар, младиштар. – Младишар бѣше тѣг, јѳш нѣје могѣл да ми помага у све рабѳте (Гос. Пк, ВЛк). **2.** *особа или брав млаћег узрасѣа*. – Јѳш је јунчѣ, јѳш младишар, за рабѳту јѳш нѣје (Ос).

младишњар м в. младишар **1.** – Младишњарѣти не воле млоѳо да рабѳте (Гос).

младиштар м в. младишар **1.** – пма девојчетија младиштарѣ у пе-шеснајес године (Гос).

младожѣнци м мн. *невесѣа и младожења, младенци*. – Вѣчером, кад младожѣнци да лѣгају, воде и там (Орљ. Пок).

младоли́кав, -а, -о, в. младоли́кас. — Ни смо сви младоли́кави, теква́ ни со́рта (Вој).

младоли́кас, -ста, -сто *младолик*; уп. младоли́кав. — Ја сам младоли́каста, а године су прошле́ (Пир).

младоли́ко прил. *младалачког изгледа*. — Младоли́ко ми изгледаш (Влк).

младора́к м *ласѿар*. — Младора́кат пошѿл уз дрво́то (Бз).

младу́нац м *млада (мушка) особа*. — Несѿ више младу́нац, немо́ј се загле́цујеш у девојче́тија (ПРж. БЧ).

младу́нка ж **1.** *млада женска особа (девојка, млада женска особа)*. — Несѿм младу́нка, удари́ла сам веч у деведесе́ (Пн). **2.** *младунче уошѿише*. — Де́сет младу́нће сам има́ла од три́ овце и две́ ко́зе (Об).

младѿк м прип. *млади мужѿак ѿчеле*. — И дојде́ младѿк од пчелу́ (Зав).

млазни́ца ж *олучасѿи или ѿвасѿи ѿредмеѿи (ћерамида, ѿлех, дрво, ѿев) низ који се слива вода (на извору)*. — Млазни́цу напрај до́ле да мо́ж во́ду да то́чимо (Пок).

мла́к, -а, -о *који није хладан*. — Мла́ка вода́та у реку́ту, не́је ло́ша за купа́ње (ПРж).

мла́тав, -а, -о *који ѿешко хода; који гази као да бode ногама*. — Мла́тав на оде́ње: штурка-штурка-штурка, ѿде-ѿде-ѿде (Вој. Влк).

мла́таво прил. *безво́лно*. — Глупа́рина: мла́таво ѿди и мла́таво ора́ти (Соп).

млате́јечи прил. сад. *млаѿеѿи*. — Умори́ се млате́јечи, је́два се ди́са ова́ј мо́тка (МСв).

мла́ти несвр. фиг. *радиѿи бесмислен ѿосао*. — Какво́ мла́тиш без ве́зу, што́ не разми́слиш (Кр).

млати́шума м *галамѿија, размеѿљивац; неѿоузdana особа; млатошѿум*. — Ти́ испа́де млати́шума, са́мо је́дно ока́ње од те́бе (Гос).

мла́тка ж **1.** *кокица изведена у рано ѿроле́ће, а ѿчала да носи ѿред крај леѿа*. — Којѿ се изве́ло ра́но ѿпролет, а поче́ло да но́си окол Голѿму Бого-ро́дицу, оно́ је мла́тка (Цр). **2.** *млада носиља ѿошѿио снесе ѿрво јаје*. — Почѿ да но́си, та́ја је веч мла́тка (Ста). **3.** *маѿица код ѿчела*. — Све́те пче́ле изво́ди мла́тка, ма́тица (Зав).

млаѿи́не свр. фиг. **1.** *ѿошѿи наискаѿи*. — А́јд по је́дно вино́ да мла́тнемо, па да си посе́ди́мо (Об). **2.** *изреѿи неумесно и ван ѿока разговора*. — Ти́ће мла́тне не́што и ми́сли па́метно је рекѿл, затѿв што се сви засме́ју (Пет).

млатошѿум м в. млати́шума. — Млатошѿум, дри́ћац, не вре́ди две́ па́ре (Км, При, Пн).

мле́ 1, 2, 3. л. јд. аор. од ме́ље несвр. *млеѿи*. — Идо́ у водени́цу, мле́ ма́лко мли́во (Брл).

млекавац ж рет. (добра) млекуља. – Мојё су кра́ве добри́ мле́кавци (Цр).
млекáрка ж добра млекуља (крава, овца, коза). – Кра́вата је добра́ мле-
 ка́рка и ўбаво стоји́ на теле́ (Кр. ВЛк, ДД).

млекарџија м млекар; разносач млека; ѿрерађивач млека. –
 Млекарџијете се избеобразише па почёше у млекóто вóду да сипу́ју (Пир).

млеко́мјска (кра́ва) ж крава која даје много млека и која се лако музе,
 музара. – Кра́вата ми је млеко́мјска, ўбаво млекó да́ва (Кс).

млекува́ње с гл. им. од млеку́је. мужа у ѱериоду исѱаше (каѱкада
 на ѱашњаку); исѱаша оваца узейших у најам ради муже. – Узёл овце на
 млекува́ње (Кр).

млén, -а, -о трп. пр. самлевен. – То́ва жито́ мленó ли је или још че́ка на
 рéд (Вој. Сук, Јал).

млење́ с гл. им. ме́лава. – Требе на воденичара́тога да да́вам ујём за
 млење́то (ВЈ).

млéч м млéчеви, млéчови бот. низ биљака, најчеши́е жуѱиога цвейта, које
 ѱри кидању сѱабла, лисѱа или корена, исѱушиѱају бео, лейљив и горак сок.
 – Млéч је свё што пушта млéч ка се отђине и што жлтó цвѱти. Млéчови ѱма
 од сóрте (Ш). Свё тра́вђе које пуштају млéч óкамо млéч, не разлика́вамо ѱи
 (Вој. ЦД, При).

млéч за сви́ње м бот. свињски млеч *Cirsium arvense*. – Млéч за сви́ње
 бéремо, ту́рамо у поми́ју (Држ. Зав).

млéчна бачи́ја изр. сѱадо млечних оваца у време исѱаше и муже. –
 Млéчне бачи́је сабéремо и млеку́јемо (ТД).

млечни́ца ж **1.** јело од млека и хлеба. – Мрѱице када́ ту́рамо помáлко у
 млекó и ме́шамо, то́в је млечни́ца (ВЛк). **2.** сириши́е, најсла́ђе црево закланог
 јагњейта, јарейта или ѱелейта. – Млечни́ца је најблагó цревó од млáдо (Брл).

млзáрка ж музара, музно грло. – бмам три́ кóзе млзáрђе (ВЛк).

млзё́ње с гл. им. фиг. безобзирно маѱеријално искоришћавање. – Моја́
 сте деца́, да́вам и прида́вам, ама ми дóсади ва́ше млзё́ње, за ме́не и де́ду
 ништа не оста́њује (ДД).

млзни́ца ж млечно грло у ѱоку лакѱације у ѱериоду исѱаше, које се још
 није засушило. – Млзни́ца овца́, ўбава, од ѱу́ још помáлко млзё́мо за јёдење
 (Гос. ВЛк).

млзничар м музач (оваца и коза). – Млзничар је који́ млзё́ ста́до, óвце
 и кóзе (Рс).

мли́тавица ж безвољна женска особа. – Сабра́л мли́тавице там да му
 рабóте (ВСв).

мли́таво млекó изр. недокувано млеко. – Млекóто мрца́во, мли́таво,
 ло́ше свáрено (ВРж).

мљњосан, -а, -о *који је ошћећен (росом, сланом, маглом, биљним болестима)*. – Мљњосано житото (Гос. Пок). Мљњосало нѣшта свѣте градине (Сук).

мљогачко прил. хип. *ирилично, мало више, у знајној количини*. – Мљогачко намокрила ћишата сеното (Вој).

млого-млого изр. **1.** *не баш Chesio*. – Овчарат се млого-млого не мије, млого работу има (Пк). **2.** *не баш много; нимало*. – Он љу млого-млого не фѣрма (Вој).

млого пѹти изр. *Chesio; више љуиша*; уп. млого пѹти. – Млого пѹти сам ти думала, ама ти нѣч ни да чујеш (Јал).

мложина ж *мноиштво*. – Сабрало се там народ, мложина (К-ЦВ, Пир).

мјсне га роса изр. *ошћейи га роса (усеве, воће)*. – Има године када га мјсне роса, убије га, и не бѣremo (Јел).

мјсне се свр. *јасо се удариии у осейљиво месѣо (јрсѣ, лакаѣ, колено, цеваница, глава)*. – Отвори очи да се не мјснеш оди гредѣте (Брл. Вој).

мјсти несвр. *млаишии насумице; ѣуцаии (камен, орахе)*. – Мјстим ка-мик по цѣл дѣн на жѣгуту (Пир).

мјца несвр. **1.** *мумлаии (у сну, у бунилу)*. – По цѣлу нѣч мјца, нѣшта сѣњује (Сук). **2.** *ѣихо и ѣригушено ѣлакаии*. – Мјца детѣто у ћошѣ, завикује (Рс, Соп). **3.** *јренемагаии се*. – Она само мјца, нѣје вој тамн ни тека ни тека (Соп).

мјцне свр. *краѣко се огласиѣи*. – Само што овца мјцне да се ојагни, одма се рѣпам (Гос).

мљчачко бѣјење изр. *крвничка ѣуча без речи*. – Мљчачко бѣјење че бѹде дѣк се не сѣтиш зашто те бѣју (Брл).

мљаѣав, -а, -о **1.** *гњѣцав*. – Мљаѣав ти лѣбат, нѣшто си погрѣшила с њѣга (Дој). **2.** изр. *мљаѣаво орати говориѣи као уз жсвакање, жсвакаѣи речи*. – Мљаѣаво орати, па малко и на нѣс, па се прави добра, па мѹка да те увати кад у слѹшаш (ВЛк. Пк, Дој).

могла ж мет. *магла*. – Голема могла паде, че испије житата (ЦД. СГл).

могућнос ж *имовинско сѣање; богаѣсѣво*. – Нѣма могућнос децата да си школује (Пир. Рс, Вој).

мѣдар, -дра, -дро *ѣамноѣлав*. – А у лице станѹл мѣдар ко дрѣјата (Пет).

мѣдар-зелѣн, -а, -о *ѣамнозелен*. – Ыбава морѹзата, мѣдра-зелѣна (Соп).

мѣдераѣија ж *мода, ѣраћење моде*. – Голема мѣдераѣија дѣнѣс, а малко рабѣта (Мр).

мѣдризује се несвр. *облаѣиѣи се и живеѣи ѣо моди*. – Овија се само мѣдризују, кола за кола (ВЛк).

мѣдра ж *бѣла овца са ѣамноѣлавим лицѣм*. – Бѣла овцата, а све мѣдра по лице, па у ѣкамо Мѣдра, мѣдре-мѣдре! (ЦД). **2.** *Бѣла овца са ѣамнобра-*

онкастиим лицем. – Мѡдра је калушѣста овца, а власница вој влната (Вој). **3.** *овца са ѡрљавобелом вуном (са сивкастиим ѡреливом).* – Мѡдра је суркеста овца (Зс).

мѡдрачѣк, -чка, -чко *који је загасиѡ ѡлав; који је ѡѡлавио.* – Мѡдрачѣк цвѣт ѡма таја травка (Вој. При). Мѡдрачко му ѡспод очѣти (Рас).

модрејана ж *женска особа са ѡлавим ѡчаѡиима на лицу и ружним ѡе-ном.* – Она па, модрејана, на ништа не личи (НМл).

модрѣје несвр. *ѡосѡајаѡи модар.* – Житата и морѡзете модрѣју, понѡси њим ѡѡбрето (Дој. ПРж).

модрѣѡн м *шаль. ѡлавооки мушкарац.* – Тѡга модрѣѡна видѡ нѡчу и узѡ га (Пс. Рас, Кс).

модрѣѡна ж *женска особа белѡга лица и болесног изгледа, са ѡам-ноѡлавим ѡреливом.* – Пожлтѣло, помодрѣло у лице, модрѣѡна, грѡзно (Јал. Вој).

модренѣца ж *врсиѡ земљишиѡ са слабиим или јачим ѡамноѡлавим ѡреливом.* – Модренѣца је земља модра, плава и жиљава (Кс).

модриѣав, -а, -ѡ **1.** *ѡамноѡлавичасѡи.* – Нашето дѡјде модриѣаво мѣсо (ПРж). **2.** *који има неѡриродно наглашену ѡлавичасѡу боју.* – Дѡјду модриѣаве риѣете кад се с вегѣту прѣже (ПРж). **3.** *који има болесѡиан ѡлавичасѡи ѡрелив ѡреко лица.* – Модриѣав ми нѣшта, почѣл да личи на зѣмљу (Пир).

модрилка ж *врсиѡ шминке за сенку око очѣју; ѡлава боја за лице.* – Купуѡале смо модрилку, бѣлилку, црвилку сѡмо да се загледа нѣкој пѡубав и пѡбогат у нас (Пир).

модрина ж *модрица; убој, ѡодлив; мѡдриње, модриње.* – Њмам модринѡ голѣму на клѣат, падо, саплѣто се (Гра).

мѡдриње/модриње с в. модрина. – Свѣ модриње пѡ-снагу, мѡлоѡ га бѣли (Рас. Пн, Вој).

мѡдрица ж *шљива слична ѡжжѣгачи; ѡжжѣгача.* – Дрѡго су мѡдрице, дрѡго су пѡжжѣгаче, меѡарѣе (Ру. Вој, Кр, Гра).

модрѡкѡрка ѡѣчѡрка ж *бот. јѣсиѡива гљива са шеширом који има ѡамно-ѡлави ѡрелив.* – Печѡрѣе модрѡкѡрѣе ѡмају голѣм шешир и наѡре подврнут, и расту на ѡгриште кудѣ и дрѡѣе печѡрѣе (Гос. Пк).

мѡже да изр. *могло би да.* – Мѡже да ѡдете веч, почѣ да се расѡвѡња (Км).

моѡѡвица ж *вет. болесѡи јагњади и ѡваца због недѡсѡѡѡика сѣлена у ис-храни.* – Вѡѡѡла моѡѡвица јагњиштата (ВРж. Пк, ВЛк, ДД). Моѡѡвица ѡѣе да вѡне понѣкад и ѡвѡѡ (ВС).

моѡар узв. *вулг. мац, неѣе моѡи ѡѡѡко.* – А сѡ моѡар, нѣма више ѡѡѣе пијење при мѣн (Ста. НМл. Пир).

мокар бра́т изр. шаљ. *ијјаница*. – Ти си мокар бра́т, а ја нeмам па́ре да те појим (ПРж).

мо́клен/мокле́н м бот. *врси́а клена, маклен*. – Тија клн ка́жемо мо́клен (Зав).

мо́кри несвр. *кваси́и*. – Ћишата ме мокри́ цел дьн, о́лади ме (Рг).

мокриша́т, -а, -о *мокар у најве́ћем сѝејену; мокар до голе коже*. – Дојдо́ мокар мокриша́т, осе́бал, не мо́гу се угре́јем (Брц. Вој).

мола́ ж **1.** *грађевинска ала́и́ка којом се набацу́је маса ѝри мали́ерисању или мазању бла́иом*. – Сас молу́ту се наба́ци, сас мистри́јуту се ма́же, а у ван-глу́ту се држи то́ва што се наба́цује: ма́лтер, циме́нт или дру́го (Бла. Сук, Чин). **2.** *мемла*. – Мери́ше њим на молу́ у зевни́кат и у ку́ћуту (Изв).

мо́лен, -а, -о трп. пр. *мо́љен*. – Пр́во је мо́лен Ра́тко, после и дру́ђити (Сук). Пр́во је мо́лено да бу́де, а са́ па да не бу́де (Трњ).

моле́ње с гл. им. од мо́ли. *нуђе́ње; молба; обавља́ње моли́и́ве*. – За једе́ње не́ма голе́мо моле́ње; ако че́каш да те мо́ле че оста́неш гла́дан (Км. Пет).

мо́ли бо́га изр. **1.** *исказива́и моли́и́ву Богу и свеци́ма*. – Пред спа́ње пр́во мо́ли бо́га, тека́ сва́ку ве́чер (Дој. Кр). **2.** *Позива́и бога у ѝомо́ћ у изненадо́ј нево́ли*. – Бо́же, спа́си ми дечи́цата да ѝи вода́та не однесе́ (Јал).

моли́тви несвр. *обавља́и у ѝоку обреда кађе́ње кадиони́цом*. – Да моли́твимо једе́њето па да једе́мо, деца́та веч гла́дна (Рс. Дој, Пк).

моли́и́ви се свр. *ѝомоли́и се богу (и свеци́ма)*. – Ја́ док се не моли́твим, не ле́гам (Пир).

мо́ме узв. **1.** при обраћању женској особи, најчешће млађој: *девојчи́це, девојко, жено*. – На жену́ се ка́же мо́ме, а на му́жа бре́ (Вој). **2.** рет. при обраћању било ком грлу стоке, најчешће женском: – Ша́ро, ша́ро, до́јди, мо́ме, на́ ти ле́бац (При.Кс). Ајде, мо́ме, ка́рчо (о овну!) (Пок).

момче́ с мн. момчети́ја **1.** *младоже́ња*. – Ўбаво ти момче́то, невесто, тамън сте на па́р (Држ). **2.** *(млади) муж, суѝруг*. – То́ва ли ти је момче́то, ја́ га не позна́вам (Рс. Вој).

момчети́ште с пеј. од момче́, *обесан момак*. – Напи́ју се момчети́шта па се са́мо изо́кују по це́лу но́ч (Кп).

момчето́р м зб. *гру́иа (млађих) момака*. – Момчето́р, девојчето́р, збра́ло се, се́ду, о́кају, смеју́ се, не́мају дру́гу ра́боту (Пет. ВС).

момчуља́к м *(још недозрео, млад) момак*. – Си́нат бе́ше тгг јо́ш момчуља́к (Гос).

момши́нина м зб. *гру́иа момака*. – Збра́ло се момши́нина пред кавену́ту, смеју́ се не́кому (Кр).

морузѝрско чѹкало изр. *алайѹка за круњење кукуруза ударањем клиѹова*. – Прво класовити удѹрам сас морузѝрско чѹкало па љи после чѹстим с руѹе (Рс).

морѹ боја изр. *йлава боја; љубичастѹа боја*. – Йма си морѹ боја, у ѹѹ смо чинѹиле (Вој).

моравѹт м *среѹа; добиѹѹак*. – Остѹла тѹрска рѹч моравѹт, с ѹѹ се благо-слоѹи да ймаш среѹу, добѹтак, напрѹдак (Изв).

мѹрас, -ста, -сто *йлав; љубичастѹи*. – Ймамо белѹ кѹзе, а чувѹали смо мѹрасте и шутѹе (Ру).

морѹч м бот. *аромаѹична и лековиѹа билѹка слична мирођѹји Anethum foeniculum, која се користиѹи као зачин и као зашѹиѹѹа од мађѹија и море*. – Морѹч је у градинче садила свака куѹа за у јѹло и за од морѹ, ѹко натѹска човѹка (ВЛк. Пет, При).

мѹре де изр. *ма хајде, зар ѹѹако; ма нека; ѹо ме се не ѹииче*. – Мѹре де, онѹ и нашта врба че рѹди грѹзје (Рас).

мѹре дѹка изр. ирон. *како да не*. – Епа, че ѹој издаѹем што трађи?! Мѹре дѹка (па нѹчу)! (Трѹ. Вој).

мѹрес, -та, -то *жуђкасиѹо-сивкасиѹо-црн (о кози!)*. – Мѹреста коза дѹјде како жлта и сѹвкаста, па прицрѹена (ТД).

мѹри несвр. **1.** *мучиѹи (болесѹи, брига, савесѹи); омеѹѹѹи*. – Срце ме мѹри оѹавна, само йма да чѹјеш нѹма ме (Кс). **2.** *заклиѹѹѹи се у нечиѹи жи-воѹи (очев, мајчин, браѹов, синовљев)*. – Нѹчу се клнѹм, нѹчу мађѹу си да мѹрим, не мѹра да ми вѹрујете (Гос).

мѹри, -а, -е *сивоѹлав, оловноѹлав (о облаку!)*. – Мѹри ѹблаци наидѹше, град прѹклет паде и све стлѹче (Пс, БЧ).

морѹило с *смрѹи*. – Че ти дѹјде морѹило, нѹче се мѹло забѹви; ја че ти вѹдим душѹту (Кп. ДД, Пок).

мѹроша ж *овца или коза са ѹѹмно-браон вуном или ѹлаком*. – Мѹрошка овца, кѹко да је у орејѹво чѹњена, а йма и коза теква (ВЛк).

морѹжѹѹак м *кашасѹи расѹвор кукурузног брашна као фил за налага-ну ѹиѹу, који се сѹѹавља између кора*. – Морѹжѹѹак је морѹзно брашно и вода; напрѹ се на кашу па се с ѹѹга подмазује и налага, а и од куластру мѹж да тѹрају у морѹжѹѹак (Ру).

морѹзно брашно изр. *йројено брашно*. – У лѹб смо турѹли и морѹзно брашно, само да се изрѹнимо до жѹтву (Чин).

мослѹнце с *једно или два брвна за йрелаз йреко йѹѹѹка*. – Напрѹјте мослѹнце да мѹж да миѹѹјемо, да не гѹзимо водѹту (Вој. Трѹ).

мострѹице ж мн. *уске чѹйке*. – Мострѹице су тѹсне чѹпѹе (Рос).

мота́ узв. деч. *не ѿо, срамоѿѿа је (о ѿолном органу!)*. – Мота́, пу́-пу́-пу́, немо́ј то́ва да ми пока́зујеш (Вој).

мо́та се несвр. **1.** *врѿеѿѿи се око*. – Иде́ црн об́лак па се мота́ окол на́ше по́ље (Ста). **2.** *ѿокушаваѿѿи украсѿѿи*. – Мо́та се сас торбе́те окол ва́шту гради́ну (Сук).

мотави́ла ж прип. *моѿѿовило*. – Мотави́ла ви́ла, по го́ру оди́ла, до́м не дооди́ла (Чин).

мота́јечи прил. сад. од мо́та несвр. *моѿѿајуѿи*. – Умори́ се мота́јечи то́лко вре́ме, ко да сам вр́зана (Трњ).

мо́тка ж **1.** *дугачка, ѿрава и дебела моѿѿка за разновснѿу намену (сушење меса, као и низа ѿаѿрике, венаца лука, веша, ѿровеѿѿравање ѿосѿѿељине, ношење ѿѿерѿѿа удвоје)*. – Мо́тка или вр́лина за сушење ни́зе и вѿнци, по́више ка́жемо вр́лина (Зс). **2.** *дугачка ѿлуга којом се на разбоју обр́ђе враѿѿило*. – С мо́тку се обр́ча кросно́то, а с отега́ч се затѿса да се не вр́ча (Бла). **3.** изр. *даде́ му мо́тку грубо (и уз баѿѿине) оѿѿераѿѿи*. – Дадо́ му мо́тку, па си о́тиде (ВЛк).

мотља́ви се несвр. **1.** *замајаваѿѿи се сѿѿоредним ѿословима; неѿѿѿѿебно се задржаваѿѿи*. – Са́мо се мотља́виш, па и ме́не мотља́виш, и не мо́ж се опра́вимо на ра́боту (Брл. Сук. Км). **2.** *не умеѿѿи заврѿиѿѿи ѿосао*. – Кво́ се то́лко мотља́виш по коша́ру (Сук).

мотови́лче с **1.** *крајѿко моѿѿовило*. – Напра́ви ми мотови́лче, овов́ се стро́ши (Рс). **2.** *врѿешка за ѿремоѿѿавање ѿређе на цеви*. – Мотови́лче и јелѿнче је ѿсто (Зс).

мотузáр м зоол. *врси́а голу́ба*. – Ја́ ѿмам мотузáри голу́би (Пир).

мо́ч м вет. *органи за излучивање мокраће; мокраћна беѿишка*. – Мо́ч од свињѿ одво́јимо за деца́, меју́р га ка́жемо, да се деца́ ѿграју (Држ).

мо́чан, -ана, -ано трп. пр. од мо́ча заѿѿишаван. – Пожлте́л ко мо́чан ду́вар (СГл).

мочварљѿв, -а, -о *мочваран, забарен*. – Та́м повлачи́та ме́ста, мочварљѿва (ВЛк).

мо́чла ж *безвредна женска особа (несѿѿособна, недорасла, глу́ѿа)*. – Какво́ па ти́, мо́чло, зна́јеш, кад ни́шта не разби́раш (Сре).

мочља́во ме́сто изр. *мочвара, млака, забарено земљѿиѿѿе*. – Та́м мочља́во ме́сто, не мо́ж да ми́неш (Зс).

мо́чљак м мн. *мо́чљаци* **1.** *редак измеѿѿ; измеѿѿ са мокраћом*. – Де пр́во да изнесѿм мо́чљаци́ти да не смрду́ (Сук). **2.** *веш загађен измеѿѿом; уѿѿишана одећа и ѿосѿѿељина*. – Ја́ ли да пе́рем мо́чљаци́ти на ста́рцатога, а она́ да у́зне те́ја ѿѿѿе (Пет. Држ. Вој).

мочни́к м *оѿѿвор на ѿолном органу код сѿѿѿѿе кроз ко́ји излази мокраћа*. – Мо́чката изла́зи на мочни́кат, тека́ се ка́же и за же́нско и за му́шко (ТД. Мр).

мо́чће ж мн. **1.** *мокраћа; измеџ са мокраћом.* – Ова́м смрди́ на мо́чће, мо́ра да су деца́та прави́ла какво́ не тре́бе (Брц). **2.** *зайишан (и засран) веш.* – Душа́ ми се усмрде́ од прање́, од де́тјинсће мо́чће (Пир. При).

мочурља́к м *млака, забарено земљишће.* – Улетё́ у мочурља́кат та́м, једва́ жив излэ́зо (БЧ. Рас).

мра́зан, -на, -но **1.** *леден (јуџиро, време).* – Мра́зно јутро́, добро́ је да иде́мо у др́ва (Бс). **2.** *залеђен (блаио).* – По мра́зно кали́ште лѣ́ко че оти́дем до водени́цу (Вој).

мра́зовац м бот. *Colhicum autumnale.* – Мра́зовац је качу́н сјесени ка́сно и спрóлети ра́но, а вр́ани лу́к си је бы́шка (ВЛк).

мрака́ ж мет. *џомрчина.* – Улэ́зозмо та́мо у мраку́ (Дој).

мрату́је несвр. *мироваџи и јако се сабиџи (од жеге, зайаре, сиџосџи, умора) (сиџадо, брав).* – Мрату́ју овце́те, не мр́дају ни ната́м ни нава́м (Сук. Јал). Мрату́је овца́та, умири́ла се (Кр).

мра́чи се несвр. *смркаваџи се.* – Почё́ се мра́чи, а й́ма још мло́го да сти́гнемо до селó (Јел).

мр́ви несвр. **1.** *рониџи, усийњаваџи.* – Слепи́ла се зр́нцата, па га мр́вим (Вој). **2.** *иџедеџи, џомало џпроиџи (о иџедеџи хране).* – Кад не́ма, не́ма; човё́к мр́ви, мр́ви, да искобе́ља зи́му (Соп).

мргуђесто́ прил. *намргођено; џудљиво.* – Мргуђесто́ ме гле́да, не допа́дам му се (Б-ЦЈ, Бла).

мр́да несвр. **1.** *џокреџаџи се, не мироваџи.* – Че рабóтим док мр́дам, не мо́гу залуду да седим (Вој). **2.** *врдаџи, не држаџи реч.* – Не́ма са да мр́даш, че бу́де како́ смо се тѣ́г договори́ли (Рс). **3.** изр. **мр́да о́дома зарађиваџи ван ку́ће (надничар, џечалбар).** – Сироти́ња смо, мр́дамо о́дома да до́јдемо до пару́ (Пк). **4.** изр. **мр́да му џ-срце џлаиџи се; узбуђиваџи се.** – Њё́му си мр́дало џ-срце од стра́ (Тм). **5.** изр. **мр́да кам же́не џонашаџи се као же́нскарош.** – Ако́ је остаре́ло, ама мр́да кам же́не, било́ му ма́лко то́лће го́дине (НМл. Рс).

мр́дало с вулг. шалѣ. *џенис.* – Умрло́ му мр́далото, остаре́л (При).

мрда́чи, -ка, -ко *несигуран; џреврџив.* – Мрда́чка му ра́бота, од не́га неси́ ни треба́л дру́го да се на́даш (Рс).

мр́дне свр. **1.** *џокренуџи се.* – Грби́на ми осё́бе у водени́цу, па не мо́гу да мр́днем (Об). **2.** *уклониџи се; не биџи џред очима; избеђи невољу, оџасносџи.* – Мр́дни, да вој неси́ прё́д-очи док вој не ми́не бесоча́та (ПРж). **3.** изр. **не да́ва му да мр́дне држаџи некога врло си́рого, одузимаџи му слободу.** – Уштави́ла га же́ната на́чисто, не да́ва му да мр́дне (Пир).

мр́дне се свр. *уклониџи се; избеђи невољу.* – Мр́днул се на вре́ме да га не зака́чи ку́ка (НМл).

мрдогуза ж **1.** овца која не њландује, не мирује. – Дочка је мрдогуза, неће да пладнује (Пк). **2.** музара која се врџољи њри мужи. – Таја је крава маљко мрдогуза, а оче и да рџтне и да расџпе млекото (Рс).

мрдогузица ж **1.** незрела особа која бежи од њежег њосла и одговорно-сџи. – Овај работа мора да се дџнџ заврџи, нема да пуштамо мрдогузицете да побегну (ВЈ). **2.** заводница која чини оџсцене њокреџе; курва. – Нећу да ми таја мрдогузица праг прескача, да ми отџма мужа (Држ).

мрдори несвр. њовремено мрдаџи. – Мрдори кравата кад џу млзџм (Грш. Пс).

мре **1.** несвр. умираџи. – Раџ, наџрод џџне, мре, кукање големо у село (Кр). **2.** лиџсаваџи. – Овцете почџе често да мру (Гос. Бе, Пк, МЛк, ВЛк).

мрежа (преко очџи) ж анат. коџрена на оку која смаџује видљивосџи. – Їмам мрежу преко лџвото око (Вр. Цр).

мрежаво стаџе у очџи изр. смрачиџи се њпред очџма, добиџи несвесџи-цу. – Тиџе ми стаџу мрежаво у очџти (ВЛк).

мрељна ж шаљ. смрџи. – Спремамо се за мрељџе, па не беџемо смољу од бор за тџмџан (Чин).

мрена ж зоол. врџиа рибе, мрена. – Ёбава како мрена риба (Зс). Испру-жила се како мрена (Зс).

мренџа ж биљка, живоџиџа или њпредметџ са којим се џџоређује леџоџа лица. – Ёбава ко мренџа, црвена-бела у лице (Вој).

мреће с смрџи, умирање. – Од мреће кој се плаџи он брџе џмре (Рос). Кажемо поџише мреће, рџтко се каже умирачка (Јел. ВРж).

мрждори несвр. џџихо и дуго џадаџи (киша, снег). – Мрждори снег цел дџн помалко (Гос).

мрзал, -зла, -зло р. пр. од мрзџе слеђен, замрзнуџи. – Гаџа ме с мрзла лајна (Км. Јал, Вој).

мрзга несвр. ромиџаџи, лагано и дуго џадаџи киша. – Отидомо да ко-памо, ама џџиша мрзга помалко, па се врџумо (Соп).

мрзење с гл. им. посл. мржџа. – Мрзење убџва човека, па било он да мрзи или џџга да мрзе (Вој).

мрзетан, -тна, -тно безвољан; лењ; уп. мрзешан. – Мрзетна, неработна и нечџста жена (Пк. Дој).

мрзешан, -шна, -шно в. мрзетан. – Мрзешан човек не моџ да џма (Рс. ВРж).

мрзи несвр. безлич. са логичким субјџектом у акузативу двоумџи се, оклеваџи. – Ја ме мрзи да му рџџм (Км. Вој).

мрзос прај изр. џазџиваџи свађу; џодсџиџаџи мржџу. – Таја само оди по село и само прај мрзос у наџрод (Вој. Држ).

мрсѧч м особа која љо навици говори вулгарно, безобразник; курвар. – Ђн је гаѧан мрсѧч, ѡн је по женѧте (Бе).

мрси несвр. фиг. не говориѧи истину, зајейѧаваѧи, љокушаваѧи љре-вариѧи. – Мрси, пѧкља, све глѧда да превѧри (МЈ. Зав).

мрско прил. *нерадо, са усѧезањем*. – Мѧн ме мрско кокѡшку да закѡљем, а ѡн кѡље чѡвѧци (НМл. Вој). Мрско ми да љдем тѧм при ѧѧи (Цр. Вој, Кр). Мрско му да га онѧ целивуже, ѧко му је тѧтка (Сук).

мрснѧчина ж урѧиѧарија, црвенило на кожи као љоследица додира или ујѧда, скорѧије, гусенице, инсекѧа; уп. мрснѧчинка. – Мрснѧчина ми се дѧгла, нѧшто ме облазиљо (ВРж. Кр, Трњ).

мрснѧчинка ж дем. од мрснѧчина, в. мрснѧчина. – Кудѧ те облази гусѧнка или пѧук, па поцрвѧје, тѡв је мрснѧчинка (Брл).

мрснѡѧа ж в. мрснѡѧ (1). – Ко да нѧје кашкавѧљ: нѧма маснѡѧу, нѧма жилавѧну (Бла).

мрснѡч м маснѡѧа; масни слој. – Мрснѡч пѡвише, двѧ прѧста сланиѧа (Чин).

мрснѡѧ ж 1. масна храна; уп. мрснѡѧа. – Несмѡ млѡго оскудевѧли за мрснѡѧу (Пир). 2. масна мрља; масна љрљавиѧѧина на вѧшу и љосуђу. – Дрѧјете вој уѧѧане с мрснѡѧу ко да је топѧла мѧз с ѧѧи (НМл. Цр).

мрсѡљ м неѧисѧѡѧа у храни. – Да пѧзиш да не пѧдне мрсѡљ у јѧдењето (ВРж).

мрсѡѧѧа ж 1. љрљавиѧѧина од маснѡѧе. – Опѧри се, стѧри тѧја мрсѡѧѧе оди дрѧјете да ти се жѧне не смејѧу (Кр). 2. безобразно изражавањѧ са наглашеним алузијама на коиѧус; курвањѧ. – Обѧча онѧ мрсѡѧѧе, нѧје одрѡчљива иѧ (Грш. Рс, Брл). 3. изр. **прѧј мрсѡѧѧе** зајейѧаваѧи; љодваљиваѧи, љравиѧи смиѧалице. – Правѧли мрсѡѧѧе па се скарѧли и степѧли (Пл).

мртацѧѧав, -а, -о мрзовѡљан; лењ; нељредузимљив. – Мртацѧѧав нѧѧаѧав, нѧма вѡљу, лѧњав, ко да је умрѧл (Гос. Пир. Сре).

мртва кѡс ж анат. *кврга на косѧи, осѧеом*. – Дѧгла му се мртва кѡс (Бла. Вој).

мрѧѧа љокрѧѧа ж бот. 1. мрѧѧа кољрѧѧа *Latium purpureum*. – Тѧја покрѧѧа се зѡвѧ мртва покрѧѧа штѡ не гѡри (Држ. При). 2. *врѧѧа кољрѧѧе* која је нижа од обѧѧне кољрѧѧе, нѧма љосебно име. – Мртва покрѧѧа је нѧјстара у све трѧвѧе: шушкаво, па цѧвѧѧи плавѧасто, сѧѧа нагѡре, ѧма на шушѧе бѧцковѧѧи и лѧѧи на ѧѧсѧаѧ штѡ је пѡнисаѧ (Гос. Зав).

мрѧѧѧѧ м, мртаѧѧѧи мрѧѧѧѧ. – Мртаѧѧѧѧ кад се дѧгне тѡј не мрѧ вѧше (Цр). Чѧсто сѧњѧјѧем мртаѧѧѧѧи или сѧмо јѧдноѧа мртаѧѧѧѧа коѧѧ несѧм познаѧѧа (Об. Пс).

мртвињичав, -а, -о *сеновиџ*, *који је на осојној сѣрани*. – Мртвињичаво мѣсто та̑м, гор̑а голема̑, убава (ВЛк).

мртви́чава трава́ изр. *ѣрава у мртѣвини, неѣгодна за ѣашу и сено*. – У мртвину мртви́чава трава́, ло́ша, у њу расту́ големе́ и о́тровне тра́вѣ (Брл).

мртвльо́ше (се) свр. *умртѣвиџи се; ошамуѣиџи се*. – О̑н је мртвльо́сал на мо́сат: нити́ глѣда, нити́ мр̑да, умртѣџл се (Цр). Не спѣ́ ко чо́вѣци него се мртвльо́сали, не мо́ж се дѣгну (Цр. Брл, Кр, СГл).

мртвѣсу́је се несвр. *оѣијаџи се; обезнаѣиваџи се*. – О̑н се мртвѣсу́је сва̑ћи тре̑ћи дѣн, а поне́кад и пов̑рка (При. Кр, БЧ).

мртвѣ́је несвр. *мироваџи и јако се сабиџи (сѣадо оваца) од же́ге, заѣаре, сѣѣосѣи, умора*. – На́шете о́вце мртвѣ́ју го́ре у шу́муту (Пк).

мртѣ́ње с гл. им. од мртѣ, мртѣ́је, мртвѣ́је *сабија́ње оваца у време же́ге, ѣри чему држе главу једна исѣод друге*. – Када́ је же́га голема́, мо́кро вре́ме, о́вце ува́ти мртѣ́ње, па ту́рају гла́ву једна́ поди дру́гу и тека́ мирѣ́ју ко мртѣ́е, ни би́јење не пома́га (ВРж).

мртља́во вре́ме изр. *неѣоже́лно меѣеоролошко време ѣра́ђено хладно́ћом, облачношћу или висо́ком влаго́м; уп. мртљѣ́чаво вре́ме*. – Мртља́во вре́ме́то, па́к че па́да ѣи́ша (Мр).

мртљѣ́чава страна́ изр. *мртѣвина, осо́јна сѣрана, сеновиѣа сѣрана*. – Тај страна́ под Вѣ́длич мртљѣ́чава, и гор̑ата голема́ (ВРж).

мртљѣ́чаво вре́ме изр. в. мртља́во вре́ме. – Мртљѣ́чаво вре́ме́то, ѣи́шата че се повр̑не (ВРж. Пк, ВЛк).

мртњи́чав, -а, -о *који је расѣао у мртѣвини (дрво, ѣрава)*. – Дрво́то сѣрово, мртњи́чава, па са́мо тлајѣ́ (Рс. Цр).

мртѣ́је сто́ка изр. *мироваџи на ѣаши, на ѣландиѣиџу или у сѣаји; ѣре̑ћи у ѣѣѣодне́вни дремеж (овце)*. – Ка́жемо за сто́ку, на́јвише за о́вце, да мртѣ́ју када́ мирно пасѣ́, или пла́днују у ладовѣ́ну, или се уми́ре у же́гуту и дрѣ́му у поја́ту (Пк. ВЛк, Гос, Брл, Пс).

мртѣ́ша ж *овца која се (ѣрва) умири ѣа ѣасе, или ѣланду́је, или дах̑е од же́ге и држи главу исѣод друге овце*. – Мртѣ́ша, она́ се пр̑ва умртѣџи у же́гуту (Вој. Пк).

мрца́во млеко́ изр. *некувано, или недокувано млеко, које се развлади због убрзано́г множе́ња бакѣ́рија у њему*. – Мрца́во млеко́то, тре́бе да је поклѣ́пено стоја́ло (Пк. ВРж). Млеко́то да сва́риш уба́во да не бу́де мрца́во како јучера́шњото (Гос).

мрцо́љ м рет. *изразиѣо ле́ња особа*. – Ко́јѣ је голѣ́м мрцо́љ ни́кој га не узѣ́ма у на́дњицу (Рс).

мрцо́ћѣ́цав, -а, -о *безво́љан, неориѣѣѣисан, неодре́ђен*. – Теква́ су ва́миѣија, сви мрцо́ћѣ́цави, и не мо́ж да ѣду на́прѣд (Бе).

мрча м во мрке или чађаве боје. – Мрча ми је добар, убаво тегљи, убаво једё и убаво слүша (Зав).

мрчи несвр. вулг. *йодваљиваџи, сїлейкариџи; омаловажаваџи*. – Он га нёшто мрчи, зафркава (Зав). Немој га мрчиш (Пир).

мрчкаво прил. **1.** *мрак у очима, муџно у глави*. – Мрчкаво ми прёд-очи и боли ме пöвише на левуту страну (Пк. Соп). **2.** *нема изгледа*. – Како сас нега, че се договорите ли? Мрчкаво, с нега не може никакав договор (Кс).

мрша ж пеј. *мршава (и неугледна) особа*. – Ако сам теква мрша, несём онака згрушен човек нел сам жољава (Зав).

мршавџк, -ка, -ко *йрилично мршав*. – Јагнето сүвачко, мршавшко, једна шака јад (Пок).

мршљаџк м пеј. *јакó мршава (и неугледна) особа; јакó мршав (болесџан) брав*. – Бабичката омршавёла и једва оди, мршљаџк станула (МЈ). Кравете му мршљаџи, једва оде (Пет).

мршљаџр м **1.** *лешинар, живоџиња која једё лешеве*. – Нашто куче неје мршљаџр (При). **2.** *шаљ. женскарош*. – Тија је мршљаџр, он само живо месо једё, трчи од једну до другу (Кр. Рс).

мршотина ж **1.** *леш угинуле живоџиње*. – Мршотину не врљамо него закопујемо (Брл). **2.** *шаљ. месо*. – Донеси мршотинуту, има куде да љу опечемо (Брл). **3.** *живи леш, јакó мршава и болесна особа или живоџиња*; уп. мршуљина. – Какве краве, това мршотине (Бла.) Пројде онаја мршотина, дрёјете виснуле на нега како на кољц (Цр).

мршџав, -а, -о **1.** *намршџен; зловољан*. – Кој те насећира, та си мрштав (Сук). **2.** *наборан (зрно, йлод, лисџи)*. – Кад убије голема жега житото, оно после зрната дојду мрштава (Грш. Вој).

мршџовџџи, -а, -о *који је (сџијално) намршџен*. – Често си мрштовџт, нешто ти овам неје по вољу (Рс. Пет, При).

мршуљина ж в. мршотина 3. – Глёде какве краве мршуљине, ама убаво млеко даву (Држ).

муа несвр. фиг. *йодмићиваџи*. – Муал му је, давал му је кришом, и оправил рабóту (Кс. СГл, БЧ).

муа оцџтарка ж *винска мушица Drozofila melanogaster*. – У казаницуту мује оцџтарће се улётёло (Грш).

муар м мн. муарё, мујарё *говече осеџљиво на зујање и ујед обада*. – Кржава је голём муар, бёга од мууту, главу че си отћине (Вој). **2.** *бот. врсџа коро́ва Setaria glauca*. – Муар наскубу да вржемо сноплё (Ру).

мува м *било који инсекаџи йо облику и величини сличан муви; обад*. – Зуји мува (Кс. Бла, Ш).

мўвне свр. *мунуиши*. – Она ме мўвну с лак у рёбра и рёче ми да ћутим (Ста).

мудат, -о који има добро изражене *иесийисе*. – Овн да је крупан, убав, дліг и мудат (Изв). Да ли си мудат или су ти отёкла мўда (НМл).

мўже вок од мўж м *одрасіао мушарац сйособан за шеже физичке радове; суйруг*. – Мўже, дјјди, ока те човёк (ВЛк).

мужина ж аугм. од мўж м *круян и јак (млад) мушарац*. – Порасал голема мужаина (Цр).

мужинка ж, хип. од мўж м *муж; суйруг*. – Това је моја мужинка (Км).

мўжњева страна. – Он ми је од мўжњеву страну ўћа (Бла).

мўжњи, -а, -о *мужевљев*. – На мўжњи дом сам отишла прво, а зётена сам (Ор. Тм, Соп).

музаверльк м *йодвала, смицилица*. – Бог да ме сачува од суковши музаверльци (Пир).

музијана ж *йреврїљивац; лицемер*. – Нёчу с туја мўшку музијану да ймам никакву работу (ВЛк).

мујар м фиг. **1.** *йокварењак; йреврїљивац*. – Он је голём мујар, оче да подваіли (Пет). **2.** *нерадник, ладолеж*. – Мујар је, све йде по ладовинете (Кр).

мујарник м *нечисіа кућа; йросіторија йуна мува*. – Шёрпе неопране, ведро насред собу, неметено, мујарник је у њй голём (Рс).

мујтап м рет. **1.** *шала*. – Она се мајтапи с тебе, това је мајтап, сват си њој (Грш). **2.** *прави си мујтап* изр. *шали се*. – Наши су волёли да си праје мујтап, да изводе шаљу (Бла).

мујтапи (се) несвр. *шалиши се*. – Само измишла мујтапи, шали се (Бла).

мўка ж **1.** *оно шііо је муком сйечено*. – Не дирај у моју мўку, ја сам това с дёсет прсти створила (При). **2.** *невоља*. – Бёше мўка зйму да прекарамо, а са неје, стйгоше покрйве (Кп). **3.** *чезња*. – Слушам девојће мўјуту мўку ка поју, мўјуту пёсму ка поју (Рос). **4.** изр. **мўка-лёле велика невоља; йешка болесі; безизлаз**. – Работила с мўжје квё њој је згодно; е, са дошло мўка-лёле (Бла. ВСв).

мукавица ж вет. **1.** *болесі оваца и јагњади било због заразе или због недосіаішка селена у храни*. – Мукавица је болка при јагништа и овце (Пок). Ка га ване мукавица онё йма жлту воду у колёната, и тај се вода развлачи, и не мёже да оди како трёбе. Трёбе стока да вати чистину и тека да се олечи (Бс). Мукавица је само коди јаганци и оди топлоту се добйва (ДД. ВЛк, Пк, Бз). **2.** *слинавка и шай, болесі йайкара*. – Која овца крйви, болна је од мукавицу, одвој у (Дој). **3.** *болесі ногу коња и магараца*. – Коњи и магарци болују од мукавицу, удари и у ноје (ТД).

мукавичав, -а, -о који је оболео од мукавице, болесни зглобова ногу (О браву). – Мукавичав коњ, магаре или јагне, ако га болу ноће, оно је добило воду у зглобовети (ТД).

муљавина ж **1.** *нейоштен йосао, йревара*. – Тов је муљавина, нечу се упштам (Рс). **2.** *йреварант*. – Јова је муљавина: жале се на њега и никој му не верује (ВРж).

мукамачћи прил. *изненада, из йошаје, йодмукло*. – Мукамачћи ме напде и обори ме (Пс).

мукомачћи прил. *ћуйке*. – Мукомачћи га уработи и не жали се ништа што му несмо помагали (ЦД).

мулећина ж *мишо*. – Штом дојде на влас одма тражи мулећину од на-род (Пир. НМл).

муљавина ж *грожђе, крушке или јабуке које је гњечила муљача*. – Има у кацуту муљавина (Јал. Пн).

муљак м **1.** *замућена вода (у реци, виру, казану, йосуди)*. – Муљак је замућена вода, може и у казан, може и у вир (БЧ). Ајд, ч-идемо да ватамо рибе у муљакат (Кс). **2.** *речни нанос; најбоље земљишти око реке*. – Муљак је што су река и вода нанеле, најбоља земља (Бла. Кс, Бч, Рас).

муљачка ж **1.** *сирава за дробљење (грожђа, крушака)*. – Када се смуљају круше с муљачку побрже твасују и давају повише ређију (Јал). **2.** *кухињска машина за ручно млевање (меса, ораха, кекса)*. – Купи ми убаву муљачку за месо да не трчим у комшилк ка ми устрёбе (Изв).

муљише свр. пеј. *умрейти*. – Бабицката муљисала, одврзала руће на снајете (Кр).

мунда несвр. рет. *збуњиваити чесити и йрошивуречним наредбама, мошати*. – Она га само мунда, не поштује га (Кр).

мунђа несвр. *йодмукло чиниити; оговарати*. – Све нешто мунђају квó узимам, квó давам; што се њи тича (Зав, Пир).

муње свр. *боцнуити, убосити (особу, брав)*. – Муњу ме с остњн у ребра, опомену ме (Рс. Рг).

муње се свр. *кришом се увући; одједном неситати у гомили*. – Немóј да се у това муње некоја змија на-лето (Зав).

мунса несвр. *лушати; журиити*. – Куде мунсаш натам (Пир).

мунтук м пеј. *занатилија који израђује йоњаве, грубе йросирке, йокровце, вреће, бисаге и йорбе од коњске и козје длаке или од конойе; глук*. – За мутавцију се каже још и мунтак, тупак или ћутук (Ш).

мурашка ж *коза са шамноцрвеном длаком, рейко име*. – Мурашка је мургава коза, тввноцрвена на длаку (ВЛк).

мўргас, -та, -то *који је тшамноцрвене боје длаке (о говечейу)*. – Мўргасту краву довел (Бла).

мўрдар/мурдър м пеј. *лош йознавалац свога йосла; лош мајсйор*. – Он је мурдър касапин (Пир. Изв).

мурдара несвр. фиг. *йоганийи речима*. – Она мурдара свакога, нікому се не срамује (Вој).

мўрдаран, -рна, -рно *загађен, зайрљан, нечисй (о храни)*. – Млекото мўрдарно, че га расйпем, маћката га налока (Сук. Вој).

мурдари несвр. **1.** *загађивайи храну йрсйима и йреврйањем*. – Немој да вадиш месетија с прсти и да мурдариш манцуту (Рс. Пир). **2.** фиг. *клеветайи; оговарайи*. – Мурдарйли нешто при Йвицу за мене, он ми каза (Зав). **3.** фиг. *бацайи чини*. – Требе да је мајћа њој нешта мурдарйла и са кравата дава крваво млеко (Држ. Ос).

мурдарка ж *зла, бесйидна и йокварена женска особа*. – Била је голема мурдарка, нікој у неје волел, ни родбина (Цр).

муре с *мейална йодлога за бушење йойковица йробојцем*. – Тўрим поткўвицу на муре па у бўшим с пробўјац (ТД).

мўрли се несвр. *јакó се наоблачийи йред кишу или нейогоду*. – Мўрли се, спрема се за ћйшу (Вој).

мўрљав, -а, -о **1.** *облачан и са знацима који најављују кишу (дан, небо)*. – И дњњс мўрљав дњн, нема да се осуши сенцето (БЧ. Дој). **2.** фиг. *љуий, намршйен*. – Нешто си мўрљав дњњс, мўрљаво ти челото (Трњ).

мурљавина ж *облачно време са ниским облацима, време йред кишу*. – Мурљавина изутра беше, па се после разведри (Чин).

мўрцас, -та, -то, в. мўрцес. – Мўрцастога вола ймајоше (Цр. Сук, СГл).

мўрцес, -та, -то *који је тшамноцрвене боје длаке са тшамнијим йреливом низ кичму и на глави (говече)*; уп. мўрцас. – Мўрцестотога вола не мојемо да прејалимо, млого ни је ўбаво слушал (Вој).

мўрци се несвр. **1.** *йокрива се небо ниским кишиним облацима*. – Мўрци се времёво, да оч да падне ћйша (Км. ЦД, Бер, При). **2.** фиг. *мршйиийи се; љуийиийи се*. – Што се мўрциш на мене без разлог (Км).

мўсав, -а, -о **1.** *коме виси доња усна*. – Висеше му долњата ўсница, беше грóзан, ама је бил паметан (Ста). **2.** *нескладан, грубе консйиийуције*. – Мўсава овца, оклембасйла се, и грóзна (Соп).

мусење с пл. им. од мўси се **1.** *одбијање хране и мировање због болесйи (особа, брав)*. – Мусење, това неје добро, требе да је болна овцата (Гра). **2.** пеј. *дурење, срдња*. – Мани се од мусење, вацај се за рабóту, несй дете малечко (Кр).

муси се несвр. *дуриџи се, срдџи се*. – Не мрдај од рабџу, и ја би се мусџла да ме друџи рани (Изв).

муска ж **1.** *бела овца која има мању или веђу црну или сиву шару на лицу и губици*. – Овца муска љма на уста флџку (Зав. ВЛк). **2.** *коза браон боје која на усџима или лицу има белу шару*. – Муска кађемо за козу која је џтстрану кацава, а на уста љма неђшто белџ (Брл).

муџа м/ж **1.** *особа која џуџи, џрџи и не бунџ се*. – Вче да сам муџа и да сеџам ко говџдо (Изв). **2.** *особа која мџмиком и џонашањем негодџује и џиме џоказџује да јој је џешџко*. – Проорати, муџо, да мођу да виђим каквџ ти смџта (Кс).

муџава рабџа изр. **1.** *џосао који се не одвија како џреба; нечисџ џосао*. – Муџава рабџа, нема да бџде ниђта од свадбџу (Зс). **2.** *сџлеџка*. – Вн само праж муџаве рабџе (НМл).

муџаво изгџда изр. *деловаџи глџо и неодређено, сџвараџи неодређен уџисак*. – Муџаво изгџдаш, ама си свџ убаво разбџра (Зав).

мутџак м пеј. *неукусно чорбасџо јџло*; уп. мутџак. – Даџу некакву чорбџ мутџак на гладан наџрод (Зав. Пир).

мутер м *маџица (која се окређе џо навоју)*. – Мутерат зарцавџл, че се џтђине ако га врџиш на сџлу (Зс. Вој).

мутџак м в. мутџак. – Мутџак направџла, не мођ да се јџде (При).

мутџњак м *размуђена вода*. – У кладенчето мутџњак, деца се играла па џу размуџила (Вој).

мутка несвр. **1.** *муђкаџи*. – Полђка га носи и пазџ да се не мутка (Грш). **2.** *џеџџаџи, чинџи неџџо неџџџено*. – Муткаше, муткаше и измуткаше, и прџупаше и џџга како и нас (Км. Пир).

мутлаком прил. *изненада; џдједном, моменџано*. – Ја се мутлаком сасџти да моџа да су вађште џвце залутале (ДД).

мутнеђ м *муџџаг, џалог; муџна вода*; уп. мутнеђ. – Неће овцџе да пију тија мутнеђ (Сук. Вој, Пет).

мутнеђ м, в. мутнеђ. – Пџвише мутнеђ џстало у виџрат, нема вода за стоџу (При).

мутниџо с *муџџаг; џалог*. – Јџш излази мутниџо из цџвџу, дџк га водаџа прокаџа (Трњ. Кр, Вој).

мутниџа (вода) ж *јако муџна вода; буџична вода*. – Дџтече голема вода мутниџа и џднесе моџат (Об).

мутџџџа ж **1.** *џалог у вџну; џалог у џџчностџи уџиџџе*. – Ка џтакамо виџџ, џџв што џстане на дџџ је мутџџџа или таџлога (НМл). **2.** *муџна вода џосле јаке кише, буџица*. – Дџтекал порџј, мутџџџа (Пет. Бла).

мућканица ж пеј. *јело или њиће лошег квалитетџа као лоша мешавина лоших састџојака*. – Лџше вино продаву; прави се свакаква мућканица (ВСв.).

муфљуз м мн. муфљузје, муфљузи жарг. *нерадник; нишиџарија, особа без моралне вредности*. – Збираш муфљузје, неранимајковци, с текви другујеш (Пир).

мућан, -на, -но *йодмукао (човек); бодљив (брав)*. – Засрта се ко мућно говедо (Рс). Он је мућно говедо, не знајеш када че те убодџ (Јел).

мућен (човек) изр. *йаџник; сиромах*. – Он је мућен човек, мућена душа; цел живот је оскудевал и све је друђи слушал (ПРж).

мученик м/ж/с *йаџник, сџрадалник*. – То је мученик жена (Гос).

мућеничи прил. *йаџнички; сирџињски*. – Свашто те газџло, чума те бџла, мућеничи живот открај (Гос).

мући га манастир изр. мит. *биџи ойседнуџи ойкривањем богомоља на џраговима и рушевинама некадашњих свеџилишџа*. – Тџпа се, мући га манастир. И жџне манастирџе мући манастир, и најду га (Вој. Сук. Км, При).

мући душу изр. *јако се мучиџи*. – Мучџла је душу и она, лош је живот прекарала (Вој).

мући се несвр. **1.** *џрудџи се*. – Мућим се, дџм очу да створим (Км. Брц). **2.** *коџцаџи се, с муком се одуџираџи и одржаваџи*. – Он ме буџа у буџбак да се удавим, а ја се па мућим да се ваџдим (Бла).

мучнина ж *гушење; осећај дављења*. – Дџјде ми некада таква мучнина, па како да ме некој стџска за гушу, како да че се угушим (Зав. Гра).

мућњак м *сандук у воденици у коџи џада брашно џри мељави*. – Брашноџ пада у мућњак (Рс. Чин).

мушџчка ж дем. и хип. од муа/мува м *црв коџи живи у сувом дрвеџу*. – Мушџчка џма, она једџ дрвоџо (Пс).

мушка јаџа изр. подр. *девоџица коџа се радије игра са дечаџима него са девоџицама*. – Ти, мушка јаџо, што си не најдеш другарџце (ВЈ. Вој, Цр).

мушкар м **1.** *сџабљџка дводоме биљке коџа обавља ойрашџвање*. – Бџлка од грсницу је мушкар, а црџка је жџнско, она праж сџме (Вој). **2.** *млади мужјак сџџоке одабран за џриџлод*. – Мушкар је младо овне, за домазлџк остаџено (ВЛк). **3.** *дечак*. – Мушкар, јако, че бије свџта девоџчетџја, ако је по-млад (Гос. Гра).

мушкарџча ж **1.** *девоџица коџа се радије игра са дечаџима и џџуче се са џима*. – Таја мушкарџча, ја кџлко се бије с мушката деџа (ВСв). **2.** *мушкџбањаџџа женска особа*. – Таја мушкарџча бџсна џма мушџи глас, па и брџковчџи (Цр).

мушкарѝца ж девојчица, девојка или жена која радије другује са мушкима него са женским (и која обавља мушке послове). – Девојче, девојћа или жена која повнше другује с мушћи, окамо љу мушкарѝца (Гра).

мушкарѝко м мужјак. – Ако је магаре мушкарѝко зовемо га Марко или Мишко (ТД).

мушкарѝче/мушкарчѝ с мушко деѝе; дечак. – Сабрала се мушкарчѝта деца па се играју клису (Вој. Гос). Мамо, задѝрају ме мушкарчетѝјата (Сре).

мушкарѝц м сѝабло лука које носи семе. – Мушкарци од лѝк искарују семе, и тов се семе сади и добије се арпацѝк (Цр). Това је мушкарѝц од лѝк црвени (Пл).

мушко с најчешће при обраћању мушко деѝе; дечак. – Мушко, де дојди да ти дадем бомбону (Вој. Сук, Чин). Родѝла је три мушка и једно девојче (Сре).

мушко јелечѝ изр. ѝрслук од сукна из ѝтрадиционалне ношње. – Носѝл сам мушко јелечѝ, штитѝло ми је снагу (Ру. Цр, Вој).

мушкокоз м мн мушкокози хермафродитѝ (особа, брав). – Окози понѝкоја коза мушкокоза (ТД. Вој. Їмају једнога сѝна нежењенога и он мушкокоз (Пир). Родѝ се тека некоје па не личи на мужа или на жену, него на мушкокоза (Држ. Пет).

мушѝка ж руѝа у дрвеѝу, зиу или сиру коју је ѝробуѝио инсекаѝи или ѝегова ларва. – Сирењѝто све на мушѝѝе, вануло црвје (Рас. Вој).

мушѝкав, -а, -о који је ѝун ѝожелњих шуѝѝика (о хлебу, ѝогачи, сиру). – Мушѝкав лебат, убав (Пир).

мушне се свр. изненада се ѝровуѝи кроз руѝу; мунуѝи се; ѝробѝѝи се. – Мушнула се крз трњети овцаѝа (Пок).

муштинка ж дем. и хип. од муштина **1.** дечак; млад мушарац. – Ти си муштинка, не давај се да те гаѝе (Вој). **2.** млади мушкарци. – Зберу се, муштинка, помогну, насечу ми дрва (Вој. Чин, Грш, Сук).

мѝ м **1.** длачице на кожи. – Замомчил се вѝч, ѝма мѝ поди носат (Сук). Избѝло га мѝ, пушта бркове (Зс). И тов се ока мѝ, длаѝе на кожу (Дој). **2.** маца са цвеѝова неких биљака (маслачка, ѝаламиде, врбе, ѝѝоѝоле). – Оди топоѝете мѝ погуши ни преко мај месеѝ (Пир. Нш).

мѝга ж басѝард коња и магарца, мазга. – На девет мѝѝе злато су донѝли ајдуѝи (Гос).

мѝнѝца ж музно грло које се лако музе и даје много млека. – Тај је овца мѝнѝца, и добра је (ВЛк).

мѝкне несвр. пеј. грабѝѝи, оѝѝимаѝи, носѝѝи у свој дом. – Само мѝкне, само тѝгли, и гуѝа се, оѝе да стане најголема газдерица у село (Држ. Вој).

мѝлецѝк, -ца, -цко мален, недорасѝао; уп. мѝлецѝк. – Јѝш си ти мѝлецѝк за девојѝе (Пн).

мънгрка ж *сѣиан сѣиарински ѿурски бакрени новчић; безвредни новчић уоѿиѿиѣ*. – Од баштѹ си нѣје рѣзлика ни колко мънгрка, ѿста пѣмет (Рс).

мъненко с *беба*. – Че си ѿмамо мъненко (Пк. Јел, ТД).

мънецк, -чка, -чко, в. мѣлецк. – Мънеца, сѣтацка јѣганци (Дој. Брл, Јел).

мъротна крава изр. *засушена крава на суваѿској исѣаѿи, која се ѿре-ма ѿоѿреби корисѿи за рад*. – Мъротна кравата, још се нѣје гонѣла или нѣче скоро да се тѣли, ѿде на савѣт, а узѣмамо у на зѣмену за рѣботу кад затрѣбе (Дој).

мѣца несвр. **1.** *муцаѿи*. – Мѣцају говѣдата, глѣдна су (Држ. Рс, Кр). **2.** *мум-лаѿи; неразговѣино одговараѿи*. – Немој да мѣцаш, него ми кѣжи како јѣ било (НМл. Држ). **3.** *досађиваѿи ѿренемагањем*. – Мѣни ѣу, само мѣца ко кравѣ (Кр).

мѣши се несвр. *јѣжиѿи се (од хладноће, узбуђѣња, болесѿи, сѣирахѣ)*. – Јѣрето се мѣши, зима му је (Брл. Дој).

мѣшка несвр. **1.** *мѣшаѿи; гњѣчиѿи (кашу, блаѿо, иловачу)*. – Мѣшкам калиштето по цѣл дѣн, рѣће ми утрну (Сук. НМл). **2.** *лоше обавѣаѿи ѿосао (због недосѣаѿика знања, вѣиѿине, искусѿива, воље)*. – Не мој ли да најдеш бољег мајстора, него сам мѣшкаш (Изв). **3.** *ѿѣѿѣаѿи, чиниѿи неѿиѿо у своју корисѿи на рачун других*. – Ти мѣшкаш нѣшта, ѣчеш пак да ми подѣалиш (При. Рс, Ор). **4.** *Водиѿи ѿајну ѣубав*. – Мѣшкају сас ѣу нѣшта, примеѣѣа се (Пет. Држ, Пир).

мѣшка се несвр. *ѿрѣаѿи се (жиѿиѿом масом)*. – Дѣца, немојте по калиштето, немој се мѣшкѣте (Вс. Цр, Вој, Км).

мѣшне свр. *шаљ. и пеј. ѿовриѿино обрисаѿи ѿраѿину или другу нечиѿиѿу, ѿа она може да се ѿроѿири ѿо цѣлој ѿовриѿини*. – Де, да га мѣшнем, да га пребрѣшем (Зав).

Н

на миноѣд изр. *усѣуѿи; на брзину*. – Тоѣ ми је на миноѣд (Вој). Че сврѣнемо на миноѣд (Кс).

на муравѣт изр. *вѣѿиѿо, зналачки*. – На муравѣт дунѣѣри зѣдају поѣѣ (Соп).

наѣочи изр. *ѿред очима*. – Немој да ми излѣзи наѣочи, не сѣкам да ѣу вѣдим (Грш).

на ѣзелје врзѣје изр. *везиваѿи у чвор; фиг. убѣдѣиво лагаѿи (ѿреѿреде-ни лажов)*. – Лѣже и на ѣзелје врзѣје научѣл школу од баштѹ (ВРж).

наа́ка се свр. фиг. *и́рейи́и, јако се ои́ии*. – Добро вино́ изне́се, и ме́со пе́чено, па залетемо́, наака́мо се ко сто́ка (Рс).

наа́пује несвр. *уједаи́и; нагризайи́и*. – Не́какво но́чу наа́пује овце́те (Ш).

наа́рчи свр. *йочейи́и и́роиши́и*. – Наарчи́мо паре́те, купува́мо да́р на дево́ђуту (ВЈ).

наба́вује несвр. *набављаи́и*. – Он ми наба́вује у́дице и де́лимо што уло́вим (МЛк).

наби́је свр. *згњечийи́и (ограничену) йовршину́ (йлода, йки́ва)*. – Наби́ла сам си ступа́ло (Пет). – Ја́болћете све наби́јене, не́ма да трају́ (Држ).

наби́вује несвр. *набијаи́и*. – Наби́вујем ко́лци на борани́јуту (Изв).

набогу́је се свр. *боговаи́и; чини́и моћно као бог*. – Бо́же, или богу́ј како́ тре́бе или пу́шти ме́не ја да се набогу́јем (Зс).

набр́чкује се несвр. *наборавайи́и се; смежуравайи́и се*. – Ти́ја че тра́жи големо́ мира́з, че ти се набр́чкује чело́ (Држ). Блу́зата ти се набр́чкује, неје́ добро́ парче́то (Пир).

набу́тка се свр. деч. *добро се најеси́и*. – Детето́ се уба́во набу́тка и о́дма за́спа (Рс).

нава́ксује несвр. *надокнађивайи́и*. – Када́ пропу́штим дь́н или два́ на́-страну, ја́ после нава́ксујем, не да́вам да ми ра́бота оста́њује (Чин).

нава́рује се несвр. *бубри́и у йоку кува́ња*. – Бо́б се мло́го нава́рује, али йсто и васу́љ (Сук).

нави́злѣк/ненави́злѣк м *зависи́; мржња*. – У дь́ншњо вре́ме само на-ви́злѣк, само зло́ у на́род (Вој).

на́водња ж в. наво́тка. – На́водња је ра́м за повива́ње чипа́ри када́ се пра́ве дрвене ви́ле (Рс).

на́вора ж *йарче хлеба које се у цркви даје сваком у йоку йричеши́а, нафора*. – На́вора је ле́б који се у цркви да́ва када́ се приче́стујемо (Рс).

навот́ка ж *дрвена най́рава йомо́ћу које се йри изради сави́јају рогови дрвених ви́ла*: уп. на́водња. – Навот́ката на плевну́ту виси́ и не сме́је на ћи́шу да ћисне (Рс).

навот́ије с *кожа која се обави́ја око ногу йри рибаре́њу*. – На но́ћете врзу́јемо навот́ште када́ га́зимо по реку́ту и ва́тамо ри́бе (Рс).

наврт́ује несвр. *наврти́аи́и, заи́рафљивайи́и; нави́јаи́и сая́и*. – Наврт́ујем шра́в, ама испа́да, излизал се наво́јат (Вс).

навр́ча си во́ду изр. *насти́оји да све иде њему у кориси́*. – Лу́кав је, навр́ча си во́ду на своју́ воденицу́; пази́ се од ње́га (Вс).

навр́чка свр. *(йравилно) набораи́и*. – Уба́во си наврчка́ла су́књу́ту, све распо́редено како́ тре́бе (Пир).

наврчује несвр. 1. *навраћаићи*. – Ти почё млого рётко да наврчујеш у нас, заборављаш да смо ти рода (Сук). 2. *усмераваићи шок воде*. – Наврчујем водуту, че навацујем градину (Вој).

нагазује несвр. *чесио йролазиићи йреко йрагова йсећег, мацјег или йиичјег гребања на сйази*. – Пази да не нагазујеш на сугребје (Сук).

нагарњује несвр. *одаваићи укус на загорело*. – Рећијата нагарњује, това је од казанат (Вој).

нагладњичав, -а, -о шалё. *йрилично гладан*. – Нагладњичав сам, печёњето мёж ми буде дёста (Сук).

наглецује несвр. рет. *кришом осмайраићи*. – Старцат наглецује какво децата рабёте (Сук).

наголемо се дйса извр. *йонашаићи се охоло*. – Стајини се дйсају наголемо, убави, ако су сиротиња (Чин).

награба се свр. фиг. *обогайићи се мишом и йљачком корисйећи друшйвени йоложај*. – Помрёше и тија што се награбаше (Кп).

наглецује се несвр. рет. *науживаићи се гледајући*. – У град йдемо само на панакур: наглецујемо се свёт и да купимо лубёницу за деца (СГл).

нагрули свр. 1. *скинуићи зелени омойач ораха, лешника*. – Нагрулила сам нёколко цака орёси (Јал, Сук). 2. *смрвиићи крушке йрийремајући их за врење*. – Нагрулили смо круше плну кацу, че буде крушова рећија (Вој).

надсйдује несвр. *надзидаваићи*. – Че ми надсйдаш терасуту на још двё цйгле (НМл).

надйгне сурлу извр. *уобразиићи се*. – Надйгне сурлу када дёјде и више никога не познава у селё (Рс).

најдобре прил. *најбоље, најйовольније*. – Најдобре је да си појдете на време, да не замркнете (ВРж).

надёват прил. *надохвай*. – Очу да ми је алат надёват, да мёгу брже да рабётим (Пир).

надодава несвр. *додаваићи йреко већ дайог*. – Тётка ми дава и надодава, не мёгу свё да понесём (Чин).

надрёме се свр. пеј. *йредуго (и узалуд) чекаићи*. – Надрёма се на станицу, вёз чека (НМл).

надрнда свр. фиг. *набрбљаићи мношйво увреда и бесмислица*. – Жената лута, па ми надрнда свё и свашта, за свё сам ја крйв (Ор).

надума свр. фиг. *изврећаићи*. – Ја му надума преди свй, па нёка се са чёша ако га срби (Пет. Држ).

надунди образи извр. *йойравиићи се, заоблићи лице због йовольне исхране*. – Поправил се там, надундил образи ко бачијар (Рс).

нажиња несвр. *йожейи*. – Голема сам жетварка била, највише сам ја нажињала (Пл).

нажуљује несвр. *(све јаче) жуљаи*. – Чижметинете ме нажуљују, не могу ђи носим (Вој).

наизмич прил. *косо; йодешено да клизи*. – Турил сам га наизмич да могу да га претоварујем (ВЛк).

наишка свр. *оїераији кокошке у жељеном йравцу узвикујући иш*. – Наишка њоњете кокошке да пасу у нашту ливаду (Вој).

најакча се свр. *добро се најесији (о особи)*. – У дрва че идемо, да се добро најакчате (Кр).

најеца свр. рет. *обилно навејаији (снег)*. – Најецало снег до појас (Рс).

наказан, -а, -о трп. пр. *унакажен*. – Врну се из ропство болан и наказан, и у кратко време умре (Зс).

накањхује се несвр. *колебаији се; дуго оклеваији; одуговлачији*. – Млого се накањхујете, немам време да ви чекам сас упрегнутога коња (Држ).

накапује несвр. *наносији ијечности йажљивим кайањем*. – Сам че си накапујеш тија лек у око, неје некоја шарка голема (Вој).

накарује несвр. *нарасијији (коса, ноктији, цвечино вреиено биљке)*. – Лу-кат поче да накарује коп (Јел).

накатерчи се свр. *йочейи чинији уйркос ијелесној немоћи*. – Деда и баба се накатерче и појду у дрва (Рс).

накача несвр. *вешаији мношйиво йредмеија*. – Накачамо вислетија грозје, јаболхе и дуње па се собата умерише (Вој).

наклацује несвр. *ложиији; расйаљиваији загаслу ваиру*. – Ја наклацујем сас клечорак и зачас запалим огњат (Сук).

наклёвкује несвр. в. *клевуцка*. – Наклёвкујем помалко, али се још могу слушам (Бе).

наклёцкује несвр. в. *клевуцка*. – Наклёцкујем, ама с дёснуту ногу повише (Нш).

наклца свр. *ошйеијији ударцем*. – Од дёсет јајца, колко си донёл, чётри наклцана (Пир).

наклцује несвр. **1.** *ошйећиваији ударцем*. – Пазй да не наклцујеш вазнете, онё су у кућу за убаво (Изв). **2.** *са муком изговараији; нейовезано се сећаији и йричаији*. – Наклцујем некако, како сечам се да је тека бйш било (Вој).

наковује несвр. *накиваији*. – На колата си наковује разне шархе (БЧ).

накосује несвр. *йокосији*. – На туја ливаду највише сёно наковујем, луг, влагу йма (ВЛк).

накривендањише се свр. рет. пеј. *јакo се нагнутии*. – Накривендањисал се, шчепанзил се навилъакат на већуту, лоше смо га натрупали (Рс).

накриви свр. *скренутии, њромении смер на њуиу*. – Накриви надесно и трећа кућа је његова (Грш).

накрүти свр. *обиии јаким ударцем (њомоћу алаиике)*. – Накрүти пањушће у горүту и донесо ћи да се грејемо (Рс).

накршује несвр. *накидаии границие са њлодовима*. – Да ми накрүшиш вислетија прешње (Пет).

накука се свр. *кукаии дуго и честио*. – Она се је накукала и на гробишта и у кућу, само това знаје (Пет).

налавује несвр. *лајати на свакога, али не најадаии (њас)*. – И кучето ко газдата: налавује, али не напада (Соп).

налагъм прил. *њод великим њриииском (грдњама, баиинама)*. – Искараше га налагъм ни кривога ни дүжнога (Рс).

належи се свр. *сїтраиии време у дангуби и лежању*. – Ти се належа летос по врбацити, а ни се наринтамо (Трњ).

налицкује се несвр. *лицкаи се, доијериваи се; шминкаи се*. – Нашто се девојче почё млого налицкује (Сук).

наљевак м *њроја од белог брашина*. – Затёко ћи на ручък, јedomо наљевак (Рс).

наљевњак м *левак*. – Донеси ми наљевњакат да пресипем виното (Рс).

намазни свр. *изгладии*. – Дај ми мистријуту да га намазним и од овүј страну (Гра).

намазни се свр. *шаль. лейо се очешъаи и нашминкаи*. – Она се прво намазни пред огледало па после излази из кућу (ДД).

намалко прил. **1.** *умало; само иио не*. – Намалко да пођинем, гром паде преди мене (Бс). **2.** *на врло слабој вези*. – Намалко се држи, само што се не отћине (ВРж).

намаљевује се несвр. *њосијеиено се смањиваи (залиха, снага, бол, број)*. – Почё да намаљевује на́род по селата (ВЛк).

наматосан, -а, -о *мрїав њијан*. – Свити тројица бејоше наматосани, и лежу (Рс).

намерује несвр. *иачно одмераваи*. – Намерујем да има за свакога по ћило шићер (Ор).

наметиља́ви се свр. *ометишъавии се*. – Куде има мо́кре овце се наметиља́ве (Грш).

намирља несвр. *обавъаи њовремене дневне њслове око сїоке*. – Нёк дојде одма, требе стоку да намирљамо (Јел).

намислѣје свр. арх. *решиѣи: наумиѣи*. – Ја сам намислѣјал у срећу да идем у град (Вој).

намѡкричав, -а, -о *који је ѡреѣжно влажан*. – Намѡкричаво това мѣсто, сука растѣ (Вој).

намѡљује несвр. *наваљиваѣи са нуђењем*. – С њу су намѡљували на нѣколко мѣста и нудѣли су голѣм мираз (Сре).

намрзује несвр. *ѡочињаѣи све јаче мрзеѣи*. – Откако почѣ зѣмљу да купујем он ме почѣ намрзује, ѡче да сам увек посиромѡ од њѣга (ВЈ).

намрцује несвр. *намигиваѣи и ѡдругљиво врѣѣи уѣи за неким*. – Која како жена мѣне и замѣне, она по сваку намрцује, шегује њој се (Рс).

намрштује се несвр. *ѡвременно се мрѣиѣи*. – Она се намрштује штом ме види (Брц).

намумурљи се свр. *јакѡ се наоблачиѣи (ѡред кишу или неѡгоду)*: уп. намурљи се. – Нѣје ми лѡше што пада ћиша, него што се времѣто млого намумурљило (Пир).

намурљи се свр. в. намумурљи се. – Намурљило се времѣто, де сенѡто ѡдма да зѡберемо (Сук).

нанакрај прил. *на самом крају*. – Снаѡта сѣдне нанакрај да мѡже да приноси док вечерујемо (Вој).

нанесѣ га изр. *случајно навесѣи (бог, ѡуѣи)*. – Да те нанесѣ бѡг да видиш какво сам свѣ ја направѣл и какво богѡтство ѣмам (ВЛк). Нанесѣ ме пут и там преспѡ у њѣ, и ѡбаво ме дочекаше (Км).

наѡногу прил. *имућан*. – Пѣра је наѡногу, газда је (Рс).

наѡпа се свр. пеј. *најесѣи се; ѡрејесѣи*. – Наѡпа се па ожеднѣл, само дѣса стѡвнута (Рс).

наѡрује несвр. *ѡораваѣи укуѣно највећу ѡврѣшину*. – С њѣгови јѡћи волове он наѡрује највише рѡла жѣто (Вој).

наѡцује несвр. арх. ирон. *налазиѣи*. – Почѣла женѡта му да наѡцује златне парице по пут, и почѣла га усрѣћује (Брц).

напазѡрује свр. *накуѡоваѣи*. – Че ѣдемо да напазѡрујемо свѣ какво че ни трѣбе за славу (Јал).

напѡсује се несвр. *наѡасаѣи се*. – Ђбаво напѡсује овцѣте, знаје кудѣ ѣма ѡбава трава (Км).

напѣрује се несвр. фиг. *усмераваѣи бес на некога; сѣремаѣи се за ѡбрѡчун*. – Што се напѣрујеш на мѣне, ја ти несѣм ѣкакво злѡ учинѣла (Пет).

напиња несвр. *уѣињаѣи се; наваљиваѣи*. – Напиња да дѡјде па да дѡјде, али чѣча не дава ѣкој вѣк (Јал).

наплачује точак изр. *сѣављаѣи наплаѣке на ѣаоке ѣри ѣрављењу дрвеног точка*. – И кад постадо калфа повери ми мајстор да наплачујем точкове, да наплати́сујем (Чин).

на́пне свр. *силовиѣо навалиѣи ради ѣосѣизања циља*. – Напел да му купим мотор па мотор, ако знаје да немамо с квó (Рс).

на́пне клане́/на́пне му се жилка (о мушкарцу) изр. вулг. *хѣеѣи коиѣус*. – Беше напел клането и одведе ме дом да заврши́мо ра́боту (Рс).

на́йне се свр. *ѣонашаѣи се љуѣиѣо ѣрема неоме*. – На́пне се одједну́ш на не́кога и ма́не да ора́ти и с не́га и с на́с (Рс).

на́пне штрко́љ изр. *наѣадне говеда говеѣи шѣркаљ*. – Кра́вете ка на́пне штрко́љ оне́ дѣгну опа́ше и бе́гају (Рс).

наподмр́зло прил. *ѣо замрзнуѣром (блаѣу, снегу)*. – Наподмр́зло ка о́дим, оно́ по́лько (Сук, Вој).

напрди́ свр. вулг. *ѣрдежом омаловажиѣи (особу, груѣу, ѣрѣзу)*. – Буда-лѣтина голема́: на́прде́ трпе́зу, пресе́де ни једе́ње (Пок).

напрѣ́тка прил. *раниѣх дана; ѣрошлог ѣуѣа*. – На́прѣтка ка́да сврну́ не затѣ́ко те до́ма (ВРж).

напу́ндри се свр. рет. **1.** *нашминкаѣи се*. – Же́нско, пр́во се напу́ндри па по́сле изла́зи у село́ (Рс). **2.** *фиг. јако се наљѣиѣи*. – Напундри́ла се на ме́не и ма́ну да ора́ти преди не́колко д́на (Рс).

напу́пује несвр. *ѣочињаѣи образоваѣи ѣуѣо́лке*. – Прóлет веч стѣ́са, врбе́те веч напу́пују (Гра).

напу́пуљчи свр. *наѣуѣиѣи, образоваѣи ѣуѣо́лке*. – Врбе́те напу́пуљчи́ле, сти́же врбо́уц (Гра).

напу́ца свр. *исѣуцаѣи кокице од зрне́вља кукуруза*. – Да́ј ми не́колко кла́са да напу́цам бу́лхе на деца́та (Држ).

наѣу́шѣи свр. *ѣусѣиѣи сѣоку у (неѣокошену) своју или ѣуѣу ливаду*. – Ча́ла је голѣ́м штетни́к, напушѣ́л ми лива́дугу у Теља́то (ВЛк).

нара́зује несвр. *оѣѣѣиваѣи (здравље, алаѣку, ѣредмеѣ уѣиѣѣе)*. – Тека́ нара́зујеш трнокóпат, мло́го мла́тиш у ка́мење (Изв).

нара́мчи свр. *сѣавиѣи бре́ме на ра́ме или ле́жа*. – На́рамчим торбу́ и о́дма на по́јату, о́вце да пу́штам (Дој).

нара́слина ж *израѣиѣај на ѣѣлу, ѣумор*. – На́раслина му се дѣ́гла на плѣ́чку, ѣста како на башту́ му што је (Кп).

наре́тко прил. *у чорбасѣом облику (о јелу)*. – Ја́ во́лим васу́љ наре́тко (Пир).

нари́ља свр. *изриљаѣи колико је ѣоѣре́бно*. – Нари́ља ко́лко за ле́југу (ВЈ).

нари́та свр. деч. *изри́иџаи́и*. – Ко́ј ни насми́та игру́ ни га у́баво нари́тамо (Јал).

нари́тује несвр. *гони́иџи баи́ином; гони́иџи ри́иџају́и*. – Нарі́тују сироче́-то, пúде га из ку́ћу слúга да је по село́ (Сук).

нари́чује несвр. арх. *одређива́иџи судбину (суђаје) њо рођењу деи́иџа*. – Ка мај́јата за́спи онé до́јду и нари́чују на дете́то каква́ да му бу́де су́дбина (Јал).

насапуња́ви (се) несвр. *насапу́наи́и (се)*; уп. насапу́њи се. – Да мо́гу да отпе́рем штро́куту, пр́во ру́ћете трља́м сас пёсак и са-зе́мљу, па ђи по́сле насапуња́вим и опе́рем (Сук).

насапу́њи свр. в. насапуња́ви (се). – Ја́ се насапу́њим сас ту́ја тра́ву када́ о́чу да си опе́рем ру́ће (Бе).

наси́лује несвр. *служи се силом*. – Он наси́лује, прити́ска чу́ждо да от-и́ма (Грњ).

наси́љава несвр. в. наси́лује. – Наси́љавају ме да њим прода́ем лива́дуту (Пет).

наслу́ијује несвр. *йредосећа́иџи*. – Ја́ наслу́тујем да ми ти́ја зло́ спре́мају (Сук).

наспа́вује се несвр. *насп́аваи́и се*. – Дете́ по це́лу но́ч ви́ка, не наспа́вујем се (ВЛк).

насти́њује несвр. *йрехлађива́иџи се*. – Који́ седи́ на ла́дно, он насти́њује, ца́бе му дрéја (Чин).

наста́вује (се) несвр. *насп́авља́иџи (се)*. – Наста́вујемо коно́пци и ме́ри-мо (ВЛк).

настр́ви свр. *наву́и дивља́ч на ловачки ма́мац баца́њем малих количина на ви́ше мес́и*. – Настрв́имо ко́сће и ме́со, и ку́рјакат како́ оби́ра до́јде до кло́пку (Рс).

насту́пкује несвр. *йовремено и ойрезно гази́иџи*. – Насту́пкује ме с но́гу, да́ва ми зна́к да не пи́јем (Пк).

насту́пује несвр. *насп́уџа́иџи; гази́иџи*. – Че насту́пује фолклóр из Круп́ц, че йде́мо да гле́дамо (Пир).

ната́кује несвр. *гуи́иџи без жвака́ња*. – Оста́до без зу́би, па само ната́кујем ко плóвка (Гра).

натла́би свр. *йоче́иџи ради́иџи ма́ње жуси́ро; ойуси́иџи се; йойуши́иџи*. – Како́ остаре́ ја натла́би и ра́боту и једе́ње (ВЛк).

натла́бује несвр. *йоче́иџи ре́ђе чини́иџи; ойуи́иџаи́и се (због болес́и, умора, смање́ња жеље)*. – Сас жену́ту поче́мо да натла́бујемо ону́ја ра́боту, сти́гоше ни го́дине (ДД).

натра́скује се несвр. *кочоџериџи се; уџињаџи се*. – Ва́ча се у о́ро, ста́рц, натра́скује се, о́че још да је мла́д (Вој).

натр́сује несвр. *навлачиџи са муком (чараје, одећу)*. – Младёте обла́че све те́сно, јёдва натр́сују пантало́не, о́че у́баво ду́пе да њим се ви́ди (Држ).

натр́љује несвр. *мазати, џремазивати*. – Рамати́з ме изёде, па се натр́љујем с ови́ја ле́к, ма́жем се (Држ).

натро́ји свр. *расуџи (омашком) мрвице хлеба*. – Ти́ си натроји́ла млеко́-то, мо́ж да проџисне (Рс).

нату́рено му изр. *џодмеџаџи некоме џуџу кривицу*. – Нату́рено му је да је он за све крив (Јал).

наџ́исује несвр. *одавати киселкаси́ укус*. – Наџ́исује ву́рдата (ВРж). Наџ́исује помалко, још зелено́ за јёдење (Држ).

нау́чује се несвр. *џиџаџи за савеџе; сиџицаџи искуството*. – Ја́ све окол ма́јсторити, нау́чујем се како́ да си са́м напра́вим (ВЛк).

наца́рује се свр. *науживати се моџи и џоџиџуне слободе*. – Ёзбра га на́-род, са́ че се он наца́рује, а на́с че заборави (НМл).

наце́пује несвр. *оџиџеџивати џеџањем (хариџију, одећу, џексиџил)*. – Па-зёте де́ца да ви трёёто не наце́пује дре́шћете (Пет).

наце́рује се несвр. *будаласџо се смејаџи; џериџи се*. – Нави́кло да се наце́рује, па не зна́јеш да ли́ ти се ра́дује или те исмеја́ва (ВС).

наце́цује несвр. *исцеџивати сиџискањем или џресовањем*. – Наце́цујем со́к од копи́не за дечи́цата (При).

нача́ри свр. *загрејаџи изнад жара или вреле џлоџине*. – Нача́ри малко шушени́цуту да бу́де по́блага за јёдење (Вој).

наче́љати се свр. *џочеџи жесџоко грдиџи и вређаџи некога*. – Наче́љати се на не́коју жену́ па по́чне да о́ка, са́мо што џу не ва́не за гу́шу (ДД).

начё́пује несвр. *кидаџи (гранчице са џлодовима воџа или грожђа, веџе лисџове, гранчице, џвеџове)*. – Начё́пујем гра́нчице са поне́колко кру́ше, и ка́чим џи у ку́ћу да вису́ (Рс).

начо́ка се свр. *чесџо се куцаџи џа се наџиџи*. – Сабёру се, изнесу́ вла́ше и ча́ше, и док се не начо́кају не мању́ју се (ВЛк).

наџи́пи свр. рет. *узети на зуб; џочеџи киџиџи и џрогањаџи*. – Наџи́пи ме свекр́вата и са́мо о́ка по ме́не (При).

нашеве́л-надеве́л изр. *час џамо, час овамо; лево-десно; кривудаво*. – Пија́но, нашеве́л-надеве́л се вр́ча до́ма (Рс).

нашља́ми свр. *захватиџи сувише (грло које џасе; орач џлугом; косач косом)*; уп. нашља́ми. – Нашља́мила тра́ву за сви́ње, донёсе п́лно це́дило (Вој).

нашља́мчи свр. в. нашља́ми. – Ја́ нашља́мчи тра́ву за свиње́те и уврза́ џу у це́дило (Вој).

небричњак м рет. *човек који се нередовно брија.* – Ти се смејеше на небричњаци, а са и ти поче да урастујеш (Рс).

невеш се прај изр. *йравиџи се будалом.* – Прави се невеш, или се прај глүв, само да избегне јасан договор (Вој).

недобричи се свр. *не довршиџи бријање; лоше се обријаџи.* – Не бејо се добричил кад ми дадоше зор одма да излазим (Сре).

недоглунав, -а, -о *који се йрави на будалу.* – Он је недоглунав: прави се на будалу, заврча малко (Јел).

недойца несвр. *не наједаџи се.* – Невеста, она недойца: последња седне, прва се дйса (Вој).

недоклѣпано прил. *недовршено; није урађено како треба.* – При тебе је све недоклѣпано, све незавршено или алкаво направљено (Рс).

недослуша свр. *исйераџи йре времена (слугу, невесйу, зейа).* – Куде да отиде да је слуга, све недослуша, искарају га (СГл).

недоткава несвр. *не завршаваџи йкање.* – Пролет наближи, ја још недоткавам (Сук).

некадъран, -на, -но *физички слаб; недорасйао; занемоћао; несйособан.* – Муж у печалбу, деца окол мене, старци некадърни (Сре). Некадъран, неје кадър ни да се наједе (Об).

нема ни ђра ни разбѡра изр. *не йомажу ни савейи ни разговор (о йврдоглавој будали).* – Саветуваше, бише, тепаше, какво не правише, ама оно нема ни ђра ни разбѡра (Вој).

нема три-чѣтри (при њѣга) изр. *сйрого и јасно, без врдања.* – Нема три-чѣтри при башту ми: мора увечер сваћи да му каже какво је допринѣл у кућу (Пет. Чин).

неѡкан, -а, -о *нейозван.* – Он неѡкан иде по свадбе да је гѡс, негде га и искарају (Рс).

непијач м *особа која нерадо йије алкохолна йића.* – Ја сам непијач, не карајте ме сйлом да пијем ако ми неје благо (Пет).

неправица ж *нейравда.* – Неправица у народ је голема; кој је сйлан правица је његова (Сук).

нече-ѡче с *нейрихвайање, гунђање, двоумљење.* – Нема тува нече-ѡче: траже ли те у војску мора да идеш (Пир).

ни да мѣцне ни да бѣцне изр. *не рећи ни зло ни добро, нишйа не рећи.* – Ја љу пита зашто ме крадне, а она ни да мѣцне ни да бѣцне, само ѡбру и ѡтиде (Сук).

нискочѣлес, -та, -то *који има ниско чело.* – Читала сам да су нискочѣлести глүпави, а ти си тија (ВЈ).

нѣтује несвр. *ниїїнама сїајаїїи комаде їлеха (їри изради разних їредмеїїа).* – Ја, чирак уз мајстора, исправљам плёкове, нѣтујем, додавам му ала́т, доно́сим му во́ду (Пир).

но́ч м рет. *двадесетї и четїири часа, дан и ноћ.* – Орта́ци у водени́цу рачу́нају на но́ч, то́ва је дѣн и но́ч, а тека́ рачу́нају и поне́који овча́ри (Рс. Гра).

нѣчѣска прил. *ноћас.* – Нѣчѣска несѣм спа́л, му́чи ме мо́јата бо́лка (Рс).

Њ

ња́па несвр. рет. пеј. *халаїїљиво јесїи.* – Са́мо ња́па, са́мо ту́ја ра́боту до кра́ј рабо́ти, али и њу́ не заврша́ва (Рс).

њивља́к м пеј. *(лоша) њива.* – Ти́ја ми је њивља́к сла́б, а и далёко је, че га напу́штам (Рс).

њо́калица ж пеј. *нос.* – Че ти скра́тим њо́калицу́ту с једну́ песни́цу (Рс).

њу́ска ж нов. *глуїача.* – Ти́ си њу́ска, мо́јете коко́шће су попаме́тне од те́бе (Рс).

њу́шкало с *їодмукла особа која свуда їреноси оно шїио чује и види.* – То́ва њу́шкало мо́ра све́ да зна́је и све́ да пренóси (Рс).

њѣпа несвр. пеј. *(халаїїљиво) јесїи.* – Кад он њѣпа с нас, оста́немо гла́дни (Рс).

О

обго́рује несвр. *излагаїи їламену и јакој ваїири.* – За тоја́гу би́рам ле-скóвину и обго́рујем у (Пк).

обгр́та несвр. *обухваїаїи рукама и їривијаїи уза се (їредмеїи, драгу особу).* – Обгр́тамо ја́гне по ја́гне и пренóсимо (Рс).

обду́вује се несвр. *засићиваїи се сїално їрисуїиим обиљем жеље́не хране; имаїи сїално све їо жељи.* – Обду́вују се сва́ћи дѣн, їма све́ што му душа́ о́че (Вој).

обдѣн прил. *їреко дана.* – Ја́ си обдѣн заврша́вам све ра́боте, а но́ч је за спање́ (Јал).

обеспа́рује несвр. *осїајаїи без новца.* – Пора́стоше че́рће, да́рове купу́јемо, поче́мо да обеспа́рујемо, осироте́мо (Сук).

обива́рује несвр. *їрокуваваїи; куваїи.* – Обива́рујем ко́мпире, че пра́вим трљани ко́мпире (Пет).

обїдне свр. *їробаїи, окушаїи (храну, їиће).* – Комши́ката када́ улёзне

прво обидне свако јело на шпорет (Рс).

обијоцује несвр. *обилазићи*. – Обијоцујем овцете преко ноћ, почеше се јагње (Рс).

обсирава се несвр. нег. *(не) обазирайи се; (не)иписијојно се ионашаии; (не) смайтраии важним*. – Она се на никога не обсирава, нема никакв срам (Вој). Ја му оратим, ама он се не обсирава квò му оратим (Вој).

облажује се несвр. *йочейи мрсийи*. – Од Покладе до Велигден ја се никако не облажујем (Км).

облази свр. *загадиийи храну йреласком йреко ње; надражиийи кожу додиром (гусеница, йаук)*. – Поклопи једењето с тепсију да га нешто не облази (Рс).

облепује несвр. *замазиваии (говећом балегом, блаиом, ијесиом, лейком)*. – Вратата на вурњуту, када ђу напалимо, облепујемо сас лајна да не излази жешко (Трњ).

обмете свр. *йомесийи око нечега*. – Де, чере, обмети окол стогат, чисто да буде (Вој).

обмита несвр. *месийи около*. – Обмитам окол цргуту, с метлуту збирам зрна која су одлетела на-страну (Вој).

обмотује несвр. *омоџаиийи*. – Обмотај га с лепљиву траку, она че га држи боље него врца (Трњ).

обновује несвр. *обнављаиийи; йоџправљаиийи сџаро*. – Обновујемо појатуту да не падне (Рс).

обноч прил. у *иоку ноћи*. – Некакво пиле обноч поје, кука на плевњуту, че искука нечију главу (Вој).

обрисује несвр. *скидаиийи са сџиска; брисаиийи*. – На ти паре, обрисуј ме да ти више не дугујем (Кп).

обріше свр. *избрисаиийи*. – Да обрішеш моје име из тија списак (Зав).

обрнси ўсницу изр. *истиаћи усну*. – Обрнсил ўсницу како бачијар (Рс).

овајдује се несвр. рет. нег. *(не) имаиийи корисийи*. – Овајдујете се млого што плачкате овџа народ, мрете побрже од сиротињуту (ВЛк).

овдекаја, ондекаја руг. на рачун говора Нишораца *џе овде, џе онде*. – Овдекаја огледало, ондекаја огледало, нема га огледало (Зс).

овисеје свр. *йоцеџаиийи се, биийи у дроњцима*. – Самарат овисел, шџен с губерачу иглу сас спандросане дрјеје (Рс). Овиселе му таслиците (ВРж).

(о)всџга ж бот. *врсиа дивљег овса Avena sterilis*. – Кажемо повише всџга, али кажемо и овсџга (Рс).

огадена невеста изр. *невесиа која није невина*. – Огадена невестата, спремају се да ђу искарају (Рс).

огорсусћи прил. сад. *инацијски; крвнички*. – Били га огорсусћи, све у рање дојде (ВРж).

оградња ж *ограда око велике њарцеле или око економског дворишћа*. – Деда Дина Марин правеше оградње у Теља̀то, да огради све што је његово, по то̀ва сам га запамти́л (ВЛк).

огрчује несвр. рет. *обавља́ти друго њрашење (и огрња́ње) кукуруза или кромѝра*. – Ђбаво га огрчујем по̀више да врзу́је (Јал).

огусти свр. *учини́ти гушћим; не ѡпореди́ти (о усеvu)*. – Мло̀го си огусти́л мору́зуту, не́ма да ро́ди како́ тре́бе (Сук).

од тњњити крај изр. *од млађих; од слабијих; од сиромашнијих*. – Че по́чнемо да ви же́нимо од тњњити крај (Цр. Вој).

одбави се свр. *ослободи́ти се (невоље, досадне особе), курѝалиса́ти се*. – Уле́зне ми пија́н у ку́ћу и о́че да је го́с, једва́ се курталиса́ од њега (Вој).

одбѝва несвр. *одбија́ти; не ѡрихва́тајати; одваја́ти*. – Жената га одбѝва од њего̀ву роду́ (Сре). Одбѝва га од рану́, не да́ва му једење ко̀лко тре́бе (БЧ).

одбѝвује несвр. рет. *одбија́ти; не ѡрихва́тајати*. – Поче́ ме одбѝвује од једење, ка́же да за ста́рци не́је добро́ да вечеру́ју (Зав).

одбрбењикаше́ м рет. *игра на води*. – Ђграмо се поред реку́ту одбрбењикаше́ (Рс).

одбруси свр. *брецну́ти се; ошѝро одговори́ти (без ѡсебног разлога)*. – Ја га пита́ видѝл ли је на́шти, а он ми одбруси да смо изгубена вами́лија и лѝут о́тиде ната́м (Бс).

одбучи́ свр. *ѡро́ћи велика бука (веѝра, бујице, возила)*. – Одбуча о́пасан о́блак, пообара дрвја (Кс).

одви́ри свр. *извесѝти воду из локве, вира*. – Одви́ри воду́ту да течѝ у гради́нуту (Вој).

одвр́та гла́ву (грбѝну, ду́пе) изр. *избегава́ти разговор, сарадњу; омаловажава́ти рођака или ѡзнаника уздржаним ѡнашањем*. – Ста́ну чино́вник, поче́ да одвр́та гла́ву од на́с (Пет).

одву́жди свр. *ѡро́ћи брзо као меѝак*. – Окну́ше га да ѡде при њѝ и он одву́жда ната́м (Сре, Чин).

ода́ва несвр. *удава́ти*. – Не́чу у ода́вам, до́ста ми је у ку́ћу једѝн зѝт пија́ница (ТД).

одаде́ свр. *уда́ти*. – Ода́до све́те че́рће, све́ у добри́ до́мове (ТД).

одгла́вља несвр. *олабави́ти (ѡвлачењем клина); уп. одгла́вљује*. – Те́шко се одгла́вља када́ је мо́кро (Пир).

одгла́вљује несвр. в. одгла́вља. – Лѝко се одгла́вљује када́ зна́јеш како́ и када́ ѡмаш до́бар ала́т (Брц).

одглецује несвр. *йраїиїиїи їужним йогледом оно шїио му измиче*. – Носе жене крошње с грозје, а њему се једѣ, ама само може да одглецује (Пир).

одгули свр. *ошїейиїиїи љушїењем (једног дела)*. – Како се трљала вазната одгулила се бојата на три места (Рас).

одѕмби се свр. *добро (са уживањем) исїући некога йесницама йо леђима*. – Че га уватим и че му се одѕмбим, да ме више не подира текá (Вој).

одигне ѓзем изр. *развеселииїи*. – Дошъл му унукат и то га је малко одигло ѓзем и да́ло му вољу (Зс).

одигрује несвр. фиг. *исмејаватиїи; йодваљиватиїи; вараиїи*. – Обича да одигрује једнога-другога, па га сви избега́ву (Вој).

одиса несвр. *йодизаиїи, одвајатиїи од йодлоге*. – Старцат сам одиса плóчуту и одно́си у на кро́в (Гос).

одједно прил. *из једног комада, целовиїио*. – Каракáчка се прáви одједно: најде се ра́кљесто дрво по́више но́ђе да б́ду (Дој).

одлáти несвр. *не йошїиоваиїи ред, лако йрелазииїи йреко норми (девојка)*. – Младо, па још одлáти, још не зна́је квó је рѣд и квó је срáм (Пет).

одлѣдује се несвр. рет. *одлеђиватиїи се, койнииїи*. – Почѣ се земља одлѣдује, доóди веч про́лет (Кп).

одлжује се несвр. *йродужаватиїи се време; йредуго йтрајатиїи*. – Го́дине мињу́ју, ја све по́ не мо́гу, одлжује ми се вре́ме за смр́т (Јал).

одликава се несвр. *одликоваиїи се*. – Крадне свѣ што му до́јде до́-руку, сас то́ва се одликава (Вој).

одлѣкчи свр. *смањииїи їерей, бригу; олакшаиїи*; уп. ољкчи. – Ожени́мо и другу́ту чѣрку и са́ ни се бриђете ма́лко одлѣкчи́ше (Вој).

одмањује се несвр. *йосїейено йресїајатиїи чиниїи*. – Почѣ се одмањује од роду́, мло́го се за́господи (Сук).

однапрѣтка прил. *раније, одавно*. – Однапрѣтка љу́ди су се по́штували и помагáли јед́н дру́гога, а са́ свѣт побесне́л (Изв).

одовди прил. рет. *одавде*. – Одо́вди че до́јду (Зс).

одо́рује несвр. рет. *ораиїи (йланирану йовршину)*. – Одо́рујем, да йма пе-шѣс бра́зде за васу́љ (Сук).

одоспрѣд прил. *сїреда*. – Зако́пчи се одоспрѣд да ти се не смеју́ женѣте (Вој).

одрва́нси се свр. рет. *укочииїи се од хладно́ђе*. – Одрва́нси́мо се на ветѣ-рат (Рс).

одре́мче се свр. пеј. *закаснииїи са буђењем*. – Одремча́л се, још не́је сто́куту пушти́л у па́шу на вре́ме (Рс).

одри́пује несвр. *одскакаиїи*. – Ло́птата одри́пује, оно́ љу уда́ра, трчи́ по њу́, смејѣ се (МЈ).

одриџа свр. *одгураџи ногама*. – Деца́та се заигра́ше па одрита́ше цр́жете на́зема (Држ).

одр́нка свр. *удаљиџи се звонеџи*. – Одрнка́ше козе́те на ону́ј стра́ну (ДД).

одро́ни (се) свр. *одмрвиџи (се); роњењем (се) оџкинуџи од целине*. – Одрони́ло се ка́мење па затвори́ло пу́тат (ВЛк).

одру́ца свр. пеј. *гласно се наилакаџи, одридаџи*. – Он одру́ца како жена́ на грóбишта (Пир).

оду́вује несвр. *(џомераџи и) односиџи дувањем (ветџар, особа)*. – Ветџ́рат оду́вује сенóто и разно́си га (Бс).

одџ́зве се свр. *одазваџи се*. – Ја́ га о́кам, а он се не́че одџ́зве (Чин).

ожа́ли свр. *обавиџи (све) џосмрџине обичаје (до једне године џосле смрџи)*. – Ожали́мо ба́бичкуту како́ тре́бе, пројде́ веч го́дина (Држ).

оже́гне свр. *ударџи (коња, говече) џо леџима*. – Ожегну́ гове́дата и она́ искарáше товáрат (Рс).

оаж́мби се свр. пеј. *искревељиџи се; најравиџи лице нерасџоложне особе*. – Штó си се тека́ оаж́мби́ла, бо́лна ли си (Рс).

о́зем прил. *са земље*. – Узима́ о́зем ле́б, не га́ди се, и једе́, и ни́шта му не́је (Зав).

озла́чује се несвр. *џочињаџи џасџи младу џролеџну џраву*. – Изле́зе трава́, почéше се овце́те озла́чују (ВЛк).

о́ја узв. при гоњењу коза: *хајде, најпред*. – Ви́ карате ко́зе с е́ја! а ни́ с о́ја! (Рс).

окóсује несвр. *џокосиџи*. – Ја́ сам окóсувал ту́ја ливáду са́м за јед́н д́н у мојé лу́де го́дине (Км).

окре́ка свр. *завриџи задаџи џосао, извриџи задаџак*. – Ја́ окрека́ ливáдуту, све́ џу окосџ́ (Рс).

оку́мује се несвр. *обезбеџиваџи кума; засниваџи кумсџиво*. – О́чемо да се оку́мујемо сас џџ́ (Рас).

окце́ с џразнина *усред џене изнад млека џри укувавању код џрављења овченика*. – Када́ изле́зне окце́ изнад млекóто усре́д пéнуту, овчени́кат је го-тóв (Вој).

олаба́вује несвр. *џоџуџиџаџи*. – Олаба́вујем веч, снага́ ме изда́ва (Км).

олџ́кчи свр. в. одџкчи. – Де узни́ торбу́ту да ми ма́лко олџ́кчиш (Држ).

ома́њује несвр. *умањиваџи*. – Га́здарџцата ми почé ома́њује ле́бат (ДД).

оме́ди се свр. *уживаџи у џонуџеном меду*. – Оме́димо се ўбаво при де́ду Го́чу, затéкомо га вр́ца ме́д (ВЛк).

омџ́кне свр. фиг. *џоџиџи надушак; халаџџиво џрогуџаџи*. – Омџ́кнул на о́пкладу це́лу вла́шу реџџју и о́дма умр́ел (Пк).

они́зи свр. *на̀йрави́и́и* *ни́жим* *не́го* *и́и́и* *и́реба*. – Онизил си вратата (Ш).

о-о́у узв. при подизању лакшег терета. – О-о́у, тури́ цакче́то на кола́та (Пир).

о́пето ме́сто изр. *зарава́н*. – Лива́дата на о́пето ме́сто, сасви́м ра́вна и лѣ́ко се ко́си (Рс).

опкра́ча несвр. *о̀йкора́чива́и́и*; уп. опкра́чује. – Ме́н ми дл́је но́ђе, ја́ најви́ше опкра́чам (Вој).

опкра́чује несвр. в. опкра́ча. – Ја́ опкра́чујем воду́ту и гребе́м во́ду с котле́ (Пет).

о̀плáнси свр. *о̀дра́и́и*. – Ја́ опланси́ једно́ бравче́ за месце́ (Рс).

опла́нси меши́ну изр. *исџури́и́и* *си́омак* (*џи́рудница*, *го́јазна особа*). – Меши́ну опланси́л ко да је у девети́ месе́ц, а гузи́цу заруби́л ко удови́ца (Рс).

опле́ви свр. фиг. *и́окраси́и*, *све однеи́и* *некоме*. – Ве́лча и бра́тат разби́ли му вра́та и оплеви́ли га све́ (ВРж).

оплѣ́зује несвр. **1.** *чесџи́о* *кисну́и́и* *до коже* у *џанкој оде́ћи*. – Се́бла сам по чу́жде њи́ве, оплѣ́зувала сам, трѣ́сла сам се од сту́д, добро́ ме не́је стиса́ло (Сук). **2.** фиг. (*јако*) *мршави́и́и*. – Почѣ́ да оплѣ́зујем, не́каква бо́лка се усели́ла у ме́не и не́че да изла́зи (Трњ).

о̀пли́нси свр. **1.** *и́окраси́и*. – Оплинси́л ђи сагла́м (Рс). Оплинси́ли ми све́, и ка́нтете ми одне́ли (ДД). **2.** *униши́и́и́и* (*олу́ја*, *град*, *и́оџлава*, *слана*). – Гра́дат о̀плинси́ све што смо сеја́ли, сву́ нашу му́ку (Рс).

опља́шти се/опља́си се свр. *ле́ћи* *било где* *не маре́ћи* за *о̀йомене*. – Опља́шти́л си се насре́д пу́т, а момче́ си, на́род проо́ди (ВРж. Вој).

опра́вује (се) несвр. *организова́и́и* (*се*). – У ту́ја ку́ћу жена́та опра́вује све́ и и́ду напред (ВЛк).

опра́зњује несвр. *и́разни́и́и* (*и́осџе́ено*). – Немо́ј ми опра́зњујеш котџ́лат, тре́бе и ме́н вода́ (ВЈ).

о̀џре свр. *не мо́ћи* *даље* (*због умора*, *исџирошеноси́и*, *болеси́и*, *си́ароси́и*). – Опрѣ́л сам, не мо́гу ната́м, сти́гоше ме го́дине (Бс).

опре́мује несвр. *о̀йрема́и́и*. – Опре́муј ми коња́, и́дем о́дма у Пи́рот (Пок).

опрло́тина ж оно *и́и́и* *је о̀џрџила* *ваџира*. – Нејѣ́ шами́ја него опрло́тина, ли́зну ђу ма́лко пла́микат (Вој).

опрѣ́љује несвр. *о̀џрџива́и́и*; *излага́и́и* *џламену*. – Ја́ си опрѣ́лим но́ву тоја́гу да бу́де поубава и по́више да траји́ (Вој). Напра́вим ша́рену тоја́гу оди леску́ па у после опрѣ́љујем (Дој).

опру́ди меса́ изр. *о́јеси́и* *се* *изме́ђу ногу*. – Опру́ди меса́ од же́гу и зноје́ње (Рс).

опсе́н, -а, -о рет. *који́ је од овса*. – Опсе́на сла́ма је ме́ка и сто́ка у уба́во једе́ (Зс).

оптече свр. *ипресѣићи заобилажењем*. – Он се измъкну, побегне, а ни: једни од једну страну, друђи од другу, оптекомо га, опколимо га и увати́мо (Вој).

оптич м *месѣо у реци које се окружи мрежом или другим ирејрекама ири ловљењу риба*. – Оптич је када заокружимо неко место у реку́ту с мрежу и друго, које је како залив, да ватамо рибе (Рс).

опушѣи свр. 1. *ипушѣији*. – Опушти јаганцити у овцете да сисају (ВЛк).
2. изр. **опушти га** изр. *нехоиѣице ирднуѣи*. – Домаћинат га опушти уз трпезу, посмеши се (Пир). Нема-нема па га опушти, тека будале смеј праже (Сук).

орне свр. дем. хип. *иоораѣи*. – Орну и у градину́ту, поора́ђу целу (Грш).

ороспија ж рет. *зла жена; лоша жена; курва*. – Беше голема́ ороспија, нисам волела да ју сретнем (Пир).

орѣује се несвр. *иосѣајаѣи род женидбом, удадбом*. – Че се орѣујемо са вас, децата реши́ла да се узимају (Трњ).

осветан, -тна, -тно *освеѣољубив*. – Пази да се с њега не замѣриш, он је осветан човек (Ор).

освѣчује се несвр. *свеѣиѣи се*. – Нечу му се освѣчујем, бог че му наплати (Јал).

осѣча се несвр. *осеѣаѣи се (задах, неѣријаѣиан мирис)*. – Осѣча се смрад у собу́ту (Сук).

ослушјује несвр. *ослушѣиваѣи; оѣрезно ираѣиѣи сумњиве шумове*. – Излѣзнем на Бождерицу и ослушјујем да ли иду на́шете овце (Вој).

оста́вује несвр. *осѣавѣаѣи; ирекидаѣи везу*. – Оста́вује га жена́та неко́лко пу́ти (ВЛк).

остро́жује се несвр. *иојачаваѣи оѣрез*. – Почѣ се остро́жујем, све лопѣви око́л ме́не (Сук).

остроу́ман, -мна, -мно *ошѣироум*. – Јѣва је бил остроу́ман, за́врши шко́ле, поста́де дире́ктор (При).

остру́же свр. фиг. *изазваѣи аѣеѣиѣи*. – Ћисалото зе́ље ме остру́же, вола́ би изѣл (Вој).

осту́пује несвр. *одсѣуѣаѣи; иовлаѣиѣи се*. – Почѣ да осту́пује, по́млади од њега па мо́ж му се оте́пају (Вој).

осумљѣчи свр. *иосумњаѣи у некога*. – Ја́ сам, ни крѣва ни ду́жна, осумљѣчена за те́ја неста́ле па́ре (Пир).

осурли се свр. рет. *родѣи се (наказно) са шѣроким усѣима*. – Осурли́ло се, бог га обележи́л да се па́зимо од њега (ПРж).

отај се свр. *уђуѣаѣи*. – Отај се, сѣне, да мо́гу да поора́тим с те́тку (ВРж).

отакује несвр. арх. *йрейіакайи иіечностй ііоком ііехнолошког йроцеса (вино) и йри чувању живоїйних намирница (ііуришйе, куїуса, сира у саламури)*. – Отакувал вино и малко се понапїл, па се расцрвїл у лице (Бла).

оталамбаси се свр. *лећи ойружен, издужийи се*. – Оталамбасил се у ладовїну и заспал (Рс).

отїейи, -а, -о трп. пр. *који има јако изражену индивидуалностй*. – Отета баба, све казује како трѣбе и нїкому се не плаши (Чин).

отїде на манцалѣци изр. пеј. *доживейи йонижење (йодсмех, йораз)*. – Вали се Бревенѣчко, сили се, али ка дојдѣ његова Крунка сас кудѣлуту он си отїде на манцалѣци (Гос. ВЛж).

откањује се несвр. нег. *(не) одустїајайи (од лоше намере, од мане која шїейи другима)*. – Он се од пїјењето не откањује (Кп).

откапује несвр. *накайайи*. – Откапујем по две-три капље у око (Сре).

откапча несвр. *ойікойчавайи*; уп. откапчује. – Немој га откапчаш, ладно је, дува (Вој).

откапчује несвр. в. откапча. – Почѣ ме откапчује и почѣ ме милује (Држ).

отклїмка свр. шалѣ. *ойићи без журбе*. – Отклїмка натам, не варка му се ич (Вој).

откршује несвр. *кидайи; ломийи*. – Откршује големѣ гранѣ црѣшње и носи си дѣм (Пет).

откука свр. *ожалийи йокојника йо обичају*. – Она кука да откука (Сре).

откусује несвр. *(йосїейено) смањивайи кусањем (јело, млеко)*. – Примети ја да она откусује од мѣјето млеко (Бс).

отпанацурује свр. *йровесїи се на вашару*. – Ћбаво сам отпанацурувала овїја панацур, срѣто си млого рѣднине и купи си лубенїцу (Чин).

отїйасује несвр. *йасїи сїіоку на бујној ливади како би дала више млека*. – Отпасују овцѣте окол појату, ливадата че накара траву и за косѣње (Сук).

отпївује несвр. *ойїијайи*. – Кадѣ отпївујеш од реїијуту, малко остављаш за нас (ДД).

отплата ж *ойікуї (година, грехова)*. – Од бѣга нѣма отплата, од свї друїи йма (Гра).

отпоклацује свр. *добро се угосїийи (на йокладама)*. – Ћбаво отпоклацувамо, ама јутре почиња пѣс, че затѣгнемо гузїцу (Кр).

отпочїња несвр. *йочињайи*. – Житѣта узрѣше, че отпочїњамо жѣтву (ВЈ).

отпразњује свр. *ойїйразновайи*. – Малко да отпразњујемо, душѣ да се одмѣри од рабѣту (Држ).

отпрача несвр. *ойїйраћайи*. – Отпрачам љу све док не прѣјде рекуту (Сук).

отпролет прил. *с ѿролећа*. – Отпролет, бóже здравје, че почињамо да прајмо кућу (Сре).

отрља́к је изр. *безвредно је*. – Отрља́к је, не́је та́ја ра́бота за ме́не (Рс).

отро́њује несвр. *(ѿосѿейено) круниѿи*. – Зр́но по зр́но отро́њујем, то́лко мо́гу с ове́ја моје ру́ће, ама помага́м (Вој).

отсаба́ле прил. *ѿочев од раног јуѿира*. – Отсаба́ле по́чнем ра́боту и не одма́рам до мра́к, до вече́ру (Брц).

отсе́вује несвр. *ѿресејавиѿи*. – Отсе́вујем пе́пел, ту́рим га у во́ду и на-пра́вим це́ц (Сре).

отслави́ (му) свр. *организовиѿи велико славље; најесиѿи се ѿ вољи дуго жеље́не хране*. – Отслави́мо му када́ заврши́мо ра́боту (Кр).

отслу́ша свр. *завршиѿи служе́ње до уговореног рока*. – Га́зду сам от-слуша́л, са́ тре́бе да ми пла́ти (Сре).

отсту́пује несвр. *одсиѿуѿиѿи; ѿорицаѿи*. – Немо́ј да отсту́пујеш од ре́ч, дома́ћин си чове́к (ВЛк).

отсу́ди се свр. арх. *усудиѿи се; дрзнуѿи се*. – Отсуди́ла си се те́тку си да кра́днеш (Чин).

отсу́че свр. фиг. *брецнуѿи се; оши́ро и увредљиво одговориѿи*. – Снаа́та му отсука́ преди сви́, а он се само о́ћута и о́бори гла́ву (Сук).

отце́пује несвр. *кидаѿи; одвајаѿи од целине*. – Не отце́пуј по́више, че де́лимо пога́чуту бра́тсћи (ВЛк).

отци́нћа свр. *оѿиѿи ѿригушено ѿлачуѿи (жена, деѿе)*. – Отиде и о́тцинћа́ ната́м, не́што вој не́је пра́во (Трњ).

отча́пка свр. *оѿиѿи кориѿом реке газе́ћи бос*. – Отчапка́мо уз реку́ту да гла́дамо куде́ се дево́јће ку́пу (Вс).

отшра́ви свр. *одврнуѿи маѿицу*. – Те́шко че се отшра́ви, зарцаве́ло (Пет).

отшра́вује несвр. *одврѿиѿи маѿицу*. – Немо́ј да отшра́вујеш на си́лу, пр́во подма́жи (Пир).

оћелаве́је свр. *окилавиѿи*. – Младоже́њата да не оћелаве́је док че́ка сва́дбу (Зс).

оћелевеси́ се свр. *ѿресиѿиѿи радиѿи усред ѿосла*. – Оћелевеси́л се усре́д ра́боту, заборави́л зашто́ је поне́л косу́ту на лива́ду (Пк).

оцѿкли слн́це изр. *ѿочеѿи (јако) грејаѿи сунце из ведро́г неба*. – Оцѿк-ли слнцето́, поче́ голема́ же́га (ВРж).

очалди́ше свр. *жесиѿоко удариѿи, ошамуѿиѿи*. – Очалдиса́ ме та ме ра́стури (Пир).

оча́пи свр. рет. *одломиѿи ѿрсиѿима мало од комада́ хране*. – Ја́ очапи́ ма́лко од пога́чуту, само рубѿк (Рс).

очешљује несвр. *чешљаџи*. – Свако јутро она очешљује децата за у школу кад да љду (ВЈ).

очитаџи се свр. *џрездравиџи*. – Пазџ се, гледаџ да се очитаџиш, још неси оздравџ како требе (Пир).

очниџ м анат. рет. *очњаџ*. – Доктурат ми љзводи очниџ (Рс).

очовџује се несвр. *враџи се у нормалу (здравље, караџер, љошџовање реда)*. – Ожени се и поче да се очовџује, веч стањује добар домаџин (Вој).

очуџи свр. *ошџеџиџи или џребиџи (врх; оно шџо шџрчи)*. – Детџо очуџило шулето (Сук).

очури свр. *исџушџиџи цигареџу*. – Ја очури једну, за дџнџс неџа буџе доџта (Јел).

ошлакџује несвр. арх. *скиџаџи; курваџи се*. – Син ошлакџује и неџе да се жџени (Рс).

ошовџе с дем. *мали ашов*. – Направиџ сам ти ошовџе да ми помаџаш у риџање (Вој).

ошрав м *маџиџа, ираџ уоџиџе*. – Наџди ми ошравити оди куџијуџу (Пир).

ошџрбује се несвр. *ошџеџиваџи се џри дугоџ уџоџреби (џредмеџ)*. – Кронџират се ошџрбује, пазџте кудџ га остаџљате (Јал).

оштуриџа ж *џроклеџсџиво збоџ џрисваџања шџуџег*. – Чуџдо не узџмаџ, тоџа је оштуриџа (Брц).

ошумује се несвр. *лисџаџи, џокриваџи се лишиџем (дрвеџе, биџке уоџиџе)*. – За Цуриџовџн поџне да се ошумује гора (Брл. Вој).

оџрпа свр. *изџрисџи са уџживањем*. – Ја оџрпа цџлу зџџу (Рс).

П

паџоше њоџ вџнци џд-главу изр. *више ниџе горџа краџиџа коџоџ се сви диве веџ џослуџна суџруга, уџраво се верила*. – Паџоше и њоџ вџнци џд-главу, са џе само слџша и џуџи (ВЛџ).

панаџуруџе несвр. арх. *бораџиџи на ваџару*. – Моџ деџа панаџуруџал доџ траџи панаџур: продаџал дрџвене лоџиџе и паниџе, и дудуџи (Сук).

паџрџав, -а, -о *дроџав*. – Паџрџава гоџспоџа, а дџса ноџс (ВЛџ).

џџу узв. коџим се подраџава пуџањ. – Само чумо пау, и ја и сестра се разбу- дџмо од стра, и после чумо да су убиџи џџџа Славу (Вој).

џаџеџи изр. *паџа на пашџеџи на маџове у виду џраменаџа, у виду џа- ласа (о облаку, киџи, снегу)*. – Ћџша паџа на пашџеџи, а у шуџу таџм, а оваџм у ливаџе, џас јаџо џас слаџо (ВЛџ).

педаш м *йасїирска игра са йољагама*. – Када се йграмо педаш, кому тојагата најмалко отїде, он доноси воду или че чува стокуту (Кп, Гос).

пеклоч м *јакo сїврднуїа ораница нейогодна за обраду*. – Пеклоч, не пушта матїку, руће ни уболу у копање (Рс).

пёнев, -а, -о / **пёнбав**, -а, -о рет. *йамноцрвен; ружичасї*. – Носїле су наше бабе пёневе дрёје, пёнбаве, їду на црвенo по боју (Рс).

пенце с *умеїак у оїанку; уложак од гуме йрилейїен на оїанак*. – Сцепе се опїнци, нёма нoви, турам њим пенце (Рс).

пепелчица ж хип. од пепел м/ж *йейео*. – И на крај солнем пепелчицу одозгоре (Вој).

перчиносује несвр. *закуцаваїи врх ексера који је изашао са друге сїране, йако да се он йресавије и йоново враїи (у дрво, йайак или койиїо) како би се боље учврсїио*. – Када се перчиносује ексер, он боље држи, не мрда (Тм).

йесїйїљ м *врсїа јела од зайечених осушених шљива са йројеним брашном*. – Запечемо осушене сливе сас пројено брашно у релну, това смо волели (Рс).

печењача ж *бундева са белом, глаїком и йврдом кором, йогодна за йечење, йриїремање зимнице, лудаја*. – Печењаче повише там да насёјемо, їма и ђубре и вода (Зав).

печурљаци м *велика количина сирових йечурака*. – Донесо у голему торбу печурљаци (Пк).

пїжљак м *млада особа ниског расїа; кржљава (млада) особа*. – Ти си још пїжљак, још нїшта не разбїраш (Рс).

пїзгав, -а, -о *који је слабе йелесне грађе; мршав*. – Пїзгав, слаб, неје за тешку рабoту (Рс).

пїлича рет. / **пїличи** с мн. од пиле *йилићи*. – Пїличата кљуцу расадат (Рс).

пїшљаник м *дрвени клин који йовезује два суседна найлаїка у йочку рабацијских кола, йишљак*. – Точак од кола има шёс наплата и шёс пїшљаника (ТД).

йлайоли несвр. фиг. *са муком сасїавља крај са крајем (лоше здравље, оскудица, сїалне бриге)*. – Плаполим цел живoт тека, ама веч дошло крај (Рс).

плеснайв, -а, -о *йлеснив*. – И плеснайв леб смо јели; поочїстимо с нож па једемо (Рс).

плїнси несвр. *драїи брaва; йоїкойаваїи (зграду, сїог)*. – Овцёте плїнсе сенїкат, че попадају сената (ТД).

плїти несвр. *йодешаваїи йри издубљивању да буде йлићи (йредметї, канал)*. – Немoј га тoлко плїтиш, нек буде подлбoчкo (Гра).

плотина ж *зид од илеџа омазаног блаџом*. – Колипка од плотине, кућица старинска и сиротинска (Гра).

плочарак м *камено земљишће са иреџежно водоравним илочасџим сџенама*. – У наше, покровеничко, ваџимо плоче, плочарак има на млого места (Пок).

плџуска несвр. *ирскаџи; у више махова иреливаџи млазевима воде*. – Плџуска га с воџу од све стране, лаџи га (Сук).

иљусне свр. мит. *зайљуснуџи водом*. – Плџусну га с воџу каџа поџде, нека му буџе са среџу (Рос).

побере бијење изр. *иоднеџи баџине*. – Што је он побраџ бијење неје побраџо ни куџе пред враџа (Вој).

побџује несвр. *иџаџиџи*. – Куде какво чује и виџи она побџује, преџутује, а нас за све испџтује и пренџси на друџи (Трџ).

поблесавје свр. *иоблесавиџи, изгубиџи разум*. – Доџде си време: остареџеш, поблесавјеџеш (Кр).

побркан, -а, -о трп. пр. *збуџен; неусмерен*. – Старци уплашени, побркани, не знају какво че буџе с џи (Кр).

побуџује несвр. *илаџиџи; збуџиваџи*. – Ти само побуџујеџеш нароџ, само текво знајеџеш (Пет).

поветеје свр. *искрзаџи се од дуге уџиџребе (одеџа)*. – Поветеџе ми аџџнете што сам носиџа у млаџи днџ, а муџ нема паџе да ми куџи ноџе (Пир).

иџвише прил. *иџи више*. – Вреџнимо се сабаџе да џџџеџе поџвише (Изв).

поџвишке прил. хип. рет. *иџосиџа*. – Каџ се поџвишке напуџи котлџе че иџа поџвише за деџаџа (Цр).

поврзан, -а, -о трп. пр. *иџезан иџиџом везом са друџим (особа, брав, иредмеџи)*. – Онџ су поврзани како цреџа у мешџну, све си заџеџно иџу (ДД).

погрџа свр. *исџлакнуџи грџо грџореџем*. – Погрџаџ маџко чаџ од џаџфију и боџка че миџе (Пир).

поврџка несвр. шаџ. *окренуџи мало иџиџа вреџено, иреднуџи*. – Само што поврџкам, џџма ме џку неџто да наџџем, донесџм или однесџм, и од моџе преџење нема ниџта (Пет).

поврџује несвр. *иџнавџаџи радџу; иџвраџаџи сџоку*. – Ја му приџам по џџл дџн приџе, а деџџо ми поврџује овџџе (Пет).

иџврџуџка ж *иџнавџање муже, друџи млаз*. – Каџа млзџмо џвџе моџа да буџе и поврџуџка, да се не заџаџе сџса и виџе (ДД).

иџганиџа ж *неџисџиџа; неурџносџи; лоше иџонашање*. – При џу је све поганиџа: куџа неџиста, неџрана и незаџрџена, лоше рџџи ти џџма каџе (ВРж).

поглеџује несвр. *џесџиџо усмераваџи иџглед ка неџоџе или неџему*. – Буџкам и поглеџуџем какво деџаџа раџџе по соџбуџу (ВРж).

подно́вује (се) несвр. *израдом или кујовином обнављаићи (одећу, обућу, алаић).* – За Велигден подно́вујем на свако дете понешто за облачење (Пир).

по́додкне свр. *позоваићи у гостије.* – Подокну́ше ме у гости, ја отидо́ и у́баво пројдо (ВРж).

подрáвњује несвр. *равнаићи.* – Подрáвњујем двóрат, ископа́ла га вода́ (Сук).

подрáсти се свр. пеј. *грубо се почесаићи.* – Нема-нема, па се подрáсти, не́је га срамота́ од на́с (Чин).

подр́нда свр. пеј. *добро по́роићресићи.* – Подрнда́ га ма́лко да га заплáшим да ми не ди́ра деца́та (Сук).

подр́нта несвр. фиг. *омаловажаваићи, неисказиваићи дужно по́иштовање заслужној особи.* – Са сам остаре́л, са ме мо́ж подр́нтају и унчети́јата (Сук).

поду́зглавје с оно *ишпо се сипавља исйод главе (ири сипавању).* – На овчара́тога јенџка́т је поду́зглавље (Рс).

пожци́пи свр. *оштро на́йасићи по́реићама и увредама.* – Пожципи́ла ју комши́ка што коко́шка ри́је у њо́ну леју́ и не́је зна́ла квó вој је све рекла́ (При).

посвр́цкује несвр. вулг. *по́ишпаићи ве́йрове, ирдуцаићи.* – Преједé, па ми до́јде у радњу́ту и по́чне да посвр́цкује (Пир).

позавр́не се свр. *окренуићи се на су́ирои́ну сипрану, окренуићи ле́жа.* – Де се позавр́ни да те оѓњат не би́је у о́чи (Јал).

по́заср́не свр. *по́времено осмо́ириићи ишпа се дешава.* – Деца́та се и́грају, а ја́ с вре́ме на вре́ме позаср́нем да ви́дим каквó рабóте (Кр).

поја́нта ж *по́дуи́ирач у консти́рукцији зграде од дрвене гра́ђе.* – Нату́рам у́баве поја́нте да мо́же да стоји́ усправно и да не пода́ва (Рс).

поја́ши несвр. *јашиићи кра́ће време, по́јахаићи.* – Стáрцат бе́ше навика́л да поја́ши кобилу́ту свако́ јутро, ра́но (Км).

по́јде на вереси́ју изр. *по́ћи на по́и или на по́сао без одговарајуће о́преме.* – Пош́л без дрéшку са-сто́ку и осéбал (Држ).

пока́њује се несвр. *сам себе нудиићи не обазиру́ћи се на учи́ливост и на по́и́ребе осипалих.* – Када́ му се допа́дне једење он се поодмо́ри и после се пока́њује још не́колико пу́ти, не́ма сра́м (Пет).

покваре́ња́ча ж *изрази́по бескара́ктерна жена.* – Бе́ше покваре́ња́ча жена́, са́мо је злó прави́ла (Пир).

поквё́кује несвр. *по́иуши́паићи у коленима и́ри ходу, клецаићи; чуцаићи.* – Поквё́кује и о́ди како квáчка (Вој).

покли́ма се свр. фиг. *по́рошеи́паићи се и не укључи́ићи се у по́сао.* – Покли́ма се ната́м-навáм, набéре грóзје да си понесé и ни́шта ми не помо́гне (Сук).

покли́мује несвр. *љу́паићи (по́времено и лагано).* – Зашто́ тека́ покли́мујеш с главу́ту, боли́ ли те (Јал).

покло́пује несвр. *зай̋варай̋и̋ й̋окло̋й̋цем̋*. – Ја́ покло́пујем млекó и сва́ко јéло да га умурда́ри ма́чка, куче или погáнац (ВЛк).

поклѣчи свр. *иш̋чаиши̋и̋*. – Па́дне и поклѣчи си нòгу (Кр).

поко́пује несвр. *око̋йавай̋и̋*. – Ја́ сам гради́нуту поко́пувала до пла́дне, до ручѣ́к (Пет).

полéга несвр. *й̋ада̋и̋ на земљу због олу́је или й̋ойлаве̋ (й̋ишеница̋ й̋ред же̋й̋ву, й̋рава̋ й̋ред косидбӳ)*. – Бу́јно жѣ́то полéга када́ најде о́блак, после ни́каква вѣ́ја од њéга (ВЈ).

полегáто жѣ́то изр. *бу́јна й̋ишеница̋ коју су обори́ли и замрси́ли олу́ја, киша̋, ве̋й̋ар*. – Полегáто жѣ́то је й̋сто слáма, нéма ништа од зр́на (ВЛк).

половна́ невéста изр. *невес̋й̋а која ни́је дошла невина̋*. – Јетр́ва ми је половна́ невéста дошла́, па љу у ку́ћу ни́кој не́је сматра́л за човéка (Грш).

й̋ољаклѣ́к м *й̋осао чу́вара й̋оља̋*. – Бави́л сам се преко лéто с пољаклѣ́к и прави́л сам дуду́ци и игра́чће за деца́ (Вој).

помија́телник м рет. *й̋осуда̋ за сй̋лачине̋, й̋оми́је*. – У помија́телник иси́пујемо што се покв́ари од рану́ и с то́ва ра́нимо сви́њете (Рс).

поми́ли свр. деч. *й̋омилова̋и̋*. – Ко́лко је у́баво куче́нцето, да му поми́-лимо глави́цу (Рас).

поми́нушка ж *одлага́ње глади̋*. – Увати́мо се у голему́ ра́боту и пројде́ ни вре́ме за ручѣ́к на поми́нушку (Вој).

помирлѣ́к м *й̋омире́ње*. – А́јде напра́јте једну́ш помирлѣ́к и ма́нете се од кара́ње (Вој).

помо́ли се свр. *замоли̋и̋*. – Помо́ли му се и о́н ми да́де, че́сто ме је тека́ помага́л (Кр).

помѣ́шка свр. пеј. *й̋очей̋и̋ ради̋и̋ без ве̋ш̋ине̋ и во́ље*. – Помѣ́шка, помѣ́шка, па ди́гне ру́ће од сва́ку ра́боту (Пет).

пона́да се несвр. *й̋очей̋и̋ се на́даи̋и̋, али узалуд̋*. – Понада́мо се да че се у́зну, до́ста се понада́мо, ама за́луду, о́н узé дру́гу (ВЈ).

понакрѣ́ка се свр. *добро̋ се на́јес̋и̋*. – Тётка на́прави и зеља́ник и тикве́-ник, па се у́баво понакрѣ́камо (Ста, Пир).

поналѣ́нси се свр. хип. *осмехнӳи̋ се и ка́да је умесно̋ и ка́да ни́је*. – Када́ га посавету́јем о́н се са́мо поналѣ́нси и пак си рабóти каквó си зна́је (Пет).

понаобла́чи се свр. *й̋рекри́је се небо̋ облацима̋*. – Пона́облачи се, ама о́блацити високо́, нéма да бу́де ђи́ша (Км).

поне́кагаш прил. *кай̋кад̋, й̋онекад̋*; уп. *поне́кадаш̋*. – Поне́кагаш ми се учи́-ни да нéма по́паметан човéк од њéга (Вој).

поне́кадаш прил. в. *поне́кагаш̋*. – Поне́кадаш ци́глата усису́је во́ду (Вој).

по́новшак̋, -шка, -шко *нови́ји, очу́ванији (о оде́вном й̋редме́й̋у)*. – Ти́ја ти је це́мпер по́новшк̋, немóј да га нóсиш на де́лник (Кп).

поњурује се несвр. *држи оборену главу и загонетно ћути*. – Поњурује се често тека, а неје лош по душу (Пир).

поорује несвр. *пооравати укуно*. – Ја поорујем по десет рала упролет и по десет јесен (Сре).

попара изр. *че си искуса попаруту изгубити поверење; обрукаати се*. – Немој си искусаш попаруту, да те газдата не најури (Трњ).

попарница ж нонсенс као парњак речи *мушкарница* у ругалици: – Мушкарнице попарнице /Збиру паре за цигаре (Вој).

поподрачне свр. рет. *изазвати увредом или неумесном шалом*. – Поподрачну је одњекња и са не говори с мене (Рс).

попорано прил. *нешто раније; много раније*. – Попорано била је босо-ча, ноће ми се испуцају ко моруница (Кр).

попреврти рог изр. *окренути јакње на ражњу више ћути*. – Цурцил веч попревртел рог на ржњат (Рс).

попремаже свр. *(повришно) йремазати*. – Попремажи га сас калиште да не свирј (Сук).

попремете свр. хип. *(поново) йомесити (меилом)*. – Попремети, чере, са че стигну гоце (Пет).

попржује несвр. *најржисти (много)*. – Попржувала је тетка по осам јајца за нас четри деца, на свако по две (Бс).

попритесни свр. фиг. *смањити могућности врдања; йринудити*. – Попритеснили га милицајцити и он одал тија који су били с њега (Гра).

попрпње свр. *(йолугласно) одгунђати*. – Че попрпње, попрпње, па че се оћути (Вој).

попрцује несвр. шал. *гунђати; йравити се важан*. – Ама старцат нешта малко попрцује, нешта му неје право (Рс).

попшкује несвр. *имати навику често йушити већрове*. – Научило да попшкује и мануло да га је срамота (Бс).

поритује несвр. *одбацивати као безвредно*. – Немој да си поритујеш капуту, че ти пак потребе (Држ).

поруби свр. *йојачати ивицу одевног йредмета*. – Че порубим рукавете, за убаво (Пир).

поруца свр. пеј. *гласно оићлакати*. – Поруцаше децата, поруцаше за деду си и пак си вануше игру (Сре).

посакуша ж особа која често йражи на йоклон или на йозајмицу (*храну, йредмет*). – Она је посакуша, неје подавуша: тражи да вој се дава бес-платно и квó њој трéбе и квó њој не трéбе (Вој).

посевује несвр. хип. *сејати*. – На тија крај че посевујем сачму, местото йма влагу (Гра).

потплашује несвр. *чесѿо ѿлашиѿи*. – Немој ми потплашујеш децата, колѣра че те изедѣ (Јал).

потпѣњује несвр. *(ѿовремено јакѿ) ѿлашиѿи; изазиваѿи ѿанику*. – Само си прича за рат и потпѣњује наро̀д (Вој).

потрѣвља несвр. **1.** *ѿогађаѿи*; уп. *потрѣвује* (1). – Вражалицата све потрѣвља (Км). **2.** *десиѿи се у ѿраво време*. – Евѣ, на два̀пути ѿишата потрѣвља ка̀да да па̀дне (ВЈ).

потрѣвује несвр. **1.** в. *потрѣвља* (1). – Све он потрѣвује и обѣра кликерити (Пир). **2.** *осѿвариваѿи се (сан, ѿророчансѿиво, благослов)*. – Какво̀ съњујем, све се потрѣвује (Пир).

потришанѿија ж *велико узнемирење, сѿпрес*. – Ако у̀знеш, чѐрко, пијаницу че си ѿмаш ста̀лно потришанѿије (Рс, Пир).

потрје свр. *уѿройасѿиѿи; униѿиѿиѿи*. – Лош облак ѿде, че потрје све што је ни́кло (Гос).

потро̀па свр. *ѿокуцаѿи (у више махова)*. – Потро̀па нѐколко пу̀ти на врата, па на про̀зор, али се ни́кој не ја̀ви (Пет).

потр̀че/потр̀чка свр. *ѿоѿрчаѿи*. – Потр̀чни, ба̀бино, донѣси ми води́цу од чешму̀, жѐдна сам (Чин, Вој). – Додѣк ѿи сти́гне, че потр̀чка (Рс).

потсѣчује се несвр. *ѿрисеђаѿи се*. – Подсѣчујем се какво̀ су ми ста̀ри прича̀ли па збѐрем децата и прича̀м им (ВЛк).

потсѣчује несвр. рет. *ѿодсецаѿи*. – Лоше му потсѣчујеш коси́цу, тека̀ га гро̀зиш (Држ).

ѿоѿсѣѿи деѿѣ изр. *ѿромени мокар веш беби или малѿ деѿѣѿу*. – Прво да потсѣѿим ба̀бино зла̀тно, па че до́јдем и ја̀ (Пир).

поту̀ка прил. *мало више на ѿу сѿирану; још ближе*. – А нава̀м, а нава̀м, поту̀ка, е тека̀ (Вој).

потѣтљује несвр. *не врађаѿи на месѿѿо, заѿиураѿи*. – Потѣтљује ми које́ у̀зне, не мо̀гу га по̀сле на́јдем (Вој).

поу̀бавичко прил. хип. рет. *врло лейѿо*. – Поу̀бавичко се смеје́ (Пл).

поукра̀си свр. хип. *украсиѿи ѿрилично добро*. – Поукра̀си со̀буту сас вислетѿја и сас ду̀ње (Вој).

поу̀мира свр. *ѿомреѿи*. – Поу̀мира мло̀го наро̀д, мо́ј врѣс веч неста̀њује (Држ).

поускорѣ прил. *ускоро, убрзо*. – Свр̀нете поускорѣ, дѐда ви је́два ду̀шу држи́ (Кп).

поцу̀цне свр. шаљ. *наѿравиѿи будалѿм; насамариѿи*. – Ја̀ нека̀д поцу̀цне́м ѿу, сва̀а ми је на дѐл, ама ми ни она̀ не оста̀не ду̀жна (ВЈ).

по́чек м *задуживање на одложено време*. – Че у̀знем од ѿѣга на по́чек, тека̀ се договори́мо – (Држ, Вој).

почучује несвр. у *шоку* *крећања* *йовремено* *йравиши* (*невољне*) *чучњеве*. – Неје да одим ко млад, него од голему силу почучујем (Вс).

поштуван, -а, -о трп. пр. од поштује *йошишован*. – Он је поштуван ко бог, свакому је добро чиниљ (Јал).

поштување с *йошишовање*. – Имали смо големо поштување према ста-рога човека (Сре).

правне свр. хип. *найравиши*; *урадиши* *йонешшо* *йосебно*. – Правнем си сапун, сирење, пекмез, а има које не умеју (Пет).

празна ората изр. *йричање* *ради* *йричања*. – Од празну орату нема вајда (Пир. Вој).

прамка ж **1.** *мошка* *йогодна* *за* *йучу*. – Када узнем прамкуту ти че се зачас оћутиш (ВЛк, Рс). **2.** *краишак* *коноица*; *дугачак* *крај* *коноица*. – Прамћете ландару како да је колата врзувало дете, а не домаћин (Рс).

прамка несвр. *галамиши* и *вређаши* *без* *йовода*. – Кво тољко прамкаш, кво си тољко зинула (ВЛк).

прањћа несвр. *оговараши*; *вређаши*. – Горка је теква, она само пранћа једнога-другога (ВЛк).

пргавштина м/ж пеј. *несириљива* *особа*; *жусишра* *особа* *склона* *свађи*. – Он је пргавштина голема, зачас направи галаму окол њега (Рс).

пргавшк, -шка, -шко хип. *несириљив*, *жусишар*. – Мужат ми је пргавшк, ама ја прећутим и после како ништа да неје било (Трњ).

пргаљив, -а, -о *несириљив*; *жусишар*; *вредан*. – Пргаљив је и брзачк тија Мила (Бер).

преапушка ж *не* *узглобљаваш* *се* *добро* (*кост*, *жила*, *йочак*, *греда*). – Преапушка има тува, не мож гредата да се углави, да легне (Вој).

пребива несвр. *йући*, *йремлашиваш*. – Вачају га у крацу и пребивају га, ама не мож се откани (ВЈ).

прѣбирна цр҃га изр. *йоњава* *од* *йамучног* *йлаиша* *са* *шарама*. – У дар сам имала три прѣбирне цр҃је (Кр).

пребрóвује несвр. *йребројаваш*. – Овцете пребрóвујемо на тесно, на загон (Зав).

прева́рује несвр. (*честшо*) *йодваљиваш*. – Мирко прева́рује свакога, па и роду и пријатељи (ВЛк).

превачује несвр. *йовремено* *захваиши* (*киша*, *снег*, *магла*). – Порано превачујеше често ћиша, а са сушне године дојдоше (Чин).

преви́ра несвр. *сазреваш*, *ферментишаш* (*сир*). – Сирењето када пре-ви́ра оно ћиши (Рс).

превири́ја м/с/ж *особа* *која* *једе* *сваку* *храну*, *која* *не* *бира*. – Несмо били превирѣје, несмо пробирали храну (Рс).

прекла́цује несвр. *ложиии љреко мере*. – Немој да прекла́цујете, млого жега у собу́ту (Трњ).

преклéвкује несвр. *шаљ. в. преклéкује*. – Мојата баба преклéвкује, а ја преклéкујем, па смо на истоу мéру (Држ).

преклéкује несвр. *џојушииџии колена (услед сџаросџии, умора, џовреде)*; уп. преклéвкује. – А́рне остарé, почéше ми преклéкују колéна (Км).

преклóпује несвр. *џоклаџииџии, заџвараџии; џресавиџииџии*. – Када́ преклóпујеш ка́цуту глéде да поклóпацат љбаво лéгне (Кр).

прекл́цује несвр. *џремлаџиваџии*. – Ђн је крвопи́ја, не би́је него прекл́цује (Сук).

прекóпује несвр. *џрекоџава*. – Ри́љано је, па га са́ прекóпујемо, да га усџтнимо (Сук).

прекóпче свр. *џоново (исџравно) закоџчаџии*. – Прекóпчи си блу́зуту да ти не висџ једна́ пола́ (Сук).

прекóпчује несвр. *џоново (исџравно) закоџчаваџии*; уп. прека́пча, прека́пчује. – Са́мо се зако́пчује и прекóпчује, и пак не́уредан (Пир).

прекр́ши се од ра́боту изр. *огрбавиџии од џешког и дугоџрајног физичког рада*. – Де, не́че се тџја прекр́ши од ра́боту, во́ли тн ладовџну (Вој).

прекр́шује несвр. *ломџииџии, џреламаџииџии*. – Којé је држа́ље од рéзано др́во оно́ се л́ко прекр́шује, бо́ље си је када́ је од џзданак (ДД).

преќсује несвр. *фиг. џреџтериваџии (у јелу, раду, сексу, сваџи, шали)*. – Же́но, немој да преќсујеш тека́ и да ме бру́каш пред на́род (Јал).

џрекр́ива (згра́ду) несвр. *меџаџии кров новим џокривањем*. – Че прекр́ивамо ку́ћуту, не́који се цре́пове померџли, ка́пе (Вој).

преќсује несвр. *шаљ. џреџтериваџии (у јелу, џићу, сексу, сваџи)*. – Ти почé да прекусџјеш, немој те би́ју (Сре).

прели́же свр. *џолизавџии*. – Када́ исќуса јелото после прели́же пани́цуту, не́је му било́ до́ста (Рс).

прели́зује несвр. *џрелизавџии џосуду џосле оброка*. – Сви́ти смо прели́зували тањирéти (Кр).

прелика́ва се несвр. *меџаџии изглед; маскираџии се*. – На седéнћу се прелика́вамо му́шко у же́нско и же́нско у му́шко, бесне́јемо по цéлу но́ч (Сук).

прелопатáра (се) свр. **1.** *џревеџаџии лоџаџиом џишеницу на гумну*. – Ја́ и тн прелопатáрамо житóто на гџвно сас лопáте од росомáчку бе́лу бу́ку (ВРж). **2.** *џреврнуџии лоџаџиом (џесак, блаџио, малџиер)*. – Када́ се прелопатáра оно́ се љбаво измéша, то́ва сам работџл (Рс).

џрема́не свр. *џресџаџии*. – Према́не да грмџи и после пак по́чне, а џи́ша не́ма (Пет).

премањује несвр. *ѿресѿјајати*. – Прѣдјутро поче да премањује да грми (Вој).

ѿремера ж *ѿѿис робе у радњи или магацину*. – У бакалницицу прaje премеу, не могу си ништа купим (Држ).

премерује несвр. *ѿмеравати*. – Двапути премерувамо плацат, да не погрешимо (Пир).

премленина ж рет. *сѿочно брашно од ѿѿадака ѿри ѿријерисању (уз додаѿак неке жиѿарице)*. – Ретко смо давали на ѿвце премленину (Рс).

премрзује несвр. *(чесѿо и) јако зейсѿи*. – Слуга, нема кво да обује и облче, па премрзује са стокуту по планинете (Кп).

премрсује несвр. *ѿвременно мрсѿи у време ѿосѿа*. – Она кришом премрсује, затекла у свекрва да пије млеко (Пк).

премртује свр. *ѿргнуѿи се из ѿѿодневног дремежа (о сѿаду, овци)*. – Овцете веч премртували, ајде да и пуштамо у пашу (ДД).

премуља свр. *изгњечѿи; издробиѿи и смрвиѿи дрвеном најравом (грожђе, јабуке, крушке)*. – Крушете че премуљамо још једампут, подобро да твашу (Јал).

ѿремуниа несвр. *наговориѿи некога да ѿромени сѿав*. – Она га премунтала и ѿн удари насад, и порече се (Пир).

преотима несвр. *ѿѿимаѿи своје раније ѿѿеѿо*. – Никому не отимам, али неје ме срам и стра своје украдено да преотимам (Сук).

преѿцује несвр. *ѿреливаѿи се ѿреко руба (ѿечносѿи)*. – Трч, млекото поче да преѿцује (ВЈ).

преперѿц м *круг (или вал) ѿанко ѿросѿрѿѿог сена које се досушује на месѿу дењења*. – Тамн простре окосеното на преперѿц да се суши и оно пак наиде ѿиша (Гос).

препливује несвр. *ѿреѿливавати*. – Детето препливује рекуту (ВЛк).

преповљује (се) несвр. *давати ѿревише (млека, ѿића, воде)*. – Немѿ га преповљујеш с млеком, нек се навикава на ред (Пир).

препѿји свр. *дати да ѿѿије ѿревише ѿечносѿи*. – Ако га препѿјиш че га боли мешѿнка (Вој).

препоклацује несвр. *завриѿиѿи обилну ѿокладну вечеру*. – Убаво препоклацувамо, доодише и нашти из град (Вој).

ѿрейокрије свр. *ѿоново ѿкриѿи кров ѿѿѿим ѿреѿом (ћерамидама, ѿлочама, сламом) и замениѿи доѿрајали новим*. – Че мора ујесен да препокријем кроват, има стрѿшени црепове (Кр).

преправљује несвр. *ѿѿравѿати доѿрајало (одећу, ѿосѿељину, алатѿ, зграде)*. – Нема паре за ново: че крпимо и преправљујемо старете дреје (Пет).

претапарисује се несвр. арх. *їренемагаїи се*. – Немој се тољко претапарисујеш, наши смо (Зав).

преткавује несвр. *їоново уїкаваїи (код їкања ћилима)*. – Куде погрешим мајћа ми расткавује и преткавује, и пак ме кара да ткајем, да се учим (Пир).

претлцује несвр. **1.** *їуцањем їресечаїи (канай, жицу)*. – Када немам нож ја врцу претлцујем сас камик, исто и тел (Грш).

преточује се несвр. *їролазиїи унизу, колони (народ, сїока)*. – Преточују се овце преко мосат, морамо да сачекамо (Пир).

претребује несвр. *(дуго и їажљиво) чисїиїи од каменчића, гранчица, нечисїоће*. – Децата које зберу које замину, а ја по њи претребујем, да ми буде чиста ливада за косидбу (Јал).

претрса несвр. *їовлачиїи вукући један крај (врїце, коноїца, жице, сајле)*. – Претрсам конопацат одозгоре, укосо преко сеното, и врзујем га за кушаќ (Пет).

претрљује несвр. *їрљаїи и гњечиїи*. – Претрљујем варене шушпе да правим салату, това ми се дњњс пријело (Пк).

претрњи свр. *новим їрњем замениїи ограду од їрња*. – Ја претрњи оградуту, натура само глогово трње (Сук).

претрошује несвр. *їреламаїи*. – Прошћете старе, претрошују се и падају када и закачимо (Дој).

претупује (се) несвр. *грубо вараїи*. – Тија се лјко не претупује, а оче свакога да претупа (Вој).

претура несвр. рет. *їровлачиїи*. – Совелђуту претура међ жичћете (Рс).

претурњичаво место изр. *бесїуће, узбрдица, сїрмина, део їуїа на коме се чесїо їреврћу најїоварена кола*. – Претурњичаво местото, преврчала су се кола са сено и са снопове (Рс).

преучује несвр. ирон. *їредуго учиїи; замараїи се неїрекидно учећи*. – Да ли учи или преучује, све јединице наредиљ (БЧ).

прецѣпује несвр. *усиїњаваїи цейањем (їайир, їексїил, одећу)*. – Ђацити цѣпе и прецѣпују свѣће и књиђе када заврше школску годину (Гњ).

прецуцује несвр. *вараїи; обмањиваїи*. – Оче да прецуцује свакога, ако је најбудала у село (Вој).

прѣчек м *їријем госїиїу, дочек*. – Ћмамо прѣчек, госје че ни дооде дњњс (Вој).

прѣѣпује несвр. *заламаїи (гранчице, ласїаре)*. – Млого искарала вињагата па ђу, еве, прѣѣпујем (Вој).

прѣѣшљује несвр. *изнова чешљаїи*. – Тамњ га очѣшљам, оно се раскубави, и па га чѣшљам и прѣѣшљујем (ПРж).

пречињена пченица изр. 1. *ѿпросејана и леѿо очишћена ѿшеница*. – За славу мо́ра да бу́де пречињена пченица (Вој). 2. *фиг. особа која истииче своје врлине и вешиѿо ѿрикрива своје мане*. – Де, неси ти пречињена пченица, уба-во те зна́мо која си (Кр. Вој).

пречка ж *фиг. оно шѿѿо сѿречава некога да уради нешиѿо (новац, не-вешиѿина, недосѿѿаѿѿак маѿѿеријала)*. – Не́мам па́ре, то́ва ми је пречка, а зна́м како́ (Кр).

пречу́кује *несвр. грубо вараѿѿи*. – Пречу́кује једно́га-друго́га, о́че тека́ да сти́ча, ама ѿде по́више наса́д него напреди́ (Пет).

приве́вује *несвр. (све више) ѿдаѿѿи снег*. – Де, да се врча́мо: поче́ а́рне да приве́вује, че ни заве́је пу́тат (Бс).

привре́мује *несвр. улазиѿѿи у високу бременѿѿосѿи*. – Кра́вата веч привре́мује, ско́ро че се оте́ли (Вој).

приву́жди *свр. забрекѿѿи моѿѿор*. – Приву́жда Бо́ра с мото́рчето и врљѿи ми но́вину да прочи́там (Тм).

прига́рује *несвр. ѿочетѿи се сушиѿѿи (усев на корену)*. – У Росу́ље плѿт-ко, ка́мик одоздо́ле, па прига́рује мору́за (Вој).

прига́ца *несвр. ѿодешаѿѿи, чекаѿѿи ѿрилику*. – Прига́ца када́ сам до́ма са́ма, да до́јде на реѿѿију, од му́жа ми се пла́ши (Пет).

приго́ден, -а, -о *трп. пр. од приго́ди свр. ѿодешен да одговара ѿрилици*. – Да́ ми је ју́вката приго́дена, да ми је при́-руку (Пир).

приго́ди *свр. ѿодесиѿѿи, сачекаѿѿи ѿрилику*. – Када́ по́јдем на́-воду, она́ приго́ди да ме сти́гне и да ми наваѿѿисује за Бо́рка (Вој).

приго́рује *несвр. загореѿѿи (јело у шерѿи, комина у казану)*. – Ту́рај у каза́нат на дно́то сла́му да ти коми́ната не приго́рује (Изв).

пригр́мује *несвр. ѿовремено се оглашаваѿѿи грмљавина*. – Поче́ да пригр́мује, де́ца, бр́же сеното́ да саби́рамо (Пк).

пригрозан, -на, -но *ѿрилично ружан*. – Друга́та му жена́ пригрозна, због њу́ остаѿи уба́ву жени́цу сас две́ деца́ (Гос, Пир).

пригр́чује (се) *несвр. грлиѿѿи*. – Пригр́чују се, цели́вују се, се́стре, несу́ се виде́ле не́колко го́дине (Држ). Пригр́чује ме ба́ба, па ми ка́же да сви́ у ме́не гле́дају (Сре).

прида́вља *несвр. в. прида́вује*. – Мло́го прида́вљаш, не́је све бѿш тека́ било́ (НМл).

ѿрида́вује *несвр. киѿѿиѿи казива́ње измишљоѿѿинама; уп. прида́вља*. – О́н све́ прида́вује, па не зна́јеш како́ је било́, а како́ не́је (Пет).

приду́вкује *несвр. дуѿѿѿи слаб али сѿѿалан (ѿрохладан) веѿѿар*. – Приду́вкује ветѿрат, мо́ж ни превари́ да осе́бнемо (Сре).

присирава несвр. в. *присрча*. – Не волим да ме присирава некој док једём (Држ).

присрча несвр. рет. *икиљиџи, буљиџи, неїпремице гледаџи изблиза; зурџи и чекаџи*; уп. присирава. – Немој тољко да присрчаш уз ламбуту да не оћоравџеш (Бе).

прикапује несвр. *їовремено кайаџи*. – Прикапује одозгоре, нема-нема па прикапе (Грш).

прикача несвр. *окривљаваџи некога извиїоїеравањем догађаја у коме је учесїовоао*. – Немој ми прикачаш да сам га ја ударїл, ја несъм ни бїл тамо када се това десїло (ВЈ).

прикачушка ж *додаџак исїџи; клеветињање изоїачавањем исїџине*. – Она свакога урнїсује с прикачушће и с лџу (Вој).

приквѣсне свр. *сесїи и не їомераџи се; висїџи*. – Приквѣсне бабичката уз огњїштето и не помѣра се (Вој).

приклацује несвр. *їовремено додаваџи дрва како се ваїџа не би гасїла*. – Доста је што бабичката приклацује, огњат да не гасне и грнѣто да ћипи (Нш).

прикљуца свр. *заболеџи*. – Од трудовање ме разлѣгне, заболи, а некад и прикљуца, півише заболи (Гос).

прикѣпчује несвр. *їрикайчаџи*. – Прикѣпчуј свитї пүлове да ти дрѣјата држї жѣшко (Јал).

прикрадне се свр. *їрикрасїи се*. – Прикрадне се и заслүшује кво ора̀тимо (Вој).

прикрека свр. *огласїџи се (кокошка, їџица)*. – Прикрека кокѣшка и слетѣ одједнүш од тлаканүту (Вој).

прикрѣчује несвр. рет. *умириваџи; усїораваџи*. – Прикрѣчуј га, млѣго се разбеснѣл на његови родїтељи, тѣбе че послүша (Грњ).

прикрпује несвр. *крїџи*. – Дечїштата цѣпе дрѣје и опњци, а ја прикрпујем да не їду бѣси и дрѣњави (Чин).

прикукује несвр. *їовремено се оглашаваџи кукањем (їџица, човек)*. – Пїлето пак почѣ нѣчу да прикукује у нашу малү, че искука нѣкому главу (Гос).

прикутка свр. *сакуїџи око себе и шїџиїџиїџи (о деци)*. – Прикуткам децата, дадём њим по бомбѣнку и она све уз мѣне (Вој).

прилавује несвр. *їовремено оглашавање їса*. – Кучѣто почѣ да прилавује, насрњи да вїдиш да ли їде нѣкој (Пок).

їрилика ж ирон. **1.** *лош узор*. – Којѣ крадне, којѣ пїје, којѣ се курвѣсује, їма млѣго прилиће за сайр (Пет). **2.** *лоша судбина*. – Разне прилиће їма; їма кудѣ си деца бїју остарѣли родїтељи (Јал).

примагљује се несвр. *сѣуишѣа се магла, замагљује се*. – Почё се примагљује, да поваркамо да излэзнемо на пѹт, да не залѹтамо (Пк).

примобљује се несвр. *ѣихо и учѣиво молиѣи*. – Примобљужем се да ме помогну, па кој помогне, кој не може (Кр).

примрѣкне свр. *смрачийѣи се*. – Бёше примрѣкло, магловито, а ја у пѹт далёко од селó (ТД).

принóвује несвр. *обнављаѣи; израђиваѣи; сѣишцаѣи*. – Почёмо једно по једно да принóвужемо, стварамо дóм са-женѹ (Кп).

ѣридоцује несвр. *ѣрилазиѣи и водиѣи љубав са суѣругом (о мужу)*. – Придоцује ли ти мѹжат? (Пет).

припáрује се несвр. *ѣрѣѣи врелину ѣаре*. – Жёшко ми, пáрата ме припáрује и гóри, од све стране ѣде на мёне (Пир).

припето мёсто изр. *сѣрмина*. – Припето мёсто за у Видлич, а ја покара вóду, правим појáту (Рс).

приплѣта несвр. рет. *довршаваѣи новим ѣлеѣењем (ѣлеѣиво, ѣлоѣи)*. – Дечѣштата расплёла плóтат на овѹј страну, па му приплѣтам по нёколко прѹта (Јал).

приправѹје несвр. хип. *дограђиваѣи*. – Приправѹјем једно по једно, куђу куђим (Зав).

припрёмује се несвр. *ѣриѣремаѣи се*. – Ја се почё припрёмујем да правим нóву куђу (Зав).

припрљује (се) несвр. *излагаѣи (се) ѣламену*. – Какó дѹвам у огњат, онó ме пламикат припрљује (Гра).

припрпóри свр. *огласиѣи се ваѣира*. – Припрпóри огњат како човёк да орати (Вој).

ѣриѣрѣче свр. *ѣрогунђаѣи*. – Бабичката нёшто припрпча (Вој).

ѣрирабóѣи свр. *урадиѣи јоѣ ѣонешѣо уз главни ѣосао*. – Он се врне од слѹжбу, одмóри се и ѹвек прирабóти понёшта (Вој).

прирѹца несвр. пеј. *заридаѣи*. – Изнóси на свекрву на грóбишта и там прирѹца два-три-пути, кóлко за адёт (Држ).

ѣрисвёѣи свр. *освеѣилиѣи*. – Присвётим нёкому сас прздёрку (Вој).

присвѣтка свр. *засвеѣлеѣи више ѣуѣа узасѣоѣце*. – Присвѣтка нёшта на нашу ливáду, ѣдем да вѣдим каквó је (Вој).

присёбљив, -а, -о *незајажљив у сѣишцању*. – Присёбљив човёк, све тёгли кам нёга и нёма мёру (ВЛк).

присёчује се несвр. *ѣрсеђаѣи се*. – Када се састáјмо с нёга пóчнемо да се присёчујемо какó је било када смо били деца (Сре).

присиљава несвр. *ѣринуђиваѣи*. – Присиљавају ме да њим продаём ливáдуту (Сук).

пришушње свр. *зациушииائي*. – Нешта пришушња нади мене, у самото дрво (Бс). Пришушња бабичката, стиже (Км).

прљотине мн. ж рет. *нечисџоћа хране, њосуда и љриџезе*. – Прљотине свакакве у њину кућу, да умирам од-глади не могу да седнем уз њину трпезу (Тм. ВЛк).

проара свр. *љроћердаиџи; уљроџасџиџи*. – Што он ствара, син пијаница све проара (ВРж).

пробивује несвр. *љробиџаџи*. – Ветјрат пробивује отуд и лади собуту (ВЛк).

прободјац м *краџак метјални шиљак као део ковачког и лимарског љрибора*. – Албатски прободјац који љма туј вјр да може рупа да остане чиста, а ако му је шиљав вјр нече да је добра рупата (ТД).

пробрисује несвр. *(овлаш) брисаџи*. – Ја си свако јутро пробрисујем украси у собуту навачује се прашџште, селска смо кућа (Кр).

пробрчка свр. *љромешаџи*. – Пробрчкај помијете и сџпи њим у корџто (Држ).

проветрује несвр. *љровеџраваџи*. – Она и када мете собуту нџкад у не проветрује (ВЛк).

проврвори свр. *љровуђи врицу*. – Де, сџне, тџ боље видиш, проврвори врцуту (ВЛк).

провртује несвр. *буџиџи; љробиџаџи руџицу*. – Тупа бурђџјата, тешко провртује крушовинуту (ВЛк).

проглецује несвр. *оџорављаџи се (здравље, маџеријално сџање, љодизање љородице)*. – Које болно, које лењаво, бејоше бедни до трт, ама љи снаата оправи и почеше да проглецују (Сук).

прогљчује несвр. *одаваџи гласове (беба)*. – Бебенцето поче да прогљчује и да се смеје (Држ).

прогњџта несвр. *гњечџиџи и гураџи кроз узак оџвор*. – Че прогњџтам шљамакат да отварајам пут на водуту (Вој).

прогорује несвр. *буџиџи се и љроџадаџи (љод уџиџајем високе џемџе-раџуре)*. – Гумено, оно прогорује на огањ (Држ).

прогрмџ свр. *огласџи се грмљавина*. – Прогрме, и ми се зарадувамо да че падне љџша, ама нџшта од љџшу (Бе).

љроднџје свр. *љробиџи љуџ џечносџи уклањајуђи оно џџо омеџа њено оџиџање кроз цев или канал*. – Ја чу сас моткуту да проднџјем и пробџјем да може водата да отџча (Пир).

продрасти се свр. пеј. *недолично се љочешаџи*. – Свекрва ми се продрасти преди госјете, засрами и њџ и нас (Вој).

пропишти несвр. *зацвилила у невољи*. – У лошу кућу се оженила и одма је пропиштала, трчала по убавило (Сук).

ѿс м нејасно значење, можда: *ѿорекло*. — Ја пс ти твој детињи какво знајеш (Цр). Пс ти твој детињи, не мочај у водуту (Цр).

ѿшкѡль/ѿшкѡль м комад *оѿрцане (и ѿрљаве) одеће*. — Понесо пышколѣ, а кажемо и пышкалѣ, да и перем на Бањицу (Соп).

ѿшнѡк м *гузица*. — Турим ти га у пышнѡк, што ми га расипа (Пет).

Р

разбѣвује несвр. рет. *разбијаѿи; усиѿњаваѿи*. — Ћисало млеко се разбѣвује ка се носи (ВЛк).

разбркује несвр. *добро мешаѿи ѿри расѿиварању (брашно, мекиње)*: уп. разбрциња. — Да га разбркујеш, да се трицете убаво распорѣде (Сук).

разбрциња несвр. в. разбркује. — Трицете се разбрцињају у помѣјете, а туримо малко и зеленчица да има (ДД).

разбучави се свр. *ѿоћи неочешљан; не очешљаѿи се*. — Што си се тека разбучавил, тека се не иде у народ (Држ. Км).

разбучи се несвр. *ѿочѿи изненада велика бука*. — Наиде ѡблак, разбуча се вода од све стране (Јал).

развѣрује се несвр. *дуго куваѿи неку намирницу док не омекша*. — Бѡб је тврѡ, мора да се развѣрује да омекнеје (Пет).

развѣвује се несвр. *наметаѿи се журбом или убрзаним ѿокреѿима*. — Немѡј се развѣвујеш, него завршавај рабѡте којѣ си почѣла (Вој).

развлѡчи крајишта изр. *нейрекидно ѿричаѿи и ѿнављаѿи већ речено*. — Расприча се и не умеје да стане, само развлѡчи крајишта (Држ).

развѡзи се свр. *клизаѿи се и возиѿи у свим ѿравцима (у игри на снегу и леду)*. — По цѣл дѣн се вѡзимо и развѡзимо на лѣдат (Вој).

разврѡли (се) несвр. рет. *развезаѿи се*. — Разврѡли ми цедило, голема је тежина на мене (Вој). Не врзѡј конопацат на кукљар да се не разврѡли (Сук).

разврѡтина м жарг. *размѣљив и снажан млад мушарац грубе конѿиѿиѿије*. — Ако је разврѡтина, ја га обори па му се сви исмејаше (Пир).

разврѡта рабѡту изр. *ѿочињаѿи велики ѿсао (коме се не види крај)*. — Разврѡташ голему рабѡту, а неси кадѣр (Вој).

разврѡтка свр. *раздвајаѿи ѡпредене конѿе*. — Разврѡткај мањето да бѣде пѡтѣнка канѡрата (Пир).

разврѡтује несвр. *ѿовраћаѿи сѡадо на ѡаши*. — Детѣто ми разврѡтује овѿете, ја немам нѡје да трѡим по ѡи (ВЛк).

разврѡчушка ж *ѿовраћај сѡоке на ѡаши*. — А прѣдвечер разврѡчушка, обрнем овѿете да пасѡ кѡмто појѡту (Јал).

развѣкује несвр. *развѣлачиѣи*. – Домаћинат вој умрѣ и народ почѣ да њим развѣкује појатуту, сваћи узима квѣ му трѣбе (Држ).

разгѣздује се несвр. *осиромашиваѣи*; *расѣродаваѣи своју имовину*. – Пропије ли се гѣздин сѣн, тија дѣм пѣчне да се разгѣздује (Сук).

разгѣвљује несвр. *лабавиѣи (чей, клин, маѣицу)*. – Растѣрам старѣта кѣла, разгѣвљујем цѣговете (Вој).

разгѣда се свр. рет. *ѣовраѣиѣи се*; *освесѣиѣи се*. – Ђдем у рекѣту да се измијем и да си обрѣшем ѣчи, да мѣгу да се разгѣдам (ВЛк).

разгѣби свр. *разнеѣи (оѣиимањем)*. – Када искарам ѣѣбре на пѣт, народ га разгѣби, разнесѣ (Пет).

разгѣба несвр. *усѣиѣаваѣи ораницу гвозденом гѣбуљом*. – Изрѣљам, и када се просѣши, разгѣбам, усѣтњујем, и после расѣцујем (Вој).

разгѣгли се свр. *скинуѣи кайѣљачу са гуње*. – Разгѣгли се да виѣим који си (ВЛк).

раздѣгне свр. *враѣиѣи све на своје месѣо ѣосле ѣосла*; *диѣи сѣо ѣосле оброка*. – Штѣ не раздѣсујеш алѣтат, немѣј те мајсторат пак брѣка (Вој).

раздрѣавѣје се несвр. *ѣосѣаѣи крмељив*; *лоше се умиѣи*. – Сѣмо се раздрѣавѣје: плѣсне јѣдне шаѣе вѣду на-ѣчи и миѣли да се омѣла (ВЛ).

раздрѣма свр. *расѣпресѣи*; *ѣроѣпресѣи*. – Раздрѣмај га да се расѣни, да се не забѣви на рѣботу (Кп).

раздрѣнда свр. *разбиѣи и усѣиѣниѣи сѣаре ѣдевне ѣредмеѣе*. – Че раздрѣндам старѣ постелѣину и старѣ дрѣје па че изѣткајем простѣрѣе (Пир).

раздрѣндује несвр. *разбијаѣи и усѣиѣаваѣи сѣаре ѣдевне и друге ѣексѣиѣилне ѣредмеѣе*. – Јѣ чу свѣте тѣја дрѣје и крѣе да раздрѣндујем за простѣрѣе крѣаре (НМл).

раздрѣнка се несвр. **1.** *ѣочѣи ѣрескаѣи*; *ѣочѣи звониѣи*. – Раздрѣнкаше се кѣла робѣѣиска усрѣд нѣч, дрварѣ пошлѣ у Влѣшку плѣнину (Сук). **2.** *фиг. разбрѣѣаѣи се галамеѣи*. – Она дѣјде па се раздрѣнка, па ми утрнѣ главѣ (Вој).

раздрѣжује се несвр. *ѣрекидаѣи друговање и сараѣњу*. – Че мѣра да се раздрѣжујемо; ти почѣ да ми подѣвљујеш и да ме лѣжеш (Бс).

раздрѣца свр. рет. **1.** *ѣокидаѣи, уѣроѣасѣиѣи*. – Раздрѣцѣл цѣкове, тѣрбе, све упропастил (Пир). **2.** *изр. раздрѣца здравѣе обѣлеѣи*. – Дѣк сам ишѣл на рѣботу прѣс ме нѣје забѣлѣл, а откакѣ отидѣ у пѣнзију раздрѣцѣл сам здравѣе (Пир).

раздѣвује несвр. *расѣѣљиваѣи ваѣиру дување*. – Штѣм загѣсне ѣгњѣат јѣ га раздѣвујем (Сук).

разѣца се несвр. **1.** *ѣочиѣаѣи халаѣљиво јесѣи*. – А када изнѣсоше ме-сѣто ѣн се почѣ разѣца ко да нѣје до тѣј јѣл (МЛ). **2.** *рѣѣи*. – Којѣ је желѣзно ѣнѣ се на ѣишуту разѣца (Држ).

разлабује несвр. *одврѣиати; олабљивати*. – Подмазуј га, па га одврѣтај да се разлабује и пазѣ да се не претрѣши (Вој).

разлѣгне свр. рет. *заболеи*. – Од трудовање ме разлѣгне, заболи, а по-некад и прикљуца, пѣвише заболи (Гос).

разлѣдује се несвр. *койниѣи, разлѣђивати се*. – Земља се почѣ разлѣдује, размрзиња се, че орѣмо овсѣве (Гос).

разлив м геогр. *ѣлиѣки део реке, ѣогодан за ѣрелазак*. – Е пѣнагоре ѣма разлив, там мѣжеш да прѣгазиш Нишаву (Црв).

разлѣпа се свр. *ѣочѣи квасиѣи одећу и обућу (јака суснежица, киша, дубоко блаѣо)*. – Разлѣпа се, ѣиша крз снѣг, лѣпчуг (Цр).

размагли се несвр. *ѣовуѣи се магла*. – Ка се размагли после нѣје тѣлко студѣнѣ (ЦД).

размагљује се несвр. *ѣовлачиѣи се магла*. – Почѣ да дѣва јак вѣтар и почѣ да се размагљује (Бер).

размами свр. *ѣовабиѣи сѣоку*. – Де, размами овцѣте и тѣри ѣим сѣл да лѣжу (ДД).

размамује несвр. *вабиѣи сѣоку*. – Почѣ да размамујем овцѣте и онѣ појдѣше по мѣне (Гос).

размењава несвр. *размеђивати*. – Ђн ми размењава пѣре за лѣвове (Пок).

размѣра несвр. в. размѣрља. – Размѣрам у двѣрат, че прѣвим згрѣде (Сре).

размѣрља несвр. *размераваѣи*; уп. размѣра, размѣрљава. – Геомѣтарат размѣрља, а ѣи постѣвљамо мѣце (Изв).

размерљава несвр. в. размѣрља. – Нас тројѣца че размѣрљавамо с коѣѣпац (ВЛк).

размѣци свр. *ѣдрѣдиѣи и ѣбележиѣи међе*. – Са че смо комшије, дѣјди да размѣцимо мецѣте (МЈ).

размѣцује несвр. *ѣдрѣђивати и ѣбележаваѣи међе*. – Ђдемо по пѣље и размѣцујемо ѣѣве сас брѣта (При).

размије се свр. *расѣасѣи се; ѣрѣѣвориѣи се у кашу (ѣри ѣрању, врењу, кувању, ѣржењу)*. – Када је јак ѣгањ васѣљат се размије, прѣтвѣри се у кашу (Пир).

размирује несвр. *ѣзаѣивати сукобе, свађе; узнемиравати галамом*. – Зѣрка размирује цѣло сѣлѣ када се закара са-женѣ (Вој).

размлѣ свр. *ѣочѣи мусѣи ѣре ѣорођаја (ѣвиску, козицу)*. – Која је свѣска јака ми у размлѣмо пѣранѣ, јѣдѣ ни се млѣкѣ (Гос).

размлѣжи свр. *размножиѣи*. – Пѣрат се млѣго брѣзо размлѣжи и затрѣ цѣлу ѣѣву (Сук).

раситњује несвр. *усиїњаваїи*. – Ја при пѣкаратога раситњујем паре (Кр).

расичује несвр. рет. *їажљиво исецаїи на комаде (месо, сланину)*. – Ћба-во расичуј месото да га мѡж ўбаво подеїимо (ВРж).

раскаљује се несвр. *размрзава се блаїи*. – Ра̀но да појдемо док не по̀че не да се раскаљује (При).

раскаїе се свр. пеј. *јакѡ се олењиїи*. – Оно се од нера̀боту раскапало, смрди на̀живо (Вој).

раскапује се несвр. *їпрулиїи; расїадаїи се*. – Ћиша дѣн-їздѣн, тїкве се раскапују по њївете (Вој).

раскача несвр. **1.** *раздвајаїи їовезане їредмеїе*. – На крај раскачамо ланцити, врчамо ђи у ко̀ла и врчамо се у селѡ (ДД). **2.** фиг. *враћаїи дугѡве*. – Штѡм ми стїгне пензија ѡдма раскачам кому̀ квѡ сам дужан (Сре).

раскашкује несвр. *омекшаваїи доливањем їечносїи*. – Сипуј му на помало̀ во̀ду, нѐка се раскашкује, па га месї (Јал).

раскашље се свр. *їочейи јакѡ кашљаїи*. – Раскашља се уз трпѣзу на сва̀дбу, ўсвери на̀род (Кр).

расквача се свр. *расквоцаїи се*. – Кад кокѡшка по̀чне да квѡца и ѡче да лѣгне на по̀лог, ка̀жемо да се расквочала (Рс).

расклима се несвр. *љуљаїи се у ходу*. – Расклима̀л се, раскопчал се, нѐпран, незакр̀пен, ала̀ на свѣт (Чин).

расклимује несвр. *љуљаїи, да би се одвоїло од лежишїи (колац, ексер, клин)*. – Када̀ га расклимујеш оно̀ попу̀шти и по̀брже се изва̀ди (Нш).

расклопује несвр. *расклаїаїи; оїварайи*. – Ћакат по цел дѣн не расклопује књїгугу (Гњ).

расковѣ свр. *скинуїи їоїїковице (говечейу, коњу, магарцу)*. – Са̀мо што раскова̀ кобилуту она̀ жївну и почѣ да ѡди (ТД).

расковка ж *месїи где је био сїој грађевинских елеменаїи*. – Оно̀ на расковкуту зарца̀вело, иструлѣло, мѡра свѣ да се мѣња (Пир).

расковује несвр. *скидање їоїїковица ради чишћења рана*. – Ѳдма га расковујем и чи́стим му ра̀нете (ТД).

раскрачи (се) свр. *рашириїи ноге*. – Бѣше се раскрачил нади кла̀ден-чето (ВРж).

раскрївује несвр. *раскриваїи*. – Че по̀чнемо да раскрївујемо де́снуту страну (Пир).

раскршује несвр. *ломљењем усїїњаваїи (гранчице, љуске, орахе, сїиаклене їредмеїе*. – Раскршујем су̀ве гра̀нчице за по̀тпалу (Гра).

раскука се несвр. *кукањем се їочейи жалиїи на много шїи*. – Дојде ми у ку̀ћу и ѡдма се раскука, не уме́је ми́рно и домаћинсѣи да ка̀же (Пл).

раскѹкује изр. **кука и расакѹкује** *нейресѣано се жалиѣи кукајуѣи*. – Само кукаш и раскѹкујеш, немѡј ми теквѡ улазиш у кућу (Пл).

раскѹми се свр. *ѣрекинуѣи кумсѣиво*. – Са се млади брже закѹмују и раскѹмују, не знају никакав рѣд (Пир).

раскѹмују се несвр. *ѣоремѣѣиѣи кумовске односе*. – Кумѣцата му мло-го ѹбава, а ѡн је по онѹја рабѡту, че пѡчну да се раскѹмују (Бе).

раскупѹје се несвр. рет. *расѣродати се; ѣокуѣовати*. – Стигал шећер и ѡдма се раскупувѡл (ВЛК, Пир).

расоблѡчи се несвр. *разодевати се*; уп. расоблѡчује се. – Че се расоблѡчим се, опѣче слнцѣто (Бер).

расоблѡчује се несвр. в. расоблѡчи се. – Расоблѡчујемо се, облѡчимо сѣлско и ѣдемо ѡдма на њѣву (Кр).

расѡлка ж бот. *сѣара сорѣа сѣѣније крушке ѣогодна за ѣуриѣју*. – Круше расѡлѣе изнѣсемо за мезѣ (Пк).

расѡљује несвр. *одузимаѣи сланосѣ јелу*. – Када пресѡлим јѣло, ја га расѡљујем с нѣколко кѡмпира (Пир).

расѣѡрује несвр. *излагаѣи ѣари (грло, ноге, чѣѣаво ѣело)*. – Јѡ си гушу расѣѡрујем сас лѣпов чѡј (Сре).

расѣѡња несвр. нов. *разѣѣѣѣи*. – Кѡжицата се ѡдма расѣѡња да мѡж да се осуѣи (Км).

расѣѡши свр. *ѡѣѣуѣиѣи на више месѣа*. – Градинарѣте расѣѡѣили Го-лѣму вѡду и воденицете станѹле (Вој).

расѣѡшти свр. в. расѣѡши. – Расѣѡште ли водѹту да наваѹују и онѡ до нѡс не доѡди, и не мѡжемо да наваѡдимо нѡшу граѣѣну (Сук).

расѣѡстује несвр. *расѣѡураѣи мале ѣласѣове сѣна и ѣросѣѣираѣи сѣно ради досуѣиваѣа*. – Отидоше женѣте да расѣѡстују сѣно у Дољњѡ граѣѣште (Бе).

расѣѡѣта несвр. *расѣѡѣѣѣи ѣлѣѣиво*. – Детѣто пѡљко расѣѡѣта ѣѣмперат и не замрсује маѣето, него ја, дрѣта (Држ).

расѣѡлѡжи несвр. рет. *ѣросѣѣрѣи исѣред себе, ѣосѣѣавѣиѣи*. – Зѡкла га и расѣѡлѡжи га на тѣзгуту (Дој).

расѣѡравља се несвр. *бавѣи се нечим; занимаѣи се за*. – Ѧн се расѣѡравља са стоку, ја ѣдем по нѡднице, пѡре зѣбрамо за кућу (Бе).

расѣѡрача несвр. *разаслаѣи у више ѣраваца и на више месѣа*. – Јѡ че расѣѡрачам сѣреѣето на свѣте чѣрѣе (Нш).

расѣѡрегне (говѣда) свр. *исѣрегнуѣи из јарма*. – Расѣѡрегни говѣдата и дај ѣѣм сѣно да јѣду (Брц).

распрѐмује несвр. *доводиџи у њредходни ред (џосџељу, кућу)*. – Онџ излѐзну и отџду кој кудѐ трѐбе да џде, а јџ останаѐ доџа и распрѐмујѐм крѐвети, кујну, соѐбе (Брц).

распрџда се несвр. **1.** *расџредаџи се*. – Конџцат се распрџда, преврџи га на нѐколко мѐста (Држ). **2.** *расџлеџаџи сџар џлеџен одеџни џредмеџи*. – Распрџдам чарапци и стаџ цѐмпер, оџу дѐду да поднџвим сас нџви чарапци (Пир).

распрџдаџа несвр. *расџродаџи*. – Са џу синовѐте распрџдаџу џмаџето (Пет).

распрџње се несвр. *џочеџи гунђаџи и не џресџајаџи*. – Када се дѐдичката распрџње он не уѐје да се заустаџи (Сук).

распџвује се несвр. нов. пеј. *чесџо се џуџиџи без мноџо разлога*. – Ёма лџшу нарав, распџвује се и џка по свџ у кућу, па и по родџтељи (Држ).

распџден, -а, -о трп. пр. од распџди *силом џџеран*. – Башта се пропџл, деџа распџдена, доџ џде насаџ (Пк).

распџпује се несвр. *џочиџаџи џуџиџи*. – Реџита се прџва распџпује, па донесѐм гранџице од џу и туџим и у ваџну (ДД).

растаџушка ж шал. *расџанак*. – Јџ џу на растаџушкуту целиџа, и она џи џдма побѐже (Чин).

растаџа несвр. *брѐљаџи; џговараџи*. – Баџичџете саџо растаџају за јѐдноџа-друџоџа (Пет).

расталаликује несвр. *неџрекидно џриџаџи бесџислице; џговараџи*. – По цѐл дџн заталаликује и расталаликује (Брл).

раствџара несвр. *џџвараџи и не заџџвараџи враџа (и џрозоре)*. – Немџј да растџарате, лаџи се соѐбата (Пир).

растџча несвр. посл. *џродаџи; раздаџи, расџакаџи џмовину (џредмеџе, земџиџе, новаџ)*. – Баштѐве стџчају, синове растџчају (Сук). Јѐдно стџча, друџо растџча (Гра).

растџсти свр. *учиниџи маџе масџим (џ јѐлу)*. – Одгрѐби од заџршкуту и маџко растџсти маџцуту (Чин).

растоџује (се) несвр. *расџавиџи (се) (кола)*. – Немџј да растоџујѐте колаџа, џмаџо јџш сѐно за превџзѐње (Јал).

растрџни свр. *уклонџи џџрн са џролаза*. – Ёџѐм да растрџним да мџж деџата да улѐзну у лџзје (Вој).

растрџује несвр. *уклаџаџи џџрње са џролаза*. – Штџ си не напраџиш порту на улазат, неџо час затрџујѐш час растрџујѐш? (Јал).

растроџни свр. *џруниџи куџуруз*. – Јџ растроџни свџту морџзу (Вој).

растроџи свр. *усџиџиџи (новџаниџу, сџаклени џредмеџи, кераџику, лѐд)*. – Ёџи ми растроџи џљаџаркуту, трѐбу ми сџтне паѐе (Км).

растрошује несвр. *усићњавати* (новчаницу, сџаклени њредмеи, керамику, лед). – Ти почѣ да растрошујеш девџете (Пир).

растука ж део заџрежних кола коџи џовезује њихов џредњи и задњи део, срчаница. – Волѣли смо, деца, да се вџзимо на растуку (Рс).

раступује се несвр. *џовлачиџи се коџи корак уназад, оџварати некоме џуџи*. – Нарџд се почѣ раступује да мџне владџката (Доџ).

растџњује несвр. *џџаџиџи*. – Младо и џкретно, онџ наџубаво растџњује корѣте и прџви наџблџгу бџницу (Кр).

расџисѣли свр. *смаџиџи јѣлу киселосџи*. – Она му тѣра вџрени кџмпире да га расџисѣли (Гра).

расѣдује несвр. *џроцеџивати; расуџивати*. – Детѣ, ама бџстро расѣдује, џдма оцѣни чџвѣка (Зс).

расцрвѣје се свр. *зарумениџи се; добиџи црвену боџу лица као знак младосџи и здравља*. – Откако се џжени она се прџлепша; расцрвѣјала се ко перџшка (Јал).

расѣне се свр. *џресуџиџи се (каца, буре)*. – Кацата се расѣнула, пџдли њџ џбручити (ВРж).

рачачџи прил. сад. *наџпрашке*. – Ёсврљи ме преко прџгат рачачџи и рѣче да му не трѣбем више (Пк).

рашешџри се свр. *џироко и сџоро корачати (од умора, немоџи)*. – Енѣ га, џде навџм, ама се рашешџрил, цѣл дѣн је косџл (Рс).

рашрџви свр. *расџавиџи одврџџањем маџице*. – Помџгни ми да рашрџвим бицџклуту (Трџ).

рашрџвује несвр. *расџављати одврџџањем маџица*. – Детѣто џзне стар саџт будџлник и све га рашрџвљује и састџвља (ДД).

рашчегџри џгањ изр. *џодсџаџи ваџру да се расџали*. – Де, чѣре, рашчегџри џгџџат па му тѣри јџш једнџ дрвцѣ (Пк).

рашчѣпује се несвр. *држати бесрамно раџирене ноге*. – Муџје миџџују по пѣт, а она се рашчѣрѣчује, рашчѣпује се, неѣе џу срамџта (Држ).

рашчѣрѣчено прил. рет. *разбацано*. – У џџн двџр је све рашчѣрѣчено, расврџано на све стране (Пк).

рашчѣшује се несвр. *џонављати џовреџивање ране*. – Не вџља кад се рџна рашчѣшује, него трџпи; она срби када зарѣстује (Соп).

рашчџџа несвр. *расџураџи маџије*. – Она и прџви и рашчџџа, лѣже наџрод, узџма пџре (Цр).

рашчџстује несвр. *раџиџиџавати; чисџиџи*. – На Благовѣсти рашчџстујемо ливџде (ДД).

рашчѣшка свр. *гурањем уклаџати и оџварати џролаз*. – Јџ рашчѣшка снѣгат и џтвори пѣт до капију (ДД).

редáлђа ж **1.** вулг. *групо ређање мушкарца на некој жени*. – Збрáла момчетијата и прајили там редáлђу (Гос). **2.** шaљ. *ред*. – У град редáлђа на млеко, а у село више нéма стока (Рс, Пир).

рѣди си снáгу изр. *куйáи си се*. – Одмáра се од жѣтву и рѣди си снáгу (Вој).

реза́ч м члан *групе за производњу качкаваља који реже сирну груду*. – Бил сам прво басѣијар у плáнину, а после у млекáруту, па реза́ч, па парáч, а сá сам глáвни мајстор за кашкаваљ (Рос).

резíлка ж *велика брукa; срамота; и́брајно иодсмевање због велике грешке*. – Били се с брáта, резíлка големá (ВРж).

рѣјав, -а, о *несабивен, редак (руно, мали грозд)*. – Рѣјави грóздове на белу тамњанику (Вој). Рѣјаве óвце се брзо осуше (Зав).

репáт, -а, -о *који има дугачак реј*. – Јá бирам за овна́ које је крупно, длого и репáто (Изв).

рѣпи (се) несвр. *бацаи́и бодљикаве илодове или бодљикаве семенке на одећу, обично у игри*. – Деца́, а пóвише óмладина, рѣпе се сас чичк, смеју́ се (Рс). – Има трава́ рѣп, сас њу́ се највише рѣпимо (Пк).

рѣствује несвр. *оси́ављаи́и резерву (робе, новца)*. – Че рѣствујем ти́ја три ца́ка да ми се најду (Кп).

речли́ћа ж *женска особа која са лакоћом каже и́та жели*. – Жена́ ми је речли́ћа, немóј љу зака́ш, свáшта че ти нака́же (Рс). Речли́ћа је, ама во́ди рачу́н да ка́же које за куде́ је (Рс).

ригóч м *иовраћање, бљување*. – Када́ једém ко́жицу од пѣчено јагње, óдма ригóч (Рс).

рида́к м геогр. *иобрђе са ош́иро израженим узвишицама*. – Најдо́ га у ридáкат, та́м нашёл тра́ву да пасе́ (ВЛк).

ри́љне свр. *иочѣи́и риљáи́и иа иреси́аи́и*. – Ри́љну нéколко ошóва и они́ ме óкнуше, гóс дошёл (Сук).

рицокóс, -а, -о *рићокос*. – Рицокóс али ўбав, и за њéга се ожени́ (Сре).

рмба се свр. *ош́ићеђује се услед дуге и грубе уио́и́ребе*. – Пази́ котлóвете да се не рмбају (Пет).

рмба́ње с гл. им. *и́ежак физички рад*. – Пропáдомо од рмба́ње, никад време́ за óдмор (Бе).

рогобáт човѣк изр. *борбена и свадљива особа*. – Рогобáт старц бѣше, зачáс ти пока́же зу́би (Рс).

рокопѣри се свр. *кочојѣри́и се*. – Почѣ́ се рокопѣри да че ме осáми и да че ме би́је (Вој).

рónца ж пеј. **1.** *неуредна и хигијенски заи́уи́и́ена женска особа*. – Ни-сѣ очешлáло, ни-сѣ закопчáло, а за чистóћу и да не ора́тимо, прáва рónца (Рс).

2. свадљива и неодмерена женска особа. – Смьшкá мáнцу за ону́ја рóнцу, ка до́јде да не óка (Рс). – Она́ је рóнца и ораспíја, поквáрена женá (Рс).

ропутља́к м смрзну́ти или сасушени грумен земље. – Рíтамо ропутља́ци по снéгат, а после ни бíју до́ма што смо сцепíли опъ́нци (Рс).

рòталија м пеј. *неодмерена особа; галамција.* – Рòталија човéк, од нёга нíшта пáмeтнo не мóж да чу́јеш (ТД).

ро́шав, -а, -о *који има райаво лице.* – Слáвна, лежáла је бођíње и íма ро́шаво лице́, али је добра́ женица (Вој).

рп узв. **1.** *подражавање реског звука.* – Он узé нóж и рп, пресéче стру́кат (ДД). – Гризéм кочáн рп, рп, и изедéм га нáблагo (ВРж). **2.** *подражавање ирдежи.* – И он усрéd трпéзу рп-рп-рп, а мí му се исмејáмо (Бе).

рйа несвр. *сећи срíом или ножем уз каракíперисíичан звук (сíабљике кукуруза, сунцокреíа, и́рске).* – Дечíштата рпáше мору́зуту, обарáше стру́кове и помóгоше ми да ђу врзу́јем у снóпове (Брц).

рйне свр. *иресећи уз резак звук.* – Са-ср́пат рпну и пресéко стру́кат (Бс).

рйче несвр. *гунђа́ти.* – Женетíната сáмо нéшта рпче, сáмо ми досáца (Зав).

ру́бина ж арх. *веш, иосíељина; девојачка сíрема.* – Имáла је ру́бину, дарíли су у, тка́ла је, купува́ли су (Пк, ВЛк).

ручíндра ж аугм. рет. *рука.* – Онéја нёго́ве ручíндре, ручетéрине, кадá се наљу́ти јá се уплáшим да ме не задáви сас нý (Рс).

рчка несвр. *вређа́ти; изазива́ти.* – Свé ме рчка сас погáне рéчи, óче да се кáрам сас нý (ВЛк).

рпóсује се несвр. *фиг. за́йушíа́ти се, и́ћи ир́лав и неуредан.* – Почé се рпóсује откако́ постаде удовица и остаде сáма у ку́ћу (Сре).

С

сабíва несвр. *сабија́ти.* – Рíпајте, де́ца, по сенóто, онó се текá сабíва и мóже пóвише да стáне (Пок).

сáбљес, -та, -то *коме је високо дигну́та и́рбушна дуи́ља, сабљасí (говече).* – Сáбљеста крáва нéје добра́ млеку́ља (Изв).

саирéње с гл. им. *чуђење и згражавање због нечијег иосíуика.* – Кудé да íде и каквó да рабóти, сúde је саирéње по нý (Пет).

са́ири свéт изр. *изазива́ти згражавање неодмереним ионашањем.* – Не-шíшано, небрíчено, нерáботно, сáмо са́ири свéт (Пир).

санíрaч м *дрво на дну бунара.* – У буна́р íма др́во, óкамо га сантра́ч (Рс).

сапиња́ч м *предмети између ногу живоџиње која њасе како би јој усјо-
равао ход*. – Ту́римо сапиња́ч на мага́рето меџ но́ђе́те да не њде да́леко ка́да
па́се (Рс).

саплетњи́чав, -а, -о *који се че́стио са́йлиће*. – Саплетњи́чава мо́јата же́на,
не́ма-не́ма па се саплете́ и па́дне (Пет, Пир).

сапунџи́ка ж *жена која је ве́штиа у њрављењу доброг са́уна*. – Стри́на
ми је добра сапунџи́ка, њу́ о́кам да ми пра́ви сапу́н (Вој).

сапуња́ви се несвр. *сајуна́иши се*. – Не мо́ј се то́лко сапуња́виш, шпа́рај
сапу́н (Пир).

са(с) си́ле бо́га изр. уз *божју њомо́ћ*. – Мо́ло остаре́, састі́гоше ме го́-
дине, о́дим са(с) си́ле бо́га (ДД).

саслу́шује несвр. *саслушава́иши*. – Саслу́шували га у поли́цију и у́баво
му се отепа́ли (Гњ).

саста́ве две гла́вње изр. *уговори́иши брак (своје де́це)*. – Саста́ви́мо две
гла́вње, па ако мо́же не́ка гору́ (ВЛк).

саста́вује несвр. *сија́јиши; саста́вља́иши, њовезива́иши*. – Ја́ сам о́дма за-
памти́л како́ се саста́вује пу́шка (МЛк).

саста́вушка ж *сношај*. – Има́ли смо саста́вушку и по три́-пути на дѣн,
несмо́ ни броји́ли (Пет).

састі́сује несвр. *дості́иза́иши*. – Брже пора́сте, на́с веч састі́сује по висі́-
ну (Кп). – Ти́ја ме стра́ са састі́сује, ману́ да спім како́ тре́бе (ВЈ).

саџџ м *гвоздени ѡроножац на огњи́ишу на који се ста́вља ѡсуда за
кување*. – Ба́ба ми испр́жи на саџџ ја́јца и о́дма ме пра́ча при́-овце (ВЛк).

сва́рује несвр. арх. *кува́иши; искувава́иши*. – Ти́ква се лѣко сва́рује, зача́с је
гото́ва (ВЛк).

све́-чове́к изр. у *свему добра особа*. – Де́да ми је би́л све́-чове́к и сви́ су
га почи́тували у село́ (Вој).

све́рља несвр. *ѡроверава́иши ѡачно́сти мерног уређаја*; уп. *сверља́ва*. –
Све́рљују ва́гуту (ВЛк).

сверља́ва несвр. в. *све́рља*. – Текѡ́в је за́кон, мо́ра да се сверља́ва све́ сас
како́ се ме́ри (Гос).

све́ти се́ди па је́ди изр. подр. *ѡразник нера́дника који ѡраје чии́аве годи-
не*. – Од сви́ празни́ци најви́ше празњу́је Све́ти се́ди па је́ди (Вој. Пет).

светле́је несвр. *свеи́лиши*. – Не́шта светле́је до на́шу поја́ту (Јал. Вој).

све́тне свр. *засија́иши ѡа ѡресі́аиши*. – Све́тну два́-три пу́ти на ону́ја
стра́ну (Вој).

сви́ниши́рак м *шаљ. исѡуца́но семе од коно́ѡље ѡмешано са исѡуца́ним
белім луком, као ѡсоласі́ица*. – Искі́цано се́ме од гр́снице изме́шамо сас
искі́цан бе́ли лу́к и једе́мо га кад завр́шимо је́дење (Рс).

свињска трѣпка анат. *беле шрејавице и обрве*. – Слободан из Лужници има свињску трѣпку (Гњ).

свлѣкал се р.пр од *свлече се* свр. фиг. *ићи лоше обувен и одевен, бићи неуредан*. – Повлачљива је, свлѣкла се, лоше се облачи и обува (Рс).

сврчује несвр. *усиуи свраћаићи; навраћаићи; ѿвременно обилазиићи*. – Сврчује само једна комшика, оно више нема народ у селу (Вој).

седѣчи, -ка, -ко *седећи*. – Ја најволим седѣчку работу (Пр).

селѣн-белѣн изр. *немаран, неодговоран*. – Малко је била селѣн-белѣн, немарна (Пир).

сериљњак м вулг. шаљ. *клозеи*. – Често чучиш у сериљњакат, немаш другу работу (Пир).

сѣрта ж шаљ. *врло вредна и умешна особа*. – На поштату се ванула сѣрта и не попушта ником (Рс).

сертолосује се несвр. рет. *лако се љуићићи и на друге, али и на себе у току рада*. – Немож се сертолосујеш, полѣка, че га напрѣш полѣко ако си миран (Рс).

сѣчало си нема изр. шаљ. *не сеићићи се у ѿраво време на штиа га обавезује учиивоси*. – Сѣчало си нема, не умје си појде дома него виси у нас (Пир).

сечиварѣ мн. ж *косачки ѿрибор за оширење и ѿошкивање косе*. – Брус, наковања, чекић, посуда за воду, све сечиварѣ косач носи у торбицу (Рс). – Мужјети врљише косѣте и сечиварѣте (Рс).

син/синдрак. изр. *види ти њега*. – Ја тија син кво оче: да му давам без паре, бадава (Вој).

сировинка (уземи) ж *кайиларна влага*. – Сировинку да има, да може да никне и да расте (Кр).

ситацњ, -цна, -чно *сићан; малога расића*; уп. ситацњк. – Васуљат ситацњ и неје благ, расал на суво место (Вој).

ситниџија м *продавац јевѿиних ѿредмеића на вашару или сабору*. – Ситниџије продавају дрггулије на пијац (Пир).

ситнурија-боранија изр. *безначајна личноси; безначајан усѿех*. – Ви сте све ситнурија-боранија: само се пцујете и по цел дн седите у задругуту (Кр).

сјашује несвр. *силазићи са коња*. – Беше малечњк човек: оди тија камик се качеше на коња и на тија камик сјашујеше (Вој).

сјури се свр. *изненада наићи огромна бујица*. – Сјури се голема вода право на појатуту (Зав).

скапча несвр. *коичаићи; укоичаваићи*. – Једно скапчам, друго раскапчам и пазим да ми све буде уредно (Пир).

скашкује (се) несвр. *прећиварати (се) у жицику масу*. – Немој петлицањете у торбућу, тека се скашкују (Пет).

склацује се несвр. нег. *мирно радићи и усаглашаваћи се са околностима*. – (Не) склацује се, не смирљева се, само негде оди (При).

склепетоше свр. *најравније лоше и на једвијте јаде (о предмету)*. – Склепетосано, цел дѣн га је дељаљ и удешаваљ, и па лоше (Рс).

склица (све) свр. *учинићи немоћним (болесн, умор, брига)*. – Склцало ме све, болна сам (Пир).

скопује несвр. *окојати (тврду и угажену површину)*. – Скопујем куде су децата штрапала преко лејете (Цр. Држ).

скопчује несвр. *закојчаваћи*. – Скопчуј сваку торбицу и слагај ђи једну преко другу (Кр).

скоруњи се / скоруњи се свр. *скорићи се; преврине се осушићи (одећа, ојанци)*. – Дрејете ни се скорунциле оди ињаќ (Рс). – Скоруњице му се ногавиците и седло (Рс).

скотина ж пеј. *животиња над животињама; јако безобразна особа*. – Он је скотина, не понаша се како човек него како стока (Рс).

скрежује несвр. *замрзаваћи се (благио, мокар снег)*. – Голем студ, поче га рано скрежује (Јал).

скрка свр. нов. *поломити у парампарчад*. – Синат скркал и другата кола, једва жив излезал (НМл).

скркуши свр. *присилићи (у уском простиору)*. – Скркушил ђу испод стрејете, не могла да му се отне (Рс).

скрни свр. рет. *повредићи некоме нос, лице*. – Скрнили га, нашли се појаћи, и са нема рокове да носи (Пк).

скрелоза ж мед. *склероза*; уп. скролоза. – Болује од скрелозу и често се губи (Зав).

скролоза ж мед. рет. в. скрелоза. – Мојата баба има скролозу и ништа не разбѣра (ВЛк).

скрчайв, -а, -о *шћедљив; шкрп; себичан*. – Че частим и скрчайвотога једно пиво, и њему се пије на жегуту (Рс).

скунти (се) свр. *јако се намришићи*. – Деца, скунтил се нешто башта ви, дали сте правила негде штету (ВРж). Беше скунтил веќе ка дојде и не рече ни реч (Рс).

скѣса свр. рет. *покидати; ујројасићи*. – Детето одма скѣсало панталонете и опњници, спуштало се низ ливаду на-дупе (Рс).

скѣсено прил. *покидано; ујројасићено*. – Скѣсено све беше, ни једна врѣча неје остала читава (Рс).

слабоу́ман, -мна, -мно *креи́ен; будала*. – Бра́тат ми је слабоу́ман, текѡв се роди́л (Пир).

сланопа́жа рет. /*сланопа́ца ж врси́а дивље крушке која сазрева ши́к по-сле прве слане*. – Кад овчару́јем ујесен ја једѡм трнинѡе, глѡг, сланопа́же, гла́д је гла́д (Рс).

сле́по коше́ изр. *кош за хваи́ање рибе*. – Та́м смо лови́ли ри́бу сас сле́по коше́ (Рс).

сле́цује се несвр. *леди́и се*. – Како́ ка́пу ча́ндијете сле́цује се вода́та и пра́ј ледени́це (Држ).

сло́ји се свр. нов. *си́егну́и се; пре́ћи из ши́чног или жи́и́ког у чврси́и облик (маси́, лој, восак, ши́и́ије)*. – Не во́лим ма́нцу од ђвчо ме́со, она́ се сло́ји кад оста́не (Држ).

слу́шне свр. рет. *повремено учини́и малу услугу*. – Ђкну ли ме ста́рцити, ми́ло ми да помо́гнем, и ја потрчи́м, слу́шнем, донесѡм њим води́цу (Пет).

слѣ́нце/слѣ́нце с сунце. – Ка́жемо и слѣ́нце и слѣ́нце у це́л Висѡ́к (Рс).

сма́нда свр. *зайи́ури́и; уйройаси́и*. – Не́где га сманда́ла, не мо́ж га на́јдемо (Цр).

смантрѣ́ља свр. *на брзину уради́и мало, лоше*. – Смантрѣ́ља гради́ну-ту: које́ згази́ла, које́ оплеви́ла, и остави́ла да си та́м има ра́боту и за јутре (Рс).

сме́ра несвр. *процењива́и; би́аи*. – Кад излѣ́зну ста́ри на́-оро, не́који сме́рају зе́та, не́који снау́ (Гос).

сме́и́ен, -а, -о *невеши́; који има си́оре и нейреци́зне покреи́е*. – Пи́смен је човѡ́к, али је за сва́ку дру́гу ра́боту сме́тен, текѡв је од бо́га (Пет).

сметена́ ра́бота изр. *збрка као по́следица незнања и невеши́ине*. – Сметена́ ра́бота, несте́ га направи́ли како́ се пра́ви него како́ деца́ ма́лечка (Чин).

смѣ́ва несвр. *испи́раи и односи́и*. – Џа́бе га љу́бримо: настра́нчаво, па га смѣ́ва вода́ (Јал).

смо́тује несвр. *намо́шаваи́; уйреда́и*. – Смо́тује пртени́це и да́ва љи на ваљавичара́тога (Вој).

смрси́л ко́нци изр. *уи́аси́и у беду; зайлеси́и се у бриге, невоље и не уме́и их се ослободи́и*. – Смрси́л конци́ти, са́ му не мо́же ни́кој помо́гне (Вој).

смучне́је свр. *смучи́и се, досади́и; згади́и се*. – Од те́бе ми се смучне́јало (Вој).

снабде́вља несвр. *снабдева́и, набавља́и*. – Ста́ра, не-ста́ра, мо́ра да ђдим да се снабде́вљам (Зс).

снака́же свр. кл. *казни́и*. – Да те бо́г снака́же (Вој).

снужди́ свр. кл. *сти́рефи́и велико зло (болеси́, иаи́ња, смри́, губи́шак)*. – Ега́ те снужди́ло, па да не мр́днеш (Чин).

собла́чује се несвр. рет. *скидаи́ти одећу, соблачи́ти се*. – Ја се не собла́чујем пред моја деца (МЛк).

со́вне свр. *муну́ти у ребра (и́есницом, шиља́сџим и́редмејом)*. – Со́вну ме са-жеглу́ и бе́ше реши́л да ме уте́па (Сук).

соко́ли несвр. арх. *охраб́риваи́ти, и́одси́ицаи́ти на и́акмиче́ње*. – Купи́ше му коња́ и соко́ле га да ја́ши и да се утр́кује с дру́жи (Јал).

сомуља́во се́но изр. *обично црнкаси́о и жућкаси́о грубо сено које је квасила киша на ошкосу*. – Сомуља́вото се́но не́че сто́ката, са́мо га мага́рето једé (Рс).

соплита́чка ж *саи́лиџање; оме́јање*. – Пра́ве му соплита́чку, не да́ву ми да жи́ви на ми́р (Вој).

со́рује несвр. *изорава́ти*. – Комши́јо, немо́ј да со́рујеш сло́гат да се не ка́рамо (Пет).

сплето́ч/сплётено ме́сто м *узак и́ролаз са и́рејрекама*. – Сплето́ч је сплётено ме́сто, те́сно, куде́ се саплі́тамо када́ про́димо (Рс).

спр́жењак м *чварак*. – Ублажи́ше ми се спр́женцити па прејéдо (Рс).

спрпо́шти свр. рет. *згњечи́ти; саи́риџи*. – Во́зат га спрпо́шти́л, нашла́ га на пругу́ту (Пок).

сра́вни са-зе́мљу изр. *унишџи́ти*. – Че те сра́вним са-зе́мљу (Вој).

сра́вњује несвр. *равна́ти*. – Сра́вњујем, гу́вно пра́вим (Бе).

сри́жа несвр. *исеца́ти (и́есџером, ножем)*. – По́љко ми да сри́жам де-белата дрвја́, него да ђи це́пим (Вој).

сри́љује несвр. *ашовом и́одешава́ти ширину (слога, и́уџа)*. – Чи́стим сло́гат од трње́ и ма́лко га сри́љујем (БЧ).

ср́ка несвр. *куса́ти кашиком уз кара́кџерисџичан звук, срка́ти*. – Не ср́кај, ку́сај ова́ка да се не чу́је (Пир).

ср́це га те́гли изр. *би́ти јако заи́нџересован*. – Ср́це га те́гли за шко́лу, не́че да у́чи за́нат (ВЈ).

староко́шевина ж *сено од зреле и одрвенеле и́праве са ливада које нису кошене и́рејходних година*. – Староко́шевина млеко́ не пу́шта, на кра́вуту да́вам помало́ко и де́телину (Рс).

сти́егоби́ја м/ж *чврси́а и дисџи́линована особа*. – Чи́ча бе́ше стегоби́ја, на ње́га смо се угледа́ли и ја́ и ба́та (Рс).

стења́к м *венац разлџи́џих облика си́ена*. – У стења́кат има како по-лице, па када ури́пи коза́ не мо́же после да излэ́зне (Рс).

стопа́лка ж мн. *стопа́ље* **1.** *си́оџало; и́праг си́оџала*. – У леју́ту деџи́ње стопа́ље, газы́ло дете́ (ВРж). **2.** *део чара́је за си́оџало*. – Изгуби́ла сам си једну́ влџену стопа́лку (Рс).

стр̄са несвр. *скидаџи наглим њокреџима*; уп. стр̄сује. – Момчетијата га прате да стр̄са маرامة на девојке стр̄гне и побегне (Вој).

стр̄сује несвр. рет. в. стр̄са. – Не стр̄суј мушџмуту од асталат, са че ручујемо (ДД).

стр̄љује несвр. *гњечиии; мрвиџи*. – Не врзуј кратко коњатога да не стр̄љује траву (Бер).

стрноушка ж *врџа белега засецањем увџа овце*. – Стрноушка је када заси́ча настрану, ја тека знам (ВЛк).

струпи свр. *исеџи оборена дебла на краће делове*. – Обори́мо четри бу́ђе, исџемо и, струпи́мо и јутре че и во́зимо (Дој).

сува баба ж зоол. *врџа инсекџа сличног оси*. – Сува баба личи на сувопџк, и она јсто тека погр̄бљена (Рс).

сувопџк м мн. сувопџци зоол. *зоља, муџица која у џролеђе наџада сџоку и човека*. – Сувопџк је ма́ла и погр̄бљена муџица од коју се сто́ка не мо́же одбра́ни и од коју мршавџе. Сувопџцити напáдају и чове́ка (Рс).

суџица ж **1.** зоол. *џланинска ласица на суваџима*. – Суџица је ма́ла и љу́та животи́ња, по изглед и величину између ми́ша и ку́нице (Рс). **2.** фиг. *врло окреџна и вредна особа*. – Она́ је (ко) суџица за ра́боту (Рс).

сука́рје м мн. *смоџуџци од ручно развученог џесџа*. – Баба ми је месџла и пџкла сука́рје, јџли смо и то́ (Рс).

сукњџтина ж пеј. *сџара сукња*. – Че облечџм сукњџтинуту да се не ума́жем од каза́нат (Трњ).

сулудња́к м рет. **1.** *особа немирног ду́ха и чудног џонашања, чудак*. – Ишлџ смо заједно у шко́лу, би́л је о́дличан, ама о́н си још тџг бе́ше сулудња́к (Рс). **2.** *неморална особа*. – Сулудња́цити са́йре свџтат (Рс).

сулудња́сује несвр. *џонашаџи се као џакнуџа особа*. – Сулудња́сује по це́л дџн како и сви сулудња́ци у село́ (Рс).

сумља несвр. *сумњаџи*. – Они́ сумљају у снаџту да је она́ укра́ла жлџи́цете (Сре).

су́не свр. *удариџи некога у слабине*. – Су́ну ме у сла́бину, душџту ми џскара (Гра).

сургуна́ча ж *глуџа, џврдоголава и неумеџна женска особа*. – За му́шко глџпаво и тврдоглаво ка́жемо тлџничџк, а за же́нско ка́жемо сургуна́ча (П-ГГ).

сурду́к м *будала; џакнуџа особа*. – Сурду́к јџдан, ни́шта не разбџра (Црв).

су́рлес, -та, -то *који има изобличена усџа; коме су исџакнуџе и џодвијене усне*. – Којџ има у́ста како чара́пок ка́жемо да је су́рлесто (ПРж).

сзрџвује несвр. *сзрџваџи*. – У Врани́ште све на́јрано сзрџвује, та́м то́пло ме́сто (ВЛк, Пир).

– 131 –

талашка несвр. *пременаиши изражећи нешто вредно и при том најпривити велики неред*. – Немој ми талашкаш по кућу, нема какво да украднеш (Нш. Кп).

талија м ж рет. *шкришца, циција*. – Голем је талија, ако је газда (Пир).

талпалес, -та, -то *који је у облику грубе и дебеле даске*. – Плочата дојде талпалеста, добра за туј работу (Гос).

талпес, -та, -то *који је узак, дуг и љоснаи (о листу)*. – Крупан папрат је талпес (Гос).

талпешина ж аугм. пеј. *велика будала и незналица*. – Он поголема талпешина од нас, а дошъл да ни учи (ВЛк).

талпи несвр. – *Поставаши дрвени њод или шаваницу од грубих дасака (шалпи), од шањих дасака или сличног материјала*. – Идемо да талпимо таванат (Цр).

талпеше свр. *поставити дрвени њод од шалпи, шањих дасака или сличног материјала*. – Требе да талпешемо амбарат, имамо доста талпе (Вој).

талпурес, -та, -то **1.** *који је грубе консиишције (особа, брав)*. – Неси талпурес како талпа неопљајана, него си убав човек (Зав). **2.** *који је узан, дуг и љоснаи у виду шалие*. – Тај трава има талпурести листове (Зав, ДД).

талига несвр. *фиг. једва ходати*. – Куде талигаш пијан (Пк. Гос).

талигаш м *особа која рукује (шереином) коњском зайрегом*. – Он беше талигаш по Пирот, од тија леб је јел много године (При).

там прил. *шамо*. – Кажемо почесто там, а ретко тамо. Кажемо: ене га там у трњети (Цр).

там-овам изр. **1.** *овде-онде*. – Питува ли там-овам да сазнајеш куде је отишъл (Кр). **2.** *час шамо час овамо*. – А на детенцето одлати главата там-овам, там-овам (Бла).

шам-шотам изр. в. там-овам (1). – Пёрошка овца: по грёбен црне или белё шарфе како шаће там-потам (ВЛк).

шам-шув прил. в. там-тук. – Капала крв там-тув (ВЛк).

там-тук изр. *овде-онде, само њонегде*; уп. там-тув. – Житото никло там-тук, там-тук (ВЛк).

шамјан м пеј. **1.** *неугодан мирис, смрад*. – Она мереше на тамјан, не купе се никада (Пир. Држ, Вој). **2.** изр. посл. **носи си тамјан** *кориситиши сваку прилику за крађу*. – Куде иде Дамјан он си носи тамјан (Јал).

тампурес, -та, -то *који је грубе шелесне грађе, ружан*. – Тампурес у-снагу, грёзан (Зав).

шамн. **1.** изр. **неје му нешта тамн** *није му њошаман, нерасшоложан је*. – Охута се одједнуш, нешта му неје тамн (Бла). **2.** **тамн на време** изр. у *најбољим годинама, у право време*. – Оженила се у двајес године, тамн на

време (При. Вој). **3. тамън крај** изр. *ѿтаман ѿсла, како да не*. – Че помогнем и ја, тамън крај (Јел. Брл).

тандарија ж нов. *хаос; бесмислица; нейоврај*. – Пошло све на тандарију, че дјсамо руће од све (Изв).

тантеле ж мн. *широке чийке*. – Тантеле су широће чипће, а мострице тесне чипће (Рос).

танцара ж шал. *врста сѿаре ѿушке из 19. века*. – Че узнем танцару, па че видиш ти (Пир).

танцовођа м *особа која води коло*. – Била сам танцовођа, сви да ме виде (Зс).

тап узв. којим се подражава јак и туп ударац. – Само паде одједнуш, рече тап и распршта се на све стране (Цр. Вој).

тап-тап, тап-тап узв. којим се подражава равномерно ѿуѿо ударање (*секиром, маљем, чекићем, дрвеном најравом за млаћење коноѿе*) или ѿригушени ѿцањ. – Тап-тап, тап-тап, пуцам на дивљач и никад не омашујем (Ста). По цел дън тап-тап, тап-тап, чукам грснице на жегуту (Држ).

ѿѿѿа несвр. *ударѿи у ѿредмеѿ који звечи*. – Тапам сас ожег у лопату и обиколим кућуту од змије (Сук).

тапа-тапа-тап узв. којим се подражава грубо и равномерно корачање. – Тапа-тапа-тап, тапа-тапа-тап, и дојде на врата (Трњ).

тапара-тапара узв. којим се подражава равномерно и дуго сечење секиром. – Тапара-тапара, тапара-тапара и пресече га накрај (Вој).

тапе-тапе, тапе-тапе узв. **1.** *подражавање ударања ѿуѿим ѿредмеѿом*. – Узе сеѿируту и тапе-тапе, тапе-тапе, исече свете лѿсковнице (Јал). **2.** *подражавање корачања*. – И ја тапе-тапе, тапе-тапе, стиго там и поче да швиѿкам (Ста). **3.** *подражавање звука ѿри равномерном ударању који одаје ѿредмеѿ који звечи*. – Јеремија када је: тапе-тапе, тапе-тапе у ожег (Кр).

тапе-тупе, тапе-тупе узв. при подражавању ударања чекића о наковањ. – Тапе-тупе, тапе-тупе, скова га некако (Вој).

тапола ж бот. рет. *ѿѿѿола Populus populus*. – пмам преко три ѿладе таполе канатсће (Црв).

тарабарник м *ограда од ѿараба као део имѿровизованог овчарника на ѿашињаку*. – С тарабе оградимо, направимо тарабарник зачас (ТД).

тарабука ж *музички инсѿрумент ѿличан бубњу, дарабука*. – Тарабука је како тупан, било је у Висок: од једну страну нема кожу и лѿчи на широку цев, а било је од лѿм и од керамику. Закачи се на сиѿимку на-рамо, а одоздоле се удара с прѿсти (Брл).

тарав-тарав изр. *ѿдробно и у више махова; нейрекидно*. – А ја тарав-тарав, гледа и тражи, ама ништа не најдо (Рс).

тарáјеж м зоол. *јеж Erinaceus europaeus*. – Тарáјеж, а чул сам да га зову и терајеж, он једе змије (ВЛк).

тарáк м *грађевински чекић*. – Тарáк или терак, грађевински чу́к је то́ва (Сук).

та́рала-та́рала изр. *брбља́ти, њрича́ти о свему и свачему без њресџан-ка*. – Он та́рала-та́рала, це́лу но́ч прича́мо (Гос).

тарали́кав, -а, -о *говорљив; брбљив*. – Тарали́кава сам, али несџм нџко-му злò помисли́ла (Вој).

џтарали́че несвр. **1.** *гугуџа́ти, учи́ти се говори́ти (беба, мало деџе)*. – Детџнцето ве́село па само тарали́че, пра́ј ра́дос у ку́ћу (ВЛк). **2.** пеј. *оговара́ти*. – Те за ову́ја, те за ону́ја, само тарали́чу и не рабо́те (Пир). **3.** *џренемага́ти се*. – Ајде, немòј да ми тарали́чеш на́д-главу, да ми преми́раш, не глџези́ се (Зс).

тарали́ше несвр. в. тарла́ише. – Тарали́ше се кашкава́љ када́ се пра́ј (Пк).

тарани́на-ааа-аа узв. којим се подражава прдеж. – Дупџто га по́смеши: како́ да се́дне, онò само ре́че тарани́на-ааа-аа, и нџ се сви́ти засмеја́мо (Сре. Сук).

таранта́чица ж анат. *клиџорис*. – Ка́жемо га је́зи́чката, ама га ка́жемо и таранта́чица (ДД).

џтаранчу́г м пеј. **1.** *џас који, са дигну́џим џенисом и заједно са другим џсима, иде за кучком*. – Дџгал га ко ку́че кад по́јде на бесòвицу, ко таранчу́г (Пк). **2.** пеј. *оронули сџарац ојседну́џ сексом и женама*. – Ти́ја таранчу́г само за же́не прича, а је́дна нога́ му у веч у грòб (Пет).

џтарайòр м *кисело млеко са додаџком џуџаног белог лука и сџџно исеџканих свежих красџаваца*. – Таратòр је џисало млеко́ сас ту́цан бе́ли лу́к и сџтно исеџкане кра́ставице, и до́бар је за же́гуту (Сук).

џтарашу́је несвр. *кришом џражи́ти; красџи*. – Кудџ тарашува́ начџска, кому́ ли óбра коко́шџете (Кр. Рс, Гњ).

џта́рга ж *крайџке канаџе, џод и кайџи за џредџи џрай рабаџи́јских кола или за крайџке саонице*. – Та́рга óкамо кра́тџе кана́те и душамџ, с капа́ци заједно, на са́не или ко́ла (Дој. Брл).

џтарла́ише се несвр. *загрева́ти качкава́љ џоред ваџре или на сунцу џоку неге*; уп. тарали́ше. – Тарла́ише се кашкава́љ када́ се не́гује (ВЛк. Дој).

та́рлици м мн. *џур на џани́јалонама из народне ношџе*. – Пра́ га па се тре́, намодрџ му та́рлици (Дој).

џтарлџк м мн. тарлџци *крайџке чараџе*. – Тарлџци или шо́не, кра́тке чара́пе (Ру).

тарлџк м мн. тарлџци *исџлеџено сџоџало са џојачаном ивиџом које се навлачи џреко чараџе*. – Тарлџк је плџтено стопáло без го́рњи де́л, за одџње по со́бу, или се обу́ва преко чара́пе, па се тека́ óди, или се за на́дво́р обу́ју преко џџга опџнци (Цр).

избијају зуби (о беби, дедеиу). – Он је бил тврдоглавес, њему су најдоцкан избили зүби (Кп).

тврдо́љ м *тврдо комад хране (хлеба, качкаваља, меса).* – Ја нѐмам зүби за тија тврдо́љ, не могу без нѐж да га једѐм (Рос).

тврдо́дупес, -та, -то *који има облу и леју задњицу.* – Млѐго убава и тврдо-дупѐста тај невѐстица (Влк).

тврдоко́рац м *врста крушке са тврдом кором.* – Има крушка воденџ и има крушка тврдоко́рац (Гос).

тврдоко́рес, -та, -то **1.** *који има тврду кору (воћка, махуна, лубеница, шиква).* – Таја је тиква тврдоко́реста (При. Вој). **2.** *тврдоглав.* – Он је тврдоко́рес, непревијен човѐк (Км).

тврдо́ча ж *тврдоћа, суво земљишће шешко за обраду.* – Тврдо́ча, ко́мпир ва́димо, не врча ни ни семѐто (Трњ. Вој).

тврдо́џ м *врста тврдог хлеба, који је шамне боје због присуси́ва семе-на шраве љуљас у њему.* – Тврдо́џ је леб кад има од пуљпас сѐме (П-ГК, Пир).

тврдо́џ узв. и благослов при поздрављању жена које праве препуље и то у тренутку гажења глине: *нека се држе.* – Цре́пње кад се пра́је не ка́же се помѐзи бо́г него тврдо́џ, да се држи цре́пњата (Ос. Зс, Ру, Гос).

те́гаво прил. **1.** *силом, шешко, са муком; усјорено.* – Калиште големо́, травѐлак млѐго, те́гаво иде копа́ње (Сук. Бер). **2.** *нерадо.* – Те́гаво пи́је во́ду овај кра́ва (СГл).

те́гетан, -тна, -тно *шамноглав.* – Те́гетно кадивѐ сам имала (Ру).

тегља́ч м **1.** *руда која љовезује јарам са љугом, браном, деблом;* уп. тегља́чка. – Немѐј да заборавиш тегља́чат, без њѐга не мѐж да ђреш (Грш. Чин). **2.** *Колац за зашезање при навијању основе на врашило разбоја.* – Тија је кола́ц тегља́ч, он затѐса мањето, оснѐвуту (Вој).

те́гли несвр. *усмераваши се; шешкиши, наваљиваши.* – Ђвце, ка́д се намрачује, те́гле да си љду према појату, према до́м (СГл).

те́гли му изр. *оширо љсоваше некога.* – Ођути се да ти не те́глим ма́-тер преди сви ова́м (Рс. Гос).

те́гли се несвр. **1.** *развлачиши се (шесшо, љиша; слина).* – Ђбје се тека́ не те́гле, него ова́к (При). **2.** *вулг. љариши се; курваши се.* – Има два са́ата смо се тегљи́ли (Зав. Цр).

те́гоба ж *невоља, мука; шешко решив љроблем.* – Налѐгоше ме тегѐбе големѐ, па се и му́ж разболе, ле́к нѐма (НМл).

те́гобан, -бна, -бно *шешак, мучан; са ким се шешко излази на крај.* – Те́гобне кра́ве љмамо: ло́ше за млзење, ло́ше за у јерѐм (Ста. Цр).

те́гобно прил. **1.** *шешко, силом.* – Те́гобно иде на́ша ра́бота, не зна́мо да у рабѐтимо како́ тре́бе (Соп). **2.** *мучно.* – Те́гобно љу од сѓнце (Зс. Рас).

те́жачьк, -чка, -чко *који је ирилично итежак*. – Џакат је те́жачьк, не мо́ж га са́ма однесёш (Об).

и́езђа́в м велики сѝо за обликовање качкаваља. – На голёмјат тезђав пра́вим пога́чете (Дој. Рс, ВЛк).

и́ека́ 1. изр. **не́је то́в тека́** не може и́о и́ако. – Не́је то́в тека́, че те сѝпремо, не́ма да дозво́лимо (Вој). 2. изр. **тека́ де и́ако**, *баш и́ако*. – Тека́ де, исцели́вајте се сас сва́уту (ПРж. Вој). 3. изр. **и́де и тека́ и тека́ врдаи́и**, *би́иши час овакав час онакав*. – Он и тека́ и тека́ и́де, не зна́јеш квó ти ми́сли (Сук). 4. изр. **и́ека́-и́ека́** мало и́о мало. – Че ва́не тека́-тека́ да мртка ко пѝж у панталóне (Бла). 5. изр. **тека́-ти́ће** *и́ек и́ако, и́оврино, од ока; без и́рибора и и́ри-и́реме*. – Она́ дошла́ тека́-ти́ће, с голé ру́ће (Вој).

тека́ете/тека́јете/тека́јте прил. *и́ако*. – Ме́н одговára да га напра́вимо тека́јте (Пир).

и́екво́а зам. *неи́ио и́ако, неи́ио слично*. – Оти́дем за текво́а да на́јдем (ВЛк).

текво́ја зам. *и́акво, баш и́акво*. – Са́мо ми да́де парéте и рéче да му ку́пим текво́ја и текво́ја (Цр. Кр, Вој).

теко́ва зам. 1. *оно; и́акво*. – Донéси ми текóва, не мо́гу се сéтим како́ се óкаше (Чин. Рс). 2. *и́амо; онамо*. – Идо́ у текóва и дове́зо др́ва (Рос).

телé с подр. *исти́акнуи́ лойи́аси́ сѝомак*. – Разьпéл телéто па óди ко скóтна жаба (Гос. Брл).

и́ели се несвр. подр. *и́овраћаи́и и́осле и́ијанси́ва*. – Немóј се успу́т те́лиш, мло́го и́спи (Пир).

теливо́н м арх. *и́елефон*. – Ба́ба уме́је да руку́је с теливо́н, зовé комши́ће на кавé (Пир).

теловка́ ж *врси́а винове лозе, ои́ело*. – Има́ли смо теловку у ста́ро лóзје (Соп).

телчé с дем. и хип. од телé *и́ек ои́ељено и́еле*. – И́мамо си телчé, му́шко (Пс, БЧ).

телчетóр м зб. *и́елад*. – И́мамо телчетóр, три́-че́три сам наврза́л (ВСв).

теме́љница ж *гредá ко́ја лежи и́реко и́емеља; и́оложена гредá у кровно́ј консти́рукцији*. – Те́мељница је поло́жена гредá преко те́мељ или у кро́в (Рс).

темену́шка ж бот. *љубичи́ца*. – Вла́шање љубичи́цу зову́ темену́шка, а чу́л са и од дру́ђи (Бер).

тенéчка ж *лимени лончи́ћ за захваи́ање воде за и́иће или умива́ње*. – Те-не́чка је лóнче за посипува́ње, ли́мено (Пк, ВЛк).

и́енцомóрац м мит. *уи́вара умрлог и́рвих чеи́рдесеи́ дана, и́енац*. – Тенцомóрац изла́зи до четърéс да́на, после не изла́зи (Дој).

тепсића ж дем. од тепсија (мала) *тпейсија*. – У туја тепсићу налагам баницу (НМл. Цр).

тѣра га ђд-срце изр. *имаѣи јак унуѣрашињи имѣулс*. – Терало ме ђд-срце тој чѣдо да направим (Ру).

тѣрђија ж каиш на задњем делу седла за везивање ѣрѣљага; меки вунени ѣокривач за коња испод седла. – Терђија је каиш на седло насад, а терђија је и покривач за коња испод седло (Бс).

терентѣје несвр. **1.** *радиѣи ѣиѣав (и тѣжак) ѣосао*. – Пѣпава таја работа, не могу толко да терентѣјем (Гра). **2.** *двориѣи, угађаѣи; биѣи у ѡбавези сѣјално двориѣи*. – Старц и баба ми падоше на-руће, мора да ѣим терентѣјем (Цр). Кажемо теретѣје, а кажемо и терентѣје. Терентѣје је једно, а теретѣје друго. Не могу да му терентѣјем. Терентѣје човѣк некому, терентѣје, па га после ваѣи бѡлка па ѣмре (Пир).

тѣретан, -на, -но *који је тѣжак (особа, деѣе, брав); угојен*. – Бѣше тѣретан човѣк и пољка је одѣл (Цр).

тѣретѣи несвр. *фиг. окривљаваѣи*. – Са ѣѣга терѣте да је напрајил туја штѣту, ако нѣје тѣг бѣл там (Кр).

тѣретѣје несвр. *ѣодносиѣи велики тѣретѣи служѣи и дворѣи, чѣсѣо без надокнаде или захвалносѣи*. – Остарѣло, теретѣјем му и дѣн и нѡч, а и ја више не могу (Вој).

теређија м, в. *тириђија*. – Он је теређија сѡмо на ређијуту, на влашуту (Соп, Пир).

тѣрка (си) несвр. *уживаѣи у (недозвољеном) сексу, курваѣи се*. – Нѣка си тѣрка додѣк вој је мѣрка (Пир).

терлѣја ж *врѣи шљиве, сѣенлеја*. – Насадѣл сам слѣве терлѣје, мѡлоу ѣбаво раѣају (Пок).

тѣсак м **1.** *ѣримѣиѣвна ѣреса за сир*. – Тѣсак је дашѣица преко коју се тура камен (К-ћу, Пир). За сѣрење тескање на тѣсак (Ру). **2.** *фиг. велико гурање, ѣескоба, гужва*. – Тѣсак се голѣм напраји (Пк).

тѣсак м *алаѣка за сечење меса, саѣара*. – Ја месѡто сас тесак сечѣм (Црв).

тѣсацѣк, -цка, -цко *ѣрилично узак*. – Тува је тѣсацко, нѣма кудѣ да се мѣне (Пок).

тѣска несвр. *фиг. 1. ѣриѣискиваѣи некога да измени ѣонашање или одлуку*. – Брукаѣи, тескаѣи, принудѣи га да мѡне това девојче (Сук). **2.** *ѣиући*. – Ја че га тѣскам, че ме ѣбаво запѡмти (Сре).

тескање с гл. им. од тѣска **1.** *ѣресовање сира; цеђење ѣод ѣриѣиском уѡѣиѣе*. – Добро сѣрење тражи добро тескање, водаѣа да излѣзне (Дој). **2.** *фиг.*

добро испијући некога њесницама уза зид или коленима и њесницама на њоду.
– Дёте, немóј да мóлиш за још једно тескање (Вој).

тескоба́ ж мука, невоља; *т̑ерей* на души. – Уватила ме некаква тескоба́, мука некаква, нити ми се једё нити ми се рабóти (Цр).

теслѝм м *ѡродаја* “од срца” (најбољем ѡнуђачу; драгом ѡријатиљу; рођаку). – Нека ти је теслѝм, нека је са-срећу (Вој).

теслѝми м **1.** *ѡродаја у ѡсед најѡвољнијем ѡнуђачу*. – Кóј ми за коња́тога даде најдобру цену́, њёму че га теслѝмим (Вој). **2.** *ѡродати* у бесцење; *ѡклонити*. – Ако ѡмаш вољу на тога овна́ че ти га теслѝмим, не́к б́уде ўспомена од мёне (Јал). На бра́танца је теслимил сво́то имање (Цр).

теслѝмује несвр. *расѡродавати* *јефѝино*; *ѡклањати*. – Сёли се у Ба́нат, па теслѝмује на рóднине, на пријатељи, на комшије, о́че да оста́ви ўспомену у село́ (Пет).

тёсни несвр. *сужавати*. – Немóј ми мло́го тёсниш сукњу́ту, ја́ сам о́збиљна и не во́лим текву́ мóду (Држ).

тёсни се несвр. *сужавати се ѡросѝор*, *ѡосѝајати све т̑ешње*. – При нас се мло́го тёсни, дово́димо снау́ (Пир).

тестёнце с дем. и хип. од тёсто *мала количина т̑есѝа*. – Ўбаво тестёнце́то, па га расё́ко за колачи́ сас канче за во́ду (Рос, Пир).

тестија́ ж *т̑есѝија*. – У За́сковци ка́жемо тестија́, а у Ћушти́цу ка́жу стóвна (Зс).

тетекáјате прил. *ейо* (*т̑ако*); и *т̑ако т̑о*. – И тетекáјате: онѝ оста́ше та́м, а ми́ дојдо́мо (Ор).

тететóлко прил. *ево оволико*. – Да́де ми тететóлко цре́шње, ко́лко да се обла́же децáта (Зав).

тетету́ва зам. *ево баш овде*. – Најдо́ ножлётó тетету́ва, на то́ва мёсто кудё́ си седе́л (Вој).

тетóлњи, -ка, -ко *оволики*. – Он бёше тетóлњи: два́ пёда о́дземи (Рс).

тету́ва зам. (*ево*) *овде негде*. – Тету́ва ѡма кла́денче, да слё́земо да се напи́јемо во́ду (Сук). Тету́ва бёше јучё́р (Цр. Пир, Вој).

тетѣгај прил. рет. *т̑ада*; *онога ѡуѝа*. – Још тетѣгај смо се виде́ли (Пк).

т̑ечё несвр. *ѡроуѝити* *т̑ечносѝ*. – Котлётó течё́ на једно́ мёсто (Вој). – Распи́шило се на јазат па течё́ на све стра́не (ПРж).

тёшка в́лна изр. *замршена и сабијена вуна*. – Тёшка в́лна се вла́чи на дрндáру или још бо́ље на влача́ру (Мр).

тешкодупес, -га, -то *дебео и лењ*; *слабо ѡкреѝљив*. – Тешкодупесто де-тёто, ка́рајте га да трчи́, да се ѡ́гра (Цр).

тѝвт м *део јарма који се корисѝи ѡри орању*. – Ми́ тѝја де́л на јерѝм о́камо тѝвт, а Госту́шање га о́кају тѝвиг (Пк).

тиде/ти-де узв. узвик при одбијању стоке од хране, воде: *одбиј*. – Кажемо тиде или туде кад одбивамо стоку од рану или воду (Дој).

тија зам. *они*. – Дојдоше свити тија што су били тамо (Држ).

тика несвр. **1.** *затиураши*. – Тикаш ми алат: које куде оставиш там си остане (Зс). **2.** фиг. *гонииш; прогањайши; збуњивайши ошћрим и проишвуречним наредбама*. – Тикају сирочето, гоне га, не давају му да одне (Вој). Тикано, јурено, сиротинско, па још и сирочё (Чин).

тиква ж фиг. *глуша глава, глушак; уображењак*. – Стану чинóвник и са је тиква голема, не гледа више у нас (ВЈ).

тиквё кратунчё изр. *зрели плод лејке, врши нејесиве тикве са дугом дршком и врло јаком кором*. – Посипујемо се с тиквё кратунчё, оно млого згодно за текву рабóту (Вој).

тиквён, -а, -о *који је од тикве, који је у вези са тиквом*. – Синигарин за тиквёну сёмку гине (Ру).

тиквёнце с дем. од тиква; в. тиквичёнце **1.** *замешак тикве на лози*. – Оваја лоза покарала чётри тиквенцетија (Сук). **2.** *сасвим мала тиква; тиквица*. – Сабирамо тиквенцетија па се играмо с њи или украшавамо собу (Цр).

тиквичёнце с дем од тиква, в. тиквёнце. – Ритамо тиквичёнце, играмо се лóпту (ВЈ).

тиш м *ушице алашке (секире, брадве, мошке)*. – Удариш га сас тиш од сеширу (БЧ).

тише с в. тиш. – Сешира има тише и има остро (Гра).

тинка ж деч. *сиринка, сирина*. – Тинко, тинко, ка це пёдне глózјето да га излуцамо (Сре).

тињава земља изр. *увек влажно земљишије са доста влаги*. – Местóто теквó, тињава земља там у Прлаз, увек влагу има па и суша када је (ВРж). Тињава земља доле поди лóзјето (Држ. Цр).

тињаво сёно изр. *лоше сено са йлављене ливаде, које има йрагове и мирис муља*. – Тињаво сёно не дава млекó (Држ).

тињасује несвр. *имати високу йодземну воду (земљишије)*. – Тињасује земља́та, неје добра за дётелину (Вој).

тињóсује време несвр. *биши пешко и влажно време*. – Време́то мртво па само тињóсује, нече се суше зйдовети (Брл, Пир).

тињóше свр. само у претњи *смрвиши; убиши*. – Ја че те тињóшем (ВЛк).

тиобёшљив, -а, -о рет. *йрейерано зао, врло рђав*. – Он је бил тиобёшљив човёк (СГл, Пс).

тип-тап узв. којим се подражава равномерно ударање у два такта (при ткању и сл). – Нёма-нёма, чује се тип-тап, сестра ми ткаје по цёлу нóч (Бла).

типичево мѐсто изр. *шправњак ѿод ѿишцем; ливада која даје лоше сено.*
– Типичево мѐсто пòлько се кòси кàд је ћиша (Пк, ВЛк).

типољак м **1.** *смотуљак вуне око реи овце који се слиио са измеиом и чичком.* – Урепило се у влну, најде типољак (Мр). **2.** *исљувак предиле од вуне или кучина у виду смотуљака.* – Предуља предѐ и што с уста одваја од конџц што не трѐбе да иде да би конџц биљ убав, тò је типољак (Мр).

тирићија м *особа која је сшрасно предана нечему (ѿолиици, ѿићу, ѿушењу);* уп. терећија. – Он је тирићија на пушење и на пијење, и на политику, ама неје и на работу (Соп).

титра ж *врсиа дечије игре.* – Невѐста, а игра сас децата титру (Бла).

титрица ж *лойишца; округли каменчић ѿгодан за игру; коси из скочног зглоба јагњѐиа или јарѐиа.* – Немòј да дираш титриците на децата (Пир).

тиће прил. **1.** *усуиш, узгред.* – Че идем на појату и тиће за дрва (Бе). **2.** *уиом иравицу.* – Тува идете тиће натам (Вој).

тиченце с дем. и хип. од тиче *мала врсиа ѿишце, младунац ѿишце.* – Тò-лацно, како на тиченце окцѐ, јѐдва се види (Гњ).

тикаје несвр. фиг. **1.** *ићи час шамо час овамо као чунак ири икању на разбоју.* – А тамò, а овамо, само ткаје, свадбу спрема (Изв). **2.** *љуишшамо ићи шамо-амò.* – Какво су вој рекли не знам, ама ка дождò она ткајеше сàмо на-там-навам (Вој).

тиканија ж бот. *украсна биљка са иругасиим шарамà на листовима.* – У венџат сплетем и тканицу, она има длђи листове (Вој).

тлаканија ж дем. од тлаканà *мала шуиа за сено (на сшраиу).* – Те, таја тлаканија там је моја (Кр).

тиласне свр. *грубо одбацииши велик и шежак илочасиши иредмеиш, уз каракштерисшичан свук ири иаду.* – Искараше и тласнуше споменикат там, и јòш га несу насадили (ВЛк. Дој, Брл).

тиласне се свр. *иасиши иреко лежаја као колац.* – Он се тласну и лѐже, нођете га издаву (Дој).

тлачѐ несвр. *млаишши.* – Јутре че тлачем грснице (Ку).

тлстав, -а, -ò *који има много сланине, масиши, лоја, сјере.* – Таја влна млòго тлстава, руће ми се умазаше од сѐру (Мр).

тлстачьк, -чка, -чко *који је ирилично масшан, лојав.* – Ја си пòвише вòлим тлстачко (мѐсо) (Мр).

тлсти се несвр. *иосшажашши маснији.* – Не турај млòго òвчо мѐсо да не тлсти манцуту (Сук).

тлца се несвр. *ударашши се иесницама или нечим у косиш, главу.* – Тлцају се с главе деца, не разбшрају, тòва њим игра (Држ). Када ђу вати бѐс она се тлца с ожѐг у главу (Сук).

тлџан, -а, -о трп. пр. од тлџа: *усийињен тлџањем, исийуџан*. – Тлџано жито са-шићер, еве, кўсни (Држ).

тлџањ м тлџ за тлџање у дрвеној сийи (соли, ишенице, иайрике, лука); уп. тлџњ. – Тлџамо с тлџањ пипер у чутуру (Цр, Тм).

тлџка несвр. фиг. *мучији се*. – Тија се човек нај тлџка: деца млого а малко стоку чува и нема пару (Гос).

тлџне свр. фиг. **1.** *удариии иесницом у главу*. – Тлџну га у-главу (Цр). **2.** *куцнуии; удариии чекићем*. – Тлџни га, ама изљко да га не строшиш (Вој, Пир).

тлџњ м, в. тлџањ. – Башта си ми је направил туја чутуру и купил тија тлџњ (Зав).

тлџ м фиг. **1.** *било који иежак иредмеи (мањег обима)*. – Не могу да изнесем онија тлџ (Брл). **2.** *велика будала, иуиак*. – Какво па знаје тија тлџ (Дој, Пир).

тлче несвр. **1.** *тлџаии, усийињаваии*. – Пшеницу тлчем за славу (ТД). **2.** *тлџи се главама, босии се (бик, ован, јарац)*. – Гледал сам како се јарци тлчу с главе (Зс). **3.** фиг. *иремарии се у дугом иешачењу*. – Она се не тлче толко да оди, па је дебела (Гос).

тлџа зам. *тлџ; оно*. – Свото тоа сирење износимо на крс (Зав, Пок, Ру).

това зам. *смирџ*. – Сваћега нема това да омине (Цр, Јал).

товарија ж **1.** *иљоснаија дрвена иосуда за ношење воде у руци, на леђима или на коњу*. – Имало је малечће и големе товарије од две па до десет ћила, не троши се, врзује се за јеръм или за самар (Кр). Товарија је округла и за носење воду на грбину, шес до седам литра збира, има оков и ланац, навртене ножице да стоји, месниган чеп отстрану и од сливу се прави (Рос.). **2.** *пеј. дебела женска гузица*. – Таја убаво напрајила товаријуту (Цр).

товариче с дем. од товарија *иљоснаија мала дрвена иосуда за воду у облику колуџа, игодна за ношење у руци и за везивање на јарму или седлу*. – Рабације су имали малечко товариче од окол два литра за на јеръм (Кр).

товарчина. изр. **1.** *за това магаре товарчину немам тлџ се мене не иииче*. – Не могу му помогнем, за това магаре товарчину немам (ВЛк). **2.** *нашта товарчина лџка брзо ћемо иоћи*. – Сачекајте малко, нашта товарчина лџка (Гос).

товате зам. *тлџ; оно (о чему је реч)*. – Ја помери товате, водата заћипе (Зав, Тм, Соп).

тогаја зам. ген. и акуз. од тија. – Заказа за тогаја па да ти допричам (Зс).

тодорин узв. којим се подражава звук при сејању ситом, заг. – Ја га тупам, ја га лупам, оно каже тодорин-тодорин (Вој).

тојашлѐ с дем. од тојага *мала ѿољага, ѿѿай*; уп. тојашчѐ. — Дај ми тојашлѐто да се потпирам (Цр. Вој).

тојашчѐ с дем. од тојага, в. тојашлѐ. — Ја се потпирам сас дренџо тојашчѐ, онџо направено како штап (Цр. Вој).

тџк-тџк-тџк узв. којим се подражава протицање, преливање или преручивање течности. — Тџк-тџк-тџк, немџ ме превари да пџчне да се расипује (Вој).

токмак м. 1. *дрвени маљ; дрвени чекић као алаѿка казанѿије*. — Казанѿија полѿка исправља и равна с токмак, дрвен чѿк (Пир). 2. *фиг. особа или брав онижег расѿа и са израженом шириним*. — Ђбаво волѐто, токмак, остадоше ми џчи у њѐга (ВЛк).

тџкови м мн. *ѿрозорски рамови*. — Прџзорсѿи рамови с џкна кажемо тџкови (Зав).

тџл м рет. *ниска сѿолица од ѿруѿца, ѿгодна за музача када музе на загону*. — Деда сѐднеше на труп, џка га тџл, када млзѐ џвце на загџн, тѐжак па не мрѐа (ВЛк).

тџланѿи, -ка, -ко *ѿолики*; уп. тџлѿи. — Од кравајчето, те, тџланко тѿрим (Гос).

тџлацѿн, -цна, -цно *оволицни, врло мали*; уп. тџлацан. — Ти тџг бѐше тџлацѿн, пѐд џдземи (Вој).

тџлацан, -цна, -цно, в. тџлацѿн. — Ја ѿмам тџлацни кликере (Вој).

тџлкацѿн, -цна, -цно *оволико мали, ѿолицки*. — Каѐ појџо у школу бѿл сам тџлкацан, торбага поголема џд мѐне (Ос).

тџлѿи, -лка, -лко в. тџланѿи. — Како тџлѿи човѐк тека да настраѐа (Цр. Вој).

томпуџ м мн. *пеј. томпуџи џгромне, ѿврде и чврсѿе руке*. — Каквѐ руѿе ѿма ко томпуџи, удаѐа и трџши орѐси с ѿѿи (Зав).

тџњаѿв, -а, -џ 1. *ѿуњаѿв, ѿриглуѿ*. — Мајѿа му тџњаѿва женица бѐше (Кр). 2. *аљкаѿв, неурѐдан; благе нарави*. — Тџњаѿво је којѐ се за ѿѿшта не сеѿѿира и којѐ се џблачи и рѐди какоѐје (Изв).

тџп м 1. *ѿасѿѿирска игра*. — пграмо се тџп да не џзѐбнемо кад чѿвамо стџку (Тм). 2. *изр. пѿче тџп гоѿѿово, заврѿи се ѿажан ѿџџо*. — Пѿче тџп, заврѿи се и таја раѐбота (Вој).

тџп каравѿљ м бот. *врѿѿа баѿѿѿенског каранфила*. — Че ми даѐш (ли) од тџп каравѿљ да си и ја насаѐдим (Чин).

тџпи му се на-срце *изр. џбузима га милина, среѿа*. — Каѐа се сѐтим како је билџ, чѿни ми се, тџпи ми се на-срце (Чин, Вој).

ѿџѿка ж *лоѿѿѿица; лоѿѿѿасѿѿи смѿѿуљак; лоѿѿѿасѿѿа грудѿа сира, маслаца*. — Поглеѐај колка је тџпка паѐре (Б-ДС). Тѿримо маѐло тџпку дџриѿстрашну и прѿжимо (Рс).

топлачко прил. *ирилично иоило*. – Топлачко овамо, че се поогрејемо (Тм).

топлéје несвр. мет. *иосѣјајѣи све иоилије*. – Прóлет доóди, топлéје, дрéнат почé да цвѣтѣ (ДД. Пк).

топли се несвр. *загревајѣи се (иосѣено)*. – Почé се топли сòбата, рáзгоре се огънат (Дој).

топли несвр. *одавајѣи иоилоу слабе јачине*. – Мòкро ђубре се упáли и топли одоздóле, па овцá дójde и лежѣ на њéга (Зс).

топлија ж женски украс на одећи, брош; медаљон на ланчићу. – Ўбаву топлију бéше закачѣла на јелéк (Цр). Плéл сам од бóјен најлон топлије и продава́л сам и на пѣјац (Цр, Пир).

топлина ж рет. *врућина, жега*. – Дојдé у најголему топлину (Пир. Д).

тополов, -а, -о *који је од иоилое; који иоѣиче од иоилое*. – Тополова дрва су слаба и тополова шүма нéје добра за лѣсник (Цр).

иоѣрак м 1. *гусѣиши, чесѣар; велика иовришина иод чесѣаром*. – Топрак је кудé је гүсто и не мóж да улéзнеш од трње или гáбар, шүму (Брл). 2. *целокуйна обрадива иовришина у аѣару села*. – Наш топрак нéје тóлко лóш, свé се ўбаво раца, сáмо лóзје не мóже (ВЛк).

топрвка прил. *иáко касно*; уп. топрво. – Топрвка ли че се жéниш, у педесé године (Држ).

топрво прил. в. топрвка. – Што топрво да вóзим мајђу ти, почиња нóч; пóрано да си ми рекáл (Зав).

топће ж мн. 1. *илеѣена обућа; чараѣе*. – Че обујем топће да ми не зéбну нóђе (Пир). 2. *обућа за бебу и мало деѣе*. – Топће су чарапће за детé (Вој). Бéбинсче пáтике кáжемо топће (Пир).

топузѣна ж деч. *играчка илеѣена од зукве, барске иправе која се лако илеѣе, која има лойѣу на једном крају и којом се деца ударају играјући се*. – Плетéмо топузѣне од зукү па се удáрамо, ама онó боли (БЧ. НМл).

иоѣче несвр. *иѣркарајѣи и брзо радиѣи*. – До прéд-зору топче и рабóти у ижуту, не мóж да спѣмо од њéга (Вој).

топчица ж дем. од топка ж лойѣа; *грудвица; цвасѣ у виду лойѣице*. – Тóва цвéће цвѣтѣ на топчице (Држ).

иоѣр м *иѣрњем или лесамá ограђено месѣо за вишедневно ноћивање оваца на иарцели која се иáко ђубри*. – Кудé је тóр, кудé лежү óвце на њѣву или ливáду двé-три нóчи, онó се óдма познава да је ўбаво нађубрено (Цр).

торба ж шалѣ. *сѣомак*. – Ўбаво јéдењето: туре у торбүту па си ђүти, глéде си рабóту (Вој).

торбар м *иѣросјак*. – Доóде торбарé, тóрбе нóсе, тражи да му дáваш ко да си му нéшта дүжан (Сре).

торбеља́к м пеј. од торба́ *сѣара* и *ѿоцеѣана ѿорба*. – Донеси алат у торбеља́кат и да идемо да опра́вљамо тра́кторат (Ру, Пир).

торби́ца козиња́вка изр. *ѿорба од козје длаке*. – Диса́си и торби́це козиња́вке смо прави́ли од ко́зину (ТД).

тори́је ж мн. *меѣална гривна (и блеј) у главчини дрвених кола која се ѿри окреѣању ѿочка ѿаре са блејом на осовини*. – Тори́је су метáлни де́лови који штите главину на дрвена ко́ла (Брл).

ѿорме́ с оно *ѿиѿо је овеће, обло, гоѿово лоѿѿастиѿо (било који ѿпредмеѿи, ѿуна сѣара врећа, живоѿѿиња, добро ухрањено младунче)*. – Ђбаво урањено, ко да је нали́вено (Соп). Торме́ је плна ста́ра вреча́ (Држ).

торме́нце с *добро наѿуњена мала врећица или ѿорба*. – Џакче́ или врече́-ка, када́ су до́бро напуњени, ка́жемо торме́нце, али ка́жемо ѿсто од ми́лос и за дебе́ло дете́ (ВЛк).

тотма́к м пеј. *говече инаѿија*. – Купи́ гове́до, оно́ тотма́к, че мо́рам да га прода́вам (Бер).

то́тно то́тава изр. презира́ња: *неумешна и бедна глуѿачо*. – Ти́ ли најде́, то́тно то́тава, да ме ѿчи́ш какво́ је добро́, а какво́ не́је (Зав).

то́чак во́дни изр. *виѿило на воденици на које удара вода која ѿокреће воденицу ѿри раду*. – То́чак во́дни је у гњездото́, на ње́га уда́ра бу́ку и обр́та га (ВЛк).

то́чак за острече́ изр. *камени диск чијим се окреѣањем оѿѿи́ре круѿи́нији ѿпредмеѿи, ѿоцило*. – Ковач́, ѿма́ то́чак за острече́, та́м си о́стрим сеѿѿу́рту (ВЛк).

ѿо́чи несвр. *имаѿи јак ѿролив*. – Вати́ла га посѣ́рка па само то́чи (Цр. Вој).

то́чи се несвр. *ѿролазиѿи у виду ѿоѿока или врѿце (народ, сѿока)*. – Гле́дамо из селó како́ се уз Петлóвицу то́чи војска́ на врцу́, ѿде у Висо́к (Вој). Точи́ше се го́сје це́л дѣн (Бла).

тоѿѿра́ се несвр. *шаљ. ѿравиѿи се луд; ѿравиѿи се Тоша*. – О́н се ма́лко тоѿѿра́: пра́ви се на будáлу да мо́ж да испáдне по́паметан (Пир. П).

трава́ кови́ља ж бот. *ковиље Stipa penata*. – Туј тра́ву ка́жемо трава́ кови́ља (Мр).

трава́ од обло́жину изр. *врсте ѿрава са заѿуѿиѿене оранице*. – Када́ пасу́ тра́ву од обло́жину овце́те да́вају по́више млеко́ (ДД. Зс).

ѿра́ван, -вна, -вно *закоровљен*. – Жито́ ка је тра́вно, трава́та не да́ва житото́ да па́да (Рс). Та́ја је ѿѿива́ мло́го тра́вна (Вој).

тра́ви несвр. *засејаваѿи веѿѿѿачку ливаду*. – Ја́ че тра́вим ову́ј ѿѿиву са сме́шу (Пн).

тра́вка/травка́ ж *биљка која није усељ; засејана ѿрава; бојор ѿраве, део зељасте биљке*. – (Ни)једна́ тра́вка не́је ни́кла, са́мо у́лер, а ма́чји ре́п ни́кал (Соп).

ѿравоља́к м *ѿравуљина; коров, нежељена ѿрава*. – Оно́ све ура́сло у травоља́к. Бузалџк ка́жемо куде́ је само травоља́к (Мр).

травоља́чек м дем. од трава́ *коров; ѿрава уојишће*. – Травоља́чек наскубо за свиње́те (Гра).

тра́г м мн. тра́зи прип. *ѿраг*. – Дојдо́ше вра́зи по тра́зи (Ор).

тра́гује несвр. рет. *исѿраживаѿи; ѿражиѿи ѿо ѿрагу*. – Ја́ ода́вно тра́гујем и чу на́јдем ко́ј га је укрáл (Рг).

тра́же га изр. *ѿросиѿи*. – Убаво и добро́ девојче́то, па га тра́же од све стра́не, наваѿи́је ко́лко о́чеш (Мр. Јал).

тра́жи несвр. *хоће да се ѿари (женка)*. – Козáта тра́жи ја́рца (ТД). – Та́ја тра́жи му́жа, па побесне́ла (Соп).

трай́ несвр. *ѿрајаѿи*. – Јасено́вина по́више трай́, а и ма́зна је за о́браду (Пок).

тра́јврај м подр. *ѿрамвај*. – Је́вра се вози́л у тра́јврај када́ је би́л у Сови́ју (Вој).

тра́ковчичи м мн. дем. од тра́к м мн. тра́кове *две уѿоредне ѿраке на уѿри́а-чу*. – Тра́ковчичи од це́дило, па превр́жеш с њи́ (ВЛк).

тра́ксује несвр. зан. *обрада дрвене главчине на сѿрузи*. – Главинете тра́ксујемо на стру́г (Вој).

тра́н-тра́н узв. *којим се ѿображава звук црквених звона*. – Тра́н-тра́н, па не́кој умре́л, оглаша́вају сво́нете (Пир).

трапавѡ́н, -вна́, -вно́ в. тра́пњав. – Трапавѡ́н, саплита́ се и трапавно́ о́ди (ПРж).

тра́пњав, -а, -о *ѿрајав (у ходу, раду, ѿонашању)*; уп. трапавѡ́н. – Ти́ си тра́пњав, немóј да се саплетеш́ (Бла).

тра́па несвр. *укључиваѿи у рад (машину, возило) за мали ѿсао; лома-ѿаѿи*. – Не́че маши́не да тра́па за два́јес књи́ђе (Дој, Пир).

тра́пи несвр. *ѿовлачењем бразде моѿи́ком ѿреко ѿри́ремљене орани́це одређиваѿи редове за расађивање ѿврћа као и ѿравац ѿроѿи́цања воде ѿри наводњавању*. – Тра́пим гради́ну, а онé по ме́не раса́цују (Цр. Вој).

траповно́ прил. *несѿрејно; ѿрајаво*. – Остарéло и почéло да ѿде тра-повно́, да се саплита́ и држи́ за плотóве (НМл).

трапуљина́ ж геогр. *о́ужа коса*. – Тумбар и трапуљина́: то́ј кад је ди́гну-то местóто, ама се наста́вља, не́је вѡ́р (Зав).

трапѡ́к ж геогр. *край́ка и ма́ње изражена коса*. – Најдо́ га го́ре на трапѡ́-кат (МЛк). Трапѡ́к и пади́нка та́м, уáлено (Зав).

тргуњ м, в. тргоњ. – Имали смо убави тргуње у Поној страну, али исше веч (ВЛк).

трé грснице изр. *млаиџији конојљу*. – На трлицу трéмо грснице (Ш).

трéбе безл. *и́ребайи; морайи*. – Трéбе веч да почињамо да жњéмо (Сре).

трéби се несвр. *биџиџаји се од ваиака; уклањайи сиџиџу нечистиођу са косе и одеће*. – Сéдне бабичката на тија кáмик и пóчне да се трéби од гњиде и вџше (Цр. Вој).

трéвљан, -а, -о трп. пр. од трéвља *йогађан; рањаван*. – Пуцан, трéвљан у нóгу, сýва му ногá, завалића (Зав).

трéн м рет. *домађинсџиво; зграда*. – Били смо у једн трéн тријес дýши и свѝ смо се слагáли (Ор).

и́рeйя несвр. рет. *ударайи; иуђи*. – Трепа га, бѝје га, мóра да је заслужи́л (Дој).

и́рeйџи несвр. фиг. **1.** *дрхиџаји од узбуђења, сиџида, сиџраха, радосџи, сиџрасџи*. – Трепџи од стра́ (Вој). Она њéму трепџи ка дóјде (Бла). **2.** рет. *гмизаџи у свим йравцима*. – По лице́ му се разлази́ло црвје, па се уђипéло, па му трепџи по лице́ (Соп).

тресѝја м *и́ресеџиџије*. – На понéкоја мéста тáм йма тресѝје, вла́жно, мр́да пóд-нође (Зс).

тресѝна ж *иинско возило на железничкој йрузи за йоџребе службе, дрeзина*. – Мину тресѝната, нéшта опрáвљају на пругу́ту (Вој).

и́рeсне свр. **1.** фиг. *ошамуџиџи ударцем у главу*. – Како́ га трéсну с пес-ни́цу он заштúче (Сре). **2.** изр. **че га трéсне једн дџн сиџиђи ће га йроклеџи-сџиво, зло**. – Оно́, че џи трéсне једн дџн, па че се сéте каквó несú требáли да рабóте (Гра).

тресоглáвац м *онај који невољно и́ресе главом (болесник, сиџарац)*. – Дéда Срётка смо у селó ока́ли тресоглáвац, он тресéше главúту (Вој).

тресу́ља ж *земџиџије које се йосџеџено йомера, клизиџије*. – У наш синóр йма нéколко тресу́ље, свлáчи се земља́ (Кп).

и́рeђак м *мужјак у и́ређој години уйоџребе у йриџлоду (јарац, ован)*. – Овија овџн је тређак, че га да́вам на́страну да не рѝпа на својé чёрђе (Дој. Јел).

и́рeђендé изр. **одлáти ко тређендé** *уз много и́руда и йричања, радиџи неумешно неки си́оредан йосао*. – Нѝкакву кóрис нéмамо од твојú рабóту, само одлáтиш ко тређендé (на водени́цу) (Трњ. Дој).

и́рeџиџи несвр. **1.** фиг. *намеџаји се великом лейоџом (особа, одећа)*. – Áлев забџн трешџи на џу́ (Зав, Пок). Образџи у црвени́, трешџи од убавѝло (Зав). Каквé капутѝне убаве нóсе женéте, трешџи од убавѝло (Зав). **2.** **трешџи од жéгу** изр. *велика вруђина, јара*. – Трешџи од жéгу, а нѝ појéмо и жњéмо, нéма одмор (Вој).

трља́вица ж надун, надимање (код људи). – Детёто добило трља́вицу и ба́ба га трља́ла, трља́ла, и умрело (Цр).

трља́к м 1. *леји́ња ѿја́тиа за овце на исѿасиши́у*. – Поне́који имају трља́к, лётњу појату та́м куде́ њим пасу́ овцёте (Кс. Држ). 2. *сѿално неѿокриве-но леји́ње лежиши́е за овце на ѿаши́аку*. – На́ш трља́к је та́м, на сѿво мёсто и у за́вет. Не поме́рамо овцёте, али смѿтамо то́р (Рос). 3. *месѿо где је ѿравни ѿокривач сасвим ѿѿасен или униши́ен гаже́њем*. – Лива́дата напра́вена на трља́к, све зга́зена и за́срана (Вој). 4. *уски ѿролаз за овце у ѿја́тии или ѿред ѿрла, ѿгодан за броја́ње, мужу, ши́шање*. – Трља́к или заго́н има та́м куде́ су овцёте, куде́ и бро́јимо, млземо́ или ши́шамо (Зс). У трља́к или заго́н има столо́ве оди тру́п и плё́сни ка́мик (ТД). 5. *део зимске ѿја́тие без крова и зи-дова, ма́ње унуѿраши́е двори́ише*. – У појату́ има трља́к и потка́пчина куде́ овцёте ѿду слободнó (Дој). 6. *исѿусѿи́ за сви́ње*. – Крто́г или трља́к је куде́ сви́ње жи́ве (Брл. ВРж).

трља́но (од качема́к) изр. *врѿта́ јела од качамака са дода́цима*. – Ба́ба је волела́ трља́но од качема́к, а ја́ трља́но несѿм јела́ (Зс).

трља́чиши́е с ѿѿѿорена ѿври́шина на ливади или њиви, која се следе́ћих но́ћи ѿроши́рује ѿмера́њем ограда ѿора. – Трља́чиште је куде́ су овцёте но-чевале́, ђубри́ле, па се по́сле поме́ра о́града на чи́сто мёсто (Мр. ТД).

трме́шка се несвр. *куѿа́иши се у ѿра́ишии, ѿейелу, ѿлеви (ѿѿи́ица, кокош-ка, ѿрасе)*. – Трме́шка се прасе́то у сла́му, ѿгра се, ку́пе се тека́ (Гос. ДД, Брл).

трнда́вил/ѿрда́вил м бот. 1. *некалемљена ѿи́ѿома ружа Rosa sp, ѿран-дафил*. – Трда́вил или трнда́вил ка́жемо за сва́ку ружу, билó да има сѿтни или крупни́и цвётове (Цр). 2. бот. *дивља ружа Rosa sp*. – Ђма нѿска дива́ ружа, и њу́ о́камо трнда́вил (Гос).

трни́ несвр. 1. *ѿрну́ѿи, ѿодилази́ѿи жмарци*. – Како́ сам лежа́л на руку́-ту, она́ ми са́ трни́ (Вој). 2. изр. **трни́ на трње́ горейи́и од несѿрѿи́љења, бриге, радосѿи́и**. – Трни́м на трње́ дали́ че до́јду деца́та или не́че (Вој).

трни́на ж рет. 1. *боби́ца ѿрње́ине*. – Јеле́ смо трни́не ко да једемо́ бом-бо́не (МЛк). 2. *име од ми́ља које снаја́ даје млађо́ј заови*. – Трни́но, тека́ ме снаа́та о́каше (Зав).

трнчи́чи м мн. *ѿрње́; ѿрнчи́чи*. – Ја́ганцити пасу́ по трнчи́чити (Зав). Ја́ крз трнчи́чити про́јдем да ме ни́кој не ви́ди (Зав, Пок).

трње́ м мн. рет. *ѿрња́к*. – Најдо́мо овцу́ту у једни́и трње́, упле́ла се, и спа-сѿмо у (Зав). Мо́ж и да сам виде́ла туј тра́вку по трње́те (Орљ, Бз). У трње́ти га нашла́ (Мр). Трње́ти бы́цкаљиви, а има там и осѿт (Зс). А ни́ голи́, не мо́ж се обрча́мо у трње́ти (Брл. Рс). Ређи́јуту сам ку́тал у трње́то (Сук).

троа́љћа ж *мрви́ца хлеба, сира*. – Смёти троа́љћете оди трпёзуту (Вој).

т́рпине свр. *намеї́нуїи; ѿовећаїи т́ереїи додавањем*. – Тр́пнули му го-
лѣм по́рез (Соп). Свѣ су тој тр́пнули на моју грб́ину (Цр).

тр́т 1. узв. којим се подражава прдеж. – Нѣма-нѣма па тр́т, са́мо се с текво́
мо́же повáли (Чин). 2. изр. **тр́т-тр́т-тр́т** *узивик којим се ѿодражава ѿаљење, или*
нежељено гашење мої́ора ѿри ѿаљењу. – Тр́т-тр́т-тр́т, и угасїше се кола́та.
(Об). 3. изр. **до тр́т до самог краја; до немоћи**. – Бїли су га до тр́т, олупїли су
му ко́жуту од бијење (Км). 4. изр. **дошло до тр́т ѿнесїало; сасвим несїало**
(залиха, новац). – Гребѣ ма́з, гребѣ, а са́ дошло до тр́т (Цр). 5. изр. **тр́т-мр́т**
врдање, извлачење, избегавање. – Она́ тр́т-мр́т, тр́т-мр́т, поче да л́же да ми
је врну́ла лопáту (Сре).

тр́та м/ж *особа која има јако дебелу и развијену задњицу*. – Їмамо
једно́га тр́ту тр́тавога у селó, исмеја́вамо га (Цр).

тр́тав га́зда изр. *врло богаїи домаћин*. – Ти́ја је тр́тав га́зда, не зна́је
ко́лко їма (Цр).

тр́таво прил. *їозамаїно, їреїуно*. – Наплнїл га тр́таво (Км, При). Родїло
тр́таво, наказáло се од грóздове (Вој, Цр).

т́рпїес, -та, -то *їогрбљен, јако їогнуїи*. – На њїве све гр́бави ста́рци и
тр́тесте ба́бе, мла́ди не изла́зе да пома́гу (Цр).

тр́ти несвр. *обављаїи коїїус*. – Почѣ да љу тр́ти јáвно, а и она́ се пре-
срамїла (Бе, Цр).

т́рпїи се несвр. фиг. 1. вулг. *сагињаїи се у їоку неїрекидног рада*. – По
цѣл дѣн се тр́тим, са́дим гради́ну (Рс). 2. *својим їрисусївом омеїаїи друге у*
їослу (сїарац, баба, лењивац). – Са́ че се па́к он тр́ти кудѣ му не́је мѣсто и че
сми́та да рабóтимо (БЧ, Цр). 3. фиг. *їодлагаїи се, їрихваїаїи услове на своју*
шїїеїу. – Не́чу да њим се ца́бе тр́тим за перó лу́к, за нїшта (Зав).

тр́тица/тр́тица ж анат. 1. *т́рпїица код живине*. – Тра́жи да му оста́вљамо
тр́тицуту, њу́ најволи (Сре). 2. *чмар*. – Дїгло му се не́шта бїш на тр́тицуту
(Сук).

тр́тља м *мушкарац са јако израженим їуром*. – Ћу́ти, тр́тљо, тї ли се
најде́ да исмеја́ваш не́чији їзглед (Пир).

тр́тља несвр. *гунђаїи; звоцаїи*. – Ѓн са́мо тр́тља, гла́ву ми ра́змири
(Цр).

тр́тља се несвр. пеј. *намеїаїи се; ѿеїљаїи се*. – Ѓн се тр́тља, али не
уме́је нїшта да урабóти, а мој ста́рц уме́је (Мр, Пир).

тр́тне свр. вулг. *їрдноїи*. – Тр́тнула уз трпѣзу, посмешїла се (Рс).

тр́туша ж пеј. *женска особа са исїакнуїим їуром*. – Тр́туша, не мо́же
да потрчи́ по овце́те (Рс).

т́рпїушка ж, шал. *їур, задњица*. – Тр́тушката вој голема́, грóзи љу (Кр).

трублѐ с 1. *мала ѓруба*. – На ва̑шар му купѓмо трублѐ, па с њѐга засвѓркује у двѓрат (Бе). 2. *вулг. ѓенис*. – Ла̑за тѓг бѐше помлад, и бѐше у̑бав, и носеше крѓвото трублѐ (Бе).

трудова̑ње с гл. им. од тру̑ди *рад, физички наѓор*. – Од трудова̑ње ме разлѐгне, заболи̑, а не̑кад и прикљѓца, по̑више заболи̑ (Гос).

труја̑чка ж *оѓров*. – Млѓго му ја̑ка ре̑и̑јата, асли труја̑чка (Вој).

труја̑чка трава̑ ж бот. *врси̑а оѓровне ѓраве*. – Ѓма труја̑чка трава̑, не̑је дивѓзма не̑го дру̑гу те̑а̑ ѓкамо (Дој).

тру̑је на дѓску̑ изр. *леѓо игра̑и̑и*. – Ѓн ка̑да ѓгра тру̑је на дѓску̑ (Пир).

тру̑јење с гл. им. од тру̑је *ѓрова̑ње; самоубисѓтво ѓрова̑њем*. – И тру̑јењето боли̑, и бесѐњето боли̑, не зна̑м кво да пра̑вим (Зав).

тру̑лав, -а, -о, *ѓруо*. – Ама да не̑је тру̑лаво то̑ј др̑во (Мр).

тру̑ла̑ди̑на ж *ѓрулеж*. – Не̑чу та̑ја др̑ва, по̑више тру̑ла̑ди̑на (Чин).

тру̑мне се свр. *сѓройошѓи̑и̑и се, ба̑ци̑и̑и се на земљу целим ѓелом (од умора, немо̑и, болесѓи̑и, жалосѓи̑и, беса)*. – Она̑ се тру̑мну на̑земи ко кокѓшка (Соп).

тру̑ни несвр. 1. *круни̑и̑и кукуруз*. – Труни̑мо морѓзу цел̑ дѓн (ПРж). 2. *сѓресай̑и нехоѓи̑ице ѓру̑ње на храну и друго*. – Де, стани̑ по̑натам да не тру̑ниш ле̑бат (Држ).

трунтѓв м 1. *дебео ѓас ко̑и не обавља сво̑је дужносѓи̑и*. – Че мо̑ра да те̑пам то̑ва кѓче, не ва̑рди до̑м, ца̑бе га ра̑нимо (НМл). – То̑ је пра̑ви трунтѓв, то̑ј кѓче (Ос). 2. *ле̑ни̑вац*. – Ѓмам два̑ трунтѓва у ку̑ћу, а др̑ва не̑мам да ѓим сва̑рим је̑дење (Вр).

тру̑ње с *си̑и̑на нечисѓи̑о̑а ко̑ја у̑и̑ада ѓреко хране, веша, или у ѓко*. – Ѓма млѓго тру̑ње у млекѓто (ДД).

труп̑ашка м *кра̑и̑ак комад оѓсеченог дебље̑г др̑вѓи̑а, ѓру̑и̑чи̑ћ*. – До-не̑со пл̑н ца̑к труп̑ашѓе (Зав).

ѓру̑ѓи̑и несвр. *грубо мле̑и̑и; ѓрави̑и̑и ѓрекру̑у*. – Не ме̑ље га та̑ја водени̑ца у̑баво, са̑мо тру̑пи кавѓто (Пир).

тру̑плес, -та, -то *ко̑и је дебео, кра̑и̑коног и кра̑и̑коврай̑и; зде̑йасѓи̑; ко̑и има изра̑жен ѓру̑ѓ (особа, брав); уп. трупѓла̑с, тру̑пла̑с, трупу̑не̑с, тру̑пчес*. – Она̑ бѐше жена̑ голема̑, тру̑плеста (Км).

трупѓла̑с, -та, -то, в. тру̑плес. – Ѓн бѐше трупѓла̑с и кратконо̑г човѐк (Цр).

трупѓна ж анат. 1. *лубина*. – Изну̑трица је све што из̑ва̑димо, а оста̑не трупѓна (Мр). 2. *ѓело без главе и ногу*. – Отсече̑мо гла̑ву и но̑ђе, и оста̑не трупѓна од сви̑њу̑ту (Изв).

ѓру̑ѓи̑не свр. *вулг. сѓави̑и̑и ѓреко ѓру̑ѓца (ра̑ди сече̑ња)*. – Ако ѓн то̑ва зна̑је ја̑ че си га тру̑пнем на тру̑пат и че си га отсече̑м (Брл).

трупник м *тпруѣац ѿдешен за сечење (меса, дрва)*. – Еве овака: ако ми не верујеш, двёте ми руће на трупник отсёчи (Кс, Пир).

трупнуёс, -та, -то, в. труплес. – Манечък и трупнуёс: кратће нође, кратка шија и дебёл (ВРж).

трупчес, -та, -то, в. труплес. – Женава му трупчеста (Б-МСт).

тпруска (се) несвр. *тпруцакѣи се; ѿосакиваѣи у колима или у седлу*. – Тпрускам се у колата на душамёто, црева си истури (Вој). Тпрускају колата, лош пут (Зс).

тпрусне свр. *ударѣи о земљу уз јак и тшуи звук*. – Тпрусну буре из колата одваља се низ падѣну (Цр. Вој).

тпрусне се свр. фиг. *лећи у кревет и не усѣајаѣи (због бола, беса, инаѣи)*. – Тпрусне се у кревет ка се наљути и лежи бољна, и не мёж да прејадује (Пир).

трут м пеј. **1.** бот. *тпруд гљива Polyporus formentarius која расѣи на дрвешу (буква, цер, врба) и корисѣи се за ѣаљење ваѣре кресивом*. – Набёрем трут од бую и припрёмим за старцатога, он пужи (Рос). **2.** *лењивац, нерадник*. – У селó трутови кољко очеш, са само старци йду на њиве (Изв). Нагрбила се, јадна, од рабóту, два трута рани у кућу (Држ).

тпруѣне се свр. *одједном ѣасѣи с ногу и не ѿмаћи се; црћи*. – Тпрутну се овца и црче (Вој).

труча се несвр. **1.** *бацакаѣи се; ваљаѣи се услед ѣешких болова (особа, брав)*. – Труча се, ваља се, неје му добро (Вр). Почёше се тручају овцёте, једна по једна липцују (Цр). **2.** *ударѣи главом (о зид, земљу или дрво због немоћи да реши ѿроблем)*; уп. труча се. – Немóј си будала, зашто да се тручаш, тека се брига не решава (Цр).

тручё се несвр. в. труча се (2). – Болка у мучи, тручё се (Рг, Пир).

тручне се свр. **1.** *обориѣи ѿроѣивника (туча, рвање) и клекнуѣи ѿреко њега*. – Ја га зачас обори, тручну се преко њёга (Зав). **2.** *обориѣи женску особу и обљубиѣи је*. – Да се он једампут тручне преко мёне, да ме прејёбе, после му не побёго (Зав).

трчи-варка изр. *журећи и ѿвременно ѿрчећи*. – Она трчи-варка, трчи-варка и стигне га (Јел. Брл).

трчи-вражи изр. *уз велику журбу и наѿор*. – Трчи-вражи, трчи вражи и тека стигомо до крајат (Брл).

тпрушляк м *забарена ѿвршина ѿд ѿрском*. – Уз рекуту йма тршљацѣи, пёвише трава за коњи (Соп).

трпѣн, трпѣна, трпѣно рет. *сањив*. – Дѣго се трпѣн и одма појдо (Рс).

ту-ёрс, туёрс-туёрс узвик при терању оваца. – Ајде бёко, ајде шаро, ту-ёрс, туёрс-туёрс (Изв).

туа прил. *тшу, овде*. – Нёкој туа, нёкој ондёа, народ излёзал у поље (Пк).

түв-там прил. в. там-түв. – Житото неје како́ тре́бе: никло түв-там, түв-там (Вој).

түва има лёб изр. *ево ѝрилике која може да се искористи*. – Трчи по това девојче, түва има лёб (Вој. Сук).

түва прве изр. *ономад*. – Түва прве сврчаше тија твоји рџднине у нас (Сре).

түвате прил. *баиш ѝу; баиш овде*. – Түвате га затвори, ама оно́ искочи́ло (ВРж).

түвѣк м изводни оѝвор за дим на зиданој ѝећи за хлеб. – Горњата рупа на вурњу, това је түвѣк (Вој. Бла, Гњ). Түвѣк не́ма сва́ка вурња, него са́мо која је подобро́ направена (Кр). Има две рупе, два түвѣка на вурњу: једна́ је горе унутра и наса́д, отвори́ се ка́д се па́ли и зама́же се ка́д је гото́во, ка́д по́чне лёб да се пече́, а дру́га је испред вурњу, вра́та, пѣпел да па́да (При).

түгаљив, -а, -о *који усѝорено ради; који сѝоро одмиче*. – Түгаљив је, мло́го му вре́ме тре́бе да заврши́ коју́ било́ ра́боту (Рс). Түгаљива та́ја ра́бота, дьнгубна (Цр).

түде узв. при одбијању стоке од хране или воде: *одбиј*. – Ка́жемо ти́де или тү́де ка́д одби́вамо сто́ку од рану́ или во́ду (Дој).

түде не́где изр. **1.** *ѝу негде, ѝу близу*. – Түде не́где па́де у траву́ту (Ос. Вој). **2.** *ѝриближно, оѝѝрилике, око; ѝѝако некако*. – Түде је не́где, окол педесе́ ћила (ВЈ).

түдѣва 1. прил. *овде негде, ѝу оѝѝрилике*. – Изгуби́л сам га түдѣва (Бла. Вој). Түдѣва по Пирот су ми деца́ (НМл). **2.** прил. *око*. – Че до́јде покре пѣтак, на́дамо му се (Црв). **3.** изр. *до түдѣва оѝѝрилике доѝле*. – Изри́љај до түдѣва (Сук).

түдо́рчи се несвр. *гладоваѝи, јесѝи ѝек у сумрак (ѝрвог дана односно свих дана ѝрве седмице ускршњег ѝосѝа)*. – Чи́с понеде́лник: түдо́рчи се, једно́ничн се (Мр).

туђинац м *особа која није из нашег дома и рода; сѝранац*. – Ти неси́ туђинац у на́шу ку́ћу, још се зна́мо да смо ро́да и по́штујемо се као ро́да (СГл. Пс).

тужни́ несвр. **1.** *ѝуѝо болеѝи и изазиваѝи јаку мучнину*. – Му́чи ме нога́: не да боли́ него тужни́ (Б-ДК. Вој). **2.** *одаваѝи ѝреѝерано сладак укус*. – То́рта-та блага па тужни́, мло́го си шићѣр турѝла у њу́ (Ста. Цр, Вој).

тужно-жа́лно изр. *мучно, досѝојно најдубље́г сажале́ња*. – То́лко ми бе́ше тужно-жа́лно (Зав). А дете́то гла́дно па гле́да у нас тужно-жа́лно (Држ).

тужѝн, -жна́, -жно́ рет. кл. *ѝужан*. – Тужѝн по свѣ́т да пооди́ш и сре́ћу да не на́јдеш (Пк).

тумбар м уздигнути део земљишта, мања узвишица. – Седемо на тумбарат и там си заборави торбу́ту (Чин. Зав).

тумбас м 1. дечија играчка од шикве са шљагом и осовином од дрвета, која служи за кошљање. – Играли смо се тумбаси: сами ћи направимо и коламо (Рс). 2. међународник између зидова зграда. – Провирамо се крз тумбаси и бегамо, не мо́ж ни сти́гну (Пир).

тумбер м мало испуичење на земљишту, хум; ситена која шипчи. – Има тумбер преди мојето лозје (Пир).

тумбес м шуб. – Његовата зграда је на тумбеси (Пир). Че правимо зградуту на тумбеси (Гос).

тумет м подла игра на нечији рачун. – Гони му тумет, прави си ћев с њега (Грш).

тунка м врста дрвета која лако шрули. – Тунка је дрво које трулеје, па ћу напо то́ва зову́ Тунка (Об).

тунта несвр. наговарати на сукоб, свађу. – Жената га тунта да се дели (Држ, Пир).

туњав, -а, -о који се не суироставља већ ћути и извршава оно што му се намеће. – Туњаво текво́, не́је му пра́во, ама ћути и трпи́ (Пир).

тупа се несвр. ударити се задовољан по ситомаку. – По цел дн једё и само се ту́па по мешинуту (Об).

туђав, -а, -о глуп, ограничен. – За ту́павога че ћу жёне, богат је (Ста).

ту́паво прил. глупо; незаинтересовано. – Ја му орати́м, а оно́ ме само ту́паво гледа и ћути́ (Изв).

ту́павшък, -шка, -шко фиг. шриглуи. – Дојде ма́лко ту́павшък, али је карактеран и вре́дан (Бс).

тупанарка ж маљ којим се удара у бубањ. – Че му узнем тупанаркуту да не́ма с квó да ту́па (Трњ).

тупарија ж рет. будала; мноштво будала. – Тој тупарија све, не мо́ж се договори́ш (При).

тупенарчек м геогр. хумка. – Остави торбу́ту на тупенарчекат (Км).

шуйичар м најчешћи победник у игрању дечије игре шуйице. – Девојчетија бо́ље играју ту́пице од мушката, али ја сам сви надигрувал и све сам бил тупичар (Бла).

тупичарка ж она која је најбоља у дечијој игри шуйице. – Била сам прва тупичарка и играла сам сас кашъци (Држ, Пир).

тупичё с шрибор шри шкању мањег ћилима. – Ту́пица је за поголём ћили́м, а тупичё за по́малечък (Пир).

ту́пчес, -та, -то крашак а широк омањи предмет (клии кукуруза и сл). – Ту́пчес клас ка́жемо ка́да је кра́так а ширóк (Вој).

ту́ра га на подмета́ло изр. *омаловажава́иши, њонизии́и; сѣ́ављаи́и у њодре́ђен њоложај*; уп. ту́ра га по́д-но́ђе. — Ту́ра ме на подмета́ло како да несѣ́м ја́ жена́ како она́, а́ко зна́је да сам бо́ља од њу́ (СГЛ).

ту́ра га по́д-но́ђе изр. в. ту́ра га на подмета́ло. — Ма́ти му, ама ту́ра у по́д-но́ђе (Цр).

ту́ра крсти́ изр. *одржава́иши ојело; љ́рави́иши мађи́је; љ́реоѝѝ́еређе́ног бригаа́ оѝѝ́еређива́иши својим бригаа́ма*. — Дошла́ да ми ту́ра крсти́ (Бла).

ту́ра миро́ изр. *крсти́ом на кори́ обележава́иши свети́о дрво, зайис*. — Но́симо лити́је, по́п ту́ра миро́ (Соп).

ѝу́ра на сѝо́ку изр. *ѝолага́иши сѝио́ци храну*. — На гове́дата ту́рамо три́-пути у ја́сле (Сук).

ту́ра се на́-уста изр. *(не) може се јесѝи*. — Љу́то, не ту́ра се на́-уста (Вој).

ту́ра се у ве́ру изр. в. ту́ра се у ре́д. — Не́че се же́ни да се ту́ра у ве́ру, него дево́јћа у четѝрес го́дине (Гњ).

ту́ра се у ре́д изр. *склаја́иши брак, ѝочиња́иши сѝивара́иши свој до́м*; уп. ту́ра се у ве́ру. — До́бар је, ама не́че да се же́ни, не́че се ту́ра у ре́д како дру́ђи (Зав).

ту́ра се љ́-свет изр. *насти́ојаи́и биѝи́и као осѝали́и свети́ (домаѝин, лич-носѝи)*. — Тура́ли смо се и њѝ љ́-свет да ни ѝма на бро́ј (Бла).

ту́ра трпе́зу изр. *дава́иши ѝомен*. — Тура́мо трпе́зу на ба́бу Љу́бу поко́јну (Чин).

ту́ри квасѝ́ц изр. *освежи́иши кваса́ц љ́ред меше́ње ѝесѝа*. — О́двечер ту́рим квасѝ́ц, а о́дјутро ме́сим (Грш).

ту́ри се свр. шаљ. *обуђи́ се*. — Мло́го смóтан бе́ше, а са́ се ту́ри у сви́лену кошу́љу (Пир).

ту́ри се у ве́ру изр. *оже́ниѝи́и се; удаѝи́и се*. — Че га же́нимо, вре́ме је да се ту́ри у ве́ру (Вој).

турки́ња ж рет. *ѝанарика*. — У село́ ѝанари́ку о́камо турки́ња (Брл).

ту́рсѝи кара́виљ м бот. *врси́а баѝѝиенског кара́нфила*. — Ы́ма то́п кара́виљ и ѝма ту́рсѝи кара́виљ (Чин).

туруле́ја м *ѝригљу́а особа*. — Ми́ран човѝк, ама туруле́ја (Пир).

ту́рчи се несвр. **1.** *ѝоѝуѝѝаѝи́и, нево́љно ѝрихваѝаѝи́и оно ѝѝио́ је не-избежно*. — Отишла́ си у дру́ђи до́м, че́рко, че мо́раш да се ту́рчиш (Сук). **2.** *квариѝи́и се*. — Васу́љат се ква́ри ка тека́ стоји́ на же́шко (Вој). **3.** изр. **пара́ му се не ту́рчи не́радо дава́иши нова́ц, ѝиѝијаѝиѝи́и. — Њего́ва се пара́ не ту́рчи, пи́је само када́ га ча́сте (Вој. Пир).**

ту́рчин м бот. *булка Papaver rhoeas*. — Ту́ј бу́лку што црвено́ цвѝти́ зове́мо ту́рчин (Цр, Пир).

туршија́ра ж в. туршија́рка. **1.** Те́ја две́ вр́чве су туршија́ре (Држ). **2.** Те́ј су попу́ше туршија́ре (Цр). Ы́ма шу́спа туршија́ра (Бла).

туршијарка ж 1. *ѿсуда за држање ѿуришије (каца, врч)*; уп. туршијара 1. – Туршију турам сваку годину у кацу туршијарку, она је само за туршију (ВЈ. Кр). Таја је каца туршијарка (Сук). 2. *врсиа ѿоврћа или воћа ѿогодна за ѿуришију*; уп. туршијара 2. – Нашта круша у Парасину је туршијарка, па и воденџат нади појату, а има си и шушпе туршијарће (Вој).

ѿуѿиа ж деч. *воз*. – Ђде тутата ту-ту (Вој. Цр).

ту́та-му́та изр. *си́ара и глу́иа особа која се ѿешко изражава*. – Стану́л тута-му́та, шегу́у се де́цата с ње́га (Гра).

ту́тавшти́на ж пеј. *велика будала; несѿреѿина и неумешна особа*. – Ту́тавштино једна, то́лко ли не разби́раш ни́шта (Цр). Ту́тавштино ту́тава, ни́шта не уме́јеш да урабо́тиш. (Црв. Ку).

ту́тино грне́нце изр. заг. *мрави́нак*. – Ту́тино грне́нце је броби́њало, оно ста́лно ѿипи́ (Кс).

ту́ткав, -а, -о *си́ор; ѿрилењ; невеши́и*. – Ту́ткаво ка́жемо, које́ је повла́чливо, ле́њава, по́љка рабо́ти сва́ку рабо́ту (Рс).

ѿуѿи́мак м фиг. *глу́иак; особа невеши́а у неком ѿосу*. – Ти́ си шко́лац, али си тутма́к за млзе́ње о́вце (Бе).

ѿуѿи́мер ж геогр. *мања избочина на ѿоври́шину земљи́шиа, хум; иси́ак-нуѿи́и део на ѿоври́шину (брежу́ља, брда, венца)*. – Тутмер је ди́гнуто ме́сто на бре́г (Дој, ВРж, Рс).

ту́тмър м, в. тутмер. – Ту́тмър је рт (Бе).

тутња́вина ж *грмља́вина*. – Ло́ши о́блаци ѿду, тутња́вина голема́ (ВЛк).

ѿуѿи́њи несвр. *ѿоѿмуло одјекива́иш*. – О́блак дудњи́, а тутњу́ дечи́шта када́ трчу́ и ѿграју се (Вој).

тутуба́к м, в. тутубан. – Тутуба́к је који́ је иди́от, голема́ буда́ла (Рс).

тутуба́н м рет. *будала; особа која ни́шиа не разуме и не уме да уради*; уп. тутуба́к. – Башта́ му је тутуба́н, не уме́је ни кли́н да заши́љи (Бер, Пир).

ѿуѿи́улé с 1. *велика кори́а у облику двосѿруке ку́је си́ојене основама, за чување сушеног воћа или меса*. – Тутулé је плéтена ко́тарка. Свеќфа моја́ је из Рому́нију и она́ му ка́же донéси тутулé, а чу́ла сам и од ста́ри у село́ (Вр). 2. *врсиа кори́е, најчешће од ѿави́иш*. – Тутулé, све ѿсто како ко́шарка, али неомáзано и ѿма о́твор са стра́не (Бз. Рс, Брл).

тутули́н. изр. кл. *у тутули́н да оти́де да иде у нейовра́и, у бесѿрагију, у недођин, да ѿројадне далеко од својих*. – Да оти́деш у тутули́н, да се за́треш (Бс. Пир).

ѿуѿи́ули́на ж пеј. *ѿразна глава*. – У ту́ј твоју́ тутули́ну не мо́же ни́шта да ста́не (ВЛк).

тутума́т м непознато значење (ДД).

– 161 –

тъпрѹ-тъпрѹ узв. којим се подражава сечење секиром, прип. – И он љзне сећирѹту, и тъпрѹ-тъпрѹ, отсечѹ га (ВЛк).

тъпчѹње с гл. им. фиг. *велики ѹсоао који се мора брзо и неѹрекидно обављати*. – Кућу заправимо, че ѹмамо големо тъпчѹње цело лето и јѹсен (Цр. Вој).

ѹърлѹк м мн. тѹрлѹци ѹлеѹени наглавак за сѹѹоѹало са ѹѹлеѹеним рубом. – Исплѹла сам ти тѹрлѹци, поглѹде кви су ѹбави (ВРж).

търѹшь-пѹтърѹшь узв. при вабљѹњу оваца или коза: *дођи*. – Кажемо тѹрѹшь-пѹтърѹшь, или само једно или друго, и овца или коза дође (Мр).

тъс-тъс-тъс узв. при терању оваца и коза *хајде, хајде; дођи, дођи*. – Јѹле белѹчѹе, белѹчѹе, тѹс-тѹс-тѹс, ѹја, ѹ-ја-ѹ-ја, рѹ-рѹ-рѹ, ѹрј-ѹрј-ѹрј (Пок).

тътѹнчес, -та, -то вулг. *који је са великом храѹавом главом (о ѹенису)*. – Текѹв је, тѹтѹнчес, ѹчу да знајѹш (Пк).

търта/тъта ж деч *вода*. – ѹцу тѹрту (Цр. Вој).

Ћ

ћевлѹсује се несвр. *ѹијуцкаѹи и ѹживаѹи*; уп. ћевлѹше се. – йзне шише вино, сѹдне на бѹсамаци, ћевлѹсује се и чека ручѹк (НМл).

ћевлѹше се несвр. в. ћевлѹсује се. – Мѹј мѹж поче чеѹто да се ћевлѹше, не знам на какво че тоѹа излѹзне (Кр).

ћерѹѹин м рет. *мангѹи*. – Постаде и он ћерѹѹин, поче да мангупѹје, да крадне (Рс).

ћесѹ с *ђачка или ѹасѹирска ѹлаѹинена ѹѹорбица која се носи о рамену*. – У ћесѹ нѹсимо за јѹдење, и књѹге, а кад је колѹда плѹнимо ѣу сас коврѹдање и какво још дадѹ (Чин).

ћѹцкано грѹне изр. прип. вулг. *грѹне у коме се куѹа јѹло без меса*. – На трѹћуту вечерѹ свѹкрѹата реклѹ: – Ћѹцкано грѹне! и тека ѹпоменула снаѹту да не ѹади месѹто док ѹари јѹло (ТД).

ћѹчав, -а, -ѹ *болешљив*. – Нѹшта сам ћѹчав, ѹати ме кашљѹца (Сук).

ћѹда несвр. *кидаѹи*. – Уплаѹтила се ѹлната, нѹче се ћѹда (Вој).

ћѹлка се несвр. *ићи без журбе, губиѹи ѹреѹише времена у ѹѹѹу*. – Немѹј се ћѹлкаш, брѹже да се ѹрнеш (Пк).

ћѹр ѹати изр. *јакѹ се заѹрљати од наслага ѹрљавиѹине на кожи*. – ѹатило ћѹр на јакѹту (Вој).

ћѹрав, -а, -ѹ *ѹрљав*. – Удовѹц, па ѹди сѹѹпен и ћѹрав, и глѹдне му ѹчи (Сре).

ћиримиџијница ж *радионица за израду ћерамиде, цреџа, љечене цигле*. – У Браћевци или у Изатовци имало је ћеремиџијница (ВРж).

ћисалаш м *кисела храна*. – Нечу да једем тија ћисалаш, че ми порасте на пуџак (ДД).

ћисела ра́бота изр. пеј. *испицање своје важности међу људима, уображености*. – При њи је ћисела ра́бота, нече да ора́те сас сва́кога (Чин).

ћићич м *омања коледарска џалица са хоризонтално њосиљављеним крси́ом на једном крају, на коју се нижу добијени коврждањи*. – На ћићичат нађе́вам кола́чи који ми да́вају по ку́ће (Рс).

ћишка ж *меџла од крџа на дугој моџки којом се меџе њод зидане њеџи за хлеб*. – Сас ћишкату изметем вурњуту и после турам леб да се пече (Рс).

ћорачђи прил. *на слејо; без гледања, насумице*. – Поче а́рне да не ви́дим, па се у ку́ћуту слу́шам ћорачђи, напоуме́ (Вој).

ћорла́ми се несвр. *јогунити се; срдити се*. – Ћорла́ме се не́што, нече да свр́ну (ВРж).

ћулче́ с *смоџуљак, меки лоџијасџи љредмеџи*. – Пра́вимо ћулче́тија оди траву́ту па се га́цамо (Бе).

ћутежљџив, -а, -о *склон ћуџању, ћуџљив*. – Ђн је ћутежљџив чо́век, о́че да му је гла́ва ми́рна (Кп. ВЛк).

ћопоча́ ж *храмање*. – Јавља се ћопоча́ при о́вце: повре́де се по камења́цити, а и ка́д је мо́кро куде́ лежу́ (Брл).

У

уа́у узв. *изненађења када је количина течности већа од очекиване при давању или шикљању*. – Уа́у, излете́ че́пат и истече́ вино́то (Вој).

уашља́чи се свр. *њоквариџи каракџер, исквариџи се, љроџиџи се, љпрокурваџи се*. – Помладата че́рка се уашља́чи, о́брука родитељити (ВЈ).

убавџна ж *доброџа, милосџи; леџоџа*. – Има широко́ ср́це, сва́ је убавџна при њу́ (Рс).

убавка ж *једна од млађих заова*. – Ђбавће, до́јди да зака́чимо вењца́т (ДД).

убавко прил. рет. в. *убавшко*. – Ђбавко дете́нцето, оста́доше ми о́чи у ње́га (Кр).

убавшко прил. *добро, ваљано, како љреба*; уп. *убавко*. – Позна́ва му о́ко, у́бавшко че га на́прај (Вој).

убџва цену́ изр. *нудити љродавцу јако малу цену*. – Немо́ј ми убџваш цену́, че те мо́лим (Чин).

убџвује несвр. рет. *убџџаџи*. – Војска́ дојде́, поче́ да убџвује на́род (ВЛк).

убѣмчи свр. *ѿонейѣи велики ѿперей (као бремене)*. – Убѣмчи плѣну врѣчу на грбѣну и донесѣ ми ѣу на прѣг (Сук).

ублажни свр. *зайрѣаѣи масноѣом*. – Ублажни си руѣте, сѣко сланину (Пет).

ублажује се несвр. *зайрѣаваѣи се масноѣом*. – Док тѣпим сланиниту, ублажујем се, затѣва сам облѣкла стару сѣкњу и стару блѣзу (ДД).

убрзгује несвр. *ѿожуриваѣи; убрзаваѣи*. – Немѣј ме убрзгујеш да не убрѣкам рѣботу (Км).

убрѣкује несвр. рет. *брѣаѣи, збуњиваѣи (се)*. – Нѣје текѣ било, ѣн убрѣкује (ВЛк).

убѣњује (се) несвр. *збуњиваѣи (се)*. – Убѣњује се, јѣш му нѣје јасно како трѣбе сеѣириту да држи (МЈ). Немѣј ме убѣњујеш, него ми казуј полѣка и једнѣ по једнѣ (Држ).

убѣзга (се) свр. *уѣлашиѣи; изазваѣи ѣанику*. – Убѣзгал нѣрод да купѣје лѣб, почиња рѣт (Пир).

увѣча (се) свр. рет. *(чесѣи) хваѣаѣи*; уп. увѣчује. – С лѣсу смо увѣчали пиѣишта, да ѣмамо с каквѣ да се омѣрѣсмо на Божѣч (Сук).

увѣчује (се) несвр. рет. в. увѣча се. – Тѣја се лѣпов лѣко не увѣчује (ВЛк).

увѣѣба свр. ирон. *извежбаѣи*. – Ун је увѣѣбан за тѣја рѣботу (Чин). Женѣта га увѣѣбала, па и ѣн почѣл да краднѣ тѣкве по ѣѣве (Вѣј).

увѣѣбује се несвр. *увѣжбаваѣи се, савладаваѣи неку веѣиѣину*. – Помѣга ѣѣбе на мајсторѣтога, донѣси вѣду, шѣли се, кришом се увѣѣбује, краднѣ занѣт, да почнѣ и ѣн да си мајсторѣше, сѣм да си прѣви кво му трѣбе (Гра).

увѣра вода изр. *ѣройѣаѣи; ѣонираѣи*. – Увѣра там водѣта уѣземи (Јел).

увѣшти се свр. *ѣочейѣи ѣиѣиѣи*. – Увѣштѣше се кѣѣи, поздрѣвѣају гѣздуту (Јал).

уврѣдњује се несвр. *ѣочейѣи се ѣрудѣиѣи на ѣослу*. – Чим вѣде гѣздариѣцуту жетвѣрѣте се почну уврѣдњују (Км).

уврѣља несвр. *убѣциваѣи*; уп. уврѣљује. – Уврѣламо морѣзу у ѣмбар (ВЈ).

уврѣљује несвр. в. уврѣља. – Детѣто че вѣди говѣдата, а вѣ че уврѣљујете кѣмање у колѣта (ВЛк).

уврндѣ се свр. *ѣочейѣи зврѣаѣи*. – Уврндѣше се ѣута, мѣтѣри, заглуѣише ме (Вѣј).

уврѣта ѣуста изр. *ѣонижаваѣи неког од ѣрисуѣиѣних увѣјањем усѣа*. – Текѣ научѣло: уврѣта ѣуста кадѣ нѣкоја нѣшта кѣже (Пет).

уврѣчка свр. *наборѣиѣи*. – Штѣо си текѣ лѣше уврѣкала сѣкњу (Пир).

увуждѣ се свр. *ѣочейѣи хуѣаѣи (веѣар); зуѣаѣи, зврѣаѣи (бѣчени ѣредмѣи; возило; машина)*. – Увуждѣло се кѣмијѣни, ѣута, мѣтѣри; кадѣ ѣдем у град пѣсле ме главѣ боли (Км).

увуца се свр. арх. *ушеїрїѣаїи се у журби*. – Прилаја куче, поп на капију, увуцаше се жене собуту на уреде (Вој).

увѣнга се свр. *јакo се уїлашиїи*. – Затѣко га у моју појату и он се увѣнга (Рс).

углавлѣа несвр. в. *углавлѣје*. – Чукам га, дељам га, и па га чукам, ама се клинат не углавлѣа (Сук).

углавлѣје несвр. *їодешаваїи да їредмеїї легне на жељено месїо*; уп. углавлѣа. – Грѣде, дирѣци, прѣп, све се углавлѣје да легне куде му је мѣсто (НМл).

углавноме реч. *наїчешїе, обично, углавном*. – Углавноме је текá какo рѣче, али нејѣ све быш текá (Вој).

углѣда се врѣме изр. мет. *їосїїаїи їовољно време*. – Чѣкамо да се углѣда врѣме па да їдемо на рабóту (ДД).

угорї се свр. *букнуїи ваїра*. – Угоре се oгањ, огрејáмо се, јѣдомо и наставїмо пút (Пс).

угорчује се несвр. *добијаїи горак укус*. – Када млого стоїї оно се угорчује и нејѣ добро за јѣдење (Пет).

уграбује несвр. *(кришом) грабиїи*. – Доoди чѣсто, уграбује каквo до-вáти и нoси си дoма (Пир).

угрѣвушка ж *зайáљење код оваца у време врелих и влажних дана*. – Најубаве oвце цркну одједнұш од угрѣвушку, па ђи кáрам да лежұ по врбá-цити (ПРж).

удава несвр. *удаваїи*. – Удавамо најмладуту унұку у вáше селo (БЧ).

удадѣ свр. *удаїи*. – Че дáву голѣм мирáз и че ђу удадұ у богáт дoм (Кр).

удрљавѣје несвр. *їосїїаїи крмељив; не умиваїи се*. – Остарѣло, удрљавѣло, нѣма у више Марұшка ўбава (ВЛк).

удрнди се свр. *уїуїиїи се на дуг їуїи уїркос свему (болесїи, сїїаросїи, немоћи, неїрисїїoјној одећи, обичају, їроїивљењу оних које наїуиїа и оних коїима се уїуђује)*. – Удрнди се да їде па да їде при брáтанца на слáву (Брл).

удрнка се свр. *(їочейи) їїрескаїи; звониїи, звецкаїи*. – Удрнкáше се прáпорцити, чұмо да їду (Брц).

ужврца се свр. *їочейи журно (и са сїїрахом) радиїи*. – Када видѣ oда-лек да їде гáздата он се ўжврца, ўжврца, ама нїшта не нáправи (Брц).

ужљѣби свр. *наїправиїи жлеб, ужлебиїи*. – Ўбаво га ўжљѣби да се држї и да мoж да отїча водáта (Сук).

ужљѣбује несвр. *ужлебљиваїи*. – Мајсторат све ужљѣбује и повѣзује (Пир).

узучї се несвр. *їочейи зврјаїи*. – Узучáше се мотoри и не мoгo да зá-спим (Кр).

узгло́би свр. *йовезаѿи* узглобљавањем делова. – Намести га да се узгло́би, да лёгне (ВЛк).

у́зголемшѣк, -шка, -шко *овећи, йрилично велики*. – Ти си стану́л у́зголемшѣк, порасал си (Пет, Вој).

у́здебелшѣк, -шка, -шко *йодебео, дебељушкасті*. – Ба́бичката ти у́здебелшка, не́ма од њу големо́ слушање (Пет).

у́здлжак, -ка, -ко *йрилично дуг, йодужи*. – Ка́д је острѣлото у́здлшко, по́љко је за острѣње (Сук).

у́знак прил. *йолеђушке*. – О́н спи́ ничачѣи́, а ја́ спѣм у́знак (ВЛк).

у́зретан, -тна, -тно *који је йрилично редак*. – Морѹзата у́зретна, мо́ра да љу пресаѹујемо (Држ).

у́зретно прил. *йрилично реѣко*. – У́зретно нѣкло, у́дави га ѣишата (МЈ).

уѣгра се свр. *добро савладаѿи веиѿину; сѣећи велико искусѣво и умеѿи найредоваѿи*. – Уигра́л сам се, нѣкому се више не бојѣм и зна́м како́ да ѣдем напред (Пир).

уѣшка се свр. *йочейи ѿераѿи живину или йѿице узвиком ии!* – Уиш-ка́мо се свѣте три́ и искара́мо коко́шѣте из лејѹту (ВЈ).

укалѣми свр. *калемийи*. – О́н је сва́ко дру́го др́во у село́ укалемѣл (ВС).

ука́ча се несвр. рет. в. укачу́је се. – О́н се ука́ча дор у вѣрат (Вој).

ука́чује се несвр. *йейи се (у дрво, на коња)*; уп. ука́ча се. – Ука́чујем се у сва́ко др́во и кра́стим шу́му (Вој).

ука́шкује (се) несвр. *зайрљаваѿи (се) у додиру са йолужийѿком масом*. – Све́ се ука́шкујеш, ба́бина месѹ́љо, јо́ш не уме́јеш да се упѣзиш (Вој).

укладѣ се свр. „*окиѿийи се*“ *мношѣвом йлодова (воће, йарадајз, боранија)*. – Роди́ло па се уклáло (Вој).

уклѣма се несвр. в. уклѣмка се. – У́клима се ла́мбата, земља́ се љѹ́ља (Вој).

уклѣмка се свр. *йочейи се јако љуљаѿи*; уп. уклѣма се. – У́климка се си́јалица, земљотрѣс, почѣмо да бе́гамо (ВСв).

уковѣ свр. фиг. *укочийи се, укруѿийи се*. – Укова́ло ме у грбѣнуту, не мо́гу да мр́днем (Пир).

укоко́ли се несвр. *йочейи некога нейремице гледаѿи (радознало, заљубљено, бесно, са мржњом)*. – У́коколи се девој́че у ме́не, па све у ме́не, и ја́ му нажмикну́, и узо́мо се (Сук).

уко́пчује несвр. *укоѿчаваѿи*. – Немо́ј се то́лко уко́пчујеш, неси́ ста́рц у сто́ го́дине (Бер).

укору́нци се свр. *добийи йвѣрду и храйаву кору; сѣвѣрдуѿи (комад хране; обућа)*. – Уко́рунѣ ми се опѣнци́ти па ми огу́ле но́ђе (Рс).

у́косо прил. *косо; искоса*. – Када́ сла́зиш низ пади́ну слази́ у́косо, тека́ је по́љко (Јал).

укра́сује несвр. *украшаваи̑и*. – Ја не обичам мло́го да се пудрим и укра́сујем, теква́ сам какву́ ме бо́г да́л (Чин).

укро́чује несвр. *крои̑и̑и̑и; дреси́раи̑и*. – Укро́чујем коња́тога, че у́чим уну́катага да га ја́ши (Кп).

укъ́ши свр. рет. *у̑ирегнуи̑и говече у ја́рам*. – Мла́до, не да́ва да га укъ́шим, оти́ма се (Вој).

улу́бује се несвр. *изобличаваи̑и се (суд, ивица суда)*. – Не трéскај текá ко́вуту да се не улу́бује (НМл).

улува́р м зоол. *врси́а шумске и̑и̑и̑е граб̑љивице (ћук, буљина)*. – Мло́го се пла́шим када́ чу́јем улува́ра у но́ч (Рс).

уљудан, -дна, -дно *уредан; учи̑и̑в*. – Уљудно дете́, у́баво васпи́тано (Грш).

ума́гли се свр. мет. *замагли̑и се*. – Одједну́ш се ума́гли, ни́шта не ви́дим, не зна́м на коју́ страну да и́дем (ЦД).

ума́сли се несвр. *заи́рљаи̑и се масно́ћом*. – Кла́мо свињу́, па сам се све́ умасли́ла (Кр).

уме́ди (се) свр. *заи́рљаи̑и одећу ме́дом*. – Пази́ да ми не уме́диш блу́зуту (Пир).

умо́дри свр. *обоји̑и̑и загаси̑и̑о̑йлаво́м бо́јом*. – Мло́го си умодри́л капи́јуту (Држ).

умр̑и́вен, -а, -о *умр̑и̑вљен; који нема наро́да, граје*. – Све́ је умр̑твено, пра́зно село́ (ВРж).

уму́ца се свр. *и̑очеи̑и се оглашаваи̑и муца́њем (брав)*. – Уму́ца се крáва, гла́дна, и одне́со вој ма́лко зелену́ трави́цу (При).

унака́же свр. *унакази̑и̑и; казни̑и̑и (бог)*. – Си́лан си, на́род ти ни́шта не мо́же, али бо́г че те унака́зи (Пет).

уни́тли свр. *си̑оји̑и̑и и̑лехове ни̑и̑нама*. – У́баво уни́тли плéковете да не ди́ми (Сук. Пет).

упе́ели (се) свр. *заи́рљаи̑и се и̑еи̑елом; уп. упепе́лави*. – Ти́ ме у́пепели сас пепеља́руту (Вој). Пази́ да се не упепе́лиш (Кп).

упепе́лави свр. в. упепе́ли. – У́пепе́лави ме вет̑рат, нанéсе пепелту́ на ме́не (Пет).

уи̑е́ри се свр. *и̑такми̑и̑и се*. – Упер̑ише се, че се надр̑ипују, че се га́цају, коно́пац че те́гље, да ви́де који́ је по́јак (Кр).

упи́ња (се) несвр. *јако се и̑руди̑и̑и*. – Упи́њају се да кúпе врша́чку, па узи́мају голе́ме па́ре на за́јем (ВЈ).

уписка́ се несвр. *укукаи̑и се, улелекаи̑и се*. – У́писка се жена́, змија́ вој уапа́ла дете́ (Гра).

упи́ча несвр. *грејаи̑и јако и дирек̑и̑но (сунце, ваи́ра)*. – Упи́чамо се с ба́буту уз огњи́штето усрéd ле́то и пак ни зима́ (Пок).

упи́ши свр. *зайушии́и све ои́воре*; уп. *упи́шти*. – Упи́ши наго́ре куде́ ис-
ти́ча вода́та да мо́ж да нава́дим гради́нуту (Вој).

упи́шти свр. в. *упи́ши*. – Упи́шти сас кр́пе откуде́ ду́ва, осе́бомо у со́бу (Сук).

упла́сти свр. *йресави́и; си́регну́и (оде́ћу, йе́ксѝи́л, йласѝи́ку)*. – Ја́
сам си шами́јуту упласти́ла и ди́гла сам у (ВРж).

упла́стује несвр. *йресави́и; си́резаи́и (оде́ћу, йе́ксѝи́л, йласѝи́ку)*.
– Ако упла́стујеш премѣ́ну и наоди́ш вој ме́сто куде́ да бу́де, после́ љу л́ко
на́јдеш када́ да се преме́њујеш (Пир).

уи́лаѝка се свр. *йочѝи́и одједном мно́го хи́и́них йослова*. – Уплатка́ли
смо се у голе́му ра́боту (Вој).

уи́рга се несвр. *ужсурба́и се йре́ко мере*. – У́рга се те́тка, изненади́л
сам љу, бр́же трчи́ коко́шку да ко́ље (Држ).

уи́рѝка свр. *укрси́и́и узду́ж и йо́йреко*. – Упрѝка́ жи́це и затвори́ ти́ја
о́твор (Кп).

уи́рли свр. *ои́рљи́и*. – Пази́ да ме не уи́рлиш сас о́ратњи́цу (Вој).

уи́рљује несвр. *ои́рљива́и*. – Она́ је кри́шом уи́рљувала момче́тија која́
задрѣ́му на седе́нђу (Сре).

уи́ропа́стује несвр. *уи́роиаи́шава́и*. – Та́ја га женети́на уи́ропа́стује,
пла́чка га (Сре. Вој).

уи́рчи се свр. фиг. *охоло се држа́и (због йоло́жаја, йоре́кла, богаѝи́-
си́ва)*. – Штом завр́ши шко́лу о́дма се уи́рчи и не гле́да у на́род (Пет).

уи́пува се несвр. *йочѝи́и јако́ диса́и*. – У́пува се дете́, бо́лно, не зна́мо
како́ да му помо́гнемо (Чин).

уи́пљује се несвр. *йуи́и́и́и ве́йрове, загађива́и вазду́х*. – Ти́ се
уи́пљујеш, неси́ за на́-госје (НМл).

уребе́че се свр. пеј. *за́церека́и се*. – Уребеча́ше се деца́, разбуди́ше ме,
не да́доше ми да се одмо́рим (ВЈ).

уи́ре́ва се несвр. рет. *уклања́и се сваком*. – Она́ се свако́му уи́ре́ва (Рс).

уи́рига се свр. *йочѝи́и йовраћа́и*. – Уи́рига се од пече́њето, не подно́сим
ко́жиците, а воли́м и (ВРж).

уи́сени се свр. **1.** *зайрља́и оде́ћу сеном*. – Идо́ сас ко́шат за се́но и усени́
си про́слукат (Држ). **2.** *изгуби́и а́йѝи́и́и због вели́ких и си́ланих обро́ка сена
(брав)*. – Ако сто́ка ста́лно једе́ се́но она́ обо́ли од ње́га (Рс).

уи́спује несвр. *йолива́и*. – Ја́ уи́спујем качема́к сас ма́сло и тро́шим
преко ње́га си́рење (Вој).

уи́сује несвр. *усисава́и; уи́ија́и*. – Ци́глата уи́сује во́ду (Вој).

уи́слушује несвр. рет. *би́и на услу́зи, слуша́и*. – Стоја́ла сам на́-но́ђе на
сви́, услу́шувала сам и уз трпе́зу, па оста́нем гла́дна (Сре).

усми́вне се свр. *једва њримејно се осмехнуји*. – Она се само усми́вне, обори главу и ништа не каже (Грш).

усми́ча несвр. рет. *омејтаи*. – Да ли те усми́чам, не мож да минеш од мене (Гос). Кажемо и усми́чам и усми́там, и тека́ и тека́ (Василије Петровић, 1941, Гос).

усми́шка се несвр. *осмехиваи се (загонетно и једва уочљиво)*. – Он се само усми́шка и ћути, не знам да ли је на моју страну или на њину (ВЈ).

усо́ва несвр. *даваи (гошово силом) оберучке*. – Тетка ми усо́ва леб, маз, вурду, лук, не могу се одбраним од њу (Рс).

успа́вља несвр. *успављиваи*. – Де ћутете, успављам детето (Кр).

успало́тина ж жена која је сипално у љолном жару; курва. – Успало́тино, успале́ла гузице, немој се вртиш окол мојега мужа (Држ).

уста́вује (се) несвр. *заустављаи*. – Када се расприча он се не уста́вује (ВЛк).

устро́ји свр. *јосипроји*; *довеси у ред*. – Свекрвата устројила снајете када која да кува (ТД).

усту́кује несвр. в. усту́ца (1). – Да усту́кујете ма́лко синато́га, мло́го се осилил (ДД).

усту́ца несвр. **1.** *враћаи уназад (особу, говече, коња, зайрегу)*; уп. усту́кује. – Усту́цај говедата да ти нође не згазе (Јал). **2.** мит. *јераи болеси басмом и јокрејима (о врачању)*. – Баје ми и усту́ца бо́лкуту: – Сту́, сту́! Иди далéко! (Зав).

уталамбáси се свр. *јиркључи се нежељен неком друшћу*. – Уталамбáси се уз нас и седе и он да је гос (Рс).

утатла́би се свр. *јочеи нејиремице некога јосмајраи*. – Утатлаби се у мене, па у мене, а никад ју несьм виде́ла (ВЛк).

утвр́цује несвр. *ујврђиваи*; *стабилно јосстављаи* – Капију поста́вљам, нема ша́ла, мо́ра до́бро да се утвр́цује (Пир).

ујира́ји свр. фиг. *намејнуи неком нешио (обавезу, јереи)*. – Утрапи ми ранацат ја да му га носим (Пок).

ујир́гне му се изр. *јовући се, скраји се, јрестаи нормално функционисаи (јенис, језик)*. – Утргну му се језик и поче да млца (Пир).

утр́са се несвр. *јовлачи се, скрајиваи се; не функционисаи (о јенису)*. – Поче се веч утр́са при мене, минуло му време (Брл. Пк).

утр́љује несвр. *ујрљаваи у кожу*. – Тија се ле́к тека́ утр́љује у ко́жу, мајћа ми ме трља́ла с ње́га (Рас).

утро́ји свр. *намрви хлеб*. – Утро́јим леб па правим од ње́га мачка́н (Рс).

ју́ћа м ујак. изр. **че му излэ́зне у́ћа надма́шиће га**. – Кра́днеше и Са́нда, ама унукат че му излэ́зне у́ћа (Вој).

уштави га изр. *одузети право на слободу*. – Уштавила га жена́та на́чи-сто, не да́ва му да мрдне (Пир).

уштега́ри (се) свр. *јакó се намучи́ти; измрцвари́ти се*. – Уштегари́ се дьнѝс од големо́ сеца́ње (Рс).

уърка се свр. **1.** *йочейи хркайи*. – Штом за́спи одма се уърка и ја не мо́гу да спѝм (Јал). **2.** *нехойице йойљува́и своју оде́ћу йри искашљава́њу шлајма*. – Ка́шље, па се уърка, па после не мо́гу да га очѝстим (Пир).

Ц

ца́кан, -а, -о арг. *сладак, мио (о особи)*. – Не́је да је добра́ и убава него је ца́кана (Кр. Вој).

ца́лне свр. *донекле ошѝейи́и (болесѝ; јак ударац)*. – Она́ се то́лко пазѝ, ама те́ и њу́ са ца́гнуло, не мо́же се слѝша по ку́ћу (Соп).

цапка́ш м *йасѝи́рска игра са ѝолагама*. – Када́ се йграмо с тоја́ђе ко́лко че чија́ да одри́пи, ка́жемо цапка́ш, а Госту́шање га ка́жу драње́ш (ВЛк).

цайне свр. *јакó удари́и у главу*. – Ца́пнул га сас др́во и он заштѝкал (ВРж).

ца́пнут, -а, -о трп. пр. од ца́пне, фиг. *ћакнуѝ, неуравноѝежен*. – Ти́ си ца́пнут, о́каш без ве́зе (Рс).

ца́ца несвр. рет. *слаѝи некога да ради неѝи́о без йоѝребе и ѝиме га йонижава́и, моѝаѝи*. – Немо́ј ме само ца́цаш и дангѝбиш, ја́сно ми ка́жи какво́ да рабо́тим (Рс).

цвр́ц реч. *нема; не можеш више ѝо*. – Да́ј ми коња́тога да йдем у гра́д! – Цвр́ц, до́ста сам ти га пу́ти веч дава́л, од са́ не́ма (Кп).

цврчо́љ м рет. *оно ѝи́о је јакó кисело (кисело млеко, комѝоѝ, замеѝак шљиве)*. – Млекото́ стану́ло цврчо́љ, ћипѝ (Рс).

целова́р м *куван кромѝи́р са кором*. – Си́пем во́ду, нату́рам кро́мпир и сва́рим целова́р, гото́во једење за овча́ра (Рс).

целова́рац м шал. *онај који сам себи брзо сѝрема храну (йасѝи́р на йојаѝи)*. – Ни целова́рци смо по здра́ви и по уба́ви од ва́с што ймате кво да једе́те (Рс).

це́мента ж *лимени лончи́ са дршком за ѝијење воде (сѝоји йоред сла-вине или извора)*. – Це́мента је лонче за во́ду: пи́нем водицу и зака́чим га на др́во (Рс).

центриву́га ж *ценѝи́рифуга за издвајање млечне масѝи из млека*. – По-сле изле́зоше центриву́ђе и ману́мо бу́чћете (ВРж).

чагори несвр. *мешајџи њо вајџри, жару*. – Чагорим по огњиштето и кла-
дѣм прво са сѹве клѣчѣ (Рс).

чака несвр. *ѡпроизводиџи нейријаџан звук ѡри ритмичком ударању (о
сѣирашилу које клейѣће на веѣру)*. – Дѣда поставил двѣ чакала у лѡзје да пла-
ши грозјарци (НМл).

чакало с фиг. *играчка од суве кукурузне сѣабљике*. – Правимо си
играчѣ, ја сам правил чакала од струк од морѹзу (Рс).

чалабрѣне свр. *ѡјесѣи брзо, с ногу*. – Чалабрѣни стојѣчѣи двѣ-три за-
лока па бѣгају по овцѣте (ДД).

чалабрѣнут, -а, -о *ћакнуџи, неуравноѡежен*. – Ти си ѡрне чалабрѣнут,
ѡдма те позна по гѡвор (Брц).

чамѡ изр. *нејѣ у чамѹ није доброг здравља; није нормалан*. – Несѣм у
чамѹ: ни ми је добро у главутѹ ни мѡгу сѡм да се слѹшам (Вој).

чаѣи м *грађевинска алаѣка за одређивање дужине*. – Сас чап одрѣђујемо
размеру од лѣтву до лѣтву када покривамо зграду сас црѣп (Рс).

чаправче с, в. чѡправче. – Ѳди ко чѡправче, ѣсто гѹска када чапка по вѡду
(Гос).

чардак м шалѣ. *највиша ѣачка (на згради, у селу, на ѣерену)*. – Укачим
се рѡно на чардак и посмѡтрам како се бѹди сѣло и кој на кудѣ ѣде (Рс).

чардѡше свр. *зачараѣи, ѡмађијаѣи; нађи уз ѡмоћ мађија*. – Чардѡсал
сас гѹштера и нашѣл ножлѣто (Рс).

чардѡсује несвр. *чараѣи*. – Вражалица чардѡсује, прѡј маѣије да ѹзне
девојђа момчѣ којѣ воѣи (Рс).

чаѹш м пеј. *нечисѣа и лоше одевена особа као лош ѣримѣр*. – Несѣ жена
како трѣбе него си чаѹш, смрдѣш кудѣ мѣнеш (ВРж).

чвѡрне свр. *ѡоднаѣиѣи се*. – Чвѡрнули мѡлко па се развесѣлише, па по-
чѣше да ѣграју сѡми (Рс).

чвѡрнут, -а, -о трп. пр. од чвѡрне **1.** *ударен у главу*. – Дѡјде чвѡрнут у челѡ,
бѣл се с нѣкога (Брл). **2.** фиг. *ћакнуџи*. – Ти си чвѡрнут у главу, нѣма какво с тѣбе
да се распрѡвљам (Рс).

чѣлаждѣја/чѣлашчѣја м *марљива особа (у свѣму)*. – Којѣ је чѣлаждѣја,
а кѡжемо и чѣлашчѣја, ѡн је врѣдан и тѡчан у свѡку рѡботу: сабѣра дѣвљѣ
вође, бѣљке које су лековѣте, печѹрке, копрѣве, пѹжеви (Рс).

чѣлашчѣка ж *марљива жена која је сасвим ѡосвећена ѡслу, ѡородици
и домаћинсѣву*. – Женѡта му је чѣлашчѣка, она држи тѹја куђу (Рс).

чѣпѣрак ѡдзѣми изр. подр. *врло мало г расѣа*. – Мѡлѣчка женица, чѣпѣ-
рак ѡдзѣми, ама мѡго и врѣдна и пѡметна (Пет).

чеперѐс, -та, -то **1.** *који има рачве (дрво).* – Чеперѐсто дрвѐто, лѣко че се укачим (ВРж). **2.** *који се лако њење у високо дрво.* – Жїлав, лѣко се качи у свако високо дрво, било да је чеперѐсто било да је мазно (Рс).

чѣпљак *м особа која ради без договора и у инаӣ другима.* – Он је чѣпљак, ма̀лко очѣпен, њде свакому уз нѐс (Рс).

чѣпрѧг *ж узак оӣвор кроз који се ѡвладачи (врїца, чунак).* – Чепрѧг или зѣв, ѡсто је (Рс).

чѣпрљушка *изр. излѣзне на чепрљушку завршавање расїраве ѡучом или баїїнањем.* – Немѡј се кѧрате, че излѣзне на чепрљушку (Вој).

чешљѧрка *ж ѡорбица за одлагање чешља.* – Нашту чешљѧрку држїмо на стену под огледало (Пк).

чиву̀т *м ѡврдица.* – Онї су чиву̀ти, нѣче ти ни ореј даду̀ (Пк).

чизма̀ци *м мн. пеј. (сїшаре и дубоке) чизме.* – Обу̀јем чизма̀цити и прегазим реку̀ту (Рс).

чинїлка *ж жена која боји (їшексїшно влакно, одећу).* – Чинїлѣе или чиналѣе су жѣне које фѧрбају прецу и друго (Рс).

чипкаїв, -а, -о **1.** *країкосис*, -а, -о (*овца, коза, жена*). – Јѧ не купу̀јем чипкаїве ѡвце за домазлѣк (Пк). **2.** *сїїан, країпак (їправа за косидбу).* – Ли-вадата чипкаїва, сїтна трава̀, само типѣц, па тѣшка за косидбу (Рс).

чѡвѣк је до чѡвѣка *изр. сређа је у људском разумевању и у слози.* – Чѡвѣк је до чѡвѣка; па̀метни се слагу и помѧгу (Вој).

чѡглав, -а, -о, рет. *изобличен.* – Гледа̀ слїве у слївникат: све чѡглаво, несу̀ како̀ трѣбе (Гра).

чѡка *несвр. оїїјаїи се.* – Почѣла да чѡка, затицам у нѣколко пу̀ти пијѧну (Гос).

чѡкнут, -а, -о *ћакнуӣ и неїредвидив.* – Ма̀лко чѡкнут: не мѡж да знајеш када̀ какво̀ мѡже да ти напра̀ви (Рс).

чѡправче *с рет. ѡриглуїа и ѡрилења особа која се љуља у ходу као да гази воду;* уп. ча̀правче. – Чѡправче је које је глупаво, и лења̀во, и које ѡди ко гу̀ска, ко да ча̀пка (Гос).

чорбуља̀в, -а, -о *који је са досїа ѡечносїи, чорбасї.* – Ма̀нцата чорбуља̀ва и нїкаква неје (Вој).

чу̀жда сређа *изр. особа која је у ѡложажу да ѡсїѡји само ради других (родиїеља, мужа, жене, наредбѡдаваца).* – Жѣнско је чу̀жда сређа: роди́ло се са̀мо да слу̀ша дру̀жи и да ћути (Грш. Пл). Који се зѣти ѡдма га упрѣгну, постане чу̀жда сређа (Кр).

чу̀ждина *ж ѡуђа својина.* – Мѐн ми чу̀ждина не трѣбе: ни кра̀днем ни отїмам (Рс).

чуждинџ м *џуђинац*. – Некакви чуждинџи налџзоше у нас, познавају се с баштџ ми (ВРж).

чџждица ж *џуђа сџока или живина*. – Тађа је овџа чџждица, да виђимо чиђи је белџг (Рс).

чџк м *чекиђ уоџише*. – Голџми чџк је чџтри ћила, џголеми чџк две ћила, а обичан чџк једнџ ћило (ТД).

чџкало м *дрвена наџрава као сџрашило у џољу*. – Дџда нађрави чџкало и однџсе га у морџзу да плџши дџвљач с џџга (Рс).

чџла ж *дрвени џредмеџи у игри чуле кођи се наџада или брани*. – Чуларат брани чџлуту с тођагу, а ми у с нађе тођађе наџадамо, да му у џзнемо (Пк).

чџлација м, в. *чуљар*. – Чулација с тођагу чџва дрвџо, чџлуту да џу проџивници не удџре с тођагу (Рс).

чуљар м *играч чуље кођи чува чуљу у исџоименођ игри*; уп. чулација. – Ёграмо чуљу и ја сам чуљар (Пир).

чунгџљ м рет. *високо дрво са џреломђеним врхом*. – Чунгџљ је дрво с пребиђен вџр, а мџже да бџде и грм (Рс).

чџрка (се) несвр. *босџи (се) (говече, јарац, ован)*. – Купџмо вола, ама он како џче да чџрка, па га продаџомо на кланиџу (Рос).

чџи се несвр. *излегаџи се из јајеџа (о младунчеџу џџица и живине)*. – Од дванађес јађца једанађес пиђишта се ишчупише (Вој).

Ц

џабалџско прил. *бесџлаџно, без надокнаде*. – Аче да прођде џабалџско, да не плџти трошак (Пир).

џабалџк м *оно шџо се добиђа без џруда*. – При џђи је једење џабалџк, само трађи да га развесџлимо с неџоју причу или пџсму (Пир).

џамадан м *вунени бели огриџач од сукна*. – Од покођнога дџду остџл нџв џамадан, чџвамо га за џспомену (Рс).

џанџрка/џенџрка ж бот. *џолудивља врсџа шџиве, џанарика*. – Од џанџрџете је слаба ређђја (Пир). Само џенџрџете раџају сваку гођину (Гђ).

џанка несвр. *шириџи лажи, неисџине; изврџаџи исџину*. – Немџј да џанкаш и да ми бруџкаш деџа по селџ (ВЈ).

џџчка ж *кеса; омађи џак*. – Донџсо од џџву у две џџче васџљ (Рс).

џванђа несвр. **1.** *џричаџи ради џричађа, говориџи бесмислице*. – Излџзне на пџт, сџдне до нас и свџ си неђшто џванђа, не знађе ни она каквџ (Рс). **2.** *оговараџи; клеветџаџи*. – Каквџ си ти џванђала при Јџлку за мође чџрђе (Рс).

цврцнут, -а, -о *будаластӣ; ћакнуӣ*. – Малко цврцнут, закачен, не умеје да мисли (Рс).

циграк м *сиӣан шумски густӣиш*. – Оно тамо циграк, не мож се мине (Бе).

цобав, -а, -о *нераван (йуӣ, земљиише)*. – У Терјан путат станул цобав, вода га ископала (Рс).

цогљаше свр. рет. *йоружнеӣш*. – Остареје ли човек, он цогљаше, мане да личи на човека (ДД).

цурцевњак м рет., в. цурцил. – Това ми је јагње цурцевњак, њега сам избрал (Рс).

цурцил ж *ђурђевданско јагње намењено клању или заклано*; уп. цурцевњак. – Цурцил попревртел рог (Рс).

цџа м/ж *йросиак; глуиак*. – Он, цџа, дошъл до паре и купиъл ауто (Рс).

цънгаза/цънгзџа м прид. индекл. *йргав; злочесӣ; свадљив; йреврӣљив, који йо навици йркоси*. – Које је цънгаза, бегај од њега да си немаш расправију (ВРж). – Кóла је цънгзџа, не знајеш када какво зло може да ти учини (ВРж).

Ш

шабати се несвр. рет. *лагодно се йонашаӣш; избегаваӣш обавезе*. – Он се шабати, широко му окол шију, иде раскошно, комотно (Рс).

шаренопрљес, -та, -то *који има шарену губицу (брав)*. – Шаренопрљестата овца је три-пути близнила (ВЈ).

шарó барó, нанáј гуђӣ изр. ром. *велика глава а мало йамеӣш у њу*. – Рйца: шарó барó, нанáј гуђӣ, само пије пиво и пцује наро́д (Пир).

швракопис м *лош рукопис*. – Не могу да читам твој швракопис, цабе си писмен (НМл).

швикање с *звиждање*. – Ја га по његово швикање познајем и óдма му се јавим (ВРж).

шегобија м/ж *йодругљивац*. – И сиротица, и удовица, бедна од све стране, ама голема шегобија (ВРж).

шемшир м бот. *шимишр Bixus sempervirens*. – Свака кућа и у село и у град имала је шемшир, с њега ћитимо свáтове, а негде га óкају шамшир или шамширка (Пир).

шендрца несвр. *храмаӣш*. – Шендрца, убиъл си ногуту (ВРж).

шестопрстав, -а, -о *који има на једној руци шесӣ йрсӣију*. – На Србијанку му́жат, он умре одједну́ш, беше шестопрстав, шестопрс (Вој).

шѐтне се свр. хип. *йрошеӣиш се*. – Излѐзо да се шѐтнем пред вече́ру (Пир).

шиљав вѣтар изр. мет. *ледени вѣтар који сѣоро дува али љродире кроз одећу*. – Почѣ да дува шиљав вѣтар, а ми у тњиће дрѣје, премрзимо од стѹд (ВЛк).

шиљаво прил. *ошћиро*. – С њѣга че бѹде шиљаво, че бѹде карање (Рс). Он ме нѣшто шиљаво глѣда (Грш).

шиљарка ж *кућасѣа ѣасѣирска колиба од љрућа, љокривена сламом или сѣарим сеном*. – Шиљарка је шиљава, исплѣтена од прѹће и покрѣјена са сламу, старо сѣно или папрат (Рс).

шиљобрадес, -та, -то *који има изразићо шиљаћу браду*. – Сви су од туја вамиљију шиљобрадести (ВЛк).

шиљодѹпав, -а, -о *који је јако мршав (и уског љура)*. – Врѣдна, ама шиљодѹпава, не лѣчи на женѹ (Држ).

шиљри се несвр. фиг. *живећи лагодно на свом љоседу; имаћи много љросѣора, новца, земље*. – Старцат је работѣл и стицал цѣл живѹт, а са зѣт дојдѣ у и са се он шиљри у његову кућу (Сук). Шиљри се како мећик у жежак зајтѣн (Кр).

широкѹ му окол шиљју изр. *комоћан је; без обавеза је*. – Ђма ѹбаву плѣтицу и ѣма кѹ да га слѹша, па му широко окол шиљју, мѹже и да појѣ (МЈ).

широкогрѹдес, -та, -то *који има широка љрса, широкогруд*. – Милѹтин бѣше широкогрѹдес и ѹбав човѣк (Брл).

шкѣбав/шкѹбав, -а, -о *закржљао и са израженим љрбухом (деће, младунче сѣоке)*. – Тѹв јѣгне шкѹбаво, нѣздраво и не напредѹје (Рс).

шлапѣндра м/ж *шѣливѣија; шерѣи; брѣљивац*. – Он је шлапѣндра, ѹче да развесѣли човѣка, ама нѣма мѣру па прича и кво трѣбе и кво не трѣбе (Рс).

шљѣмчи несвр. *захваћѣи сувише (грю које ѣасе; орач љлугом; косач косом)*. – Не шљѣмчи тѹлко, косѣ како се кѹси (Вој).

шљѣска несвр. *брѣљѣи неумесно и вулгарно*. – Таја женѣ шљѣска, не трѣбе ми у двѹр и у кућу (ВРж).

шљѣпарѣц м мн. шљѣпарѣци зоол. *мала риба*. – У наштуту рѣку ѣма крѣавци, шљѣпарѣци и пестрѣ (Рс).

шљѹва се несвр. *оговараћи*. – Сѣмо се шљѹвају од јѣднога-дрѹгога, сви лѹши, само онѣ добрѣ (Гос).

шѹљћѣње с гл. им. *шѣлив разговор, размена досѣики*. – Јѣ сам имѣл шѹљћѣње с њѹ, свѣа ми је (ДД).

штавѹри несвр. *нећрекидно мучно живећи (невоље, бриге, лоше здравље, беда)*. – Штавѹримо бѹлни с бѣбѹту и мѹката си свѣ с нас ѣде (ВРж).

што 1. изр. *ѣма сѣ-што има чѣме*. – Ђмам сѣ-што и цѣра да дочѣкам (Пс).
2. Изр. *ѹ-што у чему*. – Ђма сѣ-што, ама нѣма ѹ-што (Бе. Пир).

шћићка ж *йодужа йољага са шћићкаљком за хвайћање змија*. – Ја си нѳсим шћипку с мѳне и вѳтам змије сас њу (Рс).

шћирвѳљи несвр. *йросийаћи; мрвићи; губићи усћући*. – Деца́та не узимају грѳз по грѳз него шћрвѳље и врљају недојѳдено (Вој).

шћрѳвује несвр. *шћпројићи*. – То́плица кри́шом шћрѳвује сви́ње и йма сйгурну рѳку (Бе).

шћрѳкљинци м мн. *йрљаве особе*. – Шћрѳкљинци там доѳде сва́ккви (ВЛк).

шумбѳрка ж *сћаклени цилиндар йећпролејске ламйе или фењера*. – Ста́кло на ла́мбу ѳкамо шумбѳрка (Рс).

шуйѳак м *кљуѳа или сћѳолица без наслона*. – Ймамо три сто́лице шута́ци и клѳпу шута́к (Рс).

шѳши несвр. *суићићи*. – Шѳшимо сѳно, па че га де́немо (Вој).

шѳшља́в, -а, -о *нечисйи: йовршан, лоше урађен*. – Шѳшља́ве му ра́боте, мло́го шушља́ви (Гра).

шушули́кување с гл. им. *дѳговор очима, гесћѳовима и шайаћѳом, уз ругање другима*. – Омр́зло ми је ва́ше шушули́кување, све мо́ра ва́с двѳ да сте на́јпа́метне (Рс).

шушули́кује несвр. *разговараћи шайаћѳом, у йѳверењу*. – Не́чу да шушули́кујемо, кажй ми пред сви́ каквѳ си те́ла (ДД).

шчучѳри се свр. *шћућурићи се*. – Шчучури́ле се коко́шћете у кра́ј, на-мокри́ла ћи ћи́шата (Рс).

шћкне свр. *ѳйѳераћи кокошке са йш! или ш!* – Чѳжда коко́шка ми улѳзне у лејѳ и ја ћу шћкнем: „Йш, чѳжда!“ (Кр. Бс).

Ь

ьрта́ња ж геогр. *дужа коса*. – Ка́жемо тра́п, а ка́д је по́длго ка́жемо ьрта́ња; ту́тмер је ка́д је по́кратко (Бе).

Самостални истраживач
dragoljub.zlatkovic010@gmail.com

(Примљено: 11. септембра 2022;
прихваћено: 27. септембра 2022)

Миљана Чопа

ДИСТРИБУЦИЈА ДУГОУЗЛАЗНОГ АКЦЕНТА У ГОВОРУ ЋУПРИЈЕ*

Ћуприја се налази у Поморавском округу, у централној Србији, и припада северном подручју косовско-ресавског дијалекта. Према актуелним описима, северно подручје косовско-ресавског дијалекта у погледу акцентуације одликује се новијим троакценатским системом, с померањем краткосилазног акцента с финалног слога, који је задржао свој квалитет када се пренео на слог који је претходно био кратак, док се у слогу који је био дуг након преношења реализује дугоузлазни акценат. Циљ овог истраживања је да се сагледа дистрибуција дугоузлазног акцента у говору Ћуприје. Корпус представљају спонтани разговори који су вођени са шесторо говорника из наведене области, који припадају двема различитим генерацијама. Настојали смо да кроз анализу прикупљеног корпуса сагледамо дистрибуцију дугоузлазног акцента, односно да утврдимо у којем се степену силазни акценат заиста пренео на претходно дуг слог, као и то да ли се, уколико је акценат остао на старом месту, у слогу који му претходи реализује предакценатска дужина. Резултати истраживања показују ново акценатско стање којим се одликује говор северног подручја косовско-ресавског дијалекта, тј. говор Ћуприје, а које подразумева новији троакценатски систем с доследно пренесеним краткосилазним акцентом на слог који му је претходио, и без предакценатског квантитета. Закључили смо да је процес преношења акцента, чији је резултат дугоузлазни акценат, на говорном подручју Ћуприје у потпуности завршен.

Кључне речи: дугоузлазни акценат, косовско-ресавски дијалекат, Поморавски округ, говор Ћуприје.

1. УВОД

Ћуприја је градско насеље које заузима централни део територије Поморавске области и једна је од пет општина, поред једног града, које ову област сачињавају. Осим Ћуприје, Поморавској области припадају општи-

* Овај рад финансирао је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-68/2022-14 од 17. 1. 2022. године, који је склопљен с Институтом за српски језик САНУ.

не Деспотовац, Свилајнац, Рековац и Параћин, а статус административног центра има град Јагодина. Према последњем попису становништва из 2011. године Ћуприја је имала 19 471 становника, а с околним селима побројано је њих 30 645.

Поморавска област, у чијем је средишту Ћуприја,¹ налази се у централној Србији и припада региону Шумадије и западне Србије, а према историјској диференцијацији региону источне Шумадије (Левач, Белица), односно Ресаве.²

Илустрација 1: Локализација Поморавског округа на мапи административних јединица Србије.³

Илустрација 2: Општине у оквиру Поморавског округа.⁴

Будући да се налази у Поморавском округу и на самој обали Велике Мораве, Ћуприја припада северном подручју косовско-ресавског дијалекта (в. Ивић 2009: 90). Павле Ивић овај дијалекат назива „најособенијим међу српским дијалектима“ (2009: 63) и као његову основну проблематику издваја одређивање граница и поделу на мање јединице (2009: 67).

¹ в. [https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Ћуприја_\(град\)](https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Ћуприја_(град)).

² в. https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Поморавски_управни_округ.

³ Преузето с: <https://en-academic.com/dic.nsf/enwiki/366706>.

⁴ в. [https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Ћуприја_\(град\)](https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Ћуприја_(град)).

Постоје различите поделе овог дијалекта,⁵ а у овом смо се истраживању водили поделом Павла Ивића, који косовско-ресавски дијалекат према најупечатљивијим разликама које произлазе из спољних утицаја дели на јужни, средишњи и северни поддијалекат (Ивић 2009: 73–74).

Предео којим се северни поддијалекат простира насељен је претежно говорницима јужног поддијалекта косовско-ресавског дијалекта који су ту дошли услед продирања албанског становништва на њихову првобитну територију (Ивић 2009: 93).

Ови су говори у начелу неиспитани. Малобројна истраживања говорâ северног подручја косовско-ресавског дијалекта показују да су изразите особине овог дијалекта у северном делу слабије заступљене, будући да су се изгубиле у поменутом дијалекатском превирању, које је довело и до недостатка хомогености у читавом северном говорном подручју (Ивић 2009: 90).

Према досадашњим истраживањима северног поддијалекта косовско-ресавског дијалекта, односно према малобројним подацима доступним у релевантној дијалектолошкој литератури, међу карактеристикама северног поддијалекта на фонетско-фонолошком нивоу, које представљају иновације у односу на друге говоре овог дијалекта, издваја се губљење предакценатских дужина (*ййййала* > *ййййала*) или чешће јављање примера у којима је акценат прешао на слог на којем је била предакценатска дужина (*ййййала* > *ййййала*), што је појава од структуралног значаја на коју истраживачи нису обраћали превише пажње (Ивић 2009: 94). Управо ће ова појава бити предмет нашег истраживања.

У фокусу истраживања је позиција с предакценатском дужином на коју се силазни акценат померио и дао дугоузлазни, односно, настојали смо да истражимо дистрибуцију дугоузлазног акцента у говору Ћуприје, с циљем да се утврди савремено стање наведене језичке особине.

У истраживању су коришћене методе и технике социјалне дијалектологије. Резултати су поређени с резултатима истраживања других народних говора који су према својим структуралним особинама блиски испитиваном говорном подручју.

1.1. Преношење акцената.

Старије штокавско акценатско стање подразумевало је два силазна акцента који су се разликовали по квантитету (Ивић 1985: 57) као и неак-

⁵ На пример, Милош Окука косовско-ресавски дијалекат поделио је на четири поддијалекта, а према његовој подели говор Ћуприје припао би браничевско-великоморавском (североисточном) поддијалекту (2008: 211).

центовану дужину и неакцентовану краткоћу (Средојевић – Суботић 2011: 110).

Новоштокавска акцентуација резултат је преношења двају силазних акцената с финалних и унутрашњих слогова за једно место ка почетку речи, при чему се на новом месту акцента реализује акценат узлазне интонације (*сесѝрѧ* > *сѣсѝра*; *сесѝрѣ* > *сѣсѝрѣ̆*; *гѧѧѧ* > *гѧѧа*; *гѧѧѧм* > *гѧѧѧм*) (Ивић 1985: 58–60). Вокали на којима се акценат налазио пре акценатског преношења задржали су своје квантитетске карактеристике (Средојевић – Суботић 2011: 111).

У многим дијалекатским говорима новоштокавско преношење акцената извршено је делимично, на шта може утицати низ чинилаца, међу којима се издвајају следећи (Ивић 1985: 59):

- краткосилазни акценат преноси се лакше од дугосилазног;
- акценат с финалног слога лакше се преноси него с унутрашњег;
- акценат с крајњег отвореног слога лакше се преноси него с крајњег затвореног;
- дуги претходни слог лакше прима акценат него претходни кратки.

1.2. Акценатске особине северног подручја косовско-ресавског дијалекта.

Косовско-ресавски дијалекат према актуелним описима одликује се староштокавском акцентуацијом, с повлачењем краткосилазног акцената с финалног слога, при чему се на претходно дугом слогу реализује дугоузлазни, а на претходно кратком слогу краткосилазни акценат (Ивић 1985: 102). Највећи део овог дијалекта одликује се, дакле, троакценатским системом; неакцентоване дужине иза акцената су скраћене, док се, према описима старијег датума, неакцентоване дужине у слогу испред акцената добро чувају (в. Ивић 1985: 102). У описима новијег датума наводи се да је у неким зонама на северу дијалекта преношење акцената захватило готово све случајеве где се претходно реализовала предакценатска дужина (Окука 2008: 203–204).

Мали је број истраживања која су се бавила испитивањем акцената у северном подручју косовско-ресавског дијалекта и ова су истраживања старијег датума. Ћупријски говор њима није обухваћен, али смо се осврнули на резултате оних која су територијално блиска нашем испитиваном подручју, те би њихови резултати могли бити од користи за ово истраживање.

Асим Пецо и Бранислав Милановић (1968) у својој монографској студији посвећеној ресавском говору⁶ наводе да су се предакценатске дужи-

⁶ Ово истраживање спроведено је на територији општина Свилајнац и Деспотовца (Пецо – Милановић 1968: 246).

не у многим случајевима редуковале, али да, у случајевима где се реализују, до њихове реализације не долази само у основним облицима речи, него и у њиховој промени, а такође и код непроменљивих речи. Ипак, истичу да су много чешћи примери у којима се предакценатска дужина изгубила (Пецо – Милановић 1968: 298). У примерима које наводе није дошло до преношења акцента, већ само до губљења предакценатске дужине (*живѣла*, *живѣли*, *ку-ййо*, *йеййао*, *радййли*; *обучѣм*; итд.) (Пецо – Милановић 1968: 298). У њиховом корпусу забележени су и примери у којима је потврђена реализација дугоузлазног акцента на месту некадашње предакценатске дужине (*баййе*, *била*, *гроздићййи*, на *свѣййу*, *Тома*, итд.) (Пецо – Милановић 1968: 294).

Радоје Симић (1972) у својој монографији посвећеној левачком говору⁷ наводи да се говор овог краја одликује троакценатским системом (1972: 43). Симић истиче да се предакценатске дужине у говору Левча чувају (1972: 45), наводи и примере у којима је дошло до акценатског преношења, у којима се након њега реализује дугоузлазни акценат (Симић 1972: 51–53), али *мисли* да су случајеви без пренесеног акцента (односно, с реализацијом предакценатске дужине уместо дугоузлазног) „приближно исто тако чести у употреби као и с преношењем“ (Симић 1972: 53–54).

Павле Ивић и Слободан Реметић (1981) при опису говора Буковца⁸ (пункт ОЛА 83) наводе да се дуге силабеме могу наћи под акцентом и у слогу непосредно испред дугосилазног или кратког акцента, а да се дугоузлазни акценат јавља само на претпоследњем слогу (Ивић – Реметић 1981: 575).

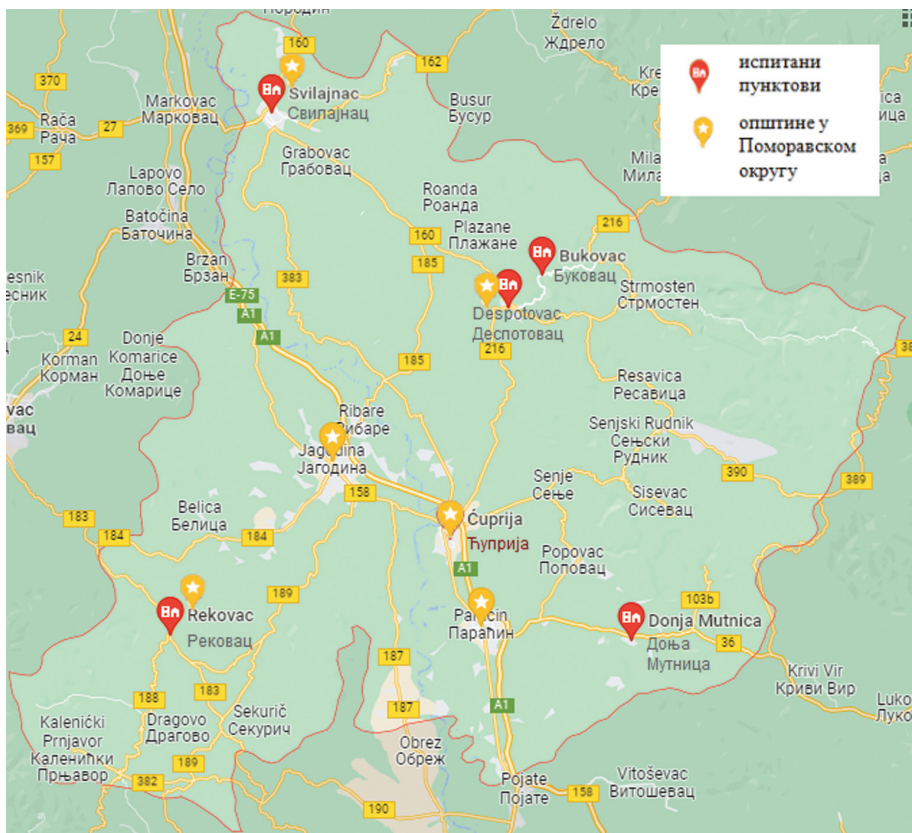
Софија Ракић-Милојковић (1987) испитивала је фонетске особине у говору села Доње Мутнице код Параћина. Ауторка наводи да акценатски систем у говору испитиваног пункта одговара општим одликама у косовско-ресавском дијалекту, с трима акцентованим и двама неакцентованим прозодемама, од којих се дуге прозодеме могу наћи под акцентом и у слогу непосредно испред њега (Ракић-Милојковић 1987: 30). У овом истраживању забележено је да се дугоузлазни акценат може наћи искључиво на пенултими, и то испред кратке ултима (Ракић-Милојковић 1987: 31), те да се предакценатска дужина врло доследно чува у слогу непосредно испред краткосилазног акцента, док је мање очувана у слогу непосредно испред дугосилазног акцента (Ракић-Милојковић 1987: 32).

На основу података које пружају наведени описи можемо увидети да је процес губљења предакценатских дужина или њихове замене дугоузлазним акцентом као резултатом акценатског преношења био започет још полови-

⁷ Међу пунктовима обухваћеним овим истраживањем нашао се и Рековац, са селима у околини Јагодине (Симић 1972: 30).

⁸ Село у општини Деспотовац, у Поморавској области.

ном прошлог века. У овом истраживању настојали смо да сагледамо савремено стање наведене појаве.

Илустрација 3: Ћуприја у односу на испитане пунктове у Поморавском округу.

2. МЕТОДЕ И ТЕХНИКЕ ИСТРАЖИВАЊА

2.1. Информатори.⁹

Информатори (И1–И6; в. табелу 1) чији је говор овим истраживањем обухваћен житељи су Ћуприје и припадници двеју различитих генерација.¹⁰

⁹ Овом приликом исказала бих посебну захвалност својим информаторима који су великодушно пристали на сарадњу и тиме омогућили спровођење овог истраживања. Нарочиту захвалност дугујем Гордани Чопа, која више није међу живима.

¹⁰ Будући да се значајније промене у језику региструју након тридесетак година (Бошњакковић 2020: 374), у овом смо се истраживању определили за испитивање припадника

Информатори су такође различитог степена образовања – сви припадници старије генерације имају основно образовање, док је међу припадницима средње генерације један информатор стекао средњошколско образовање, један је завршио вишу школу, а један је факултетски образован. Две информаторке рођене су на подручју јужног дела косовско-ресавског дијалекта, али од најранијег детињства живе на подручју северног поддијалекта косовско-ресавског дијалекта. Остали информатори рођени су и живе у Ћуприји.

Табела 1: Подаци о информаторима.

ознака	иницијали	година рођења	место рођења	место живљења	образовање	генерација
И1	Д. Л.	1970.	Деспотовац	Ћуприја	СШ	средња
И2	С. Ј.	1965.	Пећ	Ћуприја	Ф	средња
И3	Т. Н.	1971.	Јагодина	Ћуприја	ВШ	средња
И4	М. М.	1944.	Сење	Ћуприја	ОШ	старија
И5	Г. Ч.	1944.	Ћуприја	Ћуприја	ОШ	старија
И6	С. С.	1946.	Ново Село	Ћуприја	ОШ	старија

2.2. Корпус.

Корпус у овом истраживању сачињен је од шест звучних записа разговора с информаторима¹¹ у укупном трајању од 163 минута и 55 секунди. Ови су разговори снимљени¹² у Ћуприји,¹³ а реализовани су у виду социолингвистичког, односно полуструктурираног интервјуа.¹⁴ Снимци су више

двеју различитих генерација, како бисмо сагледали потенцијалне разлике у дистрибуцији испитиване појаве, односно потенцијалне путеве језичке промене.

¹¹ У оквиру звучних записа, осим информатора, у појединим разговорима учествовали су и саговорници, који су припадници исте говорне заједнице, али за потребе овог истраживања њихов говор није анализиран.

¹² За снимање ових разговора коришћен је диктафон *Olympus VN-741PC*.

¹³ Разговори су бележени током одлазака на терен у више наврата између 2018. и 2021. године.

¹⁴ Социолингвистички интервју представља полуструктурирани разговор, у том смислу што истраживач треба одабрати теме које су одговарајуће за информатора, а чија је природа таква да наводе на дуже наративе (Мејерхоф и др. 2015: 48). Интервју отпочиње универзалним питањима, па се постепено иде ка специфичним и личним питањима, односно оним која би могла изазвати изванредан емотивни набој, што би информатора требало да доведе

пута пажљиво преслушани, фонетски транскрибовани¹⁵ и забележени у *Word* формату.¹⁶

2.3. Методологија.

Анализи смо приступили тако што смо најпре издвојили примере у којима је реализован дугоузлазни акценат, који је настао као резултат преношења силазног акцента на претходно дуг слог (в. одељак 1.1). Потом смо издвојене примере груписали помоћу методологије коју је конципирао Павле Ивић (1985: 60), односно – забележили смо примере према 6 фонетских положаја који приказују резултате новоштокавског преношења у случају силазних акцената иза неакцентоване дужине (в. табелу 2). У корпусу смо према овој методологији посматрали и дистрибуцију силазних акцената иза неакцентоване дужине.

Табела 2: Резултат новоштокавског преношења у случају силазних акцената иза неакцентоване дужине.

акценат	положај	слог	положај	акценат
“				”
<i>glāvā > gláva</i>	1a	крајњи отворени	4a	<i>glāvē > glávē</i>
<i>nārōd > nārod</i>	2a	крајњи затворени	5a	<i>glāvōm > glávōm</i>
<i>īīīīāla > īīīīāla</i>	3a	унутрашњи	6a	<i>īīīīīmo > īīīīīmo</i>

Потом смо, након што смо издвојили примере у којима је изговорен дугоузлазни акценат, уместо у овом дијалекту очекиване предакценатске дужине и силазних акцената,¹⁷ његову заступљеност сагледали у односу на укупан број примера, како бисмо видели има ли разлике у степену дистрибуције дугоузлазног акцента код говорника из различитих генерација.

до што природнијег говора (Мејерхоф и др. 2015: 48). Интервју који је у овом истраживању спроведен конципиран је према принципима које је успоставио Вилијем Лабов (1984).

¹⁵ Транскрипти су формиран помоћу програма *VoiceWalker*, који омогућава репродукцију аудио-записа уз понављање његових сегмената.

¹⁶ На основу транскрипта сачињени су текстови чији је део представљен у одељку *Извод из дијалекатских шексџова*.

¹⁷ Приликом категорисања примера коришћени су *Речник Мајнице српске* (2007) и одељак посвећен поста акценатским дужинама (Суботић и др. 2012: 99–101).

Примере који су анализом обухваћени ограничили смо на оне међу којима се нису нашли бројеви, као ни поједини примери који су изостављени уколико нисмо могли са сигурношћу утврдити њихове прозодијске карактеристике. Стога, из нашег корпуса у овом истраживању анализирано је укупно 1425 речи.

Резултати анализе добијених података представљени су дескриптивно и поређени су с резултатима других истраживања појединих говора који су према својим структуралним карактеристикама блиски говору нашег испитиваног подручја, а ова су истраживања новијег датума.¹⁸

3. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА¹⁹

3.1. Позиција 1а: тип *глас̌а*: краткосилазни акценат иза неакцентоване дужине, на отвореној ултими.

У ћупријском говору према резултатима забележеним у нашем корпусу краткосилазни акценат доследно је померен с отворене ултима на место неакцентоване дужине, што је резултирало реализацијом дугоузлазног акцента, чије су потврде неки од примера²⁰ из нашег корпуса (укупно 818 забележених примера у корпусу):

би́ла (И1²¹ × 17, И2 × 7, И3 × 7, И4 × 12, И5 × 7, И6 × 19), *би́ле* (И2 × 6, И3 × 3, И5 × 2, И6 × 3), *би́ли* (И1 × 3, И2 × 8, И3 × 3, И4 × 11, И5 × 7, И6 × 10), *би́ло* (И1 × 24, И2 × 14, И3 × 17, И4 × 33, И5 × 19, И6 × 9), *во́јске* (И1), *во́јсци* (И1, И6), *вра́ћа* (И1), *вре́ме* (И1, И2 × 8, И3 × 4, И4, И5 × 6, И6 × 7), *де́ше* (И1, И2 × 4, И3 × 7, И4 × 2, И5, И6), *жи́ва* (И1 × 2), *ле́по* (И1 × 3, И2 × 2, И4, И5, И6), *ни́си* (И1, И2, И4), *ни́смо* (И1 × 3, И2, И3 × 6, И4 × 4, И6), *о́вде* (И1 × 14, И2 × 19, И4 × 13, И5, И6 × 9), *одрáсли* (И1 × 2), *оки́обра* (И1, И3, И6), *и́йшла* (И1 × 2), *и́одне* (И1), *и́ојма* (И1, И2, И4 × 2, И5 × 2), *и́робе*

¹⁸ Резултати овог истраживања поређени су с резултатима истраживања појединих говора, од којих већину представљају српски говори у Румунији. Иако су ово говори који су по својој природи специфични, будући да се налазе изван матичне територије језика којем припадају, сматрали смо да је оправдано поредити резултате истраживања будући су према структуралним карактеристикама ови говори блиски говору нашег испитиваног подручја, а такође, имају типичне одлике косовско-ресавске акцентуације: Дивич (Лончар Раичевић 2018а: 296); Стара Молдава (Лончар Раичевић 2018б: 43); Белобрешка (Лончар Раичевић – Цветковић Теофиловић 2018: 167); Пољадија (Лончар Раичевић 2020: 180). Осим тога, резултати су поређени с резултатима истраживања говора Баваништа (Бошњаковић 2020). У наведеним истраживањима примењена је иста методологија као и у нашем.

¹⁹ Узевши у обзир превасходно број испитаника, али и њихову старосну доб, мора се истаћи да су представљени прелиминарни резултати истраживања наведене појаве.

²⁰ Из практичних разлога у раду нису наведени сви анализирани примери.

²¹ Ознака информатора који је изговорио наведени пример.

(И1 × 3), *īrūdna* (И1, И2, И3), *ĥérka* (И1, И4, И5), у *sīvári* (И1 × 3, И3 × 2, И4 × 4, И5 × 2, И6 × 4).

За старо место акцента у овој позицији у нашем корпусу нема засведочених примера. Нисмо забележили ни примере у којима енклитика чува старо место акцента, што је било и очекивано, будући да је то знатно старије стање.

У истраживањима других говора, који су према структуралним карактеристикама блиски говору нашег испитиваног подручја, старо место акцента у овој позицији такође није забележено (в. Лончар Раичевић 2018а: 292; 2018б: 40; 2020: 178; Лончар Раичевић – Цветковић Теофиловић 2018: 163).

3.2. Позиција 2а: тип *nārōd*: краткосилазни акценат иза неакцентоване дужине, на затвореној ултими.

Краткосилазни акценат у нашем корпусу доследно је померен на место неакцентоване дужине с финалног затвореног слога, што је резултирало доследном реализацијом дугоузлазног акцента (укупно 104 забележена примера у корпусу):

kávez (И5), *lánaц* (И3), *národ* (И1), *níсам* (И1 × 9, И2 × 5, И3 × 3, И4 × 11, И5 × 10, И6 × 10), *īēīшак* (И3), *īorékлом* (И1), *īrimer* (И2 × 2, И3, И4 × 4), *rásīусī* (И1) *ручак* (И1, И5, И6).

У овој позицији такође нисмо забележили примере са старим местом акцента, што је било и очекивано, а тако је и код других истраживача (в. Лончар Раичевић 2018а: 293; 2018б: 41; 2020: 178; Лончар Раичевић – Цветковић Теофиловић 2018: 164).

3.3. Позиција 3а: тип *īīīāла*: краткосилазни акценат иза неакцентоване дужине, у медијалној позицији.

У овој позицији такође је доследно спроведено преношење акцента чији је резултат реализација дугоузлазног, уместо пређашњег краткосилазног акцента иза неакцентоване дужине у медијалном слогу (укупно 419 забележених примера у корпусу):

bólnици (И1 × 2, И3), *doжívели* (И2 × 2), *дру́жила* (И1), *жívела* (И3 × 3), *жívели* (И4, И5 × 2, И6 × 3), *жу́рили* (И1), *зави́јала* (И1), *захи́евала* (И1), *иници́рали* (И2), *кра́тио* (И1), *крéнула* (И1 × 2, И2 × 2), *крéнуло* (И2), *ку́ишла* (И3, И5), *ку́ишли* (И1), *ку́ишо* (И1 × 2, И5 × 2), *љу́дима* (И2), *мéшала* (И1), *мóрала* (И3 × 2, И4 × 3, И6, *мóрало* (И3, И4), *мóрао* (И3), *мини́рала* (И2), *мóрали* (И1 × 2, И2 × 2, И4 × 3, И6), *наљу́шила* (И1), *на́роду* (И3), *одлу́чила* (И1 × 2, И3), *омогу́ћили* (И1), *о́йерáцију* (И3), *о́йи́ри́лике* (И1 × 2, И5), *очеки́вали* (И1 × 2), *їлaни́рали* (И1, И6 × 3), *їлáнове* (И1), *їо́јaвио* (И1), *їомáгaлe* (И1),

йомáгали (И4, И6), йóродицу (И1, И3), йримéйио (И1), йрiчала (И2, И3 × 2, И5), йромéнила (И1), рáдила (И1 × 4, И2 × 4, И3 × 3, И5 × 2, И6), рáдиле (И1 × 2, И3, И6), рáдили (И1 × 8, И2, И4, И6), рáдио (И1, И2 × 4, И3 × 2, И4 × 2, И5 × 3, И6 × 2), расiйiтiала (И2), рáсiйусiйу (И1), слáгала (И3 × 3), слáгале (И1), слáгали (И1, И4), слáгао (И1), сýкоба (И1 × 2), ийрáжио (И2), уйiсала (И1, И2 × 3, И3 × 2, И5), уйiсале (И1 × 2), усiйáвала (И1), усiйéвали (И3).

У нашем корпусу примера са старим местом акцента у овој позицији није било, што је разлика у односу на резултате до којих су дошли други истраживачи (в. Бошњаковић 2020: 379; Лончар Раичевић 2018а: 293; 2018б: 41; 2020: 178; Лончар Раичевић – Цветковић Теофиловић 2018: 164).

3.4. Позиција 4а: тип *глāвê*: дугосилазни акценат иза неакцентоване дужине, на отвореној ултими.

Дугосилазни акценат иза неакцентоване дужине на отвореном финалном слогу у нашем корпусу такође је доследно замењен дугоузлазним акцен-том (укупно 62 забележена примера у корпусу):

вóжње (И3), дáје (И1), дáна (И1 × 2, И2 × 4, И3 × 3, И4, И6 × 2), љúди (И1), нéћу (И1, И4 × 3), рáсiе (И1), сáле (И1), сiйрáне (И3, И4), иéиe (И1), удáје (И1).²²

У овој се позицији стање забележено у нашем корпусу разликује у односу на резултате других истраживача говорâ структурално блиских говору нашег испитиваног подручја (в. Бошњаковић 379–380; Лончар Раичевић 2018а: 293; 2018б: 41–42; 2020: 179; Лончар Раичевић – Цветковић Теофиловић 2018: 164).

3.5. Позиција 5а: тип *глāвôм*: дугосилазни акценат иза неакцентоване дужине, на затвореној ултими.

Када је у питању затворени слог с дугосилазним акценом иза неакцентоване дужине, такође бележимо само примере у којима се доследно реализује дугоузлазни акценат (укупно 12 забележених примера у корпусу):

диiлóмом (И3), изгрáдњом (И2), крáгном (И5), Марiном (И1); жiвiши (И3), извúчем (И2), мрзим (И2), йовúчем (И5 × 2), удáјеш (И1 × 2), удáјем (И1).

И у овом случају стање у нашем корпусу разликује се од стања забележеног у другим истраживањима, где је било и примера са старим местом

²² У корпусу је забележен један пример у којем се чува старо место акцента, али се предакценатска дужина која му је претходила не реализује. Међутим, овај је пример изговорен од стране саговорника, чији говор у овом истраживању није био анализиран: *омузê*.

акцента (в. Бошњаковић 2020: 380; Лончар Раичевић 2018а: 293; 2018б: 42; 2020: 180; Лончар Раичевић – Цветковић Теофиловић 2018: 165).

3.6. Позиција ба: тип *īrīyīmo*: дугосилазни акценат иза неакцентоване дужине, у медијалној позицији.

У малобројним примерима, које смо у нашем корпусу забележили у позицији некадашњег дугосилазног акцента у медијалном слогу иза неакцентоване дужине, реализован је дугоузлазни акценат (укупно 10 забележених примера у корпусу):

жівимо (И2), *јурења* (И3), *йовл́ачење* (И2), *шн́ајдерски* (И4);

У овој позицији, међутим, забележили смо и примере у којима се чува стари, непренесени акценат, али се неакцентована дужина која му је претходила не реализује:

сaб́орник (И3), *С́тење́вца* (И1 × 5).

У другим истраживањима говорâ, који су структурално блиски нашем испитиваном подручју, истраживачи бележе или искључиво старо стање, или су знатно чешћи примери с непренесеним акцентом (в. Лончар Раичевић 2018а: 294; 2018б: 42; 2020: 180; Лончар Раичевић – Цветковић Теофиловић 2018: 165), док поједини резултати показују да је однос примера са старим и новим акцентом код старије генерације изједначен, а да се код млађе генерације примери с пренесеним акцентом јављају у већем проценту (Бошњаковић 2020: 381).

3.7. О појединим специфичностима.

У нашем корпусу забележени су примери у којима се реализује дугоузлазни акценат на месту на којем се према норми стандардног српског језика реализује краткоузлазни. Може се претпоставити да је до реализације дугоузлазног акцента уместо краткоузлазног дошло јер се акценат пренео на ново место, а будући да краткоузлазни акценат говорници с овог подручја немају у свом говорном систему, на његово је место дошао акценат који у њиховом систему постоји:

д́олму (норм. *дòлма*) (И5), *задовóљсѝво* (норм. *задовòљсѝво*) (И3), *касѝе* (норм. *касèѝе*) (И1), *незадовóљсѝво* (норм. *незадовòљсѝво*) (И3), *йóследице* (норм. *йòследице*) (И3), *й́рѝзѝме* (норм. *й̀рѝзѝме*) (И2 × 4), *й́ро́грам* (норм. *й̀ро̀грам*) (И1).

Забележени су примери у којима се дугоузлазни акценат реализује уместо нормативног краткосилазног: *гóре* (норм. *гòре*) (И2), *дóле* (норм. *дòле*) (И2 × 17, И4), што би могли бити и акценатски дублети, или последица емоционалног стања говорника.

Такође, одрични облик трећег лица једнине глагола *јесам* у презенту у говору свих информатора забележен је с дугоузлазним акцентом (*није* × 41), док су нормативни облици *није* и *није*. Ова се појава може објаснити тиме што је облик трећег лица једнине аналошки преузео дугоузлазни акценат из осталих облика овог глагола у презенту. У корпусу су, међутим, забележени, и то у већем проценту (в. табелу 3), облици овог глагола с краткосилазним акцентом (*није* × 91), што може бити последица бржег темпа говора (в. Бошњаковић 2020: 382).

Табела 3: акценат у речи *није*.

<i>није</i>	31,06%	68,94%	<i>није</i>
-------------	--------	--------	-------------

3.8. Дистрибуција дугоузлазног акцента у говору Ћуприје.

Резултати истраживања указују на ново акценатско стање којим се одликује говор Ћуприје, а које подразумева новији троакценатски систем, с доследно пренесеним краткосилазним акцентом на слог који му је претходно, чији је резултат дугоузлазни акценат. Инвентар прозодема у ћупријском говору, према резултатима нашег истраживања, подразумева, дакле, четири прозодеме – три акцената (два силазна, који се разликују према квантитету, и дугоузлазни) и неакцентовану краткоћу. Овакво стање разликује се у односу на инвентар прозодема који је забележен у описима других говора северног подручја косовско-ресавског дијалекта, који укључује и предакценатски квантитет (уп. Пецо – Милановић 1968: 298; Симић 1972: 45; Ивић – Реметић 1981: 575; Ракић-Милојковић 1987: 30).²³

Дугоузлазни акценат може се јавити у свим положајима осим на ултими, што значи да се не реализује у једносложним речима. Ово се такође разликује од претходно забележеног стања, где се дугоузлазни акценат реализовао само на претпоследњем слогу (уп. Ивић – Реметић 1981: 575; Ракић-Милојковић 1987: 31).

4. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Анализа шест звучних записа говора информаторâ из Ћуприје, с подручја косовско-ресавског дијалекта, припадника двеју различитих

²³ Павле Ивић је приликом истраживања говора Уљме закључио да су у том говору све предакценатске дужине повукле акценат на себе (Ивић 1990: 199–205), што је стање које смо забележили у резултатима нашег истраживања.

генерација, показала је да су у њиховом говору силазни акценти доследно пренесени на слог на којем је била предакценатска дужина, а резултат тога је доследно јављање дугоузлазног акцента у њиховом говору. У корпусу су забележена три примера (од укупно 1425 анализираних) у којима до преношења није дошло, али није забележен ниједан пример у којем је изговорена предакценатска дужина. У говору различитих генерација нема разлика у дистрибуцији дугоузлазног акцента.

Резултати нашег истраживања разликују се од резултата који су представљени у описима овог дијалекатског говора из друге половине двадесетог века, где су уочене само тенденције ка губљењу предакценатских дужина, или ка преношењу силазних акцената на слог на којем је била предакценатска дужина, док се старије стање и даље у великој мери чувало. Исто тако, приметили смо и разлике у односу на резултате неких истраживања новијег датума, у којима се такође, мада знатно ређе у односу на описе старијег датума, бележи и старо акценатско стање. Ове разлике нам указују на то да је дошло до промене у језику. Преношење акцента чији је резултат дугоузлазни акценат, према говору испитаника обухваћених овим истраживањем, на говорном подручју Ћуприје у потпуности је завршено. Ово нам истраживање, дакле, пружа увид у ново акценатско стање које је актуелно у говору северног подручја косовско-ресавског дијалекта, тачније у ћупријском говору, а које подразумева новији троакценатски систем с доследно пренесеним силазним акцентима на предакценатски квантитет, чији је резултат дугоузлазни акценат, који се може јавити у свим положајима осим на ултими, што значи да се не реализује у једносложним речима.

Ипак, треба напоменути да постоји могућност да би другачији избор информатора дао и другачије резултате, стога би будућим истраживањима ове појаве требало обухватити већи број испитаника, уз посебан осврт на најстарију генерацију (идеалне дијалекатске информаторе) у чијем би се говору можда ипак нашле предакценатске дужине на које нису пренети силазни акценти.

Резултати овог истраживања могу бити од користи за даља истраживања акцената у говорима косовско-ресавског дијалекта и могу послужити за употпуњавање дијалекатске слике ове области, будући да је она с овог аспекта готово неиспитана. Детаљнија испитивања фонетских карактеристика акцената овог подручја такође би била од великог значаја, а посебно би допринела поузданости резултата будућих истраживања.

ИЗВОД ИЗ ДИЈАЛЕКАТСКИХ ТЕКСТОВА²⁴

Д. Л. (рођена 1970. године, И1)

О детињству и одрастању на селу

Па, йшли смо у шкѡлу и пѡсле шкѡле смо мѡрали да йдемо да помѡжемо рѡдитељима, нѡрмално, на њиви, и тѡко свѡки дѡн... ймамо пољопривреду, ймамо њиву, ймамо њиве, ймамо ливѡде, ймамо сѣно, ймамо кукѡруз, жйто, свѣ тѡ, пшѣницу, свѣ смо то рѡдили... и крѡве смо тѡд ймали, и ѡвце, и крѡве, и свѡшта смо ймали, и свйње, и кѡкошке, и свѣ... Мй смо свѣ, кѡо и одрѡсли... пѡ, нйсмо бѡш нѣшто вѡлели да рѡдимо, али пѡшто смо мѡгли да йдемо ўвече да глѣдамо – бйоскоп тѡд се појѡвио у сѣлу, п ѡнда прѡбе фолклѡра, ѡнда смо журили да рѡдимо, преко дѡна йдемо у шкѡлу, рѡдимо, и пѡсле пѡдне, ўвече – йдемо на прѡбе фоклѡра, йдемо у бйоскоп и штѡ јѡ знѡм, тѡ је бйла нѡша рѡзонада, ѣто.

О породици

Са сѣстром сам се слѡгала сўпер... лѣпо. Па, нѣкад смо се и побйле, додўше, али смо се лѣпо слѡгале. И сѡд се лѣпо слѡжемо зѡто што попўстамо јѣдна дрўгој, јѡ мйсим да због тѡга, ймамо толѣрѡнције прѣвише јѣдна према дрўгој и разўмемо јѣдна дрўгу, и мѡжда због тѡга се дѡбро и слѡжемо. Мѡма је бйла стрѡга и ѡнда кѡже – ћу те кѡжем код тѡте ☺²⁵ ако нйси дѡбра ☺ ѡнда тѡта кѡо нѣшто мало вйше стрѡг него мѡма, и тѡко. Тѡта нйкад нйје био зѡдовољан. Нйје бйо зѡдовољан. Јѡ сам у дрўгој гѡдини ймала свѣ пѣтице гимнѡзије... у дрўгој гѡдини сам ймала двѣ четвѡрке и јѡ сам му ѡднела књйжицу, и ѡн кѡже – ѣ, нйсам зѡдовољан – и мени бѡш онѡко било мнѡго жѡо и мнѡго ми било крйво – штѡ тѡко мѣне да кѡже ☺ да нйје зѡдовољан... и двѡ неопрѡвдана сам ймала тѡд ☺ двѡ. ☺

²⁴ Дијалекатски текстови конципирани су на основу транскрипата звучних записа разговѡра са шесторо информѡтора из Ћуприје, који су припадници различитих генѣрација. Разговѡре је забележила Миљана Чѡпа у Ћуприји, у периоду 2018–2021. године, за потребе израде докторске дисѣртације, а они су реализѡвани у форми социѡлингвистичког интервјуа (в. одељѡк 2.2). Дијалекатски текстови су за ѡјѡвљивање прилагођени и индексирани, тј. приређени су према темама кѡје су сегментирѡне у тематске целине. Из техничких и етичких разлога нйје презентѡван целокупѡн материјѡл који је прикупљѣн. Информѡтори су сагласни с ѡјѡвљивањем ѡвих текстова.

²⁵ Симѡл кѡјим је ѡзначѣно да се информѡтор насмејаѡ.

О ћеркиној свадби

Па ђна пѡсле гимнѡзије, и ђна кѡо јѡ... пѡсле срѣдње шкѡле ђдмах, јѡла мѣсеца, а рѣкла нам да се удѡје прѡвог мѡрта за њѣн рѡђендан, а Зѡран је тѡ примѣтио да тѡ ђна планира. Кѡо ђна планирала вѣшу да ђће да упѣше, пѡ ђе ђво, па ђе ђно, па ђе да студѣра па... и ђнда је Зѡран примѣтио да нѣшто... да вѣћ ѣде дѡго са Мѡрком, да престѡје већ да ѣчи, ђдлична је бѣла, али престѡје д ѣчи, и ђн пѣта – ел тѣ планираш да се удѡјеш или нѣ, ђна кѡже – па нѣћу, јѡ ћу да упѣшем вѣшу – и пѡсе двѡ дѡна дѡђе и кѡже – јѡ ћу ѣпак да се удѡјем – па ако ђе се удѡјеш – јѡ ђћу вѣлико, ђћу свѡдбу, ђћу свѣ, ђнда тѡ мѡра се спрѣми мѡра да се свѣ тѡ органѣзује, и тѡко се ђна... Мѣ смо ѣсто и тѡ подрѣжали, мѣ смо и тѡ подрѣжали, па штѡ ћемо... и тѡко... ђни су ѣмали вѣлику свѡдбу, вѣлику свѡдбу, шѣсто гѡста отпрѣлике бѣло. Мѡрија тѣла свѣ ђбичаје да ѣма. И на сѣлу смо прѡвили онѡ кад долѡзе по млѡду и свѣ то, па пѣтла да трѡже мѡмци, па ђнда... кад ѣјутру долѡзе по млѡду, нѡјпре мѡра да се гѡђа, овѣм, брѣ – пѣшком, ел тѡко, пѣшком се гѡђа јѡбука. И ђнда кад ђни погѡде ту јѡбуку, ђнда мѡгу свѡтови д ѣћу унутра, у двѡриште и да – и нѡравно, да ѣћу да прескѡчу корѣто, де се налѡзе сѣтне пѡрице, ту се бѡце, у ствѡри, и ђнда они ѣћу, свѡтови ѣћу унутра, и ђнда чѣкају да млѡда изѡђе, а младожѣња трѣчи да нѡђе млѡду штѡ прѣ, да би ѣшо код нѣ штѡ прѣ, а ђнда брѡђа стѡје испред вѡрата и хѡће да наплѡте. И ђнда ђни тѡ наплѡте лѣпо, фѣно, и млѡда изѡђе. И ђнда кад млѡда изѡђе, ђнда ѣма са прѣстеном тѡм око нѣке... дѣвер кад обѡва цѣпеле које кѡпио, дѣвер тѡд јѡј дѡје прѣстен који кѡпио. Тѡ свѣ су нѣки ђбичаји које јѡ ѣсто нѣ знам бѡш нѡјбѡље. П ђнда младожѣњски мѡмци да нѡђу, да трѡже пѣтла кѡга сакрѣју нѡши мѡмци, млѡдини мѡмци, девѡјке, сакрѣју нѣгде по двѡришту, и ђнда ђни тѡ трѡже, и кад нѡђу, тѡд мѡгу да бѡду угѡшћени, да бѡду, да се послѡже, знѡш, нѣчим... тѡко, тѡ, свѣ она то хтѣла, тѣ ђбичаје, зѡто што се мнѡго дрѡжила са бѡбама. ☺ Зѡто што се мнѡго дрѡжи са бѡбом тѡмо, и ствѡрно, нѣ знам, ђна тѡ тѡко вѡлела и... мѡда јѡ мѣсим да тѡ претерѣвање сѡд у дѡнашње вѣреме и да тѡ сѡвишно свѣ. Ал нѣшта се нѣсам мѣшала, а нѡјвише сам рѡдила. ☺ Нѣје хтѣла нѣшта, хтѣла је кѡко ђна хѡће, а мѣ смо јѡј свѣ то омогѣћили, тѡко дѡ, бѡш онѡко кѡко ђна хтѣла.

О својој селидби и пословима

Па јѣдноставно прихвѡти се тѡ тѡко кѡо да мѡраш то. Јѣдноставно мѡраш да крѣнеш дѡље, ѣдеш дѡље. Мѣ смо ѣмали сѡмо онѣ двѣ сѡбице, тѣ се сѣгурно сѣћаш, ѣмали смо тѣ двѣ сѡбице прѡво на почѣтку и нѡрмално, трѡдиш се да тѡ функционѣше тѡко – кѡо – тѡ смо гдѣ смо, тѡ је штѡ је, и штѡ ћемо – ѣдемо дѡље. Јѡ сам већ бѣла запѡшљена, јѡ сам већ рѡдила, нѡрмално,

радила сам у болници и даље, и то је то. А прѣ тога прѣватно смо свѣ радили, и држали смо продавницу, држали смо флипѣре, држали смо и видео-ѣгрице у сѣлу тамо, држали смо касѣте, држали смо – свашта смо нѣшто прѣватно радили. И пѣсле ја сам болницу, а Зѣран је ѣнда ѣмао кѣмбајн, па је ѣмао ѣво па... свашта смо радили прѣватно ствѣрно...

О дружењу

Па ѣскрено, Мѣлана, мѣ ѣмамо мнѣго мѣло врѣмена... дрѣжимо се, али ѣмамо мнѣго мѣло врѣмена за комшѣлук, рѣцимо, ил штѣ ја знѣм, ѣвде... долѣзи ми јѣдна кѣмшиница, углѣвном су стѣри... и ѣнда ми долѣзи сѣмо јѣдна кѣмшиница ѣдавде. Мѣја јѣтрѣва долѣзи и ѣнда колѣгинице с пѣсла и штѣ ја знѣм, и то који су ми дѣбри и са ѣјма се дрѣжим. А познѣјем мнѣго лѣуди, то јѣсте тѣчно, и у Дѣспѣтовцу, и у Стѣњевцу, и свѣуда. И ѣвде, и свѣуд, и то је то. ☺

С. Ј. (рођена 1965. године, И2)

О породичној историји

Мѣлѣтић... Нѣко од тѣтиних прѣдака је бѣо Мѣлета, па је ѣдѣтле Мѣлѣтић. Тѣ су вѣлда бѣла двѣ брѣта, кѣлко сам ја тѣ дѣбро упѣмтила. Јѣдан је бѣо Пѣвле, јѣдан Мѣлета, па ѣма и Пѣвловића и Мѣлѣтића који су из ѣсте кѣће. Тѣ се сѣд разрѣдило, тѣ је мнѣго дѣвно бѣло, али, тѣко да смо ѣтишли и тѣ смо се, ѣвај, разѣшли кѣ фѣмѣлија, тѣко да ѣма и Пѣвловића и Мѣлѣтића који су у крѣвном срѣдству. Нѣко од нѣс млѣђих тѣ углѣвном нѣ зна. Стѣри тѣ су крѣли – зѣшто, из кѣг рѣзлога – нѣ знам; бѣло би лѣпо да су бѣр нѣком рѣкли да... да нѣко бѣр тѣ нѣси. Мѣжда и нѣко знѣ, не мѣгу да твѣрим. Мѣжда је нѣко од тѣтиних стрѣчева нѣком од сѣнова рѣко тѣ, па да ѣн ћѣти да му рѣко. Углѣвном, ја нѣ знам, мѣне тѣ ѣвек ѣнтерѣсовало, нѣкад нѣшта нѣсам мѣгла д ѣзвѣчем од мѣје бѣбе, значи, ѣна је ѣмала у рѣкама, бѣла је пѣсмена, ѣмала је у рѣкама тѣј рѣдѣслов, мѣра да знѣ бѣр тѣ прѣво прѣзѣме које је бѣло кад су дѣшли, ѣвај, на Гѣлију, кад су се насѣлили... јѣр су се насѣлили у крѣш, значи, ѣни су бѣжали, и бѣш су у нѣком крѣшу, ѣне се не сѣћају, мѣле су бѣле кад смо ѣх вѣдили гѣре, ал је мнѣго лѣпо, ствѣрно. Плѣнина, ал је ѣно дѣвно. Нѣје урбѣнѣзовано, нѣшта нѣма, ѣма нѣки пѣт прокѣпан, ал тѣ вѣда ѣднѣсе, мѣл-тене скѣчеш с кѣмена на кѣмен, и тамо де сам се ја кѣ дѣте ѣграла, кѣжу, тѣ су бѣле ливѣде нѣкад, сѣд је свѣ бѣрова шѣма. Јѣ ѣмам жѣљу да ѣдем гѣдинама. Јѣ ѣдем у сѣло, ал нѣсам ѣшла тамо, дѣ сам ѣшла, нѣгде тамо, па, као дѣте, тѣко, тѣ ти углѣвном... тѣ.

О свом школовању

Завршила сам сређњу грађевинску, високоградњу, и завршила сам економску, Економски факултет, значи дипломирали економиста у трговини, уједно и менаџмент, значи то је било, тако је, овај, комбиновано. Завршила сам у Јагодини. Кренула сам у Светозарево, а завршила у Јагодини. Ал стварно је то било – Јагодина се звала Светозарево и ја сам уписала школу у Светозарево, а завршила сам у Јагодини. Факултет у Београду, ал добро, било је оделење које, овај, истурено овде, али са индекса се води у Београду. Професори овде држали предавања, значи, у то време сам се ја распитала каква ситуација је, уписала високу пословну у Београду, а пошто ми је било компликовано да путујем за Београд стално, ово ми је било једноставније, просто – овде држали предавања поподне, викендима овде сам била, одржавани су били испити, а могао си да идеш у Београд.

О свом послу

Рађим у Полицијској станици Ћуприја. Рађим, овај, на пословима обраде прекршаја. Ту сам мало напредовала. Кренула сам да рађим са сређњом школом, рађила сам на шалтерима више од десет година, па сам онда рађила мало ко шеф кад сам завршила факултет и онда сам побегла, то је много напорно. Сада сам у полицији, у полицији рађим на радном месту за које потребна виша школа. Без обзира што имам факултет, пристала сам да рађим то, јер нисам могла да добијем радно место са високим.

Постђала бенефиција коју су иницијали прђшле године и некад су у полицији рађили до педесете године, то је, значи, неки плафон, све преко је превише, значи он, постоје те исцеди до краја, али тотално – не физички, психички. Сам улазак ујутру, значи, кад уђеш у полицијску станицу ујутру, не мож да чујеш ништа лепо, посебно у делу где сам ја – онај се убио, онај се обесио, онај се побио, онај се предозирао, значи милион негативних информација у току дана, од којих ја сад, годинама, овај, човек се научи да изолије неке ствари у глави, значи, пола чујем, пола не чујем. Чујем оно што морам и што је везано стриктно за мој посто, а све остало покушавам да одбијем од себе јер ме то смаја и мрбидно ми, да ти кажем. Дођем кући онако баш оцеђена и како пролази време, све теже ми је неке ситуације да изнесем, да поднесем. Не знам ни ја како да се изразим – има пуно насиља, има насиља над децом, насиља над женама, то човек једноставно некад не мож да прогута. Неке ствари можеш, ал неке стварно, колико год... постанеш деформисан. У свакој професији, па тако и код нас. Неке ствари гледам и не реагујем прсто. Човек буде изопачен, ја кажем, то је страшно, ал то је ис-

тина. Временим човек огуља на неке ситуације, али ситуације де су умешана деца врло тешко човек може да изолије – колико год да хоћеш и да желиш – не можеш, човек се саживи и онда то психички врло лоше утиче на сваког, значи без обзира да ли је у питању мушарац или жена, било ко, млад човек лакше подноси, све што си старији, све теже...

Т. Н. (рођена 1971. године, ИЗ)

О свом школовању

То како сам отишла у средњу школу је захваљујући старијем брату од тетке, односно млађем, не старијем – он је завршио елетротехнику и мени се то чинило интересантно, пошто су њих двојица имали више задужење да нас дни чувају кад су били слободни, ја сам уз њих ндоп била. То се знало – пошље нас мама – петак, суботу, па се у недељу вратимо да нас тетка и теча чувају, а дни нас увале, наравно, синовима, тако да сам ја елетротехнику школу уписала зато што и млађи тај брат уписао, и он је то завршио, и мени је то било, интресантно и ја сам тако отишла. Што се факултета тиче, то је било под морање, да бих остала на послу који дан-данас радим, а иначе не радим с том дипломом. Ја сам морала да завршим вишу пословну школу, одсек Спољна и унутрашња трговина, да би добила решење за стално. Ја сам дошла петог октобра деведесет седме године, радила до седмнестог децембра две хиљаде четврте, тад сам добила решење за стално. Морало да се ускладиш, ³начи није било хоћеш-нећеш, мораш. Успевала сам уз помоћ мојих родитеља, мајке и оцуха.

О својим хобијима

Сада све зависи шта је то хоби. Волим рекреативно да се бавим стрељаштвом. Раније сам трчала, сад то више не радим – не дозвољава ми ни време, а ни килажа, најискреније. Бавила сам се фоклором који дан-данас волим. Нажалост, због наших неприлика у нашем градском културно-уметничком друштву ја тренутно не играм, иначе ђипала би сигурно. Хоби, шта још мож да ми буде хоби – ето, башта, да, не могу да кажем – хоби, то је више обавеза, да би деди правила занимацију. Фоклор сам почела да играм са четири године у првом мијатовачком фоклору у вртићу, а после, касније кроз школу и у културно-уметничком друштву Железничар, где сам стигла до ветерана и надам се да ћу још некад да заиграм. А стрељаштво, и то сам почела врло мала, с обзиром да сам одрасла на стрељани, с обзиром да је кућа поред саме стрељане. Почела сам са неких шес-седам година да одлазим, научила да пуцам и мени то било интресантно, онда сам престала да се бавим тиме,

с ђбзиром да сам отишла на дрўге спђртовe и на дрўге ствђри кђје су ме занимале у тђм пѐриоду одрђстања. Врђтила се на стрелђаштво пђново, да кђжем, у нѐких трђдесет и нѐшто гђдина. Вђлим да пўцам и за фђрму и да се дрўжим са дѐцом код мѐне у стрелђани, де ми дѐца ствђрно – напўне ме толђко пђзитивном енѐргијом, да је тђ, ја н умѐм д обђјасним. И сђд се тђкмичим, йдем, знђчи, да им испўним, ѐто, да кђжем, понѐкад кад им зафђли нѐко од ветерђна, па да мђгу да им допўним и кад нѐма дђвољно дѐце, а тђкмичим се за свђју фђрму, гдѐ ђбично вђлим и да побѐђујем.

М. М. (рођена 1944. године, И4)

О животу и супругу

Дѐ смо се бѐше мђ упђзнали – нѐ знам. У колђнији смо тђд стђновали, у фђбрику шѐћера, сђне, јер његђв ђтац добђо стђн у колђнију, а ђвде јђш нђсу добђили кўћу, кђо, национализовано. И ђнда, седамдѐз дрўге смо из колђније прѐшли ђвде, а шездѐс пѐте смо се ўзели и тђмо смо жђвели. Тђмо се ђба детѐта рђдила. Сѐдам гђдине смо бђли у колђнију, стђновали, па смо пђсе прѐшли ђвде. Пђсе поправљђј, поправљђј, цѐо вѐк поправљђј овў кўћу, па пђсе поправљђј йсто ђчево... сђм прађвимо кўће и нђшта... Него дђбро, фђла Бђгу... Ти си мѐн превариђо, нђје јђ тѐбе... ймо двѐ, после ме не пўшташ д йдем... Него такђ ти то, сђне. Дђбро, нђје лђше детђњство, свђко пђмти да му је лѐпо кад свѐ бђло тђко. И тђко, што кђже, кад пђсе... Пђсе сам јђ йшла на кўрс шнђјдерски, па сам йшла и у Нђви Сђд, на- на стенографђју сам... И тђмо сам – сад нѐ знам ни дѐ ми тђ – ймала сам тў свѐ, онђ црђта, тђчкица... нѐ знам тђ, дѐ знђм, тђ сам мђгла да бўдем новинарђка, сђне. Овђј ми нѐ даде нђшта. Са онђ сам дђшла и вђше нђсам ни отишла нђгде ☺ вђше ме нђје пустиђо из кўће д изђђем ☺ ал штђ да рђдиш...

О својој свадби

Па знђш кђко, јђ нђсам ймала ђну дугђчку хђљину кђо што сђд... него ђнда и ђно врѐме бђло крђтко, знђш, па сам јђ шђла, јђ сам сђма сашђла хђљину, онђко ђбично што кђжу и ђбичан матријђл и овђ, "мђла сам кђо... хђљину и ђнда гђрњи дѐо, ђнда скинем гђрњи дѐо па сам тђко... јер јђ нѐ знам дѐ нам и слђке, нђшта нѐам, свѐ смо погубђили, нѐмамо нђшта. Сђм што сам се слђкала, тђ смо, стђвили ми вѐнац на слђкање, нђшта вђше. Нђсмо бђзна штђ нѐшто баш мнђго пђли. И гђстију смо имђли дђста у колђнију, па њѐгови су и бђли пўно, око четрдѐсет-педѐсет гђста су бђли. Јђ се не сѐћам, брѐ, мўзике. Бђо армоникаш, и онђј дебѐли, бђсација, и виолиђна. Влђјче нам бђо старђјко. Влђјче нас тѐро да устђнемо, па да чўчнемо, шта бѐше... тђ се

сећам, нешто да певамо... Кафу ми драга испеци, како беше... ал добро, то ти је више било прдсто, али добро. Ми смо више упрдстили, као. Мдја сестра кад се удавала, онда је било онô право, сељачки, што кажу – ишли су на врело, у Сене, па онда пџали, па све то сине, а ја нисам. Дада се удавала у јесен, ја у прдлеће. Сестра се у Раваницу венчала, онда пдсе йду у Раваницу на венчање, и тако сине. Пдсе кад се врате назад, онда, све – веселе и фино. Па добро, то су ти као... то на селу је било љвек, а овде ми нисмо тољко, йма ко хће, али већ се губи сине то, нема то тољко као што је било.

О детињству

Па и бата био, па ватао вратици. Ја сам највише волела кад ухвати вратици на клопку, као тиква, онда с онô, направи бата то и онда стави на јабуку и хватамо вратици. Онџ вратици кад с испечу на ражањ, ја сам онô много волела, сам крчка, онџ вратици... ☺ Све смо ймали сине, ймали смо и свиње, и козице, и овце, кокошке, ймали смо и ћурке и гуске, ал нама било преко пута, п онда река, па се тамо и у реку саме те животиње... ишли и враћају се кући. Фино нам било, да ти кажем. Све смо, али јарићи смо највише волели, ймали смо сви козе и овô, ймали смо јарићи, ја мисим по три-четри јарета смо ймали, и онда сваки – брат прво бира, сестра, па ја. И кад треба да закољу јаре, ја нећу да једем њихово јаре, кад мје јаре – мје јаре кад закољу – ја нећу мје да једем, него једем њихово, кад они ☺ закољу, а било ми жао, јарићи стварно много били добри, ја сам њи много волела... Сви су они били добри, једино свиње што мораш кући, на пример, или йдемо да чувамо, на пример йдем у школу, мора да учим и да чувам свиње, и кад се вратим, пдсе йдем у школу сине. То јесте било... свиње као мало, а козе и овô пустимо и оне йду саме и саме се и врате, йсто живину, све шотке, гуске, и овô, све йде то у реку, све сами долазе. А ймали смо и, што каже, и плац доста велики. Све смо то пдсе прдали. По баште – ймали смо све, ймала сам и њиве, ймала сам виноград, ймала сам баште, ймали смо три њиве, садили смо жито – једну годину жито, другу годину кукуруз, па опет, тако смо... и жито йсто кад буде, ми морамо, сви смо морали... Кдси се, отац кдси, ја бацам ужићи као најмлађа, а брат и дада везују, и мајка, ел отац ми био машиновођа, па више њје био кући, него што био. Све смо ми морали сами, е кад буде врша, онда сви йсто – сестра онô – онај комбајт, како се зове – вршалица – она на то; бата – шта беше он – он баца горе, а ја скупљам ону сламу, била сам најмлађа ☺ њје било лако, мџ ти кажем, онô, па прашина, па све, ал добро, све то ми било интресантно, све ти фино, што каже... Ми смо се много йграли, поготиво ја и брат. Ми смо били мало немирни. Дада – она па била мало

такше, што каже. Била ма̀ло више зато што није ни йшла у шко̀лу уопште. Ја и ба̀та кад бу̀демо... а мно̀го смо ймали децу у на̀шу околину, па ми смо би́ли сигурно једно двајс-тријез дете́та... сва̀ко је има̀о ско̀ро по три дете́та, сва̀ка ку̀ћа, а све у на̀шу погото̀во ма̀лу, ди смо ми би́ли, од мо̀ста према йзвор го̀ре. Ми смо би́ли, ка̀о та на̀ша ма̀ла, није смѐо ни́ко да... Сва̀ко је ймао по три дете́та, сва̀ка ку̀ћа и – ка̀кви, од старијих, од бра́та сви ймали мушка́рци ско̀ро, па онда ни́ко није смѐо да до́ђе, си́не, не́ко да до́ђе са стра́не, док не пи́та ел мо́же да про́ђу ту и да до́ђу, на при́мер. Ел мо́ја да́да кад требала се уда́, они не́ма, не да́ју, него док они оце́не да пу́сте младоже́њу да до́ђе. ☺ Већ и ја сам по́се пре́шла ова́м у Ћу́прију, па за́то та́ко и би́ло ло́ше. ☺

*

Ја сам зарађивала оцу и мајци па̀ре још у де́те сам би́ла, ства́рно. Кад сам трго́вала пр́во са па́приком, до̀бро, то́, па та́коречи́ јесам трго́вала... искупу́јем, искупу́јем, карти́рам у во́з, ймам пр́ву кла́су, ја ле́гнем, спа́вам, и док до́ђем до́ Се́ње, што ка́же, они сви́ ме желе́зничари зна́ли, они онда – ма́јка до́ђе, па ме саче́ка, и ја йдем ку́ћи да спа́вам, она оде за Се́њски Ру́дник и про́да па́прику, а то́ би́ла све́ ова́ква па́прика, си́не, не́могуће – македо́нска па́прика... И за́то ме́не о́тац мно̀го, мно̀го ме це́нио за́то што сам ја би́ла снала́жљива мно̀го. Ка́ко ја, де́те, йстина – ја не́ знам ни ко́лко сам има́ла го́дине...

О женидби свог брата

И бра́т, бра́т се йсто, бра́т се ожени́о, па до́шо код ме́не у колони́ју. И сна́јка ми у ства́ри мо́је йсто го́диште – Де́са – она́ Македо́нка. И она́ до́шла код ме́не ка̀о да – та́ко ми ре́кла – ја сам се би́ла у́дала – да до́ђе да пола́же ср́пски; а ме́ни па ни́је би́ло на па́мети да она́ из Македо́није до́ђе да пола́же ср́пски – шта́ ће о́вде – ал ни́је ми то́ па́ло на па́мет. И она́ до́шла код ме́не, па бо́гами, ко́лко би́ло, ме́сец-два́ да́на се́дела код на́с, и по́се ја ка́ко ћу да се отка́чим од не́ ☺ ја ў́знем па упозна́м је са мо́г бра́та ☺ и он се́део та́ко, та́ко и ја – шта́ на кра́ју – ја по́се ка́жем ба́ти – ба́то, ка́же ја би се, Ми́ро, ожени́о са њо́м – па ка́ко о́ћеш; шта́ да му ка́жем, ре́ко, ако до́ђу ти́ Македо́нци па нас побй́ју ова́мо, ће да ка́же, а и она – ни́сам сме́ла, ни́сам сма́трала да она́ са́м до́шла она́, ни́ти сам и зна́ла ро́дитеље, ни ни́ког... а ја сам па у Македо́нији, си́не, ја сам мно̀го трго́вала са па́приком. Ја йдем – ймала сам ре́жи-ка́рту – ни́сам ни пла́хала ни́шта во́з – зна́ш, ре́жи-ка́ртица. Ја бе́сплатно йдем, си́не, йшла сам сва́ку не́дељу у Македо́нију, у Ско́плје. Ал са́мо што ми пока́зо о́тац де́, јел и он је пу́тово, на при́мер, та́мо, и ја о́дем, искупу́јем па́прику, а

џни су ймали – овѡква папрѣка, па дѣбела, знѡш онџ. Свѡку недѣљу јѡ џдем у Скџплѣ, и отѣшла сам са јѣдном што бѣла кафеѣика, ѡдата бѣла за јѣдног, и џна из Македџније, и са њџм йдемо у Скџплѣ и испазѡрим папрѣку, џна йде код њѣни, па ме јѣдном вџдила тѡмо, и тѡ сам мѡју Дѣсу упџзнала, на Дџрјанско јѣзеро, сѣне. Њѡ сам упџзнала, и ѡјде, ѣе се кѡпамо. Мѣне стрѡх, мѣсим, кад поглѣдам онѣ дугѡчке, йма у онџ јѣзеро – нѣћу јѡ да глѣдам дѣ йдем, и тѡко смо се упџзнали, и она одѡтле – замѣси тѣ – џна запѡнтила, и она дџшла, кад сам се јѡ ѡдала, она дџшла код мѣне, него сѡдбина, џпет, што кѡже – и тѡко, што кѡже, да сам јѡ...

Г. Ч. (рођена 1944. године, И5)

О детињству

Сѣћам се сѡмо кад сам ѡчила да вѡзим биѡѣклу да сам вѡзила у шкџлско, све у круг, и кад сам изѡшла на ѡлицу, јѡ удѡрим у прѣве тарѡбе ☺ џно, и пѡднем, имам џжиљак на колѣно... и бѣло је нѣкад мѡжда оно у шкџлу... црне кѣцелѣ, џнда бѣла крагна, манжѣтне, берѣта са брѣјем, тџ се сѣћам... и штѡ јџш... йграло се, йграло се кџзарачко кџло, пѡсте мѡзику на звѡчнике и џнда се у шкџлско двѡриште и йграло, йграла се шкџлица, онда џно... штѡ бѣше јџш... нѣмам пѡјма... жмѡрке, нѣ знам, и тџ смо... џнда бѣло забрѡњено да се пѡсле џсам сѡти – нѣје смѣло на ѡлицу, а мѣ се – йдемо дрѡгом ѡлицом, џно – штѡ, џсам сѡти, нѣкад се јџш вѣди, лѣто – у дѣвет тѣк мрѡк пѡда, у пѡла дѣвет. Мѣ йдемо џном ѡлицом Влѡдимира Нѡзора, па оном йза, па иза шкџле... и џно изѡјемо овѡмо на глѡвну, и сѡкријемо се... бѣле нѣке тѡјице и тѡ се сѡкријемо, йспред код шкџле, и прѡђу нѡставници, мѣ нѣшта... па кѡо дѣте, шта јѡ знѡм... пѡпнемо се на дрѡво, ймали смо јѣдну јѡбуку у двѡришту и тѡ полѣгамо, мѣсим, лѣгнемо на дрѡво, такџ, згџдно бѣло... и џнда прѣчамо и... а нѣсам вѡлела мнѡго да ѡчим... мѡја сѣстра од ѡјака и мѡјка јѡј ѡмрла, и џтац, пѡсле мѡћеху, џн се ожѣнио бѣо, ал џна зѡврши тргѡвачку и ѡдала се у Дѣспотовац и рѡдила у рџбну кѡћу, на кѡсу, и свѣ дџбро... мѡја Мѣра покџјна... џна долѡзила код мѣне, а мѡж јѡј отѣшо у Рѡсију и тѡмо се ожѣнио... тѡмо, а џн мѣталостругѡр, џн бравѡр... и тѡко, и долѡзио јѣдне гџдине на вѡшар...

О својој удаји и из живота

Па ѣкономску сам упѣсала; прѣдала сам свѣ, документѡцију за ѣкономску шкџлу и нѣсам бѣла примљена, и јѡ пѡсле... йшли смо у Сѣње, тџ се сѣћам, на нѣки сѡбор... бѣо... онџ кад йма у Сѣње... и мој тѣча покџјни кѡже мѡјој мѡјци – ел вѣдиш џно двѡје тѡмо – а џно двѡје нѣки, џни се грѣле, лѡбе

и ђно, и каже – ђ, тако ђе – каже – и твоја ђерка, него да ми то лѐпо – и дође ђн код мѐг ђца, и разговáрали, и свѐ, и мѐј Свѐта покѐјни дође и разговáрао са мѐјим ђцем и овáј пристáне, и то́лко, и пѐсле трѝ мѐсеца, мѐжда, кѐлко прђшло... ми се ўзмемо, и ђно, ђвај... стáра кўћа сá^а ђу да прáвим пѐродично стáбло у ђно... дѐ ми стáра кўћа, ђў да прáвим... мѐја слика п ђнда... Свѐти-на, па ђнда дѐца, пá Дрáган, Бáне, па ђнда њѝхова дѐца и то... па ђнда стáвим вáљда Дрáганову, па Бáнетову слику, па њѝхове пѐродице па ђнда рѐдом ђно, ел знáш... ѝшли смо са фолклѐром, па ђдемо, ђн ми кўпи, то се сѐћам, кўпи ми јѐдну мáраму и чоколáду ☺ и ђно, са фолклѐром смо ѝшли, бáш смо ѝшли ђно, ал дђбро, тáкво је врѐме бѝло, ѝшло се – ђдеш, рѐцимо, ѝшли смо у Цѐље, а Словѐнија је бѝла у ђно врѐме – то је кђје гђдине – ђсам- деведѐсет и... нѐ, јá сам с ўдала шездѐсете, а кáд смо ми ѝшли пѐсле... кѐлко Бáне ѝмао... Дрáган ѝмао гђдину дáна, а Бáне мѐжда њѝје ни бѝо рђђен тáда... шѐсет прѐве... Кђје брѐ смо ми то гђдине ѝшли... шѐсет дрўге мѐжда... и долáзио чђвек из Кђло да нас спрѐма, и спрѐмио фолклѐр ко Бђг, свѐ онђ, знáш, у ствáри, дђбро, нáше ѝгре, и нѐшто је препрáвљао мáло и то је бѝло – кáкви – и ѝшли смо ми... а кад бѝле медицинке, тáд нѝсам ѝшла. И ми ђдемо у Цѐље и ђнда смо ѝшли у стáри грáд, у нѐки хђтел смо бѝли, то се сѐћам... а јá ђдем, па се измўзем, ђно, знáш, па стáвим бѐо шáл, свѝлени сам ѝмала, па стáвим хлáдну вђду, ел знáш, ђно да- да... одбѝла сам тáд Дрáгана... јá мѝсим да тáд Бáне њѝје бѝо ни рђђен... И трѝ, чѐтри дáна, кѐлко смо бѝли, ал бѝло богђвски... п ђнда ѝмам слику што смо ѝшли, кáкѐ се зђве овђ јѐзеро брѐ, ђвди нѐгде... чѐк да се сѐтим... и тў смо ѝграли, ѝмам слику, ѝмам áлбу-ме, не мђгу сáд да вáдим да ти покáжем свѐ онђ из фолклѐра...

*

У осáмнес ѝ по сам ѝмала двá сѝна. Прáвили смо и свáдбу и весѐље и бѝо Жѝка хармоникáш, Бђг да му дўшу прђсти... ђн свѝрао, Жѝка... Тў бѝло, у двђришту, и бѝло дђбро у ђно врѐме. Јá мѝслим да је то бѝло у гáра-жи да смо прáвили... па нѐ знам, не мђгу да се сѐтим. Бѝло сѝгурно педесѐ-так лўди, али дђбро, у ђно врѐме то је пўна кáпа... ѝмала сам рђзе хáљину, то знáм да сам, то ми шѝла јѐдна Словѐнка, ђвди на Слáвију стáновала, ђвај, рђзе хáљину, па бѝла овáко свѐ онђ, знáш, као фáлтице са крáгном нѐком, а то́кицу, штá знáм, то сам позáјмила од дђкторке Зђре Мáрковић, од снáје њѐне. А овѝ Јагодѝнци су бѝли тў, њѐни- њѝхови рђђаци, до мѐне, и ђнда ми ђни препорўчили, то сам позáјмила, ѝмала сам бѐле рукáвице, па бѐли шáл вўнени, лѐп оно вѐлики, и тў рђзе хáљину са звѐздицама; само пресијáвају, мѝсим, рђзе мáт, свѝла, а звѐздице сјáјне онђ, знáш... мнђго лѐпа хáљина

била. Све сам раздавала, брѐ, све сам раздавала... и сад глѐдам неке сѹкње кѐје ми трѐбају, нѐма их начи... дала сам мѐјој Дани, пѹног кѐца ђднела и мѐжда брѹсала и пѐдове са онѹм ал...

О послу и старости

Па успѐвало се, чѹвали смо и кокѐшке, бѐле и жѹте, кѹпио кавез, и свѹње смо чѹвали, и свѐ мѐгуће; и у њѹву сам ѹшла са рѐдителѹма, свѐ се стѹгло, свѐ, ваљда си млѐд, па свѐ мѐжеш. Кад си млѐд, свѐ мѐжеш, а кад остѹриш – нѹшта. ☺ Сад лѐжим док кѹо јѹ ђћу и кѹлко ђћу; устанем у сѐдам, у ђсам, кѹд, кѹко, помѐгнем кѹлко мѐгу и ѹко мѐгу, спрѐмим рѹчак ѹко мѐгу, и нѹшта више не дѹрам, и повѹчем се, пошто не вечѐрам, јѹ се повѹчем, а ђни сѹми кѹпе – ѹли кѹпе нѐшто, ѹли нѐшто напрѹве, и тѹко.

С. С. (рођена 1946. године, Иб)

О свом школовању и послу

Завршила сам осмогодѹшњу шкѹлу и прѹву гѐдину економске шкѹле, а ђнда је тѹта напиѹао писмо да не мѐже више да ме шкѹлује и да се врѹтим кѹћи, и моја рѹзредна у економској шкѹли кѹже да... ѹмали смо ђнда, јѐдан од прѐдмета је бѹо датѹлографѹја, и ђна кѹже да прѐђем јѹ да полѹжем клѹсу, да не ѹдем више на наѹставу и дѹ полѹжим за дѹктилографа и д ѹдем кѹћи. И тѹко јѹ од полугѹђа прѐђем сѹмо на – ѹшла сам сѹмо на чѹсове дактилографѹје, и завршим тѹ, и дѹђем кѹћи. А у интернѹту сам стѹновала. Тѹ сам стѹновала и, па дѹбро, бѹила сам сиромѹшно дѐте, нѹсам бѹила елѹта, и тѹко, зѹврших јѹ кѹрс и дѹђох. Дѹбила сам клѹсу, ђдма сам јѹ дѹбила клѹсу, нѹсам пѹсле, као ђве што су рѹдиле сѹ мном, ђне су ѹшле да полѹжу, оне завршиле трогѹдишњи кѹрс, јѹ сам гѐдину дѹна ѹшла на кѹрс. И тѹко, запѹслила се пѹсле, запѹслила се ђдма кад сам дѹшла. У јѐсен отѹшла сам код другѹрице у Бѹр и пѹшто бѹили нѐки – ѹѐн нѐки стрѹц бѹо нѐки, нѐшто у ђпштини, нѐ знам јѹ, инжењѐр рѹдарски – и мѐне запѹслио ђдмах, и остѹнем јѹ, а ђни ме планирѹли за ѹѹховог нѐког Мѹрка кѹји је бѹо четвѹрта гѐдина ѹчителѹске. Планирѹли ме ☺ за снѹјку, а мѐни се тѹј Мѹрко уђпште није свѹђао јѐ^{дн} брѹка плѹви, и тѹко јѹ ђстах гѐдину дѹна, ђнда бѹ зѐмљотрес у Скѹплѹ, и овај мѐне пѹсте да дѹђем кѹћи, а у плѹну сам бѹила да ѹдем за Зѹвод за урбанѹзам и изградњу ђбјеката дрѹштвеног стѹндарда, тѹ је одѐлење ђпштине, и планирѹли ме, пѹшто сам девѹјка, сѹма да ѹдем на градилиште у Скѹплѹ. Јѹ дѹђем кѹћи, у Добрѹчеву мѹја бѹба – нѐ, тѹмо ће ђпет да с трѐсе, ѹма да се дѐси тѹ, дѐси ђво, и јѹ остѹнем тѹ, у Добрѹчеву. Кѹко сам ђстала у Добрѹчево, тѹ је нѐгде јѐсен, презѹмила сам и четрѹнестог фѐбруара сам пѹ-

чела у Фабрици шёћера, а ў међувремену сам и обилазила мoју школу Ћуре Јакшић, па ми помагали наставници, па сам кўцала, онда су пoчели статyти да се прaве, па сам, Мита Ћулић је био неки функционёр у Гимназији, па сам кўцала њима стaтyт, па сам кўцала школе Ћуре Јакшић стaтyт, па сам за комитёт кўцала неки стaтyт и онда ме неки Јевђевић позoве да дођем у Шећерaну, ја дођем у Шећерaну да кўцам такође стaтyт, и онда се и запoслим у Шећерaну, и тако сам oстала да рaдим у Шећерaни свё до краја. Намёстило се, мада, кад поглeдаш, у Бору сам имала тридесет три хиљаде плaту, кад сам дошла oвде, у Шећерaни ја сам добила шёснес иљада плaту, и тако.

О својој удаји и браку

Мoг мўжа сам упoзнала кaсно, шесдёсет шёсте гoдине, у Шећерaни, он је био у војсци кад сам ја дошла у Шећерaну, кад сам се и запoслила, и онда, нoсила сам штафёту, сёћам се, и на тргу испред, у Ћyприји се прeдавала, и oвај, он ишо вёспом – ёно је тaмо – и тако, некако се упoзнали... Није било тo оно лўбав на први поглeд, него једностaвно излaзиш да имаш с ким и мaло – нит вёлика лўбав, нит нешто пoсебно... Нису ме вoлели нити њёгови, нити сёстре, нити мaма и тaта, нити нико ме није вoлео, нико... не знам зaшто, aли oпстали смо ☺ али јёсте бaш тако. Вёнчали смо се двaес шёстог маја шездёсет oсме гoдине, а Влaда се рoдио дёсётог јўла шездёсет oзме. Није било гoстију, ја сам спрёмала рўчак, тў, у стaрој кўћи, и пошто нису хтёли ни свёкар ни свёкрва да чўју, зaове су пролaзиле, нису ме познaвале, имала сам једног, из фaбрике другaр један, Малйша из Бўљана, е, каже Слaвче, идемо брё код Лўбе Гўрмана, тo је била нека кафаница... Нёкад је била... Сврaтимо код Лўбе Гўрмана, а да ти кaжем, вёнчала сам се у црној новогодишњoј хaљини, знaш, онда се нoсило симонидa, oни ширoки рукави, трaпез дoле, сaмо сам скинула оне пёрле, шљoкице што било, свё сам поскидала и oвај, у тoме сам се вёнчала, јер нoрмaлно, била сам дебёла, и oвај, Вёра фoтограф, ако знaш, она ми је стaвила од ћилибaра пёрле неке оволикe oвде – јaоо, Слaвице, па тo је толико мoнoтоно – кад би знaла, Вёра, мёни је свё мoнoтоно, aјде... И тако, стaвила она, мёне украсила мaло, сликали смо се и смёјали смо се до изнемoглости, имала сам другoг – ја не знам кo ми је кўм, кo је штa што је глaвно, двa сведoка, ја нисам имала кўма и стaрог свaтa... И Брaнко ми је био кўм, ўмро био, а Мaлиша је јoш жив. И тако, били смо код Лўбе Гўрмана и пoсле смо дошли кўћи, нoрмaлно, ништа, нисмо се ни до ўвече задржaвали, тo је било онда тако, и ёто, тo је тo. Њёгови тaта и мaма су му у oвој кўћи, а оно је била другaчија кўћа, oво је реновирана кўћа. Првих гoдина тај брачни живот – лёпо и стрaшно – мислим, нисам имала

малтене ни на шта права, било је глупо, то је оно – прџсти људи; ђпет мџи били напрџднији иако су раџили на сточарству и таџа, и маџа. Таџа ми је раџдио на крупну сточарству, то су краџе и ☺ то, а маџа на ситном, то су свиџе ☺ и ђвај, мџи су били промџћурнији и проуџаџији, аџо ми је свџкар бџо на желџзници, желџзничар бџо. Сџки је џчителџску шџџлу заврџшила, Вџки је гимнџаџију заврџшила и раџила џсто на желџзници, али ни јџдна, ни дрџга ме нџсу познаџале кад прџђу кроз двџриште, а пџсле су биле дџбре према мџни. Пџсле сам и са свџкрвом бџла фанџаџична, вџше нџсам бџла ни онџква, ни овџква... него смо биле тџм. И са свџкром, маџа свџкра... ђн мџне нџје вџлео, и јџ џџга нџсам вџлела. Нџсам вџлела таџке љџде, и дџн-дџнас не вџлим таџке љџде...

ЛИТЕРАТУРА

- Бошњаковић 2020: Жарко Бошњаковић, Инвентар и дистрибуција прозодема у говору Баваништа, у: Снежана Гудурић, Биљана Радић Бојанић, Предраг Мутавџић (ур.), *Језици и кулџуре у времену и џпростџору IX/1*, Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, 373–385.
- Ивић 1985: Павле Ивић, *Дијалекџологија срџскохрџаџског језика. Увод и иџџокавско наречџе*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издаџачка књижарница Зорана Стојановића.
- Ивић 1990: Павле Ивић, Акцентуација српскохрватског говора Уљме, *О језику некаџашњем и саџашњем*, Београд: БИГЗ – Приштина: Јединство, 199–206.
- Ивић 2009: Павле Ивић, *Срџски дијалекџи и џџхова класификаџија*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издаџачка књижарница Зорана Стојановића.
- Ивић – Реметић 1981: Pavle Ivić, Slobodan Remetić, Bukovac (OLA 83), *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Pavle Ivić (red.), Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 573–578.
- Пеџо – Милановић 1968: Асим Пеџо, Бранислав Милановић, Ресавски говор, *Срџски дијалекџолоџки зборник XVII*, 241–367.
- Лабов 1984: William Labov, Field Methods of the Project Linguistic Change and Variation. John Baugh, Joel Scherzer (eds.). *Language in Use: Readings in Sociolinguistics*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 28–53.
- Лонџар Раиџевић 2018а: Александра Лонџар Раиџевић, О акценатским карактеристикама српских говора у Банатској клисури (Дивич), *Зборник раџова Филозофског факултџета у Пришџтини XLVIII/2*, 287–298.
- Лонџар Раиџевић 2018б: Александра Лонџар Раиџевић, *Нагласне карактеристике српских говора у Румунији (Стара Молџава)*, *Оџтоиџ*, Часопис Одџељења за српски језик и књижевност Матице српске – Друштво џланова у Црној Гори VIII/9, 37–44.

- Лончар Раичевић 2020: Александра Лончар Раичевић, *Акцентајски сисџем српских говора у Румунији (Пољадија)*, у: Михај (Миља) Н. Радан (ур.), *Исходишџа* 6, Савез Срба у Румунији: Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Филолошки, историјски и теолошки факултет Западног универзитета у Темишвару, 173–182.
- Лончар Раичевић – Цветковић Теофиловић 2018: Александра Лончар Раичевић, Ирена Цветковић Теофиловић, *О акцентајским карактеристикама српских говора у Банатској Клисуре (Белобрешка)*, у: Михај (Миља) Н. Радан (ур.), *Исходишџа* 4, Савез Срба у Румунији: Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Филолошки, историјски и теолошки факултет Западног универзитета у Темишвару, 159–170.
- Мејерхоф и др. 2015: Miriam Meyerhoff, Erik Schleeф, Laurel MacKenzie, *Doing Sociolinguistics: A Practical Guide to Data Collection and Analysis*. London and New York: Routledge.
- Ракић-Милојковић 1987: Софија Ракић-Милојковић, Основне фонетске особине говора Доње Мутнице (код Параћина), *Прилози проучавању језика* 23, 29–61.
- РМС 2007: *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Симић 1972: Радоје Симић, Левачки говор. *Српски дијалектолошки зборник* XIX, 1–618.
- Средојевић – Суботић 2011: Дејан Средојевић, Љиљана Суботић, Дугоузлазни акценат у новосадском говору: фонетске карактеристике и фонолошка интерпретација, *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* LIV/2, 109–133.
- Суботић и др. 2012: Ljiljana Subotić, Dejan Sredojević, Isidora Bjelaković, *Fonetika i fonologija: ortoepska i ortografska norma standardnog srpskog jezika*, Novi Sad: Filozofski fakultet.

ИЗВОРИ

- Општине у оквиру Поморавског округа, илустрација. CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=324885> (приступљено марта 2022. године).
- Поморавски округ у односу на друге округе у Србији, илустрација. <https://en-academic.com/dic.nsf/enwiki/366706> (приступљено марта 2022. године).
- Поморавски управни округ, https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Поморавски_управни_округ (приступљено марта 2022. године).
- Ђуприја, [https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Ђуприја_\(град\)](https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Ђуприја_(град)) (приступљено марта 2022. године).

Miljana Čopa

THE DISTRIBUTION OF LONG-RISING ACCENT IN SPEECH OF ĆUPRIJA

S u m m a r y

Ćuprija is settled in The Pomoravlje District, a region in central Serbia, which belongs to the northern part of the Kosovo-Resava dialect. When it comes to accentuation, according to the current descriptions, the northern region of Kosovo-Resava dialect is characterized by the new three-accent system, with the shift of the short-falling accent from the final syllable, which kept its quality when transmitted to a previously short syllable, while in the syllable that was previously long, after the transfer, a long-rising accent is realized. This research aims to examine the distribution of the long-rising accent in the speech of Ćuprija. The corpus for this research includes spontaneous conversations with six speakers from this area, who belong to two different generations. We wanted to determine to what degree the long-rising accent transfers to the previous syllable, so its distribution was analyzed in the collected corpus. The results of the research have shown a new state of accents that characterizes the language of the northern area of the Kosovo Resava dialect, ie. the speech of Ćuprija, which implies a newer three-accent system with a consistently transferred long-rising accent and without pre-accent quantity. We concluded that the process of losing pre-accent lengths, ie. the transfer of the accent which resulted in a long-rising accent in the speech area of Ćuprija is completely finished.

Keywords: long-rising accent, Kosovo-Resava dialect, Pomoravlje District, the speech of Ćuprija.

Институт за српски језик САНУ
Београд
miljana.copa@isj.sanu.ac.rs

(Примљено: 29. марта 2022;
прихваћено: 27. септембра 2022)

Биљана М. Савић

ЛЕКСИКА ПЛЕТАРСТВА (НА ОСНОВУ ГРАЂЕ ИЗ ВЕЛИКОГ БЛАШКА КОД БАЊАЛУКЕ)*

Циљ рада јесте представљање и лексичко-семантичка анализа лексике плетарства – заната којим се израђују плетене реалије од прућа, сламе, дивље лозе и сл. Лексичка грађа је прикупљена у Великом Блашку код Бањалуке. С обзиром на то да *илејарство* као цјеловит лексичко-семантички систем није било тема досадашњих лексичких истраживања српског језика, настојали смо да реконструиремо појмовни и предметни свијет овог домена традиционалне материјалне културе на јасан и прегледан начин и тако поставимо основу за даља истраживања, која ће омогућити компарацију и шири увид у ареал појединих лексема.

Кључне ријечи: лексика плетарства, лексичко-семантичка анализа, Велико Блашко, херцеговачко-крајишки дијалекат, дијалектологија, српски језик.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Систематско биљежење и лексичко-семантичка анализа језичке грађе која је у основи традиционалног начина живота поуздан је начин упознавања са типом културе једне језичке заједнице. „Изучение диалектной лексики неизбежно приводит исследователей к членению ее на группы или темы, соответствующие классам логически выделяемых реалий“ (Плотникова 2000: 117). Српски дијалектолози, подстакнути идејама руске лингвистичке школе (Пижурица 2004: 617), за предмет својих лексичких и лексикографских истраживања узимали су теме из разних области традиционалног народног живота.¹ Посебна пажња је усмјерена на лексику изумирућих заната и дјелатности да би се на основу најстаријих потврда семантике и лекси-

* Овај рад финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-68/2022-14, који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

¹ Поред радова који су наведени у овом тексту, в. и библиографију дијалекатске лексикографије штокавског нарјечја од 1818. до 2014. у: Недељков – Марковић 2015.

ке реконструисао наш некадашњи језик и његов лексички систем (значења и лексички односи) и да би се од заборава сачувала лексика која нестаје (Недељков 2009: 191).

У Рјечнику САНУ *плетарство* се дефинише као 'плетарски занат, израђивање плетарских предмета обично од прућа, сламе и сл.', а једно од значења глагола *плести* јесте 'преплићући пруће, трску, сламу, ужад, опуту, кожу итд. правити одређени предмет (корпу, плот, опанак и сл.)' (РСАНУ XX: 427, 432). *Плетарство* као цјеловит лексичко-семантички систем није било тема досадашњих лексичких истраживања српског језика. Како „лексички скупови нису утемељени на језичкој, већ на ванјезичкој повезаности чланова у временском, просторном или неком другом смислу“ (Драгићевић 2007: 238), они и не егзистирају изоловано, него се међусобно 'преклапају'. Примјера ради, сировине које се користе за плетење² припадају и ботаничкој терминологији; производи ове дјелатности имају широку примјену те су дио терминологија куће и покућства, коларске, рибарске, пчеларске и др. Сваки лексички скуп дио је општег фонда (дијалекатске) лексике и „у сваком се дијалекатском речнику општега типа садржи, у извесном опсегу, и тематски речник неке појмовне или термилошке теме“ (Богдановић 2011: 15).

За предмет нашег истраживања одабрали смо лексику плетарства у говору Великог Блашка код Бањалуке из више разлога. Рад на прикупљању и лингвистичкој обради лексике овог села почели смо још у вријеме студентских дана и наставили до данас. Наш дипломски рад био је посвећен лексички из области материјалне културе (Савић Б. 1997), а теме којима смо се потом бавили јесу: коларска терминологија (Савић Б. 2011а), ткачка терминологија (Савић Б. 2011б), народна медицинска лексика (Савић Б. 2017), лексика одијевања и обувања³ и метеоролошка лексика⁴. На основу својих досадашњих истраживања, закључили смо да се лексеме најсистематичније и најпотпуније сакупљају и анализирају унутар једног појмовног система, тј. једне тематске групе. Овакав приступ омогућава да се иде „до потпуне исцрпности, тј. до најситнијих појединости“ (Петровић 1980: 12) у вези са темом. Одабир ове теме подстакнут је и чињеницом да смо имали од-

² Под *плетењем* у овом раду подразумијевамо искључиво гл. именицу мотивисану глаголом *плести* у значењу 'савијајући и провлачећи једно преко другога или једно кроз друго пруће, шпруље и(ли) др. састављати у једну цјелину; израђивати тиме нешто (сепете, љесе и др.)'.

³ Рад је излаган на научном скупу *Језици и културе у времену и његовом простору* 10, одржаном 20–21. новембра 2021. на Филозофском факултету у Новом Саду.

⁴ Рад је излаган на научној конференцији *Philologia Serbica*, одржаној 29. марта 2022. на Филолошком факултету у Бањалуци.

личног информатора, који добро познаје ову тематику. Анђа Савић (1944) није похађала школу, живи као домаћица са мужем који је такође из Великог Блашка и добро је упућена у *илџиџе* којим се бавио њен отац Милан Јекић (1905–1990), јер му је помагала у раду.

Досадашња језичка проучавања говора Великог Блашка и његове ближе и шире околине представљена су и у монографијама *Терминологија куће и покућства у Лијевчу пољу и Жуйи* (Црњак 2006), *Пасијирска лексика лакташког краја* (Црњак 2011г), *Скице из етнолингвистике* (Црњак – Савић 2016), те у низу радова чији предмет истраживања, између осталог, јесте и језичка грађа из Великог Блашка: Савић Д. 1997, Савић Б. – Савић Д. 1997–1998, Савић Д. 2002, Савић, Д. 2003, Црњак 2007а, Црњак 2007б, Црњак 2009, Црњак 2010, Црњак 2011а, Црњак 2011б, Црњак 2011в, Црњак 2013, Црњак – Савић 2013. Говор Великог Блашка, као што је познато, припада херцеговачко-крајишком дијалекту.

Лексичке потврде за неке плетене реалије нисмо нашли у нашој језичкој грађи, него смо их преузели из монографије Дијане Црњак *Терминологија куће и покућства*⁵, што смо уз сваку такву лексему и навели.

ЦИЉ И МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА

С обзиром на то да *илџарство* као цјеловит лексичко-семантички систем није било тема досадашњих лексичких истраживања српског језика, настојали смо да реконструисемо појмовни и предметни свијет овог домена традиционалне материјалне културе на јасан и прегледан начин и тако поставимо основу за даља истраживања, која ће омогућити компарацију и шири увид у ареал појединих лексема.

Циљ рада је утврдити који се све термини у вези са плетарством користе у испитиваном говору и дати њихову лексичко-семантичку анализу. Уколико постоји свједочанство о некој реалији из ове области народног живота, а нисмо забиљежили њен лексички израз, навели смо и тај податак, јер може бити од користи будућим истраживачима ове лексике.

Лексичку грађу прикупљену од информатора разврстали смо у семантичка поља: 1. Плетарски занат, 2. Материјали за плетење, 3. Дијелови материјала, 4. Особине материјала, 5. Називи радњи, 6. Алатке, 7. Производи плетарства, 8. Дијелови производа. У оквиру семантичких поља семеме и њихове подређене категорије приказане су децимално (кроз степеновани поредак бројева), да би се приказао хијерархијски распоред семантичких садржаја и њихових лексич-

⁵ Дијана Црњак је истраживање спровела на богатој грађи из 40 пунктова, а ми смо преузели само оне лексичке потврде које су из Великог Блашка.

ких реализација. Одговарајући примјери контекстуалне употребе навођени су током лексичко-семантичке анализе, а не у форми текстова на крају рада. Сматрамо да овакав приступ омогућава да се јасније и прегледније илуструје и допуњава наведена дефиниција и да се њиме поузданије реконструише предметни и појмовни свијет који је предмет рада.

ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА

1. Плетарски занат

У првом семантичком пољу анализирају се лексеме којима је заједнички семантички садржај *īlei̯arsī̯vo* као *v̯e̯i̯šī̯ina*, *ī̯j̯i*. *zanā̯i̯i*.

1.1. За плетарство и корпарство није било организоване обуке и школовања, те се често изостављају из пописа заната током проучавања (Тоскић 2017: 3–5). 'Усавршена вјештина израде предмета руком или уз помоћ примитивнијег алата' номинује се лексемом *zā̯nā̯i̯i*. Истом лексемом именује се и таква вјештина 'за коју се неко школовао'. Иако смо у неструктурисаним исказима о Милану Јекићу забиљежили: *Он је īmō sī̯ō svō̯j̯i̯je zanā̯i̯i̯ā* и *нē мош ī̯i̯i̯, кад је он īmō sī̯ō zanā̯i̯i̯ā, њē̯n ò̯i̯i̯aц*, на питање да ли је Милан имао занат – добијен је негативан одговор.

1.1.1. Лексема *īlei̯arsī̯vo* ('вјештина израде предмета плетењем од прућа, сламе и др.') и *kor̯par̯sī̯vo* ('вјештина израде корпи од прућа, сламе и др.') нема у овом говору.

1.2. 'Онај који је изучио неки занат' назива се *m̯ā̯jsī̯or*.

1.2.1. Семема 'који се бави плетарством' нема свој лексички израз у говору овог краја.

1.3. 'Онај који је сам изучио неки занат' означава се придјевом *samō̯uk*.

2. Материјали за плетење

2.1. *Др̯во* је основни, најчешћи материјал за плетење. Биране су врсте дрвета које су погодне за ову дјелатност: *л̯'j̯эска* (*Corylus avellana* из ф. *Corylaceae*), *ж̯э̯с̯и̯ика* (*Acertataricum*) и (*ж̯у̯и̯и̯ā*) *вр̯ба* (*Salix Viminalis*).

2.1.1. Семема 'дио дрвета који се користи за плетење сепета, корпи, љеса и др.' заједничка је лексемама: *gr̯āna* '(дио дрвета) који расте из стабла', *m̯ō̯i̯ika* 'комад дрвета одсјечен од гране; танка грана', *ml̯ā̯d̯'ца* 'млада грана, изданак који је танак', *ī̯r̯u̯he* (збирно; ријетке су потврде у једн. *ī̯r̯u̯i̯i*) 'савитљиве мотке'.

2.1.1.1. Према семи врсте у грађи су потврђени називи са детерминатором: *врбовā гранчица*, *врбовā мѡѡка*, *љѣсковā мѡѡка*, *мѡѡка од л"јѣскѣ*, *љѣскѡв ѡруѡ*.

2.1.1.1.1. 'Љѣскова мотка након обраде, тј. шпруљања (в. 5.4.)' именује се лексемом *шѡруља*. Информаторка уз ову лексему повремено употребљава и детерминатор *љѣсковā шѡруља*, што је, мислимо, условљено ванјезичким факторима, тј. потребом информатора да саговорнику објасни од које се врсте дрвета праве шпруље.

2.2. Као материјал за плетење шешира користиле су се 'осушене стабљике свих врста стрних жита које остану послѣје вршидбе', што се означава лексемом *слāма*.

2.2.1. За плетење се користи искључиво *рāжєвā/ рāжєвā слāма*, што одговара семемѡ 'слама од ражи'.

2.3. Вишечланом лексичком јединицом *дѡвѣјā лѡза* именује се биљка 'дивља лоза (*Vitis sylvestris*)', од које се плету направа за хватање рибе и гужва.

3. Дијелови материјала за плетење

У овом семантичком пољу наводимо само оне дијелове материјала за плетење који су забиљежени у нашој језичкој грађи о плетарству.

3.1. Дијелови дрвета који се одстрањују из/ са материјала што се користи приликом плетења, из практичних или естетских разлога, дио су забиљежених ситуационо-комуникативних исказа.

3.1.1. *Срѣце* и *срѣж* јесу лексеме којима се именује 'средњи мекани дио'. Када се праве шпруље, овај дио љѣсковог прѡћа се одбацује, јер је толико мекан да би пуцао током плетења. [*Кѡру бāѡѡ и оно срѣце у средѡни, јел нѣ може да се сāвѡјā, ѡѡѡā. Љѣсковѣ мѡѡке мѡрају бѡѡѡ без гранчѡѡā нā себ, млāде. Кад би бѡла гранчица и он је ѡдсјекѡ, ѡѡ б ѡѡкло.*]

3.1.2. Семема 'спољашњи омотач који може да се одваја, гули' назива се *кѡра*.

3.1.3. *Чѡдр* је 'округли, врло тврд дио на мјесту гдје је из гране, мотке и сл. избијала друга грана или гранчица; кврга на дрвету'.

3.2. Забиљежили смо два назива који се односе на дијелове сламе.

3.2.1. 'Једна стабљика сламе' именује се лексемама *слāмка* и *сѡѡбљика*.

3.2.1. *Кољѣнце* је 'задебљали дио на сламки'.

3.3. У нашој грађи нисмо забиљежили називе за дијелове дивље лозе.

4. Особине материјала за плетење

За плетење се бирао материјал који испуњава одређене критеријуме, тј. посједује одређене особине.

4.1. Семе које су есенцијалне за ову класификацију дрвног градива тичу се способности цијепања, еластичности/ савитљивости, физичког изгледа и старости дрвета.

4.1.1. С обзиром на способност раздвајања на дијелове по дужини, дрво доброг квалитета квалификује се описно: *лӑко се ʘʘʘјѣйӑ*.

4.1.2. За дрво које краси еластичност, савитљивост каже се: *мӑйӑ се (фӑно), сӑвӑйӑ се; дӑ се/ мӑже се/ мӑре се (с)мӑйӑйӑ*, а антонимично стање се именује лексемом: *йӑцӑ*. За шпруљу која је тако обрађена и припремљена да је изузетно савитљива и погодна за плетење каже се: *йрӑдӑла се*.

4.1.3. Физички изглед гране, мотке и сл. која је погодна за плетење описује се лексемама: *дугӑчка* (мн. *дугӑчкӑ*), *йӑнка*, *окруӑгла*, *лʘʘјѣйӑ*, *без гранчӑйӑ (на себʘ)*.

4.1.4. Поред номинације именицом *мӑдʘца*, дрвно градиво се, према семи старости, детерминише и придјевом: *мӑда (грана, мӑйӑка и др.)*. [*Ӗдӑ у шуму, оӑсјѣче жӑсӑйӑку, дӑнесӑ, и дӑнесӑ лʘʘјѣску. Мӑрӑ ӑсјѣћ оне, кӑко б йӑи рӑкла, мӑдʘце. Нӑ могу гранчӑйӑ йӑе нӑквӑ, већ мӑдʘце које су вӑкӑ овалӑкӑ дебӑле. Мӑжда йӑрӑй, чӑйӑри цӑнӑйӑ... Од жӑсӑйӑке се нӑйравӑ облук за сӑйеӑй. Од јӑднӑ гранӑ, мӑйӑкӑ... То се йӑлӑйӑ оӑй йӑрӑћа. Мӑре, које гӑд, које се гӑд мӑйӑке мӑйӑјӑ. Прӑйӑе се зӑвӑ.*]

4.2. За плетење шешира биране су *рӑжевӑ/ рӑжовӑ слӑмке* које су *йӑйӑ дӑљӑ, дугӑчке, фӑне*.

4.3. За дивљу лозу информаторка наводи: „*йӑйӑ гӑћ је йӑнӑӑ, лӑкшӑ се плетӑ*“.

5. Називи радњи у плетарству

Ово семантичко поље обухвата називе радњи које се изводе у плетарству.

5.1. Дрво које се користи као материјал за плетење у шуми мора се *ӑйӑсјѣћ, ӑсјѣћ*.

5.2. Лексемама *зӑрезаӑй* и *зӑсјѣћ* означава се семема 'засијецањем дјелимично расјѣћи врх прута, мотке и сл.'

5.3. Радња 'раздвајати/ раздвојити пруже ножем и(ли) руком на дијелове по дужини' номинује се лексемама *ʘʘʘјѣйӑйӑ/ исʘʘʘјѣйӑйӑ* или лексемом са детерминатором *сјѣћ/ исјѣћ йӑ дужӑйӑнʘ/ дебӑйӑнʘ*. Прут се по дужини цијепа онолико пута колико је потребно да се постигне одговарајућа дебљина.

5.4. Једна од основних припремних радњи за плетење означава се глаголском лексемом *шпрѹѡаѡи*. За ову радњу погодно је само љесково пруже, при чему се не користи његов средишњи, мекани дио (*срце/ срж*, в. 3.1.1.). *Шпрѹѡаѡи* значи 'цијепајући по дужини љесков прут, савијати га и притискати, обично преко кољена, да би га учинили што савитљивијим'. Свршени вид овог глагола гласи *шспруѡаѡи*. Овим поступком добија се *шспруѡа*, која се користи за плетење оних реалија чија израда захтијева изузетно савитљив материјал (такви су, нпр., *сејейѡи*, *кѡриѡ*, *ѡрнке*, *крѡшње* и др.). Шпруља се може учинити још савитљивијом омотавањем око длана. Таква шпруља је потребна за плетење украсних сепетића, који су дубоки око четири центиметра. [Ал је мѡрѡ шспруѡаѡи. Ђнѹ мѡѡѡку ѹзмѣ фѡно и зѡрежѣ, зас'јѣче на врху и, нѡжом, колка њѣму ѡрѣбѡ дебљина и ѡреко кѡљена, и крос ѡрсѡиѡ, да ѡѡ шспруѡа ѡдѣ крос ѡрсѡиѡ. Ђн ѡѡ ваѡѡ крос ѡрсѡиѡ ѡѹ шспруѡу шспруѡѡ, не мѡг ѡѡ ја ѡѡ сѡд ѡѡѡзаѡи, и ѡѡ ѡѡмичѣ, ѡѡмичѣ. Ђѡѡ гѡре – ѡдѣ ѡѡ шспруѡа; а дѡље је дрѡво. И ѡндѡ, ѡѡ све ваѡѡ, ѡѡ ѡѡмичѣ. Ђн ѡѡ свѣ ѡѡмичѣ, ѡѡмало ѡѡ вѹче, рѡс'јѣѡа и ѡѡѡѡ ѡдѣ. И ѡндѡ, кад ѡѡ ѹрѡдѡи, ако је мања ѡѡ ѡѡсуда, ѡндѡ мѡрѡ ѹзѣѡи ѡѹ шспруѡу, ѡѡ омѡѡѡѡи око ѡрсѡиѡѡѡ, око длѡна, око рѹкѣ, да би се ѡѡ шспруѡа ѡрѣдѡла, да је, ѡѡѡѡко је сѡвѡѡѡ, ѡѡѡѡко, ѡѡѡѡко, да не ѡукнѣ. И ѡн ѡѡ фѡно ѡѡѡѡ сѡвѡѡѡ и ѡѡ не ѡукнѣ. И сѡд је ѡн сѡгѹран да мѡре ѡѡло да ѡлѣѡѡѣ, да нѣће ѡѹћ.]

5.4.1. Истој лексичкој породици припада и лексема *nāšīruḷai*, којом се именује семема 'шпруљајући припремити извесну, обично већу, количину'.

5.5. Прије плетења сепета или корпе направи се *облук*, тј. *обруч* (в. 8.4.2. и 8.4.2.1.).

5.5.1. Семема 'чинити кривим прегibaјући краје́ве дрвета, љесковог прута, према унутрашњој страни' именује се лексемама *савија̋и̋* и *мо̋-ша̋и̋*. Видски парњаци ових глагола су *сав̋и̋и̋* и *смо̋ша̋и̋*. [*Ш̋и̋о̋ ка̋ж̋ӳ, л̋'ј̋е̋и̋ ма̋и̋е̋ри̋ја̋л̋, ли̋је̋и̋о̋ га̋ смо̋ша̋и̋. Он̋ о̋блук̋ смо̋ша̋и̋, си̋не, и, и̋о̋ днӳ, д̋д̋ље, о̋и̋ле̋и̋ш̋ са̋ в̋р̋бо̋м или̋ св̋е̋ж̋е̋ жи̋ц̋о̋м, за̋ре̋ж̋е̋ и̋ св̋е̋ж̋е̋, да̋ б̋ се̋ он̋ и̋а̋ко̋ о̋сӳи̋ш̋'ј̋о̋. Јел̋ он̋ не̋ мере̋ смо̋ша̋и̋ о̋блук̋ и̋ и̋л̋е̋си̋ о̋д̋ма̋ с̋е̋и̋е̋и̋. И̋ кад̋ га̋ св̋е̋ж̋е̋, ал̋ он̋ ка̋и̋ и̋о̋ и̋а̋ко̋, ова̋ј, св̋е̋ж̋е̋, и̋ ме̋и̋ш̋не̋ да̋ се̋ с̋ӳи̋и̋ не̋ђе̋ на̋ о̋градӳ, о̋но̋ ка̋и̋ се̋ о̋сӳи̋и̋, љ̋зм̋е̋ш̋ – о̋но̋ с̋и̋о̋ј̋и̋ како̋ и̋ре̋б̋а̋, ко̋ и̋ сва̋ки̋ о̋блук̋ са̋и̋ кад̋ б̋ и̋о̋ раз̋ва̋лла̋... Ил̋ га̋ за̋и̋ле̋и̋ш̋ в̋р̋бо̋м или̋ жи̋ц̋о̋м св̋е̋ж̋е̋ или̋ не̋ко̋м̋ и̋и̋а̋го̋м̋, не̋ма̋ в̋е̋з̋е̋... (Од̋ ко̋ј̋ег̋ дрвета?) Не̋ зна̋м̋ ја̋ др̋во̋ и̋о̋ ко̋је̋ је̋ сави̋и̋ш̋иво̋, да̋ л̋ је̋ л̋'ј̋ес̋ка̋... љ̋ес̋ко̋в̋ и̋рӳи̋, да̋, ма̋ло̋ д̋е̋б̋љ̋и̋... По̋ла̋ко̋, и̋о̋ла̋ко̋, све̋ и̋о̋ла̋ко̋, и̋о̋ла̋ко̋, св̋ӳкуд̋а̋ и̋о̋мало̋, и̋о̋мало̋, сави̋ја̋, сави̋ја̋... мо̋ро̋ је̋ ма̋ло̋ и̋ре̋ко̋ ко̋д̋љ̋ена̋...]*

5.10.1. Семема 'начинити шару преко површине која је у другој боји' именује се лексемом *йрешáрай̄*.

5.11. Радња 'скинути кору' означава се глаголским лексемама: *огүл"ӣ*, *ожү"лаӣ* и описно, глаголском синтагмом: *снiм"ӣ кòру*. Забиљежили смо и облике несвр. вида: *гүл"ӣ*, *жү"лаӣ*, *снiмаӣ кòру*. Кора се са прућа најчешће не гули, осим када се плетени предмет жели *нашáрай̄*, *йрешáрай̄*. Естетски ефекат се постиже комбиновањем огуљеног и неогуљеног прућа. [Ако је жèли'ò, а ù ӣò је зñàò урáд"ӣ, да овај, да рèц"мо, да нàшáрā ӣáј сèйеӣ, ðндā мèӣнè, вàкò ððље мèӣнè, ðколо нè гүлi ону црнү кòру, кàко б ӣи рèкла, ону њèнү кòру, бòју, већ, на йрiмер, ðвò нè гүлi, ðвiјем ӣлèӣè, а ðндā, кад ðће йреко средiнè да йрèшáрā, онда ðвò (кору) снiмi. Онда ðвò бұдè вàкò б"јèло йреко средiнè, а ðвò вàкò... Тáмнiјем йрðђè ððððð јèдно ӣáр цèнiӣмèӣáрā, иа ðндā ðгүлi ширү"лу, иа йрðђè б"јèлiјем, ӣáкò да б бi"ò шáрен сèйеӣ... Пò-ӣлèӣом ӣсiӣм ко шiиò је ù овò ӣлèӣèно. Нè мећè б"јèлi ӣðӣлèӣ].

6. Алатке за плетење

Алат који се користи у плетарству једноставан је и малобројан, тако да ово семантичко поље није богато лексиком.

6.1. *Нòж*, (*нòж*) *шклðйац* јесте 'нож на преклапање са оштрим врхом и закривљеном дршком'. Ова алатка се користи за: зарезивање и цијепање прућа, просијецање/ пробадање неког прута, одсијецање тањег прућа у шуми и сл.

6.1.1. 'Дршка на шклопцу' именује се лексемом *чл"јèн*. [*Шклðйац ӣмā крiвi чл"јèн*.]

6.2. За одсијецање неког дебљег дрвета служила је *сiкир"ца*. [*Он је сáмо ӣмò шклðйац и сiкир"цу ўзā се и кад је йрáви'ò сèйеӣè, нiје му йрèбáло нiишi дрүгò. А кáд је, и кáд је ӣðӣлèӣò сèйеӣ, ӣсiиò је са нóжом, ðнiјем шiљáӣӣјèм, оним свòјiм шклðйiцом йрòбушi'ò ðнò ку ће йрòвүћ*.]

6.3. По потреби, да се пререже неко дебље дрво, користила се и (*рүчнā*) *жáга*, (*мáлā*) *жáг"ца*, којој одговара семема 'тестера са једном дршком која је налик оној на ножу, само ширира'.

6.3.1. 'Дршка на тестери' номинује се лекемом *рүчка*.

6.3.2. *Зүб*" су 'зупци на тестери'.

6.4. Познато нам је да постоји оруђе које корпари након зарезивања прута гурају кроз њега и тако га цијепају („процепка или гуљарка“, в.

Тоскић 2017: 17)⁶, али мајстор Милан Јекић користио је само своје руке. Расцијеplени прут би притиском шаке цијепао тако што га је потискивао *крос њрсије/ крòс њрсије*.

6.5. У овом семантичком пољу можемо навести и *џглу*, која се користи за шивење оплетеног шешира од сламе.

7. Производи плетарства

У овом пољу су називи за предмете, објекте и (преграђене) просто-ре који су дјелимично или у потпуности резултат плетарске дјелатности. Реалије које су настајале плетењем имају вишеструку примјену, сељаци су се довијали како да што боље искористе оно што им је било у природи, надохват руке. Разлози за такво стваралачко надахнуће и дјелатност леже не само у њиховој креативности и вредноћи него и у тешким условима живота. Према ријечима информаторке: „Тђјем плетером тата је ради'о... Није било, сине, дасакā, било се сиротиња... Није се имало за што куповат, па је то свѣ прав'ло.“ Сељак је могао отићи и у шуму свог комшије да усијече пруже које му је било потребно, јер стабла нису оштећивана, нису сјечена. Његован је домаћински и, како бисмо савременим језиком казали, еколошки однос према природи. О овоме рјечито говори и информаторкин исказ: „И дндā тò (крошњу) забāцй ў воду и кад вйди да је тўј ўшло, подигнѐ. Ўф, имā рйбā. Онда пòкупй које су већѐ, а мālѐ пўстй да рāстў.“

7.1. Као општи назив за 'оно што је оплетено, исплетено' јављају се лексеме: *џлѝй* (Л. о *џлѝју*) и *џлѝтер*. Лексемом *џлѝй* именује се 'оно што је оплетено пружем, вуном или нечим другим'. Лексемом *џлѝтер* означава се 'оно што је оплетено пружем'⁷. [*Кад кāжѝш џлѝй, ѝю мѝже бйй и од вўнѝ и од шйрўљѝ... И вйшѝ ја о џлѝју нѝ знāм нйшйй... Шйю гѝђ ѝйлеѝѝш, зѝвѝ се џлѝтер*.]

7.2. Производи од пружа су најбројнији у плетарству.

7.2.1. Називи посуда за преношење и чување нечега јесу: *сѝеѝй*, дем. *сѝеѝй'ћ/ сѝеѝйййћ/ сѝеѝйчић*; *кòрйа*, дем. *кòрййца*; *зѝјѝла*; *џлѝѝѝнка*.

7.2.1.1. *Сѝеѝй* је 'плетени предмет, кош с дршком уплетеном у једну од страница; (обично) служи за преношење нечега (кукуруза у клипу, сламе, сијена и др.) на леђима'. Три странице сепета благо су заобљене, а четврта, страница у којој је дршка (в. 8.4.2. и 8.4.2.1.), плòсната је, равна. Једном руком

⁶ Етнолог и антрополог Јелена Тоскић, која је писала о корпарству у златиборском крају, поред *џроцејке* или *гуљарке*, биљежи и следеће алатке: *нож*, *набијач*, те наводи „на овај списак могу се додати *ђѝљка*, *маказе*, а од модернијих машина *бансек* и *комбинерка*“ (2017: 17).

⁷ За остала значења ове лексеме в. 7.2.2. под а. и 7.2.4.6.

сепет се ухвати за дршку, пребаци преко рамена и тако носи, а његова равна страна тако „налиже“ на леђа. Мислимо да је есенцијална сема изгледа и да ју је при дефинисању ове реалије потребно назначити, јер конструкција сепета мора овако да изгледа да би он служио својој сврси – ношењу терета на леђима (уп. *сејет* 'дубок кош исплетен од дугих трака, који се носи на леђима; корпа, кошара', РСЈ 2011: 1191). Током времена почињу се израђивати мали сепети, у украсне сврхе, и они се најчешће именују деминутивима: *сѣйет^h/сѣйет^иh/сѣйет^ичи^h*. [*Сѣйет^и нѣвѣи^е слѹжи'ѿ за брање кѹрѹзѣ, за нѣи^енѣ с'јѣна, слѣмѣ, сѣѿда да се рѣни. Уѣнѣ сѣйет^и наѣрѣѣ и нѣсѣ.*]

7.2.1.2. *Кѹрѣ* је а. 'плетени предмет, велики кош с дршкама уплетеним у двије уже наспрамне странице; (обично) служи за преношење већег терета и да је носе двије особе између себе' (уп. *сејет* 7.2.1.1); б. 'плетени предмет, различитог облика, с једном дршком на средини';⁸ дем. *корѣица*. [*Мѡгѹ бѣи^ии кѹрѣ са двѣ ѿблѹка на крајевима, а мѡре бѣи^ии кѹрѣ са јѣднѣм ѿблѹком на срединѣ. Ал ѣѿ су мѣнѣ мѣло кѹрѣ, ѿ јѣдно мѡжда ѣдѣсѣи, шѣздѣсѣи ѿнѣи^имѣи^арѣ величѣнѣ, а кад ѣлѣи^е кѹрѣ са двѣ ѿблѹка, ѿнѣ мѡгѹ бѣи^ии и ѣѿ мѣи^ар дугѣке. Тѣкѿ да се ѣвѣи^и на ѣѿшков'ма, на крајев'ма и да се нѣсѣ. Ѧвѣ бѹдѣ, рѣц'мо, ѿблѹк и бѹдѣ рѣвно као, рѣц'мо, ѿна вѣи^а. А кад је мѣнѣи^и шѣрѣи^и, ѿнѣ на срединѣ.*]

7.2.1.3. *Зѣјѣ* је 'плетена посуда округлог облика и без дршке; обично је служила за држање воћа'.

7.2.1.4. Лексемом *ѣлѣи^енѣка*⁹ означава се 'стаклени суд (обично за ракију), оплетен врбовим прућем. [*То се ѣѿсѣавѣ и ѣдѣ ѿ нѹлѣ, ѿ нѹлѣ, ѿ нѹлѣ, и шѣрѣ се, ѣв'јѣк се шѣрѣ, шѣрѣ, шѣрѣ, шѣрѣ. И, кѣи се ѿлѣи^е ѿнѣ, мѣи^енѣ се гѣлѹн дѣѣ. Ѧнѣ се сѣѿ ѿне мѣи^еке ѣсѣравѣ гѣре и ѿнѣ се ѿко ѣѣх ѣлѣи^е. Вѣба нѣје ѣѹцѣла, мѡгѿ си како гѣд ѿѣш да нѣ ѣѹкнѣ. И ѣлѣи^е се доклен је гѣлѹн. Гѣре се мѣло шѣрѣ, ал се нѣ шѣрѣ са нѣкѣм ѣмѣи^еком, вѣ сѣѿ се мѣло... ѿне шѣрѣѣ се мѣло вѣкѿ развѹкѹ и ѣѿ се ѿлѣи^е. А гѣре кад дѣѣ на ѣжѣ дѣѿ, ѿнѣ се ѣѿ ѣдмѣло скѹѣѣѣ. Кад дѣѣ гѣре јѣш ѣжѣ, сѣсѣавѣ се ѣѿ двѣ да би бѣло гѣре, ѣѣ ѿнѣ гѣрѣак, да је гѣре ѣжѣ. А ѿко, ѿко чѣк ѣмѣи^ије вѣи^е мѣи^акѣ, ѿнѣ се ѣѿнекојѣ и ѿс'јѣче. Ѧлѣи^енѣ је нѣ мере се ѣзвѣѣ. Дѣѣ нѣ мере, гѣре нѣ мере.*]

7.2.2. *Лѣса* је а. 'плѣснати, од прућа исплетени предмет, најчешће четвртастог (рјеђе округлог) облика, различите величине и намјене';¹⁰ б. 'више таквих четвртастих предмета повезаних у једну цјелину'.

⁸ За још једно значење лексеме *корѣ* в. 7.2.11.

⁹ Исто и код Црњак 2006: 258.

¹⁰ Уп. *лѣса* 1. 'ѿно што је начињѣно обично ѿ испрѣплетѣног прућа, лѣсковог, врбовог и др., рѣђе ѿ дѣсѣка, лѣтава и сл.' (РСАНУ XI: 367).

реалије постала инференцијална,¹⁶ тако да бисмо у дефиницији значења уз њих могли да ставимо квалификатор у *прошлости* или *раније*.¹⁷

7.2.4.1. 'Објекат за становање, кућа' именује се лексемама *илети́а-ра* и *шушкара*. Ове лексеме наводимо према Црњак 2006 (257, 302). Семе материјала и начина израде за ову реалију су есенцијалне, тако да је сема 'оплетен од прућа' и данас неиспустива из семантичког садржаја наведених лексема.

7.2.4.2. 'Затворен и покривен објекат/ просторија за смјештај стоке, стаја' зове се *кошара*.¹⁸

7.2.4.3. 'Дрвени објекат на стубовима од дрвета који ловци користе као осматрачницу' назива се *чека*. Усправни, окомити дијелови *чѣкѣ* налик су огради и плетени су прућем. Нисмо забиљежили лексему за ову реалију.

7.2.4.4. 'Склониште/ спремиште на њиви, у пољу, винограду и сл.' јесте *колиба*. [*Тако су ирѣви́и и колибе ће су људи чували боси́ан. И мој је ха́а ирѣви́о. Иси́о и́ако, ударѣ дугачкѣ мѣи́ке ва́ко у земљу с ѓвѣ си́ранѣ, ударѣ с ѓвѣ си́ранѣ и и́о оилѣи́ѣ. Ал ударѣ ва́ко ма́ло ўко́со, знаш. Ва́ко ма́ло ўко́со ударѣ и илѣи́ѣ, илѣи́ѣ, илѣи́ѣ и кад до́ђе већ го́ре врх, онда се са́сѣавѣ го́ре ва́ко. Са́сѣавѣ го́ре и и́овѣжѣ жи́ѣом. И и́о и́окријѣ сла́мом. Или бу́јад.*]

7.2.4.5. 'Спремиште за кукуруз у клипу' номинује се трима лексемама: *ко́ѣак*, *коша́на* и *куруза́на*. [*Плеи́ѣне су и коша́не или звѣ́н куруза́не, ко́ѣак. На́иравѣ се сав ко́сиу́р од ја́кога дрѣѣа – ра́сиов"нѣ, бу́ков"нѣ, ни́је би́и́но. И, онда се, овај, ударѣ се у и́ѣ, у и́ај ко́сиу́р, бу́ду, ударѣ се и́ѣ ле́и́ѣ. И и́о и́и́ѣм се ле́и́ѣма илѣи́ѣ... Само се о́сиавѣ о́и́вор куи́ се уно́сѣ ку́руз" и куи́ се мо́ре у́ниѣ. И и́уј се су́иѣ ку́руз". И и́о се зовѣ коша́на ил куруза́на. То се илѣи́ѣ ои́ иру́а... И онда, и́о се, овај, каи́ се о́илѣи́ѣ, онда се си́авѣ оддо́зго кро́в на и́о. И и́окријѣ се. Мо́ре се и́окри́и цр"јѣи́ом, мо́ре се и́окри́и и са сла́мом и с чѣм ко и́ма да и́окријѣ.*]

7.2.4.6. 'Спремиште за пљеву' именује се лексемама *и́љѣвња́к* и *и́љѣи́ѣр*. [*То се ко́ље ду́жѣ, у ви́ду си́до́жѣи́а нека́квијѣ, ударало се висо́ко ко́ље мо́жда од јѣдно и́ри мѣи́ра, и мо́жда и ве́ѣ. То се ударало у́ земљу на́окру́г, на́окру́г, на́окру́г, ударало се у́ земљу. И, до́ло се и́лѣло. Са́мо и́ри зе́мљи о́си́ану́ вра́и́а. Ђ, онда кад се врѣе жи́и́о, бу́дѣ и́љѣва. И, онда се мѣи́ну́ басѣма́ке, каи́ се и́о о́илѣи́ѣ, у́чврси́и... А на сре́ди́н се и́ога ударѣ јѣдна ја́ѣа си́до́ж"на, на сре́ди́н и́љѣвња́ка. А онда се мѣи́ну́ у́с и́о ло́и́ѣре, басѣма́ке ма́ло*

¹⁶ Инференцијалне семантичке црте зависе од језичког и вањезичког контекста. За квалификацију ових црта у рјечницима се користе квалификативи као *обично*, *често* итд. (Драгићевић 2007: 69).

¹⁷ Пруће се у новије вријеме замјењује летвама, даскама и др. материјалима.

¹⁸ Забиљежено и код Д. Црњак (2006: 230–231).

Он (умец) морају бићи ма́ло де́бљи и нису ошпируља́н ко двá шпиру́ља шпио се илèишè о́коло... И шáкò илèишè кòлка му ипрèбá, овај, висина и òндá иòйлеишè... Дòље мòрá бићи о́твор, а гòре сáм она рúчка шпио се држй, знáш. И òндá ўзмè и мèишнè унакрси́, мèишнè двй́је, мèишнè јáчè шáкò шè ма́ло шййке, ипрòбуйи́ на средини шпрнкè... и ипрòиурй, знáш, с òвè сшрáнè, и вáмо, и ос"јèче куд је дўљè да је рáвно шò... Тè двй́је шййке, као шййке, кáко б" ии рèкла, дрвенè, од дрвèиá, од л"јèскè. Фíно је ожў́ља и ипрòиурй шу мòику, шáкò да нй́је бáш шáнка, да мòре, да мòже држáи шèрèиш ичèлá... Ё, òндá се ўзмè крáвјá бáлè-гá... Ўзмè бáлèгè крáвјè, кáд је òйлеò. И свè и́знўи́ра фíно рúкама шò, свè као да омáлишèришè. Свè зáмáжè, зáмáжè, зáмáжè да нèмá шуў́льò... А кáд, кáд, овај, зaвршáвá шу шпрнку, òсшáвй́ же иòйлеиш, òсшáвй́ јèдно òвá, òвá, шпрй вáкò òвá да нè ипрòжè (тј. да не оплете), да óвд имá рўйá, знáш... Тàкò да имá рўйá, и òндá ичèле нà ону́ рўйу ўлázè и ўносè шáмо цвáиш и шáмо ирáвè мèд, нà òнè шййке. Ту́ј се нáйрáвй сáше од чèлá.]

7.2.7. Семема 'плетена направа, у облику купе, под којом се хране пилићи' означена је двјема лексемама: иилић́ар и ийлић́њáк/ иилић́њáк. Ове лексеме нису дио наше језичке грађе, него су преузете од Д. Црњак (2006: 135).

7.2.8. 'Плетена направа за уношење сијена и сламе у шталу' зове се крòиш́е ж. мн. (Г. мн. крòиш́áй). Ово значење у нашој грађи није потврђено, али га биљежи Д. Црњак (2006: 232).

7.2.9. '(Плетена) направа из које стока једе именује се лексемом јáсле.

7.2.10. Семема '(плетена) страница на запрежним колима или фијакеру' именује се лексемом сшрáн"ца, која је забиљежена и са детерминатором (кòлскá) сшрáн"ца.

7.2.11. Кòрйá је 'направа (сплетена од прућа или жице) која се ставља псима или воловима на њушку' (Савић 2011a: 159).

7.2.12. Семема 'омча исплетена од прућа или дивље лозе којом се спаја покретни и непокретни дио ограде или шта друго' (уп. Црњак 2006: 203) означава се лексемом гўж́вá. [Гўж́ву мèишнè, òйлеишè гўж́ву као, рèцмо, јèдан крўг. Гўж́вá се илèла ўокрўг. Иси́ю шáкò òиш иййè, òиш иййè мòишáкá, илèла се гўж́вá и да се одòзгò нáбјè нà шè, овај, нà шò кòље, да иòвèжè се. А дòље нèже, гòре мèишнè гўж́ву, а дòље мòре вèзáиш жййцòм јèдну зà другу́, нè мере дòље мèишй гўж́ву. Нèмá кўд ипрòвўћ, знáш... Окрўгá, само се нáбáци одòзгò.]

7.2.13. 'Танка узица или ремен причвршћен на држаље оплетено од врбовог прућа, којим се гоне животиње' номинује се лексемом илèишèњáк (Савић 2011a: 161).

7.3. Слама, као материјал за плетење, користила се само за израду шешира.

7.3.1. Семема 'шешир плетен од сламе' назива се *слāменї шєшир*. [*Шєшир, їлєшїє се од рāжєвє слāмє, које су дугāчке, фїне оне сїāбљике, и їлєшїєш у вїду їлєшїєн"цє. Са чєшїри, са чєшїри сїрука рāж". Јєсї, у чєшїри. И шїо се оїлєшїє, оїлєшїє, као, рєц"мо, јєдан кōноїац. И ўзмє се ондā фїно, їдчнє се од нўлє да се шїїјє нāокрўг, нāокрўг, нāокрўг, нāокрўг... И ондā, кaпї се шїо гōре оїлєшїє, гōрњї дїо, ондā се шїрї, шїрї, шїрї, шїрї, їдє дōље рāвно, окрўгло, да мōре сїāїї нā глāву. Ё, кад мōре сїāїї нā глāву кōлкō је їдшїребно, ондā се оїєшї шїрї, около, около, около, зā онāї обōд... Тō је шєшир їлєшїєнї од слāмє. Слāменї шєшир, да чўвā од сўнца кад се рāдї на њїви. Кад се рāдї на њив, ўбї сўнце јāко... Исїлєшїє се као їлєшїєн"ца. Ондā се ўзмє їгла и кōнaц и шїо се шїїјє.]*

7.4. Од дивље лозе плетена је, поред *гўжєвє* (в. 7.2.12.), још само једна реалија.

7.4.1. За семему 'плетена направа за хватање рибе' употребљава се лексема *крōшња*. [*Крōшња је као мōжда шїрнка, шїāкō нєшїю... Они шїо їдсїāвє на дўгачкї шїїāї, као шїїїло, као грāбље шїїд су на дўгачкōме шїїїлу. И ондā шїо зāбāцї ў воду и кад вїдї да је шїуј ўшло, їддигнє. Ўф, їмā рїбā.]*

8. Дијелови производа плетарства

Неке реалије су у потпуности израђене плетењем, а некима су само поједини дијелови плетени. Када упоредимо, примјера ради, сепет и кочак, јасно је да изван наше анализе остају они дијелови кочака који нису производ плетарства. Овим семантичким пољем обухваћени су само називи оних дијелова плетених реалија који су израђени плетењем.

8.1. 'Дио који служи као основа кроз коју се провлачи пруже, дивља лоза и сл.' именује се лексемама *кōсїўр*, *їчєшїак* и *консїрукција*.

8.1.1. Плетење посуда почиње од дна, тако да се и семема 'оплетено дно и из њега увис извијени вертикални паралелни прUTOви који служе као основа кроз коју се провлаче шпруље' поима као *кōсїўр* и именује горенаведеним лексемама.

8.1.1.1. И сам 'прут који је дио костура' назива се *кōсїўр*. [... *сāмо мōрā їо кōїї кōсїўр овāї їрōбосїи, нōжом їрōсјећи, да би шїо бōљє држāло, да нє б" сїāдало.]*

8.2. Дио који је заједнички већини плетених реалија јесте *їдїлєшї*. Његово значење је 'плетењем обрађена и учвршћена (завршна) ивица на оном што је оплетено (сепет, лєса и др.)'. Деминутив је *їдїлєшї"ћ*.

8.2.1. Поплети се разликују према начину израде.

8.2.1.1. *Обичнїй/ обичнїй їдїлейї* се израђује тако да се шпруља наизмјенично провлачи преко горње, завршне ивице и кроз оно што је оплетено два-три реда испод ње, све док се не обраде, и на тај начин учврсте, све ивице.

8.2.1.2. Забиљежено је више фонетских и творбених ликова за 'поплет који има изглед плетенице': *їлейїєн"ца, їлейїєница, сїлейїєн"ца, (їдїлейї) као їлейїєница. [Кад їдїлейїє, кад завршиї, онда їрāvї їдїлейї. Їмā обичнїй їдїлейї, а їмā као їлейїєница. И, он фїно онда їо гдє їлейїє. Їсїо је їлейїєница, сāмо мōрā їо кдїї кдсїїр двāї їрōбосїи, нōжом їрōсјећи, да би їо бдљє држāло, да нє б" сїāдало. Кад би ївијєк їшō їо їсїоде мјєсїу, дно б сїāло, знāш. Већ вїдїш како је вōје їрōсјекō, їа ову нїје, свāкū дрўгū, трєћū је мōрō їрōсјећ да мōре їрōвўћ їāї їдїлейї"ћ, вїдїш. Ево, вїдїш... Їсїо (поплет радио) шїрўљōм. Овō је їлейїєн"ца. А обичнїй (поплет) је сāмо нāкō кад їрōшївā, као јā їглōм сад нєшїо сад вāкō кад б їрошївала, знāш. Вāкō, їсїо їглōм кад би їрошївала... А двō се зовє їлейїєн"ца, їдїлейї.]*

Информаторка износи и свој естетски суд о врстама поплетат: „Пōплетє одōзгō, ал не їāкō фїно као, као шїо је сїлейїєн"ца“.

8.3. Предмети који се плету тако да се основа постепено шири (нпр. плетенка, трнка, крошња) имају дио чија се семема 'прут који се умеће у основу, костур, да га рашири приликом плетења' именује лексемом *їмєїак*.

8.4. Дијелове плетених посуда издвојили смо у једну цјелину.

8.4.1. 'Доњи дио посуда' номинује се двјема синонимним лексемама: *їдō* и *днō*.

8.4.2. Семема 'прут савијен у облику лука и уплетен у бочне ивице странице сепета или корпе тако да средишњи дио, тј. врх, тога лука и крајеви остају изнад и испод странице неуплетени' означава се лексемама: *ōблук* и *ōбрўч*.

8.4.2.1. Средишњи дио лука на *облуку* или *обручу* (в. 8.4.2.) служи као дршка. 'Дршка на сепету или корпи' назива се *ōблук*¹⁹. Дршка на сепету који служи као украс означава се деминутивом *ōблучић*.

ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

Прикупљену лексичку грађу разврстали смо у осам семантичких поља.

Прво семантичко поље *Плейтарски занāш* најсиромашније је лексиком јер се за плетарство мајстори нису посебно школовали, него су углавном

¹⁹ У Великом Блашку и 'огрлица, направљена од шпруље, о коју се качи звоно и која се ставља овну око врата' назива се *ōблук* (Савић Б. 1997: 45).

били самоуки. Из истих разлога избјегава се употреба лексеме *занай* за ову дјелатност. У овом говору не функционише лексема *йлейтарсѣво*.

У три семантичка поља представили смо лексичке реализације за појмове који се односе на материјале који се користе за плетење: *Материјали за йлейтење*, *Дијелови материјала*, *Особине материјала*. Лексема *шѣруља*, мотивисана глаголом *шѣруљаѣи*, издваја се као специфична, јер се њоме лексикализује посебним поступком припремљен материјал за плетење. Унутар лексичко-семантичког система *йлейтарсѣво* свој лексички израз имају они дијелови материјала и оне њихове особине који су за плетење битни, из практичних или естетских разлога (нпр. дијелови – *срце*, *кора*, *чвор*; особине – *да се моѣѣи*, *йредала се* и сл.).

У семантичком пољу *Називи радњи* има много лексема које припадају општеупотребном лексичком фонду. Као термини могу се издвојити глаголи *йлесѣи*, *шѣруљаѣи* и префигирани глаголи који припадају њиховим лексичким породицама.

Алат који се користи у плетарству једноставан је и малобројан, тако да ово семантичко поље није богато лексиком. За већину радњи у плетарству користи се (*нож*) *шклоѣѣц*, чији је назив мотивисан глаголом *шклоѣѣиѣи*.

Лексички најбогатије је семантичко поље *Производи йлейтарсѣва*. Поље се не грана одмах, јер је забиљежен и општи назив (*йлейѣи*, *йлейшер*). Настојали смо да наведемо све реалије које су се израђивале плетењем. Своје мјесто у овом пољу, поред предмета који су у цјелини плетени (нпр. *сеѣѣиѣи*, *љеса*), нашле су и реалије чији су само неки дијелови плетени (нпр. *кочак*, *йлейтењак*). *Дијелови йроизвода* плетарства су издвојени у посебно семантичко поље. Унутар овог поља већина лексема су општеупотребне ријечи, које функционишу као термини унутар теме *йлейтарсѣво*. Лексема *облук* се издваја као специјална, уско термилошка, унутар овог тематског домена.

Настојали смо да, реконструишући појмовни и предметни свијет *йлейтарсѣва*, допринесемо даљим компаративним истраживањима, која ће омогућити шири увид у лексичке односе унутар овог лексичко-семантичког система и утврђивање ареала појединих лексема. Потпуна слика у вези са лексиком плетарства добиће се сабирањем лексичке грађе из осталих пунктова у границама херцеговачко-крајишког и других дијалеката српског језика.

ЛИТЕРАТУРА

- Драгићевић 2007: Рајна Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, Београд: Завод за уџбенике.
- Недељков 2009: Љиљана Недељков, Општи принципи истраживања лексике традиционалне материјалне културе, *Гласник Етнографског института САНУ* LVII/1, Београд, 189–200.
- Недељков – Марковић 2015: Љиљана Недељков, Бранкица Марковић, Дијалекатска лексикографија штокавског наречја (од 1818. до 2014. године) – библиографија, *Српски дијалектолошки зборник* LXII, Београд, 247–326.
- Петровић 1980: Драгољуб Петровић, *Основна уједињавања за бележење дијалекатске лексике Војводине*, Нови Сад: Матица српска.
- Пижурица 2004: Мато Пижурица, Речник српских говора Војводине, *Зборник Матице српске за књижевност и језик* LII/3, Нови Сад, 611–617.
- Плотникова 2000: Анна Аркадьевна Плотникова, *Словари и народная культура: очерки славянской лексикографии*, Москва: Институт славяноведения Российской академии наук.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–, Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ, 1959–.
- РСЈ 2011²: *Речник српског језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Савић Б. 1997: Биљана Савић, *Из лексике материјалне културе у говору Великог Блашка (код Бањалуке)*, дипломски рад у рукопису, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Савић Б. 2011а: Биљана Савић, Из коларске терминологије Великог Блашка код Бањалуке, у: Радмила Жугић (ур.), *Дијалекат – дијалекатска књижевност* 3, Лесковац: Лесковачки културни центар, 154–165.
- Савић Б. 2011б: Биљана Савић, Из ткачке терминологије Великог Блашка код Бањалуке, *Годишњак за српски језик и књижевност* XXIV/11, Ниш, 141–158.
- Савић Б. 2017: Биљана Савић, Народна медицинска лексика Великог Блашка (код Бањалуке), *Српски дијалектолошки зборник* LXIV, Београд, 995–1066.
- Савић Б. – Савић Д. 1997–1998: Биљана Савић, Дијана Савић, Из лексике Великог Блашка (код Бањалуке), *Прилози проучавању језика* 28–29, Нови Сад: Одсек за српски језик и лингвистику Филозофског факултета, 205–245.
- Савић Д. 1997: Дијана Савић, *Из лексике духовне културе у говору Великог Блашка (код Бањалуке)*, дипломски рад у рукопису, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Савић Д. 2002: Дијана Савић, Семантика боја у зоонимији, у: Драго Бранковић, Младен Шукало (ур.), *Наука и наша друштвена стварност*, Бања Лука: Филозофски факултет, 101–116.
- Савић Д. 2003: Дијана Савић, Творбена анализа лексике куће и покућства, у: Драго Бранковић, Младен Шукало (ур.), *Јединство наука данас: интердисциплинарни приступи знању*, Бањалука: Филозофски факултет, 123–136.
- Тоскић 2017: Јелена Тоскић, *Корпарство – њећарство: Vickerwork – Baset Weaving*, превод Емина Јеремић Мићовић, Сирогојно: Музеј на отвореном „Старо село“.

- Црњак 2006: Дијана Црњак, *Терминологија куће и покућства у Лијевчу пољу и Жупи*, Бања Лука: Филозофски факултет.
- Црњак 2007а: Дијана Црњак, Терминологија овчарства у околини Лакташа, *Српски језик: студије српске и словенске* XII/1–2, Београд, 367–391.
- Црњак 2007б: Дијана Црњак, Називи алатки за кошење у Лијевчу пољу и Жупи, *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* L/1–2, Нови Сад, 917–926.
- Црњак 2009: Дијана Црњак, Називи ограда и њихових дијелова у Лијевчу пољу и Жупи, *Годишњак за српски језик и књижевност* XXII/9, Ниш, 523–535.
- Црњак 2010: Дијана Црњак, Турцизми у лексици куће и покућства, *Филолог* 2, Бањалука, 169–181.
- Црњак 2011а: Дијана Црњак, Етнолингвистичка анализа свадбених обичаја Срба слатинског краја (околина Бањалуке): српско-бугарске паралеле, у: Јоана Рекас (Joanna Rekas) (ур.), *Balkański folklor jako kod interkulturowy I – Балкански фолклор као интеркултурни код I*, Познањ: Wydawnictwo Naukowe UAM, Instytut Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 395–404.
- Црњак 2011б: Дијана Црњак, Називи кухињског намјештаја у Лијевчу пољу и Жупи, у: Радмила Жугић (ур.), *Дијалекат – дијалекатска књижевност* 3, Лесковац: Лесковачки културни центар, 93–101.
- Црњак 2011в: Дијана Црњак, Називи за млијеко и мљечне производе у околини Лакташа, у: Владислава Ружић, Слободан Павловић (ур.), *Лексикологија, ономасија, синтакса – зборник у част Гордана Вуковић*, Нови Сад: Филозофски факултет, 283–292.
- Црњак 2011г: Дијана Црњак, *Пастирска лексика лакташког краја*, Бањалука: Филолошки факултет.
- Црњак 2013: Дијана Црњак, Суфиксална творба зоонима у пастирској лексици лакташког краја, у: Бојана Димитријевић (ур.), *Пути и доећи дијалекатске лексикографије*, Ниш: Филозофски факултет, 49–63.
- Црњак – Савић 2013: Дијана Црњак, Биљана Савић, Лексичка и синтаксичко-семантичка анализа благослова у обреду чаројнице, *Зборник Мајнице српске за књижевност и језик* 61/1, Нови Сад, 93–107.
- Црњак – Савић 2016: Дијана Црњак, Биљана Савић, *Скице из етнолингвистике*, Бањалука: Друштво чланова Матице српске у Републици Српској.

Biljana M. Savić

LEXICON OF WICKERWORK
(ON THE BASIS OF MATERIALS FROM VELIKO BLAŠKO NEAR
BANJA LUKA)

S u m m a r y

The aim of this paper is a presentation and lexical-semantic analysis of the lexicon of wickerwork – a craft that makes wicker realities from wicker, straw, wild grape vines and the like. Lexical material was collected from informants in Veliko Blaško near Banja Luka. Considering that wickerwork as a complete lexical-semantic system has not been the subject of previous lexical research of the Serbian language, we tried to reconstruct the conceptual and subject world of this domain of traditional material culture in a clear and concise way and thus lay the foundation for further research that will allow comparison and a broader insight into the range of individual lexemes.

Key words: lexicon of weaving, lexical-semantic analysis, Veliko Blaško, Herzegovinian-Krajina dialect, dialectology, Serbian language.

Институт за српски језик САНУ
Београд
savicmbiljana@gmail.com

(Примљено: 11. септембра 2022;
прихваћено: 27. септембра 2022)

Славољуб З. Марковић

О АКЦЕНТУ ПРИДЕВА У ИЈЕКАВСКИМ ГОВОРИМА ЗАПАДНЕ СРБИЈЕ

У раду су сагледане маркантне прозодијске особине основних облика и појединих парадигматских форми придева у ијекавским говорима западне Србије. Циљеви нашег истраживања су следећи: оцена заступљености, распрострањености и постојаности уочених прозодијских модела, расветљавање интензитета и природе њихових корелација, утврђивање праваца пружања (могућих) изоглоса, процене степена и карактера (не)подударања са корелативним приликама у сродним говорима, као и са приликама у књижевном језику. Сагледани пресек прозодијских особина придева у ијекавским говорима западне Србије одликује се мноштвом интересантних прозодијских корелација, међутипских преплитања, измештања из једног акценатског обрасца у други, као и извесним бројем диференцијалних особина, разликовних и на ширем дијалекатском плану.

Кључне речи: акценат, прозодијске корелације, говори западне Србије, ијекавски, херцеговачки говори.

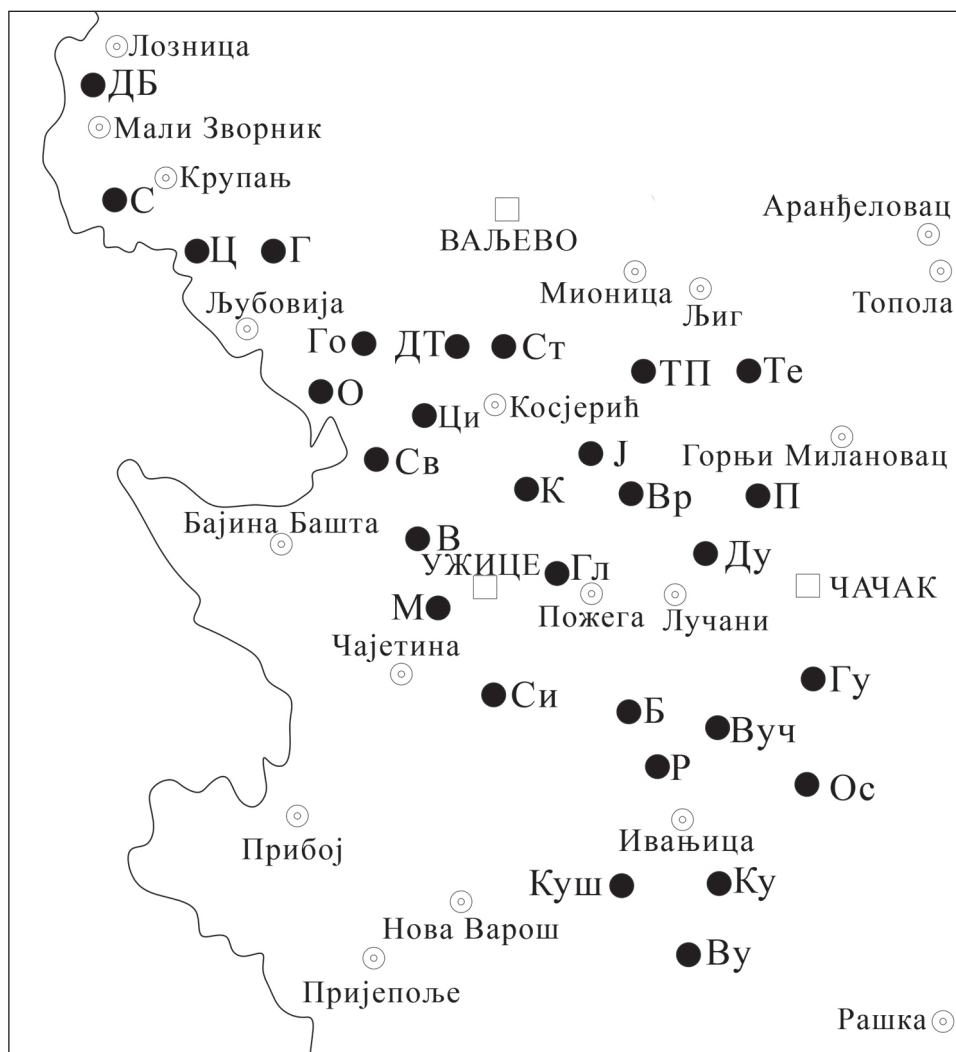
I. УВОД

1. Ијекавски изговор је маркантно обележје западносрбијанских говорних типова који се простиру на замашном подручју од Гучева до Јавора, од Сувобора до Гиљеве планине (Марковић 2012: 460).

2. Дуготрајна метанастасичка померања (углавном током XVII, XVIII и XIX века) дубоко су изменила дијалекатску панораму западне Србије, коју су преплавили динарски пресељеници. Они се укрштају са аутохтоним становништвом, као и са представницима осталих миграционих струја, углавном косовско-метохијске (в. Цвијић 1922: 12). Динарски миграциони талас чинили су штокавци ијекавског изговора оба типа: носиоци новијих акценатских особина (херцеговачко-крајишки дијалекат), пореклом из Херцеговине (углавном источне) и тзв. црногорске Херцеговине, и представници старије

акцентуације (зетско-сјенички дијалекат), који потичу из преосталих делова Црне Горе (Стара Црна Гора са Брдим и суседни делови Рашке области). Ијекавци херцеговачког типа доминирају највећим делом западне половине србијанске територије (ужички крај, подринско-ваљевске области, и даље на север). Ијекавци са старијом акцентуацијом изразитије се осећају у долини Ибра, где се сучељавају са представницима косовско-метохијске струје, и западним деловима Шумадије, где се, заједно са ијекавцима херцегова-

Карта испитиваног подручја са мрежом испитиваних насеља

чког типа, укрштају са представницима свих осталих миграционих струја – вардарско-моравске, тимочко-браничевске и шопске (в. Цвијић 1922: 5–13, 89–96).

3. Сагледавано говорно подручје припада херцеговачко-крајишком дијалекту.

4. У раду је унеколико расветљена прозодијска раван основних облика и појединих парадигматских форми придева у ијекавским говорима западне Србије. Расположиви корпус релевантне дијалекатске грађе раздељен је у две оделите целине, а за основни раздео критеријум узете су видске карактеристике придева – најпре су прегледани придеви са оба вида, а потом придеви само у одређеном виду. Унутар утврђених класификационих и дескриптивних оквира расветљен је прозодијски план упечатљивих парадигматских алтернација, значењских и творбених категорија и појединачних примера.

5. Рад је написан на основу дијалекатске грађе сакупљене у следећим насељима: (Г)рачаница, (Д)оња (Б)орина – ДБ, (О)клетац, (С)акар, (Св)ој-друг, (Ц)рнча (подринска насеља); (В)олујац, (Вр)нчани, (Гл)умач, (Го)дечев, (Д)оњи (Т)аор – ДТ, (Ј)ежевица, (К)аран, (Ст)ојићи, (Т)ометино (П)оље – ТП, (Ци)коте (насеља Ужичке Црне горе); (П)ријевор, (Те)очин (таковска насеља); (Вуч)ковица, (Гу)беревци, (Ду)чаловићи, (Ос)оница (драгачевска насеља); (Ву)чак, (Б)огојевићи, (Р)адаљево, (Ку)маница, (Куш)ићи (моравичка насеља); (М)ачкат, (Си)рогојно (златиборска насеља).¹

II. ПРЕГЛЕД ГРАЂЕ

1) Придеви са оба вида

а. Једносложне основе

6. Тип *мла̑д~мла̑да*. Прозодијски лик одређеног вида типа *све̑и̑и̑* обилато је засведочен: *бла̑га̑ ра̑ки̑а* Го ДБ О, *бла̑г̑у̑* К Ст, *вр̑у̑ћа̑ ра̑ки̑а* В Вр Гл Ос, *вр̑у̑ћ̑е̑* Вуч Куш, *вр̑у̑ћ̑у̑* ДБ Ку Куш О, *г̑у̑си̑и̑ па̑с̑у̑љ* Г М, *љ̑у̑и̑и̑а̑ ра̑ки̑а* Вр Гл, *љ̑у̑и̑и̑а̑* Гл Го Ду Ос, *љ̑у̑и̑и̑у̑* ДБ Ку, *мла̑да̑ бу̑ра̑ни̑а̑* М, *мла̑ди̑ с̑и̑р* О С, *све̑и̑и̑ А̑ра̑н̑џел* Го, *све̑и̑и̑ Н̑и̑ко̑ла* Вуч Гу, *све̑и̑и̑о̑г* Н̑и̑ко̑лу Во К, *све̑и̑и̑ Са̑во* М С, *све̑и̑и̑о̑г* Ђ̑о̑р̑ђа Го, *све̑и̑и̑е̑* Тр̑и̑и̑це Гл, *и̑вр̑ди̑ с̑и̑р* Ј К, *и̑у̑ћ̑о̑ј̑ к̑у̑ћи* С Т, *и̑у̑ћ̑у̑ з̑е̑м̑љу* Гл, *у̑ и̑у̑ћ̑и̑е̑м̑* а̑ли̑на̑ма Вр, *у̑ и̑у̑ћ̑о̑ј̑* а̑вли̑и Го, *че̑си̑и̑о̑* с̑и̑то Во итд. Овако је у свим западносрбијанским ијекавским идиомима који се простиру северно

¹ Током рада, уз засведочене примере, користићемо скраћенице – почетне делове назива села издвојене у заградама. Дијалекатски подаци преузимани из објављених монографија и радова других аутора праћени су одговарајућим напоменама у заградама и фуснотама.

О присуству модела *дѹгѣ* и у овом типу сведоче следећи примери: *дѹгѣ* гаће Ст, *мѣка* ракија Вр Гл М, *мѣкѹ* М, *мр̣кѣ* лѹк В, *сл̣аб̣а* К, *ѣрд̣сѣѣ* к̣ам̣ен Г.² Ипак, чешће се чује: *Нѡв̣а* гѡдина Вуч Гу, *Нѡв̣ѹ* гѡдину С Св, за ср̣пскѹ *нѡв̣ѹ* В, *нѡв̣а* блѹза К, *нѡв̣ѡ* од^ѣѣло Го, од^ѣ *сл̣аб̣ѡг* материјала М, у *чѣсѣѡѣ* кѹћи К, у *чѣсѣѡм* Вр и сл. Налазимо, очекивано, и примере типа *сѣѣр̣ѣ* жене Гл Го, *сѣѣр̣ѣ* кѹће Ј К, *сѣѣр̣ѡг* ѡбичаја М.

На крају, истакли бисмо и једну особеност западносрбијанског ијекавског југа. За разлику од прилика у севернијим говорима ијекавске Србије, па и кореспондентних прилика у књижевном језику (исп. Стевановић 1981: 268–269), у полимским идиомима присутан је и прозодијски модел *нѡв̣~нѡва*, нпр. *нѡве*, *чѣсѣѡ* (Николић М. 1991: 141). Овим необичним акценатским обрасцем србијански полимски говори прилазе бројним јужнијим и западнијим говорима херцеговачко-крајишког дијалекта – црногорским, источnobосанским, западнохерцеговачким; исп. нпр. Вуковић 1940: 277–278; Пижурица 1981: 50; Ружичић 1927: 143; Станић 1982: 148; Симић 1978: 30; Пецо 1961: 39 (само овако).

б. Једносложне основе проширене непостојаним а

8. Тип *гладан~гладна*. Углавном је: *гладан* Вр Гл Го, *гладна* Вр М, *гладни* Го М, *грдан* Го ДТ, *дѹжан* Гл Ј, *жѣдан* ДБ Си, *жѣдна* Ду М, *зла̣ѣан* Вр О, *зла̣ѣина* Ду, *крѹѣан* Вр М, *ладна* В Ј М, *миран* К М, *мирне* П, *ѣразне* Гл, *сѣѣдан* Св, *сѣѣдне* В и сл. Налазимо и *гладан* Ос, *сѣѣдан* В, *сѣѣдни* Вуч; увек је *сна̣жан* В Ду, *сна̣жни* Г ДБ Р.³ Наведени ликови са *а̣* прилазе типу *дѣван~дѣвна*.

Код придева *кра̣ѣак* и акценат је увек такав: *кра̣ѣак* ДБ М Р, *кра̣ѣику* Р, *кра̣ѣике* Го; *кра̣ѣак* Р (Стевановић 1981: 270 – *кра̣ѣѣак*, *ѣли̣ѣак*).

Основински вокал је кратак и код прилога: *на̣кра̣ѣику* В, *ѹкра̣ѣику* Т.

Одређени вид типа *ма̣снѣ* налазимо у следећим примерима: *гѡркѣ* П, *жѣѣику̣* пѡпару ДТ, *ладна̣* ДТ Ј, *ма̣снѣ* сѣр С, *мр̣снѣ* сл̣аве К, ако је *мр̣снѡ* Ду, *ѣли̣ѣику̣* К, *рѣѣѣкѡ* сѣто Ос Т. Акценатски тип *ма̣снѣ* у новоштокавским ијекавским говорима јужно од Златибора „прилично је редак“ (Николић М. 1991: 142).

² Овакви примери нису засведочени у полимском комаранском идиому (Николић М. 1991: 141).

³ Вуковић 1940: 281–282 – *гладан* / *гладан*, *грдан* / *грдан* (са различитим значењем), *жѣдан* / *жѣдан*, *сна̣жан* / *сна̣жан*; Стевовић 1969: 587 – *гладан*, *жѣдан*, али *сна̣жан*.

Засведочено је и *гла́днā* година Во, *гла́днā* сѣла, нѣ знају кѣлко им је дѣста С, *гла́днѣ* Г, *грднѣ* рѣне ДТ, *грднѣ* наро́д ДД, *грднѣ* стѣку Мрш, *зла́йнѣ* Ро, *и́еишкѣ* мѣке Мр, *и́еишкѣ* живѣта М.

Бележимо, међутим, и *и́еишкā* свјетина Р (експр.: ‘необично много људи на једном месту’), *и́еишкā* сирѣмаштина В (експр.: ‘непојмљиво сиромаштво’).

Код прилога је двојако: *да́вно* В Р, *грдно* В К, *рѣ́еишкo* К М, *рѣ́еишкo* В, *сѣ́ишкo* М, али и *грдно* К, *да́вно* В Г⁴, *ми́рно* Р.

Прилог *и́еишкo* налазимо чак у три прозодијска лика: *и́еишкo* Г, *и́еишкo* Р Т и *и́еишкo*, у дијалекатски необележеним изразима типа *и́еишкo* мѣни Г К, *и́еишкo* њѣма ДД К и сл.

9. Тип *дѣ́ван~дѣ́вна*. Бележимо Вуково *дѣ́ван* В К, *дѣ́вна* Г, *кѣ́ван* М, *кѣ́вни* Ј, а за одређени вид исп. *дѣ́внѣ* ђѣцу Вуч.

Придев *гла́вни* налазимо углавном са `: *гла́внѣ* тај сѣди'а Го, *бѣ́о гла́внѣ* В, *гла́внѣ* препѣстављени Ци, *гла́внѣ* над^т свѣма Во; ипак и *гла́внѣ* Р (Стевановић 1981: 269 – *гла́внѣ/гла́внѣ*).⁵

10. Тип *ја́дан~ја́дна*. Преовлађују засведочени ликови који потврђују насловну алтернацију: *бѣ́сѣиру* В К, *грѣ́шина* Б ДБ, *грѣ́шини* Вр Гл, *грѣ́шино* П, *згѣ́дна* Б Д, *злѣ́бна* Р, *ја́дна* Вр Гл, *ја́дне* Го Ј, *мѣ́кра* Б М Си, *мѣ́кру* ДТ К, *и́дснѣ* М Си, *и́дснѣ* В, *и́дснѣ* О, *ру́шина* В М, *ру́шине* М, *ру́шини* Р, *срѣ́шина* В К, *срѣ́шине* Б, *сѣ́ишнѣ* М, *и́а́чни* К, *чѣ́дни* ДБ. Чује се, међутим, и *ви́ишкѣ* М, *ни́ски* Си, *снѣ́ски* М, *сѣ́ишнѣ* Г К, *сѣ́ишнѣ* М Т, *сла́ишкa* Б Т, *сла́ишкѣ* Б В, *и́а́нка* В О, *и́а́нку* О, *у́ску* Го, *у́ске* М.

Одређени вид типа *и́дснѣ* забележен је код ових придева: *и́дснā* јѣла В К, *и́дснѣ* пи́те В, *и́дснѣ* па́сѣљ Г ДТ К, *и́дснā* са́рма Го К, *сѣ́ишнѣ* ђѣцѣ ДТ, *сѣ́ишнѣ* ДТ М, *сла́ишкā* пи́та Ду, *сла́ишкā* ра́ки'а Го, *и́а́нкѣ* блѣзу Ду, *у́скѣ* панта-лѣн'це П, *ча́снѣ* по́с М, на *Ча́снѣ* вѣ́риге Кр М. Ипак, неретко се чују и ликови типа *ја́днā* ма́јка К, *и́дснā* јѣла Си, *срѣ́ишнѣ* Бѣжић Г К, *срѣ́ишнѣ* весѣље Ци, *срѣ́ишнѣ* сла́ве П.

Код прилога је *згѣ́дно* Вр Ј, *ни́ско* О, *снѣ́ско* Р, *срѣ́ишнѣ* Б Р и сл.

11. Тип *дѣ́бар~дѣ́бра*. На већем делу ијекавске Србије, нпр. у уживом крају и подринским ијекавским идиомима, засведочени ликови неодређеног вида ни лексички ни типски не излазе из оквира насловне алтернације. Дакле, у овим сегментима западносрбијанског ијекавског подручја редовно је *дѣ́бар* В Вр Ку Куш, *дѣ́бра* Ку С Св, *дѣ́бро* ДТ Ј К, *дѣ́бре* Д и сл. Међутим, у моравичкој области засведочено је и *дѣ́бар* Ву Б (исп. Николић М. 1972: 693 – *дѣ́бар* сѣдија), а у ијекавским идиомима јужно од Златибора, нпр. у

⁴ Вук (1852) и многи говори *да́вно*.

⁵ Николић М. 1991: 143 – *гла́внѣ/гла́внѣ*.

новоштокавском делу србијанског Полимља, прозодијски модел *дѡбар* чак и преовлађује (исп. Николић М. 1991: 144).

Посве необични (одн. херцеговачким говорима несвојствени) драгачевски и таковски ликови *дѡбра* Вуч Гу, *дѡбре* Т и сл. само потврђују једну овдашњу прозодијску формулу, одн. припадају реду облика са повученим краткосилазним акцентом неизмењеног квалитета – тип *жѣна, домѡћин*.⁶ Овај прозодијски образац (ареално и категоријски ограничен) акц. тип *дѡбар~дѡбра* измешта у оквиру прозодијског модела *јѡдан~јѡдна*.

Одређени вид овог придева доследно гласи *дѡбрѣ* ДТ Ј Т, *Ўђе*, погледѡ нас, вѣлѣ: *дѡбар* дѡн, *дѡбрѣ* љѡди В, *дѡбрѣ* ДТ Ци.

У прилогу је *дѡбро* Гу Ду С Св (из Драгачева имамо и *дѡбро* Ос).

12. Тип *мрѣѡв~мрѣѡва*. Готово сви засведочени примери имају Вуков акценат: *мрѣѡв* Б Ду Р, *мрѣѡва* ДБ Р, *мрѣѡви* ДБ Си, *мрѣѡво* ТП. У Драгачеву и очекивано *мрѣѡв* Гу, *мрѣѡву* Вуч.

Одређени вид је прозодијски двојак:

– са акцентом неодређеног вида (и, наравно, обавезном дужином): *мрѣѡвѣ* В К, *мрѣѡвѡг* ДТ, *мрѣѡвѡме* Г;

– са дугосилазним акцентом: *мрѣѡвѣ* ДТ, *са мрѣѡвѣ* стражѣ Ци, *мрѣѡва* тишѣна Ду.

в. Двосложне и вишесложне основе

13. Тип *гѡлем~голѣма*. Постојаност ове алтернације потврђују следећи примери: *висѡка* Вуч Гу, *висѡки* Г ДБ Ку Куш, *голѣма* Го Р, *голѣмо* Г М, *голѣми* Ду, *дебѣла* В П, *дебѣло* Вр М, *дубѡки* П, *зелѣна* Ду М, *зелѣно* Го ДТ М, *зелѣни* Ду Р, *зелѣне* и *кавѣне* Ци, *ѡишѣѣна* М Си, *ѡишѣѣни* Б Гу Р ТП, *црвѣни* Ду М Р Ст, *шарѣна* М Ст Ци, *шарѣно* Б Ст, *ширѡки* П Т.⁷ Налазимо и *сирѡво* Гу, *сирѡву* В Куш П; према Вуковом *сѣров* имамо двојство – *сѣров* Б Ду М (чешће) и *сѣров* Ст.

Доминантни прозодијски образац одређеног вида илуструју следећи примери: *висѡкѡ* В С Св, *висѡкѣ* В, *дебѣлѡ* Бр ДТ Р, *дебѣлѣ* Гл Го Ду, *дебѣлѡ* Г Ј, *зѣленѣ* ДТ Ј, *зѣленѣ* Г Гу Ду, *зѣленѡг* Г Ц, *зѣленѡме* М, *шѡренѣ* Гу, *шѣрокѣ* Р, *шѣрокѣ* К, *црвенѣ* К С Св, *црвенѣ* Г Ду Ос, *црвенѣ* Ду и сл.

⁶ У источном појасу западносрбијанске ијекавске плохе (драгачевски крај, западнија таковска насеља, источнија села Ужичке Црне горе) у примерима типа *жена, домаћин*, поред Даничићевих прозодијских ликова *жѣна, домѡћин*, јављају се (у драгачевским и таковским насељима и преовлађују) и облици са повученим краткосилазним акцентом неизмењеног квалитета – тип *жѣна, домѡћин* (в. Марковић 2011: 23).

⁷ У таковској говорној области бележимо и *голѣму* Т.

Забележени ликови *дебѣлѣм* О и *црвѣнѣг* Ра сведоче о појави својеврсног (прозодијско-обличког) укрштања неодређено и одређеног вида.

Градивни придеви типа *дрвен*, *земљан* јављају се са краткоузлазним акцентом у оба придевска вида.

Засведочени ликови неодређеног вида су малобројни: *дрвен* К, *гвѣзден* Ра Ц, *гвѣздени* С.

Потврде одређеног вида, далеко бројније, јављају се у два прозодијска обрасца:

– са акцентом на прими: *бакренѣ* Г Ос, *бакрени* К Ст, *бакренѣ* Г, *вуненѣ* ДБ, *вуненѣ* П, *вуненѣ* М С, *гвѣзденѣ* Ду М С Т, *гвѣзденѣ* Ос, *дрвенѣ* кѣла Г, *дрвенѣ* стѣлице ДБ, *дрвени* д^иѣлови В, *дрвенѣ* О, *каменѣ* кѣрито М Си, *сукненѣ* прѣслук Ду, *сукненѣ* панталѣне Вуч, *сукненѣ* од^иѣло Св; – *земљанѣ* К Ц, *земљанѣ* ѣсе Т, *земљанѣ* лѣнци С, *земљаниѣ* П, *земљаниѣ* ем Ду, *ражанѣ* пѣгача Си, *ражанѣ* К и сл.;

– са акцентом на медијалном слогу (овакви ликови су знатно ређи): *бакренѣ* К, *бакренѣ* О, *дрвенѣ* каѣнике М; – *земљани* шпѣрет Г С, *земљанѣ* врѣна М, *земљанѣ* врѣне Р, *ложанѣ* свјѣнице Гу, *ражанѣ* лѣб Р, *чованѣ* од^иѣло М Т.⁸

2) Придеви само у одређеном виду

а. Једносложне основе

14. Придеви на *-(и)ји*. Придев *божији* (*божји*) засведочен је само са краткоузлазним акцентом: *бѣжѣ* дѣн В, *лѣди бѣжѣ* К, *чѣвече бѣжѣ* ТП Ц, *бѣжѣ* прѣзник Ду, или пак *бѣжиш* Ра, *бѣжиѣ* Р Ц, *бѣжиѣ* В.

Према Вуковом *ѣвчѣ* налазимо (прозодијски и фонетски) различите могућности: *ѣвчѣ* сѣр Р и (чешће) *ѣвчѣ* сѣр Ј Ст Ци, затим *ѣвчиш* У и *ѣвчиш* Г, *ѣвчиѣ* К, па и *ѣвчиш* ТП, *ѣвчиѣ* К, *са ѣвчѣм* мѣсом ТП.

15. Придеви на *-ни*. Акценат одређеног вида типа *дѣснѣ* својствен је готово свим забележеним примерима:

дѣснѣ рѣка ДБ, *з дѣснѣ* стрѣнѣ Б ТП, *дѣснѣ* рѣку В Ст, *дѣснѣме* Ку, *крѣснѣ* лѣб Ду Ка, *мјѣснѣ* канцелѣриѣ Т, *мѣснѣ* канцелѣриѣ М, *нѣнѣ* рѣд Си, *нѣнѣ* чѣвѣр М, *нѣнѣ* тѣца Т, *ѣнѣ* лѣкар Ду, *код ѣнѣг* К ТП.

Бележимо и необично *ѣѣ ѣ ѣрѣнѣ* К (‘брдовито’).

Другачије је (‘’ или ‘’) само у *ѣѣнѣ* трѣшкови К и у примерима на *-њи*: *блѣжнѣ* рѣд Ву, *блѣжнѣ* фѣмилиѣ В (исп. *ѣближнѣ* Вр).

⁸ Овај акценатски образац јавља се и у другим сродним говорима, нпр.: Вуковић 1940: 289; Симић 1978: 31; Стевовић 1969: 585.

16. Придеви на *-ски*. Говори се *браїіскї* народ Б, *браїіскӯ* брїгу М, *брскā* трава Го, *брскā* пјешадї'а К, топови *брскї* Ду, *брцкōга* Гу, *лањскї* Г К, *лањскє* годинє М Р С, *мӯшкї* В К, *мӯшкї'е* Гу, *мӯшкӯ* М, *сєлскї* пӯт Р (Вук *мӯшкї*).

Забележили смо и *брскӯ* траву Вуч.

Само са " налазимо: *шӯрскї* Г, *Тӯрскō* гробље К, *шӯрскōг* М, *срєскї* капетан Си, *срєскӯ* тӯ канцеларију Ц.

б. Двосложне и вишесложне основе

17. Акценатски образац типа *црквєнї*, *сваїїдєвскї* препознајемо у следећим потврдама:

црквєнā звона В, *црквєнō* кандило Б, *црквєнскє* књїге Ку, *срчāнā* кāп Г К, од^г *срчāнє* кāпи Ду;

са *ђавōлскї'ем* цāром Р, *газдїнскї* сїнови Ку, *газдїнскӯ* ћерку С, *јаворскї* пӯт Рош (али и *јāворскї* рāт Р), *младōвскї* пєшкїр В, *младōвскӯ* вјенчāницу К, *младōвскō* О, чāўш *сваїїдєвскї* Ку, *синōвскє* В.

Редовно је и *сїарїнскї* Го ДТ Ј К, а забележили смо и *сїарайїєлскō* прāво Р.

Навешћемо још неколико примера на *-ски (-чки)*:

аусїрїнскā ТП, *аусїрїнскї* ТП, *бōрачкӯ* В Г М, *вōлӯјскōга* рōга ДТ, од *вōловскї'е* *сїāрї'е* плōчā К, *вōловскā* Св Ст, *грађевїнскӯ* *їїєкничкӯ* шкōлу Р Ку, *грађевїнскї* рāдник М, *їомдōћнїчкї* їспит Д, *їрєдвојничкӯ* М Р, *їрговачкӯ* шкōлу М, *Врāнцискӯ* Р, *фрāнцискї* П, *црнōгорскї* стāрї срєз Гл Р, *црнōгорскє* дбичāїе Си.

3) Посебне напомене о акценту придева

18. У овом одељку најпре ћемо сагледати прозодијске ликове мањег броја појединачних придевских форми, а потом изнети најупечатљивија запажања о ступњевима поређења.

19. а) Према Вуковом *окрӯгао* овде је *окрӯгал* В Вуч Гу; у ж. роду је *окрӯгла* ДБ Си, али у ср. роду засведочено је и *окрӯгло* Г ДТ и *окрӯгло* Ду. За одређени вид имамо две потврде: *окрӯглā* М и *окрӯглє* Д С.

Поред Вуковог *могућан* (кōлко је *могућан* ТП) имамо и *мдгӯћан* – ако нїје *мдгӯћан* Т (Стевановић 1981: 271 *могућан* и *мдгӯћан*); бележимо и свє *мдгӯћє* врсте о-тōга К; прил. *мдгӯћє* Г М.

Нисмо забележили Вуково *имӯћан* (исп. и Стевановић 1981: 271 *имӯћан-имӯћна-имӯћно*); налазимо само *їмӯћан* Р Ду.⁹

⁹ У Стевовић 1969: 596 – *їмӯћāн*.

б) Говори се (опет као у Вука) не само *дугачак* Г М, *дугачка* М, *дугачке* Г С и сл., него и *дугачак* Д, *дугачке* кòнопце Т. Одређени вид: *дугачкѝ* Г, *дугачкѣ* М, али и *дугачкѡ* Ј.

в) Увек је *јѣднѧка* Г О, *јѣднѧко* Го Си, *јѣднѧки* М Си Т; говори се *дѡсѧдан* С и *дѡсѧдан* К¹⁰ и (прил.) *дѡсѧдно* Ку и *дѡсѧдно* Го ДТ; забележено је *бѡжићнѝ* В К Т, али и *бѡжићан* пѡс Р, *шѣничнѝ* љѣб Го ДТ Ј и *шѣничан* љѣб Р Ц.

г) Придевска форма *бѧњскѝ* у примерима *бѧњскѝ* вјѣћник ТП, *бѧњскѡ* л^нѣчѣње В, прозодијски је уобличена фонетским процесом, дуљењем основинског вокала.

20. Облици компаратива придева *лак* и *мек* различито се наглашавају: *лѧкиѝ* Гл Го / *лѧкиѝ* М ДБ, *лѧкиѧ* Р; *мѣкиѝ* В / *мѣкиѝ* Си, *мѣкиѣ* С; само је: *сѝѧрѝ* Гл Го Д / *сѝѧриѝ* Вр Гл, *сѝѧриѧ* Р Ц, *лѡиѝ* О / *лѡиѝѝ* ТП, *здрѧвиѝ* Гл, *слѧбиѝ* Св Ц, *слѧбиѧ* Р.

У суперлативу придева (и прилога) вокал *а* у морфеми *нај-* знатно чешће је кратак него дуг:

нѧјближѝ Гл Го, *нѧјбољѧ* Ј К М, *нѧјбољѣ* Гл Го, *нѧјбољѝ* Куш Св, *нѧјвећѝ* О Р, *нѧјвећѹ* ДБ Ку, *нѧјгорѧ* О, *нѧјгорѝ* Р Си, *нѧјдебљѝ* Ду, *нѧјмањѧ* В Вр, *нѧјмлађѝ* Б Г Си, *нѧјмлађѣ* М Ст, *нѧјѝречѝ* Гл Го ДТ Ј, *нѧјсѝарѝ* В Ду Ј К, *нѧјсѝариѧ* О и сл. (забележили смо и *нѧјмањѝ* Р, *нѧјмлађѹ* Гу).

нѧјбољѝ ДТ Ј, *нѧјбољѣ* М, *нѧјгорѣ* Гу Ду, *нѧјдужѝ* Гл, *нѧјљевѝѧ* С, *нѧјљевѝѣ* Ц, *нѧјмањѣ* Ку, *нѧјслађѣ* ДТ.¹¹ Овако је и код Даничића (1925: 236).

Вокал *а* у морфеми *нај-* дуг је и у дисконтинуираним суперлативним формама *Нѧј* му је *бѡљѧ* рѧкиѧ В, *Нѧј* ти је *бѡљѧ* ѡвѧ шѹма ДТ и сл., као и у интересантном примеру *шѝѡ се нѧј мѡже кѧзѧѝѝ*, где *нај* подразумева „цео“ суперлатив и значи ‘најбоље’.

III. ЗАКЉУЧАК

21. Прозодијска перспектива основних облика и засведочених парадигматских форми придева у западносрбијанским ијекавским идиомима одликује се знатним бројем занимљивих корелација, међутипских преклапања, премештања из једног прозодијског модела у други, као и немалим бројем диференцијалних својстава, акценатских изоглоса које изразитије

¹⁰ Код Вука (1852) – *дѡсѧдан*.

¹¹ Испитивачи сродних говора затичу различите ситуације. За кратко *а* (*нѧј-*) исп.: Вуковић 1940: 295, Станић 1982: 155, Пешикан 1965: 161, Ћупић 1977: 83 (у Црној Гори), Стевовић 1969: 468 (у централној Србији), Симић 1978: 31 (у источној Босни). За двојак квантитет вокала у *нај-* исп. Драгичевић 1986: 156 (у Лици), Ђукановић 1983: 234 (у источној Босни); за дуго *а* (*нѧј-*) исп. Николић Б. 1968: 418 (у Тршићу).

деле не само сагледавано подручје већ и шири терен херцеговачко-крајишког дијалекта.

22. Општу закључну процену конкретизоваћемо најупечатљивијим запажањима.

Уопштавање краткоузлазног акцента у ликовима одређеног вида типа *свѣтїи* (модел *млâд~млâда*), одн. *дѹгї* (образац *сїѣр~сїѣра*), *мâснї* (тип *глâдан~глâдна*) и сл. експанзивна је прозодијска тенденција само у севернијим деловима западносрбијанске ијекавске плохе – у подринским, ужичким и моравичким селима. С друге стране, прозодијски модел *нѡв ~ нѡва* – присутан, преовлађујући или једини у многим херцеговачким говорима – особина је (не и претежна!) само западносрбијанског ијекавског југа, тј. србијанске полимске области. Такође, у идиомима северне половине западносрбијанске ијекавске области широко заступљен херцеговачки образац *фїн ~ фїна* уступа место моделу *фїн~ фїна*. Драгачевско-таковски прозодијски ликови *дѡбра, дѡбре* (ареално и категоријски ограничени) акц. тип *дѡбар~дѡбра* (као и образац *мрїѣв~мрїѣва*) измешта у оквиру прозодијског модела *јâдан~јâдна*. Интересантно је (а можда и изненађује) да акценатски лик *дѡбар* преовлађује и у полимским србијанским говорима, а није непознат ни моравичкој говорној зони. Стабилност типа *глâдан~глâдна* унеколико подрива знатна концентрација ликова типа *глâдан, сїѣдан* (уз редовно *снâжан* и сл.), измештајући овакве примере под окриље обрасца *дїван~дївна*.

23. Издвојили бисмо и неколико појава које не представљају дијалекатски спецификум западносрбијанских ијекавских идиома (а, вероватно, ни херцеговачких говора уопште), али, рекли бисмо, завређују посебан осврт и бар овлашно сагледавање.

а) Необични акценатски обрасци типа *млâдѡг сїра, сѹвѡг грања* (тип *млâд~млâда*), одн. *дебѣлѡм* и *црвѣнѡг* (тип *гѡлем~голѣма*) сведоче о појави својеврсног прозодијско-обличког укрштања неодређеног и одређеног придевског вида.

б) И облички и прозодијски интересантни су дублети типа *бѡжићнї/бѡжићан* пѡс(т), *шѣничнї/шѣничан* љѣб.

в) И код придева и код прилога затичемо експресивно уопштавање краткосилазног акцента у синтагмама које означавају присуство нечега у непојамно великој мери, нпр. *їѣшкâ* сирѡмаштина – ‘непојмљиво сиромаштво’, или (у прилога) слутњу какве велике невоље, нпр. *їѣшко* мѣни, *їѣшко* њїма и сл. Овакви примери нису дијалекатски обележени.

Уочена и сагледана стања и односи не излазе из оквира доброг херцеговачког просека. И прозодијским особинама придева западносрбијан-

ски ијекавски комплекс потврђују своју припадност матичној дијалекатској бази, пространом и разуђеном херцеговачко-крајишком дијалекту.

IV. ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Вуковић 1938–1939: Јован Вуковић, *Говор Пиве и Дробњака*, *Јужнословенски филолог* XVII, Београд, 1–114.
- Вуковић 1940: Јован Вуковић, Акценат говора Пиве и Дробњака, *Српски дијалектолошки зборник* X, Београд, 187–417.
- Даничић 1925: Ђуро Даничић, *Српски акценџи*, Посебна издања СКА LVIII, Београд – Земун.
- Драгичевић 1986: Милан Драгичевић, *Говорличких јекаваца*, *Српски дијалектолошки зборник* XXXII, Београд, 7–238 + 3 карте.
- Ђукановић 1995: Петар Ђукановић, *Говор Драгачева*, *Српски дијалектолошки зборник* XLI, Београд, 1–239 + карта.
- Марковић 2011: Славољуб Марковић, *Говор Ужичке Црне горе*, *Српски дијалектолошки зборник* LVIII, Београд, 337–670.
- Марковић 2012: Славољуб Марковић, *Границе ијекавских говора у западној Србији*, *Српски дијалектолошки зборник* LIX, Београд, 387–484.
- Николић М. 1972: Мирослав Николић, *Говор села Горобиља (код Ужичке Пожеге)*, *Српски дијалектолошки зборник* XIX, Београд, 616–746.
- Николић М. 1991: Мирослав Николић, *Говори србијанског Полимља*, *Српски дијалектолошки зборник* XXXVII, 1–548.
- Николић Б. 1968: Берислав Николић, *Тршићки говор*, *Српски дијалектолошки зборник* XVII, Београд, 367–473.
- Николић Б. 1970: Берислав Николић, *Основи млађе новошћокавске акценџуације*, Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија 1, Београд, 1–122.
- Пецо 1961: Asim Peco, Akcenat sela Ortiješa, *Научно друштво NR Bosne i Hercegovine. Града* X, Sarajevo, 5–51 (poseban otisak).
- Пешикан 1965: Митар Пешикан, *Староцрногорски средњокатунски и љешански говори*, *Српски дијалектолошки зборник* XV, Београд, VIII + 294+ карта.
- Пижурица 1981: Мато Пижурица, *Говор околине Колашина*, Титоград: Црногорска академија наука и умјетности.
- Ружичић 1927: Гојко Ружичић, *Акценатски систем пљеваљског говора*, *Српски дијалектолошки зборник* III, Београд, 113–176.
- Симић 1978: Милорад Симић, *Говор села Обада у босанском Подрињу*, *Српски дијалектолошки зборник* XXIV, Београд, 1–124.
- Вук 1852: Вук Стефановић Караџић, *Српски рјечник исџумачен њемачкијем и лаџинскијем ријечима*, Беч.
- Станић 1982: Милија Станић, *Ускочки акценат*, *Српски дијалектолошки зборник* XVIII, Београд, 63–191.
- Стевановић 1981: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (Грамаџички систем и књижевнојезичка норма)* I, Београд: Научна књижа.

- Стевовић 1969: Игрутин Стевовић, Шумадијски говор у Гружи с особитим освртом на акценте, *Српски дијалектолошки зборник XVIII*, Београд, 401–635 + карта.
- Тешић 1977: Милосав Тешић, Говор Љештанског, *Српски дијалектолошки зборник XXII*, Београд, 159–328 + карта.
- Ћупић 1977: Драго Ћупић, Говор Бјелопавлића, *Српски дијалектолошки зборник XXIII*, Београд, 1–220.
- Цвијић 1922: Јован Цвијић, Метанастасичка кретања. Њихови узроци и последице, *Српски етнографски зборник XXIV*, Београд, VIII + 96 + карта.

Славољуб З. Маркович

ОБ УДАРЕНИИ В ИМЕНАХ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ В ИЕКАВСКИХ ГОВОРАХ ЗАПАДНОЙ СЕРБИИ

Р е з ю м е

В статье рассматриваются характерные просодические признаки основных форм и отдельных парадигматических форм прилагательных в иекавских говорах западной Сербии. Опираясь на рассмотренные примеры и проведенные анализы, делаем следующие выводы. Просодическая перспектива основных форм и зарегистрированных парадигматических форм прилагательных в иекавских говорах западной Сербии отличается значительным количеством интересных корреляций, совпадений между типами, переходами из одного просодического типа в другой, а также определенным количеством дифференциальных признаков и свойств словесного ударения, которые резко разделяют не только рассматриваемый ареал, но и более широкую территорию, на которую распространяется герцеговинско-краишский диалект.

Ключевые слова: ударение, просодические корреляции, говори западной Сербии, иекавский, герцеговинский говори.

Slavoljub Z. Marković

ON THE ACCENT OF ADJECTIVES
IN THE IJEKAVIAN SPEECHES OF WEST-SERBIA

S u m m a r y

The essay delves into the prominent prosodic traits of both core and certain paradigmatic forms of adjectives in West-Serbian Ijekavian speeches. The conclusions are drawn on the basis of the demonstrated corpus and analytical viewpoints made. The prosodic perspective of the basic and proven paradigmatic forms of adjectives in West-Serbian Ijekavian speeches is shown to have a great number of interesting correlations, inter-typal overlaps, transference from one prosodic model to another, together with a certain number of distinct traits, accent traits which considerably divide not only the region analyzed, but a wider terrain of Herzegovian-Krajina dialect as well.

Key words: accent, prosodic correlations, West-Serbian speeches, Ijekavian, Herzegovian speeches.

Филолошка гимназија
Београд
markovicslavoljub4@gmail.com

(Примљено: 19. априла 2022;
прихваћено: 27. септембра 2022)

Драгана Новаков

НАРОДНИ НАЗИВИ ЈЕЛА И ПИЋА У ГОВОРУ ТОМАШЕВЦА

У овој раду је реч о народним називима за јела и пића у говору Томашевца у јужном Банату. Циљ рада је био забележити називе из кулинарске лексике, а затим их лексиколошки обрадити. Грађа је сакупљена теренским истраживањем, те пописивањем примера и упоређивањем с постојећим дијалекатским речницима, а потом је категорисана према тематским целинама. Материјал је указао на постојање великог броја германизама из семантичког поља кухиње и кулинарства у говору Томашевца, који су у српски језик ушли углавном из немачког језика или посредством њега. Та заступљеност јесте очекивана с обзиром на културно-историјске околности у Банату, јер су на овом простору живели Немци.

Кључне речи: дијалекатска лексика, народни називи, јела, пића, говор Томашевца.

1. УВОД

У Панонској низији, кроз коју се пробија река Тамиш, у свом средњем току, три километра источно од раскрснице железничких пруга Панчево – Зрењанин и Нови Сад, налази се село Томашевац (Миловановић 1992: 102–103).

Томашевац се сматра за најстарије насеље у јужном Банату. Не зна се тачно када је село насељено, али је познато да је Томашевац постојао још у XVII веку. У селу су се дуго задржала два назива: Маријево и Чоке. Претпоставља се да су под овим именима раније постојала два насеља, која су се проширивањем спојила у једно које носи данашње име (Ердељановић 2019: 270). Према предању, ова два сеоца спојио је неки Томаш, и према њему је настало име Томашевац.

У Томашевцу данас живи 1510 становника. Национални састав становника јесте 92,12% Срба, 3,28 % Рома и 1,30% Мађара. Немаца нема од 1945. године.¹

Према усменим саопштењима данашњих становника Томашевца може се закључити да се о пореклу обично зна до трећег, евентуално четвртог коленa и да се памте само досељавања из разних места у близини. О досељавању из удаљенијих крајева нема поузданијих података већ људи само на основу причања старијих везују своје порекло, обично без одређених елемената, за неки удаљенији крај.

Говори Баната су били предмет истраживања у више наврата (Московљевић (1938, 1941), Ивић (1949–1950, 1990, 2001), Ивић и др. (1994, 1997), те нећемо наводити све његове особине, већ само оне које се налазе у нашем корпусу.

Говор Томашевца припада тамишкој зони банатских говора шумадијско-војвођанског типа, али заједно са говорима Боке чини прелаз ка смедеревско-вршачком дијалекту. На прозодијском плану релевантно је чување дугосилазног акцента у финалном затвореном (*колâч, комлôв, кокâч, кромîйр, йасу̑љ, йечêм*)² и медијалном слогу иза кратког некацентованог квантитета (*зарôљам, замêсиду, насîрûжеду, од неискôканог кукурûза, осîâли*) (Ивић и др. 1994: 54–59; Ивић 2001: 105). Ова акценатска особина присутна је у говору свих генерација.

Примери показују да се у групама *-ао* и *-ео* врши асимилација, а потом контракција редовно у корист другог вокала: *кûво, òпрêбо; вòло* и сл.

Сугласник *x* се факултативно губи у свим позицијама: *кад ôнеш, лêбац, од лêба, лâдно*, *кад се ôлâди*, *та мâса бûде йîйијасîа, вр, ôдма, од сîйијији* *òтпадака, од ñй нйшта нê правим, тêгла сûви шлÿйва* и сл.

У глаголу *мeйнуиши* никада нема *n* иза *иi*: *мêйем мâло цèлерово лîише*.

У иницијалној сугласничкој групи *йш-* (*йшеница*) најпре је дошло до африкатизације струјног сугласника уз експлозивни (*йч-*), а потом до њеног упрошћавања: *чèнично брâино*. Ова лексема није честа, будући да се у народним говорима уместо лексеме *йшеница* користи реч *жишò* (Ивић и др. 1994: 358).

Упрошћавање финалних сугласничких група може се видети у облицима: *осамнâјс, мâс* и сл. Поменута група се, дакле, упрошћава отпадањем денталног плозива.

До дисимилације долази у групи *мн* која прелази у *мл, млòго*.

¹ Поџис, 2011. године: <http://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/publikacije/?d=4&r=>

² Особине банатског говора потврђиваћемо примерима из нашега материјала.

У већем делу тамишке зоне у дативу и локативу јавља се облик *мèне* (Ивић и др. 1994: 231), а што потврђује и наш материјал: *мèне је било гăдно да ãрăвим*.

Прилог *здро̀во* позната је одлика војвођанских говора: имали смо *здр̑а̀-во* лѣп бѡстан; бѣли лѹкац стаљам у сва̀ко јѣло скоро, кажу да је лекѡвит, а и цр̀ни је *здр̑а̀во* дѡбар.

На синтаксичком плану присутно је мешање падежа правца и места у корист овога првог, тј. акузатива уз предлоге *на* и *у*: *мѣсо њечѣм* и *у њи́гѣ* *на мѣс*; *а мѣк* је *скѹван* у *млѣко* и *самлѣвен*; *кѹйус* *смо* *кѣселили* у *вѣлико бѹре*; и *ѡд ѡдсле сѡѡјѣ* у *салѣмуру*; у *крсѡѡлу* *сам* *грѣјала* *вѡду*; *исѣче* *се* *слѣнине* и у *ѡѹ мѣс* *се* *ѹјржи* *брѣшно*; *ѡкля* *сам* *крѡфне* *на зѣјѡин*, поред ређе правилне употребе локатива: *а чвѣрци* *се* *ѡсѡѡидѹ* у *бакрѣчу*.

Лексика кулинарства (називи јела и пића) у српском језику представља важан сегмент кулинарске терминологије, који говори о културолошким и језичким утицајима којима је одређена средина била изложена.

Кулинарска лексика била је до сада предмет истраживања многих аутора код нас. Због тога за ову прилику нећемо дати исцрпан преглед литературе на целом српском простору, него ћемо се ограничити на она истраживања која се тичу Војводине. Истраживање дијалекатске лексике овога краја започело је у другој половини XX века радовима Велимира Михајловића (1980) и Гордане Вуковић (1995; 1995a), која је сачинила и нацрт упитника за прикупљање кулинарске лексике, а потом је настављено у чланцима Ружице Мирилов (2010), Драгане Радовановић (2011; 2013a; 2014; Радовановић – Спарису 2013b), Душанке Звекић Душановић (2011) и др.³ Ови радови су добра основа за одређивање ареала појединих лексема, али и путоказ за прикупљање ове грађе.

³ О кулинарској лексици в. Милорадовић 2011; 2014; Квока 2014.

Циљ овога рада јесте да забележимо називе за јела и пића према лексичко-семантичким пољима у говору Томашевца, као и да укажемо на богатство лексичкога фонда у вези са кулинарском терминологијом.⁴

На основу упитника и спонтаног разговора са информаторима,⁵ грађа је снимљена на диктафон, а потом транскрибована у виду континуираног дијалекатског текста, из којег су на фише исписиване лексеме (њих 330) са контекстом. Оне су прво разврстане по семантичким пољима, а потом по азбучном реду. Дефиниције су даване на основу контекста, али и онога што се налази у дијалекатским речницима (*Речник српских говора Војводине*). Спорна значења проверавана су код осталих мештана који нису учествовали у интервјуу. С обзиром на тему којом се бавимо у раду, за информаторе⁶ смо бирали примарно најстарије жене у селу⁷.

За лексичко-семантичку анализу изабрали смо следеће тематске целине:⁸ *Основне намирнице; Оброци и узимање оброка; Припремање хране; Зимница; Млеко, млечни производи, јела са млеком, обрада млека; Сује и чорбе; Јела од пшеничног и кукурузног брашна; Јела од шестиа; Посластице/Колачи; Врсте меса; Јела од меса; Месне прерађевине; Поврће; Јела од јоврћа; Умаци; Јела приликом разних свечковина; Пића.*

У речнику ћемо, како је то устаљено у нашој лексикографији, именице давати у номинативу, а глаголе у инфинитиву и у првом лицу презента. Ако се у неком облику мења акценат, дајемо пун облик речи, односно две лексеме (*суџиљџаш*, *суџиљџаша*). Речи дајемо углавном у једнини, међутим, ако се код некога облика чује само множина, такве примере остављамо у плуралу (*џиџишке*). Ако више одредница има исто значење, код најфреквентније од њих бележена је сематика и навођени су синоними.

⁴ Материјал сам прикупила 1995. године као студент постдипломских студија за израду семинарског рада под руководством проф. др Гордане Вуковић.

⁵ Сви информатори су репрезентативни представници банатског говорног типа, а разговори су вођени у Томашевцу. Поменућемо имена информатора са којима смо највише били у контакту: *Зора Новаков* (рођена 1899. у Самошу); *Пава Новаков* (рођена 1926. у Јарковцу); *Бранислав Мојин* (рођен 1921. у Томашевцу) и *Иванка Сиџанков* (рођена 1919. у Новом Козјаку).

⁶ Наведени информатори су били у исто време присутни у истој просторији, што је помогло да се добије већи инвентар лексема и прецизнија значења, али је отежало транскрипцију.

⁷ Иако су информаторке рођене у суседним селима њихов говор је сличан говору Томашевца.

⁸ Анализа сакупљене грађе заснована је на теорији семантичких поља Н. И. Толстоја (1963; 1966).

5. МЛЕКО, МЛЕЧНИ ПРОИЗВОДИ, ЈЕЛА СА МЛЕКОМ, ОБРАДА МЛЕКА:

- 5.1. врсте млека према пореклу: *кр'авље*; *ѿвчије*;
- 5.2. млечни производи: *в'арено млеко*; *грушевина*; *к'исело млеко*; *кајмак*; *м'илер*; *п'одливени с'ир*; *с'т'ари с'ир*;
- 5.3. јела са млеком: *у'дробљено млеко*; *су'п'лијаш*;
- 5.4. средства за сирење: *с'ир'иш'ије*; *у'кваса*;
- 5.5. обрада млека: *в'ари'иши*, *к'исели'иши*, *п'оцири'иши*.

6. СУПЕ И ЧОРБЕ:

- 6.1. с'упе према називу меса: *жив'инска*; *г'ушчија*; *св'инска*; *јагњ'ећа*;
- 6.2. чорбе: *к'исела ч'орба*; *ч'орба од б'икова од л'ука*; *кром'ијр ч'орба*; *јагњ'ећа ч'орба*; *жив'инска ч'орба*.

7. ЈЕЛА ОД ПШЕНИЧНОГ И КУКУРУЗНОГ БРАШНА:

- 7.1. производи од пшеничног брашна
 - 7.1.1. кувани: *м'андара*; *п'од'ара*;
 - 7.1.2. печени: *л'ебац*; *м'оча*; *вас'илица*; *г'ибаница*; *др'обац*; *кв'арена ш'и'ру'дла*; *к'исела п'одгача*; *к'ифлице са с'алом и са с'иром*; *м'и'ли'рош*; *н'аора* (део пескурице); *п'ескурица*; *п'ер'еце*; *п'овојница*; *п'одгача*; *п'одгачице н'аш'рев'ене са м'аш'ћом*; *п'ос'и'у'и'а'ница*; *ш'и'ру'дла*.
- 7.2. производи од кукурузног брашна
 - 7.2.1. кувани: *к'у'ља*; *м'асна к'у'ља*;
 - 7.2.2. печени: *п'р'оја*.

8. ЈЕЛА ОД ТЕСТА

- 8.1. део хлеба или колача: *окр'ајка*; *п'о'и'ушка*;
- 8.2. кувана слана теста: *в'а'љушке*; *н'асуво рез'анице*; *грк'љ'анићи*; *кн'еdle*; *п'ир'ена*; *п'ар'ана*; *фл'екице*.
- 8.3. кувана слатка теста: *кн'егле са ш'љивама – гомб'оце*;
- 8.4. пржена теста: *кр'ѿфне*; *руске кр'ѿфне*; *ш'и'р'иц-кр'ѿфне*; *сков'ерце*; *савијачице*; *шм'орне*.

9. ПОСЛАСТИЦЕ/КОЛАЧИ

- 9.1. *к'ол'ач*; *л'уд'ајница*; *кол'ачи са гр'изом*; *ка'и'р'ица*; *ш'и'ру'дле са м'аком*;
- 9.2. колач у модлама: *гурабије*;
- 9.3. слаткиши: *а'лва*, *кр'е'и'ош*, и била је само – *жу'иша п'ор'иша*.

10. ВРСТЕ МЕСА (од домаћих животиња):

- 10.1. *гџиџије*;
- 10.2. *живинско*;
- 10.3. *јагњѐће*;
- 10.4. *овчевина*;
- 10.5. *йаџије*;
- 10.6. *свинско*;
- 10.7. *ћурчије*.

11. ЈЕЛА ОД МЕСА

- 11.1. *йџњена йаџрика*;
- 11.2. *сáрма*;
- 11.3. *йиџије*;
- 11.4. *йржени йаџрикаш, јагњѐћи йаџрикаш*.

12. МЕСНЕ ПРЕРАЂЕВИНЕ:

- 12.1. *бáрена шџнка; бáрейина*;
- 12.2. *мáс; џирџи; чвáрци*;
- 12.3. *бѐле кобáсице, мѐсне кобáсице*;
- 12.4. *йабушина*;
- 12.5. *слáнина/слàнина од грунџка*.

13. ПОВРЋЕ: *арџаџик; лџкаџ; борàнија; йаџрика; бабура; бџсиан; грашак; кромџир; кџџус; мáк; зџлѐн; йаџиканаџ; йџришун; рџн; шаргарџа*.

14. ЈЕЛА ОД ПОВРЋА: *борàнија; џасџљ; жџџи йџсни џасџљ; грашак; кџџус; йџдварак; кромџир; џџвеч; чџџиџаџ; йџрџџа*.

15. УМАЦИ:

- 15.1. *бѐо сџс/сџс са мирџџиџом*;
- 15.2. *сџс са йараџаџом*;
- 15.3. *сџс са рџном*.

16. ЈЕЛА ПРИЛИКОМ РАЗНИХ СВЕТКОВИНА

Светковине спадају у народне обичаје који се поштују и пратикују и данас припремањем посебних јела. Тако су се на Бадњи дан спремали – *йџсни џасџљ, бѐли, лудáџнице и сџве шџџве*, а за Божић – *рџзаџи колач, сџџа, йѐчени џурак, бáрена шџнка*. За Велики четвртак – *йџсни џасџљ*, а за Велики петак – *сџве шџџве*. За Светог Николу – *кџсела чџрба, јагњѐћа чџрба и јагњѐћи йаџрикаш*, затим *сџџа, бáрила се шџнка, кџвало се жџџо за кџџиво и мѐсиле се кџфле (или кџфлиџе) са сáлом*, за Младенце и Мученике – *йџ-*

Дакле, у прикупљеној грађи најзначајнији слој позајмљеница чине германизми, хунгаризми, романизми и турцизми, који су се адаптирали, односно уклопили у лексички систем српског језика. А наши резултати су показали да је немачки утицај на исхрану Срба у Томашевцу најдоминантнији у односу на утицај осталих народа у српском окружењу.¹⁰

Слој позајмљеница из немачког језика може се илустровати примерима: *гранцеле* (нем. *Granceln*), *думси* (нем. *Dunst*)¹¹, *јаузна* (нем. *Jause*), *олбер* (нем. *Lorber*), *кренадала* (нем. *Karmenadel*), *кифлице* (нем. *Kipfel*), *крџфне* (нем. *Krapfen*), *милер* (нем. *Milchrahm*), *милиброи* (нем. *Milchbrot*), *сос* (нем. *Sossen*), *супа* (нем. *Suppe*), *ринфлајш* (нем. *Rindfleisch*), *ролати* (нем. *Rolat*), *ташке* (нем. *die Taschen*), *торте* (нем. *Torten*), *фил* (нем. *Fülle*), *фришшук* (нем. *Frühstück*), *зусејз* (нем. *Zuspeise*), *штрудле* (нем. *Strudel*), *шунка* (нем. *Schunke*) и многе друге.¹²

Позајмљенице из мађарског језика јесу: *гомбоце* (мађ. *gombósy*), *лепиња* (мађ. *lepény*), *паприка* (мађ. *paprika*), *паприкаиш* (мађ. *paprikás*), *перече* (мађ. *perec*), *цирџка* (мађ. *ciró*). А из румунског језика долази лексема *бурџ* (рум. *buric*).¹³

Из групе романских језика долази лексема *марџа* ‘доручак’ (лат. *merenda*), затим *саламура* ‘усољено месо’ за коју П. Скок истиче да је балкански *лајинијет* (1972: 193) и др.

Лексема *пасуљ*, према П. Скоку јесте балкански грецизам латинског порекла, *phaseolus* ‘грахова јуха’ (1971: 127). У *Хрватском енциклопедијском речнику* (ХЕР 2002) такође се наводи грчки језик као давалац (*phásēlos*), али као језик посредник бележи се мађарски *paszuly*, што је хунгаризам и код нас.

У раширене турцизме спадају: *алва* (*halva*), *зејтин* (тур. *zeytun*), *ракија* (тур. *raki*), *цигерица* (*ciğer*), *шекер* (тур. *şeker*), *арџик* (тур. *arpacık*), *ђувеч* (тур. *güveç*), *кајмак* (тур. *kaymak*), *сулџиш* (тур. *sütlü*), *пиџи* (тур. *pihti*),

¹⁰ Резултати истраживања Д. Радовановић у севернобанатским селима (Ђала, Санад, Мокрин), када је у питању *Банатска месна прџа*, показују да *Јела од меса* и *Месне прџе* углавном обилују позајмљеницама најпре из турског, затим мађарског и на крају, немачког језика; међутим, када је реч о групи *Врџа меса и делови*, домаћа лексика знатно предњачи (2013а: 467).

¹¹ Промена је вероватно била подстакнута тежњом да се ојача изговор назала, који је слаб у оваквом положају. Међутим, не треба искључити ни директну супституцију немачког *y*, које се испред фрикативног сугласника изговара с јасном оралном оклузијом, српским *и* (Ивић и др. 1997: 375).

¹² О немачком утицају на исхрану Срба у Војводини више в. у Мартинов 1997; Шнел Живановић 2011 и др.

¹³ Д. Радовановић и Л. Спарису наводе у Уздину (суседно село поред Томашевца) лексеми *buragă* (2013а: 466).

сáрма (тур. *sarma*), *и̋й̋ришиџа* (тур. *turşu*) док је лексема *гурàбије* из арапскога језика (арап. *gurabiyya* ‘птичји колач’, ‘вранин колач’) и др. Дакле, из наведених примера можемо видети да су неки турцизми директно преузети из турскога језика, док су други дошли посредством овога језика.

ЗАКЉУЧАК

Од проучаваних кулинарских назива у говору Томашевца највећи број јесте словенскога порекла.

На основу прикупљеног материјала установили смо да се издваја неколико лексема у оквиру одређених тематских целина чији су називи директно преузети из других језика (*и̋й̋рика*, *и̋й̋рикаш*, *ролâи̋*, *сáрма*), или су се фонетски и творбено прилагодили српском (*ђувече*, *мили̋рои̋*, *скове̋рце*, *и̋й̋гериџа*). Позајмљенице потврђене у лексици говора Томашевца резултат су вишевековних језичких додира на простору Баната, као и каснијих просторних и културних утицаја. То свакако иде у прилог закључку да се са усвајањем начина припремања хране прихватају и њихови називи, који су готово до данас у употреби на овом простору.

Од позајмљеница из семантичког поља кухиње и кулинарства најбројнија је скупина из немачког језика. Тај немачки утицај на исхрану Срба у Банату, тачније у Томашевцу, доминантнији је у односу на утицаје осталих народа у српском окружењу, што је и очекивано.

Може се приметити и да је уочљив велики утицај града на село, те многе речи из говора староседелаца полако нестају, попут: *фрӳи̋и̋ук* ‘доручак’, *ја̋узна* ‘ужина’, *санкалâда* ‘бела смеса попут шећера’, *кай̋ри̋џна* ‘врста колача преливених куваним шећером’, *мо̋ча* ‘хлеб натопљен у млеко и јаја и пржен на масноћи’ и сл. Дакле, промене услова живота у селу и њихова модернизација утичу на измене у реалном свету, као и на посредно нестајање или промену речи у кулинарској лексици.

Грађа је показала више једночланих (*гомбóце*, *ва̋љушке*, *дуди̋њара*, *кρά̋кле*, *луд̋а̋јница*, *сави̋јачице*), него двочланих назива (*квâрена ш̋и̋рудла*; *рѣза̋ћи колâч*; *укисело и̋й̋еси̋о*; *удробљено млéко*) којима се именују појединачни називи јела и пића, а мањи број је именован описно (*чорба од б̋й̋кова од л̋ўка*). Мотивисаност у овим речима одређена је најчешће саставом: *кукӳрузно бр̋а̋и̋но*, *живи̋нска чорба*, *ж̋ӳи̋и̋ и̋д̋сни и̋асӳљ*, *јаг̋ње̋ћи и̋й̋рикаш*, *јаг̋ње̋ћа чорба*, *кром̋и̋й̋р чорба*, *и̋й̋чи̋је м̋есо*, али и наменом – *кӳћанска и̋овд̋јница*.

Сprovedена анализа назива јела и пића у селу Томашевцу показала је да они немају уску терминолошку функцију, него се срећу и у другим говорима, као и у српском стандардном језику.

ЛИТЕРАТУРА

- Вуковић 1995: Гордана Вуковић, Кулинарска лексика у фразеологији, *Годишњак филозофског факултета у Новом Саду* 23, Нови Сад, 39–43.
- Вуковић 1995а: Гордана Вуковић, Празници и обредна јела, *Фолклор у Војводини*, Нови Сад, 259–266.
- Глухак 1993: Alekko Gluhak, *Hrvatski etimološki rječnik*, Zagreb: August Cesarec.
- Ердељановић 2019: Јован Ердељановић, *Срби Банатју. Насеља и сџановништво*, Ново Милошево: Банатски културни центар.
- ЕРСЈ: *Етимолошки речник српског језика*, А–БЈ, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2003–2008.
- Звекић-Душановић 2011: Душанка Звекић-Душановић, Из кулинарске лексике – прженице, моче, пофезне, бундаш, у: Владислава Ружић, Слободан Павловић (ур.), *Зборник у част Гордани Вуковић. Лексикологија. Ономасијика. Синтакса*, Нови Сад: Филозофски факултет, 219–226.
- Ивић 1949–1950: Павле Ивић, О говорима Баната, *Јужнословенски филолог* XVIII, Београд, 141–156.
- Ивић 1990: Павле Ивић, *О језику некадашњем и садашњем*, Београд: БИГЗ – Приштина: Јединство.
- Ивић и др. 1994: Павле Ивић, Жарко Бошњаковић, Гордана Драгин, Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта. Прва књига: Увод и фонетизам, *Српски дијалектолошки зборник* XL, Београд, 1–419.
- Ивић и др. 1997: Павле Ивић, Жарко Бошњаковић, Гордана Драгин, Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта. Друга књига: Морфологија. Синтакса. Закључци. Текстови, *Српски дијалектолошки зборник* XLIII, Београд, 1–586.
- Ивић 2001: Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика II. Увод и шћокавско наречје*, Нови Сад. Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Квока 2014: Kwoka Tomasz, Војвођански јеловник: поглед гурмана на међукултурне и међунационалне утицаје, *Научни састанак слависти у Вукове дане* 43/1, Београд, 407–417.
- Мартинов 1997: Златоје Мартинов, *Немачки ушћицај на исхрану Срба у Банатју*, Панчево: Банатски форум.
- Миклошич 1862–1865: Franz Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico–graeco–latinum. Emendatum auctum*, Vindobonae. Guilelmus Braumueller.
- Миловановић 1992: Светомир Д. Миловановић, *По равном Банатју. Лейојис села и школа ковачичког среза*, Београд, 1935. Ковачица: Галерија Бабка, 1992.
- Милорадовић 2011: Софија Милорадовић (ур.), *Култура исхране у Војводини кроз обредну праксу. Лингвистички и етнолошки аспекти*, Нови Сад: Матица српска.
- Милорадовић 2014: Софија Милорадовић (ур.), *Обредна пракса – речима о храни. На материјалу из српских говора Војводине*, Нови Сад: Матица српска.

- Мирилов 2010: Ружица Мирилов, Терминологија кулинарства у Бачком Градишту, *Зборник радова Филозофског факултета. Посебно издање посвећено проф. др Милосаву Вукићевићу*, Косовска Митровица: Универзитет у Приштини, 313–340.
- Михајловић 1980: Велимир Михајловић, Из наше кулиналије, *Књижевни језик* IX, бр. 4, Београд, 7–24.
- Московљевић 1938: Милош Московљевић, *Дијалектолошка карта Војводине*. Прештампано из „Гласника југословенског професорског друштва“ XVIII, св. 11–12, Београд, 1–32.
- Московљевић 1941: Милош Московљевић, Извештаји о испитивању говора средњег и јужног Баната, *Годишњак Задужбине Саре и Васе Стојановића* VIII за 1940 (1941), Београд, 7–60.
- Перић 2008: Smiljka Perić, *Mađarsko-srpski, srpsko-mađarski rečnik, gramatika*, Београд: ЈРЈ.
- Радовановић 2011: Драгана Радовановић, Из кулинарске лексике Санада и Мокрина, у: Владислава Ружић, Слободан Павловић (ур.), *Зборник у част Гордана Вуковић. Лексикологија. Ономастика. Синтакса*, Нови Сад: Филозофски факултет, 227–239.
- Радовановић 2013а: Драгана И. Радовановић, Банатска месна трпеза, *Годишњак за српски језик и књижевност* XXVI, број 13, Ниш, 461–469.
- Радовановић – Спарису 2013б: Драгана Радовановић и Лаура Спарису, Српска и румунска трпеза у северном и средњем Банату, у: Снежана Гудурић (ур.), *Језици и културе у времену и простору* II/2, Нови Сад: Филозофски факултет, 205–213.
- Радовановић 2014: Драгана Радовановић, Хлеб и обредна пракса у Војводини. Етнолингвистички оглед, у: Софија Милорадовић (ур.), *Обредна пракса – речима о храни. Зборник радова*, Нови Сад: Матица српска, 65–83.
- РСГВ: *Речник српских говора Војводине. Измењено и допуњено издање*, I–IV, Светлана Вареника и др., Нови Сад: Матица српска, 2019.
- Скок 1971–1974: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Стефановић Карацић 1898: Вук Стефановић Карацић, *Српски рјечник (исцумачен њемачкијем и латинскијем ријечима)*, Треће државно издање, Београд.
- Толстој 1963, 1966: Никита И. Толстој, Из *опытов типологического исследования славянского словарного состава* I–II, Вопросы языкознания 1963, 1, 29–45; 1966, 5, 16–36.
- ХЕР: *Hrvatski enciklopedijski rječnik* 2002, Zagreb: Novi Liber.
- Шкаљић 2015: Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Београд: Prometej.
- Шнел Живановић 2011: Маргита Шнел Живановић, Немачке позајмљенице у кулинарској терминологији, *Лингвистичке свеске* 9. *Говор Новог Сада. Свеска 2: Морфосинтаксичке, лексичке и прагматичке*, Нови Сад, 278–295.

РЕЧНИК

А

ајвар, -а м. ‘јело од млевеног парадајза, паприке и зачина’. – *Ћ јесен кувамо ајвар.*

а́лва, -е ж. ‘бомбоне од прженог шећера и ораха’. – *Ми де́ца и́рајсимо ма́му да нам и́ра́ви а́лве.*

арпа́џик, -а м. ‘ситан лук за сађење, лук сејанац’. – *У и́роле́ће се́јем арпа́џик.*

Б

ба́бура, -е ж. ‘врста крупне паприке’. – *Ба́буру сѝа́лам за зѝмницѝу.*

ба́рена шѝ́нка, -е ж. в. шѝ́нка

ба́рeтина, -е ж. ‘месо које се кува у води’. – *Од ба́рeти́не се и́ра́ву бе́ле коба́сице.*

ба́рити, ба́рим ‘кувати јело у води’. – ... *џнда и́џ и́рѝба ба́риѝи.*

бе́ла џи́герица в. џи́герица

бе́ле коба́сице в. коба́сице

бе́ли лѝ́к в. лѝ́к

бе́ло бра́шно в. бра́шно

бе́ло ви́но в. ви́но

бе́о сџс в. сџс

би́бер -а м. ‘врста зачина’. – *У ме́сне коба́сице се сѝа́ви бе́ли лѝ́к, би́бер.*

бо́жићно пече́ње в. пече́ње

бора́нија, -е ж. ‘јело од бораније’. – *Бора́нију џчи́сѝимо, исѝе́чемо је, и ме́шемо да се дѝмсѝује.*

бо́стан, -а м. ‘заједнички назив за диње и лубенице’. – *Имали смо здра́во ле́й бо́сѝан.*

бра́шно -а ср. ‘прерађевина од жита’ 1. бе́ло 2. ле́бње 3. куку́рузно 4. пшѝенично (че́нично). – *Бѝ́ло је бра́шно бе́ло, ле́бње, куку́рузно и и́џ ме́шемо ма́ло и́ше́нична бра́шна.*

брѝсковача, -е ж. ‘ракија од плодова брескве’. – *Кад и́џ исѝе́чемо брѝсковачу, џнак је и́а́ још оѝа́снѝја.*

бура́г, бура́га м. ‘желудац код животиња (обично преживара)’. – *Бура́г је и́рѝѝо за сѝр.*

бућку́рѝш, бућку́риша м. ‘неукусна храна’. – *Ја́ ни́сам ку́вала бућку́рѝш.*

В

ваљушке, -ака мн. ‘обли комадићи теста који се кувају’. – *Прравили смо ваљушке са сиром.*

варено млéко в. млéко

василица, -е ж. ‘пита која се меси за православну Нову годину, на дан Светог Василија’. – *То је кав њдгача, василица.*

вèчера, -е ж. ‘оброк који се једе увече’. – ... *ѡндак ја скўвам вèчеру, а и да́нас се ка́же вèчераии.*

ви́но, -а ж. ‘пиће добијено врењем грожђаног сока’ 1. бéло 2. цр́но ви́но. – *Од цр́ног грѡжђа се ѡрави́ло цр́но ви́но, францу́за, а од бéлог грѡжђа б́ило је, ѡѡ се звáло ѡи́éло.*

Г

гибаница, -е ж. ‘јело од растезаног теста надевено сиром, врста пите’. – *С ѡи́м сиром чéсио ѡу́иа ѡрави́ли смо гибаницу.*

глазу́ра, -е ж. ‘прелив преко колача или торте’. – *Глазу́ра се ѡрави́ од чокола́де.*

гњéцав, -а, -о ‘слабо печен хлеб или колач’. – *Кад ни́је б́ила изложена фўруна, ѡнеки ѡу́и је гњéцав лéбац.*

гомбѡ́це, -а ж. мн. ‘барено тесто запечено на масти са презлама’. – *Прáвим гомбѡ́це од шéсиа и бáрена кромй́ира.*

гранцле, гранцли мн. ‘колачићи од брашна, масти, јаја и шећера вађени модлицама’. – ... *и б́ило је звáли смо гранцле.*

грашак, -шка м. ‘вариво од грашка’. – *Е, ја ѡнда кўвам грашак.*

гри́з, -а м. ‘крупница’. – *Маи́и замéси ѡа́ јаја с ѡи́м гри́зом.*

гркљáнићи, -а м. мн. ‘тесто у ролнама исечено на ситне комадиће’. – ... *и ѡравим гркљáниће.*

гру́нйк, грунйка м. ‘подваљак свиње’. – *Печé се ѡна слáнина од гру́ни́ка.*

грушевина, -е ж. ‘прво кравље млеко (после тељења)’. – *Грушевину сам ба́цала свињама, мéне је б́ило гáдно да ѡравим.*

гурáбије -а ж. мн. ‘колачићи од брашна, јаја, шећера, масти вађени модлицама’. – ... *и ѡрави́ли смо гурáбије.*

гўшчије мéсо в. мéсо

Д

дй́мстовати, -ујем. ‘крчкати јело у пари на тихој ватри’. – ... *у њéга на-сéче лўка и ѡѡ дй́мсйује.*

дѠручак, -чка м. ‘оброк који се једе ујутру’. – ... *ѡѠ нам је бѡло дѠручак*.

дѠћи за рѡком в. одмѠрити

дрѠбац, дрѠпца м. ‘сушени, млевени хлеб’. – *Бѡба и мѡѡи су ѡѡржиле дрѠбац*.

дѡмст, -а м. ‘укувано воће, компот’ 1. од вѡшања 2. од дгѡња 3. од рин-глова 4. од шлѡйва. – *Пре смо мѡхали дѡмси од вѡшања, од шлѡйва, од рин-глоза, од дгѡња*.

дудѡара, -е ж. ‘ракија од дудовог плода, дудиња’. – *Највише смо ѡѡкли од дудѡа, дудѡару*.

Ђ

ђѡвеч, -а м. ‘јело од мешаног поврћа’. – *ДрѠбац сиѡвиду ѡрво у џѡвеч*.

ђѡвече, -ета ср. ‘тепсија’. – *Ѡндак мѡѡем да ѡѡѡм у џѡвече, кад за рѡчак, кад за вѡѡеру*.

Ж

живѡнска чѠрба в. чѠрба

жѡто, -а ср. мн. ‘1. заједнички назив за биљке од чијег се плода меље брашно и прави хлеб, плодови тих биљака, зрневље, назив за пшеницу 2. кувана пшеница која се једе на даћи или слави, кољиво’. – ... *јѡш и жѡѡа кѡвамо за Свѡѡѡга Нѡѡлу*.

жѡта тѠрта в. тѠрта

жѡти пѠсни пасѡљ в. пасѡљ

З

забѡберити, -им ‘посути бибером’. – *Сѡѡу забѡберим и јѡмо*.

зѡкиселити, -им ‘ставити у јело сирће, лимун, парадајз’. – ... *зѡкисели се са ѡпарадѡјзом*.

замѡсити, замѡсим ‘направити тесто од брашна и воде’. – ... *замѡсиду с јѡјеѡм*.

зѡпарити, -им ‘прелити кључалом водом’. – ... *кад зѡѡаримо и ѡно сиѡѡји до ѡѡѡру*.

зѡпѡћи, запѡѡм ‘ставити јело само на кратко у рерну’. – ... *ѡни мѡѡѡду у рѡрну да се мѡло зѡѡѡе*.

зѡпржити, -им ‘додати јелу упржено брашно’. – *Кад је кѡѡус кѡван, ѡнда се зѡѡржи*.

зарѡљати, зарѡљам ‘увити тесто’. – ... *и ѡнда јѡдну [ѡѡгу] ѡо јѡдну зарѡљам*.

засо́лити, за́солим ‘ставити у јело со’. – ... *ма́ло за́солим и ме́ӣем да се одмори.*

зачи́нити, за́чиним ‘ставити у јело зачине’. – ... *о́ндак ӣӣо за́чиним и бу́де ле́ӣо.*

заше́ћерити, -им ‘ставити у јело шећер’. – *Мо́ја ма́ӣи ӣӣо [гомбоце] заше́ћери.*

зе́јтин, -а м. ‘уље за јело’. – *Пе́кла сам кро́фне на зе́јтин.*

зе́лєн, -а м. ‘поврће (шаргарепа, паштрнак и першун) које се ставља у супу’. – *О́чистӣим зе́лєн и си́рє̄мим да ку́вам.*

И

и́збућкати, -ам ‘умутити јаја’. – *И́збућкам и че́ӣир ка́шике ше́ћера ме́ӣем.*

и́здробити, и́здробим ‘уситнити’. – ... *о́ндак и́здробим си́р.*

и́змєсити, и́змєсим ‘сјединити тесто да буде компактна маса’. – ... *и́змєсиду све за́једно.*

и́змўљати, и́змўља̄м ‘испасирати’. – *О́во и́рво ви́но кад га и́змўља̄мо зовє́ се ма́сӣа.*

и́спржити, -им ‘пећи јело у масти’. – *И ја́ о́ндак и́спржим лу́кац.*

и́стући, -чем ‘умутити јаја’. – *Ра́збијем че́ӣири ја́је̄ӣа, и́сӣӯчем ка̄в за ӣӣорӣу.*

и́зрє́ндане крўшке в. крўшке

Ј

ја́бука, -е ж. мн. ‘врста воћке и њен плод’

киселе ја́буке. – *Е, не́ки ӣӯӣ смо ќиселили ја́буке.*

јагње́ћа чо́рба в. чо́рба

јагње́ћи паприка́ш в. паприка́ш

ја́узна, -е ж. ‘оброк који се једе између ручка и вечере’. – *Ја́узна у че́ӣири са́ӣа бу́де.*

К

ка́јмак, -а м. ‘скрама која се нахвата на некуваном млеку’. – *Де́ца су во́лела ка́јмак.*

капри́чна, -е ж. ‘врста колача преливених куваним шећером’. – *Мо́ја ма́ӣи је и́ра̄вила каи́рӣӣну.*

кв́а́сац, -сца м. ‘сиво-бела влажна маса у којој се налазе гљивице које изазивају разлагање шећера и врење’. – *У о́сам са́ӣи и́одмє́симо кв́а́сac.*

кв́а́рена штру́дла в. штру́дла

киселе јабукe в. јабукe

киселе крџшкe в. крџшкe

кисели кџпус в. кџпус

кисело млéко в. млéко

кисела пàприка в. пàприка

кисела пòгача в. пòгача

кисела чòрба в. чòрба

кисело тéсто в. тéсто

киснути, кисне ‘кад се тесто подиже’. – *Ондак замéсим, мéшем квáсац да кисне.*

кифлицe, -а ж. мн. ’1. дем. од кифла 2. врста колача у облику малих кифли са сиром, са салом, са пекмезом’. – *Кифлицe сам љрãвила са сãлом и са сѝром.*

кишељење, -а ср., гл. им. од киселити. – ... *ондак је љѝд кѝшељење.*

кнéглe, -а ’тесто у облику лоптица од брашна, јаја и соли 1. кнéглe од грџа 2. са шљивама’. – *И мéшем да кџвам вéчeру, кад шља, кад кнéглe од грџа.*

кобàсицe, -а ж. ‘месом надевено црево 1. мèsнe 2. бéлe’. – ... *и љрãвиду се бéлe кобàсицe и мèsнe.*

кожџра, -е ж. ‘свињска кожица’. – ... *кожџрe од глãвe и љѝд сѝãвиду.*

кòкати, кòкам ‘пржити зрна кукуруза’. – *Мéшем кукуруза, ља кòкам.*

кокач, **кокача** м. ‘врста кукуруза за кокање’. – *За Ёскрс кòкамо кòкице.*

кòкицe, -а мн. ж. ‘кукуруз који је искокан’. – *Тãј кукуруз је кокач.*

колãч, колãча мн. ‘колач који се замеси од брашна, јаја, млека, квасца и шећера рèзаћи’. – *На Бãдњи дãн мòја бãба љмéси љрãви колãч, рèзаћи.*

колãчи, -а мн. ‘врста слаткиша најчешће од печеног теста’. – *Прãвили смо колãчe са грџом.*

кòљиво, -а ср. ‘кувана пшеница са шећером и орасима, обично се једе на славама’. – ... *а бџде и кòљиво за слãву.*

комлòв, комлòва мн. ‘додатак који помаже да хлеб нарасте’. – *Прво љрãвимо комлòв.*

кòмина, -е ж. ‘оно што остане кад се исцеди сок из воћа (од грожђа, шљива и сл.) и спрема за алкохолно врење’. – ... *љѝд од кукуруза кòмину дãмо свѝнама.*

кòмовица, -е ж. ‘ракија од грожђа’. – ... *и љѝд се љèчe рãкија кòмовица.*

кòмпòт, компòта м. ‘воће кувано са шећером’. – *Дãнас се не кãже дџмѝ, него кòмѝѝ.*

кра́кле, кра́кли мн. ж. ‘слатко безалкохолно пиће од соде, са шећером и аромом малине’. – *Тај љрџви со́ду и кра́кле.*

краста̀вчић, -а м. ‘дем. од краставац и врста биљке из породице тикава са јестивим дугуљастим зеленим плодом’. – *За кѝшељење су ма̀ли крастѝвчићи.*

крѣтош, -а м. ‘посластица коју справљају посластичари од упрженог шећера’. – *А крѣтош ми је кѝйовала ѿѣѝка кад сам бѝла ма̀ла код алва̀ра.*

кришка, -е ж. ‘парче хлеба’. – *Кришке нѣсим на њиву.*

крманáдла, -е ж. ‘свињско месо са обе стране кичме са ребарцима’. – *А ово ме́са осѝало, иѝнке, крманáдле и иѝа ја зна̀м, рѐбра, ѿб се со̀ли.*

кромпѝр, кромпѝра м. ‘1. намирница 2. јело од кромпира’. – *Кѝвали смо кромѝр у љувѣче.*

кромпѝр чо̀рба в. чо̀рба

крѣфна, -е мн. ж. ‘тесто у облику лоптица пржено на масноћи: 1. ру̀ске крѣфне 2. прин́цес крѣфне’. – *Е, ѿа̀ко је она љрџвила ѿѣ кола́че и ми смо ѿб за̀вали ру̀ске крѣфне.*

крсто́ла, -е ж. ‘округла тучана посуда за кување’. – *У крсти́олу сам грѣјала во́ду, и кѝвала сам.*

кру́шка, -е мн. ж. ‘врста воћке и њени плодови: киселе кру́шке, изрендане крушке без шећера’. – *Е, нѣки љѝѝ смо кѝселили кру́шке.*

крѣкати се, крѣка се ‘оставити јело да полако ври на тихој ватри’. – *Осѝавим ру́чак да се крѣка, ља одем да наѝојим крѣве.*

кѝвати, -ам ‘спремати јело у води’. – *Мо́ја ба̀ба обавезно кѝва ру́чак.*

куку́рузно бра̀шно в. бра̀шно

ку́ља, -е ж. ‘укувано густо јело од кукурузног брашна: 1. са сѝром 2. са млéком 3. ма́сна’. – *Нѣки љѝѝ се сѝре́мала ку́ља, а ми осѝа̀ли, де́ца и ови осѝа̀ли, дру̀ги, јѣли смо ма́сну, и са сѝром је бѝла ку́ља.*

кѝпус, -а м. ‘1. биљка 2. јело од купуса: кисели кѝпус’. – *Кѝѝус смо кѝселили у ве́лико бу̀ре.*

кѝѝанска повѣ́јница в. повѣ́јница

Л

ла̀брцнути, -нем ‘презалогајити’. – *... љре су говѣ̀рили и ла̀брцнуѝи.*

ле́бара, -е ж. ракија од кукурузног брашна’. – *Ова ра́кија се зо́ве ле́бара, за̀ѝо ѿѝо се ме́ће ма̀ло че́нична бра̀шина од жѝѝа.*

ле́б, -а ‘производ од брашна, воде, соли и квасца’. – *Бѝло је бра̀шно бе́ло, ле́бње, ле́бње смо љрџвили ле́б.*

ле́бац, ле́ба в. ле́б. – *... и ле́бац савр́шен бу́де.*

лèпиња, -е ж. ‘растегљено тесто кружног облика које се обично пече пре хлеба’. – *Кад мèsим лèба и кад њрво исйечём лèйиње, дам им да фрүшиукују.*

лйст, -а м. ‘комад развученог теста’. – ... бўдеду лéйи, свё на лйсйове.

лудажнице, -а ж. мн. ‘слатки колач с ренданом бундевом у растезаном тесту’. – *Лудажнице њравим и данас.*

лўкац, лўка м. ‘врста поврћа 1. бели 2. црни’. – *Бéли лўкац сййавам у свайко јéло скоро, кажу да је лекóвийи, а и црни је здравó дóбар.*

лўковина, -е ж. ‘боја за фарбана јаја од лўске лука’. – *Моја баба нас шйёра да скйнемо с шйавана лўкац да кўвамо лўковину.*

Љ

љўска, -е ж. ‘опна (код грожђа и сл.)’. – *Љўске бацим од њй нйшйиа нё њравим.*

М

мак, мака м. ‘једногодишња индустријска биљка са белим или ружичастим цветовима’. – *А мак је скўван у млéко и самлёвен.*

мандара, -е ж. ‘каша од пшеничног брашна са јајима и сољу’. – *Исйече се сланине и у шйу мас се уйржи брайно, сййа се вóде и кўва се мандара.*

марёнда, -е ж. ‘оброк који се једе између ручка и вечере’. – *Марёнда је била око чёйир сййа.*

мас, масти ж. ‘отопљена масноћа’. – *Ўморим мас и дндак њдчнем.*

масна кўља в. кўља

маста, -е ж. ‘непреврео сок од грожђа’. – *Ово њрво вйно кад га муљамо шйó се зóве масйа.*

мёд, мёда м. ‘сладак густи сок који пчеле стварају од цветног нектара’. – *Васйлице њрёмажем мёдом.*

мёсити, мёсим ‘правити тесто’. – ... *кад се осўши кад дћемо да мёсимо.*

мёсне кобасице в. кобасице

мёсо, -а ср. ‘мекано мишићаво ткиво животиња, као и делови животиња који се употребљавају као животна намирница 1. сўво 2. пачије 3. свйнско 4. ћурчије 5. живйнско 6. овчије’. – *Сўйу смо кўвали на њачије, на ћурчије, на живйнско, на свйнско, а кўйус са овчевином и сўвим мёсом.*

мёуна, -е ж. ‘љуска, чаура у коју је увијено семе неких биљака (пасуља, грашка)’. – *Мёуне вóлу крйве, од грашка вóлу сййраино.*

мйлер, -а м. ‘масноћа са некуваног млека’. – *Од млéка гóре скўйим мйлер.*

мйлипрот, -а м. ‘тесто умешено са мйлером’. – *Од бéла брайна њравимо мйлипротй.*

мирођија, -е ж. ‘биљка јаког мириса од које се најчешће прави сос’. – *Сѡс мѣѣм и ѣрѣвим са мирођијом.*

млѣко, -а ср. ‘бела хранљива течност, која се лучи из млечних жлезда 1. ђвчије 2. вѣрено 3. кѣсело 4. љдробљено’. – *Ѓнда кад ѣомљзем крѣве зѣјуѣра, кљвам млѣко, ђвчије млѣко сам кѣселила, а вѣрено млѣко смо дрѡбили, ѣѡ је кѣв љдробљено млѣко.*

мѡча, -е ж. ‘хлеб натопљен у млеко и јаја и пржен на масноћи’. – *Од лѣба ѣрѣвим мѡче.*

мљѣати, муљѣм ‘пасирати’. – *Ѓнда муљѣмо с муљаром.*

мљтити, мљтим ‘мешати житку храну’. – *... јѣ ѓнда мљѣим сѣр.*

Н

нѣденути, -нем ‘напунити пиринцом и изнутрицама’. – *Ѓљрак се нѣдене јѡш љвече на Бѣѡњи ѡѡн.*

нѣѡра, -е ж. ‘делови пескурице’ в. пескурица. – *Нѣѡре нам из [цркве] донѣсе дѣѡа.*

настрљгати, настрљжем ‘изрендати’. – *Мѡја бѣба и мѡја мѣѣи насѣрљжѣду лљѡају.*

нѣсљво резѣнице в. резѣнице

О

ѡбѣрити, ѡбѣрим ‘прокувати јело’. – *... ѡбѣри се у бакрѣч.*

ѡбга, -е ж. ‘лопта од теста’. – *И нѣмажем ѣљ ѡбгу и рѣсѣеглим ѣреко свѣга ѣѡмажем са мѣком.*

ѡбѡјати, -им ‘оставити тесто да одстоји неко време’. – *... кад ѡбѡѡји ѣѡла сѣѣѣ, ѓнда се исѣљче с ѡклѣгијом.*

ѡвчевина, -е ж. в. мѣсо

ѡвчије млѣко в. млѣко

ѡплѣсти, оплетѣм ‘увити тесто у плетеницу’. – *... и кад ѡѣлѣѣѣм, јѣ је мѣѣм у ѣѣрѣју.*

ѡдмѡрити, ѡдморим ‘оставити тесто одређено време да стоји’. – *Прѣвим мѣле ѡбгице и мѣѣм да се ѡдмориду, да дѡђу за рљком.*

ѡкрајка, -е ж. ‘крај хлеба, део хлеба или колача’. – *Код нѣс је дѣѡа јеѡ ѡкрајку.*

ѡлбер, -а м. ‘лист ароматичног мириса који се ставља у неко јело’. – *Дѣнас сѣѣѣѣм ѡлбера.*

ѡпрѣлити, ѡпрѣлим ‘ватром спалити’. – *Кад зѣколљ свѣѣѣ, ѓнда донѣсу слѣму да ѡѣрѣиду.*

ѡра, -а м. ‘плод истоимене биљке’. – *.... ѓндак смо ѣмали ѣљно ѡраја.*

оскорушити се, оскоруши се (о млеку и сл.) ‘овлаш се заледити’. – *Кад се млéко оскоруши, ску́и се мiлер.*

осушити, осушим ‘оставити растегљено тесто да се просуши’. – *Ќндак о́сiшавим шéсiто да се осуши.*

отéло, -а ср. ‘врста белог грожђа’. – *Тó је бiло грóжђе, о́но iрeђашњо, сiшáро, оiшéло.*

II

пáбушина, -е ж. ‘мастан поткожни слој на трбуху свиње’. – *А од iдбушине и од jош сiшiнији оiшiадака, iшó се мeље и iрáвиду се мeсне кобáсице.*

пáприка, -е ж. ‘плод истоимене биљке 1. кисела 2. сiтна, црвeна 3. пуњeна за jéло од млeвeног мeса’. – *Кад је гóшов кyйус, кiселиду iшáрику, iшó је кисела; iуњeна iшáрика се jéла млóго, а са црвeном, сiшiнóм сам зaiржáвала jéло.*

паприкáш, паприкáша м. ‘јело од меса и кромпира које се кува у соку зачињеном паприком 1. јагњeћи 2. пржени’. – *И сiшáви се да се кyва јагњeћи iшáрикáш о́нда бyде и iржени iшáрикáш.*

пасу́љ, пасу́ља м. 1. биљка 2. ‘кувано јело најчешће чорбасто које се прави од пасуља 1. бiстар, бeли, пòсни, 2. жyти’. – *А за вeчeру кyвамо iасу́љ, бeли, iòсни, жyти смо кyвали, iогóшово iеiшком.*

пáтака, -е ж. ‘последња врло слаба ракија која излази у казан при печењу’. – *... iшó се зóве iшáпáка.*

пáчије мeсо в. мeсо

пáшканат, -а м. ‘врста зачина’. – *Очисiтим iшáшканатi и мeшeм да кyвам.*

пeкмeз, -а м. ‘кувано воће са шећером 1. од вiшања 2. од кáјсија 3. ринглóза 4. шљiва’. – *И iшáко кyваду iо цeò дáн и цeлу нóћ кyваду iекмeзa од вiшања, кáјсија, ринглóза, шљiва.*

перeце, -а мн. ср. ‘печиво савијено у круг и местимично премазано смесом коју чине јаје, со и вода’. – *Перeце мeсим од киселог iшéсiа.*

пeршун, -а м. ‘врста зачина’. – *... о́чисiтим iершун, iшáшканатi.*

пeскyрица, -е ж. ‘мали хлеб који издељен чини наору, а користи се у цркви приликом причешћа’. – *Мeсу се iескyрице за Зáдушнице и о́ндак се нóси iо кyђама.*

пeћи, пeчeм ‘припремати храну на врелој масноћи’. – *Бiле су фyруне земљáне, iшiо смо мi iекли iечeње, а мeсо iечeм и у iшигáњ на мáс.*

пeчeње, -а мн. ср. ‘печено месо’. – *... и iшó је гyшчије iечeње.*

пiлетина, -е ж. ‘младо пилеће месо’. – *Од iшлeтине је лeйá сyйá.*

пїрїнца, -е ж. ‘зрнаста намирница беле боје’. – *Моја баба їўсїи ма̀ло їїрїнце.*

пїтије, пїтїја ж. ‘кувано јело од свинских папака, ушију, главе и сувих кожурица’. – *Мейем месо и куваду се док не сїа̀дну с косїїју за їїтїје...*

пїтијаст, -а, -о ‘који је као пихтије’. – ... *їїа ма̀са бу̀де їїтїјаста.*

плести, плетѐм ‘увити тесто у облику плетенице’. – ... *и днда їлейїем и кад и оїлейїем, дсїавим.*

повојница, -е ж. ‘погача која се даје новорођенчету: кућанска’. – *Ако је мушарац, ово му повојница да се шїїд їрѐ ожени.*

погача, -е ж. ‘производ од теста без квасца 1. кїсела 2. пдсна’. – *Е, днда їравим їдогачу кїселу, или їдсну, и ндсимо на гробље.*

погачице, -а ж. ‘врста сланих колача са сиром, чварцима или чим другим: погачице натревене с машћом’. – ... *и нѐке їдогачице наїтревене с машћом.*

пдварак, пдварка м. ‘јело од прженог купуса’. – *Е, шїд смо мї звали їдварак.*

подлївати, пдлївам ‘исцедити воду из млека’. – *А вїше смо їодлївали и ндсили за Београд.*

подлївени сїр в. сир

пдцирити, -им ‘правити сир’. – ... *їа кад се їдцири и да га їрѐмешам.*

пдмеси́ти, пдмѐсим ‘ставити воду, со и квасац у брашно’. – *Пдмѐсимо квасац и дсїавимо.*

пдмазати, -жем ‘премазати беланцем, жуманцем или шећером тесто’. – *Кад се їсїуни средина, ја је днда їдмажем јајейом.*

пдмије, -а пл. т. ‘остаци јела који се дају свињама’. – *Скўїим їдмије и да̀м свињама.*

пдпара, -е ж. ‘јело начињено од старог хлеба, попареног и замашћеног’. – *Од їврдог леба наїравим їдїару.*

попўшка, -е ж. ‘окрајак хлеба’. – *Деда је јѐо їоїўшкy.*

порумѐнити, -им ‘добити лепу, црвенкасту боју при печењу мяса или хлеба’. – ... *кад їорумѐни дндак га изва̀дим.*

посдлити, пдсолим ‘ставити у јело со’. – ... *и їдсолу ма̀ло кдлко нїје сла̀но.*

поступа̀ница, -е ж. ‘колач с медом који се прави кад дете прохода’. – *Е, кад беба їрдхѐда, днда се їрави їосїуїа̀ница.*

пребра̀нац, -нца м. ‘1. једна врста пасуља, 2. јело начињено од те врсте пасуља’. – *Кува се гўс їасуљ, и кад дћеш, днда заїржим и свѐ је шїд їребра̀нац.*

премесити, премесим ‘поновити поступак мешења теста’. – ... *нѣки ѿѿи га ѿрёмесим*.

препѣћи, препечѣм ‘1. претерано испећи, 2. запећи кувано месо или кромпир’. – ... *нѣки ѿѿи ѿреѿечѣм мѣсо*.

прѣставити, -им ‘ставити храну на ватру да се кува’. – *Прѣстѣавимо рѣчак и бѣба ѿѣзи*.

прѣсолити, прѣсолим ‘ставити у јело превише соли’. – ... *и ѿндак ѿѿ ѿрѣсолим*.

прѣжени паприкѣш в. паприкѣш

прѣжити, -им ‘припремати храну у загрејаној масноћи’. – ... *и ѿндак ѿрѣжим мѣсо*.

прѣнцес крѣфне в. крѣфне

прѣврѣти, прѣври ‘прокључати, бацити кључ 1. вода, 2. алкохолно врење’. – *Иди виѣди, ѿрѣврила је сѣѣа... и дѣдићи ѿрѣвру*.

прѣдимстовати, -ујем ‘крчкати на тихој ватри, на масноћи и додавати воду’. – ... *сѣѣавим мѣлко да се и ѿн ѿрѣдимстѣѣје*.

прѣја, -е ж. ‘јело од кукурузног брашна, јаја, млека, сира, печено у тепсији’. – *Прѣavimo ѿрѣју од кукурузна брѣшина*.

прѣкола, -е ж. ‘укишељена главица купуса’. – *Са ѿрѣколом наѿравим сѣрме*.

пѣвара, -е ж. ‘зрно кукуруза које се не искока’. – *Пѣваре бѣду од неис-кѣканог кукуруза*.

пѣњена пѣприка ж. пѣприка

Р

рѣзвити, рѣзвијем ‘тањити тесто оклагѣјом’. – *Зѣмѣсим на оклѣгију, мѣѣм, рѣзвијем*.

рѣзрѣљати, рѣзрѣљам ‘развући тесто оклагѣјом до одговарајуће дебљине’. – ... *и ѿѣсле рѣзрѣљам са оклѣгијом*.

рѣкија, -е ж. ‘врста јаког алкохолног пића које се добија дестилацијом превреле комине од воћа, грозђа, разних врста жита и сл. 1. од ринглѣза 2. од дудѣћа 3. од брѣскве’. – *А ѿчѣмо рѣкију и од ринглѣза, брѣскве, скѣвам и од дудѣћа*.

расклѣтити, расклѣтим ‘исећи заклану и очишћену живину’. – *Кад се зѣкољу, ѿнда донѣсу да ѿѣрѣиду, ѿѣреду и расклѣтѣју*.

рѣсол, -а м. ‘слана вода у којој се кисели купус’. – *Мѣј дѣда је вѣло да је кѣѣе и рѣсола*.

рѣстеглити, -им ‘рукама развући тесто’. – *Кад ѣскисну, ѿнда рѣстѣ-глим, ѣморим мѣс*.

резанице, -а ж. пл. ‘комадићи танког теста који се кувају за јело 1. са млéком 2. са сýром’. – ... и ðни йўсýиду йē резанице.

резаћи колач в. колач

рѣн, рѣна м. ‘биљка чији се корен употребљава као додаток уз разна јела’. – ðнда йрāвим сѡс са рѣном.

рйнфлајш, -а м. ‘кувано месо из супе’. – Извāдим из сýје мѣсо и кром-ййр, кав рйнфлајш.

ролат, ролата м. ‘колач од жутог теста’. – ... нāмесýимо као ролāй.

рѡљати, рѡљам ‘правити руком куглице од теста’. – ... и ðндак рѡља док су врўће.

рўске крѡфне в. крѡфне

рўчак, -чка м. ‘оброк који се једе у подне’. – Ё, йѡсле за рўчак бāба ѡбавезно кўва ѡййднемо на рўчак да рўчамо, да бйде нѣдељом.

С

савијачице, -а ж. ‘1. дем. од савијача 2. ролнице од теста пржене на масти’. – А йѡсле йечѣм савијачице.

саламура, -е ж. ‘слана вода у којој се држи месо пре сушења’. – ... и йѡ йѡсле сйѡји у саламуру.

санкалада, -е ж. ‘бела смеша попут шећера’. – Санкалада је йāко смѣ-са, бѣла.

сāрма, -е ж. ‘јело од млевеног меса које се завија у листове купуса’. – А йрāвили смо сāрму од кўйуса.

свйнско мѣсо в. мѣсо

сйр, -а м. ‘производ који се добија сирењем млека 1. подливѣни 2. стāри’. – Вѡлели смо йāй йѡдливѣни сйр, а од сйāрог сам йрāвила савијачице.

сйрити, -им ‘правити сир’. – ... сйрим млéко ðнда.

сйриште, -а ср. ‘течност за подливање сира, које се некад правило од телећег бурага’. – Сйришйе сам мѣнала у млéко да се йѡдлије.

сйрће, сйрћета м. ‘кисела течност за зимницу и салате’. – Јāбуке цѣле, ѡйране и у блāго сйрће йѡ ўкиселимо.

сйтни шећер в. шећер

сйтна пāприка в. пāприка

сковѣрце, сковѣраца мн. м. ‘танко тесто насуто у тигањ и пржено на масноћи с обе стране’. – ... јā ðнда йечѣм сковѣрце.

скѡруп, скѡрупа м. ‘масноћа са куваног млека’ – Од млéка гѡре се скўйи скѡруй.

слāнина -е ж. ‘мастан поткожни слој на трбуху свиње’. – Нā њиву смо јѣли слāнине и лўка.

слàтко, слàтког ср. ‘веома заслађенио воће у густом сирупу’. – *Слàткo ирàвим за зìму.*

слàтко тèсто в. тèсто

сò, сòли ж. ‘зачин сланог укуса’. – *Òни ўзму сò и иòсолу.*

сòс, -а м. ‘умак 1. са парадáјзом 2. са рèном 3. са мирóђијом’. – *Òндак ирàвим сòс са рèном или бèо с мирóђијом, а кад ирàвим с иарадáјзом, òндак идè иàйрике.*

стàри сйр в. сйр

сўве шљйве в. шљйве

сўво мèсо в. мèсо

сўпа, -е ж. ‘бистро, течно јело, припремљено кувањем поврћа и меса са зачинима, које се једе на почетку оброка: 1. вегèта (без меса у коју се стављала само вегèта) 2. живинска’. – *Четйврйком је била сўпа или вегèта или на живинско, а вòлили смо и јагњèћу.*

сўрутка, -е ж. ‘оцеђена течност из сира’. – *А била је сўруткa ишò остйане од сйра кад оцèдим сйр.*

сутлијаш, сутлијаша м. ‘јело од пиринца куваног у млеку’. – *Сутилйјаш нисмо вòлили.*

сўшити, сўшим ‘кад се месо дими’. – *У кòмин сўшимo мèсо.*

Т

тарàна, -е ж. ‘тесто измрвљено на ренде у зрнасте мрвице 1. са млéком 2. за супе, чорбе (трéна)’. – *... замèсим ирèну, итарàну.*

ташке, ташка мн. ж. ‘развучено тесто у облику квадратића који личе на цепове у које се стављао дробац, сир, пекмез 1. са дрòпцом 2. са сйром’. – *Ирàвила сам итáшке са дрòйцом и са сйром за итèгљење.*

тèсто, -а ср. ‘маса од брашна замешеног водом или другом течношћу и додацима 1. тèгљено 2. слàтко 3. ўкисело’. – *Као ишò се ирàви итèстò итèгљено, слàткo или ўкисело.*

тòрта, -е ж. ‘колач печен од јаја, брашна и масти 1. жўта тòрта филована филом од пекмеза’. – *Била је сàмо жўтa иòртa.*

тòпити, тòпим ‘кад се маст на топлоти претвара у течност’. – *Јà иòйим мàс на ишòрèи.*

трéна, -е ж. в. тарàна

трòп, трòпа м. ‘дрождине’. – *Тò је ирòй, итàлог од мèса.*

тўршија, -е ж. ‘воће и поврће које се чува за зиму у води, пресолу, сирћету’. – *Мòј дèда òдма кàже бàби да сйрèма иўршију.*

Ц

црно вíно в. вíно

Ч

чўшпaјз, -a м. ‘јело од поврћа’. – *Прaвим чўшпaјз од кромпирa и пaсўлa.*

II

цигерица, -е ж. ‘унутрашњи орган тамно црвене боје 1. црна 2. бела’.
– *То се йече цигерица бела и црна.*

III

шпйновати, -ујем ‘пржити шећер на ватри’. – *Ќндак шпйнујем шещер.*

шприцер, -а м. ‘вино помешано са водом’. – ... *а од бѣлог ѿрѣвимо шприцер*.

штрѹдла, -е мн. ж. ‘врста колача од теста надеванаг маком: 1. штрѹдле са маком 2. ѹкисело 3. квѣрена штрѹдла’. – *Прѣвили смо ѿре штрѹдле ѹкисело, а квѣрене нѣсу дѡвољно кѣселе*.

шѹнка, -е ж. ‘димљено месо од задњег бута: 1. бѣрена’. – *Пѡсе бѣри шѹнку и ѿѡ је бѣрена шѹнка*.

шмѡрне, -и мн. ‘врста послатице’. – *Тѡ је ѿѣсѣо од ѿалачѣнака, ѿскуда се вѣљушком, док се ѿѣче на врѣло ѹље и на крај ѿѡсѣиш шѣћером*.

Dragana Novakov

FOLK NAMES MEALS AND DRINKS IN TOMASEVAC SPEECH

S u m m a r y

This work is about folk names for dishes and drinks in the Speech of Tomasevac in southern Banat. The aim of the work was to collect and write names from the culinary lexics, and then lexicologically process them. Timber was collected through field research, listing examples and comparing them with existing dialect dictionaries, and then it was categorized according to thematic units. The material showed the existence of a large number of Germanisms from the semantic field of cuisine and culinary work, which are still in use in the speech of the Tomasevac people, and which entered the Serbian language mainly from the German language or through it. This representation is expected, considering the cultural and historical circumstances in Banat, because Germans lived in this area.

Key words: dialectlexic, folk names, dishes, drinks, Tomasevac speech.

Државни универзитет у Новом Пазару
Департман за филолошке науке
Српска књижевност и језик
dragananovakov1@yahoo.com

(Примљено: 23. септембра 2022;
прихваћено: 27. септембра 2022)

ПРИКАЗИ И КРИТИКЕ

Зборник радова *Резултати досадашњих и њавци будућих истраживања српских народних говора Косова и Метохије*, Зоран Кнежевић (гл. ур.), Радивоје Младеновић, Предраг Пипер (ур.), Београд: САНУ, Институт за српски језик САНУ – Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2021, 405 стр.

Зборник радова *Резултати досадашњих и њавци будућих истраживања српских народних говора Косова и Метохије*, у чијем су уредничком саставу академик Зоран Кнежевић (главни уредник); проф. др Радивоје Младеновић и академик Предраг Пипер, публикован је 2021. године, у издању САНУ, Института за српски језик САНУ и Филозофског факултета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици. Зборник је сачињен од реферата изложених на научној конференцији одржаној 15. октобра 2019. године у Српској академији наука и уметности. Организациони одбор конференције сачињавали су: дописни члан САНУ Драган Војводић (председник); академик АНУРС Слободан Реметић; академик САНУ Александар Лома; проф. др Радивоје Младеновић; проф. др Митра Рељић; др Рада Стијовић, научни саветник; др Софија Милорадовић, научни саветник; др Жељко Степановић, научни сарадник (секретар). На научном скупу изложено је 17 реферата, од чега је у Зборнику објављено 14 научних прилога. Аутори радова су еминентни стручњаци који су се током свог лингвистичког деловања бавили прикупљањем дијалекатског материјала, испитивањем усмене грађе и писаних споменика са простора Косова и Метохије.

Егзодус Срба са простора Косова и Метохије, депопулација континуирано присутна на овом српском етногеографском простору и константан и масован уплив страног елемента, објективна су претња опстанку српског етничитета на терену српске јужне покрајине. Брисање читавих простора са дијалекатске мапе српског језика, нестајање језичких идиома и територијалних варијетета, мешање и преплитање језичких црта подстакнуто миграцијама становништва, условљавају нестанак говорних типова органски пониклих на тлу Косова и Метохије. Публиковани радови у овоме Зборнику усмерени су ка сумирању резултата досадашњих проучавања, те

мапирању и изградњи стратегија за прикупљање, бележење и проучавање језичке грађе. Научна конференција која је Зборнику претходила била је мотивисана настојањем да се, са становишта мултидисциплинарног приступа, говори овог дела српског етнојезичког простора опишу и проуче.

У *Предговору* (9–18), који потписује уредник Радивоје Младеновић, изнети су основни мотиви и идеје којима је подстакнуто одржавање научне конференције и укратко сумиран садржај изложених радова.

На уводним страницама Зборника, у одељку *Закључци са конференције* „Резултати досадашњих и правци будућих истраживања српских народних говора Косова и Метохије“ (19–21) сажето су изнети основни закључци са одржаног научног скупа. Сви аутори слажу се у ставу да је прикупљање и проучавање српске језичке баштине Косова и Метохије ургентан задатак, посебно стога што постоји значајан број „белина“ на дијалекатској мапи, односно недовољна и неуједначена заступљеност података са читаве територије. Аутори, такође, истичу важност формирања потпуне библиографије свих објављених радова са овом тематиком, како би се даље одредило које су научне области приоритет приликом истраживања. Приоритетно је притом обавити истраживања на матичном терену, са изворним говорницима, и то посебно у местима у којима истраживања до сада нису вршена. Рад са интерно расељеним лицима такође је у плану. Дигитализација прикупљене грађе треба да омогући доступност материјала. Треба истражити одређене дијалекатске целине и уједначити степен испитаности. Извршити етимолошка, ономастичка истраживања. Објављивати, сем појединачних радова, и колективне тематске зборнике о појединим елементима језичке структуре, објављивати и студентске семинарске и мастер радове у посебним зборницима, а факултетима сугерисати да се теме семинарских, мастер и докторских радова односе на језичку грађу српских косовскометохијских говора.

Предмет рада *Косово и Метохија у оквиру српског дијалекатског простора* (23–32) академика Слободана Реметића јесте осветљивање улоге и значаја говора јужне српске покрајине на формирање савремене дијалекатске слике на широком простору од Проклетија и Призрена до Дунава. Аутор посебно истиче чињеницу да је посредни терен сучељавања словенских и несловенских језика (албански, турски), као и различитих српских говорних идиома (трагови утицаја ијекавских говора, пре свега зетско-сјеничког типа, у косовско-ресавском ареалу). Истраживање оваквих интерференција у дијалекатском мозаику донело би резултате од ширег, општег значаја. У закључку рада аутор, у духу основних поставки ове конференције, подсећа на велику, али и очекивану улогу колевке српске духовности и државности у формирању дијалекатске слике Србије и писању њене историје, те да линг-

вистима остаје, у границама расположивих околности, неписани аманет да њихова колевка буде језички достојно испитана.

Рад *Прилог историји српских говора на подручју Косова и Метохије* (33–58) Александра Ломе и Жељка Степановића даје значајан допринос осветљавању говора Косова и Метохије из дијакхроне перспективе, и то праћењем судбине двеју карактеристичних особина идиома овога краја и шире говора призренско-јужноморавског ареала: екавски развој јата и прелаз -л у -а. У њему се разматра *Рударски законик десјоџа Сјефана Лазаревића*, који има вредност писаног сведочанства о новобрдском говору са почетка XV века. Ради утврђивања аутентичности говорних особина протографа из 1412, аутори пореде два сачувана преписа – ћирилични и латинични – и то користећи се новијим рачунарским технологијама анализе и сравњивања текстова. Износе се основне смернице за анализу овога споменика поменутом методологијом, и истичу предности датог приступа у анализи писане грађе. Коришћење расположивих модерних технологија у обради података у новије време добија на замаху, те је овакво аналитичко усмерење драгоцено као подлога за даља истраживања у оквирима овога пројекта.

Интердијалекатским интерференцијама и дијалекатској слици Косова и Метохије посвећен је рад Радивоја Младеновића *Дијалекајски мозаик косовскометохијских љризренско-јужноморавских говора* (59–106). Аутор на описаном ареалу препознаје и издваја четири географске целине, на чије су формирање утицали лингвогеографски положај области, старије и нове миграције, различит однос супстрата и адстрата, те сплет социоеографских и историјских прилика. Иако су од самих зачетака дијалектологије као научне дисциплине говори на југу српске етнојезичке територије завређивали пажњу истраживача, до данас су они, истиче аутор, неједнако истражени. Са становишта будућег научног бављења овим говорима посебно информативан јесте сегмент рада у коме Р. Младеновић даје преглед и квалитативну оцену досадашњих прилога у којима се аутори баве проблематиком косовскометохијских идиома. Почевши од првих описа И. С. Јастребова, преко радова А. Белића, М. Павловића, М. Стевановића, Д. Барјактаревића, М. Букумирића, С. Реметића, П. Ивића и других, процењује се валидност научних података у њима публикованих. Незаобилазни сегмент у сумирању резултата јесу свакако лични научни резултати и прилози Радивоја Младеновића, чији је плодни научни рад у области дијалектологије највећим делом био усмерен на прикупљању грађе и истраживању говора овог дијалекатског појаса. Аутор детаљно сумира резултате научних радова и прецизно, издвајајући све нивое језичке структуре, излаже закључке у њима присутне. Овакав преглед омогућава јасан увид у степен истражено-

сти сваког од сегмената језичког система, односно прилику да се постојеће празнине у описима у даљем раду попуне, а постојећи закључци коригују, испитају или надограде. Истраживачи (посебно млађи) подстичу се да, у будућем раду на овом пројекту, критички приступају научним чињеницама, крећући од претпоставке да се језички систем у потпуности „отвара“ увек и искључиво при сусрету са дијалекатским материјалом прикупљеним на терену од аутохтоних дијалекатских представника.

Софија Милорадовић ауторка је рада *Косовско-ресавски говори Косова и Метохије унутар косовско-ресавске дијалекатске области* (107–125). У њему се истиче важност утврђивања позиције и значаја говора косовско-ресавског типа унутар ширег дијалекатског комплекса, и то најпре да би се, сумирањем досадашњих научних резултата, јасно дефинисале белине на дијалекатској карти, те пружиле смернице за план даљих теренских истраживања. Библиографија радова о говорима овога дела косовско-ресавског дијалекта није обимна, али, како се истиче, тај недостатак надомешћује се релативно обимном дијалекатском грађом прикупљеном теренским радом у оквирима различитих пројеката, као и публикованим дијалекатским текстовима у научним монографијама, који су данас истраживачима на располагању. О овом дијалекатском појасу писали су П. Ивић, С. Реметић, М. Букумирић, М. Божовић, Д. Барјакатаревић, М. Вукићевић, П. Радић, С. Милорадовић, Г. Јашовић и неколицина других аутора. Увидом у обим и садржину ових радова, С. Милорадовић закључује да би у будућим истраживањима требало најпре обратити пажњу на прозодијски ниво, потом да се испитају међујезичке и интердијалекатске интерференције, опише синтаксичко-семантички план, те да се пажња усмери и на истраживање језика писаца који су у својим делима користили идиом овога типа.

Прилог Бојане Вељовић Поповић *Зетско-сјенички говори Косова и Метохије унутар зетско-сјеничке дијалекатске области* (127–141) доноси увид у фонетско-фонолошке прилике у говорима зетско-сјеничког дијалекта на Косову и Метохији, на основу чега се врши поређење са суседним говорима истога дијалекта у суседној тутинско-новопазарско-сјеничкој зони. Показало се да се на читавом непрекинутом ареалу простиру типолошки сродни идиоми, на чије формирање су утицали лингвистички, територијални и историјски фактори. Издвајање најважнијих изоглоса које повезују ове говоре учињено је зарад сумирања прозодијских и гласовних карактеристика, уз сугестије и смернице за будуће анализе којима би се обухватили сви језички нивои. Имајући у виду недовољну истраженост овог дијалекатског појаса, ауторка подцртава значај теренског рада који би требало спровести у оквиру предстојећег пројекта.

Занимљив и иновативан приступ анализи дијалекатског материјала представљен је у коауторском раду *О истраживању народних говора данас* (143–157) Радоја Симића и Јелене Јовановић Симић. За разлику од традиционалних радова и студија, у којима се дијалекатски материјал махом анализирао са становишта прозодије, фонологије, морфологије и, ређе, синтаксе, аутори предлажу будућим истраживачима да искораче из домена традиционалног приступа и покушају да дијалекатски текст анализирају као целину, дакле, имајући у виду надреченичне, комплексније структуре. Иако се, и поред великих напора руске етнолингвистичке школе, овај метод није усталио у српској дијалектологији, аутори верују да би се његовом применом дошло до важних закључака о природи дијалекатских идиома. У прилог тој тврдњи, а као вредно упутство ауторима, Р. Симић и Ј. Јовановић Симић на неколико примера из различитих дијалеката илуструју на који се начин овај теоријско-методолошки приступ може реализовати.

Српски језик и његови дијалекти на Косову и Метохији данас: стање и перспективе (159–179) научни је рад Митре Рељић, у коме се утврђује данашње стање српског језика и његових дијалеката на простору Косова и Метохије. Циљ овога прилога јесте да се предочи степен виталности стандардног језика и локалних идиома и укаже на правац будућих теренских истраживања. Ауторка као примарне проблеме издваја све слабији демографски потенцијал, лош статус српског народа и његовог језика и изостанак институционалне подршке. Немали број српских говорника показује несигурност у реализацији сопственог идиома, и то превасходно услед дугогодишње криптоглосије и стигматизације. Ипак, преостало становништво у српској покрајини и даље представља базу за традиционална синхронијска, дијалектолошка и етнолингвистичка истраживања. Изазов за науку, с друге стране, чини ситуација настала локалним миграцијама, односно сливањем српског становништва у веће центре попут Косовске Митровице и Грачанице, и са тиме повезано мешање различитих идиома и стварање градских вернакулара. За лингвистичке описе таквих идиома, закључује ауторка, биће нужне додатне истраживачке матрице и методолошки механизми.

Опширни преглед историјата двојековног научног бављења дијалекатском баштином доноси рад *О српској дијалекатској баштини Косова и Метохије и друштвеној историјом оквира њеног истраживања* (181–210) Првослава Радића. Аутор даје детаљан библиографски приказ и критички осврт на филолошка дела која су обележила друштвеноисторијске периоде од самих зачетака бављења дијалектологијом у србистици па све до савременог доба. Приложеном периодизацијом обухваћено је неколико епоха – почевши од Вука Стефановића Караџића, преко периода од Берлинског

конгреса до Великог рата, периода Краљевине Југославије до раздобља комунистичке (социјалистичке) Југославије. Анализом није обухваћено раздобље после 1990. године. Овај критички осврт на најважније ауторе и публикације у српској дијалектологији значајан је не само као увид у литературу који би вишеструко користио будућим истраживачима већ и као подсетник на вишевековну денационализацију српства на Космету. Угрожена језичка и национална баштина јужне српске покрајине, претензије које поједине државе имају ка овој територији и убрзано растакање дијалеката на овом терену као нужно и ургентно постављају питање одговорног односа према сопственом идентитету и културном наслеђу.

Лексика косовскометохијских говора потпада под језички ниво који је у прошлости, а и данас, привлачио пажњу истраживача, па српска наука располаже неколиким вредним лексикографским остварењима која представљају добру основу за даље прикупљање лексичке грађе. Рајна Драгићевић у раду *Речници косовско-меџохијских говора* (211–228) даје приказ најрепрезентативнијих лексикографских публикација. У овом прилогу представљени су *Речник косовско-меџохијског дијалекта* Г. Елезовића, *Речник говора северне Меџохије* М. Букумирића, а дат је осврт и на лексикографске описе пастирске лексике и назива из домаће радиности, потом ратарске лексике и назива за мере, као и назива за кућу и њене делове, за које је грађу на терену прикупљало и радове објављивало више научних радника. Имајући у виду презентоване публикације и обим прикупљене лексике, Р. Драгићевић у закључку оцртава правце будућих истраживања. Ауторка као најургентнији задатак истиче прикупљање лексике сиринићког говора. Након израде речника овога идиома, ауторка предлаже израду капиталног дела – речника у коме би се објединила грађа прикупљена на различитим пунктовима током целог двадесетог века. Осим што би објединио грађу која је тренутно расута по обимнијим или мање обимним и често недоступним публикацијама, овај речник био би и енциклопедијског и лингвокултуролошког типа. Уношењем ономастичких података, топонима, информација о животу и досељавању Срба на ове просторе, пописивањем манастира и најважнијих споменика и сл. обезбедило би се трајно чување од заборавља свих важнијих података о српском народу, његовом језику и животу на овим просторима.

Тања Милосављевић ауторка је рада *О истраживању лексичког система српских говора Косова и Меџохије (на примеру српског иризренског говора)* (229–249). Истраживање лексичког система овог периферног урбаног говора почива на хипотези да су дијалекатски речници релевантни извори за описивање лексичко-семантичке структуре лексикона, за испитивање на-

чина концептуализације стварности и за издвајање лингвокултурних особености, јер одражавају регионалну специфику традиционалне културе и преко ње менталитет говорника. Дијалекатска језичка слика света српског призренског говора реконструисана је на основу „Збирке речи из Призрена“ Димитрија Чемерикића. Ауторка је успела да покаже да су теорија семантичког поља, теорија прототипа, компоненцијална и концептуална анализа у потпуности примењиве на дијалекатски лексички систем. Кроз примере описа појединих аксиолошких, естетских и културних концепата, показано је да когнитивно-семантички и лингвокултуролошки приступи дијалекатским лексиконима представљају адекватан начин изучавања лексике народних говора. Укратко, Т. Милосављевић даје модел према коме се могу екстраховати лингвокултуролошке специфичности, дешифровати кодови традиционалне културе и извршити профилисање менталитета конкретне говорне заједнице.

Етнографски приступ анализи дијалекатског материјала Љубинко Раденковић презентује у раду *Називи хлеба у српским говорима Косова и Метохије у етнографском контексту* (251–265), у коме се показује вредновање хлеба и његова употреба у обредно-обичајној пракси говорника овога подручја. У трима великим речницима – Елезовића, Чемерикића и Букумирића – као и у етнографској грађи са Косова и Метохије налази се више десетина лексема којима се у оквирима дате говорне заједнице именује хлеб. Ова чињеница сама по себи говори да је хлеб код Срба на Косову и Метохији високо поштован и није само обична животна намирница. Саставни је део многих обреда из животног циклуса, као и календарских, привредних и оказионалних. Представљање овог сегмента језичке и културне сфере живота наставак је ауторовог интересовања за употребу хлеба у обредној пракси словенских народа, о чему је писано у ранијим радовима.

Голуб Јашовић у раду *Проучавање дијалекатске лексике и терминологије на јосијору Косова и Метохије на Филозофском факултету Универзитета у Приштини* (267–289) осврће се на стогодишњу традицију дијалектолошког рада, започету *Речником косовско-метохијског дијалекта* Глише Елезовића, научника, запослених и студената у овом универзитетском центру. Из области дијалекатске лексикографије аутор издваја дипломске, магистарске, мастер, докторске радове, као и објављене научне чланке из ове области. Ипак, лексика говора који покривају простор јужне српске покрајине није системски и плански прикупљана и проучавана. Поред поменутог речника Г. Елезовића, косовско-ресавски говори имају и *Речник говора северне Метохије* Милете Букумирића. Но, истиче аутор, призренско-јужноморавски и говори Колашина и Средњег Ибра немају свој речник. Најистраженији лексички слој јесте лексика у вези са сточарењем и пастирским пословањем. Највећи број

радова из ове области има Милета Букумирић – аутор је студије *Пасџирска ѿтерминологија Пећког Подгора*, а сем ње и више појединачних радова са описима лексике овога типа. Предмет интересовања аутора биле су и ратарска, грнчарска, голубарска, воденичарска, лексика за именовање времена, простора, мера и мерила и др. Посао ранијих истраживача и научних прегалаца данас наставља немали број младих истраживача који студирају и раде на овом факултету, а у чијим је рукама судбина даљих теренских и научних истраживања косовско-метохијских говора.

На тематику претходног прилога надовезује се и рад под насловом *Савремена ономастичка истраживања Косова и Метохије* (291–309) Р. Стијовић и М. Гочанин. Ономастичка грађа на Косову и Метохији систематски је прикупљана још од 1975. под окриљем Одбора за ономастику САНУ. Истраживачи су грађу прикупљали у селима и мањим градским насељима, где је вршена тотална ексерпција, док је у градовима прикупљана само топонимија и антропонимијски узорак. Иако је истраживањем било обухваћено готово искључиво српско становништво, неки истраживачи успели су тада да прикупе микротопонимију и у селима која су чисто албанска. Ономастички подаци објављивани су и раније, у оквиру етнографских студија или речника попут *Речника косовско-метохијског дијалекта* Г. Елезовића и *Топонима Косова* А. Урошевића, који обилују подацима овога типа. Ономастичка грађа значајна је на више нивоа, сем лингвистичке, има и историјску и културолошку вредност и омогућава да се сазна о народу и о етничкој слици. Вредан прилог овога рада јесте пружање на увид обимне библиографије радова из ономастике и објављене ономастичке грађе Косова и Метохије. Сем на ономастичке радове, ауторке дају осврт и на раније, махом етнографске студије, које садрже богату ономастичку грађу која пружа могућност за даља истраживања.

Биљана Сикимић у раду *Етнолингвистичка истраживања српских говора Косова и Метохије* (311–326) залаже се за обједињавање постојеће дигитализоване аудио и визуелне грађе говора Косова и Метохије у јединствени дигитални архив. Дигитални архив, како предлаже ауторка, могао би се унапредити израдом одговарајуће базе података, са коначним циљем стварања комплетне транскрипције његовог садржаја. У раду је начињен критички осврт на примењену методологију теренских етнолингвистичких истраживања српских косовско-метохијских говора. Ауторка такође анализира и досадашње лингвистичке и примењенолингвистичке радове настале на грађи са Косова и Метохије. Језички материјал са овог подручја прикупљан је тимским истраживањима Балканолошког института САНУ и Института за српски језик САНУ у периоду од 2001. године до данас. Анали-

зирана је грађа архивирана у Дигиталном архиву Балканолошког института САНУ прикупљена у долини Ибра, те грађа прикупљена у оквиру пројекта Института за српски језик, којим су обухваћене скоро све српске енклаве (Сиринићка жупа, Прилужје са околним насељима, Ново Брдо, Косовско Поморавље и Косовска Митровица са околним насељима). Током 2004. и 2005. године истраживањима су обухваћена насеља Ибарског Колашина, Бањске и севернометохијских енклава Суво Грло, Бање и Црколез. Током истог пројекта истраживачи су радили и са расељеним лицима са Косова и Метохије у избегличким центрима и приватном смештају на територији целе Србије. Прикупљена грађа настала тимским радом лингвиста, фолклориста и етнолога јесте полифункционална, синхрона и прикупљена уз примену исте теренске методологије, али њој би се свакако могла придодати и грађа прикупљена у ранијем периоду, током индивидуалних потреба научника, а која до сада, услед непрепознавања значаја оваквих података од стране научне политике у Србији, није адекватно архивирана и није била доступна научној јавности.

Посебно значајан и информативан сегмент овога Зборника јесте *Прилог библиографији о српским народним говорима Косова и Метохије* (327–387), у коме аутори Р. Младеновић и Б. Марковић на једном месту региструју резултате истраживања једног дела српске нематеријалне баштине на Косову и Метохији. Основу ове библиографије чини картотека Р. Младеновића, а аутори исказују наду да ће приложени попис научних радова послужити као добра основа за стварање свеукупне библиографије о материјалном и нематеријалном косовскометохијском наслеђу. Библиографија обухвата радове из временског периода од почетака научног интересовања за народне говоре (крај XIX века) до 2020. године. Број радова показује континуирано присуство заинтересованости за овај дијалекатски појас, а њихова садржина на разноврсност интересовања аутора. Став приређивача, међутим, био је да се у овај попис уврсте радови пре свега лингвистичког типа. Приложена библиографија садржи 627 библиографских јединица.

У одељку *Карте* (391–398) приложено је осам дијалекатских карата: *Дијалектолошка карта српскохрватског језика* П. Ивића; *Косово и ономастичон у XV и XVI в.* М. Пешикана; *Говори југозајадног дела Косова и Метохије* Р. Младеновића; *Ареал јекавског јошовања* Милете Букумирића; *Средњи Ибар* М. Божовића; *Койаоничка обласи. Карта дијалекатских јунктова* П. Радића; *Рефлекси акценциованих вокала Е и О у иризренско-јужноморавском дијалекту* П. Ивића и С. Реметића и *Исказивање пријадничко-јоседничког односа у српским народним говорима на Косову и Метохији* С. Милорадовић и С. Станковића.

На крају Зборника су *Индекс кључних речи* (399–400) и *Индекс аутора* (401–405).

Иако је Зборник намењен пре свега српским филолозима и дијалектолозима, треба истаћи да је он квалитетом својих прилога од несумњиве користи и словенској и балканској лингвистици. Ово тим пре што пружа поуздане информације и о међујезичким контактима и ареалним истраживањима, чиме доприноси и широј балканској дијалектологији, словенској и балканској етнолингвистици, урбаној дијалектологији, варијационој лингвистици.

Бојана М. Вељовић Појовић
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за српски језик
bojana1919@hotmail.com

ДОДАТАК

УПУТСТВО ЗА ПРИПРЕМУ РУКОПИСА ЗА ШТАМПУ

1. *Српски дијалектолошки зборник* (коме стоји у поднаслову *Расправе и грађа*) објављује оригиналне, претходно необјављене радове: монографије из српске дијалектологије (описе фонетских, морфолошких, акценатских и синтаксичких система појединих говора), дијалекатске речнике, оригиналне (и прегледне) научне радове везане за све нивое дијалектолошких језичких истраживања и дијалекатску грађу, научну критику и полемику, приказе, хронике, библиографске прилоге. Радови који су већ објављени или понуђени за објављивање у некој другој публикацији не могу бити прихваћени за објављивање у *Српском дијалектолошком зборнику*. Ако је рад био изложен на научном скупу у виду усменог саопштења (под истим или сличним насловом), податак о томе треба навести у посебној напомени, при дну прве странице чланка. Уколико рад (монографија) представља одбраћену докторску или магистарску тезу, мастер рад или дипломски рад аутор је дужан да то наведе (према традицији часописа) на почетку рада, у краћем тексту (попут уводне напомене) који следи одмах након имена аутора и наслова.

Аутор је обавезан да поштује научне и етичке принципе и правила приликом приреме рада, у складу са међународним стандардима. Аутор предајом рукописа Уређивачком одбору *Српског дијалектолошког зборника* гарантује да понуђени рад представља резултат сопствених истраживања, да не крши ауторска права или права било које треће стране, да су приликом писања рада поштована правила научне методологије у погледу цитирања туђих извора и навода, и да рад није под тим, нити под било којим другим насловом, објављен или понуђен на објављивање у било којем другом часопису у земљи или иностранству.

2. Радови се објављују на српском језику, екавским или ијекавским књижевним изговором, ћирилицом и за њих се примењује *Правилос српскога језика* Митра Пешикана, Јована Јерковића и Мата Пижурице (Нови Сад: Матица српска, 2010).

Поред правописних норми утврђених тим правописом, аутори треба да се у припреми рукописа за штампу придржавају и следећег.

- а) Наслови посебних публикација (монографија, зборника, часописа, речника и сл.) који се помињу у раду штампају се курзивом.
- б) Пожељно је цитирање према изворном тексту (оригиналу) и писму. Уколико се цитира преведени рад, може се у одговарајућој напомени навести библиографски податак о оригиналу.
- в) Страна имена пишу се транскрибовано (прилагођено српском језику) према правилима *Правоииса срјскога језика*, а када се страно име први пут наведе, може се у загради дати и изворно писање, осим ако је име широко познато (на пример, Ноам Чомски), или се изворно пише исто као у српском (на пример, Филип Ф. Фортунатов).
- г) У уметнутим библиографским скраћеницама (парентезама) презиме аутора треба транскрибовати на српски језик, на пример (Белић 1941) / (Каролак 2004).
- д) Цитати из дела на страном језику, у зависности од функције коју имају, могу се наводити на изворном језику или у преводу, али је потребно доследно се придржавати једног од наведених начина цитирања. Уколико су наводи дати у изворном језику, аутор у фусно-ти може дати њихов превод.

3. Рад садржи: а) име, средње слово (по жељи аутора) и презиме аутора, б) наслов, в) сажетак и кључне речи на српском (када су у питању краћи радови, а не монографије и речници), г) основни текст и дијалекатске текстове (уколико их рад има долазе после закључка), ђ) списак цитиране литературе (и извора), е) резиме на једном од светских језика (енглески, руски, немачки или француски) и превод кључних речи на језик резимеа и ж) назив и седиште установе у којој је аутор запослен и електронску адресу. Прилози су интегрисани кроз основни текст (карте, графикони, табеле и др.), односно дају се на одговарајућим местима у раду, и само уколико постоје посебни разлози, могу бити на крају рада. Дужина рада зависи од тематике и договора са Уредништвом (с обзиром на чињеницу да се у часопису објављују монографије, речници, али и краћи научни радови).

Име, средње слово и презиме аутора штампају се изнад наслова центрирано, а у приказима, хроникама и критикама испод текста уз десну маргину италиком.

Наслов (и поднаслов) дају се центрирано, верзалом.

Сажетак, који укратко представља проблем, циљ, методе и резултате истраживања (до 10 редова), даје се на српском језику, без ознаке *Сажетак*; лева маргина увучена 1,5 cm у односу на основни текст (тј. једнако увучена као први пасус основног текста).

Кључне речи (до 10) дају се на српском језику; лева маргина увучена 1,5 cm у односу на основни текст.

Дијалекатски речници и монографије немају сажетак и кључне речи, што је у складу са традицијом часописа и уобичајеним начином објављивања овакве врсте радова.

Основни текст прилога у часопису *Српски дијалектолошки зборник* даје се на начин који одговара конкретної врсти рада (којој прилог припада) – речник, монографски опис, краћи научни рад, приказ. Структура основног текста у монографијама: уводна напомена (захвалност, пројекат, информатори и сл.), садржај, увод, разрада (која може имати различити број поглавља, односно целина), закључна разматрања (или закључак), дијалекатски текстови (нису обавезни већ пожељни додаток раду), списак литературе и извора, скраћенице, регистар (није обавезан), резиме на неком од светских језика. Дијалекатски речници, у складу са традицијом часописа, имају уводне напомене (увод) испред основног текста речника, у којима аутор износи детаље које сматра битним, даје списак скраћеница, карте и сл. Називи поглавља се дају центрирано верзалом (и могу имати римски број испред).

Назив и седиште установе у којој је аутор запослен наводе се на крају рада после резимеа на страном језику (уз леву маргину). Називи сложених организација треба да одражавају хијерархију њихове структуре (на пример, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Одсек за српску књижевност). Ако је аутора више, мора се назначити из које установе потиче сваки од наведених аутора. Функција и звање аутора се не наводе. Самостални истраживачи и аутори којима научноистраживачки рад није примарна професија такође назначавашу свој статус. Електронска адреса аутора даје се италиком након података о установи у којој је аутор запослен. Ако је аутора више, дају се адресе свих њих.

Назив и број пројекта, односно назив програма у оквиру кога је чланак настао, као и назив институције која је финансирала пројекат или програм, наводи се у посебној подбелешци, која је звездицом везана за наслов рада.

Код хронике, приказа и критике назив и седиште установе у којој је аутор запослен дају се испод имена аутора (које се налази испод текста уз десну маргину), а испод тога наводи се и електронска адреса италиком.

4. Библиографска парентеза, као уметнута скраћеница у тексту која упућује на потпуни библиографски податак о делу које се цитира, наведен на крају рада, састоји се од отворене заграде, презимена аутора, године објављивања рада који се цитира, те ознаке странице с које је цитат преузет и затворене заграде. Уколико је реч о поновљеном издању, редни број издања наводи се у експоненту иза године у списку литературе, на пример:

(Ивић 1986: 128)	за библиограф- ску јединицу:	Ивић 1986 ² : Павле Ивић, <i>Српски на- род и његов језик</i> , Београд: Српска књижевна задруга.
------------------	------------------------------------	---

Ако се цитира више суседних страница истог рада, дају се цифре које се односе на прву и последњу страницу која се цитира, а између њих ставља се црта, на пример:

(Ивић 1986: 128–130)	за библиограф- ску јединицу:	Ивић 1986 ² : Павле Ивић, <i>Српски на- род и његов језик</i> , Београд: Српска књижевна задруга.
----------------------	------------------------------------	---

Ако се цитира више несуседних страница истог рада, цифре које се односе на странице у цитираном раду одвајају се запетом, на пример:

(Ивић 1986: 128, 130)	за библиограф- ску јединицу:	Ивић 1986 ² : Павле Ивић, <i>Српски на- род и његов језик</i> , Београд: Српска књижевна задруга.
-----------------------	------------------------------------	---

Уколико је реч о страном аутору, презиме треба транскрибовати на српски језик, на пример Џејмс Марфи за James J. Murphy, у тексту рада и парентезама, а изворни облик и писмо наводи се у списку литературе, на пример:

(Марфи 1974: 95)	за библиограф- ску јединицу:	Марфи 1974: James J. Murphy, <i>Rhetoric in the Middle Ages: A History of Rhetorical Theory from Saint Augustine to the Renaissance</i> , Berkeley: University of California Press.
------------------	------------------------------------	--

Када се у раду помиње више студија које је један аутор публиковао исте године, у парентези и текстуалној библиографској напмени потребно је одговарајућим азбучним словом прецизирати о којој се библиографској одредници из коначног списка литературе ради, на пример (Грицкат 1957а: 12; Грицкат 1957б: 16). Уколико више аутора носи исто презиме, потребно је навести и иницијал имена или разликовни сегмент, на пример, Ивић М. 1992; Ивић П. 1957 (за Милка Ивић, Павле Ивић) или Поповић Љуб. 1996; Поповић Људ. 2006 (за Љубомир Поповић, Људмила Поповић) и сл.

Уколико библиографски извор има више аутора, у уметнутој библиографској напмени наводи се презиме првог аутора, док се презимена осталих аутора замењују скраћеницом *и др.*:

(Ивић и др. 2007)	за библиограф- ску јединицу	Ивић и др. 2007 ⁴ : Павле Ивић, Иван Клајн, Митар Пешикан, Бранислав Брборић, <i>Српски језички џиручник</i> , Београд: Београдска књига.
-------------------	-----------------------------------	---

Уколико библиографски извор има два аутора, у парентези се користи одмакнута црта између њихових презимена, на пример:

(Пипер – Клајн 2014)	за библиограф- ску јединицу	Пипер – Клајн 2014 ² : Предраг Пипер, Иван Клајн, <i>Нормативна грамати- ка српског језика</i> , Нови Сад: Матица српска.
----------------------	-----------------------------------	--

Уколико библиографски извор има два или више издавача, односно ме-
ста издања, између њих користи се црта, на пример:

(Клајн 2003)	за библиограф- ску јединицу	Клајн 2003: Иван Клајн, <i>Творба речи у савременом српском језику, Други део, Суфиксација и конверзија</i> , Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Матица српска.
--------------	-----------------------------------	---

Ако је из контекста јасно који је аутор цитиран или парафразиран, у
текстуалној библиографској напмени није потребно наводити презиме ау-
тора, на пример:

Према Марфијевом истраживању (1974: 207), први сачувани трактат
из те области сачио је бенедиктинац Алберик из Монте Касина у другој
половини XI века.

Ако се у парентези упућује на радове двају или више аутора, податке
о сваком следећем раду треба одвојити тачком и запетом, на пример (Белић
1958; Стевановић 1968).

5. Подбелешке (подножне напомене, фусноте), обележене арапским
цифрама (иза правописног знака, без тачке или заграде) дају се при дну
странице у којој се налази део текста на који се подбелешка односи. Могу
садржати мање важне детаље, допунска објашњења и сл. Подбелешке се не
користе за навођење библиографских извора цитата или парафраза датих у
основном тексту, будући да за то служе библиографске парентезе.

6. Литература је одељак у коме се разрешавају библиографске парен-
тезе скраћено наведене у тексту. Библиографске јединице (референце) на-
воде се по азбучном реду презимена првог или јединог аутора како је оно
наведено у парентези у тексту. Ако опис библиографске јединице обухвата
неколико редова, сви редови осим првог увучени су удесно за два словна ме-

ста (висећи параграф – Paragraf у менију Format, опција Hanging, увлачење 1 cm).

Литература се наводи на следећи начин.

Књига:

Име и презиме аутора, име и презиме другог/других аутора ако је реч о коауторству, *Наслов књиге*, податак о броју тома, податак о имену преводиоца, приређивача, или некој другој врсти ауторства, место издања: издавач.

Примери:

Белић 1958²: Александар Белић, *О језичкој природи и језичком развијку: лингвистичка истраживања*, 1, Београд: Нолит.

Милетић 2001: Светозар Милетић, *О српском језику*, избор и предговор Чедомир Попов, Нови Сад: Градска библиотека.

Пипер и др. 2005: Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синтакса савременог српског језика. Простор реченица*, у ред. Милке Ивић, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Нови Сад: Матица српска.

Речник:

Наслов речника (податак о редактору), податак о броју тома, место издања: издавач, година.

Примери:

РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–, Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ, 1959–.

ECJCS: *Etymologický slovník jazyka staroslověnského* (red. Eva Havlová), 1–, Praha: Academia, 1989.

Фототипско издање:

Име и презиме аутора, *Наслов књиге*, место првог издања: издавач, година првог издања; место поновљеног, фототипског издања: издавач, година поновљеног издања.

Пример:

Соларић 1810/2003: Павле Соларић, *Поминак књижески*, Венеција, 1810. Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“, 2003.

Рукописна грађа:

Име и презиме, *Наслов рукописа* (ако постоји или ако је у науци добио општеприхваћено име), место настанка: институција у којој се налази, сигнатура, година настанка.

Пример:

Јован Николић, *Песмарица*, Темишвар: Архив САНУ, Београд, сигн. 8552/264/5, 1780–1783.

Рукописи се цитирају према фолијацији, на пример: 2а–3б, а не према пагинацији, изузев у случајевима кад је рукопис пагиниран.

Секундарно ауторство:

У *Српском дијалектолошком зборнику* зборници научних радова описују се према имену уредника или приређивача.

Име и презиме уредника (или приређивача), *Наслов дела*, место издања: издавач.

Пример:

Радовановић 1996: Милорад Радовановић (ур.), *Српски језик на крају века*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Службени гласник.

Рад у зборнику радова:

Име и презиме аутора, Наслов текста у зборнику, у: Име и презиме уредника (или приређивача), *Наслов дела*, место издања: издавач.

Пример:

Луковић 1996: Милош Луковић, Специјални стилови, у: Милорад Радовановић (ред.), *Српски језик на крају века*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Службени гласник, 143–157.

Рад у часопису:

Име и презиме аутора, Наслов текста у публикацији, *Наслов часописа* број свеске или тома (година, или потпун датум), место, стране на којима се текст налази.

Пример:

Гортан-Премк 2017: Даринка Гортан-Премк, Српска лексикографија данас, *Јужнословенски филолог* LXXIII/3–4, Београд, 291–313.

Прилог у новинама:

Име и презиме аутора, Наслов текста, *Наслов новина* датум, број страна.

Пример:

Кљакић 2004: Слободан Кљакић, Черчилов рат звезда против Хитлера, *Полиџика* 21. 12. 2004, 5.

За публикације доступне онлајн наводи се иза свих података интернет адреса и датум преузимања/приступа.

7. Резиме не би требало да прелази 10% дужине текста, а у себи садржи основне поставке и резултате истраживања. Резиме треба да буде на једном од светских језика (енглески, руски, немачки или француски). Уколико аутор није у могућности да обезбеди коректан превод, треба да напише резиме на језику на коме је написан и рад, а Уређивачки одбор *Српског дијалектолошког зборника* обезбедиће превод. После резимеа треба на језику резимеа навести кључне речи за дати рад.

8. Текст рада за *Српски дијалектолошки зборник* пише се електронски на страници А4 формата (21 x 29,5 cm), с маргинама од 2,5 cm, увлачењем новог пасуса 1,5 cm, и размаком међу редовима 1,5. Текст треба писати у фонту *Times New Roman*, словима величине 12 pt, а сажетак, кључне речи, резиме, цитирану литературу, изворе и подбелешке словима величине 10 pt. Уколико аутор користи специјалне фонтове, неопходно је да их приложи.

Радове рецензирају три квалификована рецензента. Поступак рецензирања је анониман, осим уколико обе стране (аутор и рецензент) не изразе спремност на непосредну комуникацију, што је у складу с традицијом часописа.

Уколико је неко од рецензената тражио дораду рада, аутор се упознаје са захтевима. Након исправки/дораде, чланак се поново доставља рецензенту/рецензентима ради провере испуњености постављених услова. Након тога Уредништво доноси одлуку о објављивању.

Додатно, по пријему позитивних рецензија, Уређивачки одбор задржава право да од аутора захтева да рад уреди према нормама часописа, односно да свој рад усклади са Упутством за ауторе. Аутор је дужан да у року, који (у складу са величином рада) одређује главни уредник, изврши коректуру рада, уколико то буде од њега затражено.

Рок за завршетак процеса рецензирања радова је 12 месеци од предаје рукописа.

9. Часопис излази годишње. Радови се примају током целе године, а главни уредник у договору са Уређивачким одбором одређује (након рецензирања радова) да ли се рад прихвата, под којим условима (да ли су потребне мање или веће дораде) и када се може објавити.

10. Електронску верзију рукописа у Word и PDF формату треба послати на адресе: srpski.dijalektoloski.zbornik@gmail.com, profesorremetic@gmail.com. Рукописи и прилози се не враћају.

УРЕЂИВАЧКА ПОЛИТИКА

Српски дијалектолошки зборник је најстарији лингвистички часопис Српске краљевске академије, садашње Српске академије наука и уметности, заснован 1905. године култном студијом Александра Белића *Дијалекти источне и јужне Србије*. Једини је национални часопис тога типа код Срба. Захваљујући угледу његових уредника (од 1905. до 1960. године [књ. I–XIII] уређивао га је академик Александар Белић, од тада до 1974. [књ. XIV–XX] академик Михаило Стевановић, од 1976. до 1999. [2001] [књ. XXI–XLVIII] академик Павле Ивић, од 2002. [књ. XLIX–LI] академик Александар Младеновић, од 2010. [књ. LVII] уређује га академик АНУРС Слободан Реметић) и значају и квалитету студија које су у њему штампане, *Српски дијалектолошки зборник* је стекао статус најрепрезентативнијег дијалектолошког гласила у словенском свету. На страницама зборника објављене су капиталне монографије из српске дијалектологије (по правилу узорно описани фонетски, морфолошки, акценатски, ређе и синтаксички системи појединих говора), међу којима и две Белићеве и четири Ивићеве, затим, дијалекатски речници, оригинални научни радови, прикази књига и др. Радови објављени у овом часопису значајно су обогатили доктрину словенске и европске дијалектологије. Иако је профилисан да објављује прилоге из националне научне дисциплине, *Српски дијалектолошки зборник* је увек имао статус часописа међународнога ранга. После Другог светског рата (од 1950. године) Институт за српски језик постао је суиздавач овог зборника, затим је од 1972. до 1980. године био једини издавач, да би од 1981. године, са бројем 27, Српска академија наука и уметности и њен Институт за српски језик наставили заједнички рад на овом зборнику. Од 1976. године зборник излази годишње, а неколико пута је штампано и по две књиге у једној години.

Српски дијалектолошки зборник (коме као ближе одређење стоји у поднаслову *Расправе и грађа*) објављује оригиналне, претходно необјављене радове: монографије из српске дијалектологије (описе фонетских, морфолошких, акценатских и синтаксичких система појединих говора), дијалекатске речнике, оригиналне научне радове везане за све нивое дијалектолошких језичких истраживања, дијалекатску грађу, научну критику и полемику, при-

казе, хронике, библиографске прилоге. Часопис је отворен и за објављивање одбрањених докторских и магистарских дисертација, мастер радова, дипломских и семинарских радова везаних за српску дијалектологију.

Радови се објављују на српском језику, екавским или ијекавским књижевним изговором, ћирилицом. Резиме се доставља на неком од светских језика (руском, енглеском, француском, немачком).

Српски дијалектолошки зборник излази једном годишње у једној или две књиге.

Српски дијалектолошки зборник доступан је у режиму отвореног приступа.

Дигиталне копије свезака часописа архивирају се у Дигиталном репозиторијуму Народне библиотеке Србије.

ОБАВЕЗЕ УРЕДНИКА И УРЕЂИВАЧКОГ ОДБОРА

Главни уредник часописа *Српски дијалектолошки зборник* доноси коначну одлуку о томе који ће се рукописи објавити. Приликом доношења одлуке главни уредник се руководи уређивачком политиком водећи рачуна о законским прописима који се односе на клевету, кршења ауторских права и плагирање. Главни уредник задржава дискреционо право да неке од примљених рукописа не објави уколико утврди да не одговарају прописаним садржинским и формалним критеријумима. Главни уредник обавештава Уређивачки одбор о сваком примљеном раду и образлаже сваку своју одлуку. У редовним околностима главни уредник у року од 90 дана од датума пријема рукописа обавештава аутора о томе да ли је текст прихваћен за објављивање. Главни уредник, као и остали чланови Уређивачког одбора, односно рецензенти, не смеју бити у сукобу интереса у вези са рукописима које Уређивачки одбор разматра. Главни уредник, односно чланови Уређивачког одбора и рецензенти дужни су да благовремено пријаве постојање сукоба интереса. Ако сукоб интереса постоји код једног или више чланова Уређивачког одбора, ти чланови се искључују из поступка избора рецензената и одлучивања о судбини рукописа. Главни уредник је дужан да суд о рукопису донесе на основу његовог садржаја, без расних, полних/родних, верских, етничких или политичких предрасуда.

Главни уредник, односно чланови Уређивачког одбора или рецензенти не смеју користити необјављен материјал из предатих рукописа за своја истраживања без изричите дозволе аутора, а информације и идеје изнесене у предатим рукописима морају се чувати као поверљиве и не смеју се користити за стицање личне користи.

Уредник и чланови Уређивачког одбора дужни су да предузму све разумне мере како би идентитет рецензената остао непознат ауторима пре, током и након поступка рецензирања и како би идентитет аутора остао непознат рецензентима до окончања поступка рецензије, изузев онда када обе стране (аутор и рецензенти) изразе спремност на непосредну комуникацију, што је у складу с традицијом часописа.

ОБАВЕЗЕ АУТОРА

Аутор гарантује да рукопис представља његов оригиналан допринос, да није објављен раније и да се не разматра за објављивање на другом месту. Предавање истог рукописа у више часописа представља кршење етичких стандарда. Такав рукопис се моментално искључује из даљег разматрања. У случају да је послати рукопис резултат научноистраживачког пројекта или да је, у претходној верзији, био изложен на скупу у виду усменог саопштења (под истим или сличним насловом), детаљнији подаци о реферату, као и о пројекту који је финансирао излагање, наводе се у посебној напомени на почетку текста. Рад који је већ објављен у неком часопису или другој публикацији не може бити прештампан у *Српском дијалектолошком зборнику*.

Аутор је обавезан да поштује научне и етичке принципе и правила приликом припреме рада, у складу са међународним стандардима. Аутор предајом рукописа Уређивачком одбору *Српског дијалектолошког зборника* гарантује да понуђени рад представља резултат сопствених истраживања, да не крши ауторска права или права било које треће стране, да су приликом писања рада поштована правила научне методологије у погледу цитирања туђих извора и навода и да рад није под тим нити под било којим другим насловом објављен или понуђен за објављивање у било којем другом часопису у земљи или иностранству. Издавач неће сносити никакву одговорност у случају испостављања било каквих захтева за накнаду штете.

Садржај рада

Рад треба да садржи довољно детаља и референци како би се рецензентима, а потом и читаоцима омогућило да провере тврдње које су у њему изнесене. Намерно изношење нетачних тврдњи представља кршење етичких стандарда. Прикази, хронике и други прилози морају бити прецизни и објективни. Аутори сnose сву одговорност за садржај предатих рукописа и дужни су да, ако је то потребно, пре њиховог објављивања прибаве сагласност свих лица или институција које су непосредно учествовале у истраживању које је у рукопису представљено. Аутори који желе да у рад укључе илустрације, табеле или друге материјале који су већ негде објављени

дужни су да дају тачан податак о извору из којег су материјали преузети. Уколико тих података нема, достављени материјал сматраће се оригиналним делом аутора. Ако касније дође до било каквог спора (на пример, приговора носилаца ауторских права да је неки материјал објављен без њихове сагласности), часопис објављује исправку или се у посебној белешци сасвим ограђује од рада и јасно наводи да је до грешке дошло кривицом аутора.

Ауторство

Аутори су дужни да као ауторе наведу само она лица која су значајно допринела садржају рукописа. Ако су у битним аспектима истраживачког пројекта и припреме рукописа учествовала и друга лица која нису аутори, њихов допринос треба поменути у напомени или захвалници.

Навођење извора

Аутори су дужни да исправно цитирају изворе који су битно утицали на садржај истраживања и рукописа. Информације које су добили у приватном разговору или кореспонденцији са трећим лицима, приликом рецензирања, пријаве пројеката или рукописа и слично не смеју се користити без изричите писане дозволе извора.

Плагирање

Плагирање, односно преузимање туђих идеја, речи или других облика креативног израза и њихово представљање као својих представља грубо кршење научне и издавачке етике. Под плагијатом се подразумева и аутоплагијат, тј. случај када аутор преузима у целини или у деловима текст који је претходно негде већ објавио не наводећи референцу из које се ти подаци преузимају. Плагирање може да укључује и кршење ауторских права, што је законом кажњиво. Плагијат обухвата следеће:

- дословно или готово дословно преузимање или смишљено парафразирање (у циљу прикривања плагијата) делова текстова других аутора без јасног указивања на извор или обележавање копираних фрагмената (на пример, коришћењем наводника);
- копирање слика или табела из туђих радова без правилног навођења извора и/или без дозволе аутора или носилаца ауторских права;
- објављивање рада истоветног или прилагођеног садржаја са већ објављеним радом на другом језику истог аутора без одобрења Уређивачког одбора и навођења податка о томе да је у питању превод већ објављеног рада.

Рукописи код којих постоје јасне индикације да се ради о плагијату биће моментално одбијени, а ауторима ће бити забрањено да на одређено време објављују радове у *Српском дијалектолошком зборнику*. Ако се установи да је рад који је објављен у часопису плагијат, рад ће бити означен као плагијат у складу са процедуром наведеном под *Опозивање већ објављеног рада*, а аутору ће бити забрањено да током одређеног периода објављује у часопису *Српски дијалектолошки зборник*.

Сукоб интереса

Аутори су дужни да у раду укажу на финансијске или било које друге сукобе интереса који би могли да утичу на изнесене резултате и интерпретације.

Грешке у објављеним радовима

У случају да аутори открију важну грешку у свом раду након његовог објављивања, дужни су да моментално о томе обавесте уредника или издавача и да са њима сарађују како би се рад опозвао или исправио.

Предавањем рукописа Уређивачком одбору часописа *Српски дијалектолошки зборник* аутори се обавезују на поштовање наведених обавеза.

ОБАВЕЗЕ РЕЦЕНЗЕНАТА

Рецензенти су дужни да стручно, аргументовано, непристрасно и у задатим роковима доставе уреднику оцену научне вредности рукописа. Рецензенти вреднују радове у односу на усклађеност теме рада са профилом часописа, релевантност истраживане области и примењених метода, оригиналност и научну релевантност података изнесених у рукопису, стил научног излагања и опремљеност текста научним апаратом. Рецензент који има основане сумње или сазнања о кршењу етичких стандарда од стране аутора дужан је да о томе обавести уредника. Рецензент треба да утврди да ли је релевантна литература о проблему који је предмет рада у потпуности исцрпена. Он треба да упозори уредника и на битне сличности и подударности између рукописа који се разматра и било којег другог објављеног рада или рукописа који је у поступку рецензије у неком другом часопису, ако о томе има лична сазнања. Ако има сазнања да се исти рукопис разматра и у неком другом часопису, рецензент је дужан да о томе обавести уредника. Рецензент не сме да буде у сукобу интереса са ауторима или финансијером истраживања. Уколико постоји сукоб интереса, рецензент је дужан да о томе моментално обавести главног уредника. Рецензент који себе сматра некомпетентним за тему или област којом се рукопис бави дужан је да о томе обавести главног уредника. Рецензија мора бити објективна. Коментари који се тичу личности аутора сматрају се непримереним. Суд рецензената мора бити јасан и

поткрепљен аргументима. Рукописи који су послати рецензенту сматрају се поверљивим документима. Рецензенти не смеју да користе необјављен материјал из предатих рукописа за своја истраживања без изричите дозволе аутора, а информације и идеје изнесене у предатим рукописима морају се чувати као поверљиве и не смеју се користити за стицање личне користи.

ПОСТУПАК РЕЦЕНЗИЈЕ

Примљени радови подлежу рецензији. Циљ рецензије је да уреднику помогне у доношењу одлуке о томе да ли рад треба прихватити или одбити и да потом посредством уредника у комуникацији са ауторима побољша квалитет рукописа. Рецензентима се не открива идентитет аутора и обратно, изузев онда када обе стране изразе спремност на непосредну комуникацију, што је у складу с традицијом часописа.

Радове у часопису *Српски дијалектолошки зборник* рецензирају по три компетентна рецензента, а када је то неопходно, главни уредник може затражити да рад рецензира и четврти рецензент. Главни уредник даје рецензенту рок од месец дана да напише рецензију. Овај рок може бити и дужи, уколико је рад монографија или речник, и одређује га главни уредник. Избор рецензената спада у дискрециона права уредника. Рецензенти морају да располажу релевантним знањима о области којом се рукопис бави. Главни уредник гарантује да ће се предузети све разумне мере како би идентитет аутора остао непознат рецензентима до окончања поступка рецензије (уколико није успостављен договор о непосредној комуникацији).

Рецензент је дужан да напише рецензију у слободној форми (класичну рецензију), која се доставља Одељењу за језик и књижевност, а поред тога, главни уредник/секретар часописа доставља одабраном рецензенту образац (прилог рецензији) који садржи низ питања везаних за рецензирани рад, а која рецензенту указују на то који су то аспекти које треба обухватити како би се донела одлука о објављивању односно одбијању рукописа. У Коментару обрасца од рецензента се очекује да напише општу оцену о раду. Ако се рад одбија или ако рецензент захтева измене у раду, онда ту своју одлуку мора детаљније да образложи у завршном делу обрасца. Током читавог процеса рецензенти делују независно један од другог. Рецензентима није познат идентитет других рецензената. Ако одлуке рецензената нису исте (прихватити/одбити), главни уредник може да тражи мишљење других рецензената.

Током поступка рецензије уредник може да захтева од аутора да достави додатне информације (укључујући и примарне податке) ако су оне потребне за доношење суда о научном доприносу рукописа. Уредник и рецензенти морају да чувају такве информације као поверљиве и не смеју их користити за стицање личне користи.

Уређивачки одбор може обезбедити контролу квалитета рецензије у случају да аутор достави озбиљну замерку на оцену рецензије.

РАЗРЕШАВАЊЕ СПОРНИХ СИТУАЦИЈА

Сваки појединац или институција могу у било ком тренутку уреднику и/или Уређивачком одбору да пријаве сазнања о кршењу етичких стандарда и другим неправилностима и да о томе доставе неопходне информације/доказе.

Провера изнесених навода и доказа

Главни уредник ће у договору са Уређивачким одбором одлучити о покретању поступка за проверу изнесених навода и доказа. Током тог поступка сви изнесени докази сматраће се поверљивим материјалом и биће предочени само оним лицима која су директно укључена у поступак. Лицима за која се сумња да су прекршила етичке стандарде биће дата могућност да одговоре на оптужбе изнесене против њих. Ако се установи да је заиста дошло до неправилности, процениће се да ли их треба окарактерисати као мањи прекршај или грубо кршење етичких стандарда.

Мањи прекршај

Ситуације окарактерисане као мањи прекршај решаваће се у директној комуникацији са лицима која су прекршај учинила, без укључивања трећих лица, на пример:

- обавештавањем аутора/рецензента да је дошло до мањег прекршаја који је проистекао из неразумевања или погрешне примене академских стандарда;
- писмо упозорења аутору/рецензенту који је учинио мањи прекршај.

Грубо кршење етичких стандарда

Одлуке у вези са грубим кршењем етичких стандарда доноси главни уредник у сарадњи са Уређивачким одбором и, ако је то потребно, ужом групом стручњака. Мере које ће предузети могу бити следеће (и могу се примењивати појединачно или истовремено):

- објављивање саопштења или уводника у ком се описује случај кршења етичких стандарда;
- слање службеног обавештења руководиоцу или послодавцу аутора/рецензента;
- опозивање објављеног рада у складу са процедуром поменутом под *Опозивање већ објављеног рада*;

- ауторима ће бити забрањено да током одређеног периода шаљу радове у часопис;
- упознавање релевантних стручних организација или надлежних органа са случајем како би могли да предузму одговарајуће мере.

ОПОЗИВАЊЕ ВЕЋ ОБЈАВЉЕНОГ РАДА

У случају кршења права издавача, носилаца ауторских права или аутора, повреде професионалних етичких кодекса, тј. у случају слања истог рукописа у више часописа у исто време, лажне тврдње о ауторству, плагијата, манипулације подацима у циљу преваре, као и у свим другим случајевима грубог кршења етичких стандарда, Уређивачки одбор се мора огласити тим поводом. У неким случајевима Уређивачки одбор може опозвати већ објављен рад како би се указало на неке накнадно уочене грешке. Стандарди за разрешавање ситуација када мора доћи до опозивања рада дефинисани су од стране библиотека и научних тела, а иста пракса је усвојена и од стране часописа *Српски дијалектолошки зборник*.

ОТВОРЕНИ ПРИСТУП

Часопис *Српски дијалектолошки зборник* се архивира у Дигиталном репозиторијуму Народне библиотеке Србије, а доступан је и у режиму отвореног приступа посредством дигиталног репозиторијума ДАИС (<https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/1097>).

Електронска верзија часописа објављује се у исто време када и штампана. Сви чланци су доступни у отвореном приступу и заштићени су лиценцом Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 International (CC BY-NC-ND) (ауторство – некомерцијално – без прерада).

САМОАРХИВИРАЊЕ

Часопис омогућава ауторима да финалну, објављену верзију рукописа у PDF формату депонују у институционални репозиторијум и/или некомерцијалне базе података или да га објаве на личним веб-страницама (укључујући и профиле на друштвеним мрежама за научнике, као што су ResearchGate, Academia.edu итд.) и/или на сајту институције у којој су запослени, у било које време после објављивања у часопису. При томе се морају навести основни библиографски подаци о чланку објављеном у часопису (аутор, наслов рада, наслов часописа, годиште, свеска, пагинација).

АУТОРСКА ПРАВА

Аутори задржавају ауторска права над објављеним чланцима, а издавачу дају право да чланак објави, а да у случају даљег коришћења чланка он

буде наведен као његов први издавач, као и да дистрибуира чланак у свим облицима и медијима. Чланак ће се дистрибуирати у складу са лиценцом Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 International (CC BY-NC-ND). При томе се морају навести основни библиографски подаци изворног чланка објављеног у часопису (аутори, наслов рада, наслов часописа, годиште, свеска, пагинација).

Аутори могу да ступају у засебне уговорне аранжмане за неексклузивну дистрибуцију рада објављеног у часопису (на пример, постављање у институционални репозиторијум или објављивање у књизи), уз навођење да је рад првобитно објављен у овом часопису.

Издавачу се дају следећа неексклузивна права:

- право да репродукује и дистрибуира рукопис у штампаном облику, укључујући и штампање на захтев;
- право на штампање пробних примерака, репринт и специјалних издања рукописа;
- право да рукопис преведе на друге језике;
- право да рукопис репродукује користећи фотомеханичка или слична средства, укључујући и фотокопирање, као и право да дистрибуира ове копије;
- право да рукопис репродукује и дистрибуира електронски или оптички користећи све носиоце података или медија за похрањивање, а нарочито у машински читљивој/дигитализованој форми на носачима података као што су хард-диск, CD-ROM, DVD, Blu-ray Disc (BD), мини-диск, траке са подацима, као и право да репродукује и дистрибуира рукопис са тих преносника података;
- право да сачува рукопис у базама података, укључујући и онлајн базе података, као и право преноса рукописа у свим техничким системима и режимима;
- право да рукопис учини доступним јавности или затвореним групама корисника на основу појединачних захтева за употребу на монитору или другим читачима (укључујући и читаче електронских књига), као и у штампаној форми за кориснике, било путем интернета, онлајн сервиса, било путем интерних или екстерних мрежа.

Трећа лица могу да користе чланак на начин који није утврђен Уређивачком политиком и условима лиценце Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 International само ако за то добију писану сагласност носиоца ауторских права. Одабрана лиценца под називом Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 International (CC BY-NC-ND) омогућава корисницима бесплатно преузимање чланака, али уз забрану њихове измене, као и коришћења у комерцијалне сврхе.

ОДРИЦАЊЕ ОД ОДГОВОРНОСТИ

Изнесени ставови у објављеним радовима не изражавају ставове уредника и чланова Уређивачког одбора часописа. Аутори преузимају правну и моралну одговорност за идеје изнесене у својим радовима. Издавач и Уређивачки одбор неће сносити никакву одговорност у случају испостављања било којих захтева за накнаду штете.

НАПОМЕНА

Текстови „Уређивачка политика“ и
„Упутство за припрему рукописа за штампу“
часописа *Српски дијалектолошки зборник*
налазе се на интернет адреси:

<http://www.isj.sanu.ac.rs/izdanja/casopisi/srpski-dijalektoloski-zbornik/>

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

80'28

СРПСКИ дијалектолошки зборник = Recueil de Dialectologie Serbe / главни уредник Слободан Реметић. – 1905, књ. 1–. – Београд : Српска академија наука и уметности : Институт за српски језик САНУ, 1905– (Београд : ЈП Службени гласник). – 24 cm

Годишње.

ISSN 0353-8257 = Српски дијалектолошки зборник

COBISS.SR-ID 18167554